

Coperta de: MIRCEA MUNTENESCU
Lector: ION NISTOR

© Editura ALBATROS, 2000
Piața Presei Libere, 1, Sector I
71341 – BUCUREȘTI

Constantin Bacalbaşa

**BUCUREŞTI
DE ALTĂDATĂ**

**Vol. III
(1885-1888)**

**Ediţie îngrijită
de TIBERIU AVRAMESCU**

**Editura ALBATROS
Bucureşti • 2000**

ISBN 973-24-0753-0

Notă asupra volumului al III-lea

Precizările necesare privind acest tom al lucrării memorialistice elaborate de publicistul Constantin Bacalbașa (1856-1935) în deceniul al treilea al secolului nostru le-am prezentat în nota la volumul al doilea al *Bucureștilor de altădată*, apărut la Editura Eminescu din București în anul 1993 (p. 5-10) (volumul I, cuprinzând evenimentele anilor 1871-1877 văzuse lumina tiparului, la aceeași editură, în 1987). Pentru cititorii care nu posedă volumele anterioare ale acestei ediții (apărută, totuși, în tiraje care par astăzi fantastice: 60.000 de ex. vol. I și 15 000 ex. vol. II) vom repeta sau completa câteva informații esențiale referitoare la textele care urmează, finisate de noi o dată cu tomul precedent, deci până la sfârșitul anului 1991 (cu excepția Addendei), dar neputând apărea mai devreme datorită dificultăților prea bine știute pe care le întâmpină cultura românească în perioada fără sfârșit a tranziției.

Amintirile lui Bacalbașa cuprinse în acest volum (scrise la bătrânețe) au văzut pentru întâia oară lumina tiparului într-o formă rudimentară, nefinisată și vag organizată în cotidianul bucureștean *Adevărul*, în foiletonul de sâmbătă după-amiază, începând de la 5 noiembrie 1922 (*Cronica săptămânală* de Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, foiletonul XLII, AD., nr. 11855, 5 noiembrie 1922, p. 1-2) până la 18 martie 1923 (*Id., ibid.*, foiletonul LIX, AD., nr. 11986, 18 martie 1923, p. 1-2). Textele au fost reluate de autor, cu adaosuri, corijări și numeroase amplificări în: *Bucureștii de altădată* de Constantin Bacalbașa, vol. II, 1885-1900, Editura ziarului „Universul“, București, 1928, p. 3-102.

În ediția de față, cum era și firesc, am reprodus textul după volumul amintit, confruntarea cu *Adevărul* fiind efectuată numai pentru îndreptarea unor greșeli de tipar și îndeosebi pentru realizarea capitolului selectiv de variante și fragmente eliminate, capitol inclus în Addenda acestui volum. În aceeași Addenda am mai introdus un destul de vast material documentar menit să-l familiarizeze pe cititorul de astăzi – mai puțin informat în legătură cu realitățile României de acum peste un veac – cu detalii despre viața social-politică de fiecare zi a țării noastre și a capitalei ei în anii 1880, când s-au pus bazele României moderne, cu un sistem politic democratic avansat dar cu o economie capitalistă rudimentară, aflată la începuturile dezvoltării ei. Așadar, cititorii interesați de tre-

cutul țării noastre și al capitalei ei vor mai afla în Addenda: o cronologie amănunțită a schimbărilor din guvernele României în perioada 1871-1888, alcătuită de noi pe baza cercetării exhaustive a *Monitorului oficial al României*; un exemplu de „mesagiu regal“ pe care regele Carol I îl rostea întotdeauna la deschiderea Corpurilor Legiuitoare, solemnitate ce avea loc în fiecare an la 15 noiembrie; măsurile legislative impuse de guvernul liberal al lui I.C. Brătianu pentru dezvoltarea mai accelerată a industriei naționale (aprilie 1887); un patetic apel adresat poporului român de către unul dintre fruntașii politici bulgari ai vremii, Zahari Stoianov, într-un moment în care se punea problema creării unui stat dualist româno-bulgar prin aducerea pe tronul vacant al țării vecine a regelui Carol I al României, precum și câteva documente secrete ale diplomației țariste privind această proiectată uniune care, bineînțeles, nu convenea deloc imperiului rus. Am inclus, de asemenea, în Addenda, articolul antidinastic *Omul periculos* de George Panu, foarte combativ om politic și publicist liberal-radical, articol care a declanșat un destul de mare scandal în epocă, precum și extrase dintr-un volum de informare generală (*Annuaire de Roumanie*, 1885) sau din publicații oficiale privind monumentele și străzile orașului, locuitorii lui, meseriile practicate de bucureșteni, localuri de petrecere, hoteluri, transportul în comun, poșta, căile ferate, prețurile maxime ale pieții (în august 1886), salariile funcționarilor din Ministerul de Interne (1885) etc. etc. – deci cam tot ce i-ar putea folosi unui romancier – ca material documentar – pentru realizarea unei cărți veridice despre viața cotidiană a bucureștenilor în anii când pe străzile orașului mai puteau fi întâlniți Eminescu sau Caragiale.

Ca și în cazul precedentelor volume, notele noastre, poate prea amănunțite, încearcă să răspundă (și, mai ales, să le corijeze) la toate problemele ridicate de textul amintirilor lui Bacalbașa, exacte în linii generale dar nu și în detalii. Am folosit, ca material documentar pentru redactarea acestor note numeroase publicații periodice din epocă, sinteze de istorie, mai vechi sau mai noi, volume de memorii ș.a., dintre care cele mai des citate au fost indicate în textul notelor prin următoarele sigle și abrevieri:

Publicații periodice:

AD.: *Adevărul*, București, 1904 (an. XVIII); 1912 (an. XXV); 1921 (an. XXXIV); 1922 (an. XXXV); 1923 (an. XXXVI);

D.A.D.: *Dezbaterile Adunării Deputaților*, București, 1886; 1887; 1888; 1889;

D.C.L.: *Monitorul oficial al României. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare*, București, 1884; 1885; 1886;

D.S.: *Dezbaterile Senatului*, București, 1886; 1888;
LR.: *L' Indépendance Roumaine*, Bucarest, 1885 (IX-e année); 1886 (X-e année); 1887 (XI-e année); 1888 (XII-e année);
M.C.P.B.: *Monitorul comunal al Primăriei București*, București, 1886 (an. XI); 1888 (an. XIII);
MOF.: *Monitorul oficial al României*, București, 1871-1889;
RĂZ.-W.: *Războiul [-Weiss]*, București, 1885 (an. IX); 1886 (an. X); 1887 (an. XI); 1888 (an. XII); 1889 (an. XIII);
ROM.: *Românul*, București, 1875 (an. XIX); 1884 (an. XXVIII); 1885 (an. XXIX);
TEL.: *Telegraful*, București, 1885 (an. XVI); 1886 (an. XVII); 1887 (an. XVIII); 1888 (an. XIX).

Volume:

Bulei, *Partidul conservator*. Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul conservator*, Ed. Politică, București, 1987;

Căzan; Rădulescu-Zoner, *Tripla Alianță*: Gheorghe Nicolae Căzan; Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță (1879-1914)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979;

Câncea, *Viața politică*: Paraschiva Câncea, *Viața politică din România în primul deceniu al Independenței de stat*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1974;

Din corespondența familiei Ion C. Brătianu, II, III, IV: *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, vol. II (1884-1886), București, 1934; vol. III (1887-1888), București, 1934; vol. IV (1888-1889), București, 1935;

Iorga, *Istoria presei românești*: N. Iorga, *Istoria presei românești de la primele începuturi*. Cu o privire asupra presei românești din zilele noastre de C. Bacalbașa, București, 1922;

Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, II, III: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, vol. II (1876-1881), București, 1897; vol. III (1881-1888), București, 1899;

Maiorescu, *Istoria contemporană a României*: Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, 1866-1900, București, 1925;

Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II-III: Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere și note de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. II (1881-1886); vol. III (1887-1891), București, 1936-1943;

Massoff, *Teatrul românesc*, III: Ioan Massoff, *Teatrul românesc*. Privire istorică, vol. III, Editura pentru literatură, București 1969;

Întrucât cea mai mare parte a notelor noastre au fost redactate până în anul 1991, nu am apelat la bibliografia istorică mai nouă decât în cazuri excepționale, intervenind doar de câteva ori în textul deja definitiv; elaborate sub amenințarea cenzurii, comentariile noastre s-au dorit a fi totuși oneste, respectând adevărul istoric și – de aceea – nu a fost necesară o revizuire a lor radicală după redobândirea libertății totale de exprimare, în decembrie 1989.

Precizăm că, de câte ori a fost posibil, am verificat citatele reproduse de Bacalbașa cu originalul, corectând foarte numeroasele greșeli de transcriere; de asemenea, în cazul citatelor reproduse după cotidianul bucureștean de limbă franceză, *l'Indépendance Roumaine* și tălmăcite destul de corect de autorul acestor amintiri, am revenit la versiunile originale în limba română, aflate de noi în presa vremii și mai ales în *Monitorul oficial* și publicațiile adiacente, fără a mai nota destul de numeroasele deosebiri datorate dublei traduceri, îndeosebi a transpunerilor în limba franceză efectuate în grabă de redactorii cotidianului bucureștean.

Cu acest volum încercarea noastră de a republica într-o ediție științifică însoțită de numeroase note-comentarii paginile memorialistice ale lui Bacalbașa, care nu au mai văzut lumina tiparului de peste șase decenii, ia sfârșit, în așteptarea îndoielnică a unor vremuri mai bune, favorabile desfășurării unei activități culturale normale. Regretăm că îi dezamăgim astfel pe foarte puținii noștri cititori rămași fideli unui asemenea tip învechit de ediții, dar incertitudinea apariției ca și remunerarea adeseori simbolică a muncii editorului (practicată și de noi – de nevoie – la Editura Minerva) ne determină – cu infinită mâhnire – să punem capăt, probabil pentru totdeauna, unei activități de peste un deceniu pe care am efectuat-o cu pasiune – și de ce să nu recunoaștem – cu plăcere.

Rămâne ca această ediție să fie continuată cândva – în mileniul următor – de un editor potențial mai norocos decât generația din care facem parte, generație care a suportat, fără vreo vină, toate perioadele de tranziție de o jumătate de veac încoace, în această nefericită țară situată la răscrucea tuturor furtunilor istoriei.

T.A.

26 februarie 1996

Anul 1885

[Diverse. Chestia cumulului funcțiilor publice. Partidul socialist se înființează în România; ziarul „Drepturile omului“. Moartea lui C.A. Rosetti. Agitarea cestiunii evreie. Expulzarea transilvănenilor din România. Războiul sârbo-bulgar. Caragiali fluierat la Teatrul Național. Debutul operei române la Teatrul Național. Apariția ziarului „Epoca“.]

[Diverse]*

Judecătorul de pace osândește la 500 lei amendă pe un domn Emil Mavrocordat, care pălmuisse pe Nicolae Voinov pe când era ministru de Justiție.

În cercurile opoziției conservatoare se jubilează fiindcă tânărul Mavrocordat erea conservator.

Dar tribunalul osândește pe Mavrocordat la 3 luni închisoare.¹

Un conflict se ivește între ministrul nostru plenipotențiar Ion Bălăceanu și Ion Brătianu. În urma acestui conflict, Bălăceanu demisionează, iar în locul său, la Paris, e numit poetul Vasile Alecsandri.²

Dar Alecsandri a dat Teatrului Național noua sa piesă *Ovidiu* și vrea să fie de față la montare, la toate repetițiile și la întâia reprezentație. După aceea se va duce la Paris.³

Dimitrie Moruzi, căruia lumea îi spunea Kneazul, este numit prefect de poliție al Capitalei în locul lui Radu Mihai, intrat în guvern⁴. „Kneazul era încă un conservator pe care Ion Brătianu îl cucerise de la adversarii săi politici. Mai târziu s-a reîntors iarăși la matcă.

* Acest semn trimite la Addenda I. Fragmente eliminate și variante, p. 205.

¹ Notele explicative se află la sfârșitul capitolului, p. 27.

[Chestia cumulului funcțiilor publice]

O cestiune care pasionează mult țara și este mult agitată în presă e „chestia cumulului“.

Cumularzii foiau de pretutindeni. Erea un scandal să vezi oameni ocupând câte trei și patru funcțiuni și ocupațiuni la Stat pentru ca, bineînțeles, să nu poată satisface pe nici una. Opinia publică era atât de hotărâtă, încât guvernul lasă ca din inițiativă parlamentară să vie un proiect de lege care să modeleze abuzul.

Proiectul este votat și devine lege.

Este interesant de știut că pentru lege n-a votat nici un ministru, iar în contra ei și pentru menținerea scandalosului cumul au votat cei mai valoroși tineri intrați atunci în Parlament, precum: Tache Ionescu, Constantin Arion, Coco Demetrescu, profesorul universitar, Dumitru Ollănescu (Ascanio), Emil Costinescu, precum și profesorii universitari Gheorghe Cantili, doctor Romniceanu etc.⁵

La Teatrul Național dă reprezentațiuni de prestidigitație unul dintre cei mai mari scamatori care au fost în România; el se numea Hermann. Erea într-adevăr uimitor. În fața unor săli arhipline a dat o serie de reprezentații.⁶

[Partidul socialist se înființează în România; ziarul „Drepturile omului“]

La 1 februarie a ieșit ziarul socialist *Drepturile omului*, sub următorul comitet de redacție: Constantin Bacalbașa, Al. Brăescu, Const. A. Filitis, Emilian Frunzescu, Constantin Mille, Ion Nădejde, Alexandru G. Radovici și Paul Scôrțeanu.

Apariția acestui ziar a făcut senzație.^{7*}

La 6 martie, Cercul de studii sociale al partidului socialist a dat un banchet la sala Dacia spre a sărbători a 14-a aniversare a Comunei din Paris.

Vintilă Rosetti, fiul lui C. A. Rosetti, citește telegramele și scrisorile de adeziune venite din multe orașe.

C. Mille amintește, în câteva cuvinte, evenimentele de la 1871.

Au toastat: Emil Frunzescu, Filip Gesticone, Alexandru Radovici și eu. Studentul în farmacie Jelea și studentul în medicină Costăchescu au toastat și ei.

Mircea Demetriad, fiul actorului Demetriad și fratele distinsei actrițe Aristița Romanescu, citește versuri în numele lojei masonice Mircea Rosetti.

Vintilă Rosetti a răspuns arătând rolul jucat de masonerie în timpul Comunei.

Barbu Delavrancea și-a exprimat mirarea pentru marea toleranță pe care Cercul de studii o arată pentru toate părerile și s-a asociat la cea mai mare parte din ideile sociale.⁸

Ziarul socialist nu avea program, nu avea fanatismul ideilor, nu avea doctrină, aluneca pe povârnișul presei burgheze, era și un ziar anticonservator.

Spre a plasa ziarul făceam și noi, socialiștii, ceea ce făceau toți ziariștii burghezi, deveneam violenți. Dar violențele noastre n-aveau ecou în opinia publică, de aceea guvernul nu ne supăra. Astăzi, un articol la fel cu cel publicat de mine în nr. 109 de la 10 iunie 1885 mi-ar fi atras cenzura, suprimarea sau un proces: pe vremea aceea nimic.

Iată articolul.

Ziarul *Orientul român* din Galați scrie:

„Femeile și copiii se hrănesc cu zarzăre verzi, oamenii cutrieră târgurile cătând muncă pentru hrană și 10 bani pentru tutun.

Am auzit cu urechile noastre cum câțiva săteni din comunele Pechea și Cudalbi ziceau ca să dea hârtie la Împăratul rusesc, că poate le-ar crede nevoia mai în grabă.“

În josul acestor reproduceri am scris:

„**Țăranii mor de foame**, domnilor îmbuibăți! Ați auzit acest cuvânt sinistru? Femeile și copiii se hrănesc cu zarzăre și bărbații aleargă ca să-și dea munca numai pe mâncare.

Țăranii mor de foame și trântorii poleiți ai orașelor câștigă milioane în specule de noapte și în murdării neînchipuite!

Țăranii mor de foame și magaziiile din porturile Galați și Brăila gem încărcate de grâne, și grânele mucelesc în ele, și țăranii nu au dreptul să le atingă!

Țăranii mor de foame și se dau regelui apanagii și se ia pâinea fiilor și se aruncă câinilor și mizerabilii numiți reprezentanții națiunii îmbogățesc pe bogatul rege și sărăcesc pe poporul sărac!

Țăranii mor de foame și deznădăjduiții voiesc a cere ajutorul Împăratului rusesc. Iată patriotismul naționaliștilor care ne acuză pe noi de cosmopolitism, de vrăjmași ai țării, pe noi, cari voim să dezvoltăm iubirea sateanului pentru pământul care va fi al lui și numai al lui!

Țăranii mor de foame?!... Ei bine, ce mai așteaptă?

N-au pâine?... Greșeală, o vor găsi în hambarele bogaților.

N-au dreptul s-o ia de acolo?... Greșeală: dreptul de a se folosi de un produs nu-l are decât producătorul!

N-au puterea!... Greșeală: Unească-se, hotărască-se și vor face minuni, căci *pământul este al lor și rodul pământului [este] al lor!*⁹

Împotriva acestei note, cvasianarhice câteodată, protesta d. Ion Nădejde de Iași, care reprezenta nuanța social-democrată și era un adversar declarat al anarhismului. Însă eu mergeam înainte, în înțelegere, de altfel, cu colegii de la București.^{10*}

Pe la sfârșitul lunii martie o dramă întristează lumea: un tânăr locotenent din jandarmii pedestri, anume Albu, își trage un glonte de revolver în regiunea inimii. Locotenentul Albu locuia într-o cameră cu chirie din casa librarului Socec.

Motivele acestei sinucideri au fost două: întâiul, o dragoste nenorocită, locotenentul Albu iubea cu mare patimă pe o domnișoară B., dar domnișoara nu a primit să-i fie soție.

Al doilea motiv era faptul că fusese șters de pe tabloul de înaintare. Deznădăjduit din două părți, și-a curmat zilele.

În ziua sinuciderii se duse la Ministerul de Rzebel hotărât să tragă în ministru, generalul Fălcoianu, apoi să tragă în el, dar, din întâmplare, ministrul lipsea în ziua aceea.

În camera lui s-au găsit mai multe scrisori, printre care una adresată familiei, în care spunea: „Mor iubindu-vă pe toți, dar mai presus de voi toți o iubesc pe... ea“. Aci numele iubitei.^{11**}

Trist destin au avut toți frații Albu. Erau trei. Locotenentul Albu s-a sinucis, Nicu Albu, fost prefect de Piatra Neamț și deputat, a murit nebun. Iar colonelul Iacob Albu, directorul Pulberăriei de la Dudești, a fost ucis de explozia întâmplată la Pulberărie în ajunul intrării noastre în război, la 1916.^{***}

În ziua de 3 aprilie a sosit la București regele Oskar II al Suediei. Regele avea atunci 56 de ani.

I s-au făcut aceleași primiri sărbătorești ca întotdeauna tutulor înalților oaspeți: prânz de gală, defilări de trupe, reprezentație festivă la Teatrul Național.¹²

[Moartea lui C. A Rosetti]

Duminică 7 aprilie s-a stins C.A. Rosetti.¹³

Rosetti era slăbit mai de mult.

Mai întâi îl lovise crud în inimă moartea fiului său cel mare, Mircea. Această pierdere a fost o mare durere pentru el, fiindcă pe Mircea îl pregătea ca să-i fie urmaș și-l privea ca pe demnul continuator al său în toate privințele.

A doua lovitură i-au dat-o partizanii politici, liberalii, când n-au voit să-i primească reformele constituționale: colegiul unic și libertatea deplină a presei.

O mare amărăciune intrase în sufletul bătrânului ziarist și om politic. Un dezgust de lucru și chiar de viață îl cuprinsese, de aceea anunțase în ziarul său că cariera-i politică este sfârșită.

Ales deputat la București, la Ploiești, la R. Sărat, Rosetti refuză toate mandatele rând pe rând. Din Camera de revizuire se retrăsese, din noua Cameră nu mai voia să facă parte.

Mai târziu, însă, îl aleg deputat țărani Colegiului III de Argeș¹⁴; de astă dată primește, dar cere un concediu și nu se prezintă la Parlament.

O mare amărăciune păstra în suflet împotriva lui Ion Brătianu.

O săptămână înainte de a muri publică în *Românul* o scrisoare prin care declara că, fiind slăbit și bolnav, se retrage de la direcțiunea *Românului*, pe care o trece fiului său Vintilă.¹⁵

Câteva ore înainte de a muri a vorbit încă cu soția și cu fiii.

Tot timpul se interesa de știrile telegrafice. Până a închis ochii a vorbit de muncitori și de țărani.

Îndată după vestirea morții, M. Minovici, vicepreședintele Societății presei, al căreia președinte era Rosetti, a trimis ziarelor o scrisoare, înștiințându-le să ia, toate, doliul.

A doua zi s-a deschis testamentul. Iată-l:

„București, anul 1884, septembrie în 29

Acum vreo cinci ani am scris un testament. El era și personal și politic.

Acel testament a ars, sau a dispărut, ca multe alte obiecte, în incendiul de care am fost bântuit la 25 ianuarie trecut. Acum nu mai fac un testament: scriu numai aci câteva cuvinte pentru ai mei.

Exprim soției mele simțimintele mele de recunoștință pentru fericirile de tot felul ce mi-a dat pe toată ziua și pe toată ora de la 31 august 1847¹⁶ și până acum.

Totdeauna bună și dulce pentru toți; totdeauna iertătoare pentru toți; totdeauna devotată pentru toți; totdeauna senină, a răspândit în juru-i lumina și căldura adevăratei virtuți și adevăratei fericiri, aceea d-a lucra, d-a iubi, d-a ierta, d-a se sacrifica fără a cere altă răsplată decât mulțumirea d-a învălui pe toți cu nesfârșita ei iubire pentru a le îndulci orice suferință fizică sau morală. Ea m-a făcut să iubesc viața pentru a putea să fac ca, prin faptele mele, să merit a fi iubit de dânsa și pentru ca să pot să sorb fericirea ce inteligența ei, bunătatea și dulcea ei veselie răspândesc în giuru-i. Dacă sufer de plecarea mea, este numai pentru durerea ce-i va da această despărțire. O rog dar a face pentru mine și sacrificiul d-a-și domni [domina] durerea pentru a urma d-a răspândi seninătatea în

giurul alor noștri. Cred că fiii și fia ei vor lupta cu tărie pentru a o face să nu simtă un minut măcar că nu mai sunt lângă dânsa: cred că printr-o necurmată blândețe vor mângâia-o.

Exprimându-i din nou simțimintele mele de admirațiune, de iubire și de recunoștință, o rog ca împreună cu fia și fiii noștri să împlinescă ultimele mele rugăciuni.

Să nu se facă pentru înmormântarea mea nici o ceremonie.

Totul să se facă cum s-a făcut și de Mircea

Un singur preot, de mir.

Carul simplu cu doi cai.

Nici un doliu, nici în Camere, nici la poartă, nici chiar pe cai.

Nici o invitare, ci numai un simplu anunț prin ziar fără invitare.

Nici o paradă și nici gendarmi.

Poliția să fie sigură că lumea n-are trebuință de gendarmi pentru ca buna cuviință să fie respectată.

Acum o dureroasă, pentru mine, cestiune materială.

Am datorii. Sper că amicii cari voră, după incendiu, să facă o subscripțiune pentru a-mi dărui o casă, vor face ceva pentru a se plăti aceste datorii. Dacă nu, soția mea și fiii mei vor tipări câte vor găsi din scrierile mele și poate că publicul le va cumpăra pentru ca să plătească datoriile ce cu adâncă durere silit am fost a face.

Am luptat cu tărie pentru naționalitate și pentru libertate dar fără cea mai mică ură pentru nimeni. Rog, dar, ca cei pe care i-am combătut să mă ierte dacă aspru am fost în luptă, asigurându-i că nu ura ci iubirea m-a făcut să combat.

Recomand tuturor și mai cu seamă fiilor mei să iubească poporul și pe sătiani și să lupte cu iubire pentru fericirea tuturor. O îmbrățișare fiicei și fiilor mei și ultimă rugăciune tuturor a îngriji și mângâia pe soția mea,

C.A. Rosetti.

Sub text era următoarea notiță:

„Dacă guvernul și Camerile vor voi a plăti datoriile sau a face un dar soției mele, o rog să-l primească, căci calomnia nu va mai avea nici o putere când eu nu mai sunt“.

Dar în urma cererii doamnei Rosetti aceste rânduri au fost șterse.

Înainte de a muri, cu câteva zile, simțind că moartea se apropie, C. A. Rosetti a trimis directorului Pinaçotecei din București următoarea scrisoare:

„Domnule director,

Constantin Daniel Rosenthal a iubit România ca cel mai adevărat român, și chiar viața-i a jertfit-o.

La 1848 a făcut o schiță prin care, în câteva trăsături de penel, a fotografiat România de la 1848 oferind tuturor ramura de măslin.

În exil a făcut un tablou prin care reprezintă România în ziua de 13/25 septembrie 1848 (bătălia pompierilor cu turcii) printr-o femeie țărăncă care scapă din luptă drapelul naționalității, al libertății și al dreptății.

Pe cât am trăit, n-am avut putere a mă despărți d-aceste icoane.

Acum împlinesc, prin soția și fiii mei, dorința ce mi-a fost exprimat amicului meu Rosenthal, aceea d-a depune, în numele lui, Muzeului național, aceste două tablouri istorice,

C.A. Rosetti*¹⁷

Consiliul comunal, întrunindu-se, a dat un vot pentru ridicarea statuii lui C.A. Rosetti pe una din piețele Capitalei.^{18*}

Înmormântarea lui C.A. Rosetti a pus întreaga Capitală în mișcare. Alergau oamenii ca să-i vadă înmormântarea, iar prin mahalale marele eveniment al zilei era moartea lui *Ruset*. Astfel numeau oamenii din popor pe Rosetti.

La locuința defunctului din Calea Dorobanților a fost un adevărat pelerinaj. Apoi lumea s-a prelungit pe trotuare până la cimitirul Bellu.

Ereau mulți țărani, printre cari delegațiuni ale Colegiului al 3-lea de Argeș, pe care Rosetti îl reprezintă în Cameră.

Publicul înșiruit pe strade a fost evaluat la 100 000 oameni, iar în cortegiul au fost aproximativ 10 000.

Coșciugul a fost dat jos pe umerii lui Dumitru și Ion Brătianu, Ion Ghica, prințul Dimitrie Ghica, Grigore Serurie** și alții.

Două steaguri atrag privirile: unul foarte mare din mătase neagră este steagul comercianților, celalt roșu al Cercului de studii sociale al partidului socialist pe care îl port eu.

În curte chiar sunt rostite cinci cuvântări: săteanul Mucenic Dinescu în numele plugarilor, Nicolae Ionescu în numele Adunării Deputaților, Nicolae Bordeanu, directorul ziarului *Națiunea*, în numele presei, Dimitrie Giani în numele prietenilor lui Rosetti și Dimitrie Tănăsescu în numele comercianților.

La ora 3, cortegiul pornește în următoarea ordine: gimnaziul Cantemir, liceul Sf. Sava, școala normală, școala [Societății] pentru învățătura poporului român, comercianții Capitalei, ceasornicarii, deputațiunea din Argeș, cofetarii, birtașii, precupeții, măcelarii, bărbierii, cizmarii, Cercul studiilor sociale, redacția *Drepturile omului*, loja anarhistă Mircea Rosetti, ambele cu coroane mari având panglici roșii, societatea tipografilor Gutenberg, presa, toate societățile și grupurile cu steaguri și coroane mari, trei care mari cu coroane trase de câte un cal alb și înconjurat de țărani, un preot de mir – popa Zăbavă –, carul mortuar înconjurat de lucrători tipografi.

După car, membrii familiei: Vintilă și Horia Rosetti, fiii defunctului, Mihail Cornea, ginerele, Dimitrie Radu Rosetti (Max în pseudonimul din presă), nepot.

D-na Maria Rosetti, soția, și d-na Cornea, fiica, în trăsură, cu Nicolae Fleva, primarul Capitalei.

Cortegiul a trecut prin străzile Episcopiei, Victoriei, Bulevardul Academiei, Colțea, Doamnei (astăzi Paris), Calea Victoriei, Lipscani, Șelari, Rahovei și 11 Iunie.

În fața redacției *Românului* din strada Doamnei, I.G. Bibicescu a rostit o cuvântare în numele redactorilor.

Toate felinarele, pe parcurs, erau aprinse și cernițe, toate casele au arborat drapele negre. Era o adevărată înmormântare națională.

Am ajuns la cimitir și iată-ne în fața celei din urmă și eterne locuințe a lui C.A. Rosetti.

După cererea familiei, sicriul a fost coborât de redactorii ziarului *Drepturile omului*, de lucrătorii tipografi, M. Minovici, vicepreședintele Societății Presei, Nicolae Romanescu din Craiova, avocatul Constantin Lecca, Grigore Dianu, redactor la *Românul* și alții.

Corpul lui Rosetti a fost învelit în două exemplare din *Românul*, tipărite pe mătase albă și deasupra o cunună alcătuită din condeie de fier aurit.

Apoi bulgării de pământ încep să cadă, huruind sinistru deasupra aceluia care – după cum a spus Bibicescu în cuvântarea sa: „Deși mort, va fi nemuritor”.¹⁹

La 13 mai vine știrea telegrafică care anunță moartea la Paris a marelui Victor Hugo.²⁰

La Teatrul Național se face întâia încercare cu luminatul electric, dar încercarea nu izbutește. Teatrul rămâne, și mai departe, luminat cu gaz.^{21*}

Moartea lui C.A. Rosetti este, parcă, un imbold pentru diferitele partide din opoziție ca să se unească într-o acțiune politică împotriva guvernului.

Rosetti murise amărât împotriva lui Ion Brătianu. Două zile înainte de a muri, simțindu-și sfârșitul aproape, a chemat pe câțiva bătrâni amici cărora să le încredințeze cele din urmă dorințe și să-i roage a-i îngriji de familie și interese. Aceștia erau: Dumitru Brătianu, prințul Dimitrie Ghica, Ion Ghica, Dimitrie Giani. Pe Ion Brătianu nu l-a chemat.²²

Constantin Boerescu și Gheorghe Mârzescu iau inițiativa întrunirii șefilor opoziției și, din ceasul acesta, se fac eforturi mari spre a se găsi terenul pe care să se poată întâlni opoziții de toate nuanțele.²³

[Agitarea cestiunii evreie]

Dar vine vara cu vacanțele, cu tropicele, cu Parisul, cu Ostenda, cu toate vilegiaturile, iar bunii noștri boieri, conform și mai bunului lor obicei, aleargă în locurile răcoroase și plăcute, știind că acasă este cine să muncească pentru ei în arșița soarelui. Iar cât despre politică... se va vedea la toamnă.

În timpul acestei vacanțe, chestia evreie iarăși este exploatată de ziarele evreiești din străinătate. Pe tema persecuțiilor religioase se strică multă cerneală și se agită iarăși lumea.²⁴

Dar ziarele din București dovedesc cu cifre cât de persecutați sunt evreii. Numai în timp de 6 ani, de când au fost împământeniți, ei au intrat în stăpânirea a unora dintre cele mai mari și frumoase moșii; mai cu seamă în Moldova. Negreșit, prețul pământului se urcă, dar nu e mai puțin adevărat că, dacă lucrurile au să meargă tot pe calea aceasta, dacă nu va mijloci o reformă socială însemnată, în o sută de ani tot pământul României va deveni proprietate evreiască.

Iată numai o neînsemnată parte a moșilor trecute în mâna bancherilor evrei de la 1879 la 1885:

Bancherul Michel Daniel a cumpărat:

- 1) *Ienășenii* a familiei Balș, 1 000 fălci cu 12 000 galbeni;
- 2) *Țibăranii* a familiei Sturdza, 3 000 fălci cu 40 000 galbeni;
- 3) *Buzmea* a lui Mateiu Ganea, 1 300 fălci cu 28 000 galbeni;
- 4) *Badenic* a familiei Balș, 3 800 fălci cu 95 000 galbeni.

Bancherul Meyerhoffer:

- 1) *Lespezii de Siret* a familiei Bosie, 2 500 fălci, 65 000 galbeni;
- 2) *Criveștii și Făcășenii*;
- 3) *Hăbășeștii* a lui Jage Rober, 4 500 fălci.

Bancherii frații Weissengrün:

- 1) *Tăcuta* a familiei Sturdza, 2 000 fălci, 40 000 galbeni;
- 2) *Țigănaș* a familiei Carp, 2 200 fălci, 40 000 galbeni;
- 3) *Bogdănești* a familiei Bogdan, 2 500 fălci, 500 000 lei;
- 4) *Vățcanii*, 5) *Ghindești*, 6) *Talpa* a familiei Urinovsky, 12 000 galbeni;
- 7) *Buhaia*, 8) *Pescarii*, 2200 fălci, 10 000 galbeni;
- 9) *Șoldăneștii* a familiei Florescu, 5 800 fălci, 22 000 galbeni.

Bancherul Theiler:

- 1) *Moinești*, cu izvoare de petrol, a familiei Mavrocordat, 1 500 fălci, 40 000 galbeni;
- 2) *Solonții*, cu izvoare de petrol, a fostului prinț al Moldovei, Ion Sandu Sturdza, 3 000 fălci, 600 000 lei.

Bancherul Costiner:

- 1) *Bălășenii* a lui Ciolac Lătescu, 870 fălci, 300 000 lei.

Bancherul Michel Juster:

1) Căneștii a lui M. Gané, 1 000 fălci, 22 000 galbeni.

Mendel Posner:

1) Sascutul de mai multe mii fălci.

Un alt evreu, al cărui nume ne scapă, a cumpărat moșia Parincea, iarăși de mai multe mii fălci, cu târg, cu biserică etc. etc. ²⁵.

[Expulzarea transilvănenilor din România]

Pe la sfârșitul lunii august, o știre menită să stârnească o mare agitațiune în țară este transmisă telegrafic de la Budapesta: poliția din Caransebeș a descoperit niște manifeste anti-ungurești care au fost expediate din București de către *Iredenta română*.

Aceste manifeste, tipărite cu litere roșii, au fost expediate cu poșta în Ungaria, o parte din ele au rămas în țară, unde au fost tipărite, spre a fi trimise treptat în Ardeal și în Banat.

Manifestul era semnat:

„Comitetul de inițiativă al *Iredentei române*: Al. Ciurcu“.

Manifestul chema pe români la luptă.

„Să se desfășoare pretutindeni drapelul *Iredentei române*.

Vae victis!...“²⁶

La București începe agitația. Un student ardelen înimos, Gheorghe Ocășanu, mă întâlnește, îmi spune că e înștiințat că, dintr-un ceas în altul, va fi arestat și-mi cere să primesc la mine stocul de manifeste ale *Iredentei*. Negreșit primesc. Aștept să se însereze. Când ziua a dispărut cu totul, merg la Ocășanu, luăm fiecare sub braț teancurile de manifeste și le aducem la locuința mea în str. Renașterii nr. 5, unde țineam cu chirie o cameră mobilată. Manifestele au stat sub patul meu vreme îndelungată, iar polițiștii, care le-au căutat în tot Bucureștiul, n-au știut niciodată că sunt atât de aproape de mâna lor. ²⁷

Dar ziarul *L'Indépendance Roumaine*, al cărui director și proprietar este Alexandru Ciurcu dimpreună cu tatăl său Nicolae, urmează campania anti-ungurească pe această chestiune. Bineînțeles, Pesta protestează vehement la București și cere guvernului Brătianu să stârpească cuibul iredentist din România. După două zile, guvernul decretează expulzarea lui Nicolae și Alexandru Ciurcu și a studenților George Secășanu, George Ocășanu, I. Droc-Bănciulescu și I. Corneanu, toți români transilvăneni. ^{28*}

Vestea expulzării se răspândește ca fulgerul și toată opoziția e în picioare. Presa protestează cea dintâi.

O întrunire s-a ținut la redacția *Românului*, convocată urgent de Vintilă Rosetti, în urma căreia s-a votat următoarea protestare:

„Protestăm în contra expulsiunii [din țară] a d-lor Nic. Ciurcu, Alexandru Ciureu, George Secășanu, George Ocășanu, I. Droc-Bănciulescu și I. Corneanu, români din Transilvania.

4/16 septembrie 1885.

Românul, Națiunea, România, Drepturile omului, Războiul-Weiss, Curierul financiar, L'Indépendance Roumaine“.²⁹

Ziarele guvernamentale și nici ziarul junimiștilor, *România liberă* n-au participat la protestare.

Dumitru Brătianu, fratele primului ministru, a trimis d-lor Ciurcu următoarea scrisoare:

„Domnilor Nicolae și Al. Ciurcu,

Primiți, vă rog, expresiunea vjei mele dureri. Toți românii au primit, în persoana d-voastră, o lovitură crudă care-i umple de rușine. Vă doresc călătorie bună și-o repede întoarcere în țară.

D. Brătianu“³⁰

Decretul de expulzare fusese precedat de largi cercetări polițienești, fiindcă legația austro-ungară din București era stăruitoare și cerea guvernului Brătianu să ia măsuri drastice.

La 20 august, Secășanu și Ocășanu au fost chemați de către prefectul poliției, care i-a muștrat sever. La 31 august, inspectorul de poliție Iepureanu și căpitanul Stănciulescu, comandantul jandarmilor pedestri, sosiră la 7 dimineata la domiciliul lui Ocășanu și-i făcură o amănunțită perchiziție. Au căutat manifestele. Însă manifestele erau din ajun sub patul meu.

Perchiziții la fel au fost făcute la Secășanu și la Droc-Bănciulescu.³¹

La redacțiunea *Românului* a venit multă lume să protesteze, lume înăuntru în toate săloanele, lume pe stradă, iar poliția era, firește, foarte bine reprezentată peste tot. După ce au vorbit Petre Grădișteanu, Dimitrie Giani, Gheorghe Paladi, Bonifaciu Florescu, toți liberali în opoziție cu guvernul, lumea s-a împrăștiat dându-și întâlnire pentru a doua zi seara la sala Joje din strada Regală, unde a fost convocată o întrunire de protestare.

La epoca de care mă ocup nu era încă destul public pentru ca să umple o mare sală de întrunire; masele nu erau chemate la viața publică, votul universal nu venise încă, de aceea chiar pe o chestie foarte populară d-abia dacă se putea găsi lume pentru o sală mai mică.

Chiar în seara când ne-am întrunit la redacția *Românului* a venit știrea că Ciurcu, tatăl și fiul, au vândut ziarul *L'Indépendance Roumaine* lui George Em. Lahovari, membru al elitei conservatoare, ucis mai târziu în duel de către Nicolae Filipescu.^{32*}

A doua zi s-a ținut în sala Joje întrunirea de protestare în fața unui public agitat. Pe strada Regală lumea foia, dar și poliția. Pe trotuarele din fața sălii, publicul se îngământise și aștepta înfrigorat desfășurarea evenimentelor. Președintele întrunirii a fost aclamat Dimitrie Giani: au vorbit Petre Grădișteanu, Gheorghe Paladi și Ion Lahovary.³³

A doua zi, în Gara de Nord, s-au petrecut scene neuitate de entuziasm; plecau surghiuniții, dar tot în seara aceea plecau și studenții universitari la Congresul studentesc din Brăila. S-au rostit cuvântări patriotice, tinerii s-au îmbrățișat. Ziarul *Drepturile omului* descrie astfel tot ce s-a petrecut:

„Când clopotul sună pentru a treia oară, cei trei expulzați cari plecau: Secășanu, Ocășanu și Droc-Bănciulescu erau trecuți din brațe în brațe, îmbrățișați, sărutați.

Droc-Bănciulescu era atât de emoționat, încât, când să se urce în tren, se aruncă jos la pământ și-l sărută strigând: *Trăiască România!*

Trenul plecă în mijlocul strigătelor generale [de]: «Ura! Să trăiți! Să veniți sănătoși!».

Toată lumea era electricizată!... Ochii sunt umezi!...

[Și, cât mai vedem trenul, batistele flutură din amândouă părțile și uralele nu mai conținesc.]“³⁴

Clipă de mare emoție și de sfântă însuflețire!... Cine ar fi îndrăznit atunci să creadă că România Mare e atât de aproape?!...

Ciurcu tatăl și fiul, precum și cel d-al șaselea expulzat, Corneanu, au trecut pe la Giurgiu, la Rusciuk.³⁵

[Războiul sârbo-bulgar]

Pe când aceste evenimente se petreceau în România, o telegramă anunță o veste menită să mărească fierberea din București: bulgarii, împotriva Tratatului din Berlin, au proclamat unirea Rumeliei cu Bulgaria.

Bineînțeles că la Constantinopol și la Belgrad, mai ales, știrea a produs o foarte neplăcută surprindere.

Regele Carol, care se afla la băi, este chemat imediat în țară, iar guvernul ia oarecare măsuri militare spre a face față evenimentelor.

Toate silințele diplomației de a menține pacea rămân zadarnice, așa că în ziua de 12 octombrie armata sârbă trece granița bulgară pe la Klisura.³⁶

Războiul sârbo-bulgar începe, dar în România mai este încă o agitațiune în curs.

Un cunoscut propagandist evreu, Armand Lévy, venise în țară spre a organiza congregațiile evreiești. În țară, venirea sa a pricinuit enervare.

Armand Lévy, fiind un vechi amic al lui C.A. Rosetti, a tras în gazdă în casa acestuia de cum a sosit în București. Dar C.A. Rosetti murise. Totuși, întemeiat pe vechile relațiuni de la Paris, omul se instalează ca la el acasă.

Acțiunea lui Armand Lévy provoacă, însă, și mari nemulțumiri printre evreii tinerii și săracii de o parte, bogații de alta. Armand Lévy, lucrând în înțelegere cu evreii, bogați, răscoală împotriva lui pe săraci. Într-o seară, ieșind de la o întrunire intimă, propagandistul evreu este lovit de un alt evreu.*

Agitația luând proporții mari, guvernul, în luna lui octombrie, expulzează din țară pe următorii: doctorul Gaster, doctor în filosofie, mai târziu, după expulzare, ajuns mare rabin la Londra, dr. Schwartzfeld, directorul ziarului *Fraternitatea*, dr. Brociner, redactor-șef al ziarului *Bukarester Tageblatt*, dr. Hans Kraus, redactor-șef al ziarului *Bukarest Freie Presse*, Bettelheim, redactor la *Bukarester Tageblatt*, Rosenfeld, colaborator la *Vocea dreptății*, Iulius Schein, redactor la *Bukarester Freie Presse*, Michel Aziel, redactor-șef al ziarului *Hajoetz*, Auerbach, proprietar al ziarului *Fraternitatea*.

Apoi au mai fost expulzați: I. Fior, Joseph Schwartz, T. Rubin și Armand Lévy.³⁷

Dar mulți dintre acești expulzați au rămas în țară, căci li s-au revocat decretele de expulzare, unii fiindcă aveau protectori puternici, alții pentru că și-au luat angajamentul să apere guvernul în ziarele germane ce apăreau în București.

Rosenfeld, unul dintre expulzați, era cotar de buți de felul său, de aceea purta și supranumele de Rosenfeld-Cotaru. Prin anul 1919 m-am dus să fac cura de apă de Vichy, iar un medic din Paris mi-a recomandat pentru localitate pe doctorul Charles Cotar. Cine este acest doctor Charles Cotar? Nu este altul decât fiul lui Rosenfeld Cotaru. Când tatăl său a fost expulzat din țară, Charles Cotar nu putea să aibă mai mult de 9-11 ani. În Franța n-a voit să se știe că este evreu, cu acest înțeles a părăsit numele de Rosenfeld și a păstrat adaosul „Cotarul“, pe care l-a transformat în franțuzescul „Cotar“.

[Caragiali fluierat la Teatrul Național]

Acum câteva cuvinte despre teatru.

Iancu Caragiale își făcuse o bună reputațiune cu cele două piese: *Noaptea furtunoasă* și *Scrisoarea pierdută*. Era, cum se zice, un autor la modă. El venea în epoca când Alecsandri strălucea cu *Fântâna Blanduziei* și cu *Ovidiu*, când Grigore Manolescu era sărbătorit în *Hamlet*, când Ștefan Iulian era copilul răsfățat al publicului.

Iulian, actor de mare rasă, deși nu trecuse nici măcar clasele Conservatorului din București, avusese creațiuni, una mai strălucită decât alta, în Chir Zuliariadis, imitând de minune pe grec, în comedia *Mincinosul*, unde imita cu mult succes pe italian, în operetele *Voievodul țiganilor*, *Mascota*, *Boccaccio* etc. Apoi în comediile lui Caragiale, jucând rolul Ipistatului din *Noaptea furtunoasă* și rolul polițaiului din *Scrisoarea pierdută*. Pe Iulian, mai ales, se întemeia Caragiale când își scria piesele.³⁸

După cele două mari izbânzi, Caragiale mai scrise o a treia comedie de moravuri, *D-ale carnavalului*, pe care Comitetul teatral o premie cu câteva mii de lei. Însă premiul se dedea autorului, nu piesei. Piesa era cu totul inferioară celor două înaintașe.

În reprezentație, piesa nu numai căzu, dar fu și fluierată.

În *Drepturile omului* am scris o scurtă critică în care am spus adevăruri neplăcute asupra piesei, iar Caragiale îmi purtă multă vreme pică, atribuindu-mi pe nedrept și paternitatea fluierăturilor. Adevărul era altul, acel care fluierase era Dimitrie Racoviță, criticul teatral al ziarului *România liberă*, care semna Sphinx. Și alături de el au mai fluierat câțiva.

D-ale carnavalului a părăsit repede scena, spre a nu se mai reîntoarce.

Dar înfrângerea cea mai mare era a Comitetului teatral care alesese, spre a o premia, cea mai slabă lucrare a maestrului.³⁹

Se discuta, mai demult, dacă pe scena Teatrului Național se cuvine ori nu se cuvine să se reprezinte opereta. Părerile erau împărțite. Erau partizanii rolului educător al teatrului, partizanii teatrului-școală și erau și ceilalți: partizanii teatrului-petrecere. Dar la urmă a biruit părerea acelor cari au susținut cum că, oricare ar fi neajunsul moral, de vreme ce opereta ar putea atrage publicul și ar aduce bani la casă, să se joace opereta.

La 3 octombrie se dă întâia reprezentație cu *Giroflé-Girofla*, operetă franceză tradusă de colonelul Bengescu. Dar succesul nul.

Doamna Odeseanca, o evreică cu timbru plăcut dar greoaie și fără joc de scenă, nu putu mișca publicul. Ștefan Iulian, plin de talent și de vervă, nu învățase rolul. Șt. Mateescu, de obicei actor cu succes, de data aceasta fu mai pe jos de orice critică. Singură Ana Dănescu a fost în rol și a jucat în nota operetei.

Critica constată că actorii români nu știu juca opereta franceză, pentru care se cer aptitudini speciale de rasă.

Face bună impresiune tenorul I. Băjenaru care, însă, și el e sficios pe scenă și fără mișcare.

Opereta franceză, dar, nu are pe scena Teatrului Național și jucată de actori români același succes ca și operetele germane, *Voievodul țiganilor*, de exemplu.⁴⁰

[Debutul operei române la Teatrul Național]

Dar dacă opereta se prezintă în condițiuni mediocre, publicul ca și critica fură mulțumiți de opera română, care a debutat foarte satisfăcător cu *Lucia de Lamermoor*.

Sâmbătă la 28 septembrie s-a deschis stagiunea Operei române în sala Teatrului Național cu *Lucia de Lamermoor*.

Distribuția era următoarea:

Lord Henri Asthon,

Lucia, sora sa,

Sir Edgard de Rawensood,

Lord Artur Bukow,

Raymont Bidebent,

Alisa,

Normano,

Const. Cairetti

d-șoara Carlotta Leria

I. Dumitrescu

D. S. Rășianu

D. Teodorescu

d-na V. Almăgeanu

I. Băjenaru

Această reprezentație a fost o plăcută surprindere pentru toată lumea; nu erau decât laude și aprobări din toate părțile.⁴¹

În *L'Indépendance Roumaine*, Grigore Ventura (Arutnev) a scris:

„Deschiderea Teatrului Național a fost însemnată anul acesta printr-un eveniment care va face epocă în istoria dezvoltării artelor în țara noastră. Pentru întâia oară s-a auzit o operă cântată în limba română de către actori români.

D-na Carlotta Leria a ținut rolul Luciei cu multă știință muzicală și joc de scenă. Baritonul Cairetti, în ciuda vocii sale cam surdă câteodată, are un timbru foarte plăcut și o rară căldură comunicativă. Tenorul Ion Dumitrescu (destinat a deveni o mare celebritate europeană, *n.a.*) a uimit cu puterea vocii și cu *ut diezurile* date.

Orchestra, magistral condusă de un român, d. Ștefănescu. Acesta a fost de două ori chemat de public, deși îi lipseau două instrumente importante.⁴²

Ceea ce a impresionat mai ales a fost corectitudinea execuției, școala bună la care erau pregătiți cântăreții noștri. Criticii au spus, cu drept cuvânt a doua zi, cum că trupa a binemeritat de la public, care a apreciat ruperea cu tradiția cântăreților italieni, obicinuiți cu efectele mari de voce, cu exagerațiile, cu melodrama în acțiune.

La Teatrul Dacia juca trupa Fani Tardini-Vlădicescu, care atrăgea un public destul de numeros, cu talentul și jocul conștiincios al protagoniștilor.

La sala Orfeu, artistul I. D. Ionescu stetea în capul unei trupe de varietăți unde canțoneta și cupletul de actualitate țineau locul principal.

La sala Bossel juca o trupă de operetă germană.

Cinematograful nu apăruse încă, dar Bucureștiul avea 4 teatre.⁴³

La Teatrul Național, colonelul Bengescu-Dabija citește în fața Comitetului teatral capodopera sa *Pygmalion*, căreia i se face o primire entuziastă. Toată critica laudă cu mari elogii noua lucrare.

La reprezentație, autorul a fost ovaționat.⁴⁴

La jumătatea lui octombrie se joacă la Teatrul Național, cu montare neobicinuită până atunci, cu piese și decoruri aduse din străinătate, *Ioana d'Arc*, dramă în 5 acte de Schiller, tradusă în versuri de d-nii U. și Iacob Negruși.

Rolul Ioanei d'Arc era ținut de Aristița Romanescu, al lui Carol VII de Grigore Manolescu. Regina Isabeau – d-șoara Fașeta Vermont, mai târziu d-na Grigore Ventura, Filip cel Bun – Iancu Petrescu, Dunois – C. Nottara.⁴⁵

În sala Bossel, trupa de operetă germană a fost înlocuită de o trupă de operetă franceză, sub direcțiunea d-lor Claudius și Sandré.⁴⁶

Acum viața politică absoarbe aproape totul în România.

Apropiindu-se sesiunea parlamentară, liberalii de toate nuanțele din opoziție se întrunesc și-și aleg un comitet însărcinat să dea o direcțiune unitară acțiunii în contra guvernului.

Sunt aleși în acest comitet: Dumitru Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Mârzescu, Ion Docan, D. Giani, general Haralambie, Petre Grădișteanu, Petre Cernătescu, Gr. Cozadin, Pană Buescu și Gheorghe Paladi. Acest comitet are însărcinarea de a se pune în legătură cu comitetul partidului liberal-conservator, spre a stabili o înțelegere.⁴⁷

Sub titulatura „Partidul liberal-național“, liberalii din opoziție de sub șefia lui Dumitru Brătianu țin o întrunire publică în sala hotelul Manu, astăzi hotelul High-Life în fața Ateneului. Cu acest prilej, Mihail Kogălniceanu a rostit un mare discurs în care a spus vorbele citate de atâtea ori: „De azi înainte nu mai am nimic comun cu Ion Brătianu și doresc ca, după moarte, nici oasele mele să nu stea alături de ale lui“.⁴⁸

Dar n-a trecut mult și Mihail Kogălniceanu și-a uitat jurământul.

Împăcându-se cu Ion Brătianu, a rostit într-o zi la Cameră o cuvântare plăcută acestuia. Dar o voce din rândurile opoziției răsună:

– Ce facem cu oasele?

Se spunea că Kogălniceanu ar fi răspuns în surdină:

– Oasele să le bagi...

În timpul acesta, războiul sârbo-bulgar urmează și preocupă mult opinia publică generală și foarte mult sferele politice din București.

Sârbii trec granița și împing pe bulgari pe toată linia, victoria sârbilor pare sigură, regele Milan vrea să intre în Sofia spre a dicta pacea și a zădărnici astfel crearea unei Bulgarii mari prin încorporarea Rumeliei. Dar soarta armelor vrea altceva. Sârbii sunt bătuți la Slivnița de armatele bulgaro-rumeliote.

Înfrângerea sârbilor a fost datorită mai ales incapacității comandamentului cât și comandantului armatei dunărene, care a stat în inacțiune în loc să alerge în Slivnița.

Bulgarii, victorioși, înaintează acum pe toată linia. Bat pe sârbi la Pirot, bat pe sârbi la Vidin și intră în Serbia. Însă, în urma amenințării Austriei că, dacă bulgarii vor mai înainta, trupele austriace vor intra în Serbia în ajutorul trupelor sârbe, prințul Alexandru de Battenberg ordonă încetarea înaintării și începerea tratativelor de pace.⁴⁹

Opozițiunea în contra guvernului Ion Brătianu hotărăște, în sfârșit, să se unească și să dea lupta decisivă împotriva Cabinetului.

George Panu, care dirija ziarul *Lupta* la Iași, scrie articole foarte gustate la București. În același timp, George Lahovary, noul proprietar și director al ziarului *l'Indépendance Roumaine*, îi propune să colaboreze la foaia sa. Articolele lui Panu apar în foaia franceză, dar nu au, nici pe departe, savoarea articolelor din *Lupta*. În ziarul francez Panu scrie, în contra obiceiului său, articole lungi de câte 3 coloane și, mai mult, limba franceză nu o poate mânui cu virtuozitatea cu care mânuipe pe cea română. De aceea, colaborarea lui Panu la ziarul d-lui Lahovary n-a durat prea mult.⁵⁰

Întâiul pas pentru unirea forțelor opoziționiste este făcut. Partidul lui Dumitru Brătianu și partidul liberal-conservator cad de acord și publică programul coalițiunii pentru răsturnare, cele două partide sunt reprezentate prin două comitete: unul compus din Dumitru Brătianu, Mihail Kogălniceanu și general Haralambie. Celălalt prin Lascăr Catargiu, George Vernescu și general Ion Em. Florescu.⁵¹

Generalul belgian Brialmont a venit în București ca să inspecteze lucrările fortificațiilor. În același timp, în luna decembrie, se fac încercări de tragere asupra cupolelor de oțel turnate de uzinele străine.

Pe o zăpadă de un metru, în calitate de redactor la *Românul*, iată-mă afară la câmpul de tragere. O baracă de scânduri a fost construită iar înăuntru se servesc băuturi calde fiindcă gerul e simțitor. Regele e de față. Sunt instalate două cupole, una de fabricație germană și alta de fabricație franceză. Mulți ofițeri de artilerie sunt de față.

Francezii, care au adus cupolele, s-au oferit să intre în cupola lor în timpul tragerii asupra ei cu tunuri de 150, dar germanii n-au vrut să intre în cupola de fabricație germană.

Tragerile au urmat mai multe zile în șir, iar rezultatul a fost că, pe când cupola franceză a rezistat tuturilor experiențelor, cupola germană s-a dislocat, s-a desfăcut și a plesnit sub cele 30 lovituri convenite ale tunurilor de 150 atât Krupp cât și de Bange.^{52*}

[Apariția ziarului „Epoca“]

Cu cât intrăm în toamnă, cu atât se întetește agitația politică. La 16 noiembrie apare ziarul *Epoca* sub direcțiunea nominală a lui Grigore Păucescu, având ca prim-redactor pe Barbu Delavrancea, însă, de fapt, adevăratul conducător și sufletul ziarului este Nicu Filipescu, proprietarul foaiei. Grigore Păucescu, ca și Barbu Delavrancea nu ereau puși în capul ziarului decât firme.** În comitetul de redacție sunt afișați: Alecu A. Balș, C. G. Costa-Foru, A. Chiriac, N. Filipescu, St. Gane, Leon Ghica, Gr. Goilav, I. N. Iancovescu, Ioan Manolache, Costache Epureanu, Ioan Miclescu, E. Mavrocordat, Const. P. Ollănescu, C. Filipescu, Pană Mihail Pencovici, Dimitrie C. Popescu, Nicolae Popescu (Ploiești), Al. I. Ulubeanu, Al. Vlahuță, Zaharia Chiriac (Focșani), Ion Dimitriu (Giurgiu).

Apariția acestui ziar schimbă deodată atmosfera politică în București și în țară.

Epoca devine, în scurt timp, ziarul politic cel mai citit. Pe lângă atâtea condeie de valoare, ziarul avea vervă, era bine informat politicește. Nicolae Filipescu însuși făcea reportagiul politic: cu încetul toți nemulțumiții se grupau în jurul acestui ziar.*** Apoi ziarul ia tonul foarte violent care destăinuia temperamentul neastâmpărat al patronului.^{53****}

Firește, violența din presă trecu în Parlament și afară, așa încât văzurăm chiar oameni foarte liniștiți că sunt luați de vârtej.

De exemplu, în urma unei polemici foarte dârze, Titu Maiorescu și Eugeniu Stătescu au o întâlnire cu pistolul.⁵⁴

Câteva săptămâni mai târziu, un alt duel. Barbu Delavrancea de la *Epoca* și Alexandru Djuvara, redactorul șef al ziarului liberal *l'Etoile Roumaine*, în urma unor repetate atacuri violente, au întâlnire cu spada.

După câteva reprize, Alexandru Djuvara refuză să se mai bată, declarând că este obosit. Și duelul se oprește aici.⁵⁵

Faptul produce vâlvă și provoacă noi polemici, fiindcă erea fără precedent. S-au văzut destui oameni refuzând să iasă pe teren și nevoind să recunoască

sanctiunea duelului, însă era cu totul nou cazul omului care, odată angajat în luptă, să se declare că, fiind obosit, nu se mai poate bate.

Dacă opoziția devenea din zi în zi tot mai violentă, nici în partidul de la guvern nu era liniște și unitate de vederi: Ion Brătianu era silit să procedeze neîncetat la remanierea cabinetului spre a zădărnici nemulțumirile care nașteau zilnic. Ultima remaniere la sfârșitul anului 1885 e următoarea: Ion Brătianu, Internele, M. Ferikide, Externele, Eugen Stătescu, Justiția, C. Nacu, Finanțele, Radu Mihai, Lucrările Publice, generalul Fălcoianu, Războiul, Anastase Stolojan, Agricultura, D. Sturdza, Instrucția.⁵⁶

Pentru a descreți frunțile încrețite în luptele politice, pe scena Teatrului Național apare una din cele mai mari primadone ale epocii, cântăreata italiană Adelina Patti. Patti cântă în *Traviata* și *Lucia* cu trupa română.⁵⁷

Diva a rămas încântată de cântecul și vocea lui Gabrielescu și ea l-a îndemnat să plece în străinătate spre a se perfecționa.

NOTE

1 Emil Mavrocordat îl palmuise, la 1/13 februarie 1885, pe Nicolae Voinov – dar acesta nu mai era, de câteva zile, ministru de Justiție – la ieșirea din restaurantul hotelului Hugues, de pe Calea Victoriei (*Afacerea Voinov-Mavrocordat*, ROM., 5/17 februarie 1885, p.2). Atentatorul, procuror la Iași, își manifestase astfel, la modul foarte concret, indignarea față de fostul ministru de Justiție care semnase o decizie de „permutare” a sa fără să-l consulte. El a fost condamnat de Tribunalul Ilfov, Secțiunea a II-a – cu toată pledoaria fruntașului conservator, avocatul I. Lahovary – la trei luni de închisoare și 50 de lei amendă (RĂZ.-W., 17 februarie 1885, p. 2), recursul său fiind respins, la începutul lunii martie 1885, de către Înalta Curte de Casație (*Bătaia d-lui Voinov*, RĂZ.-W., 13 martie 1885, p. 3).

2 *Ion Bălăceanu* (1828-1914), diplomat cu vechi state de servicii, încă de pe vremea lui Cuza-Vodă, fusese, în timpul Războiului de Independență, agent diplomatic al țării noastre la Viena, aici aducându-și o contribuție importantă la recunoașterea de către marile puteri a independenței de stat a României; din septembrie 1884 el era ministru plenipotențiar la Paris, după un scurt stagiul la Roma, în aceeași calitate (octombrie 1882 – septembrie 1884). Se pare că, la începutul anului 1885, el devenise ținta unor intrigi de culise, de care nu era străină regina Elisabeta (dar și I.C. Brătianu), care vroia să-l promoveze ca ministru la Paris pe poetul Vasile Alecsandri, agreat în mod deosebit la Curtea regală (*Constantin Bălăceanu-Stolnici, Cele trei săgeți. Saga Bălăcenilor*, Ed. Eminescu, București, 1990, p. 321). În acest context, I.C. Brătianu îl menționase nominal pe Bălăceanu, în timpul unei polemici cu Mihail Kogălniceanu, în Adunarea Deputaților, la 14/26 decembrie 1884, iritat, probabil, și de relațiile prietenești ale diplomatului cu unii membri ai opoziției: „Mi-aduc aminte că odată – și

onor d. Kogălniceanu o știe – d. Ioan Bălăceanu mi-a făcut o depeșă în care-mi zicea: «dacă nu vei face cutare lucru, am să public documente care au să te facă pentru totdeauna să nu te mai poți împăca cu imperatoarele tuturilor Rusiilor, Alexandru al II-lea». Și eu i-am răspuns: «Nu mă cunoști încă dacă faci aceasta. Eu nu am trebuință de nimeni, nu am nevoie nici de împărați, nici de regi, nu am nevoie să caut să câștig favoarea nici chiar a Suveranului nostru și nici chiar a țării mele». Atunci onor domn. Kogălniceanu mi-a zis: «Cum? nu ții să aibi o pagină frumoasă în istoria țării?» Și eu i-am răspuns: «Nu-mi trebuie nimic; și dacă fac ceva este pentru că cred că este bine să-l fac, iar nu ca să mă folosesc întru ceva sau să exploatez ceva» (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 14 decembrie 1884, D.C.L., 15 decembrie 1884, p. 331*). Simțindu-se, pe bună dreptate, ofensat, Ion Bălăceanu l-a somat pe primul ministru să publice „depeșă” despre care acesta pomenise în Adunarea Deputaților; neprimind nici un răspuns, ministrul României la Paris și-a înaintat demisia și a trimis cotidianului *Românul* o scrisoare în care repeta cererea de a se da publicității amintita „depeșă”, atrăgând totodată atenția opiniei publice asupra grupului de adulatori care se constituise în jurul premierului („Când un bărbat a ajuns la situațiunea nepomenită ce ocupă astăzi d. Brătianu în România se formează în giuru-i un alai de lingușitori cari bat din palme la orice zice și la orice face” – *Epistola d-lui Bălăceanu, ROM., 17/29 ianuarie 1885, p. 1*). Interpelat în Senat, la 1/13 martie 1885 în „ăfacerea Bălăceanu” de către Ilarie Isvoranu („dacă d. prim-ministru a voit să elimineze pe d. Bălăceanu... ar fi găsit atâtea mijloace prin finețea și experiența d-sale cum a găsit întotdeauna de a depista pe oamenii de valoare”... „D-nul prim-ministru a devenit atât de mult încrezător în valoarea sa personală încât a anihilat cu desăvârșire instituțiile noastre constituționale și regimul parlamentar”), I.C. Brătianu a dat vina mai întâi pe stenograf care nu i-ar fi reproduș exact fraza incriminată rostită în decembrie 1884, fiind nevoit apoi să precizeze că Bălăceanu l-ar fi amenințat „prin cuvinte în particular”, neexistând în realitate nici o depeșă: „nu-mi aduc aminte în ce formă și prin cine mi-a făcut d. Bălăceanu acea amenințare” (*Senatul. Ședința de la 1 martie 1885, D.C.L., nr. 71, 5 martie 1885, p. 1199-1204*). Majoritatea liberală a Senatului s-a făcut că nu observă contradicțiile și retractările din intervenția lui I.C. Brătianu, votând în bloc pentru „închiderea incidentului”, demisia lui I. Bălăceanu, primită de altfel și de regele Carol, la mijlocul lunii ianuarie 1885 (când Al. Odobescu, prim secretar, era însărcinat cu „girarea afacerilor legației” – RĂZ.-W., 20 ianuarie 1885, p. 2) rămânând așadar irevocabilă. V. Alecsandri, „distins poet și viceprezident al Senatului”, a fost numit „trimis extraordinar și ministru plenipotențiar” la Paris la sfârșitul lunii ianuarie 1885 (ROM., 2/14 februarie 1885, p. 1). Relațiile lui Bălăceanu cu I.C. Brătianu au fost reluate nu peste mult timp, în 1886, când șeful guvernului îl numește ministru plenipotențiar în Turcia (1886-1888), îndelungata carieră diplomatică a lui Bălăceanu încheindu-se ca ministru al României la Londra (1893-1901), unde nu se putea remarca prea mult, pentru că Imperiul britanic nu manifesta vreun interes deosebit față de țara noastră.

3 Premiera piesei *Ovidiu* pe scena Naționalului bucureștean a avut loc la 9/21 martie 1885, bucurându-se, din partea publicului și a presei, de o primire mediocră. V. Alecsandri a părăsit țara pentru a-și prelua postul de ministru la Paris în a doua jumătate a lunii aprilie 1885 (RĂZ.-W., 19 aprilie 1885, p. 2).

4 Anunțată în februarie 1885, numirea lui Dimitrie P. Moruzzi ca prefect al Poliției Capitalei a apărut în *Monitorul oficial* abia în a doua jumătate a lunii martie 1885.

5 „Legea asupra cumulului“ a fost supusă discuției Adunării Deputaților la 6/18 decembrie 1884, expunerea de motive fiind prezentată de deputatul I. G. Poenaru-Bordea. Proiectul de lege prevedea că nimeni nu poate ocupa mai mult de o funcție retribuită de stat, menționându-se totodată și categoriile profesionale exceptate (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 6 decembrie 1884*, D. C. L., nr. 16, 9 decembrie 1884, p. 236). Legea a fost votată de Adunarea Deputaților la 15/27 februarie 1885, 18 deputați pronunțându-se împotriva ei, printre care și cei enumerați de Baçalbașa (RĂZ.-W., 16 februarie 1885, p. 2) fiind supusă apoi discuției Senatului, începând de la 19/31 decembrie 1885; ea a fost votată cu modificări, după multe târăgănări, la 8/20 martie 1886 în următoarea formulare esențială: „Nimeni nu poate fi investit în același timp cu două sau mai multe funcțiuni publice retribuite fie de Stat, fie de județ sau comună“ (*Senatul. Ședința de la 7 martie 1886*, D. C. L., nr. 55, 12 martie 1886, p. 563; *Ședința de la 8 martie 1886*, D. C. L., nr. 56, 13 martie 1886, p. 579). Legea stabilea însă atâtea excepții, încât un jurnal se simțea obligat să precizeze cu iritare: „... Se poate zice cu drept cuvânt că legea făcută de Senat nu e pentru stăvilirea ci pentru stabilirea cumulului. Decât o așa batjocură de lege, mai bine lipsă“ (RĂZ.-W., 10 martie 1886, p. 2). Ceea ce s-a și întâmplat, căci, reluată, potrivit uzanțelor, în discuția Camerei, legea votată cu modificări de către Senat a fost respinsă, guvernul angajându-se să propună „mai târziu“ alta mai bună (*Universul*, an. III, 29 martie/10 aprilie 1886, p. 2). Așadar, afirmația lui Baçalbașa că „proiectul este votat și devine lege“ la începutul anului 1885 este inexactă; legea „mai bună“ nu a mai fost votată până la căderea guvernului liberal în 1888.

6 Scamatorul vienez C. Herrmann, în vârstă de 70 de ani, a dat șapte reprezentații la București, pe scena Teatrului Național, începând de luni 11/23 februarie 1885, în fața unui public entuziast („La Teatru d. Herrmann își continuă scamatoriile înaintea unui public cu totul amețit de dibăcia artistului“ – Claymoor, în ROM., 17 februarie/1 martie 1885, p. 2). Iată descrierea unuia dintre mult aplaudatele sale „numere“: „Profesorul Herrmann vine în mijlocul scenei cu o rață vie; toți o pipăie și se conving că e numai una; printr-o mică mișcare face două din ea“ (*Prestidigitatorul profesor C. Herrmann*, RĂZ.-W., 13 februarie 1885, p. 3). El a dat și o reprezentație „specială“ la Palat, în fața familiei regale și a unor miniștri, fiind decorat de rege (care s-a întreținut „peste o jumătate de oră“ cu celebrul prestidigitator) cu „crucea de ofițer“ a ordinului „Coroana României“ (RĂZ.-W., 27 februarie 1885, p. 2), marii noștri oameni politici ai acestui sfârșit de secol încă patriarhal dovedind disponibilități de amuzament naiv și copilăresc de neimaginat mai târziu.

7 Primul cotidian social-democrat român a apărut, cu întâiul său număr, la 3/15 februarie 1885, în redacția tinerilor care se constituiseră în „cercul socialist“ bucureștean, în comitetul de direcție fiind cooptați și Ioan Nădejde de la Iași și Al. G. Radovici de la Ploiești, pentru a sugera ideea că „ziarul politic-social“ era o emanație a mișcării socialiste în curs de constituire la nivel național. El a adus într-adevăr un suflu nou în presa română, prin paginatie și violențele de limbaj amintind de publicațiile revoluționare franceze (v. parizianul *Droits de l'Homme* al lui Henri Rochefort de prin 1876), titlul ziarului românesc trimitând de altfel la vestita „Declarație a drepturilor

omului“ elaborată în timpul Marii revoluții franceze din 1789. Conduc efectiv, la început, de către Const. Millé și apoi, după ce acesta a fost chemat să-și efectueze stagiul militar (în mai 1885) de către Const. C. Bacalbașa, cotidianul revoluționar a exprimat concomitent idei socialiste, radicale, democrat-burgheze, naționaliste și anarhiste (acestea din urmă evidente numai în coloratura violentă a limbajului și nu în acceptarea conștientă a metodelor de acțiune anarhiste, condamnate de istorie):

8 *Banchetul pentru sărbătorirea Comunei din Paris, Drepturile omului*, an. I, 8 martie 1885, p. 3. Banchetul a avut loc miercuri 6/18 martie 1885 în „sala restaurantului hotelului Dacia“. Loja masonică anarhistă Mircea C. A. Rosetti, cu o existență efemeră, constituită la 20 iulie/1 august 1884, nu era recunoscută de conducerea francmasoneriei române, C. M. Moroiu, „mare maestru al masoneriei“, ținând să precizeze, în martie 1885: „Masoneria română nu recunoaște existența unei asemenea loji și nici îi împărtășește ideile anarhiste“ (RĂZ.-W., 12 martie 1885, p. 2). Tânărul Delavrancea, care frecventase întrunirile studenților revoluționari români de la Paris, prin 1882, adunați în cafeneaua Cluny, simpatiza sentimental cu aceștia, fără a le împărtăși toate ideile, așa cum va menționa, de altfel, în martie 1885, arătând că nu l-a îndemnat să ia parte la „banchet“ nici dragostea, nici ura pentru convingerile socialiste ci numai prilejul „de a mă întâlni cu unii din bunii mei confrăți și prieteni cari împărtășesc ideile socialiste“ (*Banchetul de la Dacia*, ROM., 12 martie 1885, p. 2). Simpatia era, bineînțeles, reciprocă, tinerii socialiști comentându-i elogios literatura, așa cum o făcea, de pildă, Const. Millé în *Drepturile omului*, sub pseudonimul Gheorghe Frunză (an. I, nr. 114, 22 iunie 1885, p. 1-2): „... Barbu Ștefănescu, deși nu este socialist, este unul din oamenii cei mai simpatici și sunt fericit să-l prezint cetitorilor noștri. Talentul nu este de nici o partidă.“

9 Const. C. Bacalbașa, *Țăranii mor de foame, Drepturile omului*, an. I, nr. 104, 10 iunie 1885, p. 1. Bacalbașa reproducea două fragmente din gazetele *Galații* și *Oriental român*, ambele din Galați, care se refereau la „mizeria îngrozitoare“ ce „a cuprins pe țăranii județului nostru“ în condițiile unei secete care dura de o lună de zile (*Oriental român*, an. I, nr. 43, 9 iunie 1885, p. 1). Am colaționat textele reproduse de Bacalbașa, ca de obicei, cu greșeli, cu publicațiile menționate mai sus (*Oriental român* și *Drepturile omului*).

10 Acum, și mai ales în anii următori, între socialiștii din București (conduși de Const. Millé, Anton Bacalbașa și Al. Ionescu) și cei din Iași (Ioan Nădejde, V. Gh. Morțun ș. a.) au intervenit unele neînțelegeri în ceea ce privește tactica pe care ar fi trebuit să o urmeze mișcarea social-democrată de la noi: calea revoluționară (cei din București) și „calea legală“ (cei din Iași), aceasta din urmă bazată, printre altele, pe colaborarea limitată cu partidul liberal, considerat, pe bună dreptate, ca având o concepție realistă privind dezvoltarea în continuare a României în plan economic și social-politic. În timpul polemicii socialiștii din București au fost învinuiți de cei din Iași, pe nedrept, de tendințe anarhiste, evidente doar, așa cum am mai amintit, numai în terminologia folosită în unele articole publicate de aceștia.

11 Locotenentul de jandarmi Ilie Albu (n. 1860), sublocotenent în timpul Războiului de Independență (decorat cu Steaua României, Virtutea militară și crucea Sf. Gheorghe) s-a sinucis la 20 martie/1 aprilie 1885 din motive sentimentale dar și pentru că „ministrul de Rzebel“ l-ar fi șters de pe „tabloul“ de înaintare la gradul de căpitan,

deși trecuse cu succes examenul cuvenit. Părinții fetei pe care o iubea condiționaseră acordul pentru căsătoria tinerilor de obținerea de către locotenentul Albu a gradului de căpitan. În scrisoarea către părinții săi el menționa: „Vă iubesc pe toți, dar pe ea mai mult decât pe toți“ (*Sinuciderea locotenentului Albu*, TEL., 23 martie 1885, p. 2); el a mai trăit 48 de ore după ce și-a tras un glonte în cap, încetând din viață la 22 martie/3 aprilie 1885 (*Din isprăvile d-lui general Fălcoianu*, RĂZ.-W.; 23 martie 1885, p. 1).

12 Regele și regina Suediei (și ai Norvegiei) au sosit la București la sfârșitul lunii martie 1885 în drum spre Constantinopol, unde se afla, bolnav, fiul lor. Ei au stat trei zile în Capitală, vizitând cu această ocazie mai multe cazărmi, precum și Turnul Colței, din fața spitalului cu același nume, la construcția căruia luaseră probabil parte și câțiva soldați suedezi din armata lui Carol al XII-lea, înfrântă de ruși la Pöltava (1709). Regele Oskar al II-lea (1829-1907) a revenit la București la 3/15 aprilie 1885, bucurându-se din nou de o „primire strălucită“ (RĂZ.-W., 4 aprilie 1885, p. 3); el era foarte înalt, întrecându-i, după cum observa fiica lui I.C. Brătianu, Pia, „pe toți cu un cap“ (scrisoare către Ionel I. Brătianu, datată 4/16 aprilie 1885 în: *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, II).

13 C.A. Rosetti a încetat din viață luni 8/20 aprilie 1885, la orele 12 și 10 „după miezul nopții“ în locuința sa din Calea Dorobanților nr. 12.

14 C. A. Rosetti a fost ales deputat al Colegiului al II-lea de Argeș la mijlocul lunii martie 1885; de astădată el anunțase în scris că primește mandatul (RĂZ.-W., 17 martie 1885, p. 1).

15 „Slăbit foarte de boală și negreșit și de vârstă, cu durere mă văd silit să mă despart –, fie chiar și provizoriu, cum zic unii – de ziarul *Românul*“ (ROM., 24 martie/4 aprilie 1885, p. 1).

16 C.A. Rosetti se căsătorise în august 1847, în Anglia, la Plymouth, cu Maria Grant (1820-1893), fiica unui ofițer scoțian și a unei franțuzoaice.

17 Ambele documente le-am reproduș direct după vol.: *Moartea și înmormântarea lui C.A. Rosetti*. Testamentul său și omagii aduse memoriei sale, Tipografia *Românul*, București, 1885, p. 3-5, întrucât Bacalbașa tradusese textele probabil după versiunea franceză aflată de el în *l'Indépendance Roumaine*, dându-le, prin sinonime și structura frazei, o sonoritate mai modernă. Din același volum reproducem și o amintire din viața omului politic democrat, amintire cu profunde semnificații, mai ales în zilele noastre [1989]: „Odată Rosetti întreabă pe comercianții al căror prim staroste era: «Dac-ați putea mi-ați da toată puterea în mână?» –«Da», răspunseră comercianții. – «Rău ați face», răspunse bătrânul“ (p. 108).

18 „Consiliul comunei București“ s-a întrunit la 10/22 aprilie 1885 hotărând să „conducă“ o subscripție publică pentru ridicarea unui monument „acestui ilustru cetățean“, înscriindu-se primul pe listă cu suma de 10 000 lei; după ședință, toți membrii Consiliului au luat parte la ceremonia funeabră. Monumentul lui C.A. Rosetti – opera sculptorului german W.C. Hegel – s-a ridicat abia peste aproape două decenii, în 1903, în Piața Rosetti de astăzi.

19 Relatarea lui Bacalbașa, realizată și pe baza consultării presei vremii, este foarte rezumativă. Ținem să facem câteva precizări și completări: săteanul Mucenic Dinescu a vorbit „în numele țăranilor din Argeș care l-au ales“, iar Dimitrie Giani „în numele celor 12 deputați care s-au retras cu el din Cameră“, deci a amicilor săi politici. Din

cortegiul au mai făcut parte: liceul Matei Basarab, Ateneul, Academia Română, delegația polonă, coloniile franceză și italiană, studenți din Iași și din Capitală, delegați din județele: Botoșani, Suceava, Iași, Roman, Putna, Râmnicul Sărat, Brăila, Dolj, Gorj, Buzău, Prahova, Ilfov, Ialomița, Vlașca ș.a. (*Moartea și înmormântarea lui C.A. Rosetti*, p. 54-58). Deasupra corpului neînsuflețit al lui C.A. Rosetti a fost așezat un singur număr al ziarului *Românul*, din 10/22 aprilie 1885. I.L. Caragiale va semna, alături de junimistul Vasile Pogor, o telegramă de condoleanțe, împreună cu reprezentanții „partidului liberal din Iași” (*Moartea și înmormântarea lui C.A. Rosetti*, p. 26).

20 Victor Hugo a murit la Paris, la 10/22 mai 1885; știrea despre încetarea sa din viață a apărut în zărele bucureștene purtând data de 12/24 mai 1885, deci la 11/23 mai, cu maximă operativitate. „Victor Hugo nu era numai mare poet, el era o încarnațiune a ideilor democratice și umanitare” (TEL., nr. 3885, 12 mai 1885, p. 1).

21 Între anii 1880-1882 au avut loc la București primele încercări – cu ajutorul unor centrale improvizate – de iluminare electrică, la Palatul Regal, palatul Cotroceni, piața Teatrului Național, Gara de Nord. În 1882 s-au aprins primele becuri stradale pe Calea Victoriei (Ștefan Ionescu, *Dezvoltarea edilitar-urbanistică a orașului București la sfârșitul veacului al XIX-lea, București* – materiale de istorie și muzeografie, vol. VII, 1969, p. 81 ș.u.) În anul 1885 s-a construit cea dintâi centrală electrică permanentă care alimenta cu energie electrică Teatrul Național și Palatul Regal (Mihai N. Popescu, *Din istoricul Societății generale de gaz și electricitate din București, Studii*, tom.23, nr. 6, 1970, p. 1192). Inaugurarea iluminatului electric la Teatrul Național a avut loc în seara de luni 8/20 aprilie 1885, cu prilejul premierei farsei *D-ale carnavalului* de I.L. Caragiale („Cu această ocaziune se va inaugura și lumina electrică. Era și timpul, căci nu mai putea sta cineva în căldura produsă de actuala lumină, pare că se găsea în atelierul lui Vulcan” – RĂZ.-W., 8/20 aprilie 1885, p. 2). Naționalul bucureștean a fost unul dintre primele teatre din lume care a utilizat lumina electrică (instalația costase atunci impresionanta sumă de 95.000 de lei – Massoff, *Teatrul românesc*, III, p. 521, nota 36), debutul acestui sistem de iluminare desfășurându-se sub auspicii favorabile, informația oferită de Bacalbașa fiind deci inexactă („Seara – luni la Teatrul Național două reprezentațiuni noi. Debutul luminii electrice și pentru prima oară piesa d-lui Caragiale *D-ale carnavalului*... Succesul pe deplin a rămas luminii electrice, care a reușit, bătând gazul cumplit. Sala splendid luminată d-o lumină dulce și plăcută avea un aer de sărbătoare” – Claymoor. *Din lume*, ROM., 11 aprilie 1885, p. 2).

22 În ciuda opiniilor divergente în multe probleme politice, I.C. Brătianu și C.A. Rosetti au păstrat, până la sfârșitul vieții acestuia din urmă, destul de bune relații amicale. Astfel, în timpul agoniei lui C.A. Rosetti, I.C. Brătianu și copiii săi l-au vizitat de câteva ori pe bătrânul liberal-radical aflat pe patul de suferință: „Tata a fost azi de două ori la C.A. Rosetti”, îi comunica Sabina dr. C. Cantacuzino fratelui său, Ionel Brătianu, student la Paris, continuând: „Tata e prăpădit, i-a făcut o impresie mare și mai cu seamă această agonie de trei zile” (scrisoare din București, datată 2/14 aprilie 1885, în vol.: *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, II, p. 164). Știri despre vizitele lui I.C. Brătianu la C.A. Rosetti au apărut, de altfel, și în presa vremii (v. RĂZ.-W., 4 aprilie 1885, p. 1; 6 aprilie 1885, p. 1; TEL., 6 aprilie 1885, p. 3 etc.). Viața politică românească se afla încă în perioada romantică, în care și cei mai înverșunați adversari se puteau întâlni, în momentele de acalmie ale luptei, la o halbă de bere, fără a dori, neapărat, să se extermine reciproc.

23 Știrile despre intențiile de coalizare a opoziției au apărut în presă la începutul lunii iulie 1885 (RĂZ.-W., 4 iulie 1885, p. 1); la sfârșitul aceleiași luni, cotidianul *Lupta*, care mai apărea încă la Iași, a propus convocarea unei mari reuniuni a tuturor elementelor opoziționiste, „după vacanțe“, în a doua capitală a țării (RĂZ.-W., 31 iulie 1885, p. 2-3).

24 La sfârșitul lunii iulie 1885 (stil vechi), lordul Salisbury, prim-ministru conservator al Angliei, a primit la locuința sa din Arlington Street o delegație a „asociațiunii anglo-israelite“ care – pe baza unor date ce nu corespundeau realității sau erau exagerate – s-a plâns de dificultățile pe care le întâmpinau evreii care cereau împământinirea, precum și de existența unor manifestări antisemite în România (*Persecuțiunea israeliților în România*, ROM., 1 august 1885, p. 678); lordul Salisbury, fiind de acord cu ei, i-a sfătuit să evite „o discuțiune care ar putea să escite sentimentul național“, discuție care „nu este pentru moment în interesul israeliților din România“ (*Persecuțiunea israeliților în România*, ROM., 2 august 1885, p. 681). Aducând la cunoștință faptul – care contribuia la crearea unei imagini denaturate, în străinătate, a statului român – prin ziarul său *Națiunea*, D. Brătianu a cerut evreilor din România să protesteze împotriva afirmațiilor eronate ale coreligionarilor lor din Anglia (*Cestiunea israelită*, ROM., 31 iulie 1885, p. 670), apelul său fiind însușit, printre alții, de „comunitatea israelită“ din Tulcea (ROM., 18 august 1885, p. 730).

25 Datele furnizate de Bacalbașa sunt reproduse după *l'Indépendance Roumaine* (*Les persecutions religieuses en Roumanie*, no. 2354, 9/21 august 1885, p. 1) și se referă la o parte din moșiile cumpărate de israeliți în Moldova (în județele Botoșani, Neamț, Iași, Suceava, Roman, Vaslui, Bacău, Dorohoi) începând din anul 1879. El reia întocmai știrea din cotidianul de limbă franceză, inclusiv ultima frază („Un autre israélite, dont le nom nous échappe...“ etc.) care se referă la o moșie aparținând „odinioară“ lui Anastase Ioan. În ziar se precizează că o falcă avea, în Moldova, 1 hectar, 433 m.

26 Manifestul despre care relatează Bacalbașa, tipărit cu litere roșii, fusese redactat în numele „comitetului de inițiativă al iridentei române“ de tinerii transilvăneni G. Secășanu și G. Ocășanu și trimis prin poștă în mai multe localități românești de peste munți și din România. Incandescența chemare patriotică se pronunța hotărât împotriva politicii de deznaționalizare promovată de societatea maghiară E.M.K.E. (Erdely Magyar Kultur Egget) înființată la Cluj în august 1885, constituindu-se într-un „răspuns dezesperat la politica de maghiarizare“ (Alex. Lapedatu, *Manifestul revoluționar de la 1885*, Sibiu, 1937, p. 12). Manifestul ajunsese într-adevăr și la Caransebeș, unde fusese afișat noaptea pe ziduri, fapt care avea să declanșeze o furi-bundă campanie de presă la Budapesta. Primele ecouri ale acestei proclamații le-am aflat în jurnalele românești purtând data de 19/31 august 1885 (RĂZ.-W., 19 august 1885, p. 1), în care se menționa că „apelul către românii de peste Carpați“ se încheia astfel: „Să ne strângem rândurile. Să facem cât mai în grabă ca românii de peste munți să ne simțească dragostea de frate... Poporul român a știut să fie mare în toate cazurile grele. Acest popor primește mânușa ce i se aruncă...“ (v. și Alex. Lapedatu, *Un episod revoluționar în luptele naționale ale românilor de peste munți acum o jumătate de veac*. București, 1937; textul manifestului, datat „București, 18 august 1885“, la p. 37-41, text în care se mai menționa: „*Revoluția vine!* Deși cerul vi se pare încă senin, pe zare însă

se încrucișează fulgere, ele v-o vestesc. Revoluția o proclamă astăzi înșiși ungurii la Cluj, căci între două popoare, dintre care unul decretează, pe față, pieirea altuia, nu poate fi altă stare decât starea de revoluție“). În aceeași zi de 19/31 august 1885, D. Eissenstein, însărcinatul cu afaceri al Austro-Ungariei în capitala României, declanșează conflictul diplomatic în legătură cu acest caz, comunicând la Viena că la București s-a tipărit o proclamație „prin care românii ardeleni erau chemați să incendieze gospodăriile profilor și să scape de jugul străin, după exemplul Irlandei...” (Căzan; Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, p. 144). Al. Ciurcu, directorul ziarului *L'Indépendance Roumaine* nu a luat parte la redactarea manifestului, care, de altfel, nu era semnat (I.M. Ștefan, *Alexandru Ciurcu, inventatorul, ziaristul, omul*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 34).

27 La sfârșitul lunii august 1885 poliția a efectuat o percheziție la G. Ocășanu, G. Secășanu și la secretarul Societății Carpații, I. Droc-Bănciulescu, fără a afla „nimic compromițător“ (ROM., 31 august 1885, p. 771; 1 septembrie 1885, p. 775). În 1885 Constantin Bacalbașa locuia într-adevăr în str. Renașterii 5 (v. Anexa II, G).

28 Al. Ciurcu, organizând campanii de presă antiguvernamentale în jurnalul său *L'Indépendance Roumaine* era neagreat de guvernul liberal, care urmărea încă din primăvara anului 1884 (v. ROM., 21 iunie 1884, p. 554) expulzarea sa (tânărul gazetar era născut în 1854 la Șercaia, lângă Brașov). Decizia de expulzare a fost luată însă sub presiunea foarte puțin diplomatică a oficialităților habsburgice iritate atât de manifestul amintit cât și de faptul că Al. Ciurcu, într-un discurs rostit la un banchet organizat în onoarea ofițerilor batalionului de vânători de munte de la Sinaia, le-a urat acestora să trăiască momentul când vor putea „să împlănte“ steagul românesc și dincolo de Carpați (I.M. Ștefan, *op.cit.*, p. 30). Într-o telegramă din 4 septembrie 1885 (st.n.), contele Kálnoky, ministrul de Externe al Austro-Ungariei, cerea reprezentanței acestei țări la București „să aducă într-un mod foarte ferm la cunoștința guvernului român că grație nepăsării și toleranței acestuia mișcarea revoluționară împotriva Austro-Ungariei a putut să se dezvolte în voie...” (Căzan; Rădulescu-Zoner, *op.cit.*, p. 145). Într-o altă telegramă cifrată, din 10 septembrie 1885 (st.n.), contele Kálnoky „sugera” lui I.C. Brătianu să decidă expulzarea tuturor „agitatorilor” care nu erau cetățeni români, nominalizându-i pe G. Secășanu și Al. Ciurcu, care, născuți fiind în Transilvania, nu avuseseră grijă să întreprindă solicitările necesare pentru a li se recunoaște cetățenia română (*Id.*, *ibid.*, p. 146). Românii transilvăneni citați de Bacalbașa au fost expulzați pe baza unei „decizii” a Consiliului de Miniștri din 2/14 septembrie 1885 în care se preciza că persoanele amintite urmau să părăsească țara „în termen de 24 de ore de la notificarea prezentei” (I.M. Ștefan, *op. cit.*, p. 101). G. Secășanu și G. Ocășanu, ambii în vârstă de „vreo” 28 de ani, fuseseră redactori ai cotidianului junimist *România liberă*, I. Droc-Bănciulescu și I. Corneanu erau funcționari la C.F.R. Se cuvine să precizăm însă, în spiritul adevărului, că guvernul liberal, silit de o mare putere străină să ia aceste măsuri represive împotriva unor români transilvăneni patrioți, le-a aplicat cu maximum de bunăvoință, așa cum menționa I.C. Brătianu, în februarie 1886: „Am luat pentru dânsii toate precauțiunile posibile ca să nu sufere. Binevoiește a te informa (șeful guvernului se adresa în Adunarea Deputaților lui M. Kogălniceanu – n.n.) dacă, în această privință, nu am luat mai multe precauțiuni decât am luat pentru înșiși copiii mei, când i-am trimis la studii în străinătate” (Al. Lapedatu, *Un episod revoluționar...*, p. 34).

29 Publicată în manșeta ziarului *Românul* din 6/18 septembrie 1885. Cu o zi înainte ziarul liberal-radical ținea să precizeze: „Protestăm din toate puterile noastre contra acestei loviri aduse libertății tiparului, protestăm contra acestui nou act de servilism al guvernului care-și pleacă genunchii înaintea străinului și merge până a goni pe români de pe pământul lor spre a satisface dorințele ungarilor“. (ROM., 5 septembrie 1885, p. 787).

30 *Plecarea proscrisilor*, ROM., 7 septembrie 1885, p. 793. Am reprodus scrisoarea direct din ziarul citat; în cartea sa Bacalbașa o publica cu diferențele stilistice rezultate din traducerea textului după versiunea franceză din *l'Indépendance Roumaine*.

31 Secășanu și Ocășanu au fost chemați pentru prima oară la „poliție“ luni 26 august/7 septembrie 1885 (ROM., 27 august 1885, p. 759). În perchezițiile de la 30 august/11 septembrie și 31 august/12 septembrie 1885 au fost implicați: inspectorul de poliție Epureanu, comisarii Varlam și Vuculescu, căpitanul Stănciulescu de la „gendarmerii pedestri“ ș.a. (ROM., 31 august 1885, p. 771; 1 septembrie 1885, p. 775). G. Secășanu a fost ridicat de poliție, pentru a i se notifica decizia de expulzare, de la cafe-neaua Union, „unde juca o partidă de biliard cu d. Bacalbașa“ (*Drepturile omului*, an. I, nr. 171, 6 septembrie 1885, p. 1).

32 Vezi cap. „Anul 1898“ al acestei lucrări. Cotidianul *l'Indépendance Roumaine* a trecut sub noua direcție începând cu nr. 2379, datat 10/22 septembrie 1885 (director politic: George Em. Lahovary, redactor-șef: Fr. Damé).

33 Întrunirea a avut loc în sala Ioje de pe str. Regală nr. 17 în ziua de 5/17 septembrie 1885. Dim. Giani – președintele întrunirii – fusese ministru al Justiției în aprilie 1881, când se votase, precipitat, „legea pentru expulzarea străinilor“, lege care, o recunoștea abia acum, fusese adoptată ca urmare a presiunilor exercitate de „marile puteri“, mai exact, de către Rusia țaristă („noi am făcut această lege ca o garanție față cu Puterile“ – *Întrunirea din sala Ioje*, ROM., 7 septembrie 1885, p. 793). În epocă, articolele cele mai dure împotriva deciziei de expulzare au apărut în *Drepturile omului*, îndeosebi sub semnătura lui Const. Bacalbașa, care fusese amenințat, de altfel, potrivit unei informații din *l'Indépendance Roumaine*, cu intentarea unui proces de presă („... Voi fraților și urgisiților – se adresa Bacalbașa expulzaților – fiți încredințați că în strămtorarea străinătății duceți cu voi iubirea și admirația noastră; fiți încredințați că atuncea când se va desfășura în creștetul Carpaților steagul răzvrătirii vom fi alătura cu voi pentru a putea statornici o Dacie liberă și neatârnată unde fiecare român să-și poată mânca pâinea în libertate... Jos robia și tiranii! Trăiască Revoluția socială și democratică!“ – Const. Bacalbașa, *Trăiască Revoluția!*, *Drepturile omului*, an. I, nr. 171, 6 septembrie 1885, p. 1).

34 *Plecarea expulzaților*, *Drepturile omului*, an. I, nr. 172, 7 septembrie 1885, p. 1. În jurnal, în locul ultimei fraze marcate prin croșete se afla următorul text: „Și mereu, până când trenul pleacă din ochii mulțimii, tot mai răsunau încă strigătele de iubire și de regret a celor cari rămăneau pentru cei cari erau goniți“. G. Secășanu, G. Ocășanu și I. Droc-Bănciulescu au plecat din Gara de Nord, către Galați, la 6/18 septembrie 1885, unde s-au îmbarcat pe un vas de călători urmând să se stabilească în Franța, la Paris. La Galați, G. Secășanu (care a murit la 72 de ani, în 1930, după ce fusese un modest profesor de liceu la T. Severin, Tulcea și T. Măgurele) a făcut o revelatoare declarație presei, subliniind sensurile luptei naționale pe care o susținuse vreme de câțiva ani în

capitala României: „Am luptat și lupt pentru unirea Transilvaniei cu România. N-am voit să fac această declarațiune până voi pune piciorul pe vaporul francez. Acum, când plec, fac această declarațiune asigurând că oriunde voi fi voi lupta pentru acest scop împreună cu amicii mei“ (*Plecarea expulzaților*, RĂZ.-W., 12 septembrie 1885, p. 1).

35 Ceilalți trei expulzați amintiți de Bacalbașa au plecat în aceeași zi de 6/18 septembrie 1885 la Giurgiu, de unde au trecut la Russe (Rusciuk), în Bulgaria (ROM., 8 septembrie 1885, p. 797). Al și Nicolae Ciurcu au rămas aici până în martie 1886, cu speranța, dovedită iluzorie, că li se va permite întoarcerea în România, care era și patria lor („Sunt român pentru că m-am născut român – preciza Al. Ciurcu în octombrie 1885 – pentru că moși-strămoșii mei au fost români și, în fine, pentru că simt românește. Dar sunt născut în Transilvania. Este oare o scădere a fi născut român transilvănean sau este, din contra, un titlu mai mult la iubirea fraților din România liberă? Transilvania este o țară română subjugată străinului...” (LM.Ștefan, *op. cit.*, p. 42). Decretul de expulzare a lui Al. Ciurcu a fost „ret ras“ de către Consiliul de Miniștri la începutul lunii noiembrie 1887 (TEL., 10 noiembrie 1887, p. 3).

36 La 6/18 septembrie 1885 în Rumelia Orientală (partea de sud a Bulgariei de azi cu capitala la Filipopoli=Plovdiv) a izbucnit o răscoală populară organizată de Comitetul central revoluționar bulgar care a înlăturat autoritățile locale proclamând unirea provinciei cu cnezatul bulgar. Regele Carol a revenit din străinătate, la Sinaia, la mijlocul lunii septembrie (ROM., 15 septembrie 1885, p. 822), după ce în Serbia se declanșase mobilizarea armatei, această țară revendicând unele teritorii alipite Bulgariei; Serbia își motiva solicitarea de compensații teritoriale prin deteriorarea echilibrului balcanic stabilit în 1878, referindu-se la crearea unui stat bulgar unificat care ar fi constituit o amenințare pentru ea. Războiul între Bulgaria și Serbia a început însă ceva mai târziu, la 2/14 noiembrie 1885, situația încordată din Balcani impunând României o atitudine de expectativă pașnică dar vigilentă.

37 Pe baza unui decret al Consiliului miniștrilor din 16/28 octombrie 1885 au fost expulzați un număr de evrei, printre care și unii dintre cei citați de Bacalbașa, probabil – așa după cum bănuia și N. Iorga – în primul rând ca o „compensație“ pentru expulzarea nedreaptă a celor șase români ardeleni (Elisabeta Mănescu, *Dr.M. Gaster – viața și opera sa*, București, 1940, p. 56). Guvernul liberal era însă, totodată, nemulțumit că în presa în care colaborau unii dintre evreii menționați de Bacalbașa apăreau materiale care insistau asupra unor pretinse persecuții religioase din țara noastră, de fapt incidente locale minore cărora li se dădea o semnificație națională (în acest sens v. editorialele lui Caragiale din *Voința națională* din 20-24 octombrie 1885 în care se preciza că „o seamă de evrei de la noi, în special de proveniență galițiană, au început să agite din nou chestiunea israelită“ – LL. Caragiale, *Opere*, vol. V, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, București, 1938, p. 403; v. mai sus și p. 33, nota 24). În același timp, o stare de agitație printre locuitorii de origine evreiască – agitație care îngrijora autoritățile – fusese provocată și de prezența în România începând de la sfârșitul lunii august 1885 a lui Armand Lévy, trimis al Alianței israelite cu sediul la Paris, care intenționa să-i organizeze pe criterii confesionale pe evreii români, deși marea masă a evreilor săraci, în mai multe întruniri, își exprimaseră împotrivirea față de această intenție („Evreii nu au nevoie de iezuiți și de biserici, ei au nevoie de pâine și de existența zilnică“ se preciza la o întrunire a tinerilor evrei din Capitală, la care participaseră

circa 1 000 de persoane – *Informațiuni*, ROM., 3 septembrie 1885, p. 779). Între evreii expulzați s-a aflat, printre alții, și Moses Gaster (1856-1939), care publicase în *Românul* un articol despre izgonirea unor evrei din satul Brusturoasa (jud. Bacău), articol în care considera faptul relatat ca fiind cu totul întâmplător și lipsit de semnificații generalizante: „Sunt sigur că nu se va găsi un *singur evreu* în țara românească care să nu protesteze în contra pretențiilor clevetitoare ale unor ziariști că evreii s-ar plânge în contra *poporului român* – subliniez aceste cuvinte! Dimpotrivă, am putut constata pretutindenea traiul pacinic și prietenos între evreu și țăran“ – Dr.M. Gaster, *Revolta de la Brusturoasa*, ROM., 6 septembrie 1885, p. 790-791. Bun cunoscător al literaturii și limbii române vechi, pe care le-a studiat cu pasiune și după stabilirea la Londra, în 1885, amic al lui Eminescu, Moses Gaster a părăsit Bucureștii la 20 octombrie/1 noiembrie 1885, împreună cu dr. Elias Schwartzfeld, Iulius Schein și M. Rosenfeld; potrivit relatărilor presei vremii, în Gara de Nord el purta pe piept medalia „Bene merenti“ („Mama d-rului Gaster era zdrobită de durere și plângea neîncetat. La plecarea trenului s-a agățat de vagon și cu greu a putut fi zmulșă. La plecare expulzații au strigat de mai multe ori: «Trăiască România!»“ – *Drepturile omului*, an. I, nr. 208, 22 octombrie 1885, p. 3). Ajuns la Viena, Moses Gaster va publica un articol în cotidianul de mare tiraj *Neue Free Presse*, în care, printre altele, menționa: „Îmi părăsesc fără mânie patria, pe care nu voi înceta să o iubesc și adânc-mi durere pricinuită de expulzarea mea e numai de a vedea cum această țară, scumpă mie, e lovită în interesele sale și înjosită în ochii străinătății prin măsurile nenorocite ale unui guvern orbit“ (TEL., 1 noiembrie 1885, p. 1). În text, Bacalbașa ortografiază greșit numele lui I.H. Fior (*I. Scor*).

38 Actor de comedie și de operetă, deosebit de popular în epocă, Ștefan Iulian (1851-1892) este creatorul rolurilor lui Ghiță Pristanda (*O scrisoare pierdută*), Nae Ipingescu (*O noapte furtunoasă*) și Iancu Pampon (*D-ale carnavalului*).

39 Conducerea Naționalului bucureștean anunțase în vara anului 1884 un concurs, dotat cu un premiu de 1 200 de lei, pentru cea mai bună piesă originală prezentată, dramă sau comedie. Juriul, format din V. Alecsandri, Gr. C. Cantacuzino, B. P. Hasdeu, T. Maiorescu ș. a. avea să premieze – la 25 februarie/9 martie 1885 – comedia intitulată *D-ale carnavalului*, care era însoțită de motto-ul „*Allegro*“. Premiera piesei a avut loc luni 8/20 aprilie 1885, comedia lui Caragiale fiind primită cu rezerve serioase de critică; fie altfel ea nu a avut parte, în anul 1885, decât de două reprezentații. Const. Bacalbașa – care, am amintit și mai înainte – nu-l simpatiza pe Caragiale, a scris, în *Drepturile omului*, o notiță răutăcioasă, sub pseudonimul redacțional Electric, identificată recent de regretatul Marin Bucur (*Opera vieții. O biografie a lui I. L. Caragiale*, Ed. Cartea Românească, București, 1989, p. 208-209): „Comitetul teatrelor nu lasă să-i scape nici o ocaziune pentru a-și dovedi incapacitatea. Astfel, piesa d-lui Caragiale *D-ale carnavalului*, premiată de onor. comitet cu 1 500 lei (sic!) și reprezentată aseară pe scena Teatrului Național a făcut un fiasco complet. Piesa a fost fluierată. Cu toate acestea publicul, care ține mult ca pentru un leu sau doi să vadă și pe autor, au strigat pe autor, care a ieșit. Drept să spunem, nu se așteptase la așa cădere. D. Negruzzi se poate consola acum, căci este în bună companie“ (Electric, *Informațiuni, Drepturile omului*, an. I, nr. 56, 10 aprilie 1885, p. 3); aluzia la I. Negruzzi se referă la libretul acestuia scris pentru opera comică *Beizadea Epaminonda* cu muzica de Eduard Caudella, operă primită și ea nefavorabil de public la premiera din 1/13 aprilie 1885.

40 Opereta se mai jucase pe scena Teatrului Național (de pildă, la 3/15 ianuarie 1885: *Boccaccio de Suppé*). Premiera operetei *Giroflé-Girofla* de Ch. Lecocq a avut loc la 2/14 octombrie 1885, spectacolul fiind primit totuși favorabil de critică. I. L. Caragiale îl considera, într-o cronică teatrală din *Voința națională*, „încă un succes“, evidențiindu-l îndeosebi pe Ștefan Iulian care este „un adevărat artist; el e comic nu numai pentru el, e comic pentru toți“ (I. L. Caragiale, *Opere*, ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin, vol. IV, Ed. pentru literatură, București, 1965, p. 162). Iar cronicarul *Românului* aprecia și el, cu moderație, dar fără accente critice prea apăsate ultima premieră a Naționalului bucureștean: „Reprezentatiunea a reușit bine. D-na Dănescu, d-nii Iulian și Mateescu sunt pe deplin în nota operetei. Cu timpul d-na Odiseanu și Tomassio și d. Băjenar, simpaticul tenor, se vor dezgheța cu desăvârșire. Ieri seară emoțiunea, dorința d-a face bine și alte cauze le luau ceva din puteri“ (*Curierul teatrelor*, ROM., 4 octombrie 1885, p. 887).

41 Pentru stagiunea 1885-1886 direcțiunea Teatrului Național, ca urmare a stăruințelor lui G. Ștephănescu, hotărâse să nu mai angajeze o trupă de teatru italiană de operă ci să ofere spectacole de operă în limba română, cu artiști români (*Știri d-ale zilei*, ROM., 1 august 1885, p. 677; *Opera română, Familia*, Oradea, nr. 32, 11/23 august 1885, p. 383). Deschiderea stagiunii de operă română pe scena Naționalului bucureștean a avut loc sâmbătă 28 septembrie/10 octombrie 1885, cu opera *Lucia de Lamermoor* de Donizetti, libretul fiind tradus de V. A. Urechia; director de canto era G. Ștephănescu, iar „directorul corurilor“, Carlo Bianchi. Spectacolul s-a bucurat de o primire deosebită: „Succes foarte mare, entuziasm cu zgomotoase aplauze“ (*Curierul teatrelor*, ROM., 1 octombrie 1885, p. 874-875); „Opera română este constituită și ea s-a manifestat pentru prima oară în mod victorios“ (*Ibid*, 6 octombrie 1885, p. 894); „Direcția generală a teatrelor a voit să dovedească în stagiunea aceasta că și cu băieți și tinere de la noi se poate face ceea ce odinioară făcea papa Franchetti cu *ragazzi italiani* – și a dovedit-o cu prisos, *ragazzi* bătrânului impresariu au rămas cu mult pe jos“ (I. L. Caragiale, *Opere*, vol. cit., p. 157, cronică teatrală din *Voința națională*, 8 octombrie 1885). Primul spectacol al trupei românești de operă alcătuită de George Ștephănescu avusese însă loc la 8/20 mai 1885, când s-a cântat *Linda de Chamounix* de Donizetti.

42 Cu excepția primului alineat, tradus integral de Bacalbașa („L'ouverture du Théâtre National a été marquée cette année par un événement qui fera époque dans l'histoire du développement des arts dans notre pays. Pour la première fois on a entendu un opéra chanté en langue roumaine par des chanteurs roumains“), restul citatului este alcătuit din grupe de cuvinte extrase din context, din fraze rezumate sau din contribuții personale ale autorului. Iată aprecierile exacte din foarte serioasa cronică semnată de Gr. Ventura: Domnișoara Leria „qui nous a donné un Lucie admirablement chantée. J'ai à plusieurs reprises reconnu les grandes qualités de notre diva. Elle phrase supérieurement. Son intonation est presque toujours d'une justesse incomparable. Sa voix est d'une timbre agréable...“ etc.; „Le baryton M. Cairetti est un excellent élève de M. Ștefanescu. C'est un bon chanteur. Sa voix est parfois un peu voilée, mais en général elle est très belle et il s'en sert à merveille“; Ion Dumitrescu: „Il possède une voix superbe montant facilement jusqu'à l'ut et même à l'ut diès“; „La mise en scène était soignée et fait grand honneur au directeur de scène M. Aslan. Tout avait bel air; on voy-

ait qu'on était dans un grand théâtre"; „M. Stefanescu, notre infatigable et excellent chef d'orchestre a été appelé à deux reprises par le public. Et il l'a grandement mérité, car c'est en grande partie à son initiative que nous devons ce commencement d'opéra en langue roumaine et chanté par des roumains" (Arutnev, *Chronique théâtrale. Ouverture de l'Opéra roumain, l'Indépendance roumaine*, no. 2397, 1/13 octobre 1885, p. 7). Cele două instrumente importante care lipseau din orchestră (dar care urmau să sosească din străinătate) erau un bason (*basson*) și un oboi (*hautbois*).

43 Bacalbașa se referă la principalele săli de teatru bucureștene și la spectacolele prezentate aici în lunile septembrie-octombrie 1885. Vara aveau loc reprezentații sau se putea asculta muzică și în vestitele grădini Rașca, Stavri, Pesth, Colaro, Union ș. a. (V și Anexa II G).

44 Tragedia „feniciană” în cinci acte și în versuri *Pvgmalion* de colonelul Gh. Bengescu-Dabija a fost citită în salonul autorului, în fața lui Titu Maiorescu și a altora, la 7/19 octombrie 1885, fiind publicată în anul următor în *Convorbiri literare* precum și în volum (Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 311). Premiera piesei a avut loc la 4/16 februarie 1886, spectacolul la care și-au adus contribuția Gr. Manolescu, C. I. Nottară, Iancu Petrescu, Aristizza Manolescu (Romanescu) ș.a., bucurându-se, într-adevăr, de un succes notabil.

45 Premiera dramei *Fecioara de la Orléans* de Schiller a avut loc sâmbătă 12/24 octombrie 1885, spectacolul constituindu-se într-un eșec total; s-a amintit în presă, printre altele, la modul critic, că „d-na Aristița Manolescu e prea mică pentru Ioana d'Arc” (RĂZ.-W., 15 octombrie 1885, p. 2-3).

46 Trupa germană de operetă condusă de Fr. Dorn a fost înlocuită, la începutul lunii octombrie 1885, de către o trupă franceză, care a solicitat pentru spectacolele oferite în răstimpul de două luni și jumătate respectabila sumă de 40 000 de lei (=franci), deși, menționa, printre altele, presa, „baritonului, domnului Crépy, spre a fi bine îi lipsește precisamente un singur lucru: vocea” (ROM., 14 octombrie 1885, p. 918). Opereta franceză a oferit spectacolul de adio la sfârșitul lunii decembrie 1885, continuându-și turneul la Brăila, Galați și apoi la Constantinopol (RĂZ.-W., 25 decembrie 1885, p. 4). În text Bacalbașa ortografiază greșit numele directorului Sandré transcriindu-l Landré.

47 Întrunirea a avut loc la 8/20 noiembrie 1885 în salonul hotelului Manu de pe Calea Victoriei 53; cu această ocazie s-a adoptat un „manifest-program” în care se preciza că liberalii dizidenți nu acceptă un „simulacru de consiliu unde numai primul ministru vorbește și otărăște; nu considerăm ca miniștri constituționali șefii departamentelor cari funcționează numai după ordinele și bunul plac al capului cabinetului, dezbrăcați de inițiativă, de acțiune și de independență. Mai presus de toate repudiem concentrarea tuturilor puterilor statului în mâinile unui singur om, devenit astfel dictator” (supliment la *Românul*, așezat în colecția ziarului de la Biblioteca Academiei Române după numărul din 8 noiembrie 1885, p. 1000).

48 Este vorba de aceeași întrunire menționată în nota anterioară. În cadrul întrunirii Mihail Kogălniceanu a rostit următoarele cuvinte la adresa lui I. C. Brătianu, în relatarea rezumativă apărută în presa vremii: „... Azi l-am părăsit pentru totdeauna astfel încât nici oasele mele nu voi să mai fie alături cu ale lui” (ROM., 10 noiembrie 1885, p. 1001-1002).

49 Războiul dintre Serbia și Bulgaria a început la 2/14 noiembrie 1885, când, sub pretextul că în zona de frontieră ar fi fost atacate unele posturi ale grănicerilor sârbi, armata regelui Milan a trecut granița, încercând să înainteze către Sofia și Vidin. După câteva victorii efemere, armata sârbă a fost înfrântă la Slivnița, lângă Sofia, trupele bulgare pornind apoi la contra-ofensivă. Ele au repercutat o victorie decisivă, pe teritoriul sârb, la Piroț; în aceste condiții, sub presiunea Austro-Ungariei care – în încercarea de a-și spori influența în Balcani în dauna Rusiei – sprijinea Serbia, armata bulgară condusă de principele Alexandru de Battenberg își oprește înaintarea, ostilitățile încetând pe toate fronturile la 18/30 noiembrie 1885 (Nicolae Ciachir, *România și țările balcanice în perioada 1878-1900, Revista de istorie*, tom. 33, nr. 2, februarie 1980, p. 337-343, v. și *Rezbelul sârbo-bulgar. Încetarea ostilităților*, supliment la *Românul*, 18 noiembrie 1885, în care se precizează că Austro-Ungaria a declarat că va acorda ajutor militar Serbiei dacă armata bulgară își va continua înaintarea către Niș).

50 George Panu și-a început colaborarea la *l'Indépendance Roumaine* la 20 octombrie/1 noiembrie 1885 cu editorialul *La resistance légale*, urmat, timp de câteva luni, cu o foarte bună ritmicitate, de altele: *La tactique des junimistes* („Leur programme est pour le Roi, il n'est pas pour le pays“, 23 octombrie/4 noiembrie 1885), *Nos traités de-commerce* (25 octombrie/5 noiembrie 1885), *Heureux pays* (27 octombrie/8 noiembrie 1885), *La légende de 1848* (30 octombrie/11 noiembrie 1885), *Les impôts sous le régime actuel* (4/16 noiembrie 1885), *Corruption du force brutale* („Nous ne voyons donc la possibilité d'un changement réel et durable que lorsque les masses, les foules prendront part aux affaires de l'état, d'une manière effective et intelligente“ — 24 noiembrie/6 decembrie 1885), *L' allocation du Roi* („Le roi est plus que jamais inféode à la politique de la collectivité“ — 10/22 decembrie 1885) ș.a. Articolele sale nu s-au bucurat însă de ecoul pe care le-au avut, puțin mai târziu, acelea apărute în *Lupta bucureșteană* și aceasta pentru că erau scrise în limba franceză și deci inaccesibile unor cercuri mai largi, aveau un caracter mai teoretic, fiind lipsite totodată de aprecierile incitante cuprinse în publicistica lui Panu apărută în periodicele de limbă română.

51 Comitetul amintit de Bacalbașa a lansat un „manifest“ apărut mai întâi în cotidianul *România*, reprodus apoi și de alte organe de presă, manifest în care se preciza, printre altele: „Astfel dară ne-am unit ca să ajungem la răsturnarea regimului nefast ce ne apasă și ne dezonorează, ne-am dat mâna ca printr-un guvern de tranzițiune să facem a se restatornici țara în posesiunea de sine și asigurându-i în condițiuni de lealitate liberă și sincera manifestare a voinței sale“ (ROM., 26 noiembrie 1885, p. 1051).

52 Generalul belgian Brialmont care, la solicitarea guvernului român, efectuase planurile de apărare a Bucureștilor propunând construirea unui complex de 18 forturi situate la 4 km. distanță unul de altul (Constantin Căzănișteanu, *Cu privire la fortificarea Bucureștilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea, București*, materiale de istorie și muzeografie, vol. VIII, 1971, p. 187), organizase, la începutul lunii decembrie 1885, un fel de concurs pentru alegerea cupolelor cuirasate mobile cu care urmau să fie dotate fortărețele. Cupolele, una de construcție franceză, concepută de maiorul Mongin și fabricată la uzinele Saint-Chamond și alta germană, concepută de maiorul Schumann la uzinele Grüson în Buckau, de lângă Magdeburg, au fost instalate pe platoul Cotrocenilor. „lângă satul Militari“, la trei km. de cazarma geniului (*Turelele cuirasate sau cupolele*, ROM., 12 decembrie 1885, p. 1102). Asupra lor – în prezența unor ofițeri

din armatele română, franceză, turcă, olandeză, engleză, germană și austro-ungară, precum și a regelui Carol – s-au tras de-a lungul a mai multor zile câteva serii de lovituri de tun, în condițiile unei ierni cu multă zăpadă și foarte geroasă, cupola franceză, de formă cilindrică, rezistând mai bine, în timp ce aceea germană, de formă sferică, s-a dovedit, după 30 de lovituri de tun trase asupra ei că „nu mai este bună de nici un serviciu“ (ROM., 18 decembrie 1885, p. 1123). Deși comisia însărcinată cu „raportul asupra cupolelor“ s-a pronunțat cu șase voturi contra trei în favoarea cupolelor franceze („dar cu modificări în ceea ce privește forța de rezistență a cuirasei“ – *Cupolele, RĂZ.-W.*, 17 februarie 1886, p. 2), nu s-au făcut nici un fel de comenzi în anul 1886, probele efectuate fiind considerate neconvingătoare. Abia în 1888 s-au comandat zece cupole la fabrica din Gruson, pentru tunurile mici și obuziere (*Adevărul asupra fortificațiilor de la București*, de un martor ocular, București, decembrie 1891, p. 45). Acțiunea de fortificare a „cetății Bucureștilor“ a luat sfârșit abia la începutul secolului nostru / v. problema în detaliu în studiul citat mai sus al lui Constantin Căzănișteanu, precum și în: *Istoricul lucrărilor de fortificație a cetății București*, raport „extraconfidențial“, 1900, dactilografiat, cota la B.A.R.-III 264 275). V. și mai departe, p. 206, nota 43.

53 Apariția cotidianului conservator *Epoca*, la 16/28 noiembrie 1885, a constituit un moment important în istoria presei românești de la sfârșitul secolului trecut, jurnalul, animat de un tânăr om politic inteligent și foarte combativ, Nicolae Filipescu (care devine, la începutul anului 1886, proprietarul și directorul lui), câștigându-și repede popularitatea printr-o redactare plină de nerv și atitudini polemice îndrăznețe („... Un grup de tineri, strâns laolaltă de temperamentul vioi, extraordinar de combativ al lui Nicolae Filipescu, făcu să se înființeze o nouă foaie conservatoare, după îmbătrânirea *Timbului* lui Grigore Păucescu... Cine vorbea era aceeași nouă generație, adresându-se către un public care desigur că era pregătit, așa cum ieșise din noile școli naționale răspândite în tot cuprinsul țării, să primească o altă literatură politică decât aceea de până atunci“ – N. Iorga, *Istoria presei românești*, p. 147). În articolul-program gazeta lui Nicolae Filipescu își propunea să combată cu înverșunare guvernarea liberală brătienistă: „Străbatem o epocă de corupție și de scepticism. Un om cu o ambițiune nemărginită, înzestrat într-un chip extraordinar cu toate calitățile cari pot produce amăgirea s-a furișat la putere, a pus mâna pe țară prin surprindere și o stăpânește prin corupțiune și prin frică. Și de atunci în loc să trăim sub regimul reprezentativ, în loc să avem o monarhie constituțională avem voința unui om singur, om care dispune, după plac, de interesele și destinele țării... Este datoria acelor ce și-au păstrat sufletul neîntinat și fruntea sus ca să-și dea mâna frățească și să-și înmulțească încordările pentru a scăpa țara de această atmosferă pierzătoare“ (*Cuvânt pentru cititori, Epoca*, București, an. I, nr. 1, 16 noiembrie 1885, p. 1).

54 „Luni 2/14 dec. 1885. – 12 R. la soare și splendidă scânteiere de neauă. La 10 1/2 dimineața Marghiloman a venit de m-a luat în *coupé* la Hipodrom. Acolo, la ora 11, vin și martorii mei (cu dr. Kremnitz) și Stătescu cu ai lui. 1 foc de pistol la comandă între 1 și 3, la distanță de 20 de pași. Eu nu l-am nemerit, pistolul lui n-a luat foc. După asta ne-am dat mâna, iar a doua zi eu am depus cărți de vizită la toți secundanții“ (Măiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 322-323; v. și TEL., 4 decembrie 1885, p. 2). Martorii lui Măiorescu au fost P. P. Carp și AL. Marghiloman, iar ai lui Eug. Stătescu – Emil Costinescu și gen. C. Budișteanu. După cum se vede din succinta relatare a lui

Majorescu duelurile – din ce în ce mai dese și în România – se desfășurau, de regulă, fără intenții criminale, constituind un mijloc elegant de „spălare“ a onoarei – fie chiar și fără vărsare de sânge!

55 Duelul între Delavrancea și Al. Djuvara, redactor-șef al recent înființatei publicații liberale *l'Etoile Roumaine* (15/27 octombrie 1885), a avut loc la 17/29 decembrie 1885; în prima „pasă“ Delavrancea a fost ușor rănit la braț; „după a șasea pasă d. Alex. Djuvara a declarat că nu mai poate continua, fiind ostenit“ (*Știri d-ale zilei*, ROM, 19/31 decembrie 1885, p. 1126).

56 Încă una din numeroasele remanieri ale guvernului liberal a avut loc la 16/28 decembrie 1885; pe noi posturi au fost numiți: Mihail Pherekyde, Eug. Stătescu și Const. Nacu (acesta fusese până la data amintită *ad interim* la Finanțe). Pentru remanierile ministeriale de la sfârșitul anului 1885, v. Addenda II A.

57 „Cea mai renumită artistă cântăreață din lumea de azi“ (RĂZ.-W., 19 decembrie 1885, p. 2) și-a început turneul la București cu un spectacol cu opera *Traviata* de Verdi, pe scena Teatrului Național, la 25 decembrie 1885/6 ianuarie 1886, spectacol în care a cântat alături de artiștii români ai recent înființatei opere naționale; tenorul român Grigore Gabrielescu, relatează presa vremii, „s-a ținut la înălțimea situației și s-a achitat în mod satisfăcător de rolul său“ (RĂZ.-W., 28 decembrie 1885, p.2); au urmat spectacole cu *Lucia de Donizzeti* și *Bărbierul din Sevilla* de Rossini, turneul mării cântărețe italiene bucurându-se de o primire deosebită. De altfel, chiar la sosirea sa în Capitală, la 22 decembrie 1885/3 ianuarie 1886, ea a fost întâmpinată cu ovații înflăcărâte: „Eviva Adelina Patti!“, trăsura în care se afla fiind urmată până la hotel „de un public numeros și de italieni care au condus-o cu torțe, într-un entuziasm indescriptibil“ (RĂZ.-W., 24 decembrie 1885, p. 2). Ultimul spectacol al cântăreței italiene a avut loc la 3/15 ianuarie 1886.

Anul 1886

[Moartea d-rului Marcovici. Inaugurarea Băilor Eforiei. Încheierea la București a tratatului de pace turco-sârbo-bulgar. Convențiunea consulară cu Germania. Comitetul de salut public. Detronarea prințului Alexandru Battenberg de pe tronul Bulgariei. Atentatul din strada Vămii împotriva lui Ion Brătianu. Devastarea ziarului „Epoca“. Apariția ziarului „Lupta“ la București sub direcția lui Gheorghe Panu. Bucureștiul pitoresc de altădată: Ionică Cobzarul. Procesul atentatului contra lui Ion Brătianu.]

[Moartea d-rului Marcovici]

Anul 1886 începe cu o știre dureroasă pentru toți românii: d-rul Alexandru Marcovici, medicul fruntaș al țării, diagnosticianul fără pereche, moare în puterea vârstei, la 50 de ani. Un ulcer cu caracter specific l-a secerat.

Defunctul era una din luminile strălucitoare ale medicinei în România. În același timp era o inimă generoasă și un dezinteresat practician. Câte anecdote și istorioare au rămas asupra lui!

Iată una caracteristică. Un cârciumar de pe la Obor cade rău bolnav. Marcovici îl caută și-l vindecă. Dar fiindcă acest cârciumar îi furnizase de multe ori vinuri excelente nu primește plata vizitelor.

Cârciumarul, însă, era nemângâiat: cu orice preț voia să-și plătească datoria. După doi sau trei ani, doctorul Marcovici aduse câțiva stânjeni de lemne în curte și aștepta să treacă tăietorii spre a le tăia. În adevăr, iată că apare, într-o dimineață, un om cam bătrân, înarmat cu un fierăstrău, un topor și o capră. Omul vine, începe lucrul, taie toate lemnele, apoi se prezintă la doctor ca să fie plătit. Dar cere un preț sub valoare, un preț cu totul de nimic. Doctorul, mirat, întreabă dacă nu cumva omul se înșală, dar falsul tăietor se demască: el era cârciumarul care se deghizase în tăietor, spre a putea răsplăti serviciile doctorului care-l scăpase de la moarte.

O altă anectodă e încă și mai picantă. Doctorul Marcovici era medicul Palatului și, în același timp, avea slăbiciune pentru regina Elisabeta pe când era încă Doamnă. Într-o zi, vizitând pe Doamna care era suferindă, și-a permis o oarecare îndrăzneală care i-a atras imediat îndepărtarea de la Curte.

Înainte de a muri, un medic veni să-l vadă. Însă Marcovici nu mai vedea. Întrebând de numele celui care-i vorbea și aflând că e doctorul B., îi spuse: „Aflu că vrei să te prezinți în alegeri, rău faci. Ascultă-mă pe mine, lasă dracului politica și ocupă-te de medicină.“

Peste o oră și jumătate, Marcovici trecuse hotarul vieții.

Autopsia i-a fost făcută de doctorii Demetrescu-Severeanu, Paul Petrini și Leonte. Iată rezultatul:

Creierul intact, normal, bine conformat, cântărea 1500 gr, la partea occipitală prezintă o depresiune produsă de o conformațiune specială a osului corespunzător, cu alte cuvinte, un frumos și mare creier. Stomacul, puțin dilatat, avea la partea intestinului subțire numit duodenum un ulcer rotund de mărimea unei piese de 2 lei, ulcerul rosese partea intestinului și o parte din glanda pancreas, constituind astfel o cavernă de aproape un centimetru și jumătate adâncime; prin urmare, hemoragia care a cauzat moartea regretatului doctor Marcovici a trebuit să fie produsă de ulcerarea pereților unei artere, probabil artera pancreatică – duodenală.

Doctorul Marcovici era senator liberal.¹

Pe la sfârșitul lui ianuarie, se întrunesc la București plenipotențiarilor turci, sârbi și bulgari, spre a realiza pacea în urma războiului sârbo-bulgar.

Delegații celor trei state erau: din partea Turciei, Madgib-pașa, din partea Serbiei, d. Mijatovici, din partea Bulgariei, d. Gheșof.

Pentru ținerea ședințelor conferinței, guvernul a pus la dispoziția delegaților un apartament în localul Ministerului de Finanțe, pe care l-a mobilat din nou.

Dar delegații, odată sosiți la București, departe de a începe imediat lucrările, pierd mult timp în pertractări și intrigi diplomatice. Rezultatul conferinței va veni mai târziu.²

Marți 4 februarie se reprezintă pentru întâia oară pe scena Teatrului Național drama originală în 4 acte a lui G.Bengescu-Dabija. *Pygmalion*. Distribuția a fost următoarea:

Pygmalion, C. Nottara
Phadaël, Grigore Manolescu
Balezar, V. Alexandrescu
Narbal, I. Petrescu
Hamilcar, Leonescu
Malachon, C. Costescu
Joazar, C. Lugoșanu

¹ Notele explicative se află la sfârșitul capitolului, p. 63.

Gisoon, T. Petrescu
Tyrphon, Papadopolu
Tophu, d-na A. Manolescu
Astarbée, d-na Amelia Nottara
Benaida, d-ra A. Alexandrescu
Succesul acestei piese a fost foarte mare.³

[Inaugurarea Băilor Eforiei]

Duminică, la 9 februarie, s-a inaugurat localul Băilor Eforiei de pe Bulevardul Elisabeta, cât și sala de serbări.⁴

La 1886 actuala sală de baluri era alta, lojile de sus existau, dar nu erau ieșite cum sunt astăzi, iar sub parchet era bazinul unde se scălda lumea vara. Iarna se așeza parchetul deasupra.

Inaugurarea s-a făcut cu mare pompă și a fost prezidată de prințul Dimitrie Ghica, primul efor al Eforiei spitalelor civile. A asistat toată aristocrația bucureșteană.

Din anul acesta sala a fost dată pentru balurile mascate publice: o lume imensă umplea această vastă încăpere, dar gustul publicului era altul: după doi ani, lumea a părăsit sala băilor Eforiei și s-a întors iarăși la sălile cele mici: Bossel, Dacia etc.

Opoziția, coalizată de astă dată, dă semnalul luptei de răsturnare împotriva cabinetului Brătianu. În ziua de 22 februarie, o întrunire publică a coaliției se ține la sala Joje din strada Regală și e prezidată de Dumitru Brătianu.

De acum nota agresivă crește din ceas în ceas.

Dumitru Brătianu a spus, adresându-se către conservatorii cu care s-a coalizată: „Dumneavoastră, domnilor, nu sunteți loviți decât în drepturile d-voastră de cetățeni, pe când noi suntem loviți în onoarea noastră de liberali“.⁵

[Încheierea la București a tratatului de pace turco-sârbo-bulgar]

După o lună de la întrunire, conferința delegaților turco-sârbo-bulgari își încheie lucrările: ca toate conferințele, și aceasta a dat rezultate care n-au mulțumit pe deplin pe nici unul din deliberanți.

Totuși, în cele din urmă, după lungi deliberări și neîncetate întreruperi a tratativelor, se iscălește un tratat de pace cu un articol unic.⁶

În politica dinăuntru, blocul opoziționist neliniștește pe Ion Brătianu. Deși junimiștii nu s-au asociat blocului, totuși în Parlament și în *România liberă*, care este ziarul lor, fac opoziție.⁷

Un incident parlamentar aduce neliniștea și în partidul de la putere. Generalul Lecca, președintele Camerei și șeful unui mare grup de moldoveni, combate o convențiune încheiată de guvern cu Banca Națională.⁸ Peste câteva zile, la Senat, Ion Brătianu susține un proiect de lege pe care îl combate Beizadea Mitică, președintele Senatului, iar Senatul votează cu președintele.⁹

Bineînțeles, guvernul nu a căzut, dar Ion Brătianu simte că începe să aibă prea mulți dușmani și rivali. Apoi, uitându-se în jurul său, vede deodată golul, toți vechii lui tovarăși de luptă din tinerețe nu mai sunt. Goleștii au murit, C.A. Rosetti a murit după ce l-a părăsit, fratele său Dumitru l-a părăsit. Și aproape toată vechea gardă liberală a dispărut sau a întors armele în contra lui. Atunci se gândește că trebuie readuși înapoi cât mai mulți dintre liberalii care-l combat.

Generalul Haralambie este ales la Colegiul I senatorial din Dolj, cu toleranța guvernului, Dimitrie Giani se retrage din coaliție, *Românul* și directorul său, Vintilă Rosetti, acuză coaliția pentru că la alegerile parțiale ce se făcuse de curând s-a abținut de la luptă. În sfârșit, Ion Brătianu izbuteste să disloce pe câțiva liberali din jurul lui Dumitru Brătianu și a coaliției, dar curentul opoziționist crește.^{10*}

Și Mihail Kogălniceanu începe să devie suspect opoziției.

Mihail Kogălniceanu anunțase o interpelare guvernului în chestiunea expulzării românilor ardeleni, dar Kogălniceanu nu o dezvoltă. Amănările se succed sub felurite pretexte, până ce Filipescu pierde răbdarea și atacă pe Kogălniceanu în *Epoca*.

Conul Mihalache este atacat subțire și pus în lumina bănuielii că s-a înțeles cu guvernul. În public circula vestea cum că Kogălniceanu vânduse iarăși guvernului câteva pietre din nesfârșita sa colecție de rămășiți arheologice cu cari se slujea în ocaziile grele.

Această notiță a avut darul să hotărască pe Mihail Kogălniceanu ca să-și dezvolte interpelarea.

Ziua cea mare sosește. Ziarele opoziției anunță cu zgomot dezvoltarea interpelării. Tribunele Camerei sunt arhipline. În vechiul local din Dealul Mitropoliei, oamenii stau ca sardelele. Doamnele, cari au umplut până la ultimul colțisor al tribunei lor, se revarsă pretutindeni, până și în tribuna presei. Aerul este greu respirabil.

În sfârșit, ședința se deschide. Dar conul Mihalache nu a venit. Ce să fie? Nu cumva este iarăși trădare?

Zgomotele sinistre încep să circule. Ca întotdeauna se găesc, și de astă dată, oameni bine informați cari afirmă cum că conul Mihalache s-a aranjat cu Ion Brătianu. Deci, interpelarea nu se va face.

Minutele de enervare trec încet.

La birou, secretarii îndeplinesc cerințele regulamentului, se citește apelul nominal, se citesc comunicările, sumarul ședinței precedente etc.

În acest moment, Mihail Kogălniceanu apare purtând sub amândouă brațele teancuri de volume, dosare și colecții ale *Monitorului oficial*.

Este ca o scânteie electrică. Toată sala se ridică. Un ropot de aplauze izbucnește din Cameră și din toate tribunele. Clopotul prezidențial răsună și liniștea se restabilește repede. Dar în incintă și în tribune urmează să se audă un lung fâșăit de soapte și mișcări nervoase.

Mihail Kogălniceanu sosește la locul său, unde își depune voluminoasa încărcătură. Deputații opozanți din apropiere îl ajută ca să se descotorosească de cărți. Toți ochii, câteva sute de perechi, sunt îndreptați asupra sa. Toată lumea se așteaptă la o teribilă bătălie parlamentară.

În sfârșit! Glasul gutural al președintelui, general Dimitrie Lecca, răsună:

„Intrăm în ordinea zilei. Domnul Mihail Kogălniceanu are cuvântul spre a-și dezvolta interpelarea.“

O mișcare prelungă se face în Cameră. Conul Mihalache se scoală și, cu brațele pline de documente, pornește către tribună. Doi ușieri îl urmează, încărcăți de asemenea. E formidabil. Acest om era o puternică autoritate, era o forță covârșitoare care acapara și robea.

Și conul Mihalache începe.

Interpelarea a durat vreo oră și s-a sfârșit în mijlocul decepției generale. Conul Mihalache, desfășurând o însemnată erudiție specială, a interpelat vi-guros guvernul... de la Budapesta?!...

Pe când marele orator vorbea atacând pe unguri dar ocrotind guvernul din București, răsună de sus, de pe băncile superioare, glasul deputatului liberal dizident Grigore Eliad Cărciumărescu:

– E uuuns!

Un mare hohot de râs a izbucnit în Cameră și tribune. ¹¹

La începutul lunii martie, Curtea cu jurați judecă procesul crimei din strada Soarelui.

Pe strada Soarelui, astăzi strada Teodor Aman, locuiau soții Miulescu, iar ca chiriașă aveau pe o doamnă Maria Popovici*. Într-o zi, Maria Popovici a fost găsită asasinată, iar bănuielile toate au căzut asupra soților Miulescu.

Nae Miulescu avea o tipografie pe care o exploata. În această tipografie a apărut mai întâi ziarul *Drepturile omului*. Dar, înainte de a fi proprietar de

tipografie, Miulescu fusese multă vreme comisar de poliție sub regimul conservator al lui Lascăr Catargiu. Sub Lascăr Catargiu Capitala nu avea decât 5 comisari de poliție, comisariatele ținând locul inspectoratelor de astăzi. Nae Miulescu fusese comisarul culoarei de verde.

Crima din strada Soarelui a făcut o enormă senzație în București, atât pentru că victima era o doamnă cunoscută și de bună familie, cât și pentru că Miulescu fusese un înalt funcționar polițienesc. Crima fusese săvârșită în ziua de 12 mai anul 1885.

Curtea e prezidată de M. Poenaru-Bordea, fotoliul ministrului public îl deține procurorul general S. Populeanu, asistat de procurorii M. Manolescu și Bursan. Avocații apărării sunt: G. Cantili, G. Meitani, M. Paleologu, Al. Vlădescu, I. Malla, Barbu Delavrancea, I. Atanasiade, C. G. Costa-Foru, G. Paladi, Grigore Păucescu etc.

Jurații căzuți la sorti: Stănescu T. Nae, N. Crângaș, D. Teodorescu, Gr. Capșa, D. Marinescu-Bragadiru, doctor Al. Boicescu, dr. Dumitrescu Marin, Sp. Cazotti, Al. Elefterescu, N. I. Popescu, I. Șerbănescu și N. Amira.

Din toată lumea aceasta: magistrați, avocați, -jurați și acuzați nu mai trăiește astăzi, la 1928, adică după 40 de ani, decât avocatul C.Costa-Foru.

Iată cum a fost descoperită crima:

Pe la orele 3 după prânz, soții Miulescu venind la domiciliu, au găsit ușa casei deschisă, deși înăuntru trebuia să fie chiriașa lor, Maria Popovici. Imediat, au făcut o scenă de deznădejde, au ieșit în stradă și au chemat lumea spre a spune și dovedi că au fost jefuiți de tâlhari. În urmă a fost descoperit și cadavrul victimei într-una din odăi.

Toate dovezile au venit în sarcina soților Miulescu. Ca vechi polițist, Nae Miulescu luase tot felul de precauțiuni și a căutat să-și creeze numeroase alibi-uri, însă precauțiunile fiind exagerate, soții Miulescu s-au compromis tocmai din cauza aceasta.

Din partea apărării au vorbit G.Cantili, Barbu Delavrancea, Gr.Păucescu și Atanasiade. Partea civilă a fost reprezentată prin R.D. Opran.

Jurații, acordând circumstanțe ușurătoare și înlăturând premeditarea, Nae Miulescu a fost osândit la 10 ani de muncă silnică, soția la 5 ani de temniță, apoi solidari la 2 000 lei despăgubiri civile și 1 500 lei cheltuieli de judecată.

D.Costa-Foru a luat cuvântul după pronunțarea verdictului, spre a lua apărarea condamnaților și a le proclama inocența. Președintele l-a chemat la ordine, chemându-l și la respectul lucrului judecat.

Verdictul juriului a fost foarte criticat. Înlăturarea premeditării era absurditate, fiindcă din anchetă era dovedit că numai premeditarea putea legitima acuzarea. Fără premeditare, soții Miulescu nu puteau fi acuzați.

Mobilul crimei a fost furtul. Victima dăduse lui Miulescu să-i păstreze averea mobilă ce o avea, și, pentru ca să nu mai fie siliți s-o restituie, a ucis-o. ^{12 *}

În luna martie, după lungi și laborioase discuțiuni, Parlamentul votează întâiul Tarif autonom al României. ¹³

Violența opoziției crește neîncetat. În Cameră, mulți dintre tinerii deputați aleși ca guvernamentali încep să treacă în opoziție, energica campanie a presei în cap cu *Epoca* la București și cu *Lupta* lui Gheorghe Panu la Iași agită țara mereu. **

Un alt motiv de agitație e faptul că Nicolae Fleva demisionează de la primariatul Capitalei. Demisiunea fu motivată cum că Fleva nu avea majoritate în Consiliu, dar Fleva declară în Cameră că a demisionat pentru motivul că nu s-a înțeles cu prefectul de poliție care face politică, pe când el, Fleva, voia la Primărie să facă administrație.

Fleva va fi în curând unul dintre cei mai violenți opozanți, iar glasul său va răsună cu aceeași vehemență cu care a răsunat în contra regimului lui Lascăr Catargiu.

Fleva nu putea ierta liberalilor că l-au silit să plece de la primărie. ¹⁴

Opoziția urmează agitațiunea, iar în fiecare duminică, fruntașii ei – Dumitru Brătianu în cap – merg din oraș în oraș și vorbesc în întruniri publice. ¹⁵

Guvernul se enervează și procedează cu violență. Într-una din zilele lunii mai, d. Emil Frunzescu, actual șef al stenografilor de la Senat, pe atunci corector la ziarul *Epoca*, este atacat în strada Regală, alături de hotel Union și bătut. Agresorii erau agenți ai poliției. ¹⁶

Acest atentat, cu totul nemotivat, enervează și mai mult opinia publică. În Cameră, Tache Ionescu, până atunci guvernamental, interpelează guvernul și declară că, dacă se va dovedi că agresorii fac parte din poliție, îi va fi rușine să mai facă parte din majoritate. ¹⁷ Peste câteva zile Tache Ionescu era în opoziție.

Nicolae Fleva trece, fără tranziție, în opoziția violentă, iar la Cameră atacurile îndreptate împotriva guvernului irită majoritatea și provoacă mari furtuni parlamentare.

Până și junimiștii devin violenți. Ziarul lor, *România liberă*, scria la începutul lui iunie:

„Se afirmă că opoziția este hotărâtă să răspundă la brutalitățile administrației cu lovituri de revolver. Cine seamănă vânt, culege furtună.” ¹⁸

Iar Titu Maiorescu, fruntaș junimist și unul din oamenii cei mai liniștiți, devine în Cameră foarte agresiv, încât majoritatea și președintele nu-l lasă să vorbească. ¹⁹

[Convențiunea consulară cu Germania]

Dar o cestiune mai gravă cade ca o bombă: Mihail Ferekide, ministru de Externe, depune pe biroul Camerei un proiect de convențiune consulară cu Germania.

Furtuna începe..

Opoziția atacă guvernul cu violență, spunând că această convenție, pe lângă că lovește în suveranitatea României, dar atinge și Art. 7, acela care pune principiul dobândirii cetățeniei. E tot chestia evreiască în joc.²⁰

În ziua de 12 iunie, stil vechi, opoziția unită convoacă o întrunire în localul Societății studenților Unirea, instalată în palatul Băilor Eforiei. Un manifest este adresat cetățenilor.

Întrunirea se deschide într-o atmosferă de mare agitație, atât în sală cât și în stradă. Dumitru Brătianu, care prezidează, rostește o cuvântare fulgerătoare, apoi urmează Gheorghe Vernescu, Alexandru Lahovary și Petre Grădișteanu.

Afară, lumea ocupa trotuarele și mijlocul stradei. Publicul, în număr mare, conduce pe Dumitru Brătianu acasă și-i cere să se pună în cap spre a merge la Cameră. Dar Dumitru Brătianu spune lumii că ora e prea târzie și cere să vie a doua zi spre a urca Dealul Mitropoliei.²¹

A doua zi, la Cameră, Ion Brătianu cere deputaților să amâne discuția până ce vor veni de la Berlin oarecare lămuriri pe care le-a cerut ministrului nostru.

Camera admite amânarea, iar convențiunea consulară e înmormântată pentru totdeauna.

Adevărul era că și Ion Brătianu, ca și majoritatea Parlamentului nu aprobau convențiunea care fusese cerută de guvernul german. Când Dumitru Brătianu a refuzat să meargă la Cameră și a sfătuit lumea să se potolească, el știa că a doua zi șeful guvernului va scoate convenția de la ordinea zilei.

Ion Brătianu avea, însă, nevoie să-și legitimizeze actul și să se apere în fața Berlinului, punând înainte revolta opiniei publice, așa putea spune chiar că agitația era inspirată și încurajată de șeful guvernului.²²

Cât privește despre indignarea „opinie publice“, nu trebuie să-i atribuim o prea mare importanță, „opinia publică“ era lumea de agenți electorali și alți politicieni cari, în mare majoritate, profitau de toate prilejurile spre a răsturna guvernul, spre a-i lua locul la binefacerile bugetare.

Opoziția – precum au văzut cititorii – era reprezentată mai mult de către liberalii dizidenți. Dacă grosul forțelor electorale îl constituia masa electorală conservatoare, în schimb șefii partidului conservator, vechii conservatori, cari au guvernat țara până la 1876, stăteau în umbră.

Șeful opoziției, în acțiune, era Dumitru Brătianu, iar la toate întrunirile publice oratorii erau: Dimitrie Giani, G.D.Paladi, Petre Grădișteanu, iar din partea

partidului liberal-conservator G.D.Vernescu, tot un liberal dizident. Singurul conservator care apărea la tribuna întrunirilor publice era Alexandru Lahovary, un conservator mai tânăr.

Atât de compromis era numele „conservator“, că însuși partidul nu mai purta acest nume, ci, făcând fuziunea cu partidul vernescan.²³, a fost silit să-și adauge și titulatura „liberal“.

Bineînțeles, aceasta era numai o tactică, era o abdicare și o umilință impusă de necesitate: opinia publică trebuia adormită. Și, în adevăr, când a venit ziua căderii lui Ion Brătianu, conservatorii au ridicat capul și s-au scuturat de toți liberalii dizidenți, fie vernescani, fie rosettiști sau brătienști.

Semnalul redeșteptării și al emancipării partidului conservator de tutela liberală l-a dat *Epoca*, adică Nicolae Filipescu.²⁴

La întrunirea de la Băile Eforiei, dintre vechii conservatori a vorbit numai Alexandru Lahovary, care a adus acte pentru a dovedi: 1) că această convenție propusă de Germania nu se aseamăna cu nici una din convențiile consulare pe care România le încheiase cu Italia, Belgia și Statele Unite; 2) că prin această convenție se instituiau pe teritoriul României legi, notari și tribunale germane. Lahovary a spus că această convenție cu Germania merge chiar mai departe decât vechile capitulațiuni ce aveam cu Turcia și era mai favorabilă streinilor decât însăși convențiunea ce aveam cu Italia și care, din toate câte încheiasem, era cea mai aspră pentru noi.^{25*}

[Comitetul de salut public]

Această chestiune a convenției consulare mărește agitațiunea politică și înverșunarea opoziției. Duelurile, bătăliile și amenințările se succed.

În urma unei polemici între ziarele *Epoca* și *Telegraful*, Nicu Filipescu de la *Epoca* trimite lui I.C.Fundescu, directorul *Telegrafului*, martori. Dar Fundescu refuză să se bată.²⁶

În același timp se constituie un Comitet de salut public, destinat să apere pe fruntașii opoziției în contra guvernamentalilor și a poliției.

Ziarul *l'Indépendance Roumaine* publică cu acest prilej: „Comitetul de salut public s-a întrunit sub președinția d-lui D.Giani.

Se lucrează la organizarea pentru apărare.

Comitetul va deschide o subscripție pentru cumpărare de bâte.“²⁷

E vorba și de a se modifica personalul *Voinței naționale*.

În sfârșit, un manifest semnat de Dumitru Brătianu, Lascăr Catargiu și Gheorghe Vernescu mulțumește cetățenilor că prin atitudinea lor hotărâtă au silit guvernul să retragă convenția și le cere să vegheze pentru ca să nu se întâmple vreo surprindere.²⁸

În toată această luptă, Mihail Kogălniceanu n-a figurat, numele său n-a fost rostit o singură dată.

De fapt, el părăsise blocul opoziției unite.

În locul lui Nicolae Fleva, demisionat, primar al Capitalei a fost ales Nae Manolescu, tatăl d-lui Corneliu Manolescu-Romniceanu, fostul prim-președinte al Curții de Casație.

La începutul lunii lui august, Manolescu moare.²⁹

Manifestul opozițiunii este ultimul act de energie al adversarilor guvernului. Conform vechiului obicei, toată lumea pleacă să se plimbe. Când zic „toată lumea“ înțeleg, firește, pe șefi și în special pe boieri.³⁰

Acum, la toamnă.

[Detronarea prințului Alexandru Battenberg de pe tronul Bulgariei]

La 10 august, o știre senzațională vine din Bulgaria: prințul Alexandru de Battenberg a fost detronat.

Detronarea era opera Rusiei. Rusia nu putea admite ca acest principe german, care era foarte iubit de poporul său, să se stabilească în Balcani cu dinastia sa, de aceea a căutat să-l doboare.

Detronarea s-a făcut în următorul mod. Regimentul de infanterie din Kustendil a intrat în cea mai mare tăcere în Sofia: erau orele 12 noaptea. Imediat, regimentul s-a împreunat cu elevii din școala de cadeți, apoi a înconjurat palatul princiar și a ocupat toate porțile. Trei ofițeri au intrat în camera prințului și, cu revolverele în mână, l-au silit să semneze abdicarea. Apoi a fost scos afară din oraș sub escortă, dimpreună cu fratele său. Dar peste mai puțin de o săptămână, o contrarevoluție provocată de Stambulof, președintele Camerei, răstoarnă guvernul provizoriu în cap cu generalul Gruief, pune în loc un alt guvern sub șefia lui Stambulof, iar prințul Alexandru este rechemat la Sofia.³¹

Duminică 17 august, prințul sosește în Gara de Nord, însoțit de frații săi Ludovic și Francisc. Pe peron așteptau Ion Brătianu, Dimitrie Sturdza și Eugen

Stătescu, apoi alte notabilități, generalul Crețeanu, aghiotant al regelui, și sir W.White (se pronunță Uait) ministrul Angliei la București.

Prezența singurului acestuia la gară, din tot corpul diplomatic, era dovada cea mai bună că în Bulgaria se dedea lupta între influența rusească și influența engleză.

Când a scoborât din tren, prințul a dat mâna cu Ion Brățianu și ceilalți doi miniștri, apoi se îmbrățișează îndelung cu sir W.White. Prințul mulțumea Angliei că l-a readus pe tron.

Trenul a sosit la 9 și 3/4, peste o jumătate de oră prințul și suita s-au îmbarcat din nou pentru gara Filaret și apoi pentru Giurgiu.³²

Dar Rusia nu putea tolera cu nici un preț reîntoarcerea prințului de Battenberg pe tron, de aceea abdicarea sa trebuia să urmeze peste puțin.

Intrarea prințului Alexandru în Sofia a fost însemnată printr-un incident picant. Când să urce peronul palatului, înaintea lui o doamnă îmbrăcată toată în alb și cu un mare vâl pe obraz, doamna întinde prințului un buchet pe care prințul îl ia.

Cum doamna nu-și dezvelise figura, toată lumea era nedomirită. Poliția caută să afle imediat și descoperi cum că această doamnă era o româncă, o cunoscută fostă actriță a Teatrului Național din București, femeie de o mare frumusețe, numită E.L.Purta supranumele de Lina M.

Bineînțeles, poliția a îndepărtat-o imediat din Sofia.

Prințul avea o pasiune pentru această doamnă. Se știa că foarte des venea incognito la Rusciuk, trecea Dunărea tot incognito și acolo, în vagonul său la Smârda, petrecea o noapte cu femeia pe care o iubea.

O idilă princiară! ³³

O dată cu detronarea prințului de Battenberg a murit și mitropolitul primat Calinic Miclescu, Mitropolitul a murit de piatră la rinichi și bășică.³⁴

O anecdotă rămasă de pe urma defunctului.

Cu un an mai înainte, în august 1885, mitropolitul Calinic s-a dus să facă cura de apă la Căciulata. S-a oprit mai întâi la Râmnicul Vâlcea și a descins, firește, la Episcopie.

Episcopul paralytic, susținut de subțiori de doi călugări, aștepta pe mitropolit sus, în capul scării. Mitropolitul infirm, susținut și el tot la fel, apare la intrare.

De sus, episcopul, cum îl vede, îi strigă:

– Bine ați venit sănătos, Înalt prea sfinte!

Iar mitropolitul, de jos, îi răspunde:

– Bine v-am găsit sănătos, Înalt prea sfinte!

S-a râs mult pe acest schimb de politeță între doi oameni cari nu puteau umbla fără să fie purtați de câte doi oameni.

Printul Alexandru, de îndată ce și-a luat tronul, a înțeles că nu-l va putea păstra împotriva voinței țarului Alexandru; de aceea i-a trimis o telegramă, cerându-i sprijinul. Telegrama sfârșea cu vorbele: „Deoarece Rusia mi-a dat coroana, sunt gata să o încredințez în mâinile suveranului ei“.

Iar țarul i-a răspuns:

„Am primit telegrama alteței voastre. Nu pot aproba reînțoarcerea voastră în Bulgaria, prevăzând urmările sinistre pe care le poate atrage pentru Bulgaria deja atât de încercată“ etc. etc.³⁵

Așadar țarul Rusiei nu primea ca principele de Battenberg să rămână pe tronul Bulgariei, iar Germania și Austro-Ungaria au fost nevoite să-l părăsească, spre a împiedica izbucnirea unui crâncen război.

În timpul acesta Bucureștiul începe să se umple de refugiați bulgari. Evenimentele din principatul vecin nu s-au petrecut fără vărsare de sânge, bulgarii, cum sunt ușori la asasinat, au săvârșit represalii, au executat și au ucis pe adversarii politici. În restaurantele din București apar doamne în doliu, ai căroro bărbați căzuseră în luptele politice.

În București, toată opinia publică este simpatică prințului, numai ziarul *l'Indépendance Roumaine*, organul aristocrației române, care era rusofilă, publică numai versiuni ostile lui Battenberg.³⁶

De-abia intrat în Sofia, prințul Alexandru, în fața ostilității hotărâte a Rusiei, este silit să abdice. El adresează o proclamație către popor, apoi instituie o regență compusă din Stambulof, Karaveloff și Multkarof, ministerul sub președinția lui Radoslavof.³⁷

Rusia a triumfat, ceea ce la București nu place și nu convine. Dar și Anglia a fost bătută diplomaticeste.

Anglia era acuzată că a împins pe principe în aventura rumeliotă, că l-a readus pe tron, dar că, în urmă, l-a părăsit rușinos. Și-n adevăr, prințul de Battenberg făcuse lovitura unirii cu Rumelia fără să avizeze Rusia, din ambiție personală și numai după sfaturile Angliei.

Rusia a înțeles atunci că nu se mai poate bizui pe acest principe.

Dar și telegrama sfidătoare și plină de grandoare a țarului era judecată defavorabil. Tonul întrebunțat de țar față de prinț era tonul față de un vasal, iar prințul Bulgariei nu era vasalul său.³⁸

[Atentatul din strada Vămii împotriva lui Ion Brătianu]

În ziua de 4 septembrie, un alt atentat împotriva lui Ion Brătianu. Pe când primul ministru trecea spre casă pe strada Vămii, însoțit de d. C.F. Robescu, deputat, și urmat de un agent secret, un individ a tras un foc de revolver asupra sa. Faptul s-a petrecut în fața caselor lui Emil Costinescu.

Agentul secret, care se afla la câțiva pași, se repezi și dezarmă pe atentator. Conducătorul la cazarma geandarmilor călări, omul declară că se numește Stoica Alexandrescu și că a tras în șeful guvernului fiindcă face rău țării.

Glonțul n-a lovit pe primul ministru, ci s-a dus să se turtească pe catarama de la centura pe care-o purta C.F.Robescu.^{39*}

[Devastarea ziarului „Epoca“]

A doua zi, forțele partidului guvernamental au fost puse în mișcare.

Liberalii au atribuit atentatul violențelor de limbaj a ziarelor din opoziție, deci împotriva ziarelor trebuia să se reverse furia.

În dimineața zilei după atentat, o bandă compusă din vreo 40-50 indivizi, printre cari erau câțiva mici comercianți, câțiva mici funcționari și câțiva agenți electorali, au pornit pe strade în manifestație. Mai întâi s-au dus în strada Academiei, în curtea președinției Consiliului, și au aclamat pe primul ministru care a ieșit pe balcon și le-a mulțumit.

În ziua aceea mă aflam în redacția *Epocii*.

Epoca era instalată în imobilul din strada Episcopiei^{**}; proprietatea lui Nicolae Blaremburg. Blaremburg ocupa etajul de sus, iar cel de jos era închiriat ziarului. În fundul curții era instalată o tipografie particulară care-l tipărea.⁴⁰

Era o zi aspră de toamnă. Cum mă uitam pe fereastră, văd lumea adunându-se în poarta grădinii Episcopiei și în același timp mi se păru că aud răsunând strigătele:

– Trăiască *Epoca*!

Dau să deschid fereastra, însă în același timp un zgomot îngrozitor izbucnește, geamurile mari ale redacțiunii încep să zboare. Și strigătele, lămurite acum; „Jos *Epoca*!“ se aud.

Vreau să fug, însă retragerea îmi este tăiată. Un număr de oameni cari voci-ferează, înjură și lovesc cu bastoanele întră ca o furtună.

Fac stânga-mprejur și mă întorc. Nu mai aveam decât un refugiu: o foarte mică odăiță întunecoasă, fără de fereastră, în care erau depozitate teancurile cu hârtie maculatură. Mă reped înăuntru și mă ascund după o movilă de pachete. Un servitor al redacțiunii face la fel.

Banda intră și sparge totul: geamuri, scaune, lămpi, oglinzi etc.

Înăuntru, în a doua piesă, care servea drept cameră de administrație, se mai aflau d-nul Dimitrie Radu Rosetti, redactorul care-și iscălea cronicile umoristice cu pseudonimul Max și administratorul ziarului, Toma Basilescu, fratele d-lui Nae Basilescu, profesorul universitar.

D.Rosetti, prinzând repede de veste și aflându-se la o masă de lângă ușa care dă în gangul casei, făcu un salt și fugi în curte. Toma Basilescu însă, având o infirmitate la mers, n-a putut scăpa, a fost prins de bătauși și lovit cu bastoanele în cap.

Intrând și în camera redacțiunii, banda a devastat tot, a intrat și în camera întunecoasă unde mă aflam, însă nu ne-au putut descoperi. Peste câteva minute banda a dispărut în urlete.

Când am ieșit din ascunzătoare, n-am mai recunoscut localul.

În amândouă camerele era o jale. Mesele răsturnate, hârtii și registre rupte și împrăștiate, toate lămpile sparte, scaune sfărâmate etc.

Geamurile de la ferestre erau țanduri. Camera administrației avea ferestre mari, cum sunt cele ale magazinelor, având geamuri de o grosime neobicinuită, de cel puțin 6-7 centimetri. Manifestanții, neputându-le sparge cu bastoanele, au scos pietre cubice din stradă și le-au repezit de la depărtare; numai astfel au izbutit.*

După plecarea bandei, un public numeros s-a adunat în fața redacției și comenta întâmplarea.

Precât îmi mai aduc aminte, în fruntea acestor manifestanți se aflau următorii: Ghiță Vornicu, fost slujbaș inferior la poștă, Nae Ulmeanu, fost cârciumar și revizor călare la accizele comunale, Manolescu-Lungu, comerciant; Toboc, Tănase Bărbieru, Niță Berechet și alții.

După prânz, pe la orele 3, banda s-a reîntors.

Atât de ciudate erau vremurile, încât autoritățile nici măcar de formă n-au venit să facă o anchetă. Iar o mână de oameni – 30-40 – erau în stare să cutureie centrul orașului, să se dedea la acte de vandalism fără ca nici poliția și nici publicul să i se poată împotrivi.

Când s-au reîntors manifestanții, în redacțiune se afla Nicolae Chirilov, profesor de matematici și redactor la *Epoca*. Chirilov a voit să facă act de om curajos. A ieșit în fața lui Nae Ulmeanu, râzând grațios.

Nicolae Chirilov îl cunoștea de la Primăria Capitalei, unde fusese contabil pe când Ulmeanu era revizor la accize. De aceea îl luă pe prietenie:

– Ce mai faci, nene Nae?

Dar nenea Nae îl luă repede:

– De ce scrii porcării la gazetă?

– Eu nu scriu porcării, nene Nae.

Și, nici una, nici două, nenea Nae hârșt! hârșt! îl luă la palme.

Bietul Chirilov bătu repede în retragere dar când se dezmetici constată că-i lipsește ceasornicul de la brâu.

Am spus că în fundul curții, la etaj, era tipografia. Acolo ne-am refugiat, Dimitrie Radu Rosetti, Emil Frunzescu, corectorul, eu și încă vreo doi.

Manifestanții începură să bombardeze geamurile cu pietre, apoi se încercară să dea asalt tipografiei spre a o devasta. Dar, ca să ajungă în tipografie trebuiau să se urce pe o scară de fier în spirală pe care d-abia se putea urca un om de front.

Sus se luară măsuri de apărare, lucrătorii rotari și noi ne înarmarăm cu ce ne căzu în mână și organizarăm apărarea. Manifestanții, văzând că dau de împotrivire, n-au îndrăznit să mai urce scara.

Dimitrie Rosetti, încă de la începutul atacului, voi să fugă și scoborî scara, dar bătașii soseau. Atunci nu mai avu timp decât să deschidă capacul unei mici găuri ce slujea pentru depozitat hârtia de tipar. Acolo, ghemuit, a stat aproape o oră, în tot timpul cât a durat atacul.

Emil Frunzescu, astăzi avocat și șeful serviciului stenografic la Senat, a fugit pe casă. A mers din acoperiș în acoperiș o bună parte din strada Umbrei și s-a scoborât pe o ușă de pod într-o mansardă, unde a dat peste o nemțoaică bătrână care era să leșine de spaimă.⁴¹

În ziua aceea Nicu Filipescu lipsea din Capitală.

La atacurile violente ale ziarelor de opoziție, *Voința națională* a răspuns că banda nu fusese organizată de poliție, dar că un număr de cetățeni indignați de atentatul împotriva lui Ion Brătianu și-au manifestat indignarea lor în mod spontan.

Atunci a luat naștere expresiunea de „cetățeni indignați“ dată, în urmă, tuturor acelor cari i-au făcut pe bătașii în tot timpul celor din urmă doi-trei ani ai regimului liberal.⁴²

Această devastățiune a redacțiunii *Epocii* a contribuit, după cum este și ușor de înțeles, ca tirajul ziarului să crească considerabil. De acum încolo *Epoca* este în toate mâinile și devine principala gazetă cu tiraj.

Guvernul – și Parchetul din ordinul guvernului – dau proporții considerabile atentatului contra lui Brătianu. Toată silința este ca să se descopere complicitatea unor fruntași ai opozițiunii. Deocamdată este arestat și trimis în fața Curtei cu Jurați d. Iosif Oroveanu din R. Sărat, fost deputat liberal dizident, partizan al lui Dumitru Brătianu.

O luptă crâncenă începe în jurul acestui proces. Guvernul întrebuițează mijloace disperate ca să poată obține condamnarea măcar a unui singur om politic din tabăra opoziției.⁴³

Suntem în epoca în care liberalii de la guvern nu mai sunt numiți liberali, ci colectivști. Porecla le-a venit de la un discurs pe care Eugeniu Stătescu l-a rostit la Târgoviște.

La o întrunire publică a partidului liberal, Eugeniu Stătescu a spus: „Domnilor, noi, ca partid, suntem o *colectivitate* care lucrează pentru binele țării“ etc.

Din ziua aceea un ziarist glumeț a prins cuvântul și l-a întors în rău, iar partidul liberal a purtat, după aceea, un lung număr de ani numele de partidul colectivist.

În țară mai sunt exploatare în contra guvernului două chestiuni: agiul și naftalina.

Agiul devenise o plagă; statul era nevoit să plătească sume fabuloase pentru plățile în străinătate, comerțul era supraîncărcat, iar Banca Națională trăgea foloase. Junimiștii tunau împotriva agiului, Menelas Ghermani cerea desființarea acestei plăgi prin introducerea etalonului de aur, dar teoreticienii financiari ai partidului liberal, printre cari ministrul Agriculturii, Anastase Stolojan, susțineau că agiul e o binefacere.⁴⁴

Naftalina a fost capul de acuzație în contra lui Anastase Stolojan, ministrul Dămineilor.

De mai mulți ani se ivise filoxera în țară și, una după alta, frumoasele noastre podgorii dispăreau. Se-nțelege că a trebuit să recurgem la antidotul întrebuițat de toată lumea, adică naftalina.

Dar opoziția pretinde că, cu prilejul cumpărării unei mari cantități de naftalină, ministrul Stolojan traficase. Adevăr sau calomnie, ceea ce e cert este că Stolojan a rămas cu porecla.⁴⁵

În țară e tot neliniște din cauza evenimentelor din Bulgaria, unde stare statornică nu este încă.

Regentul Stambulof a venit la București să propună regelui Carol tronul Bulgariei sub forma „uniunii personale“, dar regele Carol a refuzat. De această părere au fost și toți oamenii politici cari înțelegeau că Rusia nu va tolera nicio dată ca un Hohenzollern să domnească în Bulgaria.⁴⁶

Cum că Rusia nu primea pe tronul Bulgariei decât un principe din grația ei e faptul că, pe când Sobrania întrunită la Târnova discuta alegerea noului suveran, două vapoare de război rusești erau ancorate la Varna, în chip demonstrativ. Sobrania alege ca domnitor pe prințul Waldemar.⁴⁷

Agitația începută cu atentatul din strada Vămii și devastarea *Epocii* devine încă și mai înverșunată, căci în noiembrie se fac alegeri generale comunale.

La București, opoziția unită face o listă de fruntași din toate partidele, care e o listă politică iar nu o listă de administrație. Iată lista opoziției:

Dumitru Brătianu, G.D. Vernescu, general G. Manu, N. Gherasi, C. Boerescu, Alexandru Lahovary, D. Giani, Petre Grădișteanu, Gr. Triandafil, Pană Buescu, Em. Pake Protopopescu, doctor Severeanu, I. Pencovici, Sava Vasiliu, Ioan Stănescu.

La alegerile din 2 noiembrie, lista liberală la colegiul I bate în București cu 1 343 voturi contra 943 întrunit de opoziție. Opoziția învinge la Colegiul I la Câmpulung, Caracal, Turnu-Severin, Galați, Slatina, Roșiorii-de-Vede, Huși, Turnu-Măgurele și provoacă câteva balotagii. Având în vedere moravurile electorale ale epocii, acest rezultat e considerat ca o mare victorie pentru opoziție.⁴⁸

Congresul, întrunit la 22 noiembrie, alege mitropolit primat pe Iosif, episcopul Dunării de Jos, cu 190 voturi contra 50 date episcopului de Roman Melhisedec și 10 mitropolitului Moldovei.⁴⁹

Episcopul Melhisedec era cel mai cult prelat de pe vremuri și o figură foarte distinsă; cum însă era cunoscut ca rusofil și adversar al catolicismului, n-a putut niciodată ajunge la scaunul metropolitan.⁵⁰

[Apariția ziarului „Lupta“ la București sub direcția lui Gheorghe Panu]

Gheorghe Panu dorea de mult să aducă ziarul său *Lupta* de la Iași la București. Cu această intenție fiind, Panu se retrage de la *l'Indépendance Roumaine*.

Era pe la începutul lui septembrie. Într-o zi, Panu vine la redacția *Epocii*, unde mă caută. Cronicile mele umoristice semnate Radu Țandără, cât și articolele pe care le publicasem în defunctul ziar *Drepturile omului*, mă recomandasese atenției sale.

– Vino diseară să prânzim împreună, vine și Caragiale.

– Unde ne întâlnim?

– La ora 7, la Frascatti.

Otelul Oteteleşeanu sau Frascatti era ținut de către un francez, anume Gilet, fost bucătar, adus în țară de către un oarecare prinț român. În mijlocul curții era pe vremea aceea o clădire cu mai multe camere împrejurul unui „hol“ rotund, plus terasa pentru vară. Aci era instalat „restaurantul Frascatti“.

La ora 7 sunt la întâlnire. Suntem trei la masă: Panu, Caragiale și eu. Vorbim despre înființarea gazetei, alegem personalul și compunem redacția. Panu director, eu prim-redactor, frate-mieu Iancu, reporter, Emil Frunzescu, corector. Iată totul.

Administrator un moldovean, fost administrator la *Drepturile omului*, anume Alexandru Lefteriu, subadministrator un evreu adus de Panu din Iași, numit Leon Fainsilber.*

Asta era vineri; pentru duminică punem la cale un dejun la „Tăiere“, adică la Abator. Acum era sezonul.

Panu, însă, făcea obiecții: nu-i plăceau lucrurile rustice și populare, era amatorul restaurantului francez și al serviciului elegant.

La Abatorul vechi de la Colentina era în septembrie petrecere: acolo se mânca vestitul ficat de bivol și tot atât de vestitele frigărui amestecate cu ficat, rinichi, mușchi etc.

Într-o frumoasă duminică, plină de soare, luăm o trăsură și ne așezăm în ea claie peste grămadă: Panu, Caragiale, Mirescu, profesor de matematici, Ioan Suchianu, profesor de latină, Emil Frunzescu, redactor la *Lupta* și eu.

Ajungem. De la început ne lovește mirosul, un miros greoi de sânge proaspăt și de carne. Mese în toate părțile, pe farfurii de lemn hălci mari de ficat negru de bivol și frigărui, rinichi și altă cărnărie. Totul e primitiv și puțin atrăgător. Caragiale adora aceste spectacole populare și aceste dejunuri rustice; Panu însă, nu le putea suferi. Dezgustat de spectacolul ce-l avea înaintea, declară că nu poate rămâne căci i se întoarce stomacul. De aceea se urcă în birjă și porni repede în oraș, spre a dejuca la Capșa sau la otel Bulevard.⁵¹

Democratul Panu era foarte aristocrat în unele deprinderi.

[Bucureștiul pitoresc de altădată: Ionică Cobzarul]

Între anii 1873 și 1890, dacă nu și mai departe, a circulat în București un oarecare cobzar cam cretin, care suferea de epilepsie. Lumea îl numea Ionică Frumosu.

Fiul unui preot, era incapabil de orice muncă din cauza boalei ce-l lovisese: învățase să cânte cu cobza și din gură-ți cânta două cântece: unul pus pe oarecare versuri umoristice ale lui Nae Orășanu, celalt un vechi cântec de mahala.

Primul cântec descria orgiile bandelor electorale organizate de Popa Tache sub conservatori.

Cântecul începea astfel:

*Popa Tache, und' te duci
Numa-n halat și papuci?
Mă duc, taică-n mahalale
Ca s-adun la haimanale,
Zidărași și dulgherași
Că sunt buni de ciomăgași.
Popa Tache cântă
Rezemat în bătă,
Bătăușii ține*

*Isonul pe vine.
Pe la Zece Mese,
Păruielei mai dese,
Pe la Șapte Nuci,
Bătăi cu măciuci.
Junele Missir
Suge din clondir.
Petre Grădișteanu
Îl trage cu borcanu.
Beizadea Mitică
Găsi oala mică
Că-i strâmtă la gură,
Rea la-nghițitură.
Etc. etc.*

Acest Ionică Frumosu cânta vara prin diferitele grădini publice, apoi făcea cheta care-i producea câțiva lei. Dar se ducea și în unele case particulare unde lumea făcea haz de cântecile ca și de persoana lui.

Pe atunci era în București o foarte frumoasă și elegantă doamnă; al căreia bărbat, un avocat mare, ținea casă deschisă. Ionică Frumosu mergea des în casa aceea și căzuse amorezat de stăpâna casei. Doamna glumea cu el și-i declara că nu-l crede că o iubește, iar ca dovadă că nu minte, îi cerea să bea o întreagă carafă cu apă de doi litri. Iar Ionică, galant și amorezat, bea apa ca un adevărat martir. Ce nu face omul pentru o femeie iubită!

Toate audițiile și le încheia Ionică cu următoarele salutări în limbile franceză și română:

*Je vous aime, je vous adore,
Que prétendez-vous encore?
Să trăiți, conașilor!*

Întotdeauna blând și zâmbind, niciodată supărat sau încruntat, deși era bolnav, dezbrăcat și sărac lipit, îl întâlneai vara peste tot pe bietul Ionică. Figură foarte populară a Bucureștilor, iarna era adăpostit la mănăstirea Viforâta din Dâmbovița, în primăvară i se dedea drumul și pornea spre a-și câștiga hrana.

Într-o zi am aflat că a murit. Sărmanul bietul Ionică!

Cât de sincer l-am regretat!⁵²

Lupta a apărut la București în ziua de 15 noiembrie și imediat s-a plasat pe piață. Numele lui Pănu devenise de mult popular în toate colțurile și în toate straturile țării.⁵³

Iulian, Ștefan Iulian, artistul iubit, artistul talentat, artistul răsfățat de tot publicul e bolnav, tuberculoza pulmonară îi stinge viața; spre a-i procura

mijloacele cu care să se caute, se fac subscripții și se dau reprezentațiuni. La una din aceste reprezentațiuni patronată de ziarul *l'Indépendance Roumaine*, iată cine a reținut primele fotolii a 20 lei; era toată elita Capitalei: George Filipescu, Claymoor, general Manu, Petre Grădișteanu, V. Epurescu, prințul Grigore Sturdza, Ralet Săvescu, Vieroșanu, Theodor Căpitanovici, general Haralambie, general I. Em. Florescu, Emanoil Băleanu, Ștefan Popovici, M. Olmazu, N. Cerkez, C. Filipescu, Emil Lahovary, I. Atanasovici, I. Alexandrescu, colonel Jack Lahovary, Adolf Cantacuzino, Menelas Ghermani, Al. Orăscu, Jean de Lenș Slătineanu, Ionescu Gion, doctorul Petrini, d. și d-na Grigore Crisenghi, Sordoni, Al. Djuvara, G.D. Páladi, C. Bălăceanu, căpitan Mareș etc.

În loji, bineînțeles, era toată aristocrația.⁵⁴

[Procesul atentatului contra lui Ion Brătianu]

În ziua de 17 decembrie vine înaintea Curții cu jurați procesul atentatorului la viața lui Ion Brătianu, Stoica Alexandrescu. Parchetul a implicat și pe frații Iosif și Ion Oroveanu, cel dintâi deputat liberal opoziționist. Toată lupta Parchetului fu să obție condamnarea fraților Oroveanu ca instigatori și complici pentru ca astfel guvernul să aibă o armă în contra opoziției.

Agitațiunea e foarte mare în jurul acestui proces.

Face senzație că pe banca apărării s-a așezat și Dumitru Brătianu, fratele celui împotriva căruia s-a tras glonte.

Curtea e prezidată de A. Bagdat, ministerul public îl ține procurorul general Populeanu.

Jurații ieșiți la sorti sunt: Asador Popovici, Fair Petrescu, G. Olmazoglu, Petre Bărbătescu, Mihail Măgureanu, Petre Popescu, Gh. Rădulescu, Mihail Gabriel, I. Mazălu, [I. Niță], Constantin Capșa, Șt. Roșianu, G. Brătianu.

Stoica Alexandrescu e apărat de C. Bosie.

Frații Oroveanu, P. Stănescu, Tănase Muscalu și Protopopescu sunt apărați de G. Vernescu, Petre Grădișteanu, Ion Lahovary, G. Grisenghi, Missail, C. Boerescu, Al. Rioșeanu, C. Dâmboviceanu, N. Vrăbiescu, Vineș, G.D. Paladi, Gr. Păucescu, D. Popescu etc.

C.F. Robescu fiind parte civilă, e reprezentat prin Gheorghe Cantili. Dar când i se spune de către președintele Curții că nu poate cere daune decât de la Stoica Alexandrescu, se retrage din instanță.

Dezbaterile au ținut de la 17 decembrie până în dimineața zilei de 23 decembrie, în ajunul Crăciunului. Ședința de noapte a durat până la 6 jum. dimineața, când s-a dat verdictul.

Iritarea și enervarea erau culminante. Un violent incident s-a petrecut între avocații apărării și procurorul Constantin Cocias.

Gheorghe Vernescu atacând pe procuror, publicul aplaudă zgomotos. Președintele ordonă expulzarea celor cari au aplaudat. Dar aplaudase toată lumea, iar sala gema de publicul care ocupase și ultimul colțișor. Strigăte mari și protestări izbucnesc din toate părțile ca o furtună. Cu mare greutate se restabilește liniștea.

La ora 6 jum. primul jurat, profesorul Pătru Popescu de la gimnaziul Lazăr, citește verdictul.

Stoica Alexandrescu e osândit la 20 ani de muncă silnică, Tănase Muscalu la 1 an închisoare.

Frații Oroveanu, Pompiliu Stănescu și G. Protopopescu sunt achitați.*

Opoziția dobândise o victorie.⁵⁵

Imediat după Crăciun, opoziția înregistrează o altă victorie. Dimitrie Giani este ales senator de Dâmbovița în contra candidatului guvernamental C. Fusea.⁵⁶

Anul nu sfârșește bine pentru guvern.

NOTE

1 Alexandru Marcovici (n.1835), medic șef al spitalului Colțea, profesor de clinică medicală la Facultatea de medicină din București, a încetat din viață la 5/17 ianuarie 1886 („D-rul Al.Marcovici, capabilul, inteligentul și eruditul medic, steaua și cel mai strălucit membru al corpului medical român a încetat din viață în vârstă numai de 50 de ani...” – TEL, 9 ianuarie 1886, p.1).

2 Alegerea orașului București ca loc de desfășurare al conferinței de pace dintre Bulgaria și Serbia constituia o recunoaștere internațională a prestigiului pe care-l dobândise tânărul regat român în această fierbinte zonă a Europei („Rezelul serbo-bulgar – scria *Telegraful* la începutul anului 1886 –, înarmările și mobilizarea Muntenegrului, mobilizarea Greciei, mișcarea albaneză au demonstrat Europei că dintre toate statele de pe malurile Dunării și din Peninsula balcanică singură România este un stat definitiv consolidat și care, prin urmare, poate servi ca bază neclintită pentru ordinea și menținerea păcii în această parte a Europei” – TEL. 3 ianuarie 1886, p.1). La conferință – care și-a început lucrările la 23 ianuarie/4 februarie 1886 în câteva „saloane” ale Ministerului de Finanțe situat atunci pe Calea Victoriei 103 colț cu Calea Grivitei („casa Romanit”) – au participat, ca șefi ai delegațiilor respective: Madjid-Pașa (Turcia), Ch.Mijačevići (Serbia) și I.E.Gheșov (Bulgaria); din partea României a luat parte la lucrări, ocupându-se de problemele secretariatului, Al.Em.Lahovary, directorul diviziunii consulare din Ministerul Afacerilor Străine. Conferința s-a desfășurat cu numeroase întreruperi, determinate îndeosebi de șeful delegației otomane, Madjid-pașa, directorul presei din Ministerul Afacerilor Externe turc, care „nu primise încă împuter-

nicirile necesare de la guvernul său“ (RĂZ.-W., 29 ianuarie 1886, p.1) sau „noi instrucțiuni“ (*Ibid.*, 3 februarie 1886, p.2), sfârșind prin a fi mai multe zile „indispus“ (*Ibid.*, 19 februarie 1886, p.1), fapte care-l făcuseră pe un ziarist român să comenteze cu malițiozitate: „Turcia s-a sforțat de a târăgăni lucrările pe cât s-a putut... În ziua când toate dificultățile dispăruseră, Pașa s-a însănătoșit și voios a subscris tratatul de pace“ (*Pacea*, TEL., 25, februarie 1886, p.2).

3 V. p. 39, nota 44. *Pygmalion* „e unica tragedie sănătoasă în repertoriul nostru“ (Asmodeu, *Cronica teatrală Pygmalion*, RĂZ.-W., 8 februarie 1886, p.3). Am verificat distribuția piesei cu volumul: G.Bengescu – Dabija, *Pygmalion, regele Feniciei*, tragedie în cinci acte, ediția a II-a, București, 1886, p.5, corectând numeroase transcrieri greșite, precum: *Deleazar* în loc de *Beleazar*, *Ionescu*, în loc de *Leonescu* ș.a.

4 Inaugurarea „oficială“ a Băilor Eforiei a avut loc, într-adevăr, duminică 9/21 februarie 1886 (*Universul*, an. III, 10/22 februarie 1886, p.3).

5 Întrunirea „opoziției unite“ a avut loc duminică 23 februarie/6 martie 1886, printre oratori numărându-se G.Vernescu, Al. Lahovary și D.Brătianu (acesta din urmă a precizat că reuniunea respectivă e „întrunirea *mumă* de unde va începe campania cuceririi libertății noastre publice“, menționând printre altele, că: „D-voastră liberali-conservatori sunteți loviți numai în drepturile și libertățile d-voastră, dar noi suntem loviți și în onoarea noastră“ – *Întrunirea „opoziției unite“*, RĂZ.-W., 25 februarie 1886, p.2). În rezoluția adoptată cu acest prilej se solicită concursul regelui în vederea răsturnării „guvernului actual“ („cu respectul și ținutul convenit m.s. regelui îi chemăm atenția și binevoitoarea sa ocrotire spre a pune capăt regimului personal și despotice ce ne cărmuiește, regim care întru [în interior] corupe și sărăcește țara, iar în afară o discreditează cu desăvârșire“ – *Ibid.*).

6 „Pacea este restabilită între regele Serbiei și principele Bulgariei cu începere de la semnarea acestui tratat“, ratificarea documentului urmând să se efectueze în cel mult 15 zile de la semnare (*Universul*, anul III, 2 februarie/6 martie 1886, p.1). În total în timpul conferinței au avut loc nouă ședințe, în cadrul ultimei, de la 19 februarie /3 martie 1886, semnându-se tratatul de pace (v. și: Nicolae Ciachir, *Orașul București – locul tratativelor și al păcii care a pus capăt războiului balcanic din anii 1885-1886*, București – materiale de istorie și muzeografie, vol.VII, București, 1969, p.279-284). După întrunirea finală delegații prezenți la București, precum și Al. Em. Lahovary, au pozat pentru un „tablou general“ la fotograful Mandi, tablou reprodus în copie desenată câteva zile mai târziu în cotidianul *Universul* (31 martie, 1 aprilie/12,13 aprilie 1886, p.1).

7 Eșuate în noiembrie 1884, tratativele de colaborare guvernamentală dintre junimiști și liberalii brătienști nu au mai fost reluate, ostilitățile dintre cele două grupări politice devenind, la sfârșitul anului 1885, de notorietate publică. În noiembrie 1885 Titu Maiorescu va ataca în Parlament guvernul liberal („... Ne credem datori a aduce la cunoștință Coroanei că nemulțumirile în țară au crescut, nemulțumirile în țară cresc și a venit momentul să ne întrebăm: până unde vor crește“), urmat a doua zi de P.P.Carp („... ceea ce se lățește este corupțiunea...“). În aceeași lună, într-un ciclu de articole publicate în *România liberă* (*Precedentele constituționale create de ministerul Brătianu*) Titu Maiorescu va caracteriza guvernarea liberală ca nefiind altceva decât „absolutism deghizat sub forma constituțională“, oficiosul junimist continuând cu mai multă înverșunare seria atacurilor în zilele și lunile următoare. Cu toate acestea gruparea junimistă nu s-a alăturat „opoziției unite“ (în ciuda ofertelor înaintate de

ALLahovary, în primăvara și toamna anului 1886), continuând pe cont propriu campania antiguvernamentală cu insistență asupra tendințelor dictatoriale, din ce în ce mai evidente, ale lui I.C.Brătianu, sprijinit încă în mod deschis și nelimitat de către regele Carol (v.Ornea, *Junimea*, p.259-265).

8 La 5/17 februarie 1886, generalul D.Lecca președintele Adunării Deputaților, combătuse, în Cameră, o convenție încheiată între guvern și Banca Națională, privind prelungirea termenului de rambursare a biletelor ipotecare în valoare de 26 de milioane lei, cerând cabinetului s-o anuleze ca fiind favorabilă numai acționarilor. I.C.Brătianu, îndispus de opoziția președintelui Adunării, a anunțat la 6/18 februarie 1886 forul legislativ că își depune mandatul („Când președintele unui corp legislativ se pronunță contra guvernului, guvernul nu are decât să-și dea demisiunea” – cf.Câncea, *Viața politică*, p.186), dar a revenit asupra hotărârii sale după ce „majoritățile” întrunite în sala Senatului au insistat să nu părăsească șefia guvernului. În aceste condiții, simțindu-se la rândul lui ofensat, D. Lecca și-a dat el demisia de la președinția Camerei, retrăgându-se la moșia sa din județul Bacău. Ziarele opoziționiste, bucurându-se de disensiunile din rândurile majorității, au anunțat că liberalii moldoveni erau „pe cale” să se organizeze într-un grup independent. Până la urmă însă neînțelegerile s-au aplanat, I.C.Brătianu și D.Lecca împăcându-se în cadrul unei reuniuni intime organizată de o „comisiune de împăciuire” la restaurantul hotelului Hugues de pe Calea Victoriei. („Viteazul general nemaiputând rezista atâtor rugăminți a cedat și a consimțit să-și retragă demisia” – RĂZ.-W; 15 februarie 1886, p.3).

9 La 22 februarie/6 martie 1886 D. Ghica, președintele Senatului, s-a pronunțat împotriva unor prevederi dintr-un proiect de lege propus de guvern, privind introducerea unei taxe de 1% asupra succesiunilor dintre părinți și copii, calificând acest impozit ca fiind „odios”. Pus la vot, proiectul de lege a fost respins de majoritatea Senatului, I.C.Brătianu, din ce în ce mai irascibil, părăsind, ostentativ, sala după anunțarea rezultatului (RĂZ.-W; 25 februarie 1886, p.1).

10 În acești ultimi ani ai guvernării lui I.C.Brătianu tendința generală în patidul liberal de guvernământ era aceea centrifugă, mulți dintre tinerii de talent fiind atrași de către opoziție, fapt pe care Bacalbașa l-a și înregistrat, de altfel, în aceste pagini. Exemplele inverse pe care el le oferă nu sunt semnificative. Generalul N.Haralambie, om politic fără prea mare autoritate (fusesse unul dintre organizatorii detronării lui Ali.Cuza din februarie 1866), ales senator de Dolj la începutul anului 1886, participase în anul anterior la manifestările organizate de gruparea lui D.Brătianu; Dim.Giani, din gruparea rosettistă, își dăduse demisia din comitetul opoziției liberal-conservatoare în februarie 1886, exprimându-și dezacordul cu implicarea regelui în lupta politică a partidelor (opoziția adresa un respectuos apel acestuia, în cadrul unei întruniri de la 23 februarie/ 7 martie 1886, solicitându-i-se „binevoitoarea sa ocrotire spre a pune capăt regimului personal” – cf. Câncea *op.cit.*, p.230), dar el nu va părăsi deocamdată rândurile „opoziției unite”. În mai 1886 Dim.Giani va participa, de pildă, la o întrunire a acesteia la Râmnicul Sărat, alături de D.Brătianu, Gr.Păuceșcu, P.Grădișteanu ș.a.

11 Presa vremii a găzduit mai multe referiri la mult așteptata interpelare a lui Mihail Kogălniceanu, anunțată inițial pentru 11/23 decembrie 1885 și amânată atunci din cauza îmbolnăvirii lui I.C.Brătianu: d.Kogălniceanu „își va dezvolta sâmbătă în Cameră interpelarea în legătură cu expulzarea românilor transilvăneni” (RĂZ.-W., miercuri 15 ianuarie 1886, p. 1); interpelarea ce Kogălniceanu trebuia să o dezvolte „azi” se amână pentru marțea viitoare „ca urmare a înțelegerii cu d.prim-ministru” (RĂZ.-W., miercuri

5 februarie 1886, p.3) etc. În sfârșit interpelarea a fost susținută marți 11/23 februarie 1886 (ședința desfășurându-se sub președinția vicepreședintelui Camerei, Gh.Chițu și nu a lui D.Lecca după cum notează, greșit, Const.Bacalbașa; președintele ședinței a anunțat solemn: „Acum d.Kogălniceanu are cuvântul pentru a-și dezvolta interpelarea d-sale“ – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 11 februarie 1886, D.A.D, nr.45,p.649*). În interpelarea sa, Mihail Kogălniceanu s-a referit mai mult la ajutorul acordat de români revoluționarilor maghiari în timpul domniei lui Cuza-Vodă, precum și la persecuțiile naționale îndreptate împotriva românilor transilvăneni, amintindu-i lui I.C.Brătianu cuvintele acestuia rostite în 1868 prin care făgăduia să nu-i fie indiferentă soarta fraților de peste hotare: „Când cumnatul meu este în ceartă cu sora mea, eu nu mă amestec; dar când bărbatul surorii mele ar ridica brațul ca să o înjunghie, atunci ridic și eu brațul“ (Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol.V. Oratorie, III, partea a III-a, 1884-1886, ediție îngrijită de Georgeta Penelea, Ed.Academiei, București, 1989,p.348). Discursul lui Kogălniceanu în care guvernul liberal era învinovățit cu menajamente, Ion Brătianu fiind rugat amical să revină asupra deciziilor de expulzare („Sfârșind, conjur pe domnul Ion Brătianu să nu facă ca lacrimile vărsate din ochi de român să păteze paginile istoriei întâiului rege al României“ – *op.cit.*, p.554), nu s-a bucurat, într-adevăr, de ecoul așteptat („Interpelarea d-lui Kogălniceanu dezvoltată ieri în Cameră în privința expulzării românilor ardeleni, deși a fost ascultată cu multă atențiune și acoperită de numeroase și vii aplauze totuși n-a produs un mai bun rezultat decât interpelarea d-lui Mârzescu la Senat“ – RĂZ.-W., 13 februarie 1886, p.2). În stenogramele ședințelor Adunării Deputaților nu e înregistrată intervenția lui Eliad Cărciumărescu, notat de Bacalbașa; de altfel, el nici nu era deputat în această legislatură. În gazetele epocii a circulat știrea că în primăvara anului 1886, M.Kogălniceanu ar fi încasat suma de 35 000 lei din partea Ministerului Instrucțiunii Publice „pentru vreo colecție de anti-chități“ (RĂZ.-W., 3 mai 1886, p.3). În orice caz, în februarie 1886 Kogălniceanu îi scria lui D.A.Sturdza, ministrul Instrucțiunii Publice, oferind „guvernului român“ colecțiile sale „artistice, epigrafice“, contractate cu firma Heberle din Kolonia (Augustin Z.N.Pop, *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu*, Ed.Academiei, București, 1959, p.429).

12 Despre Nicolae Miulescu v. și vol.I al acestei lucrări, p.75 și nota 240. Celebra „crimă din strada Soarelui“ a avut loc în ziua de 12/24 mai 1885, când se sărbătoreau Rusaliile. Maria Popovici victima, împreună cu fiica ei erau găzduite de familia Miulescu, aceasta ocupându-se și de administrarea averii tinerei divorțate. Acuzația, probabil nedreaptă, de omor, adusă soților Miulescu s-a bazat pe câteva contradicții din declarațiile acestora făcute imediat după constatarea crimei, declarații utilizate cu abilitate de procurorul general Simeon Populeanu, care voia să obțină un succes profesional ieftin prin anchetarea cu severitate a unui caz considerat de el, în ciuda realității, ca foarte clar. Procesul a început la Curtea cu Jurați de Ilfov luni 3/15 martie 1886 și a captat întreaga atenție a opiniei publice bucureștene, care simpatiza cu soții Eufrosina și Nicolae Miulescu, recunoscuți prin cinstea și corectitudinea lor. Sentința s-a bazat pe verdictul juraților: „culpabilitate cu circumstanțe atenuante“, crima fiind săvârșită fără „precugetare“. ceea ce constituia, din punct de vedere logic, după cum observă și Bacalbașa, o perfectă absurditate. Recursul, judecat de Curtea de Casație din București, prezidată de Th.Rosetti, la 29 aprilie /11 mai 1886 a confirmat sentința Curții cu jurați, impresionând în mod neplăcut asistența („Impresia produsă asupra publicului a fost dureroasă“) care a ascultat emoționată ultimul cuvânt al acuzatului Nicolae Miulescu:

„Dumnezeu să vă răsplătească, d-lor judecători, pentru nedreptatea ce-ați făcut. E o rușine ca în București să se facă asemenea judecăți“ (*Universul*, an.III, 2/14 mai 1886, p.2). Trei ani mai târziu, unul dintre avocații acuzaților, C.G.Costa-Foru, reluând unele idei și mărturii tipărite de el în septembrie 1888 în *Scrisoarea săptămânală și Războiul* a publicat un volum de peste 400 de pagini, în care demonstra fragilitatea învinuirilor aduse soților Miulescu, considerând sentința din 1886 ca o gravă „eroare judiciară“ (C.G.Costa-Foru, *Crima din strada Soarelui*, București, 1889, p.404). Una dintre personalitățile politice ale epocii, G.Păucescu, care îi apăraseră, ca avocat, pe soții Miulescu, avea să mărturisească și el, în octombrie 1888, considerând procesul din 1886 tot ca o eroare judiciară: „În toată cariera mea de avocat, nimic nu m-a izbit mai dureros, nimic nu m-a speriat și nu m-a pus pe gânduri mai mult decât condamnarea neașteptată a soților Miulescu“ (Gr.G.Păucescu, *Omorul din strada Soarelui*, RĂZ. – W., 30 octombrie 1888, p. 2-3). Am verificat numele judecătorului, al juraților și al avocaților, făcând corecturile necesare, cu: RĂZ.-W., 4 martie 1886, p.3; TEL, 4 martie 1886, p.4; *Universul*, an.III, 6/18 martie 1886, p.2-3; în toate aceste informații numele lui Delavrancea e înregistrat sub forma: Barbu Ștefănescu. Recursul acuzaților a fost susținut de avocații: C.G.Costa-Foru, Gr. Păucescu, Titu Maiorescu, Alex. și Ioan Lahovary. Const. Bacalbașa a publicat, sub inițialele C.C.B., reportajul procesului Miulescu în oficiosul liberal *Voința națională* (v., de pildă, *Procesul soților Miulescu, Voința națională*, an.III, 5/17 martie 1886, p.2-4).

13/Tariful vamal autonom, menit să protejeze și să încurajeze, potrivit teoriilor economice protecționiste, munca productivă a națiunii, a fost înaintat Parlamentului la 20 noiembrie/ 2 decembrie 1885, fiind supus discuțiilor comisiilor Camerei până în martie 1886; el a intrat apoi în dezbaterea Adunării Deputaților și a Senatului, fiind aprobat cu unanimitate de voturi, de ambele foruri legiuitoare, la 9/21 mai 1886 și, respectiv, la 16/28 mai 1886. Tariful autonom urma să se aplice tuturor statelor cu care nu aveam convenții comerciale sau acelora cu care convențiile comerciale expiraseră; el pornea, în esență, de la următoarele două principii: „a)... pentru toate acele materii de cari România posedă în cantități atât de însemnate încât, satisfăcând la toate necesitățile sale, excedentul îl poate trimite afară, drepturile de vamă la ieșire să fie cu desăvârșire suprimate, cu mici excepțiuni... b)... pentru toate acele materii sau produse industriale de cari noi avem necesitate și pe cari sau nu le avem în cantități suficiente sau chiar nici deloc, să favorizăm intrarea lor în țară impunându-le niște taxe cât se poate de mici...“ (din raportul lui I.Lupulescu de prezentare a proiectului „tarifului sistemului nostru vamal general“ – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 4 aprilie 1886, D.A.D., nr.80, 10 aprilie 1886, p.1292*). Tariful prevedea însă taxe vamale foarte ridicate pentru mărfurile de import ce se produceau și în țară. Adept al politicii economice liberale protecționiste (opuse aceleia „liber-schimbiste“), P.S.Aurelian aprecia concludiv în ședința Senatului din 16/28 mai 1886, în cadrul căreia se votase cu unanimitate de 69 de voturi „tariful general al drepturilor de vamă“: „Mi se pare că întreaga țară s-a convins că noi românii nu ne mai puteam mărgini toată activitatea la cultura pământului, că, pe lângă agricultură trebuie să ne îndreptăm munca și capitalurile și spre industrie“ – *Senatul, Ședința de la 16 mai 1886, D.S., nr.88,24 mai 1886, p.905*.

14 Știri despre neînțelegeri ale lui N.Fleva cu colegii ai săi din administrația liberală le aflăm în presă începând din luna martie 1886: conflict cu D.Moruzzi, prefectul poliției Capitalei, în problema desființării poliției comunale; cu ministrul de Interne – șeful său ierarhic – în problema alimentării Bucureștilor cu apă; cu membrii Consiliului

comunal (între primar și majoritatea membrilor Consiliului fiind „o dezbinare profundă” – RĂZ.-W., 10 aprilie 1886, p.2) etc. La începutul lunii iunie 1886 acest neastâmpărat agitator, căruia îi pria numai aerul înfierbântat al opoziției, lansa declarația de război împotriva guvernului liberal, înregistrată astfel de presa vremii: „D. N. Fleva a început să poarte la sine revolver și a declarat că se va lupta din toate puterile sale pentru ca să răstoarne guvernul actual” (RĂZ. –W., 5 iunie 1886, p.2).

15 Opoziția a organizat întruniri în provincie, duminica, începând din aprilie 1886: 6/18 aprilie 1886, cu o săptămână înainte de Paști, la Craiova, Focșani, Brăila și Botoșani; la 20 aprilie/2 mai 1886, la Ploiești, Pitești, Târgoviște și Giurgiu, la ultimele luând parte, dintre fruntașii „opoziției unite”, în ordine: D.Brătianu, P.Grădișteanu, D.Giani și I.Lahovary. La aceste originale turnee politice se referea, ironic, și Pia Brătianu într-o scrisoare din 28 mai/9 iunie 1886 către fiii săi Ionel și Dinu, aflați la studii la Paris: „Nea Tache [D.Brătianu], închipuiți-vă că umblă pe drumuri de fier cu lăutari sau muzică, se dau jos din tren și merg cu lăutarii după ei prin oraș până la hotel” (*Din corespondența familiei Ion. C. Brătianu*, II, p.305). După cum se vede, conservatorii „puri”, mai puțin încrezători în necesitatea contactelor cu „poporul”, nu se prea înghesuiau să participe la astfel de manifestații, fie ele și cu „lăutari”.

16 Agresorii l-au pândit pe Em.A.Frunzescu ascunși în grădina Episcopiei; la ieșirea acestuia din redacția *Epocii*, pe la orele 15, l-au atacat pe strada Regală, în dreptul hotelului Union, „l-au bătut, i-au zmulș părul din cap și i-au furat paralele din buzunar și umbrela” (*Domnia teroarei*, RĂZ.-W., 25 mai 1886, p.1).

17 Tache Ionescu îi interpelase pe miniștrii de Justiție și de Interne în ședința Camerei din 28 mai/9 iunie 1886, în legătură cu faptul că autorii agresiunii suferite de Em.A.Frunzescu nu fuseseră descoperiți de poliție: „Această nedescoperire este atât de anormală – conchidea el – încât bănuitorii pretind că tocmai cei însărcinați cu respectarea ordinii publice sunt autorii. Neapărat că dacă un singur moment aș putea crede că aceste bănuieli sunt adevărate, nici un minut n-aș mai face parte din majoritate și gândesc că aceasta este ideea d-voastră a tuturor” (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 28 mai 1886*, D.A.D., nr.104, 1 iunie 1886, p.1741).

18 „Se afirmă că opoziția s-a hotărât a răspunde brutalităților administrative cu glonțul. Cine seamănă vânt, culege furtună...” (*Mai nou, România liberă*, an. X, nr.2649, 6/18 iunie 1886, p.3). Scurtul comentariu – tradus de Bacalbașa după *l'Indépendance Roumaine* – nu făcea parte din cuprinsul vreunui articol de orientare a gazetei ci era inserat într-o rubrică oarecare de informații de pe pagina a treia a *României libere*.

19 Referindu-se la acest an 1886, în introducerea la discursurile sale parlamentare, Titu Maiorescu observa că atmosfera politică apăsătoare se datora în primul rând comportării autoritariste a lui I.C.Brătianu: „Închis în micul cerc al unei camarile de familieri el se ocupă de toate amănunțele administrației și devine cu atât mai inaccesibil la observările puținilor membri independenți din partid cu cât ceilalți s-au deprins la cea mai oarbă supunere” (Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, III, p.65-66).

20 Convenția consulară cu Germania fusese semnată la Berlin la 22 mai / 3 iunie 1886, fiind supusă imediat de către guvernul român avizării secțiunilor și comitetului delegaților din Adunarea Deputaților. Vestea încheierii acestei convenții și a prezentării ei în Parlament a fost primită cu numeroase obiecții de presa opoziționistă și independentă („... În virtutea acestei convențiuni toți străinii de orice naționalitate, inclu-

siv evreii, pot deveni protejați ai Germaniei și astfel se vor bucura de drepturile și privilegiile excepționale ce se acordă naționalilor germani“ – RĂZ.-W., 10 iunie 1886, p.1).

21 Întrunirea „opozității unite“ despre care amintește Bacalbașa a avut loc joi 12/24 iunie 1886 (*Întrunirea de ieri a opoziției*, RĂZ.-W., 14 iunie 1886, p.1). Înainte de întrunire, comitetul „opozității unite“ lansase un apel către cetățeni, chemându-i la luptă împotriva convenției consulare cu Germania: „... Se înființează un stat în stat, se dă țara pradă unei colonizări cu germani și protejați germani“ (RĂZ.-W., 12 iunie 1886, p.1). Încheiată între două state suverane convenția avea în vedere condiții de reciprocitate, dar caracterul de inechitate pentru România reieșea din faptul că în Germania se aflau foarte puțini cetățeni români, care ar fi beneficiat de prevederile ei.

22 Convenția consulară nu a mai fost prezentată în plenul Adunării Deputaților, I.C.Brătianu anunțând în ședința Camerei din 13/25 iunie 1886 că discuțiile se amână pentru a se realiza între timp un contact oficial cu guvernul german în această problemă („D-lor, în discuțiunile ce au avut loc în secțiuni și în comitetul delegaților asupra convențiunii consulare, observațiunile cele mai serioase s-au făcut asupra moștenitorilor și asupra jurisdicțiunii. Eu am spus cum înțelege guvernul aceste dispozițiuni precum și altele multe ce sunt în convențiune și că ele nu sunt așa cum le interpretează mai mulți dintre d-voastră. Dar, ca să vă încredințez că nu numai opiniunea guvernului român este așa și că tot astfel este și opiniunea guvernului german, vă rog să amânați discuțiunea până când voi avea și declarațiunile din partea guvernului german“ – *Adunarea Deputaților*. Ședința de la 13 iunie 1886, D.A.D., nr.115, 20 iunie 1886, p.1877). Ratificarea convenției a fost amânată *sine die* și opinia lui Bacalbașa că șeful cabinetului român nu era totuși interesat în acceptarea ei este foarte plauzibilă, căci în ianuarie 1887 reprezentantul Germaniei la București declara că până atunci nu avuseseră loc nici un fel de tratative cu guvernul german pentru modificarea convenției consulare (Căzan; Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, p.162). De altfel, unele îndoieli în legătură cu convenția consulară cu Germania avea și Pia Brătianu, care îi scria fiului său, Ionel, la Paris, la 12/24 iunie 1886: „Zic toți că este o parte care ne cam umilește, tata zice că nu suntem tot în acea condiție cu Rusia, Italia“ (*Din corespondența familiei Ion C.Brătianu*, II, p.309).

23 În original: *averescan!*

24 Gruparea tinerilor conservatori de la *Epoca*, în frunte cu Nicolae Filipescu, milita din 1885 pentru afirmarea personalității distincte a partidului conservator în cadrul grupării liberal-conservatoare și pentru expunerea mai clară a programului politic propriu (Câncea, *Viata politică*, p.201).

25 În discursul său Al. Lahovary afirmase că guvernul „a făcut pentru Germania ceva excepțional, care, cum v-am zis, merge mai departe decât vechile capitulațiuni ale Porții Otomane“, înaintând spre aprobarea Corpurilor Legiuitoare „o convenție care, sub cuvânt de a regula niște raporturi internaționale stabilește pur și simplu legi, notari, tribunale germane pe teritoriul nostru, a căror acte nu numai vor privi pe supușii germani așezați aici, dar în unele cazuri vor regula și raporturile juridice chiar ale românilor, pentru afaceri ce se vor trata în România și imobile situate în România“ (*Discursul d-lui Al.Lahovary în cestiunea convențiunii consulare*, *Epoca*, an. I, 17 iunie 1886, p.1-2).

26 Într-un editorial al *Telegrafului*, apărut în numărul purtând data de 15/27 iunie 1886 era atacată „foița conservatoare“ din piața Episcopiei, care „provoacă lumea la rezel civil, la măcelărirea adversarilor“, „foița“ nenominalizată fiind, evident, *Epoca*.

În același articol era menționat printre redactorii foii amintite și Nicolae Filipescu, precizându-se, cu intenții denigratoare, că acesta ar fi fost pălmuit în urmă cu doi-trei ani într-o cafenea pariziană de Georges San Marin, fără să fi „răspuns“ la provocare (TEL. 15 iunie 1886, p.1). Peste două zile, Nicolae Filipescu, întâlnindu-l pe I.C.Fundescu în restaurantul gării Ploiești, l-a insultat, oferindu-i, în același timp, o monedă de 50 de bani („Pentru numărul din urmă al ziarului ce mi-ai trimis, iar restul bacșiș“ – un exemplar din *Telegraful* costa zece bani), monedă pe care acesta i-ar fi aruncat-o „în față“ (*Miseii opozițiunii*, TEL., 17 iunie 1886, p.1). Prezentându-se la redacția *Telegrafului*, martorii lui N.Filipescu (Al.Catargiu și I.N.Lahovary) i-au cerut „satisfacție“ lui I.C.Fundescu, dar acesta a refuzat să se bată în duel cu agresivul redactor-șef al *Epocii*, motivând că Nicolae Filipescu nu este o persoană onorabilă dacă n-a răspuns la „agresiunea“ lui San Marin, reproșându-i, totodată, că „înainte de a cere satisfacție pe o cale regulată, a căutat să și-o facă singur prin locuri publice“. (TEL., 19 iunie 1886, p.1). Probabil neinițiat în arta duelului, I.C.Fundescu a refuzat o confruntare inegală, Nicolae Filipescu, bun „duelgiu“, lichidându-și de altfel, peste vreo zece ani, în duel, un adversar tot din lumea presei, pe G.Em.Lahovary, directorul cotidianului *l'Indépendance Roumaine*.

27 Nu am aflat, în *l'Indépendance Roumaine*, în lunile mai-iulie 1886 nici o informație despre acest Comitet de salvare publică amintit de Bacalbașa, dar colecția jurnalului pe care am consultat-o la Biblioteca Academiei este grav deteriorată, iar microfilmul ilizibil, cu excepția titlurilor. Un Comitet de salut public funcționa în iunie 1886, fiind însă o emanație a partidului guvernamental (se afla sub președinția lui Dim.Ghica, LR., 19 Juin/1 Juillet 1886, p.20).

28 Manifestul, apărut în ziarele opoziției purtând data de 20 iunie/2 iulie 1886 se încheia, într-adevăr, cu un apel la vigilență cetățenească: „În fața acestor împrejurări, «opozițiunea-unită» mulțumește cu grațitudine cetățenilor independenți pentru atitudinea curajoasă și pentru civismul lor, grație cărora numai s-a impus guvernului o poprire pe loc și o retragere vremelnică, face pe țara întreagă martoră de uneltirile viclene ce se urzesc în contra independenței și existenței sale și o conștientă să nu înceteze d-a veghea, d-a se organiza, d-a persista pentru ca nu cumva în sesiunile viitoarei legislații să se strecoare și acest act de les-națiune, sub vălul vreunor schimbări numai aparente și fălăcioase și cu concursul vreunei surprinderi criminale“ (*Manifestul „opozițiunii unite“*, *Epoca*, an I., 20 iunie 1886, p.1).

29 Senatorul liberal Nicolae Manolescu a fost confirmat primar al Capitalei la sfârșitul lunii iunie 1886 (*Universul*, an.III, 25 iunie/7 iulie 1886, p.2), dar a încetat din viață peste câteva săptămâni, la sfârșitul lunii iulie 1886, la băile Băltățești, de lângă Piatra-Neamț (RĂZ.-W, 31 iulie 1886, p.2).

30 „Vacanțiile au început, toată lumea părăsește Capitala. D.Brătianu pleacă în străinătate la băi, d. Kogălniceanu a plecat în Dobrogea“ (*Epoca*, an. I, 19 iunie 1886, p.2)

31 Rusia țaristă era nemulțumită de acțiunile Bulgariei, începând cu criza rumeliotă din septembrie 1885 și de atitudinea de independență a prințului Alexandru de Battenberg, care favoriza diminuarea influenței rusești în Balcani în profitul marilor puteri din Europa centrală și a Angliei. Asupra acestei probleme atrăgea atenția, expunând principiile expansioniste ale politicii externe țariste și profesorul Uspenski de la Universitatea din Petersburg, care, într-o prelegere intitulată *Politica Rusiei în Orient* afirma foarte clar: „Azi o mână de aventurieri domnește în Bulgaria, această mână de

trădători ai cauzei slave voiește să remită tânărul stat legat de mâini și de picioare Europei neîndurătoare și care nu pândește decât momentul favorabil pentru a înghiți această parte fertilă a continentului... Acum a sosit momentul pentru ca Rusia să sfărâme pe intriganții de la Sofia, să spulbere intriga principelui Alexandru și să paralizeze pentru totdeauna influența vătămătoare a acestor oameni asupra lumii slave“ (*R., Scrisori din Rusia*, TEL., 11 aprilie 1886, p.1-2, scrisoare datată „Petersburg, 4 aprilie“). Sarcina de-ai „sfărâma“ pe „intranșabili de la Sofia“ a revenit unui grup de ofițeri care la 9/21 august 1886 reușește să-l detroneze pe prințul Alexandru de Battenberg, acesta fiind transportat apoi la Reni, în Basarabia. Ștefan Stambolov, președintele Adunării Naționale, șeful partidei antițariste, va interveni însă în conflict; declarându-se singurul reprezentant al puterii, el va chema trupe de la Plovdiv, fidele prințului, care vor ocupa Sofia și vor numi un nou guvern, în frunte cu Ivan Radoslavov, și acesta din partida națională antițaristă. În aceste condiții noile autorități de la Sofia îi vor cere prințului detronat să revină în capitală (Constantin Velichi, *Curs de istorie modernă a Bulgariei*, Universitatea din București, 1974, p. 266-267). Amestecul brutal al Rusiei țariste în treburile interne ale statelor balcanice, pericolul pe care marele imperiu de la răsărit îl reprezenta pentru independența popoarelor din sud-estul Europei era sesizat cu adâncă îngrijorare de opinia publică românească: „Sub cuvânt de liberarea popoarelor creștine de sub jugul turcesc Rusia pozează de mult de protectoare a acestor popoare, toate acestea însă nu pentru liberarea lor desăvârșită, ci pentru a le atrage sub stăpânirea ei indirectă printr-o influență apăsătoare“ (*Jocurile Rusiei în Peninsula balcanică*, RĂZ.-W., 3 septembrie 1886, p.1).

32 Evenimentele din Bulgaria vecină au fost urmărite cu multă atenție de autoritățile românești, întotdeauna temătoare de politica expansionistă a Rusiei țariste (una dintre variantele discutate în primăvara anului 1886 și rezumate de jurnalul maghiar *Pester Lloyd* se referea la ocuparea militară de către Rusia a Bulgariei, trupele țariste urmând să treacă din nou peste teritoriul României: „România poate permite aceasta de bună voie sau poate fi constrânsă“ – preciza cu cinism *Pester Lloyd* –; cf. *Ocuparea Bulgariei de Rusia*, TEL., 2 aprilie 1886, p.2). Conștient de această posibilitate, imediat după aflarea știrii privind detronarea prințului Alexandru de Battenberg „de o bandă de conspiratori vânduți Rusiei“ (RĂZ.-W., 15 august 1886, p.1), I.C.Brătianu, șeful guvernului român, a părăsit băile Govora, unde se afla la odihnă, sosind la Sinaia, pentru a convoaca aici un Consiliu de miniștri de urgență (RĂZ.-W., 11 august 1886, p.2). Revenirea prințului Alexandru în Bulgaria a fost primită cu satisfacție în România, șeful statului bulgar fiind întâmpinat la trecerea sa prin Gara de Nord, în seara zilei de sâmbătă 16/28 august 1886, de I.C.Brătianu și de alte oficialități românești. Aici, într-adevăr, prințul Alexandru, zărindu-l „pe d.White, ministrul plenipotențiar al Englierei, se repezi spre dânsul, îl îmbrățișă și îl sărută de mai multe ori“ (RĂZ.-W., 18 august 1886, p.1), în Balcani interferându-se atunci sferele de interese ale Rusiei țariste, imperiului austro-ungar, Germaniei și Angliei, așa cum sublinia, cu teamă pentru viitor, un jurnal românesc din epocă: „Puterile cele mari nu-și mai ascund scopurile lor și spre realizarea acestor scopuri au început să lucreze pe față. Ceea ce încă nu se știe este numai dacă și-au împărțit de pe acum ca intențiune de cucerire națiunile cele mici... În tot cazul pericolul este imens și situațiunea țărilor din Orient, prin urmare și a noastră, e cum nu se poate mai critică“ (*N-avem timp de pierdut*, RĂZ.-W., 30 august 1886, p.1).

33 Am căutat printre actrițele Teatrului Național din București, din anii 1880, pe aceea purtând inițialele indicate de Bacalbașa și n-am aflat-o decât pe Lina (Elena?)

Lăzărescu, elevă a Societății dramatice în 1877 (C.I.Nottara, *Amintiri*, ediție îngrijită de Mihai Vasiliu, E.S.P.L.A, 1960, p.50).

34 Calinic Miculescu (n.1822, la Suceava), mitropolit al Ungro-Valahiei și primat al României începând din 1875, a încetat din viață la 14/26 august 1886 (RĂZ.-W., 16 august 1886, p.1): boala sa se agravase în timp ce se afla la tratament la băile Călimănești, de unde va fi adus în Capitală la sfârșitul lunii iulie 1886.

35 Telegrama prințului Alexandru al Bulgariei se sfârșea, într-o traducere aflată în presa vremii, cu cuvintele notate cu aproximație de către Bacalbașa: „Rusia dându-mi coroana, numai în mâinile suveranului ei sunt gata a o depune“. Reproducem, după același jurnal, și răspunsul tranșant al țarului Alexandru al III-lea: „Am primit telegrama Alteței-voastre. Nu pot aproba reînțoarcerea voastră în Bulgaria căci prevăz niște consecințe sinistre ce poate aduce această întoarcere asupra țării bulgărești, deja destul de încercată... Alteța-voastră va aprecia ce e de făcut. Îmi rezerv a judeca ceea ce-mi comandă memoria venerată a părintelui meu [țarul Alexandru al II-lea asasinat în 1881, n.n.], interesul Rusiei și pacea în Orient“ (*Țarul Rusiei și prințul Alexandru*, RĂZ.-W., 23 august 1886, p.2)

36 *L'Indépendance Roumaine* susținuse conjurația ofițerilor complotiști pe care o considera o mare „mișcare națională“ bulgară și criticase primirea la București de către regele Carol a principelui Alexandru de Battenberg (v. *Revoluția bulgară și l'Indépendance Roumaine, Voința națională*, an.III,-23 august/4 septembrie 1886, p.1). De aceea, desigur, autoritățile bulgare au dat dispoziție să se confiște la Russe, la sfârșitul lunii august 1886, toate exemplarele din *L'Indépendance Roumaine* venite din România („Hier, la gouvernement bulgare a fait saisir à la poste de Roustchouk tous les exemplaires de *L'Indépendance Roumaine* destinés à nos abonnés et à nos vendeurs en Bulgarie“ – I.R., 25 Ađut/ 6 Sept.1886, p.1).

37 Prințul Alexandru de Battenberg a abdicat și a părăsit Bulgaria la 26 august /7 septembrie 1886; numind în locul său o regentă formată din: Stambolov, Karavelov și Mutkurov (RĂZ.-W., 28 august 1886, p.2-3). În semn de ostilitate față de imperiul țarist, Parlamentul din Sofia i-a adresat fostului șef al statului bulgar o moțiune de simpatie și i-a oferit unele despăgubiri (Const. Velichi, *op.cit.*, p.267).

38 Atitudinea de tutelă umilitoare adoptată de Rusia țaristă față de Bulgaria în această perioadă este evidentă dacă ne gândim, de pildă, că vreme de câteva luni, în 1881, primul ministru al țării a fost un general din armata țaristă, cunoscut, de altfel și de bucureșteni (v.vol II al acestei lucrări, p.38-39, n.46), Kasimir Gustav Ehnrooth, finlandez de origine.

39 Atentatul a avut loc joi 4/16 septembrie 1886, pe la orele 6-7 seara. Întrebat de C.F.Robescu „Ce ai avut cu mine?“ atentatorul ar fi răspuns: „Cu d-ta n-am avut și n-am nimic. Am avut cu d.Brătianu care a nenorocit țara“ (RĂZ.-W., 6 septembrie 1886, p.1). Scena tentativei de atentat o descrie mai amănunțit Dinu Brătianu, într-o scrisoare adresată fratelui său, Ionel, la Paris, la 5/17 septembrie 1886. Autorul scrisorii, aflat acasă, a auzit, pe la orele 6 1/2 seara, zgomote ciudate „pe stradă, spre casa d-lui Costinescu“, aflând, peste puțin timp, detaliile incidentului: „Tata avusese Consiliu de miniștri și, ieșind, a plecat cu dl.Robescu spre casă. Pe când vorbea, aude o detunătură la spate și simte *le frôlement d'une balle* pe cot. Se întoarce repede și vede pe dl Robescu cu Ioniță, agentul, cari săriseră pe asasin. Ioniță îl apucase de spate și îi ținea cu o mână revolverul, ca să nu poată trage, iar el, Robescu, îl ținea de cap și îi căra pumni în ceafă. Dl Robescu, ca să nu se sperie tata striga: «Lasă-mi-l mie, că în mine

a tras !» iar omorătorul răspundea cu sânge rece că nu a tras în d-lui, ci în primul ministru. Ioniță spune că omul umbla, în ambiția lor, cu mâinile în posunare și se făcea că se uită la legația austriacă, pe urmă a rămas îndărăt între tata și el și s-a îndreptat repede către tata pe la spate: atunci a înaintat repede și dânsul ca să-l întrebe ce vrea. Pesemne că asasinul a simțit că este urmărit și atunci a întins și revolverul și a tras repede un foc. Când a vrut să tragă pe al 2-lea, Ioniță cu d.L.Robescu pusese mână pe dânsul. Glonțul tras a trecut așa de aproape de cotul tatei încât a simțit vântul și l-a lovit pe d.Robescu în șale. Acesta din urmă a avut mare noroc căci plumbul s-a turtit de o căruță de fier pe care o purta pentru haine și cu atâta putere a izbit încât a turtit cerul de fier care a intrat puțin în piele, producând o zgrărietură neînsemnată. Glonțul a căzut prin pantaloni jos unde a fost găsit“ (*Din corespondența familiei Ion C.Brătianu*, II, p.333-334).

40 În toamna anului 1886 redacția și administrația cotidianului *Epoca* se aflau în Piața Episcopiei nr.3; în clădirea din fundul curții funcționa tipografia „Le Peuple Roumain“, purtând numele publicației pe care o editase Nicolae Blaremburg din martie 1885 până în martie 1886.

41 Scena pe care o descrie Bacalbașa, cu amănunte indiscutabil exacte, s-a petrecut în dimineața zilei de 5/17 septembrie 1886. În acea zi, pe la orele 9, un grup de negustori bucureșteni l-au vizitat pe I.C.Brătianu, pentru a-l felicita că a scăpat nevătămat din tentativa de atentat, după care, dintre aceștia, o ceată de 25-30 de inși s-a îndreptat către redacțiile principalelor ziare ale opoziției: *L'Indépendance Roumaine*, *Epoca* și *România*, devastându-le. Iată o relatare mai succintă a întâmplării, caracteristică pentru moravurile politice ale vremii, în versiunea lui Titu Maiorescu, prezentată în Adunarea Deputaților la 13/25 ianuarie 1887: Banda „... a spart ferestrele, a spart ușile, a spart dulapurile, a rupt hârtiile, a aruncat dosarele de corespondență, chitanțe și alte acte pe jos și în stradă, a apucat la băți pe cine a găsit prezent la redacție, pe un administrator, pe un scriitor, a luat la goană câțiva redactori, unul s-a ascuns în pivniță, altul în pod, sus, jos, fiecare unde putea și a comis aceste brutalități într-un timp, să zicem, de 15, 20 minute, poate o jumătate de oră“ (Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, III, p. 460). Despre „Mitică“ Rosetti, același Titu Maiorescu amintea că „de-abia a scăpat fugind pe dinapoi“ în timp ce administratorul *Epocii*, bătut, a trebuit să fie spitalizat (Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p.357). Dinu Brătianu, în scrisoarea amintită către fratele său Ionel, își exprima regretul că agresorii, care după devastări s-au dus la Poliție „și au cerut asasinul ca să-l omoare“, i-au bătut, la *Epoca*, numai pe redactorii mai „mici“ „pentru că cei mari au șters-o pe scările de serviciu“ (*Din corespondența familiei Ion C.Brătianu*, II, p.335). Iată și o referire la Const. Bacalbașa, înfățișat în mijlocul dezastrului, într-o relatare a cotidianului *Telegraful*: „Primul redactor al ziarului nostru se apropie de fereastra spartă a redacției pentru a arunca o privire înăuntru. În fața sa se ridică figura vânătă și palidă a redactorului *Epocii*, C.Bacalbașa. Acesta se adresează către redactorul nostru: «Sunt agenții poliției care au făcut-o!» – «Ești un spion rus!» i-a răspuns redactorul nostru, d.Z.Arbure și apoi adaugă: «Ești o canalie vândută străinului! Într-o țară liberă, unde puteți vorbi și scrie tot ce vă trece prin cap, unde libertatea deplină domnește, recurgeți la asasinat, la cuțit! Sunteți mizerabili vânduți străinului!»“ (*Indignarea Capitalei*, TEL, nr.4268, 6 septembrie 1886, p.2). Polemica de presă dintre cei doi ziariști s-ar fi putut sfârși printr-un duel solicitat de Zamfir C.Arbure, pe care Bacalbașa l-a refuzat, motivând că „în calitatea sa de socialist nu primește duelul“ (TEL, 23 octombrie 1886, p.1).

42 Expresiunea „cetățeni indignați“ a fost extrasă de contemporani din următorul context: „Azi la 10 1/2 ore, un mare număr de cetățeni, indignați de odiosul atentat îndreptat contra persoanei d-lui I.C.Brătianu s-au dus la redacțiunea ziarelor *I'Indépendance*, *Epoca* și *România* cari s-au remarcat în aceste din urmă zile prin articole violente, prin cari provocau la acte de violență și chiar la asasinat și și-au manifestat indignația lor prin strigăte de: *Jos asasinii!*“, informația mai amplă despre devastarea acestor redacții încheindu-se cu un avertisment sever: „Servească aceasta ca o lecțiune pentru viitor opoziției conservatoare să facă ca să uzeze în polemicile ei de mijlocul ce se întrebuințează în țările civilizate, iar nu de acelea pe cari le-a întrebuințat până acum“ (*Voința națională*, an.III, 6/18 septembrie 1886, p.3).

43 Au fost arestate șapte persoane învinuite de organizarea atentatului împotriva lui I.C.Brătianu, în frunte cu atentatorul, Stoica Alexandrescu, negustor din Râmnicul-Sărat, deputatul Iosif Oroveanu ș.a., autoritățile încercând să compromită cu această ocazie „opoziția unită“.

44 Agioul (it. *aggio*) era determinat de diferența dintre suma înscrisă pe biletele de bancă (sau pe monedele de argint) și valoarea lor reală, diferență datorată scăderii prețului argintului pe piața mondială, înregistrată mai accentuat începând din 1876. Inițial relația de valoare dintre aur și argint se stabilise la raportul 1:15 (adică un kg de aur valora 15 1/2 kg de argint), dar o dată cu descoperirea unor noi și importante zăcăminte de argint în cele două Americi și în Australia acest raport s-a modificat continuu în favoarea aurului. Ori, cum mecanismul fiduciar al Băncii Naționale a României era întemeiat de fapt pe acoperirea metalică cu argint, devalorizarea acestuia determina și o continuă devalorizare a monedei naționale, acest procent de scădere (=agio) ajungând, de pildă, în decembrie 1886, la 17,70% (v.C.I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale*, vol. I, part. I, București, 1932, p. 200-230). Referindu-se la acest fenomen îngrijorător, I. G. Bibicescu ținea să precizeze în studiul său din 1885, *Cercetări asupra crizei și cauzelor ei*: „Situția este din cele mai grave, căci agricultorul, comerciantul și industriașul sufăr toți deopotrivă și toți se tem că, culcându-se cu o avere oarecare în argint sau în bilete de bancă a doua zi se vor găsi mai săraci cu 8,10,15% din averea lor“ (*Ibid.*, p. 266). În aceste condiții singura soluție de depășire a crizei era trecerea la etalonul aur, așa cum propuneau unii economiști precum și organele de presă neguvernamentale: „... nu există vreo dificultate mare care ar putea împiedica reintroducerea monedei de aur, ce e primită în toată lumea pe valoarea ei nominală, în locul celei de argint a cărei valoare scade din zi în zi, siliți fiind cu toții a suferi consecințele dezastruoase ale agioului“ (*Etalonul de aur*, RĂZ.-W., 25 noiembrie 1886, p. 1). Împotriva etalonului argint, susținut de guvernul liberal, s-au pronunțat cu îndreptățire îndeosebi junimiștii în frunte cu P. P. Carp, care solicita introducerea etalonului-aur ce ar fi redat biletului de bancă românească valoarea nominală, eliminând agioul; această importantă reformă financiară a fost înfăptuită în anii 1889-1890 de guvernul conservator-junimist (v. mai departe, p.140 și nota 90, p. 168-169). Bacalbașa, ca și multe jurnale din epocă scria (și, probabil, pronunța) *agiul*, în timp ce forma corectă, potrivit etimologiei, pe care am preluat-o și noi aici, era *agidul*.

45 Pentru stărpirea filoxerei ministrul Agriculturii, Anastase Stolojan, comandase în străinătate peste două milioane de kg. de naftalină, din care se distribuiseră, până la 1 septembrie 1886, 387 438 kg., restul aflându-se depozitat în aer liber, acoperit cu pânză, la „stația antifiloxerică“ din județul Prahova (TEL, 1 aprilie 1886, p. 1). „Iată dar o cantitate colosală de naftalină – comenta un ziar independent – care nu servă la nimic, după

cum s-a dovedit, pentru care s-au cheltuit atâtea sute de mii de franci și pe care ministerul poate s-o bea cu apă neîncepută drept răsplată pentru isprava ce a făcut“ (*Naftalina*, RĂZ.-W., an. X, 6 noiembrie 1886, p.2). Naftalina n-a prea putut fi însă băută cu „apă neîncepută“, pentru că, în bună parte, pur și simplu, „s-a evaporat“.

46 Propunerea – reală și atestată documentar – făcută regelui Carol I al României de a prelua și tronul principatului bulgar, realizându-se astfel o „uniune personală“ a fost înregistrată în trecut, fără prea multe detalii, de către istoriografia românească. Oferta a fost avansată de oficialitățile bulgare în condițiile concrete ale anilor 1886-1887, amintite la locul cuvenit în textul și în notele acestei cărți, mai cu seamă în contextul deteriorării continue a relațiilor bulgaro-ruse, deteriorare determinată de imixtiunea brutală a trimișilor țariști în treburile interne ale statului vecin, care se voia, totuși, liber și independent, îndepărtând stăruitoarea tutelă sufocantă a „Marelui Frate“. (E suficient să amintim, de pildă, că în 1883 guvernul cnezatului bulgar era alcătuit din trei ruși și din trei bulgari, ceea ce îl făcea pe un cunoscător al situației concrete din țara de peste Dunăre să conchidă: „... c'est que la nation supportait de plus en plus impatiemment l'imixtion de cette puissance dans ses affaires intérieures“ – *Russie et Bulgarie. Les causes occultes de la question bulgare*, Paris, 1887, p. 110.) Detronarea șefului statului bulgar, considerat insuficient de leal de către oficialitățile ruse (încă în noiembrie 1885 cotidianul rus *Novoia Vremea* publica un desen reprezentând reședința din Sofia a cneazului Alexandru, cu mențiunea ofensatoare: „Se închiriază, doritorii să se adreseze la stăpân“ – B., *Scrisori din Rusia*, TEL., 12 noiembrie 1885, p. 1-2), a devenit realitate în august-septembrie 1886 (v. mai sus, p. 52 și nota noastră 31, p. 70-71), întreg conflictul, acutizat în toamna anului 1886 determinând o reacție de ostilitate față de Rusia a majorității oamenilor politici bulgari, în frunte cu Stambolov, Radoslavov, Zahari Stoianov ș.a., precum și a unei părți a opiniei publice, care aspirau către o viață politică democratică și o reală autonomie a țării (democrația de tip occidental, pe care o condamna vehement gazeta *Moskovskie Vedomosti* în august 1886: „Ne incubă datoria de a curăți Bulgaria de guvernul grămădit de democrația europeană.. Este timp a pune un stăvilar puternic pasiunilor democratice dezlănțuite“ – TEL., 28 august 1886, p.1). În aceste împrejurări – schițate de noi aici foarte sumar – ideea proclamării regelui Carol I și ca principe al Bulgariei a încolțit în mintea unor conducători bulgari, mai ales că relațiile dintre cele două țări erau în ultima vreme foarte cordiale (principele Alexandru se consulta în permanență cu regele Carol – dar să nu uităm că amândoi erau germani de origine; în iunie 1886 se pare chiar că el îi propusese regelui României crearea unei federații româno-bulgare cu guverne separate, care să poată rezista mai eficient presiunilor țariste – Căzan; Rădulescu- Zoner, *România și Tripla Alianță*, p. 133 – 134); întoarcerea în Bulgaria, în august 1886, prin România, a șefului detronat al statului vecin și primirea lui ostentativ prietenească de către regele Carol a provocat indignarea oficialităților rusești care considerau de mult România ca o țară neprietenă. Reproducem în Anexa II D un apel „către poporul român“, semnat de ilustrul scriitor și om politic bulgar Zahari Stoianov, prieten și admirator al țării noastre, în care acesta, la sfârșitul lunii august 1886, lansează ideea unei federații româno-bulgare, idee relevată și de către cotidianul londonez *Daily Telegraph* câteva zile mai târziu, cu mențiunea că se face ecoul câtorva cabinete europene: „Cele două Bulgarii. [Bulgaria și Rumelia Orientală, cu capitala la Plovdiv, reunite în 1885 – n.n.] să formeze cu România o monarhie dualistă, după cum este făcută cea austro-ungară. Această monarhie să fie sub sceptrul regelui Carol al României“ (*Regatul româno-bulgar*, RĂZ.-W., 11 septem-

brie 1886, p. 1). Doi ani mai târziu *Telegraful* înregistra și el, cu întârziere, zvonurile privind proiectata uniune româno-bulgară din 1886-1887, afirmând că principele de Galles ar fi primit misiunea de a-l convinge pe regele Carol să accepte și tronul Bulgariei, „sub forma dualistă“ (TEL., 29 septembrie 1888, p. 3). După ce principele Waldemar de Danemarca a refuzat tronul Bulgariei oferit de Sobrania de la Târnovo în octombrie 1886, au urmat o suită de vizite ale unor înalți demnitari bulgari în România – vizite probabil deloc întâmplătoare – câteva fiind consemnate și în presa noastră, deși ar fi trebuit să fie confidențiale: D. Gheșov și Z. Stoianov în noiembrie 1886; Z. Stoianov, din nou, în ianuarie 1887 ș.a. Tratatul privind această posibilitate de rezolvare a crizei din Bulgaria (țară cu care Rusia rupsesse relațiile diplomatice în noiembrie 1886) s-au purtat, se pare, la Rusciuk (Russe), cu participarea consulului român de acolo (P. P. Panaitescu, *Românii și bulgarii*, București, 1944, p. 62). În orice caz, în aprilie – mai 1887 s-au aflat mai multe zile la Rusciuk regenții Stambolov, Mutkurov și Jivkov, apoi și Zahari Stoianov (TEL., 26 aprilie 1887, p. 2; 28 aprilie 1887, p. 2; 30 aprilie 1887, p. 2; 5 mai 1887, p. 3; 12 mai 1887, p. 2) – și din orașul dunărean se putea ajunge foarte ușor, incognito, la București. Probabil că nu e deloc întâmplător nici faptul că, în capitala României, doi bulgari filo-ruși au încercat să-l asasineze pe prefectul de Rusciuk, Mantov, în martie 1887, reușind numai să-l rănească, dovadă că poliția secretă rusă se afla întotdeauna la post (*Atentatul în contra d-lui Mantoff, prefectul de Rusciuk. Actul de acuzare*, TEL., 20 mai 1887, p. 2). În orice caz, la 20 mai/1 iunie 1887, legația țaristă din Bucurēști aflase deja toate amănuntele privitoare la propunerea făcută regelui Carol de a prelua și tronul vacant al Bulgariei, căci vestitul Hitrovo, mare specialist în tulburarea apelor în Balcani – zonă de interes prioritar pentru Rusia –, îi comunica știrea, care nu putea decât să indispuină diplomația țaristă, ministrului de Externe din St. Petersburg, Giers: „On m'annoce de Sofia que les gouvernants bulgares ont résolu d'élire le roi Charles de Roumanie au trône de Bulgarie et de fonder ainisi une union personnelle entre la Roumanie et la Bulgarie“ (*Documents secrets de la politique russe en Orient, 1881-1890*, Berlin & Leipzig, 1893, p. 143 – documentele referitoare la această chestiune sunt reproduse de noi integral în Anexele volumului de față), iar acesta îi indica, la 10/22 iunie 1887, să-l amenințe pe regele Carol cu ruperea relațiilor diplomatice dacă primește propunerea bulgară (*Ibid*, p. 147-148). În sfârșit, la 15/27 iunie 1887 Hitrovo îi transmitea lui Giers vestea bună că suveranul României l-a asigurat – sub presiunea amenințărilor – că nu va accepta tronul Bulgariei fără asentimentul împăratului Rusiei („le roi ne se resoudrait jamais à monter sur le trône de la principauté sans l'assentiment de l'Empereur“ – *Ibid*, p. 149), spaima diplomației imperiale că ar putea lua ființă un stat mai puternic în drumul expansionist al țărilor către Constantinopol și Strămtori luând astfel sfârșit. În legătură cu această problemă, foarte puțin cunoscută astăzi, v. și: A. Drander, *Les événements politiques en Bulgarie, depuis 1876 jusqu' à nos jours*, Bruxelles, Paris, 1896 („Enfin, la Bulgarie fallit avoir pour chef le roi Charles de Roumanie. La couronne lui avait été offert au commencement de la régence“ – p. 424); Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, III („Dar, de astădată, Rusia pare a fi amenințat cu ruperea relațiilor diplomatice în acest caz“ – p. 63-64); A. W., *Regele Carol și politica externă. Câteva senzaționale dezvăluiri*, AD., nr. 8244, 24 august 1912, p. 1 („În această situație dificilă Battenberg însuși l-a sfătuit pe Stambolov să ofere coroana Bulgariei regelui României“); Westnik, *Regele României și coroana Bulgariei. confirmarea și completarea dezvăluirilor „Adevărului“*, AD, nr. 8252, 1 septembrie 1912, p. 1; C.G. Costa-Foru, *Regele*

Carol și coroana Bulgariei. O declarație a d-lui Mihai Ferechide, AD, nr. 8246, 26 august 1912, p. 1; Țaneff, *Regele Carol și coroana Bulgariei*, AD., nr. 8261, 10 septembrie 1912, p. 1; M. Theodorian – Carada, *Efemeridele. Însemnări & amintiri*, întâiul volum, București, 1930 (este consemnată o mărturisire veridică a lui Eugeniu Carada: „M-am pomenit cu o delegație a guvernului bulgar, în cap cu președintele Sobraniei, Zaharia Stoianof. Mi-au oferit coroana pentru Carol și un dualism în care Ministerul de Externe și cel de Război le avea România“, p. 98-99), precum și amintirile – încă inedite – ale lui Ion Bălăceanu, pe care le cunoaștem numai fragmentar. Concluziile privind această chestiune le trăgea însă, cu înțelepciune, Nicolae Iorga încă în 1905: „Ar fi fost totuși o mare greșeală și totodată o mare nenorocire dacă s-ar fi primit oferta bulgărească; căci România este un stat național cu ideile naționale; și este prea conștientă de datoria sa și prea slabă ca să facă politică de aventuri“ (N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, ediție îngrijită de Georgeta Penelea, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 673).

47 După refuzul prințului Waldemar de Danemarca – ca urmare a presiunilor țarului Alexandru al III-lea – de a accepta tronul Bulgariei, precum și după episodul cu Carol I amintit aici, Sobrania din Târnovo avea să-l proclame cneaz al Bulgariei pe Ferdinand de Saxa – Coburg – Gotha, devenit mai târziu țarul Boris, la 25 iunie/7 iulie 1887; acesta își va face intrarea în Sofia la 10/22 august 1887. Înghețarea legăturilor cu Rusia a durat mai mulți ani, Bulgaria reluând relațiile diplomatice cu imperiul țarist abia în 1896.

48 Alegerile comunale au avut loc la 2/14 noiembrie – Colegiul I și 4/16 noiembrie 1886 – Colegiul II (pentru orașele mai mari, în care ființau două colegii). „Opoziția unită“ a ieșit victorioasă numai în șapte orașe din cele 71 câte erau atunci în România: Turnu Severin (ambele colegii), Galați (Colegiul I), Turnu Măgurele și Bârlad (Colegiul II), precum și la Alexandria, Roșiorii-de-Vede și Zimnicea (*Situațiunea electorală comunală, Voința națională*, an. III, 16/28 noiembrie 1886, p. 1-2). Celelalte date comunicate de Bacalbașa sunt exacte; a fost omis numai Christu Elefterescu de pe lista de candidați ai opoziției la Colegiul I al comunei București (v. RĂZ., – W., 1 noiembrie 1886, p. 2).

49 „Ieri s-a ales mitropolitul; candidatul nostru a fost Iosif, episcopul Dunării de Jos. Al opoziției, Melchisedec și al Moldovei; al nostru a întrunit, din 250 de voturi, 191, cel d-al doilea 50, al treilea 10 și 6 voturi albe. Cum vedeți, mergem din izbândă în izbândă, șeful partidului este zdravăn de tot“ (scrisoare a Piei I.C. Brătianu către fiii săi aflați la Paris, datată „Florica, 23 noiembrie/5 decembrie 1886“ în vol.: *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, II, p. 377). În text Bacalbașa notase greșit: 22 decembrie în loc de 22 noiembrie, iar Pia Brătianu înregistrează o altă cifră decât cea reală a numărului total de votanți (de fapt: 259, dintre care 13 prelați, 78 senatori și 135 deputați – RĂZ.-W., 23 noiembrie 1886, p. 2). După cum se vede, în epocă, problema alegerii mitropolitului primat devenise și ea o problemă, ca multe altele... de partid.

50 Episcopul Melchisedec (1823-1892), distins cărturar, autor de studii istorice, de istorie a bisericii și de lucrări teologice, membru al Academiei Române începând din 1870, simpatiza, într-adevăr, cu Rusia țaristă (unde, de altfel, urmase și studii teologice, la Kiev, între anii 1848-1851).

51 Scena descrisă de Bacalbașa putea, într-adevăr, să aibă loc în septembrie-octombrie 1886, întrucât Panu, după contactele stabilite la București, a decis să suspende apariția *Luptei* la Iași, o dată cu numărul purtând data de 7/19 noiembrie 1886.

52 Portretul aceluiași pitoresc personaj, cu detalii în plus și în minus, în „Addenda” primului volum al acestui serial memorialistic, p. 281-282, cu notele aferente. Cântecul despre „orgiile bandelor electorale organizate de Popa Tache” era alcătuit din mai multe fragmente ale unor poezii publicate prin anii 1870 în revistele umoristice ale vremii de N.T. Orășanu (v. vol. cit., p. 282, nota 7).

53 Primul număr al seriei bucureștene a *Luptei* a apărut nu la 15/27 noiembrie, cum s-a anunțat inițial, ci la 23 noiembrie/5 decembrie 1886, organul de presă radical angajându-se, în continuare, cu și mai multă violență, în lupta de răsturnare a guvernului brătienist, exprimând, totodată, și opinii accentuate antidinastice.

54 Celebrul actor Ștefan Iulian (1853-1892) suferise, la 11/23 octombrie 1886 un atac de apoplexie (RĂZ.,-W., 15 octombrie 1886, p. 2). Pentru a-i veni în ajutor, au fost organizate, la Teatrul Național din București, două spectacole „în beneficiu”, primul la 11/23 decembrie 1886, sub patronajul reginei Elisabeta, al doilea, programat la 8/20 ianuarie 1887, constituind o inițiativă a cotidianului *l'Indépendance Roumaine*. Bacalbașa se referă la acesta din urmă („grand festival pour M.St. Julian”) anunțat încă de la sfârșitul lunii noiembrie 1886; lista celor care își rezervaseră locuri, începând cu doamna și domnul G.Em. Lahovary, directorul publicației (100 lei), principesa Al. Știrbey (300 lei), prințul Dim. Ghica (100 lei), doamna și domnul Chrisovelloni (80 lei), general Zefcari (50 lei), prințul D. Moruzzi (50 lei) ș.a. – pentru locuri în „avant-scène”, în „baignoires” (loji de parter), sau în loji de grad I („bel étage”) și sfârșind cu cei care, în schimbul a zece sau douăzeci de lei își reținuseră „fotolii de orchestră” în I.R. 3/15 Decembrie 1886, p. 3.

55 Procesul „atentatului din strada Vămii” a avut loc la București, între 17/29 decembrie 1886 și 23 decembrie 1886/4 ianuarie 1887, datele consemnate de Bacalbașa fiind exacte; pe complicele lui Stoica Alexandrescu nu-l chema însă Tănase Muscalu, ci Iordache Tănăsescu zis Muscalu. E interesant că pentru a asigura imparțialitatea juraților aceștia au fost întreținuți, în contul „statului”, pe tot timpul procesului, cu „ospățare și găzduire” la „otel de Francia” (RĂZ.,-W., 19 decembrie 1886, p. 1). Sentința de achitare a lui Iosif Oroveanu, deputat opoziționist, a fost resimțită de I.C. Brătianu ca o înfrângere personală, propunându-și chiar, cu această ocazie, să se retragă din fruntea guvernului („Vreau să vă vorbesc – se adresa Pia I.C. Brătianu fiilor săi, la Paris – mai cu seamă de achitarea lui Oroveanu, care a supărat foarte mult pe tata și s-a decis a-și da demisia. D-astă dată crez că nu va mai reveni. Și eu doresc să se scape odată d-atâtea mișelii ce se petrec” – scrisoare datată 26 decembrie 1886/7 ianuarie 1887. în: *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu, II*, p. 385).

56 La alegerile parțiale pentru trei locuri de senatori, de la sfârșitul lunii decembrie 1886, candidații opoziției au ieșit învingători, într-adevăr, la Târgoviște (D. Giani) și Călărași (Manolache – sau Mandache – Chiriacescu) (*Alegeri de senatori*, RĂZ.,-W., 30 decembrie 1886, p. 1, TEL, 30 decembrie 1886, p. 3).

Anul 1887

[Nicolae Fleva în opoziție crâncenă contra lui Ion Brătianu. Marile furtuni parlamentare. Tache Ionescu părăsește partidul liberal și trece în opoziție. Gheorghe Panu este condamnat pentru articolul său din „Lupta“ intitulat „Omul periculos“. Fuga lui Panu din țară. Ghiță Berbecul. Cuconul Fănică. Epoca lui Claymoor. Escrocheria cu „apa de aur“. Scandalul de la Azilul Elena Doamna. Marile fraude militare. Furtunile parlamentare. Dizolvarea Camerei. Doctorul Assaky, profesor la Facultatea de medicină din București.]

[Nicolae Fleva în opoziție crâncenă contra lui Ion Brătianu]

Anul 1887 însemnează un eveniment de preț în politica internă a României: junimiștii declară război deschis guvernului, deși Petre Carp nu împărtășește această politică.

Petre Carp rămâne în minoritate, iar partidul începe opoziția și în presă și în Parlament.¹

Titu Maiorescu interpelează guvernul pe chestiunea devastării redacțiilor ziarelor de opoziție după atentatul din strada Vămii, iar Ion Brătianu îi răspunde.

Cu acest prilej, Ion Brătianu face o destăinuire istorică. Fiindcă Maiorescu făcuse comparație între acest atentat și atacul germanilor la sala Slătineanu la 11 martie 1871, Ion Brătianu spune că la sala Slătineanu nu liberalii au trimis pe studenți, ci Cezar Bolliac, Vasile Boerescu, general Tell și alții. Rosetti și cu mine – urmează Brătianu – am dezbrăcat lucrătorii de la *Românul* ca să nu se ducă la manifestație, fiindcă opera era a conservatorilor cari voiau să răstoarne guvernul liberal al lui Ion Ghica spre a-i lua locul.²

Cu această interpelare, junimiștii sunt în opoziție.

¹ Notele de subsol se află la sfârșitul capitolului, p.95.

Ion Brătianu văzând că numărul adversarilor săi sporește în chip considerabil, întrebuintează una din acele manevre care i-a reușit de multe ori. O întrunire intimă a majorităților din Cameră și din Senat e convocată în sala de ședințe a Senatului. Acolo, Ion Brătianu rostește un discurs plin de îngrijorări patriotice, spune că nouri groși se îngrămădesc la orizont, că un război amenință și că România poate să fie în primejdie. Brătianu lasă să se înțeleagă cum că războiul ar putea izbucni între Rusia și Austria din cauza Bulgariei, ceea ce ar trebui să ne îndemne ca să ne strângem rândurile. Face, dar, apel la opoziție ca să uite rivalitățile și să ajute guvernul să poată ține neutralitatea.

Beizadea Mitică Ghica, președintele Senatului, ia cuvântul și face același apel patriotic.

Deși întrunirea era numai a majorității, Petre Carp se află în sală. Majoritatea aflând, îl cheamă să vorbească, dar Petre Carp stă impasibil; atunci Ion Brătianu apare la tribună și roagă pe Carp să-și spună cuvântul.

Petre Carp vorbește, cere guvernului să spuie țării care este situația externă, dar adaugă: în caz de conflict, România nici nu poate, nici nu trebuie să rămâie neutră.

Petre Carp era încă de atunci partizanul războiului contra Rusiei, în alianța Austro-Ungariei, politică căreia i-a rămas consecvent până a murit.

Atunci Anastase Stolojan a propus, în aplauzele Adunării, ca să se voteze guvernului un credit de 30 milioane lei pentru înarmarea țării.³ Adunarea aplaudă, iar a doua zi, după o scurtă discuție, Camera votează creditul cu 99 voturi contra 11. Dar proiectul de lege spunea că creditul e acordat guvernului spre a înarma țara și a-i păstra neutralitatea.⁴

Mihail Kogălniceanu declarase, întocmai ca și Carp, cum că, în caz de război între Austria și Rusia, România nu poate rămâne neutră.

Deși situația externă era cam turbure, totuși nu era atât de primejdioasă încât să legitimizeze alarmarea și măsurile excepționale ale României. Era numai o manoperă a lui Brătianu. Brătianu profita, prindea un nou prilej prielnic pentru ca să-și mențină situația, să pună nedumerirea în spirite, să slăbească acțiunea opoziției, să împiedice realizarea blocului adversarilor săi.⁵

De pildă, la întrunirea majorităților parlamentare, ce căuta Petre Carp și care a fost rolul său?

În acea întrunire, din întreaga opoziție n-a fost de față decât Carp. Cum venise Carp, pe câtă vreme el nu era din partidul guvernamental iar întrunirea era exclusiv a majorităților din Cameră și din Senat?

Aceasta era manopera guvernului.

Petre Carp, pe lângă atâtea calități sufletești și însușiri superioare, era micșorat de o copilărească vanitate: se credea o ființă providențială, care într-o zi oarecare va fi marele conducător al țării.

Ion Brătianu îi cunoștea slăbiciunea. De aceea l-a invitat special, cu adăugirea că îl pofteste pe el singur din toată opoziția, fiind singurul bărbat de stat cu vederi largi și luminoase, al cărui cuvânt va trebui ascultat în clipele îngrijorătoare pe care le trecea țara și Europa.

Iar Petre Carp, gădilat de vanitate, s-a dus la întrunire și a vorbit.⁶

Punerea în scenă a lui Ion Brătianu n-a izbutit decât să țină departe pe Petre Carp de cealaltă opoziție și să-l puie în neînțelegere chiar cu propriul său partid.

La teatrul Dacia se reprezintă o revistă politică scrisă de doi cumnați: Jack Negruți și D.R. Rosetti (Max), revistă intitulată *Zeflemelele*. De la *Cer cuvântul* și *Ai cuvântul*, aceasta era întâia revistă ce se juca în București.^{7*}

Violențele din presă trec acum în Parlament.

Nicolae Fleva este eroul opoziției la Cameră, toate interpelările și cuvântările lui provoacă furtuni spăimântătoare. Liberalii sunt furioși contra lui și-l acoperă de invective. Din cauza acestor violențe, un duel cu pistolul se face între Mihail Ferikide, ministru de Externe și Nicolae Fleva. Fleva este rănit la mâna dreaptă.

Ferikide era unul dintre cei mai dibaci trăgători, de aceea toată opoziția tuna cum că Ferikide a provocat pe Fleva numai cu intenția de a-l ucide.^{8**}

După Fleva trec în opoziție și cei mai mulți dintre tinerii aleși de Ion Brătianu în Cameră: grupul Tache Ionescu, Constantin Dissescu și C.C. Arion trece în opoziție.⁹ Tache Ionescu, care era foarte impresionabil, a spus într-o ședință a Camerei, când scandalul era ajuns la paroxism: „Acesta e începutul sfârșitului!“.

[Marile furtuni parlamentare]

Un duel parlamentar – duel oratoric de astă dată – se face între N. Fleva și Emil Costinescu. Fleva acuză pe Costinescu că a fost samsarul în chestia răscumpărării căilor ferate și că, cu acel prilej, a câștigat sute de mii de lei. Costinescu răspunde tratând pe Fleva drept calomniator, infam și laș. Adevărul era că nimic nu fusese dovedit contra lui Costinescu.¹⁰ Zilnic aceasta e atmosfera în Cameră.

Violențele din Cameră răspund violențele extraparlamentare. În seara de 10 martie, Alexandru Balș – prieten intim al lui Nicu Filipescu – trece pe la cofetăria Capșa și comunică acestuia intențiunea de a pălmuși pe Nicolae Xenopolu la el acasă.

Nicolae Xenopolu era redactor la ziarul guvernamental *Voința națională* și în acest ziar atacase pe Balș.

Filipescu se asociază cu Balș, amândoi intră în casa lui Xenopolu, Balș îl pământuiește; Xenopolu ia un revolver și trage 2 focuri, dar gloanțele se opresc în blana lui Balș.

Afacerea se judecă înaintea judecătorului ocolului I, care condamnă pe Balș ca autor principal și pe Filipescu ca complice la câte 6 luni închisoare, 400 lei amendă și 500 lei daune.¹¹

Se fac mari încercări spre a se realiza blocul întregii opozițiuni.

Se știe că partidul liberal-conservator se abținuse de la alegerile generale și nu era reprezentat în Parlament, de aceea acest partid nu se consideră reprezentat în cele două Camere. Dar Petre Carp și Maiorescu au pretins – pentru ca blocul să poată fi realizat – ca opoziția din afară de Cameră să declare că se consideră reprezentată în Parlament. „Dacă blocul s-ar realiza, urmează Petre Carp, guvernul nu ar mai rămâne nici o lună la putere.“ Partidul conservator nu voi însă ca să facă această declarație și așa blocul nu putu fi înfăptuit.¹²

[Tache Ionescu părăsește partidul liberal și trece în opoziție]

Tache Ionescu, care șovăia încă între partidul liberal și opoziție, este împins afară din partidul guvernamental de un violent incident parlamentar.

Când Tache Ionescu s-a reîntors de la studii în țară, a crezut că, dintre C.A. Rosetti și Ion Brătianu, cel mai tare este Rosetti. Credința multora era că Rosetti este capul conducător, iar Brătianu un simplu executant al sfaturilor omului cel tare. Ziarele opoziției întrețineau această credință cultivând, în același timp, intriga. Zilnic se spunea lui Brătianu cum că toată țara s-ar înșira sub șefia lui, dacă s-ar despărți de Rosetti.

Rosetti era privit și taxat ca geniul cel mai rău al lui Brătianu.

Această intrigă a prins în cele din urmă. Brătianu, voind să arate că este de sine stătător, a căutat să se despartă de Rosetti, în același timp a plecat partidul spre dreapta, silindu-se ca, în schimbul lui Rosetti care pleca, să aducă în partid și în guvern pe junimiști. N-a fost departe realizarea acestui plan, totuși nu a fost realizat.

Tache Ionescu s-a înșelat în primul moment, dar inteligența lui pătrunzătoare a descoperit repede adevărul.

Intrat proaspăt în țară, s-a dus la *Românul*, unde a făcut să i se publice câteva articole democratice. Spre a complăce lui Rosetti, prezenta propuneri înaintate, precum „alegerea magistraților“, colegiul unic și tot ceea ce susținea

Rosetti. Dar când a înțeles că tot Brătianu e cel mai tare, a întors repede caza-
ca și a trecut în tabăra lui Brătianu. Fiindcă Tache Ionescu nu avea drept ideal
ca să se facă apostolul unor idei, ci spre a-și face cât mai repede o carieră
politică.

Pe vremea de care mă ocup, liberalii – adică Brătianu – aveau în programul
lor să atragă în partid pe toți tinerii de valoare care se distingeau la studii și
aveau talent.

La Paris aveau un fel de agenție de recrutare. Când un student se afirma ca
o inteligență sau ca un mare talent, agenția raporta la București, și astfel tânărul
era angajat din vreme, mai înainte de a-și termina studiile, după cum a fost o
vreme obiceiul ca să fie închiriate casele în construcție încă de când erau de
roșu. Agenția oferea tânărului, și cu anticipație chiar, o situație întotdeauna
foarte rentabilă.

Dar să reviu la incidentul care a determinat pe Tache Ionescu să iasă din
partidul guvernamental.

Era o ședință de noapte la Cameră. Se discuta un proiect de lege prezentat
de Eugeniu Stătescu, ministrul Justiției. Tache Ionescu îl combătea. La un
moment, Tache Ionescu a spus că proiectul e imoral. Atunci deputatul Matei
Corbescu întrerupe:

– Când vorbiți de imoralitate, să vă gândiți acasă!

O furtună de protestări se înalță și un scandal, fără precedent în Camera
română, izbucnește. Ședința a fost suspendată. A doua zi, Matei Corbescu a
căutat să-și explice cuvintele, dându-le un înțeles neinjurios, dar explicația era
cusută cu ață albă. Tache Ionescu a trecut atunci pe față în opoziție.^{13*}

La jumătatea lunii aprilie a murit la Viena Petre Mavrogheni, fost ministru
de Finanțe în cabinetul Lascăr Catargiu, fost ministru plenipotențiar, una din
capacitățile financiare ale țării.¹⁴

[Gheorghe Panu este condamnat pentru articolul său din „Lupta“ intitulat „Omul periculos“]

Nemulțumirile mari în contra lui Ion Brătianu și a regimului său încep să
mai ia și altă direcțiune, opoziția începe să atace pe rege.

Regele Carol este făcut răspunzător, regele Carol este acuzat că proteje pe
Brătianu, regele Carol, în schimbul apanagiului acordat, apără pe Brătianu și-l
menține la putere.

Curentul împotriva regelui crește zilnic, Gheorghe Panu hrănește curentul acesta. *Epoca* face la fel.

La 1 aprilie, Panu publică în *Lupta* articolul său intitulat *Omul periculos*, care trebuie să-l ducă înaintea justiției. În acel articol, regele Carol este atacat în chipul cel mai injurios.¹⁵

O zi sau două după apariția articolului, pe când mă aflu în redacțiunea ziarului, apar membrii Parchetului; s-a făcut percheziție și s-a căutat manuscrisul. Panu se afla atunci la Iași.

Chemat la judecătorul de instrucție, Panu a luat întreaga răspundere și, prin urmare, a fost trimis în fața tribunalului. La 17 aprilie, procesul s-a judecat, iar osânda a fost 2 ani închisoare și 500 lei amendă.*

[Fuga lui Panu din țară]

Gheorghe Panu, dacă avea curajul părerilor, nu avea și curajul fizic, detențiunea îl înspăimânta, de aceea în mintea lui germină ideea fugii din țară.

Două sau trei zile după osândă, dejunam la el, în strada Câmpineanu. Atunci îmi ceru părerea: să rămâie în țară și să facă osânda, ori să treacă granița? I-am răspuns categoric că trecerea graniței ar fi o mare greșeală și i-am pus înainte toate marile foloase politice ce ar trage dacă s-ar supune legii.**

Peste alte două-trei zile, prânzeam cu el la restaurantul Marelui Hotel Boulevard. Hotelul arsese câteva săptămâni mai înainte, iar restaurantul era instalat provizoriu în grădina casei din fața hotelului Capșa.

Pe când mâncam, apare Emanoil Mihăescu Porumbaru – ministrul de Externe în timpul războiului de la 1916; Panu îl pofteste să șeadă. Veni vorba despre proces. Mihăescu Porumbaru („Porumbița“, cum i se spunea de intimi) povățui pe Panu să treacă granița. Și începe să pledeze:

– Detențiunea e întotdeauna deprimantă; o inteligență ca a ta, Panule, se va resimți adânc. Să nu faci greșala să rămâi. A rămâne ar însemna să-ți ruinezi frumoasa ta inteligență etc., etc. ***

Prin luna mai am luat masa cu Panu la Vila Regală; mai era încă cineva la masă. Peste câteva minute apare un cunoscut tip al Bucureștilor, Costache Oprescu, receptorul Culoarei de galben.**** Oprescu propune să prelungim petrecerea la Herăstrău, dar Panu refuză, obiectând că trebuie să plece neapărat la Iași cu trenul de ora 9 seara.

Pe la ora 7 plecăm spre oraș; afară burnița și vremea nu era veselă deloc. La ora 8 jum., Panu pleacă la gară, însoțit de administratorul ziarului, Alexandru Lefteriu.

A doua zi, la ora 9 dimineața, mă aflu în redacție, unde lucrez. Redacția era instalată în strada Nouă, astăzi Edgar Quinet, în două mici odăițe, în fața redacției, în dos administrația. În aceste două mizerabile încăperi era redactat unul din cele mai citite ziare din țară.

Deodată fac irupție cu mâinile la cer și cu fețele aprinse G.D. Paladi și Nicolae Nicorescu, amândoi deputați opoziționiști din Bârlad.

– Cum e cu putință ca să fugă Panu? Cum se poate să facă această mare greșală?

Pot să spun că am rămas cu gura căscată.

Fugise Panu?! Nu știam nimic. În ajun dejunasem și petrecusem cu el, la ora 8 jum. ne despărțisem, știam că pleacă la Iași ... dar atâta tot. Panu plecase din țară, dar nu-mi spusese nimic. Se destăinuise administratorului, dar mie, care eram nedespărțit de el, nu-mi spusese adevărul.¹⁶

Adevărul era că-i fusese rușine să-mi spuie care-i este hotărârea.

Dar Panu ceruse părerea multora în dreapta și în stânga, fiindcă teama de a fi deținut îl înspăimânta și îl rodea. Am spus-o, n-avea curajul fizic, nu se putea supune constrângerii și privațiunilor. Numai această spaimă, care i-a fost în toată viața marea lui slăbiciune, l-a îndemnat să comită faptul care, din punctul de vedere al carierei lui politice, era egal cu o sinucidere.

Dar liberalii au făcut tot ce au putut ca să-l silească să plece. Căci, după cum a spus-o G.D. Paladi în redacția *Luptei*, opoziția se pregătea să exploateze detențiunea lui Panu la Văcărești și să organizeze neîncetate manifestațiuni.

Curcile guvernamentale știau că Panu era hotărât să plece, acei *amici* pe care Panu credea că-i are în partidul liberal nu făceau altă operă decât să-l împingă către graniță și să-l spioneze, de aceea *Voința națională*, oficiosul guvernului, a putut scrie două zile înainte de judecarea procesului la tribunal: „Nu am fi deloc mirați să vedem pe d. Panu, în caz de osândă, că fugă dincolo de graniță, după cum fac escrocii”.¹⁷

Panu a lăsat ziarul sub direcția mea, deși șefii opoziției îl sfătuiseră ca, pe tot timpul cât va sta închis, să lase direcția unui politician om popular, lui Nicolae Fleva sau lui G.D. Paladi.*

Trebuie să adaug că Panu a fost condamnat, în lipsă, la 17 aprilie, căci nu s-a prezentat. În opoziție, procesul a fost judecat în zilele de 27 și 28 aprilie, de către secția a II-a a tribunalului corecțional.

Tribunalul era compus astfel: președinte, Mișu Iulian; judecători, Scarlat Ghica și Ghiță Bursan. Acuzator, primul procuror Grigore Andronescu, supra-numit Dulap. Panu a fost apărat de Nicolae Blaremburg, N. Fleva, Ioan Lahovary, Grigore Păucescu și Dimitrie Popescu. Panu s-a apărat și personal.¹⁸

În luna mai a ars Opera Comică din Paris. La București, emoție adâncă în lumea aristocratică. Oare un glumeț n-a spus odată că: dacă e guturai la Paris, strănută Bucureștiul?¹⁹

Regele se duce la Iași să asiste la sfințirea noii catedrale, dar opoziția îi pregătește o primire semnificativă: pe parcurs, trei fruntași conservatori: Costea Balș, Gheorghe Șendrea și un profesor de gimnastică, Negruți, îl fluieră. Cei doi dintâi sunt arestați, bătuți de poliție și dați judecății.²⁰

Această manifestație era rezultatul și a curentului stârmit împotriva regelui și a osândirii lui Panu, care era ieșean.

Astfel de manifestațiuni ostile impresionau întotdeauna pe rege.

Câteodată regele răspundea cu glume, dar întotdeauna da importanță faptelor.

Sub regimul lui Lascăr Catargiu de la 1871 se găseau câteodată, dimineața, petece de hârtie pe zidurile Palatului, cu inscripția „Casă de închiriat“.

Odată, aducându-i-se faptul la cunoștință, Domnitorul a spus zâmbind:

– Da, se poate, dar tot pentru un neamț.

La Galați, făcându-se alegeri comunale, se petrec scandaluri mari, bătăi groaznice, iar șefii opoziției sunt arestați.²¹ La București, toate faptele acestea produc mare agitație. Presa de opoziție din București merge la Galați în anchetă. Reprezentanții ei sunt: Vintilă Rosetti, directorul *Românului*, G. Em. Lahovary, directorul ziarului *l'Indépendance Roumaine*, G.D. Paladi, membru în comitetul de redacție al *Națiunii*, Mihail Deșliu și Alex. Balș, *Epoca*, D. Roco, *România*, Ion C. Bacalbașa, *Lupta*.

În același timp se duce la Galați și o delegație a partidelor de opoziție, compusă din: Dumitru Brătianu, Gheorghe Vernescu, Grigore Păucescu, Pană Buescu, Al. Vericeanu, N. Fleva, G.D. Paladi și Al. Djuvara.

Ambele comisiuni publică câte un raport în care aduc guvernului cele mai grave acuzațiuni.²²

La Botoșani izbucnește un mare incendiu, care mistuie o parte a orașului. Consiliul de miniștri sub președinția regelui numește un comitet de ajutorare, astfel compus: Mitropolitul primat Iosif Gheorghian, prințul Dimitrie Ghica, președintele Senatului, generalul D. Lecca, președintele Camerei, Ion Câmpineanu, primarul Capitalei, senatorii și deputații din Botoșani, prefectul,

primarul și președintele tribunalului din localitate. Dar ziarele opozante protestează fiindcă din acest comitet lipsesc membrii opoziției. Ziarele de toate părerile deschid și ele liste de subscripție. Iată sumele adunate în vreo 10 zile de principalele ziare.

<i>L'Indépendance Roumaine,</i>	7 487 lei;
<i>Voința națională,</i>	3 349 lei;
<i>România,</i>	1 526 lei;
<i>Națiunea,</i>	1 460 lei;
<i>Epoca,</i>	1 278 lei;
<i>Românul,</i>	976 lei;
<i>[România liberă,</i>	300 lei;]
<i>Telegraful,</i>	200 lei;
<i>Războiul,</i>	130 lei;
<i>Lupta,</i>	100 lei;
<i>Poporul,</i>	46 lei.

Și cu toate acestea, *Epoca* și *Lupta* erau cele mai citite ziare din țară.^{23*}

[Ghiță Berbecul]

În București, cineva adusese un berbec foarte mare de talie, dintr-o rasă asiatică. În scurtă vreme acest berbec – proprietatea unui cârciumar – a devenit un personaj foarte cunoscut și foarte popular în București. A fost botezat: Ghiță Berbecu.

Dar acest berbec era și foarte inteligent. La ore fixe se ducea zilnic în locuri anumite, niciodată nu greșea ora, niciodată nu scăpa întâlnirea.

De pildă: dimineața nu lipsea de la oarecare cafenele unde clienții îi dedeau capete de cornuri, bucățele de zahăr și cafea cu lapte în farfurioare.

La ora 12, fără greș, intra în gangul bisericii Crêțulescu, urca la stânga scările vechiului imobil și intra în sala de mâncare a atelierului casei de croitorie a d-nei Briol. Cum îl zăreau, lucrătoarele îl chemau ca să-l hrănească. Ghiță Berbecu era petrecerea de un ceas a fetelor.

La ora 2 precis era la Senat. Dacă mulți senatori veneau la ore neregulate sau făceau absențe, Ghiță Berbecu era exactitatea personificată; la ora 2 era la peronul din Bulevard și primea defileul senatorilor.²⁴

Mai târziu era la cafeneaua Union din strada Regală, iar seara se instala lângă un rahagiu care, în toate serile, își întindea taraba cu zaharicale pe Calea Victoriei, lângă vechea poartă a casei unde era instalat Clubul Tinerimii.

Femeile cari circulau își treceau toate mâinile prin lâna bogată a Berbecului, după cum multe din ele îi cumpărau câte un rahat sau o altă zaharica. În cele din urmă, Ghiță Berbecu, care căzuse și la darul fumatului, devenise un stricat și jumătate.

Prin luna lui noiembrie, sub pseudonimele Bacon și Radu Țandără, am redactat un ziar umoristic intitulat *Ghiță Berbecu*. Succesul acestei foi săptămânale a fost foarte mare, până la căderea regimului liberal, în 1888.²⁵

[Cuconul Fănică]

Succesul acestui ziar l-a făcut mai ales deputatul guvernamental Ștefan Bellu, boier vechi, cunoscut în cercurile politice cu supranumele *Conul Fănică* și *Sufletul maichi*.

Ștefan Bellu – sau Conu Fănică, cum i se spunea curent – era socrul lui Ion Câmpineanu, fruntaș liberal și omul pregătit de Ion Brătianu ca să-l moștenească la șefia partidului. Conul Fănică fusese, în timpul guvernului Lascăr Catargiu, conservator, acum, sub regimul lui Ion Brătianu, era liberal. Ideile nu ocupau nici un loc în craniul acestui om de viță boierească.

Ion Brătianu avea o mare predilecție pentru urmașii din boieri, tot ce putea recruta în câmpul acestora, recruta cu bucurie. În tot timpul guvernării de 12 ani s-a silit să șteargă urmele originii sale roșii și revoluționare, pentru ca să nu mai fie suspect monarhiilor autocrate atotputernice pe vremea aceea. Pentru această realizare, Ion Brătianu și-a dat silințele ca să atragă în partid pe: Beizade Mitică Ghica, pe Beizade Grigore Sturdza, pe cneazul Moruzzi, pe prințul Nicolae Bibescu etc.

Conul Fănică Bellu (sau Bellio, cum i se scria numele în *l'Indépendance Roumaine*), fără a fi prinț, era din protipendadă, fusese ginere de domnitor și era socrul Câmpineanului.

Dar conul Fănică era acum în declin, fiindcă ajunsese la 70 de ani. În plus, alimenta cronica veselă a Capitalei.

Dânsul fusese un bărbat foarte frumos și afemeiat; cheltuisese cu femeile vreo patru moșteniri însemnate, afară de averea sa, care fusese și ea o avere mare. La adânci bătrânețe avea încă amante, pe una din acestea o supranumise „Sufletul maichi“, iar porecla nu numai că a trecut în renume, dar conul Fănică a rămas el însuși cu această poreclă. Ziarul umoristic *Ghiță Berbecu* l-a luat în întreprindere și nu era număr în care să nu-i fie cântată gloria. Conu Fănică ajunsese să aibă o spaimă neagră de acest ziar.²⁶

Suntem în plin Cuptor, după obiceiul epocii toți oamenii cu dare de mână au plecat din București. Claymoor spune în cronicile sale că „Bucureștii s-au golit“. Căci pentru clasa de sus, când au plecat boierii, n-a mai rămas nimeni.

D-abia dacă o trupă de operetă franceză mai poate trăi jucând la grădina Stavri din strada Academiei.²⁷

Într-o seară era beneficiul uneia din cele mai frumoase artiste, dar tot pentru seara aceea era anunțată o eclipsă de lună. Coincidență diabolică: tocmai în clipa în care artista sărbătorită, domnișoara Guyot, apărură pe scenă, luna se ascunsese definitiv în umbră.

Atunci unul dintre admiratorii artei avu prezența de spirit să strige în limba franceză:

– Pentru întâia oară se vede luna eclipsându-se în fața unei stele.

Răsete și aplauze unanime subliniară acest cuvânt de duh.

Și la epoca pe care o fotografiez acum, politica era singura îndeletnicire, singura preocupare, singura îndatorire morală de stil mare. De aceea altă viață publică nu era. Omul care vrea să descrie Bucureștiul de altădată, de la 1877, nu poate vorbi decât de viața politicii de partid.

La sfârșitul lui septembrie se face alegerea membrilor Consiliului de disciplină al avocaților. În realitate, este numai o alegere politică, cele două liste sunt liste de partid, pe ele figurează numai frunții cei dintâi ai partidelor în luptă.

În alegerile din 1887 fură aleși: Gheorghe Vernescu, decan, iar Constantin Boerescu, N. Fleva, Alexandru Lahovary, Titu Maiorescu, D. Giani, R. Orghidan, membri. Afară de cei din urmă, nu mai era un consiliu de breslă, ci un consiliu de miniștri. Toți aleșii erau din opoziție.²⁸

Fiindcă politica absoarbe totul, Teatrul Național se resimte cel dintâi, iumea nu se mai duce la teatru, iar actorii duc cea mai mizerabilă viață.

În societatea de sus se discută mijloacele pentru salvarea primei noastre scene. Și atunci se formează o societate de patronaj, compusă din doamna Elena Oteteleşanu, d-l și d-na general Manu, d-l și d-na Ion Câmpineanu, d-l și d-na Titu Maiorescu, d-l și d-na Săvescu, d-l și d-na Marian, d-l și d-na Halfon. Însă acțiunea acestei societăți n-a fost niciodată cunoscută.²⁹

Dar vine toamna, toată lumea s-a răcorit, s-a plimbat, a călătorit, acum reîncepe campania politică.

Campania începe cu constituirea Ligii de rezistență, instrument de luptă energică și de răsturnare; în capul acestei mașini extraordinare sta Nicolae Fleva și alături de el, mai în umbră – fiindcă era numai un debutant – sta Nicolae Filipescu.³⁰

Al doilea eveniment este adeziunea câtorva liberali dizidenți la „opозиția unită“, aceștia sunt: Nicolae Fleva, Alexandru Djuvara, Constantin Arion și Tache Ionescu.

De acum luptele politice se întetesc, până ce Camera fu dizolvată.

Deodată cu intrarea celor 4 liberali dizidenți în comitetul „opозиției unite“ și după cererea lui Fleva, comitetul central executiv al opозиției este redus la 7 membri. Din acest comitet fac parte: generalul Florescu, Alexandru Lahovary, Constantin Boerescu, Petre Grădișteanu, Nicolae Fleva, G.D. Paladi și Pache Protopopescu.³¹

[Epoca lui Claymoor]

Pe când în cercurile politice e mare activitate, lumea aristocratică petrece pe capete. Claymoor ne face descriția unei sărbători dată la începutul lui noiembrie în casa d-nei Zoe Slătineanu, o bogătașă din înalta societate.

Nu voi face descrierea amănunțită a serbării, căci ar fi prea lung, însă o voi rezuma.

Serbarea a avut două părți: teatrul și balul.

Totul e franțuzesc, nimic românesc, nici un cântec, nici un monolog, nici o poezie, nici un danț, nici un fel de mâncare.

Artiști amatori din societatea cea „bună“ joacă.

După bucăți cântate, declamate și spuse de tineri din „înalta“, vine o comedie: *Le Voyageur*, jucată în franceză, bineînțeles, de doamnele Aglae Stratt și Alice Suțu și d-nii Jean de Linche, Alexandru Brăiloiu și Alex. Docan.

Apoi balul.

La ora 2, masa. Dar ce masă?!

Ascultați „menu-ul“ și socotiți cât ar costa astăzi, la anul 1928.

Îl dau în limba franceză, căci în orice altă limbă e greu.

Consommé de volaille

Pâtés à la Russe

Saumon du Rhin

Hure de sanglier

Homards en espalier

Jambon de Gratz

Galantine de dinde

Patés de foies de Strasbourg

Chau-froid de perdreaux

Cuissot et selle de chevreuil

Filet de boeuf Châteaubriand
 Faisans de Bohème
 Chapons de Styrie
 Salade Russe
 Asperges en branches
 Petits pois, tripés en serviette
 Gelée d'ananas au marasquin
 Méringues, Nesselrode
 Compotes assorties
 Pièces montées en génoise
 Crème moka
 Fruits de toutes les saisons
 Fromage
 Café, liqueurs, vins Bordeaux, Chateau Lafitte,
 Margot Larose, Iquem etc.
 Bourgogne, Pomard, Volnay, Beaune Nuits etc.
 Vins du Rhin, vins d'Espagne
 Tokai, Cotnar, Champagne sablé etc.³²

De observat că, afară de Cotnar, nimic românesc nu figurează pe listă.

La ora 4, cotilionul fantastic. La ora 7, toată lumea merge iarăși la masă, iar la 8, plecarea.

Nu se petrecea rău la 1887.

Nici opoziția activă nu disprețuiește banchetele. Un asemenea banchet îl oferă Nicolae Filipescu, directorul *Epocii*, pentru sărbătorirea a 2 ani de la apariția acestui ziar. Filipescu prezida, având la dreapta pe Alexandru Lahovary și la stânga pe Nicolae Fleva.

La acest banchet, Gheorghe Ressu de la Galați a rostit un discurs foarte aplaudat, care a sfârșit cu cuvintele: „Capul Statului va trebui să se plece sau să plece“.

Multă vreme aceste cuvinte au fost citate și ele au făcut lui Ressu o celebritate de oarecare durată.³³

La jumătatea lui noiembrie, Coquelin cel Mare dă la teatrul Eforiei 5 reprezentațiuni, și anume: *Un Parisien*, *Don Cesar de Bazan*, *Gringoire*, *La Robe*, *La vie*, *Les Précieuses Ridicules*, *Chamillae*, *Le Député de Bombignac*, *L'Anglais ou le fou raisonable*, *Melle de la Seiglière*.³⁴

[Escrocheria cu „apa de aur“]

Trăim vremuri în care escrocherii și afaceri celebre izvorăsc de pretutindeni. Avem mai întâi celebra afacere cu „apa de aur“, în care sunt implicați doi escroci de forță: Sion Gherei și Andronic.

Escrocheriile acestor doi pasionează mult societatea.

Escrocheria e întemeiată pe prostia și naivitatea omenească. Prin complici atrăgeau pe naivi și le făgăduiau că, în schimbul unor adevărate monede de aur, de argint sau bucăți de hârtie, le va vinde o apă care transforma în aur orice altă monedă. Un mare număr de naivi au căzut în cursă.

Ancheta a descoperit toate șireteniile întrebuițate și au trimis pe Sion Gherei, pe Andronic și pe complicitii lor în fața justiției. La timp vom da câteva fapte destul de interesante.³⁵

[Scandalul de la Azilul Elena Doamna]

Al doilea este un scandal izbucnit la Azilul Elena Doamna. De mult se zvonea că în acest institut se petrec fapte imorale și că atât pensionarele cât și unele institutoare sau pedagoge se dedeau la practici contra naturii. Bineînțeles, ca întotdeauna când întunericul acopere o cestiune, publicul exagerează și clădește fantezii nesfârșite. Adevărul este că, pe atunci, Azilul Elena Doamna avea această reputațiune urâtă, așa că o fată ieșită din Azil era privită ca o mică vicioasă.

De astădată zvonurile au fost confirmate de o măsură oficială – ministrul Instrucțiunii, Dimitrie Sturdza, a hotărât ca 5 eleve să fie eliminate din Institut și trimise la mânăstirea Văratecul.³⁶

[Marile fraude militare]

O gravă cestiune care turbură adânc conștiința publică este aceea a fraudelor cu furniturile militare. De astă dată câmpul închipuirii este încă și mai nețărmarit.

Cu câteva luni mai înainte, un prieten, doctorul Olkowsky, cel care a clădit sanatoriul din Calea Călărași – m-a pus în contact cu doi maiori de geniu. Amândoi doreau să-mi facă o destăinuire de cea mai mare importanță, privitoare la materialul furnizat pentru construirea fortificațiilor din București.

Eram prim-redactor al ziarului *Lupta* și eram răspunzător de tot ceea ce publica ziarul în lipsa lui Panu. Ofițerii îmi cereau discrețiunea absolută prin urmare trebuia să iau asupra mea și să răspund în fața justiției dacă destăinuirile ar fi fost calomnii.

În rezumat, iată despre ce era vorba: cimentul furnizat pentru construirea fortificațiilor nu era în condițiunile caietului de sarcini. Deși la analiză cimentul s-a dovedit de proastă calitate, deși raportul ofițerilor specialiști conchidea la respingerea acestui ciment, totuși materialul a fost recepționat. Bineînțeles, era o afacere necurată, de foarte multe milioane.

Articolele mele au făcut senzație în toate cercurile, dar nimeni n-a tras ziarul la răspundere. Deci operația era adevărată.

Alte destăinuri izbucnesc în presă.

Cititorii au reținut, desigur, cum că în altă sesiune Parlamentul a votat, în mijlocul celui mai mare entuziasm, 30 milioane lei pentru înarmarea țării. Ei bine, gurile rele – și erau foarte multe – afirmă că de la Ministerul de Război au pierit multe din aceste milioane și că ministrul, generalul Alexandru Anghelescu, era direct implicat.

Toate aceste destăinuri erau atât de adevărate, încât Ion Brătianu fu nevoit să ceară demisia generalului Anghelescu și să-l înlocuiască cu generalul Berendeiu.³⁷

[Furtunile parlamentare]

La deschiderea Camerei, Nicolae Fleva adresează, pe această chestie, o interpelare primului ministru, în același timp cere dosarele furniturilor de la Ministerul de Război. Ion Brătianu refuză să le dea, declarând că: „opoziția vrea dosarele pentru ca inamicii țării să vadă secretele apărării noastre naționale“. Frază nenorocită, care stârnește o furtună îngrozitoare.³⁸

De acum scandalurile parlamentare se țin lanț, până ce Camera e dizolvată.

În ziua de 20 noiembrie, Fleva își dezvoltă interpelarea. De la început până la sfârșit, Camera fierbe ca o oală de smoolă. Însă dosarele au fost refuzate.

Șeful guvernului apără pe generalul Anghelescu, spunând că este o somitate militară.³⁹ În urmă e nevoit să consimtă la alegerea unei comisii de anchetă parlamentară.

În comisie este ales și Alexandru Marghiloman, care demisionează a doua zi.⁴⁰

Ședința următoare a Camerei este încă și mai furtunoasă, dacă se poate. De astădată e interpellat Eugen Stătescu, ministrul Justiției. Vociferările, insultele și

amenințările se încrucișează. Eugeniu Stătescu, în paroxismul enervării, declară că, din momentul ce majoritatea tolerează în Cameră un deputat ca Iosif Oroveanu⁴¹, el nu mai poate sta. Și, în adevăr, părăsește incinta în mijlocul unui zgomot de infern.⁴²

Eugen Stătescu, omul rece de obicei, își pierduse liniștea. El, ministrul de Justiție și jurisconsultul, cerea Camerei să alunge din sânul ei pe un deputat pe care justiția țării îl achitase în atentatul din strada Vămii.

[Dizolvarea Camerei]

Era vădit cum că această Cameră nu mai putea trăi.

Ion Brătianu hotărăște dizolvarea. Speranța lui era că alegerile vor alunga din Parlament pe deputații care-l plictisise mai mult și astfel va putea governa încă patru ani cel puțin.

Pentru ca la Ministerul de Interne să fie un om tare, Ion Brătianu încredințase acest portofoliu generalului Radu Mihai.⁴³

Camera a fost dizolvată în ziua de 19 decembrie, iar vicepreședintele, Gheorghe Chițu, care prezida, după ce ministrul Vasile Gheorghian a citit decretul de dizolvare, a ridicat o călimară, strigând: „Trăiască regele! Trăiască țara!”⁴⁴
Ramolimentul venise.

În octombrie, anul acesta, a murit doctorul Drasch.⁴⁵

[Doctorul Assaky, profesor la Facultatea de medicină din București]

În anul 1887 s-a petrecut un mic eveniment în lumea noastră medicală.

Un medic român, tânăr care începea, devenea foarte cunoscut în Franța: acesta era doctorul George Assaky. Ion Brătianu a voit să-l atragă în țară și să-l numească profesor la Facultatea de medicină din București. Însă doctorul Assaky nu voia să se supună concursului în fața profesorilor acestei facultăți – după cum cerea legea epocii – sub cuvânt că a trecut un concurs pentru o catedră în Franța în fața unor profesori francezi de cu totul altă valoare. Față cu acest răspuns și dorind cu orice preț să aibă pe Assaky în București, Ion Brătianu puse pe titularul de la Instrucție ca să prezinte un proiect de lege.

Brătianu, în dorința de a întări învățământul medical, ceru Camerelor să voteze o lege care numea profesori la Facultatea de medicină din București: pe George Assaky, profesor de clinică chirurgicală și pe doctorul Nicolae Kalendaru, profesor de clinică medicală.

În același an, o altă lege numea pe doctorul Victor Babeș profesor de patologie experimentală și cap al Institutului de bacteriologie.

Doctorii bucureșteni, profesori la Facultatea de medicină, cei mai mulți liberali, se revoltară. În fruntea celor cari protestau, cel mai violent, cel mai furunos, era doctorul Gr. Romniceanu.

În Parlament, doctorii liberali au făcut proiectelor de lege o îndârjită opoziție, dar fără nici un succes. De altfel, întreaga opinie publică aproba măsura care dota Facultatea noastră de medicină cu trei ilustrațiuni.*

Cea mai neîmpăcată opoziție a fost făcută împotriva doctorului Assaky. De la început adversarii lui au împiedicat numirea sa la catedra de anatomie, care ar fi trebuit să fi fost înființată – fiindcă-i era specialitatea – și i-au dat catedra de clinică chirurgicală. Apoi i-au făcut atâtea mizerii, încât Assaky, după ce i se suprimă postul de la spitalul Brâncoveanu, părăsește țara la 1889 și se stabilește în Franța.

Atunci tineretul medical intră în acțiune. Doctorul Kiriac fu cel mai aprig apărător al drepturilor învățatului profesor, studențimea începu să se agite, iar doctorul Assaky reveni în țară tocmai în anul 1897, când fu reintegrat în drepturile sale. O boală a soartei l-a răpit prematur țării și științei.⁴⁶

NOTE

1 Junimiștii au declanșat ostilitățile împotriva guvernului liberal încă de la sfârșitul anului 1885 când T. Maiorescu publică în *România liberă* ciclul de articole *Precedentele constituționale create de ministerul Brătianu* (Ornea, *Junimea*, p. 259; v. și în acest volum, p. 64-65, nota 7), ambii lideri junimiști, Carp și Maiorescu, ilustrându-se apoi prin atitudini critice vehement antiguvernamentale (P.P. Carp în Cameră, la 28 noiembrie/10 decembrie 1885: „... ceea ce se lățește este corupțiunea. Nu voiește d. Brătianu de corupțiune, dar corupțiunea... cu brațe nevăzute dar numeroase, ca brațele unui imens polip, îl strânge și-l va strânge până îl va năbuși“ – Ornea, *op. cit.*, p. 260). Dar ceea ce nu va admite P.P. Carp niciodată – și la acest fapt se referă mai sus Bacalbașa – va fi încadrarea grupării sale politice în „opoziția unită“, în ciuda avansurilor care i s-au făcut în acest scop; la 25 ianuarie/6 februarie 1887 Titu Maiorescu nota în jurnalul său referindu-se la o discuție în legătură cu o propunere de colaborare cu opoziția din afara Camerei: „Carp foarte încăpățânat, dar poate cu dreptate“ (Maiorescu, *Însemnări zilnice*, III, p. 7), iar în martie 1887, într-un cotidian inde-

pendent, se menționa că P.P. Carp „care e contra unirii opozițiunii a declarat că, nevrând să puie nici o piedică acestei uniri, d-sa se retrage din politica militantă și lasă mână liberă amicilor săi să facă unirea“ (RĂZ.-W., 11 martie 1887, p. 1). Om politic profund, cu o orientare sigură și lucidă, P.P. Carp a intuit faptul că după căderea guvernului Brătianu regele Carol va înclina să ofere puterea unei grupări neînregistrate în eterogena „opoziție unită“, ceea ce s-a și întâmplat, noul guvern din martie 1888 fiind format de gruparea junimistă, așa cum se va menționa mai încolo, la locul cuvenit.

2 Interpelarea lui Titu Maiorescu „asupra devastării redacțiilor opoziționiste“ a fost susținută în Camera Deputaților la 13/25 ianuarie 1887. Răspunzându-i, primul ministru s-a referit, printre altele, la evenimentele din luna martie 1871 care au dus la instaurarea guvernului conservator al lui Lascăr Catargiu (v. vol. I al acestei lucrări, p. 11-12 și notele aferente), provocat fiind de o afirmație a lui Maiorescu referitoare la faptul că în timpul manifestației antigermane din 10/22 martie 1871 (și nu 11/23 martie, cum notează, greșit, Bacalbașa) polițiștii care nu au intervenit răspundeau că „avem ordin să nu ne mișcăm“ (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 13 ianuarie 1887, D.A.D., nr. 25, 15 ianuarie 1887, p. 325*): „D-ta știi că era Cezar Bolliac, B. Boerescu, Tell și alți mulți cari îndemnau și îndreptau tinerimea să meargă în sala Slătineanu. Și cine o oprea? Noi, eu împreună cu Rosetti am dezbrăcat pe lucrătorii de la redacțiunea *Românului*, le-am luat hainele și le-am închis spre a nu se putea duce la acea manifestațiune, căci vedeam că ea este făcută cu intențiune numai ca să dărâme guvernul liberal spre a veni ceilalți la putere“ (*Ibid., p. 329*).

3 Întrunirea majorității liberale, la care se referă Bacalbașa, a avut loc în sala Senatului, la 4/16 februarie 1887; la această întrunire (în cadrul căreia au vorbit, printre alții, I.C. Brătianu, D. Ghica, A. Stolojan) a participat și P.P. Carp, care nu s-a angajat însă să sprijine guvernul liberal în problema aprobării unui credit de 30 de milioane pentru înarmare, spunând, în esență, următoarele: „Eu unul nu mă pot asocia la nici o mișcare, până nu voi ști de la guvern dacă norii ce s-au ridicat amenință cu grindină țara și până când nu voi vedea ce cere guvernul și cu ce studii vine în sprijinul acestor idei“ (*Întrunirea d-aseară, RĂZ.-W., 6 februarie 1887, p. 2*). Peste două zile, în Adunarea Deputaților, P.P. Carp avea să-și exprime foarte concis și clar concepțiile privind politica externă a României în momentul istoric respectiv: „Eu unul vă mărturisesc, după părerea mea, că neutralitatea nu este posibilă și nici nu o doresc“ (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 5 februarie 1887, D.A.D., nr. 39, 10 februarie 1887, p. 535*), ceea ce însemna că el era, în continuare, partizanul fidel al alianței defensive încheiate cu puterile centrale.

4 Proiectul de lege privind deschiderea „unui credit de 30 000 000 lei pentru completarea armamentului și pentru apărarea neutralității țării“, inițiat de un grup de 80 de deputați liberali a fost prezentat Camerei la 5/17 februarie 1887, fiind aprobat în aceeași zi cu 99 de voturi contra 11, după discuții pro și contra la care au luat parte: Emil Costinescu, raportorul Comitetului de delegați („România n-are nici măcar avantajul ca neutralitatea sa să fie garantată de puterile europene; și de drept, și de fapt ea este singura apărătoare a acestei neutralități, prin urmare cu atât mai legitime sunt îngrijările ei, cu atât mai mare este datoria ce are de a nu cruța nici un sacrificiu pentru a apăra pozițiunea politică ce și-a dobândit-o“), I.C. Brătianu, N. Ionescu, P.P. Carp, M. Kogălniceanu („Și să nu credeți cum că numai Rusia nu primește neutralitatea. Vecinii

noștri, Austria, contele Andrásy o primesc și mai puțin... Pentru ce? V-a spus d. prim-ministru foarte bine când a zis că și una și cealaltă putere caută ca rezebelul să-l transpore pe teritoriu strein și ca sacrificiile să fie pe spinarea celor slabi și de aceea nu vor ca România să fie neutră”) (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 5 februarie 1887, D.A.D.*, nr. 38, 7 februarie 1887; nr. 39, 10 februarie 1887, p. 526-539) ș.a. Proiectul a fost supus îndată și aprobării Senatului (unde a întrunit 70 de voturi contra 4), fiind promulgat de suveran și publicat fără întârziere în *Monitorul oficial* („Această grabă e foarte semnificativă...” – RĂZ.-W., 8 februarie 1887, p. 1). Discutarea precipitată a creditului pentru înarmare era determinată de situația încordată din această parte a Europei unde, în Bulgaria, se confruntau interesele expansioniste ale Rusiei și Austro-Ungariei („Cerculile militare sunt foarte îngrijorate la noi. Este mare teamă că războiul va izbucni la primăvară...” – RĂZ.-W., 24 ianuarie 1887, p. 2).

5 Presunerile lui Bacalbașa că I.C. Brătianu exagerase – într-o măsură – primejdiile de război care amenințau România sunt îndreptățite, dacă ne gândim că liderul liberal dorea să blocheze sau să atenueze lupta antiguvernamentală a opoziției prin afirmarea existenței unei amenințări exterioare, iminente, care ar fi făcut necesară realizarea unității tuturor forțelor politice din țară.

6 Aprecierile lui Bacalbașa – exprimate cam naiv – asupra calităților și defectelor acestui mare om politic român care a fost P.P. Carp sunt totuși exacte și se cuvin a fi reținute.

7 La sfârșitul lunii ianuarie 1887 „direcția teatrelor” a îngăduit reprezentarea revistei *Zeflemele* de Iacob Negruzzi și D.R. Rosetti pe orice scenă, afară de aceea a Teatrului Național, cu condiția ca actorii să nu înfățișeze, „chipul sau portretul personajelor politice la care se face aluzie” (RĂZ.-W., 28 ianuarie 1887, p. 2). Premiera „revistei anului 1886”, *Zeflemele*, a avut loc pe scena teatrului Dacia la 5/17 februarie 1887, la spectacol asistând și Titu Maiorescu, care i-a și sărbătorit pe cei doi autori – pentru succesul reputat – la el acasă („Pe la miezul nopții, prin grămezi de zăpadă, acasă, stridii, icre, sandwich, șampanie, fructe” – Maiorescu, *Însemnări zilnice*, III, p. 9). Aceasta însă nu era „întâia revistă ce se juca în București” după *Cer cuvântul* și *Ai cuvântul* (v.vol. I al acestei lucrări, p. 148-149, cap „Anul 1874”); chiar aceiași doi autori, de pildă, prezentaseră tot pe scena teatrului Dacia, în ianuarie 1886, revista de actualități *Nazat*, urmată peste puțin timp, pe aceeași scenă, de revista *Pașol* de N. Ulmeanu (Massoff, *Teatrul românesc*, III, p. 193), genul revuistic, care oferea cuplete vesele cu subiecte, mai ales politice, la zi, fiind din ce în ce mai gustat de publicul bucureștean.

8 La 12/24 ianuarie 1887, cu prilejul uneia dintre numeroasele și zgomotoasele sale intervenții parlamentare, N. Fleva interpelase guvernul în problema „neajunsurilor” legii electorale și a abuzurilor săvârșite de autorități cu prilejul alegerilor comunale din noiembrie 1886. El se referise cu accente vehemente la gruparea brătienistă („Ceea ce vă preocupă astăzi este ce să faceți ca să rămâneți la putere, aceasta este singura idee care vă animează”), acuzându-i de abuzuri și de neloyalitate pe membrii cabinetului liberal, cu aluzii la „petele” de pe fruntea acestora („Când aș ști că sunt ministru care am plastografiat acte ca să târăsc pe cetățeni onești sub culpă de asasinat, atunci...” frază întreruptă, potrivit stenografului Camerei de: „Zgomot mare. Protestări. Aplauze din partea opoziției”, același conștiincios funcționar conchizând cu disperare: „Zgomotul

și protestările sunt așa de mari că nu se mai înțelege nimic“ – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 12 ianuarie 1887*, D.A.D., nr. 31, 23 ianuarie 1887, p. 393 și 401). Ca urmare a acestor acuzații, simțindu-se lezat, Mihail Pherekyde, ministrul de Externe în guvernul I.C. Brătianu l-a provocat la duel pe N. Fleva; confruntarea a avut loc la hipodromul de la Șosea, la 14/26 ianuarie 1887, turbulentul orator fiind „grav rănit“ de un glonte la un deget al mâinii drepte! (RĂZ.-W., 15 ianuarie 1887, p. 1), evenimentul fiind astfel înregistrat de Maiorescu în jurnalul său: „Miercuri 14/26 ianuarie... Astăzi duel între ministrul de Externe Ferekide și N. Fleva (martorii lui Fleva: Carp și Arion) pentru cuvântul de pată zis de Fleva în Cameră luni. Fleva are mâna dreaptă străbătută de un glonț. Amputarea degetului mediu?“ (Maiorescu, *Însemnări zilnice*, III, p. 6). Adunarea Deputaților era alertată în aceeași zi de fratele victimei, C. Fleva, și el deputat: „... În urma interpelării de alaltăieri, astăzi (N. Fleva) se găsește bolnav în pat, lovit de un glonț pornit de pe banca ministerială“ (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 14 ianuarie 1887*, D.A.D., nr. 26, 16 ianuarie 1887, p. 338). „Gravul rănit“ s-a vindecat însă destul de repede, revenind pe băncile Adunării Deputaților, cu energie sporită, încă înainte de sfârșitul lunii februarie.

9 La începutul anului 1887 câțiva deputați liberali antibrătienști constituiți în „grupul Fleva“ (Tache Ionescu, Al. Djuvara, C. Arion ș.a.) au purtat tratative de alianță cu junimiștii (RĂZ.-W., 13 ianuarie 1887, p. 2), exprimându-și totodată, în Cameră, opiniile din ce în ce mai hotărât antigubernamentale. („Azi Fleva, Djuvara și Ionescu l-au înjurat pe tata în Cameră“ – nota indignată Pia Brătianu într-o scrisoare trimisă din București, la 25 februarie/9 martie 1887, fratelui său Ionel, la Paris – *Din corespondența familiei Ion. C. Brătianu*, III, p. 53).

10 Conflictul dintre Emil Costinescu (fruntaș liberal format la școala lui C.A. Rosetti) și N. Fleva a ținut trează atenția Camerei în câteva ședințe din lunile februarie-martie 1887. Emil Costinescu l-a atacat pe Fleva, la 26 februarie/10 martie 1887, în legătură cu activitatea desfășurată de acesta ca primar al Capitalei („D-sa era un administrator de o activitate rară. D-sa voia să facă tot deodată, dar nu se gândea dacă are sau nu are fondurile necesare“ – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 26 februarie 1887*, D.A.D., nr. 57, 5 martie 1887, p. 817), a făcut aluzie, la 13/25 martie 1887, în timpul discuției privind bugetul, asupra faptului că linia ferată „în perspectivă“ Râmnicul Sărat-Fetești urma să treacă „pe la moșia d-sale, pentru interesele d-sale“ (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 13 martie 1887*, D.A.D., nr. 68, 19 martie 1887, p. 1018), sfârșind prin a contesta legitimitatea grupului de opoziție flevist („De când oare dezertorii se numesc armată, iar armata întregă se numește dezertori?“ – *Adunarea Deputaților, Ședința de la 14 martie 1887*, D.A.D., nr. 70, 22 martie 1887, p. 1049). Iritat, N. Fleva, cu verbozitatea-i recunoscută, a readus în discuție, la 16/28 martie 1887, mai vechile învinuiri la adresa lui Emil Costinescu privind cointeresarea acestuia în afacerea răscumpărării căilor ferate („Erai sărac când a venit partidul la putere și azi cum vă aflăm? Dacă s-ar duce cineva la Berlin ar putea să constate în registrele bancherului Landau 500 000 mărci. ce aveți deja în anul 1880, câțiva ani după venirea partidului liberal la putere și pe care i-ați câștigat pe când se tratau diferitele afaceri cu răscumpărarea drumurilor de fier, afaceri cu cari v-ați ilustrat d-voastră“ (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 16 martie 1887*, D.A.D., nr. 71, 24 martie 1887, p. 1067). Emil Costinescu a răspuns destul de convingător acuzațiilor lui Fleva, precizând că prin

1878 a efectuat mai multe operațiuni financiare prin intermediul băncii Landau din Berlin în calitate de reprezentant al lui Effingham Grant, fratele Mariei Rosetti; el a solicitat anchetă judiciară pentru lămurirea cazului, dar Nicolae Fleva n-a mai insistat asupra acuzațiilor sale, în timp ce un deputat, Caton Lecca, conchidea cu lehamite: „Halal Parlament!“ (*Ibid.*, p. 1070), iar Mihail Kogălniceanu își exprima dezacordul cu direcția pe care o imprimase discuțiilor din Camera impulsivul și superficialul N. Fleva: „... Ca cel mai bătrân dintre d-voastră vă declar că de la întemeierea regimului nostru parlamentar, de la 1857 și până astăzi eu nu am văzut încă ceea ce s-a petrecut adineanri și de care am fost adânc mâhnit“ (*Ibid.*, p. 1072).

11 Conflictul dintre Nicolae Xenopol, redactor-șef al oficiosului liberal *Voința națională* și cei doi redactori ai *Epocii* a fost generat de o polemică dintre cele două cotidiene, polemică desfășurată la sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie 1887. Jignit de unele insinuări cuprinse în articolul *Răspuns „Epocii“* din *Voința națională*, Alecu A. Balș (fiul marelui moșier moldovean), însoțit de Nicolae Filipescu îl vizitase acasă pe Nicolae Xenopol (fratele istoricului A.D. Xenopol), la 11/23 martie 1887, unde s-a petrecut, în prezența și a lui C. Dissescu, aflat în casa gazetarului liberal, scenă descrisă corect de Bacalbașa (v. *Bătaia directorului „Voinței naționale“*, RĂZ.-W., 12 martie 1887, p. 2-3, *Un atentat mizerabil, Voința națională*, an. III, 12/24 martie 1887, p. 1). Câteva zile mai târziu, la proces, Balș și Filipescu au fost condamnați, într-adevăr, la câte șase luni închisoare (*Procesul Xenopol-Balș-Filipescu*, RĂZ.-W., 20 martie 1887, p. 1), sentință comutată la patru luni închisoare, ca urmare a recursului judecat la sfârșitul lunii aprilie 1887. (RĂZ.-W., 2 mai 1887, p. 1); ei au fost grațiați, la sfârșitul lunii iulie 1887, printr-un decret transmis telegrafic de la Sinaia, unde familia regală se stabilea, ca de obicei, în timpul verii (RĂZ.-W., 1 august 1887, p. 1).

12 La începutul anului 1887 s-au făcut noi încercări pentru a se realiza o unitate de luptă a întregii opoziții; mai întâi, la mijlocul lunii ianuarie, s-a hotărât ca opoziția parlamentară să se consulte periodic, fiind aleși într-un „consiliu de luptă“, printre alții, deputații Titu Maiorescu, N. Voinov, C.C. Arion, precum și senatorii D. Brătianu și D. Giani (RĂZ.-W., 18 ianuarie 1887, p. 1). Mai târziu, la 20 martie/1 aprilie 1887, după mai multe întrevederi, se hotărăște, în cadrul unei reuniuni care a avut loc la I. Marghiloman, ca opoziția parlamentară și cea extraparlamentară să-și unească eforturile în acțiunea de răsturnare a guvernului liberal. „Dar Carp, eu, Nica, Al. Marghiloman – notează Maiorescu în jurnalul său – nu intrăm. Așa s-a hotărât alaltăseară...“ (Maiorescu, *Însemnări zilnice*, III, p. 16; v. și RĂZ.-W., 23 martie 1887, p. 1). Constituindu-se în „opoziție leală“, grupul junimist, care oscilase între cele două mari partide, conservator și liberal, își consolidă treptat șansele la succesiunea guvernamentală. De altfel, un om politic liberal inteligent, Emil Costinescu, avea să observe, în Parlament, cu ironie, odiseea politică a grupării P.P. Carp – Titu Maiorescu ce-și căuta un loc între cele două partide care – potrivit voinței regale – urmau să asigure alternativ conducerea țării: „Ce a fost grupul junimist de când există el? O barcă mică și care, deși e mică, e destul de încăpătoare pentru a cuprinde pe toți membrii grupului; această barcă a plutit pe mări străine, când în apele liberale, când în cele conservatoare, după cum a bătut vântul, și ea se va isprăvi ca acea barcă din *O mie și una de nopți* ce, plutind pe mări necunoscute și apropiindu-se prea mult de o stâncă de magnet, deodată toate fierăriele ei s-au desprins și au mers să se lipească de acea stâncă, iar barca s-a desfăcut în bucăți“ (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 14 martie 1887*, D.A.D., nr. 70, 22 martie 1887, p. 1049).

13 Bacalbașa nu mărturisește aici o părere foarte bună despre Tache Ionescu, pe care-l consideră un carierist lipsit de idealuri majore; în realitate, liderul de mai târziu al conservatorilor-democrați a fost un om politic excepțional dotat, cu merite remarcabile îndeosebi în perioada primului război mondial când a militat pentru afirmarea idealului național și pentru orientarea României către aliații ei firești din apusul Europei. Începuturile sale politice sunt schițate însă exact: întors în 1881, de la studii superioare efectuate la Paris, el va lua contact cu C.A. Rosetti și I.C. Brătianu, va colabora la *Românul*, sub pseudonimul Juanera; în 1884 va fi ales, cu sprijin liberal, deputat al Colegiului III de Ilfov (v. vol. II al acestei lucrări, p. 102-103 și nota 61, p. 123; p. 205-206 și nota 75, p. 224); conflictul său cu guvernul Brătianu se accentuează însă la sfârșitul anului 1886, când de la tribuna Parlamentului rostește următoarele cuvinte referitoare la el și cei câțiva tovarăși de generație aleși nu demult pe listele liberale: „Da, am mai spus-o și-o repet; n-am pretențiuni a zice că ne-am ales singuri, ne-am ales cu ajutorul partidului liberal, dar n-am înțeles niciodată că partidul liberal a voit să ne transforme în robi“ (C. Xenii, *Tache Ionescu, 1858-1922*, București, 1932, p. 80). Incidentul parlamentar la care se referă Bacalbașa s-a petrecut într-adevăr în noaptea de 30 martie/11 aprilie 1887, când, cu prilejul unei interpelări a lui N. Fleva în Cameră, referitoare la o problemă de succesiune testamentară, deputatul M. Corbescu citește un document în care adaugă un cuvânt, determinându-l pe Tache Ionescu să intervină cu vehemență: „Aceasta este o nerușinare. (Zgomot.) Este o nerușinare ca cineva să citească de la tribuna Camerei un cuvânt care nu este scris într-un act (Aplauze din partea minorității. Zgomot.)“ A urmat replica lui M. Corbescu („D-le Ionescu, pentru că mi-ai adresat cuvântul de nerușinare... vă răspund că sunt gata a vă cere satisfacțiune, dar pe o altă cale; mai-nainte însă de orice satisfacțiune vă rog să vă gândiți și acasă“), și, în continuare, constatarea succintă a unui deputat: „Ați insultat familia“ (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 30 martie 1887 – urmare*, D.A.D., nr. 84, 15 aprilie 1887, p. 1325). În ședința de a doua zi a Adunării Deputaților, M. Corbescu, concesiv, a precizat că amicii lui Tache Ionescu ar fi dat cuvintelor sale „un alt sens“ (*Ședința de la 31 martie 1887*, D.A.D., nr. 85, 16 aprilie 1887, p. 1330), aceasta după ce N. Fleva explicase de ce el și grupul său părăsiseră, în semn de protest, cu o zi în urmă, sala Parlamentului („Noi cu toții am protestat și am plecat din această Cameră sub ofensa loviturii ce ni s-a adus și care nu s-a dat unei singure persoane, ci Parlamentului întreg, nouă tuturor. fiindcă e o nerealitate, e o eroare, d-lor, de a se ataca căminul sacru al familiei“ – *Ibid.*, p. 1329). Referirea lui Corbescu la „familia“ lui Tache Ionescu avea în vedere, probabil, faptul că acesta se căsătorise în noiembrie 1881, la Brighthton, în Anglia – fără încuviințarea familiei sale – cu o englezoaică, Bessie Richards.

14 Petre Mavrogheni (n. 1819), unul dintre cei mai apreciați specialiști în organizarea finanțelor al partidului conservator a încetat din viață – la postul său de ministru al României la Viena – la 8/20 aprilie și a fost înhumat la București la 14/26 aprilie 1887.

15 Articolul *Omul periculos* (reprodus de noi în Anexele acestui volum) a apărut nesemnlat în cotidianul *Lupta* purtând data de 1/13 aprilie 1887 (an. IV, nr. 218, p. 1). El se încadra în campania pe care oficiosul radical o purta de mai multă vreme împotriva regelui, comentând cu reacții violente negative hotărârea parlamentară de a se trata încheierea unei convenții comerciale provizorii cu Austro-Ungaria, în locul celei recent expirate. „Instigatorul acestei manoperi – scria Panu cu o virulență mai rar întâlnită

până atunci în presa română – omul care a impus voința sa străină Ministerului și Camerei este acea ființă care de ani este la noi instrumentul străin, este acel personaj egoist și neubitor de țară care se numește rege și care în realitate nu este decât când o cătană nemțească, când un ulan prusian.“ După ce atacul se extindea asupra întregului regim politic al țării (regele „este samsarul tuturor trădărilor intereselor naționale, el este sufletul blestemat al regimului ce ne guvernează“) George Panu rostea hotărât amenințarea cu detronarea celui vinovat de menținerea guvernului brătienist, articolul, în cea mai mare parte a lui neloaial, înscriindu-se ca un moment de vârf al campaniei împotriva regelui Carol, campanie alimentată, cu scopuri politicianiste, de „opoziția unită“: „Pericolul cel mare este acest om, trebuie pus deci la rezon. Trebuie ca țara în picioare să-i zică cuvintele care s-ar părea că pentru dânsul au fost inventate: *Il faut se soumettre ou se démettre*. A mai tolera în condițiile actuale influența sa nefastă este a dori să vedem țara subjugată și politicește și economicește.“

16 G. Panu a părăsit țara, trecând frontiera pe la Ițcani, la 19/31 mai 1887, lăsând ziarului *Lupta* un articol în care își motiva, cu argumente șubrede, hotărârea deloc inspirată: „De ce părăsesc eu țara? O părăsesc că nu mai am nici o nădejde în justiția colectivistă, fiindcă eu nu am fost judecat și condamnat, ci *am suferit o condamnare ordonată de guvern* și îndeplinită de niște judecători servili, nedemni de a purta roba de magistrat, ci potriveți a purta livreaua de lachei... Mă duc dar în exil, nu fug. Exil înseamnă când fugi sau ești alungat de o forță brutală; eu fug, dacă fug, pentru a nu mă supune unei forțe brutale și arbitrar“ (G. Panu, *Pentru ce am părăsit țara, Lupta*, an. IV, 21 mai 1887, p. 1). Potrivit Art. 597 din Codul de procedură penală, care prevedea că pedepsele în materie de delict de presă se prescriau la un an de la data pronunțării sentinței, el putea reveni în țară, fără a se mai teme de aplicarea osândei, în mai 1888 (*Plecarea d-lui Panu, Lupta*, an. IV, 21 mai 1887, p. 1).

17 Articolul din *Voința națională*, intitulat *Lașitate*, a apărut chiar în ziua procesului lui Panu, la 15/27 aprilie 1887: „D. Panu – se scria în acest articol editorial – se teme de a sta un an sau doi la răcoare, ceea ce mai la urmă n-ar putea decât să-i facă un mare bine: l-ar mai liniști puțin. N-avem ce zice, frumoasă purtare din partea unui erou al presei care leapădă pușca și o rupe la fugă tocmai în momentul când vede adversarul venind asupra lui. Nu ne-am mira să-l vedem pe d. Panu la caz de condamnare că o *tulește peste graniță*, după chipul și asemănarea escrocilor“ (*Lașitate, Voința națională*, an. IV, nr.799, 16/28 aprilie 1887, p. 1).

18 G. Panu a fost judecat în lipsă, la 15/27 aprilie 1887 și condamnat la doi ani de închisoare și 5 000 de lei amendă. În urma opoziției făcute de acuzat împotriva sentinței pronunțate de Tribunalul Ilfov, secția a II-a, procesul s-a rejudecat la 27 aprilie/9 mai – 28 aprilie/10 mai 1887, sentința inițială fiind confirmată, cu drept de apel (Asmodeu, *Procesul Panu-regele*, RĂZ.-W., 30 aprilie 1887, p. 2-3). Printre apărători, în afară de persoanele notate corect de Bacalbașa, au mai figurat inițial: Const. Mille, Barbu Gănescu ș.a. Panu s-a apărat, într-adevăr, și singur, susținând, printre altele, că: „Am combătut pe rege în calitate de prim funcționar al țării“. Apelul său a fost respins, în lipsă, la 14/26 mai 1887 de către Curtea de Apel, secția a III-a, hotărârea respectivă fiindu-i comunicată în scris, la 16/28 mai 1887, cu termen de opoziție până la 22 mai/3 iunie 1887, dată după care sentința rămânea definitivă, dar înainte de acest ultim termen, după cum am precizat mai sus, G. Panu părăsise țara, de câteva zile.

19 Incendiul de la Opera comică din Paris s-a petrecut în seara zilei de 13/25 mai 1887, soldându-se cu zeci de morți. „Numărul victimelor e încă necunoscut – îi comuna Ionel Brătianu, din Paris, tatălui său, la 14/26 mai 1887 – căci nu s-a putut intra în teatru care tot arde după 12 ore cu toate pompele cu vapor care neîncetat lucrează“ (*Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 130-131).

20 Sfințirea Mitropoliei din Iași a fost stabilită pentru ziua de Sfântul Gheorghe, joi 23 aprilie/5 mai 1887. Aflând de participarea regelui Carol la ceremonie frunțașii „oposiției unite“ din Iași (Alex. C. Mavrocordat, Alecu Balș, A.D. Holban, Nicu Ceaur Aslan, Gh. Mârzescu ș.a.) au lansat un apel, la 12/24 aprilie 1887, către „cetățenii Iașului“ îndemnându-i să nu ia parte la manifestația de întâmpinare a șefului statului român: „Tot omul independent să facă golul în jurul regelui pentru ca el să știe că țara nu va admite niciodată ca pactul ei fundamental să fie violat și că ea voiește un rege al tuturoră iar nu un rege al unei coterii politice“ (*Manifestul oposiției din Iași*, RĂZ.-W., 19 aprilie 1887, p. 2-3). Cu ocazia ceremoniei de primire a regelui, îndeosebi în timp ce cortegiul oficial trecea pe strada Academiei spre hotelul Traian, s-ar fi strigat: „Jos Brătianu! Jos Carol, complicele lui Brătianu!“ , s-a fluierat și s-ar fi aruncat în caleașca regală cu mere murate (*Regele la Iași*, RĂZ.-W., 24 aprilie 1887, p. 2), manifestația de ostilitate neavând totuși amplexarea pe care au încercat s-o sugereze ziarele opoziției și, îndeosebi, *Lupta*. Arestat și apoi judecat la Iași pentru „șuierarea regelui“, Costică P. Balș a fost osândit în prima instanță la un an de închisoare și 1 000 de lei amendă (RĂZ.-W., 8 iunie 1887, p. 1), pedeapsă redusă apoi la patru luni închisoare, din care a executat efectiv – la penitenciarul central din Iași – o singură lună, fiind grațiat cu prilejul sărbătorilor de Crăciun (RĂZ.-W., 31 decembrie 1887, p. 1).

21 La Galați, Consiliul comunal format de opoziție după alegerile din toamna anului 1886, fusese dizolvat; noile alegeri s-au desfășurat sâmbătă 9/21 mai 1887 (Colegiul I) și luni 11/23 mai 1887 (Colegiul II). Deoarece opoziția obținuse din nou majoritatea la Colegiul I, autoritățile liberale gălățene au luat măsuri mai ferme pentru a asigura succesul listei guvernamentale la Colegiul al II-lea, fapt care a dus la ciocniri sângeroase în ziua de 11/23 mai, la uciderea cu foc de armă a unui presupus bătauș electoral, Dinică Stănică, precum și la arestarea și apoi darea în judecată a frunțașilor opoziției din localitate (*Terorismul la Galați*, RĂZ.-W., 13 mai 1887, p. 1), fiecare tabără învinuind-o pe cealaltă, potrivit obiceiului vremii, că ar fi provocat violențele (v. de pildă, *Asașinii din Galați*, *Voința națională*, an. IV, 13/25 mai 1887, p. 1).

22 Rezultatele anchetelor „delegaților opoziției“, precum și aceea a presei independente, anchete care condamnau vehement excesele guvernamentale au apărut în jurnalele purtând data de 20 mai/1 iunie 1887 („Astfel mai întâi bătaușii au pândit și au bătut pe cei mai influenți din opoziție, pe urmă Parchetul i-a trimis în închisoare și după aceea armata a ocupat curtea primăriei așa încât n-a mai putut să pătrună înăuntru decât oamenii guvernului“ – RĂZ.-W., 20 mai 1887, p. 1-2). Cu toate acestea Ministerul de Interne, printr-un comunicat semnat de ministrul Radu Mihai, a declarat legale alegerile desfășurate în agitata urbe dunăreană (*Voința națională*, an. IV, 17/29 iunie 1887, p.1).

23 Marele incendiu de la Botoșani a izbucnit miercuri 3/15 iunie 1887, pe la ora prânzului, în suburbia Feredeului, mistuind în scurt timp aproape un sfert din clădirile orașului (456 de case, aparținând îndeosebi negustorilor evrei – RĂZ.-W., 14 iunie

1887, p. 3). Consiliul de miniștri, întrunit de urgență la castelul Peleş din Sinaia, la 5/17 iunie 1887, sub președinția regelui, a aprobat constituirea comitetului de ajutorare în componența nominală notată corect de Bacalbașa. Acest comitet central urma să colaboreze cu comitete județene compuse din senatorii și deputații județului, prefectul acestuia, primarul orașului de reședință și președintele tribunalului local (*Voința națională*, an. IV, 7/19 iunie 1887, p. 3). Cu această ocazie s-a hotărât, totodată, ca guvernul să deschidă un credit de 65 000 de lei pentru nevoile cele mai urgente ale orașului sinistrat, familia regală înscriindu-se în fruntea listelor de subscripție cu suma de 30 000 de lei (RĂZ.-W., 8 iunie 1887, p. 2). Presa a deschis și ea liste de subscripție, până la 8/20 iunie 1887 adunându-se 10 856 lei, bani strânși inclusiv din străinătate (Marinoni, proprietarul cotidianului parizian *Petit Journal* și constructor de mașini tipografice, 50 franci aur, Juliette Adam, directoarea revistei *Nouvelle Revue* din Paris, 100 franci aur, editura Hachette, 50 franci aur etc.). Bacalbașa reproduce lista jurnalelor care s-au angajat în campania de ajutorare a sinistraților din Botoșani după I.R. (no. 2922, 10/22 Iunie 1887, p. 3: *Informations*), cu omisiuni și greșeli pe care le-am corectat.

24 Sala de ședințe a Senatului se afla în palatul Universității.

25 Primul număr al săptămânalului umoristic *Ghiță Berbecu*, aflat sub conducerea a doi directori „caraghioji”: Bacon și Țandără (ambele erau pseudonimele cunoscute în epocă ale lui Const. Bacalbașa) poartă data de duminică 8/20 noiembrie 1887, revista încetându-și apariția o dată cu numărul 41 din 19 februarie/3 martie 1889 (despre *Ghiță Berbecu* v. și prefața noastră la primul volum al acestei cărți, p. XIV-XV). Violent antibrătienistă, revista își propunea în articolul-program: „Trebuie să o spunem din capul locului că *Ghiță Berbecu* va fi singurul ziar în țara românească care să aibă curajul de a spune pe față tot ce gândește, fiindcă e un dobitoc cu deșteptăciune de om, iar nu un om cu prostie de dobitoc”, oferindu-și cu generozitate patronul patru ped pentru un eventual loc în Parlament: „Dacă o vrea guvernul să-l aleagă la Cameră sau la Senat, Ghiță primește cu recunoștință, dar cu o condiție: pe Ghiță să-l însărcineze cu aplauze, dar la vot să nu-l cheme, căci dânsul n-are decât bile negre de oferit guvernului...” (Ghiță Berbecu, *Programa noastră, Ghiță Berbecu*, an. I, nr. 1, 8 noiembrie 1887, p.1; în Parlament se vota cu bile, bile albe = pentru, bile negre = contra). Nu lipsită de calitate umoristică, apelând la caricaturi adeseori pline de haz, revista a cunoscut o linie descendentă după căderea guvernului liberal, în martie 1888, când obiectul de predilecție al satirelor sale încetează de a mai fi actual.

26 Ștefan Bellu (înregistrat în *Căluza Bucureștilor* din 1882 ca „proprietar de moșii”... domiciliat pe Calea Victoriei) nu a constituit principala țintă a publiciștilor de la *Ghiță Berbecu*, de această cinste bucurându-se elita partidului liberal în frunte cu I.C. Brătianu, I. Câmpineanu, generalul Radu Mihai ș.a. Totuși, în primele numere ale revistei, numele său este mai des întâlnit, cu trimitere și la „Sufletul maichi” (Bacon, *Figuri oratorice*, an.I, nr. 4, 29 noiembrie 1887, p. 1-2); i se dedică chiar și câteva materiale, cu insistență asupra preferințelor sale pentru „dame”, mai mult sau mai puțin „orizontale” (după o expresie des uzitată în epocă); în decembrie 1887, după dizolvarea Camerelor, „conu Fănică” – fantazează *Ghiță Berbecu* – își exprimă protestul că prin această măsură i s-a pus în primejdie proiectul de a organiza, pentru uzul parlamentarilor, „o întreprindere de Sufletu-maichi coprinzând suma de peste două sute” de profesioniști ale acestei străvechi arte, printre care: „20 țigănci din Ungaria, arzui, slabe,

nervoase, cu totul și cu totul pe os“; „25 nemțoaice, culoare cafea cu lapte, late în chirchidon și cu pulpe de 100 centimetre în circumferință“; „35 ungueroaice cu casse-noisettes, blonde și castanii, sistemul cel mai din urmă, cu încărcătură pe la *culasă* și cu repetiție“; „40 franțeze, specialități deosebite și moderne... (Limba bouului e mare, dar nu poate spune tot adevărul)“; „30 englezoaice, răcături pentru răcoreală“, propunând în încheiere un „proiect de lege pentru încurajarea prostituției naționale“ (Bacon, *Cronica Protestul conului Fănică, Ghiță Berbecu*, an. I, nr. 8, 27 decembrie 1887, p. 1-2). Deputatul liberal iese definitiv din sfera de interes a redactorilor foii satirice după ce nu mai este realeză în Parlament, în ianuarie 1888 (i se anunță decesul politic și înhumarea „la cimitirul care poartă numele său“ – Cioclu, *Moartea conului Fănică, Ghiță Berbecu*, an. I, nr. 13, 31 ianuarie 1888, p. 1, în numărul următor al revistei apărând și o caricatură nu lipsită de haz, pe două pagini: „Înmormântarea politică a conului Fănică“).

27 Trupa franceză de operetă Claudius-Sandré și-a început reprezentațiile în grădina Stavri în luna iunie 1887 („Singurul aproape loc de spectacole care atrage mai mult lumea e grădina Stavri unde trupa franceză Claudius-Sandré oferă în fiecare seară o frumoasă și foarte agreabilă distracție publicului din Capitală“ – *Opereta franceză, RĂZ.-W.*, 27 iunie 1887, p. 2); într-o stagiune estivală destul de săracă, spectacolele trupei franceze de operetă au fost deosebit de apreciate de către publicul bucureștean, atras și de prezența pe scenă a unei fermecătoare „subrete“, Gabrielle Sandré-Paccard.

28 Alegerea Consiliului de disciplină al avocaților a avut loc duminică 20 septembrie/2 octombrie 1887; s-au înfruntat două liste, una propusă de liberali și avându-l în frunte pe Eugeniu Stătescu (înlocuit apoi cu Aristide Pascal) și alta conservatoare, în componența notată corect de Bacalbașa; aceasta din urmă a ieșit învingătoare, obținând aproximativ două treimi din totalul de 210 voturi exprimate. „Alegerea Consiliului de disciplină – conchidea un ziar independent – e o lovitură teribilă pentru partidul de la putere și mai ales pentru d. Stătescu, iar pentru opoziție un început favorabil și o încurajare pentru continuarea luptei“ (*Alegerea Consiliului de disciplină, RĂZ.-W.*, 22 septembrie 1887, p. 1).

29 Aflat sub directoratul lui C.I. Stăncescu, Naționalul bucureștean traversa o perioadă de criză, de repertoriu și de spectatori în același timp, în ciuda existenței în colectivul său a unor actori de mare talent. „Suntem foarte maltratați estimp în privința teatrului – îi scria Sabina Cantacuzino fratelui său Ionel Brătianu, la Paris, la 13/25 noiembrie 1887 –, operă nu e și trupa română e tragică în comedie și comică în tragedie“ (*Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 203). „Societatea de patronaj“, despre care amintește Bacalbașa – și care, după știința noastră, n-a desfășurat nici o activitate – a fost prezentată în cotidianul *l'Indépendance Roumaine* („Une société est en train de se former à Bucarest, pour patronner le Théâtre National...“ – *Nos échos, I.R.*, no. 3033, 20 Octobre 1887, p. 1).

30 La sfârșitul lunii septembrie 1887 în publicistica românească s-a anunțat iminenta constituire a unui „partid de rezistență“ (RĂZ – W., 30 septembrie 1887, p. 2). Acesta a luat ființă în luna următoare, sub titulatura: „Liga de rezistență“, din inițiativa lui Nicolae Fleva, în locuința căruia au avut loc și primele întruniri; „Liga“ își propunea „d-a rezista și lupta pe toate căile în contra actelor arbitrare ale guvernului“ (*Liga rezistenței, RĂZ – W*, 15 octombrie 1887, p. 1). La diferitele reuniuni ale „Ligii“

și-au expus punctele de vedere antiguvernamentale în general amicii lui Fleva: Tache Ionescu, Al. Djuvara, C.C. Arion, Caton Lecca ș.a.

31 La sfârșitul lunii octombrie 1887 fruntașii Ligii pentru rezistență (N. Fleva, C.C. Arion, Al. Djuvara și Tache Ionescu) au fost admiși în „organizația opozițiunii“, fiind invitați să ia parte la reuniunile „comitetului executiv“, al acesteia (RĂZ – W., 25 octombrie 1887, p. 2; 31 octombrie 1887, p. 2); la sugestia lui N. Fleva, s-a constituit în zilele următoare un comitet executiv restrâns al opoziției, format din cele șapte persoane notate corect de Bacalbașa, la care se adăugau fruntașii celor trei fracțiuni principale ale opoziției: D. Brătianu, Lascăr Catargiu și G. Vernescu (RĂZ – W., 4 noiembrie 1887, p. 1-2). În felul acesta „opoziția unită“ își strângea rândurile și își mobiliza toate forțele în vederea confruntării electorale pentru alegerea noului Parlament, confruntare care nu mai putea întârzia prea mult.

32 Petrecerea cu spectacol din casa doamnei Zoe Slătineanu a avut loc duminică 1/13 noiembrie 1887 („Ce soir la bataille commence dans le beau monde. Le premier feu partira de l'hôtel de Mme Zoé Slatineano. La fête aura un prologue, comédie, déclamation et concert“ – Claymoor, *Carnet du high-life*, I.R., no. 3044, 3/15 Novembre 1887, p. 2). Comedia într-un act, *Le Voyageur* avea ca autor pe Octave Feuillet. Masa, care s-a servit într-adevăr la orele două noaptea, a fost deosebit de apreciată de cronicarul monden al epocii, Claymoor: „C'est le festin de Lucullus dans une immense salle à manger toute en chêne et acier style moyen-âge...“ (Claymoor, *Carnet du high-life. Une fête des Mille et une nuits*, I.R., 5/17 Novembre 1887, p. 1). Câteva repere pentru înțelegerea măcar aproximativă a „meniu“-ului de către necunoscătorii limbii și bucătăriei franceze: *consommé de volaille*: supă de pasăre; *saumon*: somon (pește); *hure de sanglier*: căpățână de mistreț; *homard*: homar; *gelatine de dinde*: piftie de curcan; *patés de foies*: pate de ficat; *perdreaux*: pui de potârniche; *cuisson et selle de chevreuil*: pulpă și spate de căprioară; *chapon*: clapon; *asperge*: sparanghel; *petits foies*: mazăre fină; *gelée d'ananas en marasquin*: jeleu de ananas cu lichior de cireșe amare; *meringue*: prăjitură de beza cu frișcă; *fromage*: cașcaval. Lista se încheia cu câteva mărci celebre de șampanie și vinuri, îndeosebi franțuzești.

33 Banchetul care marca aniversarea a doi ani de la apariția *Epocii* a avut loc duminică 8/20 noiembrie 1887 în saloanele „otelului de Franția“. La acest banchet, Constantin (și nu Gheorghe) Ressu, fruntaș al „opoziției unite“ din Galați a rostit cuvintele cu mare ecou în epocă: „Lupta noastră trebuie să aibă de țintă a sili pe capul statului să reîntre în lege. Să spunem majestății sale regelui că în fața legii el e dator să se plece sau să plece“. (Un moldovean [Al. Beldiman], *Să se plece sau să plece*, RĂZ.-W., 17 noiembrie 1887, p. 1). Ideea jocului de cuvinte însă nu-i aparținea lui C. Ressu, el găsisse o echivalență românească, poate mai reușită decât originalul francez, la amenințarea pronunțată într-un discurs al omului politic republican francez Leon Gambetta, la adresa mareșalului Mac-Mahon, președintele Republicii, discurs rostit la Lille, la 3/15 august 1877, în care acesta era somat „să se supună sau să demisioneze“ („se soumettre ou se démettre“); v. mai sus nota 15, p. 100-101).

34 Reprezentațiile oferite de celebrul actor francez Constant Coquelinaîne (1841-1909) și de trupa sa au avut loc pe scena sălii Eforie de pe Bulevardul Elisabeta începând de marți 17/29 noiembrie 1887. Spectacolele s-au bucurat de succes, la al treilea dintre ele, cu *Prețioasele ridicule* de Molière, luând parte și regele Carol împre-

ună cu regina Elisabeta (RĂZ.-W., 21 noiembrie 1887, p. 1); „Mi se pare – îl informa Măriuța Brătianu, la 27 noiembrie/9 decembrie 1887, pe fratele său Vintilă, aflat la studii la Paris – că Coquelin n-o să mai plece, căci îl sărbătoresc toți, în toate zilele merge la Palat și citește reginei...” („Din corespondența familiei Ion C. Brătianu, III, p. 215). Marele actor francez a fost decorat, de altfel, cu Coroana României în grad de ofițer, oferindu-i-se, totodată, din partea actorilor Naționalului bucureștean o coroană de lauri și frunze de stejar.

35 Constantin Andronic (născut prin 1851) provenea dintr-o familie onorabilă (tatăl său fusese director în Ministerul de Finanțe, iar unul dintre frații săi era funcționar la Parlament). El însă era cunoscut în lumea bucureșteană ca un escroc înrăit; în 1870 fusese judecat pentru furturi cu efracție; în 1879 era arestat pentru falsificare de bani; mecanic de meserie (se pare cu ucenicie la Paris) el organiza și loterii în provincie, dar dispărea înainte de a se trage biletele câștigătoare (*O bandă de escroci, Andronic et comp.*, TEL, 12 ianuarie 1888, p. 3). Prin anii 1880 oferea spre vânzare „pășări mecanice cu muzică” la hotelul Dacia; a expus, apoi, într-una din încăperile casei lui Barbu Bellu, de pe Calea Victoriei, mai multe păpuși mari, confecționate de el, care se mișcau și cântau (*Un pungaș periculos*, RĂZ.-W., 10 decembrie 1886, p. 3). Dotat, negreșit în inteligență, el a găsit metoda, rezumată foarte pe scurt de Bacalbașa, de a exploata naivitatea unor amatori de câștiguri ușoare pentru a-și asigura o existență îndestulată. Tocmai viața îmbelșugată pe care o ducea (se plimba în ultima vreme numai cu trăsuri de lux etc.) a determinat autoritățile, bazate și pe unele reclamații, să facă o descindere la locuința sa de pe strada Icoanei și să-l aresteze, la începutul lunii decembrie 1886 (*Falsificator de bacnotë*, RĂZ.-W., 6 decembrie 1886, p. 2), declanșându-se astfel un scandal de proporții care a frământat opinia publică bucureșteană aproape doi ani de zile. Principalul său complice, Mihai Sion Gherei (Zodiașu) a fost arestat la Bacău, abia la 12/24 decembrie 1887, găsindu-se ca obiecte compromițătoare în încăperea în care îl găzduise un moșier din localitate, escrocat și el, „o duzină de monede, un mic drug de alamă pe care îl arăta victimelor ca aur pentru monede, câțiva napoleoni și un flacon cu o substanță oarecare în el” (RĂZ.-W., 17 decembrie 1887, p. 1). După relatarea mai completă, oferită în Parlament de Nicolae Fleva, care se ocupa de procesul de escrocherie intentat lui Andronic pentru a acuza autoritățile liberale de complicitate, momentele scenariului de ademenire a amatorilor de câștiguri nemuncite ar fi fost următoarele: viitoarea victimă era dusă de un „samsar” la un ghicitor în cărți de pe strada Numa Pompiliu, ghicitor care, printre altele, îi prezicea că îl așteaptă un mare noroc bănesc de la o persoană „înaltă, cu ochii albaștri și părul galben” – aceasta fiind înfățișarea lui Andronic. După câteva zile, un alt „samsar” îl prezenta unui ins care împrumuta bani cu dobândă „ușoară”, nimeni altul decât același Andronic. Escrocul, cu un număr din *Monitorul oficial* (falsificat) pe masă, în care era înregistrată decorarea lui cu medalia „Bene merenti” pentru „invențiuni”, îl pune la curent cu „apa de aur”, cu care el, pretins fost mecanic la Monetăria Statului, putea fabrica napoleoni de aur, cu un preț de cost de numai patru lei. După un eventual drum împreună la Budapesta, de unde procurau „apa de aur”, Andronic și clientul său se întâlneau în casa „inventatorului” unde erau „surprinși” de un comisar de poliție, complice al ingeniosului șarlatan, care era de acord să nu-i aresteze pe cei doi „falsificatori de bani” în schimbul unei mari sume pe care victima escrocului o plătea, în bani

peșin sau în polițe, fără a mai avea apoi curajul să reclame autorităților cele întâmplate (relatarea, cu mult mai multe amănunte în: D.A.D., nr. 19, 12 decembrie 1887, p. 200-204: *Adunarea Deputaților. Discursul d-lui N. Fleva ținut în ședința de la 1 decembrie 1887*). După desfășurarea, timp de mai multe luni, a unei dificile anchete, procesul a fost înaintat spre judecare Tribunalului Ilfov, Secțiunea a II-a, Andronic și complicitii săi fiind învinuiți și de alte multe escrocherii; fixat inițial pentru data de 14/26 decembrie 1887, procesul s-a judecat în cursul anului 1888 (v. mai departe în acest volum, p. 136 și nota 72, p. 164).

36 Azilul Elena Doamna, fondat de soția lui Alexandru Ioan Cuza pentru a adăposti și școlariza fete sărace și orfane, a fost frământat de mari neînțelegeri între cadrele didactice în cursul anilor 1886-1887, neînțelegeri determinate îndeosebi de numirea ca directoare de studii a unei doamne Schmalz, nemțoaică de origine, „o femeie cu maniere de bucătăreasă îmbătrânită“ (*Azilul Elena Doamna în mâinile distrugătorilor*, RĂZ.-W., 18 noiembrie 1887, p. 1), recomandată reginei Elisabeta de către o „mare ducesă“ din protipendada Rusiei. Opoziția, și în special jurnalele *Lupta* și *Epoca* au atras atenția asupra situației create în școala bucureșteană acuzându-l pe D.A. Sturdza, ministrul Instrucțiunii Publice, de trimiterea nemotivată la mânăstirea Agapia a zece fete nevinovate – această campanie înscriindu-se și ea în acțiunea de demolare a guvernului liberal. În realitate, a precizat D.A. Sturdza în Parlament, răspunzând unei interpelări rostite de Tache Ionescu, era vorba de eliminarea a zece eleve, în vârstă de 10 până la 16 ani, în două rânduri, în iulie și noiembrie 1887, învinuite că „nu vor să învețe, nu vor să se poarte bine și nu vor să se supuie la rânduielile azilului“, precizând apoi, în sensul afirmațiilor lui Bacalbașa, că toate motivele reale ale eliminării nu pot fi citate „în public“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 30 noiembrie 1887*, D.A.D., nr. 13, 5 decembrie 1887, p. 126). Al doilea grup de cinci eleve a sosit la Piatra-Neamț, sub supravegherea unei guvernante, la mijlocul lunii noiembrie 1887, de unde a fost expedit imediat la mânăstirea Agapia (și nu la Vărătic, cum notează Bacalbașa) „nu știm pentru ce și în ce scop“, potrivit relatării gazetei locale (*Correspondența provincială*, Piatra-Neamț, an. XVI, 15 noiembrie 1887, p. 2). Alte eleve – printre care și Seulescu, din clasa a II-a normală – au fost eliminate sau sancționate de către consiliul profesoral în martie 1888 (TEL., 4 martie 1888, p. 3), dovadă că situația revenea greu la normal în cunoscuta școală bucureșteană.

37 Ziarul *Lupta* a dezvăluit, la începutul lunii octombrie 1887, într-un serial demascator – la început nesemnlat – intitulat *Gheșeful de la fortificații* (4 octombrie 1887, p. 1; 8 octombrie 1887, p. 1; 10 octombrie 1887, p. 1, acesta din urmă iscălit Const. C. Bacalbașa) faptul că numai prima tranșă de ciment comandată la o fabrică franceză corespundea condițiilor prevăzute în contract, celelalte tranșe fiind de calitate inferioară, ceea ce l-ar fi determinat pe generalul Berendeiu, comandantul lucrărilor de fortificare a cetății București, să refuze acceptarea lui, fiind însă nevoit apoi să revină asupra hotărârii sale, la presiunea guvernului, „gheșeful“ realizat de contractanți fiind de 340 000 lei; campania împotriva ministrului de Război, gen. Al. Anghelescu a continuat în ziarul *Epoca*, în care s-a relatat despre o afacere cu hamuri, apoi din nou în *Lupta*, cu alte amănunte, generalul liberal fiind silit, la 4/16 noiembrie 1887, să-și înainteze demisia, un jurnal independent conchizând cu această ocazie: „D. general Al. Anghelescu a fost

întotdeauna mai mult pentru luptele pacinice în care, în loc de sânge, să curgă furnituri..." (*Demisia ministrului de Război*, RĂZ.,-W., 11 noiembrie 1887, p. 1). În locul său, la Ministerul de Război nu a urmat generalul Berendeiu, ci I.C. Brătianu, ca interimar de la 5/17 noiembrie 1887, până la căderea guvernului liberal, în martie 1888.

38 Nicolae Fleva a solicitat insistent dosarele de la Ministerul de Război în vederea interpelării pe care voia să o dezvolte a doua zi, în ședința Camerei din 19 noiembrie/1 decembrie 1887, dar I.C. Brătianu l-a refuzat categoric („D-lor, d-voastră puteți face interpelări, puteți cere de la minister toate explicațiunile, dar ca eu să aduc dosarele Ministerului de Război aici și să deschid porțile oricui ar voi să intre în acest minister, aceasta aș socoti că ar fi să lipsesc datoriei mele, nu numai de ministru, dar de român" (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 19 noiembrie 1887*, D.A.D., nr. 2, 20 noiembrie 1887, p. 7).

39 Nicolae Fleva și-a dezvoltat, într-adevăr, interpelarea la 20 noiembrie / 2 decembrie 1887, anunțând solemn la începutul discursului său, în care dezvăluia amănunțit afacerile pe care le-ar fi patronat generalul Angheliescu: „... nu mai suntem în Belgia ci din nenorocire în Vlășia Orientului" (*Discursul d-lui N. Fleva din ședința de la 20 noiembrie 1887*, D.A.D., nr. 4, 24 noiembrie 1887, p. 24). I-a răspuns, în aceeași ședință, I.C. Brătianu, apărând onoarea generalului Angheliescu („Poate să nu fie tot atât de bun administrator, căci obicinuît catanele cele mai bune nu sunt și administratorii cei mai buni, dar ca general, ca oștean, nimeni nu poatăe tăgădui că este din cei mai buni pe care-i avem în țara noastră") și îndemnând la o politică prudentă în relațiile economice cu țările occidentale, cu grijă de a nu prejudicia interesele României: „Noi însă am căutat să înlăturăm pe streini de orice concesiuni pe cât puțină era, fiindcă ei sunt obicinuîți să ne trateze ca în Orient și n-aș voi să ne trateze nici chiar ca în Occident fiindcă eu cunosc poate și mai bine Occidentul și știu că și pe acolo se petrec lucruri pe care Orientul nu prea ar avea să le invidieze. De aceea ați văzut că diferite lucrări și drumuri de fier le facem cât putem prin noi înșine" (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 20 noiembrie 1887*, D.A.D., nr. 3, 21 noiembrie 1887, p. 19).

40 Numirea unei comisii de anchetă parlamentară în cazul Al. Angheliescu a fost propusă în ședința Camerei din 24 noiembrie / 6 decembrie 1887; la 4/16 decembrie 1887 au fost aleși în această comisie deputații: Nicolae Ionescu, I. Codreșcu, I. Sturdza, C. Stoicescu și C. Dissescu; o zi mai târziu, Nicolae Ionescu își va da însă demisia, în locul lui fiind ales, cu 52 de voturi din 72, Al. Marghiloman care, la rândul său, va demisiona și el la 7/19 decembrie 1887 (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 7 decembrie 1887*, D.A.D., nr. 19, 12 decembrie 1887, p. 205).

41 Iosif Oroveanu fusese implicat în procesul lui Stoica Alexandrescu, cel care atentase la viața lui Ion Brătianu în str. Vărmii (*n.a.*); v. mai sus, p. 54-55 și nota 43, p. 74; p.62-63 și nota 55, p. 78.

42 În ședința Camerei din 23 noiembrie / 5 decembrie 1887, în cadrul discuțiilor asupra adresei de răspuns la mesajul Tronului, Al. Djuvara îi atacase nominal pe Eug. Stătescu și guvernul liberal, învinuîți că au instituit un „regim al forței brutale" („aveți ca emblemă bâta" – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 23 noiembrie 1887*, D.A.D., nr. 5, 25 noiembrie 1887, p. 38). În aceeași ședință, după pauză, C. Dissescu va lua cuvântul în apărarea regimului liberal, dar va fi întrerupt de Iosif Oroveanu („voi să vă arăt, d-le Dissescu, că d-voastră voriați să vărsați sânge" – în 1876); imediat a intervenit

și Eug. Stătescu, care s-a adresat lui Oroveanu „Este aceasta o nouă amenințare de asasinat?“, primind din partea acestuia o replică injurioasă, notată apoi, la cererea unor deputați mai pudici, doar prin trei puncte în stenograma ședinței. Iritat de insultă, Eug. Stătescu a răspuns sec, părăsind, probabil, după această scenă, sala: „Când însă acest om, care nu stă pe aceste bănci decât prin toleranța Adunării, are cutezanța să ridice capul, să intervetească rolurile și să amenințe din nou, o! atunci aceasta caracterizează o situațiune și eu unul, dacă d-voastră îngăduiți asemenea lucruri, eu nu mai pot sta pe această bancă!“ (Ibid p. 45).

43 Generalul Radu Mihai „trece“ de la Departamentul Lucrărilor Publice la Ministerul de Interne la 29 aprilie/11 mai 1887.

44 În ultima ședință a Adunării Deputaților din 19/31 decembrie 1887, după ce ministrul Domeniilor, Vasile Gheorghian citise mesajul regal de dizolvare a Camerelor, Gh. Chițu, care prezida ședința, a rostit cuvintele înregistrate astfel în stenogramă: „Camera este dizolvată. Trăiască Regele! Trăiască Constituția țării! (Aplauze prelungite)“ (Adunarea Deputaților. Ședința de la 19 decembrie 1887, D.A.D., nr. 27, 31 decembrie 1887, p. 365).

45 Medicul îndrăgit îndeosebi de populația nevoiașă a Bucureștilor, (Alois Drasch (despre care se relatează mai pe larg în vol. I al acestei lucrări, p. 101-106; v. acolo și nota noastră 322) a încetat din viață la 24 octombrie / 5 noiembrie 1887 („Doctorul Drasch, care în curs de 45 de ani, a dat ajutorul lui medical la o mulțime de lume de toate naționalitățile și din toate clasele societății atât în București cât și prin districtele țării și care n-a luat niciodată bani de la săraci, a încetat din viață azi-dimineață la orele 4 în locuința sa d-asupra spițeriei de la Biserica cu Sfinți“ – RĂZ.-W., 25 octombrie 1887, p. 2). La ceremonia funebră de la cimitirul Bellu catolic de la Filaret, ceremonie care a avut loc luni 26 octombrie / 7 noiembrie 1887 au participat numeroși bucureșteni în frunte cu I. Câmpineanu, N. Fleva, dr. Felix ș.a. Doctorul Drasch primise de curând, hotărârea de „împământenire“, în martie 1886, cu un număr de voturi favorabile, nemăiîntâlnit până atunci, în astfel de ocazii, în Camerele Parlamentului românesc (77 voturi pentru și 1 contra, în Adunarea Deputaților, la 25 ianuarie / 6 februarie 1886 și cu unanimitatea de 57 de voturi în Senat, la 7/19 martie 1886). Din rapoartele „comisiunilor de indigenat“ pe care nu le-am cunoscut când am redactat notele volumului I al acestei lucrări aflăm și unele amănunte mai puțin sau deloc știute astăzi din viața lui Alois Drasch: se stabilise în România în 1845, funcționând între anii 1845-1849 ca medic al județului Ialomița și apoi al orașului Mizil; în octombrie 1859 se căsătorise la biserica Sf. Ilie din Calea Rahovei cu o româncă, Arichița Băjescu; „D-sa viețuind atâta timp în această țară este cunoscut de toți românii din toate unghiurile țării ca un bun doctor, cu sentimente umanitare, aducând foloase nenumărate tutulor românilor suferinzi și mai ales poporațiunii burgheze sărmâne, dându-le toate ajutoarele gratuit și chiar medicamente“ (Adunarea Deputaților. Ședința de la 25 ianuarie 1886, D.A.D., nr. 35, 30 ianuarie 1886, p. 485-486; v. și *Senatul. Ședința de la 7 martie 1886*, D.S., nr. 55, 12 martie 1886, p. 563).

46 Nepot al cărturarului moldovean Gh. Asachi, medicul George Assaky făcuse strălucite studii de specialitate în Franța, la Montpellier și Paris; în 1887 el fusese chemat de la Lille, unde preda la Facultatea de medicină, oferindu-i-se de către guvernul liberal un post de profesor la Facultatea de medicină din București (v. dr. I.

Ghelerter et dr. B. T. Horodniceanu, *Le professeur Georges Assaky*, comunicacion présentée au XVI-e Congrès international d'histoire de la médecine, Montpellier, Septembre 1958). El va sosi în capitala României în primele zile ale anului 1887, fiind întâmpinat la gară, cu entuziasm, de un grup numeros de studenți mediciniști („D. Inotescu, președintele Societății studenților în medicină, a rostit un discurs bine simțit la care dl. profesor Assaky a răspuns cu câteva cuvinte călduroase” – TEL, 6 ianuarie 1887, p. 3). Doctorul Assaky va fi primit curând în casa din București a lui I. C. Brătianu, fiind menționat, în corespondența familiei, ca un posibil pretendent la mâna Măriuței, fiica liderului liberal, măritată însă nu peste multă vreme cu generalul Pillat (aceștia sunt părinții poetului Ion Pillat). Numirea lui George Assaky, fără concurs, ca profesor la Facultatea bucureșteană de medicină (RĂZ.-W., 14 ianuarie 1887, p. 2), va provoca însă iritare printre colegii săi de breaslă (decan al Facultății de medicină era vestitul Gr. Romniceanu, despre care a mai fost vorba în aceste file), guvernul liberal fiind nevoit să propună Camerelor legiuitoare, în februarie 1887, o lege specială prin care trei eminenți medici români erau numiți profesori la București („Lege pentru înființarea a trei noi catedre la Facultatea de medicină din București și pentru numirea titularilor lor”): George Assaky, Victor Babeș (chemat de la Facultatea de medicină din Budapesta) și Nicolae Kalinderu. Doctorul George Assaky – se preciza în motivarea la proiectul de lege prezentat de ministrul Instrucțiunii Publice, D.A. Sturdza – este „laureat al Facultății de medicină și Academiei de medicină din Paris, care, prin concurs, a căpătat postul de profesor agregat la facultățile de medicină din Franța și de șef al cursurilor și lucrărilor de anatomie și operațiuni chirurgicale la Facultatea din Lille”. Nu fără obiecții (unii deputați au menționat că ar fi fost nevoie de avizul Consiliului profesoral al Facultății de medicină, încălcându-se, în lipsa acestuia, autonomia universitară), legea va fi aprobată de Adunarea Deputaților la 18 februarie / 2 martie 1887, cu 68 de voturi contra 4, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice fiind „autorizat să cheme cu titlu de profesori provizorii” la catedrele de clinică chirurgicală, patologie experimentală și de bacteriologie și de clinică medicală pe – în ordine – doctorii George Assaky, Victor Babeș și Nicolae Kalinderu (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 18 februarie 1887*, D.A.D., nr. 48, 20 februarie 1887, nr. 690-697). Doctorul Assaky va fonda la București Institutul de Chirurgie la spitalul Filantropia, va participa, în septembrie 1887 (împreună cu dr. N. Manolescu) la Congresul mondial de medicină de la Washington etc., bucurându-se, în ciuda ostilității unor colegi invidioși de o recunoaștere reală a meritelor sale. El va părăsi țara prin 1889, întorcându-se în Franța, arătând că această hotărâre se datorează „intrigilor și mizeriilor de tot felul la care îl expuneau colegii săi din facultate, în frunte cu decanul celebru dr. Romniceanu și cu atotputernicul și lacomul cumular dr. Severeanu” (*Incidentul Assaky*, RĂZ.-W., 23 ianuarie 1889, p. 2); va reveni în București – unde se va stabili definitiv – în 1897, ca director al nou creatului Institut de ginecologie și ca profesor de clinică ginecologică, încetând însă curând din viață, în plină putere, în aprilie 1899, la numai 44 de ani (v. cap. „Anul 1899” al acestei lucrări).

Anul 1888

[Alegerile pentru Cameră și alegerea tuturilor frunțașilor opozanți. Marele scandal cu furniturile militare, afacerea fraților Maican. Comitetul celor 12 coloneli intră în linie. Violentele lupte parlamentare. Gheorghe Panu, ales deputat de Iași, intră în țară. Zilele agitate de la 13, 14 și 15 martie. Luptele și omorul din curtea Mitropoliei. Arestarea lui Nicolae Fleva și Nicolae Filipescu. Căderea lui Ion Brătianu; ministerul Theodor Rosetti. Răscoalele țărănești. Condamnarea fraților Maican. Primul și singurul atentat împotriva regelui Carol. Opoziția care a răsturnat pe Ion Brătianu se descompune. Greșul lui Fleva la alegerile comunale din București. Moartea generalului Dimitrie Lecca. Conservatorii declară ruptura cu Dumitru Brătianu. Camera aleasă sub Theodor Rosetti. Casația condamnă pe fostul ministru de Război, generalul A. Anghelescu. Moartea Elenei Oteteleşanu. Menelas Ghermani introduce etalonul de aur. Caragiali, directorul general al Teatrului Național. Em. Pache Protopopescu, primar al Capitalei. Dărâmarea Turnului Colței. Feroasa crimă din Tabaci.]

[Alegerile pentru Cameră și alegerea tuturilor frunțașilor opozanți]*

Ziarul *l'Indépendance Roumaine*, cu buna credință pe care câteodată o practică ziarele noastre în fierbințeala controverselor politice, publicase, între altele, cum că Ion Brătianu este un nebun, dovadă e faptul că la anul 1854, când a fost arestat ca participant în comitetul secret revoluționar care voia să atenteze la viața împăratului Napoleon III, a fost internat la Paris în casa de sănătate a doctorului Blanche, care era un mare specialist pentru bolnavii atinși de alienație mintală. Această insinuaie a fost publicată și în ziarul *Le Soleil* din Paris.

Acestui ziar i-a răspuns doctorul Blanche. Doctorul afirmă că Ion Brătianu n-a fost deloc bolnav de alienație mintală, ci a fost trimis în casa de sănătate de către prefectul poliției din Paris fiindcă suferea de o gravă afecțiune de piept ce nu putea fi căutată într-o temniță.¹

¹ Notele explicative se află la sfârșitul capitolului, p. 145.

În preziua alegerilor generale, opoziția a ținut întruniri publice în toată țara, și fiecare întrunire a trimis regelui un delegat care să-i ceară să garanteze libertatea alegerilor.

Opoziția repeta purtarea opoziției de la Mazar-pașa, în 1875, care, în ajunul alegerilor pentru Senat, a trimis la Palat pe Mihail Ferekide să obțină de la capul statului aceeași asigurare. Atunci regele a făcut o declarație categorică cum că dorește ca alegerile să fie libere. Acum a răspuns invariabil delegaților două cuvinte: „Vom veghea“.²

Bineînțeles că alegerile au fost tot atât de libere precum au fost aproape toate în România, iar sentinela regală n-a vegheat decât de formă.

Campania electorală fu foarte îndârjită.*

Regimul liberal era bătrân de 12 ani, iar adversarii regimului numeroși și puternici. Dizidențele liberale, pe de altă parte, îl încovoiașe.

Asupra țării căzuse în acel an mari cantități de zăpadă, care îngreua mult circulația la țară și, prin urmare, vizitele pe la proprietarii rurali; de aceea opoziția întâmpină mari piedici.³

Ministrul de Interne Radu Mihai vedea, însă, situația în negru, rapoartele ce primea din toată țara arătau că opoziția e foarte tare și că rezultatul alegerilor lasă să se prevadă o primejdie.

Bucureștiul, care astăzi este în fruntea orașelor independente și mult mai pornit către spiritul de opoziție decât către cel obedient și guvernamental, pe vremea aceea era zestrea guvernamentală la toate alegerile. În schimb, toate celelalte centre mari erau în opoziție.

Iașii, Severinul, Ploieștii, Botoșanii, Galații, Brăila, Bârladul, Buzău și chiar Craiova erau hotărâte împotriva guvernului.⁴ Radu Mihai scrie lui Dimitrie Sturdza o scrisoare descurajată, căreia acesta îi răspunde printr-o scrisoare de încurajare și de îndemn la luptă, asigurându-l că izbânda va fi a partidului liberal. Nu știu prin ce indiscrețiune această scrisoare ajunge în publicitatea ziarelor de opoziție și mărește, astfel, avântul opoziției și deprimarea guvernamentală.⁵

Alegerile dau o mare majoritate numerică guvernului, însă dau și opoziției un foarte mare succes moral; toți fruntașii opoziției, fără nici o excepție, sunt aleși, numărul lor este 54. Pentru moravurile epocii, aceasta însemna căderea sigură a guvernului liberal.

Alegerile au trimis atunci în Cameră pe șefii opoziției de toate nuanțele: Lascăr Catargiu, Dumitru Brătianu, Gh. Vernescu, Nicolae Fleva, Gheorghe Mârzescu, Ion Lahovary, Gheorghe Panu, Miltiadi Țoni, Tache Ionescu, Alexandru și Ion Marghiloman, Petre Carp, Nicolae Blaremburg, Alexandru Djuvara, Ilariu Isvoranu, prințul Știrbei, Petre Grădișteanu, Gheorghe Paladi, I. Nicorescu, Nicolae Ionescu, Constantin Grigorescu etc., etc.

Pentru întâia oară Nicu Filipescu intră în Cameră, ales în opoziție de către Colegiul al 3-lea din Brăila.⁶

Bucureștiul, însă, n-a ales decât guvernamentali.

Aceste alegeri au însemnat sfârșitul regimului de 12 ani al partidului liberal și sfârșitul lui Ion Brătianu, care n-a mai venit la putere.

Acum, în curând, după căderea lui Ion Brătianu în luna martie, lupta va începe între coalizații victorioși. Fiindcă acești coalizați erau de atâtea nuanțe, cei mai populari dintre ei erau liberalii dizidenți și democrații, însă grosul organizat îl aveau conservatorii. Și se va vedea că victoria din urmă a rămas a conservatorilor, fiindcă aceasta era și dorința regelui Carol.

[Marele scandal cu furniturile militare; afacerea fraților Maican]

În toila campaniei electorale: o bombă! Marele scandal de la Ministerul de Război, în care sunt implicați colonelul Maican *, comandantul unei brigade de artilerie și generalul Maican, comandantul flotilei.

Un căpitan Dimancea intră în posesiunea unor acte compromițătoare pentru ambii frați și amândoi sunt acuzați de traficuri mari, iar toate aceste documente le comunică colonelului Sergiu Voinescu.

Se vede din scrisorile găsite cum că amândoi Maicanii întrețineau, corespondență cu un oarecare Broadwell, cetățean american, pentru furnituri militare.**

Colonelul Maican cheamă pe Broadwell la București ca să trateze din vreme și-i comunică în scris că sunt șanse mari de câștig, deoarece urmează să se facă mari comenzi.

În această scrisoare, colonelul Maican anunță că pe viitor scrisorile sale vor fi semnate Louise.

Generalul Maican este grăbit să puie mâna pe bani, de aceea îi cere mereu lui Broadwell și stăruitor. Broadwell îi răspunde că fratele său colonelul e mai dibaci, dacă va fi mereu atât de pretențios, va sfârși prin a se compromite.

[Comitetul celor 12 coloneli intră în linie]

Când aceste scrisori au fost cunoscute, în cercurile ofițerești s-a ridicat un strigăt de indignare. Șeful guvernului, pus în curent cu denunțările făcute, numește o comisiune compusă din generalii Cernat, Berendeiu și Budișteanu ca să ancheteze cazul, dar opinia publică și opinia ofițerimii nu e mulțumită. În seara de 28 ianuarie, 12 coloneli se întrunesc și încheie un proces-verbal prin

care se leagă să nu dezarmeze până ce, în această gravă cestiune, nu se va face lumină, deplină justiție. Acești 12 coloneli erau: Horbațky, Sergiu Voinescu, Poenaru, Popescu, Iacob Lahovary, Argintoianu, Kirîtescu, Caracalețeanu, Brătianu, Bădulescu, Grămățescu și Carp.

Generalul Maican era o fire simpatică și lipsit de răutate, în schimb fratele său, colonelul, era un om rău, care nu cunoștea iertarea.

Era cunoscut că, într-o seară, știind că un căpitan din artilerie juca banii regimentului al cărui casier era, a jucat contra lui, i-a câștigat o mare sumă, iar a doua zi i-a făcut inspecția casei. Căpitanul a fost judecat, osândit, degradat și și-a încheiat cariera la închisoarea Văcărești.

Când, în 1884, am fost arestat pentru manifestația ostilă făcută lui Ion Brătianu pe piața Teatrului, acel nenorocit fost căpitan își făcea acolo osânda.⁷

Într-una din scrisorile lui Broadwell către colonelul Maican, americanul spunea: „Când această afcere va fi terminată, voi pune de îndată cei 15 000 franci la dispoziția d-tale“.

Ziarele publică scrisorile lui Maican cât și răspunsurile lui Broadwell. În fine, amândoi frații Maican sunt trimiși în fața Consiliului de Război.⁸

• Maiorul Gherghel e comisar regal. În afacerea colonelului Maican, colonelul Carp e numit raportor și colonelul Algiu comisar regal. În afacerea generalului Maican, generalul Budișteanu este comisar regal, iar generalul Berendeiu raportor.

Colonelul Maican încearcă să se sustragă unei eventuale degradări, demisionând din armată. Bineînțeles, demisia nu-i primită. Dar moravurile noastre sunt destul de jos. Deși poartă pe umeri o acuzare atât de rușinoasă, deși e trimis înaintea Consiliului de Război, la clubul Regal e încă membru și e încă poftit în partidele de poker și la cele din sala de mâncare.

Numai la Jockey-club 15 membri cer radierea colonelului. Dar fiindcă operațiunea întârzie, prințul Gheorghe Bibescu își prezintă demisia din club. Și-o retrage, însă, când i se spune că statutele nu autoriză radierea decât numai cu votul Adunării generale.

În sfârșit, colonelul Maican e depus la Văcărești.

Consiliul de Război care-l va judeca, precum și pe fratele său, generalul, e astfel compus: Președinte: generalul Cernat. Membri: generalii Victor Crețeanu, Hercule Arion, Radovici și E. Fălcoianu.⁹

[Violentele lupte parlamentare]

În Camera cea nouă furtuna crește în fiecare zi, iar afară opoziția ține dese întruniri în sala Orfeu, pe care a închiriat-o până la Paște.

Sub atâtea lovituri, în fața marelui scandal în care sunt implicați frații Maican și generalul Al. Anghelescu, ministrul de Război, obosit, se înțelege, și prevăzând că furtuna va lua proporțiuni uriașe, Ion Brătianu anunță în ședința Camerei de la 22 februarie că și-a depus demisiunea în mâinile regelui și că Maiestatea-Sa a însărcinat pe principele Dimitrie Ghica cu formarea noului cabinet.¹⁰

Până la această demisie fusese iadul și în Parlament și în presă.

În presă, generalul Radu Mihai, ministrul de Interne, a fost acuzat că a furat un ceasornic de la un ofițer. În Cameră, debutantul Nicu Filipescu a strigat în mijlocul vijeliei:

- Nu mai putem tolera ca pe banca ministerială să stea hoții de ceasornice.

Ceilalți miniștri s-au sculat furioși și protestând, iar Radu Mihai a ieșit din incintă.¹¹

Dar în toiul celui mai asurzitor scandal erau și izbucniri de hohote de răs.

Într-una din aceste ședințe neuitate pentru cine a fost martor vorbea deputatul de Vlașca, Vasile Epurescu. Epurescu era urât, negru ca un țigan, ciupit de vărsat, iar când vorbea, holba ochii și se încrunta grozav. Dar de altfel era inima cea mai bună unită cu cea mai mare lipsă de pricepere a ridicolului în care cădea de câte ori vorbea în Cameră.

Epurescu începu să vorbească ca apărător al guvernului, dar un deputat din opoziție îl întrerupse. Atunci Epurescu se întoarce, își înalță bustul, scoate pieptul afară și, cu glasul tunător și cu tonul declamator, strigă:

– Nu mă întrerupeți, fiindcă sunt teribil în apostrofă!¹²

A fost o izbucnire de răs atât de unanimă, încât se cutremurau geamurile incintei.

Eram de față în tribuna presei.

Din ziua aceea și până ce a murit, Vasile Epurescu a purtat porecla: „Epurescu-Apostrofă“!

Însărcinarea dată lui Beizade Mitică Ghica de a forma cabinetul era numai o încercare de a diviza opoziția și de a prelungi șederea la guvern a partidului liberal. Partidul liberal, după 12 ani de putere, se dezobicinuisese de durerile opoziției.

Beizadea încercă mai întâi o combinație cu junimiștii, în guvern trebuia să intre Petre Carp, Theodor Rosetti, Titu Maiorescu, Marghiloman. Combinația căzu.

Apoi o combinație cu Mihail Kogălniceanu, cu Pache Protopopescu, Constantin Boerescu, Alexandru Lahovary. Nici această încercare nu avu soartă mai bună.

După ce Beizadeaua depuse mandatul, se făcu încercarea cu un minister prezidat de Mihail Kogălniceanu, dar condiția pusă de toți opozații era: dizolvarea Camerelor.¹³

Ion Brătianu pleca de la putere, dar nu voia să cadă și partidul, el se temea de excesele celor cari veneau din opoziție îndârjiți și exasperați.¹⁴ Operația era grea.

Fiindcă nu cădea numai un guvern sau un partid, cădea mai întâi un om de stat considerabil care domina întreaga viață politică a țării, cădea un regim de 12 ani de care era legată o epocă însemnată din istoria României.

Opoziția, care oprise agitația din afară până se va rezolvi criza, reîncepu campania de întruniri când văzu atât prăbușirea încercărilor [lui] Dimitrie Ghica și Kogălniceanu, cât și intenția de a se pune vrajba în sânul opoziției.

[Gheorghe Panu, ales deputat de Iași, intră în țară]

Gheorghe Panu fusese ales deputat al Colegiului al 2-lea de Iași. De îndată ce fu înștiințat, se întoarse în țară, însă la graniță fu arestat și condus la Piatra-Neamț. După lungi discuțiuni, Camera îi validă alegerea și Panu veni în București.¹⁵

Dar ceasul popularității lui Panu trecuse, fuga lui în streinătate îi întunecase aureola, personalitatea lui nu mai era încadrată în nimbul oamenilor deasupra celorlalți.

În Gara de Nord, nimeni care să-l primească, afară de noi cei din redacție și vreo doi prieteni.

Când a scoborât din vagon, a fost ceva rece, Panu se aștepta, firește, la altceva, însă acel ceva, adică o primire grandioasă și entuziastă nu avea.

Masele susțin și adoră pe cei cari luptă și dau piept cu dușmanul, niciodată un soldat care fuge nu va figura într-o apoteoză.

De la gară, Panu s-a dus acasă însoțit de administratorul ziarului și de câinele său favorit, Clapan. Apoi, la ora 12 am dejunat la restaurantul otelului Union, împrejurul unei mese cu vreo 14 persoane.¹⁶

Panu merita mult mai mult, dar o rea inspirație îi sfârșise cariera.

Marea lipsă a acestui om cu creier superior era că nu avea curajul să se supună sacrificiului, fiindcă nici nu înțelegea prețul sacrificiului.

Câteva zile înainte de sosirea lui Panu la București, opoziția unită a ținut o întrunire la sala Orfeu, în care au vorbit Alexandru Lahovary, G.D.Paladi și cu mine.^{17*}

Panu nu mai era iubit în cercurile politice, dupe cum nu mai era nici considerat ca un om superior și de viitor. Panu își demascase slăbiciunile.

Viața, pentru cine o înțelege, este o permanentă luptă în care biruie nu numai cei mai tari, dar cei cari par a fi cei mai tari. Căci victoria nu este numai funcțiune de forță proprie, dar, mai ales, de slăbiciune provocată la adversar. A părea tare este pentru ceilalți a fi tare. A fi sau a părea tare provoacă admirația prietenilor și teama adversarilor. Dar Panu arătase, în toiul celei mai crâncene lupte, partea lui slabă: greșală neiertată, care i-a fost fatală.¹⁸

Afară de asta, Panu, pentru calcule ușor de înțeles, atacase în ultimul timp pe Dumitru Brătianu și pe Gheorghe Vernescu, adică pe liberalii din opoziție, și lăudase neîncetat pe conservatori. Dar între radicalul Panu și conservatori era aproape o prăpastie din punctul de vedere al ideilor, pe când de liberali era cu mult mai aproape. Panu cunoștea situația țării și își da seama că viitorul guvern îl vor da nu liberalii, ci conservatorii; credința, neîntemeiată pe nici o realitate, că va putea fi ministru într-un cabinet conservator, l-a împins să adopte o tactică atât de greșită.¹⁹

Marele ziarist și capul atât de științific se dezvăluise ca un foarte inferior tactician.

Acum reintra în țară grațiat de rege.

La alegerea biuroului Camerei, opoziția prezintă pentru președinție nu candidatura lui Lascăr Catargiu, ci pe aceea a lui Dumitru Brătianu. Dar candidatul guvernamental, generalul Lecca, fu ales cu 100 voturi contra lui Dumitru Brătianu care întruni numai 42.²⁰

La Șenat, prințul Dimitrie Ghica comunică cum că în urma însărcinării ce i-a dat regele de a constitui ministerul, s-a adresat la toți parlamentarii opoziției, spre a-i da concursul și n-a fost unul care să nu-i declare că e gata să se așeze alături de d-sa pe banca ministerială dar, în același timp însă, toți au pus condițiuni care nu puteau fi primite. Față cu acestea, și-a declinat mandatul.

Printre condiții era una care nu putea fi primită de liberali și la care opoziția nu putea să renunțe: dizolvarea Camerelor.

Toate combinațiile de colaborare cu opoziția căzând, Ion Brătianu este din nou însărcinat cu formarea cabinetului. În ședința Camerei de la 27 februarie, Mihail Ferikide se urcă la tribună și citește următoarea combinație ministerială:

Ion Brătianu, președinte și ad-interim la Război, C.Nacu, la Instrucție și Culte și ad-interim la Interne, N.Gane, Agricultură și Domenii, M.Ferikide, Externele, D.Sturdza, Finanțele, Tache Giani, Justiția, P.S.Aurelian, Lucrările Publice.²¹

Acest cabinet trebuia să trăiască 15 zile.

Caracteristica acestui minister era că atrăsese pe Tache Giani, un rosettist de marcă, ceea ce însemna că „opозиția unită“ fusese atinsă câtva în unitatea ei. Dar puterea opозиției era totuși în creștere.

Anunțarea acestui cabinet îndârjește opозиția și o hotărâște la acte extrem de violente. Acum lupta devine cu totul extraparlamentară, luptă de presă, de întruniri publice și de stradă.

Ședința Camerei de la 27 februarie a fost foarte importantă și merită o mențiune mai largă.

Cel dintâi a vorbit Nicolae Fleva, care atacă cu violență noul cabinet.

Ion Brătianu a răspuns amintind că prințul Dimitrie Ghica a voit să facă un guvern de conciliațiune, iar dânsul (Ion Brătianu) a voit să atragă pe liberalii dizidenți în partid. Toate încercările și silințele au dat greș.

Lascăr Catargiu rostește o cuvântare în care impută regelui că n-a voit să satisfacă nici una din cererile opозиției. „Pe noi, spune Catargiu, ne-a trimis aci deznădejdea țării!“

Petre Carp a spus că prințul Dimitrie Ghica i s-a adresat ca să intre în minister, însă președintele Senatului i-a oferit portofolii, iar nu guvernul.

„Regelui i-am spus, urmează Petre Carp, că dacă e vorba ca noul minister să fie urmarea ministerului Brătianu, locul meu nu este acolo.“

Trebuia să se sfârșească cu sistemul ca, la guvern, oamenii politici să nu urmeze ceea ce au făgăduit în opозиție.

Mihail Kogălniceanu are cuvântul și spune că a tratat cu prințul Dimitrie Ghica. Acestuia i-a propus să constituie un minister de destindere a coardei, să ia miniștri din toate grupurile opозиției, să aducă o lege a inamovibilității magistraturei, o lege reală contra cumulului și, în fine, dizolvarea Camerelor. Dizolvarea nu acum, ci în câteva luni. Toate aceste condițiuni au fost primite, când ne-am pomenit că înțelegerea a căzut. Aci este un mister care nu e de ordin constituțional.

Kogălniceanu acuză și el pe rege.

Pe Dimitrie Giani îl întreabă cum va putea realiza ideile lui C.A.Rosetti, să facă, deci, ceea ce nici chiar Rosetti n-a putut face?

Kogălniceanu spune că regele are dreptul să însărcineze pe oricine cu formarea ministerului, însă trebuie să se inspire de la națiune.

Au mai vorbit în această ședință N.Blaremburg și miniștrii M.Ferikide și Tache Giani. Acesta din urmă a spus că a venit să realizeze ideile lui Rosetti.²²

Pe când se petreceau aceste evenimente, vine știrea morții împăratului Germaniei. Liberalii de la guvern, deși situația în țară era foarte încordată, încurajă pe rege ca să se ducă la Berlin.

Cu chipul acesta, guvernul obținea un timp de repaos înăuntrul căruia să poată manevra pentru dezbinarea opoziției. Și regele plecă la Berlin.²³

Dar opoziția nu slăbi deloc coarda. Absența regelui în loc s-o astâmpere, o animă și mai tare. Șefii opoziției înțelegeau că un armistițiu, oricât de scurt, ar putea fi păgubitor acțiunii lor.

De aceea opoziția hotărăște acum lupta fără cruțare, întruniri publice în toată țara și acțiune extraparlamentară permanentă la București.

Un manifest semnat de 42 deputați din opoziție este adresat țării. Cu acest prilej se constată că grupul junimist este divizat; pe când Iacob Negruți a semnat manifestul, Petre Carp și Alexandru Marghiloman nu l-au semnat.²⁴

[Zilele agitate de la 13, 14 și 15 martie]

Acum vin cele 3 zile hotărâtoare care răstoarnă pe Ion Brătianu și regimul său, zilele de 13, 14 și 15 martie.

Comitetele „opozițiunii unite“ sunt concentrate în permanență.

În ziua de 13 martie, opoziția ținu o întrunire în sala Orfeu. La ieșire, publicul cere să meargă la Palatul Regal – căci regele se întorsese de la Berlin – dar Nicolae Fleva, care este în frunte, cere masei de 3-4 000 de oameni să se împrăstie în liniște. Toată lumea aceasta, în frunte cu agenții electorali cari strigau mereu: „Jos Brătianu! Jos tâlharii!“ etc., ajunge în strada Colței, în fața casei lui Ion Brătianu, pe care n-o păzea nici o forță polițienească. Aci mulțimea staționează vreo zece minute insultând, vociferând și provocând. Mulțimea conduce apoi pe Fleva acasă.²⁵

A doua zi, la 14 martie, altă întrunire la sala Orfeu. De astă dată, poliția a concentrat bătașii în fața sălii. La ieșire se întâmplă ciocnirea. O mare învâlmășeală urmează. Nicolae Blaremburg și Gheorghe Vernescu se urcă în cupeul lui Fleva, dar agenții secreți ai poliției și așa numiții „cetățeni indignați“ atacă trăsura, îi sparg geamurile și o răstoarnă. Vernescu și Blaremburg sunt siliți să scoboare și să fugă; mulți prieteni îi împresoară ca să-i apere.

Trăsura fusese deshămată de opozanți și trasă cu brațele de oamenii din popor.

Mulțimea umple piața Teatrului și Calea Victoriei, apoi se îndreaptă către Palatul Regal. Curtea Palatului este invadată, iar mulțimea urcă scările peronului.*

Pe vremea aceea nu exista actualul grilaj de împrejmuire.

Regele, de la o fereastră, privește spectacolul. Pe stradă, urcați în birji, deputații Al. Djuvara, V.G.Morțun și alții rostesc discursuri către mulțime.

*

La Orfeu, publicul votase o moțiune prin care Lascăr Catargiu, Dumitru Brătianu și Gheorghe Vernescu ereau delegați să meargă la Palat și să ceară regelui schimbarea guvernului, însă delegația nu e primită. Mulțimea, aflând acest refuz, se înverșunează mai tare și vrea să intre în Palat. Nicolae Filipescu este pe peron, geamurile de la ușa de intrare cad cu zgomot, sala tronului e plină de soldați cu baionetele la armă.

În acest moment intră în curte și la trap escadronul de jandarmi călări în frunte cu maiorul Fănuță, care șarjează mulțimea. Strigăte sălbatice se înalță, iar învâlmășeala este de neînchipuit.

Nicolae Filipescu, care e în capul scării, vede pe maiorul Fănuță venind în direcția sa, în fruntea escadronului. Cu un gest repede, scoate revolverul și vrea să tragă. Dar o mână vânjoasă îi prinde brațul și o voce îi strigă:

– Ce faci, Nicule, ești nebun?...

Erea prefectul poliției, Dimitrie Moruzi.

Moruzi era rudă cu Filipescu.

Văzând că lucrurile iau proporții, regele trimite un aghiotant care cere ca jandarmii să se retragă.

Cu încetul, lumea se retrage din curtea Palatului, dar masa populară umple Calea Victoriei între Bulevard și Episcopie, până noaptea târziu.^{26*}

Pe când acestea se petreceau pe stradă, la Cameră, Constantin Nacu, ministrul de Interne, răspundea unei interpelări a lui Tache Ionescu. În această clipă se aude un zgomot de voci de afară, iar Nicolae Fleva, Gheorghe Vernescu și alți deputați din opoziție intră agitați.

Fleva strigă:

– Pe când dumneavoastră discutați aci, poporul e măcelărit afară!...

Iar Gheorghe Vernescu, foarte agitat, se adresează băncii ministeriale:

– Sunteți niște asasini...

Toată Camera e în picioare **, aprinderea tuturilor e la culme!

Ministrul Nacu răspunde:

– Dacă armata vă împiedică să faceți ceea ce ați făcut ieri, își face datoria.

Fleva ripostează.

– Poporul e ucis!...

Atunci Alexandru Marghiloman se scoală.

– Dacă-i așa, locul nostru nu mai e aci. Aideți la locul măcelului!...

Toată minoritatea se scoală și iese.

Dominați de această scenă, toți deputații se reped pe uși iar ședința se ridică.²⁷

Seara, la ora 7 jum. – 8, ieșirăm cu Panu pe Piața Teatrului, toți din redacția *Luptei*.

Piața și Calea Victoriei gemeau de lume. În fața templului artei, o lungă linie de jandarmi pedestri, cot la cot, care făceau garda; înăuntru, Ion Brătianu era sărbătorit printr-un banchet.*

De câteva zile, un comitet de comercianți liberali făcuse invitațiuni cu următoarele cărți:

„În onoarea ilustrului cetățean Ioan C.Brătianu,

Comercianții Capitalei vor da un banchet la 14/26 martie, în sala Teatrului. Sunteți rugați cu onoare a lua parte la acest banchet.

Președintele Comitetului, *Stancu R.Becheanu*²⁸

A doua zi, 15 martie, este ziua hotărâtoare. Un manifest iscălit de 53 deputați spune:

„Cetățeni,

Guvernul a provocat astăzi măcelul.

V-ați întrunit spre a vă consfătui să scăpați țara de relele care o covârșesc. Pe când păstrați, în exercițiul dreptului vostru celui mai sfânt, atitudinea cea mai pacinică și legală, puterea publică care vă pândește în umbră a asmuțit poliția asupra voastră.

Fără motiv, fără somațiuni legale, zbirii polițienești v-au lovit, v-au rănit cu armele, iar rândurile compacte ale sergenților și jandarmilor călări au trecut peste trupurile voastre strivite.

Aniversarea proclamării Regatului român a fost pătată de sânge.

Pe când poporul era măcelărit pe ulițe, în sala teatrului, la adăpostul unui cordon de baionete, îmbuibății regimului, beți de sânge și de trufie, sărbătoreau gloria șefului lor.

Cetățeni,

Sângele fraților voștri n-a curs în zadar, va fi roditor; durerile țării vor găsi în bărbăția voastră alinare și mântuire!

Curagiu, înainte pentru lege și pentru țară!“

[14 martie 1888]

Semnați: N. Blaremburg, D. Brătianu, G. M. Burileanu, D. Butculescu, C. Boerescu, Lascăr Catargiu, Const. Corjescu, C. Ciocazan, C. Kogălniceanu, I. Demetriad, [Dimitropolu, Al. Djuvara], I. Fătu, N. Filipescu, N. Fleva, dr. Frumușeanu, Petre

Grădișteanu, T. C. Grigorescu, dr. N. Garoflid, C. Enescu, Ilariu Isvoranu, Tache Ionescu, Ioan Lahovary, Caton Lecca, Ioan Marghiloman, Mihail Marghiloman, E. Mavrocordat, I. Movilă, G. Mărzescu, Al. Marghiloman, Iacob Negruți, A. D. Nicolaid, N. Nicorescu, I. Nușoreanu, Leon Negruți, Moise Pacu, George Paladi, George Panu, C. Pariano, August Pesiakov, N. Popescu, N. T. Pop, C. Quinzescu, N. Rășcanu, Const. Ressu, G. Robescu, N. Săruleanu, N. Stătescu, Al. Știrbey, M. Tzoni, G. Vernescu, D. G. Rosetti, Ion Kogălniceanu.²⁹

Precum se poate vedea, de astă dată a semnat și Alexandru Marghiloman, singur Petre Carp n-a semnat.

Mihail Kogălniceanu n-a semnat nici el, însă semnăturile celor doi fii ai săi figurau.

Dintre toți aceștia, astăzi, la 1928, mai trăiesc încă șase, aceștia sunt d-nii Iacob Negruți, C. Pariano, N. Săruleanu, Moise Pacu, Ciocazan și C. Kogălniceanu.

Seara, la ora 8, toți deputații și senatorii opozanți se adună la clubul „Unirea“ din palatul Băilor Eforiei*. Ședința e agitată.

După dezbaterile ce au urmat, s-a hotărât ca Gheorghe Vernescu să fie trimis în delegație la rege și să-i ceară schimbarea guvernului. S-a mai hotărât ca a doua zi toți deputații opozanți să plece de la Băile Eforiei pe jos și cu capetele descoperite până la Camera**

[Luptele și omorul din curtea Mitropoliei]

Gheorghe Vernescu se întoarce la ora 11 de la Palat, iar la ora 12 toți deputații porniră pe jos, cu capetele descoperite.

Spectacolul era impresionant. În frunte mergeau descoperiți: Dumitru Brătianu, Lascăr Catargiu și Gheorghe Vernescu.

Eu mă aflam în cele din urmă rânduri, alături de Panu.

Pe strade, până la Mitropolie, nici o manifestație, căci, afară de circulația obicinuită, nici un om mai mult. Dar când ajunserăm pe la hotel Avram, mulțimea era foarte mare. Porțiunea aceea din strada Bibescu, amândouă dealurile și strada spre chei gemeau de lume.***

Gangul clopotniței era ocupat de un detașament de vânători; ofițerul care-l comanda spuse că nu va lăsa să treacă decât pe acei cari se vor legitima că sunt deputați.

Atunci o împinsătură fu dată de către cei de la spate și cordonul e spart.

Împins de curent, ajung în curtea Mitropoliei. Alături de mine văd pe Nicu Filipescu, care lupta cu un soldat, trăgând fiecare de pușcă! Lumea alerga în

toate părțile, apoi un mare număr de vânători iese din Corpul de gardă și vânătoria după civili începe prin curte.

Mă refugiez pe culuarul chiliilor, fiindcă oricare trecea prin curte era înhățat de soldați.

D. avocat Haralambie Fundățeanu este bătut măr de soldați. Văd pe procurorul Petre Sfetescu ținut de guler de doi vânători și ghiontuit. Bietul procuror striga disperat, declinandu-și calitatea, dar e în zadar. Nu mai știu cine l-o fi scăpat din aventură.

Dar un foc de pușcă răsună! Toată lumea din curte se repede către ușa de intrare a Camerei! Fac ca toată lumea și alerg. În drum, aud un zvon sinistru.

– L-au omorât pe Fleva!

Mă apropiu de intrarea Camerei și văd un om întins, dar nu era Fleva. După figură, mi s-a părut că era deputatul liberal din Giurgiu, Vasile Epurescu. În realitate, era un ușier.

Nenorocitul căzuse victima unei erori.

Auzind zgomot mare în curte, s-a repezit și el să vadă ce se petrece. Tocmai atunci Nicolae Fleva urca treptele intrării, și pocnetul de pușcă răsună. Ușierul căzu trăznit, căci glonțul îl lovise în cap.

Versiunea ce a circulat atunci era următoarea: trebuia asasinat Fleva. Pentru executarea hotărârii fusese postat într-unul din turnurile Mitropoliei sergentul major de gardiști, anume Silaghi. Dar Silaghi trase mai jos în clipa când văzu pe Fleva și greși lovitura la o distanță foarte scurtă. Emoțiunea îi tremurase brațul.³⁰

În Cameră, agitația a cuprins pe toată lumea. Membrii Parchetului, prefectul poliției, comandantul pieței fură chemați grabnic.

Mulți din deputații opoziției veniseră înarmați cu revolve, spre a se apăra în caz că vor fi atacați de bătăuși. Faptul e cunoscut de poliție, iar procurorul anunță că va proceda la percheziția corporală.

Tache Ionescu, Alexandru Djuvara și alții trec revolvele soțiilor, care se aflau în tribuna doamnelor. Căci în ziua aceea tribuna doamnelor era, ca niciodată, garnisită de o mulțime de femei din elita socială.

Venirea deputaților opozanți la Cameră, cu capetele descoperite și în corpore anunța o ședință extraordinară. Și aceste doamne nu voiau s-o piardă.

[Arestarea lui Nicolae Fleva și Nicolae Filipescu]

Percheziția dădu astfel un rezultat negativ. Către seară fură arestați și trimiși la Văcărești deputații Nicolae Fleva, Nicolae Filipescu și alte câteva persoane.³¹

Evenimentele petrecute au fost urmărite cu mare interes de către legația rusească, ministrul Rusiei, Hitrovo, lucra din răsuputeri la răsturnarea cabinetului Brătianu, fiindcă chestia bulgară era tot o problemă, iar războiul ruso-austro-ungar putea să izbucnească dintr-un moment într-altul. Apoi era cestiunea fortificațiilor.

Rusia nu văzuse cu ochi buni ridicarea fortificațiilor de la Nomoloasa și a celor de la București, care-i închideau drumul către Bulgaria. Chiar și făcuse mijlociri oficioase. Spera, prin urmare, că un cabinet conservator va pune capăt politicii germanofile a lui Brătianu și va inaugura o politică favorabilă Rusiei.

Regele Carol, care cunoștea situația, regele care știa că unii dintre bătrânii conservatori fac politică rusofilă, nu voia să schimbe guvernul. Dacă regele a rezistat atât de mult presiunilor opoziției, numai politica externă era cauza.

De altfel, rușii nici nu se sfiau ca să se demaște; la toate manifestațiile de stradă din cele din urmă zile, agenții legației ruse erau peste tot.

În ziua de 15 martie, toată legația rusă, afară de ministru, era pe Dealul Mitropoliei. Secretarul de legație Lermontoff a stat atât de aproape de luptători, încât a primit în obraz o bură de cartuș.

Alt secretar de legație, anume Lwoff, a fost lovit de soldați cu paturile puștilor, fiindcă intrase în curtea Mitropoliei o dată cu valul opoziționist.

În tribuna doamnelor se afla d-na Putiala, soția celui d-al doilea secretar al legației ruse.

Rușii urmăreau cu cel mai pasionat interes lupta pe care o dădea opoziția ca să răstoarne pe Ion Brătianu.³²

A doua zi, la Cameră, a fost o ședință mai liniștită, fiindcă opoziția primise din partea regelui asigurarea că se va despărți de Ion Brătianu. Dar regele înțelegea să treacă puterea nu vechilor conservatori, nici măcar partidului liberal-conservator, ci unui guvern mai neutral. Mai întâi nu voia un guvern al opoziției celei violente, fiindcă se temea de actele de răzbunare împotriva lui Ion Brătianu și a liberalilor, al doilea, nu-l voia din cauza politicii din afară. Cum am spus, dacă ar fi izbucnit războiul austro-rus, regele dorea să aibă un guvern care să ducă România acolo unde ar fi voit Berlinul.³³

În ședința de la 16 martie s-au discutat evenimentele din ajun, și mai ales felul în care guvernul a făcut represiunea cu armata.

Într-un discurs liniștit ca expresiune, dar agresiv în fond, Petre Carp a rostit cuvântarea unui om sigur că a doua zi va veni la putere. Recunoscând guvernelor dreptul de a reprima neorânduiriile cu forța, a acuzat guvernul că la 14 și 15 martie armata a intervenit cu armele, fără să se fi făcut cele 3 somațiuni legale.

Apoi a făcut un aspru rechizitoriu guvernului pentru toată politica sa și a sfârșit prevestind că ziua căderii regimului liberal este apropiată.

În cursul acestei cuvântări, Carp a zis: „Îmi voi spune părerile, care sunt personale, fiindcă am rămas singur în această Cameră“.

Atunci, Alexandru Marghiloman întrerupe:

– Sunt și eu cu dumneata!

Marghiloman știa că situația de a doua zi erea a lui Carp și-și închipuia că acesta va deveni șeful partidului conservator. El făcea atunci un plasament politic pe care îl bănuia bogat în rentabilitate.

Punctul de plecare al carierei politice al lui Alexandru Marghiloman trebuie rânduit în această ședință și de la această întrerupere.³⁴

Pe când se petreceau aceste vehemente evenimente politice, se judeca procesul colonelului Maican. Pentru cele mai multe din acușări, apărarea, reprezentată prin marele jurist Mihail Cornea, invocă prescripția de 10 ani, care fu admisă. Dar Maican e osândit de Consiliul de război la 1 an închisoare și 1000 lei amendă – pedeapsa minimă – pentru concuziune și escrocherie.³⁵

Societatea aristocratică deschide numeroase liste de subscripțiuni și alege comitete spre a se veni în ajutorul victimelor din zilele de 14 și 15 martie. Victimile au fost un mort și mai mulți răniți contuzionați.

Comitetul central e compus din Alexandru Catargiu, Ion Lahovary și Alexandru Marghiloman, precum și din doamnele: Elena Oteteleşanu, Frosa Lascar Catargiu, princesa Valentina Bibescu, G. Vernescu, Dim. Brătianu, Olimpia Lahovary, Zoe Em. Lahovary, Al. Mavrocordat, Elena Cornescu, Constanța O. Șușu, Ana A. E. Lahovary, Eufrosina A. Catargi, Elena C. Catargi, Simona A. Lahovary, Ema Beldiman, Irina Marghiloman, Angelina C. Deșliu, Caton Lecca, Maria Blaremborg, Maria N. Filipescu, Maria L. Bogdan, Caterina G. Robescu, Caterina Butculescu, Elena Lascăr Catargi, Ana M. Deșliu, Marina G. Alexandrescu, Paulina A. Oteteleşanu, Eliza C. Boerescu, Em. Pache-Protopopescu, Elena P. Grădișteanu, Elena C. Catargi, Bessi Tache Ionescu, Maria C. Ollănescu, Zoe Paciuri, Grigore Păucescu etc. etc.³⁶

Toate ședințele Camerei până la 21 martie sunt de o rară violență.³⁷ Un discurs al lui Eugeniu Stătescu, foarte agresiv la adresa opoziției, provoacă dese furtuni.³⁸

În ședința de la 19 martie este un debut în Cameră, vorbește prințul Nicolae Bibescu, al doilea fiu al fostului domnitor George Bibescu, prin urmare frate cu prințul George Bibescu, care făcea politica conservatoare.

Pot adăuga că influența prințului George Bibescu-fiul în partidul conservator scăzuse mult, fiindcă atât mulți din conservatorii bătrâni cât și toți liberalii dizidenți din coaliție găseau acțiunea și tovarășia prințului prea compromițătoare.

Prințul Nicolae Bibescu dimpotrivă erea liberal, iar în ședința de la 19 martie a făcut o profesie de credință foarte liberală.

Cuvântarea sa a fost nepărtinitoare, a arătat că și guvernul și opoziția au săvârșit acte vinovate în zilele de 13, 14 și 15 martie, spune că focurile de armă pe care le-a auzit în curtea Mitropoliei în ziua de 15 martie nu puteau fi pocnete de pușcă, în sfârșit, face o declarație patriotică foarte caldă, care contribuie ca, la sfârșit să fie aplaudat cu entuziasm de întreaga Cameră.

Prințul Nicolae Bibescu era un bun orator, el luptase în timpul războiului franco-german în rândurile armatei franceze, acum pentru întâia oară intrase în Parlament.³⁹

[Căderea lui Ion Brătianu; ministerul Theodor Rosetti]

Dar ministerul Brătianu cade, și cu el regimul de 12 ani.

Regele n-a voit să dea guvernul nici unui din bărbații politici ai opozițiunii și nici măcar lui Petre Carp; regele se adresează lui Theodor Rosetti, președinte la Curtea de Casație, care părăsește magistratura.

Ministerul e format repede numai din junimiști.*

Theodor Rosetti, președinte și Internele, Petre Carp, Externele, Titu Maiorescu, Cultele și Instrucția, Menelas Ghermani, Finanțele, prințul Alexandru Știrbey, Lucrările Publice, generalul Barozzi, Războiul.

Portofoliul Domeniilor nu este ocupat. În cercurile politice se vorbea că acest portofoliu era ținut vacant spre a fi oferit lui Nicolae Fleva.^{40**}

La Cameră, noul minister se prezintă în ziua de 23 martie, dar declarația ministerială e primită cu o răceală de gheață. Toată lumea este nemulțumită, întreaga opoziție spumegă împotriva acestui „chiul“ al regelui.⁴¹

Prefect de poliție e numit colonelul Sergiu Voinescu, unul dintre cei 12 coloneli cari au determinat darea în judecată a colonelului Maican.⁴²

Presa întreagă, afară de *România liberă*, nu recunoaște acest guvern.

România, organul oficial al partidului liberal-conservator, spune: „Acest minister e un minister personal al M.S.Regelui, în care «opoziția unită» n-are nici un reprezentant“.

Panu, în *Lupta*, se ridică împotriva acestui minister, spunând că, spre a-l combate, nu e nevoie să-l vezi la lucru. Acest minister este un instrument servil în mâinile regelui, slugi plecate în fața Germaniei, reprezentând despotismul deghizat. Și sfârșește strigând: „Jos ministerul Palatului“.

Națiunea lui Dumitru Brătianu scrie că ministerul Theodor Rosetti n-a venit pe căile constituționale.

Singură *Epoca* povătuiește răbdare și așteptarea cu încredere.⁴³

A doua zi după formarea noului cabinet, guvernul dă ordin ca N. Fleva, N. Filipescu și ceilalți arestați de la 15 martie să fie eliberați din Văcărești.

De îndată ce s-a răspândit știrea liberării, grupuri de oameni din toate stările sociale au început să pornească, care pe sus, care pe jos, spre Văcărești. Ziua era frumoasă și câmpul înverzit.

Întovărășit de mai mulți camarazi și ziarști, am mers pe jos până la poalele dealului. Preumblarea plăcută și înveselită prin foarte numeroasele trăsură, cabriolette și căruțe care treceau către închisoare.

După o destul de lungă așteptare – până ce au fost îndeplinite toate formalitățile – poarta Văcăreștilor e deschisă și Nicolae Fleva urmat de Nicolae Filipescu apare. Era ora 5. Un tunet de aplauze și de aclamațiuni izbucnesc, este greu de redat cu scrisul acel spectacol, acel entuziasm care, de astă dată cel puțin, era sincer.*

După strânsori de mâini, felicitări, aclamații, cortegiul pornește în următoarea ordine:

Un mare număr de trăsură cu drapele tricolore, pline de flori și verdeață.

Unele drapele purtau: „Trăiască Fleva!”

Societatea operatorilor cu muzică și drapel.

Corporația pescarilor și măcelarilor.

Corporația precupeților.

Trăsura în care se afla Nicolae Fleva și N. Filipescu.

Pe tot parcursul, un public foarte numeros aclama, iar cortegiul era format de mai multe mii de oameni.

Parcursul a fost: Calea Văcărești, strada Bărăției, strada Lipscani și Calea Victoriei.

Când cortegiul ajunge în Calea Victoriei, o ploaie torențială se abate asupra orașului și astfel mulțimea e risipită în câteva clipe.^{44**}

[Răscoalele țărănești]

Dar agitațiile cele mari din București au dus, ca întotdeauna, agitația la sate. Țăranii, cari n-așteptau decât un prilej spre a se ridica împotriva celor cari îi apasă, încep să se miște. Dovadă că agitațiile din București au mișcat satele e faptul că răscoalele au început în apropierea Capitalei, de la Urziceni din județul Ialomița și s-au propagat în Ilfov.

Răscoalele încep din comunele Dridu, Fierbinți, Gagu, Creața-Leși, Dragomirești, Roșiori, Ileana, Crătunești, Drăgănești, Belciugata, Moara Doamnei, Afumați, Ștefănești.

Armata este trimisă în grabă ca să restabilească ordinea, dar până să o restabilească, țărani au prădat multe conace și au distrus unele recolte.⁴⁵

Dar la București, unde toată lumea nu era preocupată decât de problema guvernamentală, s-a dat o foarte slabă atenție acestui fenomen social care, mai curând decât se putea bănuși atunci, a transformat fața țării.

[Condamnarea fraților Maican]

La 29 martie, generalul Maican este judecat de Consiliul de război al Corpului 2 de armată și osândit la 10 luni închisoare, pierderea gradului și 400 lei amendă.⁴⁶

La Cameră, Gheorghe Panu cere guvernului informațiuni asupra răscoalelor țărănești. Primul ministru Theodor Rosetti răspunde că răscoalele au început în Ialomița, între alte cauze este fâgăduiala dată țăranilor cum că regele e hotărât să le împartă pământuri.

Armata trimisă contra răsculațiilor a fost sporită pentru ca ordinea să nu fie amenințată mai mult.⁴⁷

Adevărul era că mișcarea avea un caracter social foarte serios, care îngrijorase foarte mult guvernul. Era o prevestire.

Răscoalele au fost mai serioase decât au voit să spună ziarele în cele dintâi zile. La Fierbinți au trebuit să intervie, ca și la Greci-Grădiștea, Fundul Danciului, Micșunești și Balamuci, vânătorii, călărașii și roșiorii.

La Periș, Berceni, Crangea-Fundulea, Vidra, Dudești, proprietățile au fost devastate, primarii goniți, arendașii cari au fost prinși, bătuți. Armata venind a fost atacată în cele mai multe comune cu pietre, topoare, pari etc. Numai cu mare greutate liniștea a putut fi restabilită. Bineînțeles, după ce s-a făcut uz de arme și au căzut mulți morți și răniți.

Răscoalele s-au întins apoi în județele Prahova, Buzău, Muscel și Dâmbovița.⁴⁸

Ceea ce părușe unora că era numai o răscoală parțială era, în realitate, un puternic fenomen social: scânteia scăpăruse mai întâi atunci când C.A. Rosetti a cerut revizuirea legii tocmelelor agricole, după aceea când același mare democrat, fiind titular al Ministerului de Interne, a ridicat glasul întru apărarea cla-

sei plugarilor, a cerut reforme binefăcătoare pentru ea, a impus desființarea tuturor hrăpitorilor, în cap cu zapcii.

Țăranii obijduiți, săraci, apăsați, au auzit glasul care-i deșteaptă, iar în 1888 au răspuns la chemare.

O mare mișcare națională este, întotdeauna, o acțiune de solidaritate a claselor; la București, clasele diriguitoare se ridicaseră spre a scutura o apăsare politică; instinctiv, la sate, țăranii s-au sculat spre a scutura o apăsare economică. Întreaga societate românească era în deșteptare.

Începutul se făcuse, răscoalele din 1907 se pregăteau. Dar clasa conducătoare nu înțelese avertismentele.

Când spaima răscoalelor se mai domoli, opoziția reîncepu presiunile pentru dizolvarea Camerelor; dar guvernul amâna soluția fiindcă încerca mai întâi să-și consolideze situația. Spre a diviza opoziția, șeful guvernului intră în tratative cu unii din fruntașii ei.⁴⁹

În timpul acesta, prevăzând alegerile generale, liberalii își strâng rândurile. Un comitet de acțiune e constituit, acesta e compus din: prințul Dimitrie Ghica, Ion C.Brătianu, general D.Lecca, G.Chițu, D.Sturdza, Eugen Stătescu, P.S.Aurelian, M.Ferekide, V.Gheorghian, D.Giani, C.Nacu, Coco Demetrescu, Ștefan Șendrea și Gogu Cantacuzino.⁵⁰

Dar răscoalele țărănești, în ciuda afirmațiunilor oficiale și a iluziilor naive, se întind. Ele s-au lătit și au cuprins județele Prahova R.-Sărat, Buzău, Dâmbovița, Muscel, Argeș. Spre a potoli mișcarea, șefii armatei trec hotărât la represiuni sângeroase. Ziarele *Lupta* și *Națiunea*, organul lui Dumitru Brătianu, încep să atace guvernul și spun că în special colonelul Iacob Lahovary a săvârșit mari cruzimi, căci a dat ordin să se tragă în țărani fără să fi făcut somațiile legale.

Ziarele conservatoare sunt furioase și lovesc pe Dumitru Brătianu și pe Panu.

Dar în ceea ce privește *Lupta*, Panu nu era deloc vinovat, vinovatul eram eu. Politica lui Panu era să menajeze pe conservatori în vederea alegerilor, de aceea nu admitea ca să fie atacați; eu, care nu aveam asemenea motive, urmam calea corectitudinii democratice și blamam represiunea sângeroasă. De aci conflictul. Între Panu și mine au urmat scene violente, care s-au sfârșit cu declarația mea că mă retrag de la ziar. În aceeași seară Panu a venit acasă la mine și a împăcat lucrurile.⁵¹

Dar acum încep să se agite ofițerii împotriva *Luptei*, intrigați de conservatori; ofițerii amenință cu „executarea“ redactorilor ziarului lui Panu.

Conservatorii încep să-și dea repede sufletul pe față. Oameni cari au tunat ani de zile în contra despotismului lui Ion Brătianu, nici n-au ajuns decât cu un picior la putere și încep să ceară măsuri despotice împotriva adversarilor. Astfel, *l'Indépendance Roumaine* publică în nr. său de la 15 aprilie: „D-l prefect de poliție știe ce s-a petrecut astă-noapte la d.Ion Brătianu? Ni se semnalează că toată noaptea a fost o neîncetată intrare și ieșire de la d.Ion Brătianu. Ce mai plănuiește acest sinistru bătrân? Sperăm că poliția va fi cu ochii deschiși!”⁵²

Nici n-au apucat bine să atingă puterea și vechii conservatori cer intervenția poliției împotriva opoziției.

Ziarul francez, care timp de atâția ani se arătase campionul tuturilor libertăților, acum cere poliției să supravegheze pe șeful partidului liberal.

Tot în același ziar, un domn din elita conservatoare, anume Al. Șt. Catargi, publică o scrisoare prin care cere guvernului să prezinte un proiect de lege prin care să impuie ziarului *Lupta* să fie vândut cu o 1/2 centimă și să conțină atâta materie, și calitativ și cantitativ, cât ziarul englez *Times*.⁵³

Această zeflema era motivată de faptul că Gheorghe Panu, față de răscoalele țărănești, ceruse un număr de reforme agrare favorabile țăranilor.

Reacționarii ieșeau acum îndrăzneți de pretutindeni.

Consiliul de război din Craiova, unde a fost din nou trimis procesul colonelului Maican, îl osândește la 2 luni închisoare, peste anul la care fusese osândit în București și, în plus, la degradare.⁵⁴

[Primul și singurul atentat împotriva regelui Carol]

Un atentat contra regelui Carol. A fost întâiul atentat îndreptat împotriva acestui suveran.

Pe la sfârșitul lui aprilie, un individ, anume Preda Fântânaru, fost osândit la 5 ani pentru asasinat, atunci sergent în garda comunală, a venit până în fața otelului Metropol, unde a scoborât din trăsură. Era îmbrăcat într-un elegant costum țărănesc din Olt.

Avea o pușcă Lefauchaux calibru 20. La percheziție s-au mai găsit: un revolver, un stilet și un box american.

După ce a scoborât din trăsură, s-a postat în fața magazinului Nacu Mincovici – ceaprazăria militară de pe vremuri – și a așteptat; când a văzut pe rege în cabinetul său de lucru, a tras 2 focuri în fereastră.

Imediat s-a dat alarma. Sergenții din fața Palatului au sărit asupra lui Fântânaru și numai după o oarecare luptă – în care un sergent s-a ales cu buza spintecată de stilet – Fântânaru a fost arestat.

La interogator, Fântânaru a mărturisit că a voit să ucidă pe rege, fiindcă el este cauza tuturor suferințelor țărănilor.

Întrebat de ce n-a atentat la viața regelui în alte ocaziuni, de pildă pe stradă, a răspuns că pe stradă regele era întotdeauna însoțit de regina, pe care nu voia s-a atingă.

Fântânaru era un alcoolic inveterat, dar lunga campanie dusă de opoziție împotriva regelui cât și ultimele răscoale țărănești, au sugestionat, firește, pe acest om.⁵⁵

[Opoziția care a răsturnat pe Ion Brătianu se descompune]

Guvernul liberal n-a căzut decât de vreo 5 săptămâni și procesul de disoluție al opoziției unite începe. La o alegere parțială la Colegiul I de Cameră din București, generalul G. Manu este candidatul partidului liberal conservator, dar candidatul lui Dumitru Brătianu este Pană Buescu. Ziarul *Lupta* susține aceeași candidatură, dar generalul Manu este ales cu 903 voturi contra 69 date lui Pană Buescu.

De altfel nici nu era comparație între cele două candidaturi.⁵⁶

Pe când toată țara este hipnotizată de patimile, luptele și transformările politice, un adevărat hipnotizator de profesie vine în București. Acesta este celebrul Pickman, unul dintre cei mai mari prestidigitatori-hipnotizori și cititori ai gândului din câți au trecut prin București.

Reprezentațiile lui Pickman au fost date la Teatrul Național. La prima a fost de față și regina Elisabeta.

Pickman era în adevăr o forță în toate prezentările lui și a lăsat la București puternice amintiri.

De altfel Pickman avea o reputație mondială.⁵⁷

[Greșul lui Fleva la alegerile comunale din București]

Cea dintâi spărtură în blocul opoziției care răsturnase pe Ion Brătianu se face cu prilejul alegerilor comunale din București.

Conservatorii încep să-și dea repede sufletul pe față. Oameni cari au tunat ani de zile în contra despotismului lui Ion Brătianu, nici n-au ajuns decât cu un picior la putere și încep să ceară măsuri despotice împotriva adversarilor. Astfel, *l'Indépendance Roumaine* publică în nr. său de la 15 aprilie: „D-l prefect de poliție știe ce s-a petrecut astă-noapte la d.Ion Brătianu? Ni se semnalează că toată noaptea a fost o neîncetată intrare și ieșire de la d.Ion Brătianu. Ce mai plănuiește acest sinistru bătrân? Sperăm că poliția va fi cu ochii deschiși!”⁵²

Nici n-au apucat bine să atingă puterea și vechii conservatori cer intervenția poliției împotriva opoziției.

Ziarul francez, care timp de atâția ani se arătase campionul tuturilor libertăților, acum cere poliției să supravegheze pe șeful partidului liberal.

Tot în același ziar, un domn din elita conservatoare, anume Al. Șt. Catargi, publică o scrisoare prin care cere guvernului să prezinte un proiect de lege prin care să impuie ziarului *Lupta* să fie vândut cu o 1/2 centimă și să conțină atâta materie, și calitativ și cantitativ, cât ziarul englez *Times*.⁵³

Această zeflema era motivată de faptul că Gheorghe Panu, față de răscoalele țărănești, ceruse un număr de reforme agrare favorabile țăranilor.

Reacționarii ieșeau acum îndrăzneți de pretutindeni.

Consiliul de război din Craiova, unde a fost din nou trimis procesul colonelului Maican, îl osândește la 2 luni închisoare, peste anul la care fusese osândit în București și, în plus, la degradare.⁵⁴

[Primul și singurul atentat împotriva regelui Carol]

Un atentat contra regelui Carol. A fost întâiul atentat îndreptat împotriva acestui suveran.

Pe la sfârșitul lui aprilie, un individ, anume Preda Fântânaru, fost osândit la 5 ani pentru asasinat, atunci sergent în garda comunală, a venit până în fața otelului Metropol, unde a scoborât din trăsură. Era îmbrăcat într-un elegant costum țărănesc din Olt.

Avea o pușcă Lefauchaux calibru 20. La percheziție s-au mai găsit: un revolver, un stilet și un box american.

După ce a scoborât din trăsură, s-a postat în fața magazinului Nacu Mincovici – ceaprazăria militară de pe vremuri – și a așteptat; când a văzut pe rege în cabinetul său de lucru, a tras 2 focuri în fereastră.

Imediat s-a dat alarma. Sergenții din fața Palatului au sărit asupra lui Fântânaru și numai după o oarecare luptă – în care un sergent s-a ales cu buza spintecată de stilet – Fântânaru a fost arestat.

La interogator, Fântânaru a mărturisit că a voit să ucidă pe rege, fiindcă el este cauza tuturilor suferințelor țăranilor.

Întrebat de ce n-a atentat la viața regelui în alte ocaziuni, de pildă pe stradă, a răspuns că pe stradă regele era întotdeauna însoțit de regina, pe care nu voia s-a atingă.

Fântânaru era un alcoolic inveterat, dar lunga campanie dusă de opoziție împotriva regelui cât și ultimele răscoale țărănești, au sugestionat, firește, pe acest om.⁵⁵

[Opoziția care a răsturnat pe Ion Brătianu se descompune]

Guvernul liberal n-a căzut decât de vreo 5 săptămâni și procesul de disoluție al opoziției unite începe. La o alegere parțială la Colegiul I de Cameră din București, generalul G. Manu este candidatul partidului liberal conservator, dar candidatul lui Dumitru Brătianu este Pană Buescu. Ziarul *Lupta* susține aceeași candidatură, dar generalul Manu este ales cu 903 voturi contra 69 date lui Pană Buescu.

De altfel nici nu era comparație între cele două candidaturi.⁵⁶

Pe când toată țara este hipnotizată de patimile, luptele și transformările politice, un adevărat hipnotizator de profesie vine în București. Acesta este celebrul Pickman, unul dintre cei mai mari prestidigitatori-hipnotizori și cititori ai gândului din câți au trecut prin București.

Reprezentațiile lui Pickman au fost date la Teatrul Național. La prima a fost de față și regina Elisabeta.

Pickman era în adevăr o forță în toate prezentările lui și a lăsat la București puternice amintiri.

De altfel Pickman avea o reputație mondială.⁵⁷

[Greșul lui Fleva la alegerile comunale din București]

Cea dintâi spărtură în blocul opoziției care răsturnase pe Ion Brătianu se face cu prilejul alegerilor comunale din București.

Comisia interimară era sub președinția lui Em. Pache Protopopescu, desemnat a fi primar. La alegeri, „opозиția unită“ prezintă o listă în care figurează toți fruntașii opозиției: în capul listei Colegiului I, Dumitru Brătianu, iar în fruntea listei Colegiului al 2-lea, Nicolae Blaremburg. Deci nici un conservator cap de listă.

Conservatorii, consultând listele electorale, vedeau că sunt în minoritate față de celelalte nuanțe liberale.

Dar Fleva, omul popular al Bucureștilor și fost primar sub liberali, prezintă listă separată.

Listei lui Fleva se alătură cooperatorii cu Dumitru Butculescu, oarecare grupuri de meseriași și un număr de comercianți. Fleva părea că este o primejdie pentru lista „opозиției unite“ pe care o susținea guvernul.

În ziua alegerii, lupta fu foarte caldă. Mergând pe la diversele secțiuni de votare, întâlnesc grupuri de alegători cari strigau: „Fleva! Fleva!“; s-ar fi părut că Fleva este eroul și va fi învingătorul. Totuși rezultatul a fost: lista guvernului 1401 voturi, lista liberală 720, lista Fleva 262 și o altă listă independentă 109. *

Guvernul și „opозиțiunea unită“ au învins, dar au învins cu mare greutate, liberalii, a doua zi după o atât de răsunătoare cădere, au putut întruni 720 voturi, ceea ce, pentru guvern și partidele din opозиție, era un avertisment. Iar marele tribun și omul popular prin excelență, d-abia capătă 262 glasuri.⁵⁸

Încă o dovadă de prețel ce se poate pune pe popularitatea stradei.

Pache Protopopescu a fost ales primar, iar Nicolae Vrăbiescu, A. Roșeanu, Leonida Paciurea și Ef. Ghermani ajutori.⁵⁹

Dar ruptura între partidele cari au răsturnat pe Ion Brătianu se lărgește.

În Iași se fac alegeri comunale. La Colegiul I, lista „opозиției unite“, aliată cu junimiștii și susținută de administrație are 332, lista liberalilor lui Mărzescu obține 260, radicalii lui Panu întrunesc 77 glasuri, iar socialiștii 19.

Se declară balotagiu. Conservatorii înțeleg că nu sunt în majoritate.⁶⁰

Pe la mijlocul lui iunie, I. L. Caragiale este numit director general al Teatrului Național, iar membri în comitet: V. A. Ureche, Pătrașcu, Dimitrie Rosetti (Max) și Wachmann.

Trecerea lui Caragiale pe la Teatrul Național n-a lăsat nici o urmă bună, dimpotrivă, de mult Teatrul Național n-a mers atât de rău cum a mers sub noua direcție.⁶¹

Căderea regimului liberal dă loc la descoperirea câtorva acte necinstite în administrațiile publice sau controlate. Una din cele mai importante este scandalul de la Eforia Spitalelor Civile, în care este implicat directorul Eforiei,

Simeon Mihăilescu, un fost rosettist, fost secretar general al Ministerului de Interne când Rosetti era titular la acest departament, fost prefect de poliție în noaptea istorică a lui 11 martie 1871, când studențimea a atacat banchetul germanilor de la sala Slătineanu. Simeon Mihăilescu, dovedit că furase sume însemnate, a fost depus la Văcărești, apoi osândit de justiție.⁶²

[Moartea generalului Dimitrie Lecca]

În același timp, partidul liberal mai suportă o pierdere însemnată: generalul Dimitrie Lecca, președintele Camerei liberale, moare subit la Bacău. Generalul n-avea decât 60 de ani.

Generalul avea o însemnată influență în Moldova.

Generalul Dimitrie Lecca comanda batalionul de vânători de gardă la Palat, când a fost detronat Vodă-Cuza, la 11 februarie 1866. În războiul Independenței a comandat cu bravură pe câmpul de bătălie.⁶³

În 1889 va fi o Expozițiune Universală la Paris, România va participa. Comisar al României și președinte al comitetului este numit prințul George Bibescu. Un mare comitet urmează. În fruntea acstui comitet sunt oameni de mâna întâi a țării, precum: Lascăr Catargiu, general I. Em. Florescu, George Vernescu, Nicolae Blaremborg, Em. Protopopescu-Pache etc. etc. Nici un membru al partidului lui Ion Brătianu nu figurează.⁶⁴

Cu toate stăruințele opozanților din vechea „oposiție unită“, guvernul nu dizolvă imediat Camerele, fiindcă junimiștii aveau scopul lor bine precizat.

Petre Carp spusese întotdeauna că țara e guvernamentală, aceasta spusese și regelui. De atâtea ori repetase: „Dați-mi puterea și mă prind că la cele dintâi alegeri am majoritatea“⁶⁵. Dar, ca de atâtea ori, Carp exagera.

În adevăr, țara erea guvernamentală, adică în țară erea un contingent electoral care, fiind foarte mobil, trecea de la un partid la altul și întotdeauna la cel care guverna, dar acest contingent singur nu putea da majoritatea unui partid fără nici o legătură cu masa electorală.

Acest adevăr l-a înțeles Carp de îndată ce a ajuns la putere.

În ziua în care noul minister Theodor Rosetti s-a prezentat discuțiunii Parlamentului, George Panu a atacat guvernul, spunându-i că, nefiind cunoscut de țară, că neavând popularitate, este un minister personal. Iar Petre Carp i-a răspuns, adăugând:

– Recunoșc că am venit la guvern fără popularitate, dar, spre deosebire de acele guverne care au venit populare și au căzut nepopulare, noi venim nepopulari, dar vom pleca populari.⁶⁶

Guvernul căuta acum să-și facă partizani în rândurile „oposiției unite“, căci fără concursul măcar a unei părți dintre cei cari răsturnaseră pe Ion Brătianu,

nu poate îndrăzni să înfrunte lupta electorală. Cei dintâi cari s-au arătat accesibili ispitelor guvernamentale au fost tinerii de la *Epoca*, adică Nicu Filipescu. Platforma erea: eliminarea treptată a tuturilor elementelor liberale din blocul fostei „opoziii unite“ și reconstituirea vechiului partid conservator pur de orice amestec strein.

Nicu Filipescu, în *Epoca*, a scris un articol agresiv împotriva lui Nicolae Fleva și Gheorghe Panu, articol intitulat: *În contra oamenilor populari*.

Fiindcă oamenii cei mai populari din blocul opoziționist erau liberalii, conservatorii întreprind să-i anihileze, unul după altul.

La București, Fleva fusese redus la alegerile comunale. La Iași, marele elector Gheorghe Mârzescu, liberal dizident și omul popular al Iașilor, este și el învins în alegerile de la Comună.

Pretutindeni conservatorii bătrâni merg mână în mână cu guvernul. *

Când guvernul junimist a socotit că relațiile dintre conservatori și liberalii din fosta opoziție s-au răcit îndestul și că fostul bloc e de fapt desființat, dizolvă Parlamentul. Aceasta în luna lui septembrie.⁶⁷

În ziua de 8 septembrie, Camerele sunt dizolvate. Miniștrii și mulți dintre deputați vin în frac la Cameră. Decretul de dizolvare este foarte scurt, iar formalitatea citirii decretului tot la fel.

Și acum încep conciliabulele, intrigile, luptele și tragerile pe sfoară.

Toate partidele se pregătesc de luptă.

Liberalii lui Dumitru Brătianu se întrunesc deosebit de conservatori, având în frunte pe Dumitru Brătianu, M. Kogălniceanu, Petre Grădișteanu, N. Blaremburg, G. Panu, C. Boerescu, G. Paladi.⁶⁸ Fleva face tot bandă aparte.

Liberalii lui Ion Brătianu se întrunesc chiar în seara dizolvării la societatea Națională și aleg următorul comitet de luptă: Ion Brătianu, D. Sturdza, Eugen Stătescu, P. S. Aurelian, G. Ghițu, An. Stolojan, M. Ferikide, Andrei Vizantie, Ștefan Șendrea, Vasile Gheorghian, Const. Nacu, Alex. Orăscu, Vasile Lascăr, Gr. Serurie, D. Giani, Const. Stoicescu, N. Moroianu, Dancovici, Tacu, D. Tănăsescu, G. Esarcu, Vilner, Tache Anastasiu, Coco Demetrescu, Stancu Becheanu, Gogu Cantacuzino și N. Constandache.⁶⁹

[Conservatorii declară ruptura cu Dumitru Brătianu]

Conservatorii, cari vor să pună singuri mâna pe putere, stăruie să se facă cât mai repede ruptura cu Dumitru Brătianu. Liberalii dizidenți, fără concursul cărora regimul lui Ion Brătianu nu ar fi putut fi răsturnat, au devenit acum o

povară care trebuie aruncată. De aceea, imediat după dizolvarea Camerelor, comitetul partidului liberal-conservator se întrunește și hotărăște rupțura. Lascăr Catargiu trimite lui Dumitru Brătianu următoarea scrisoare:

„București, 14 septembrie 1888

Domnule Brătianu,

Am onoarea a vă comunica că, în ședința sa de la 12 septembrie, Comitetul executiv al Partidului liberal-conservator, în majoritate, a fost de părere că, prin căderea guvernului d-lui Ion Brătianu, scopul coaliției a fost îndeplinit și că, în consecință, Partidul liberal-conservator se cade ca la viitoarele alegeri să se prezinte singur în luptă.

În ședința sa de la 13 septembrie, Comitetul central al partidului fiind consultat, a confirmat, d-aseamenea, în majoritate, deciziunea Comitetului executiv.

Primiți, vă rog, domnule Brătianu, încredințarea prea osebitei mele considerațiuni și stime.

*L. Catargiu*⁷⁰

Deosebirea între gratitudinea conservatorilor și a liberalilor este elocventă. La 1876, după răsturnarea lui Lascăr Catargiu, coaliția nu s-a desfăcut înaintea alegerilor, iar toți fruntașii ei au mers la urne împreună și toți au fost aleși în Parlament. Conservatorii însă întorc spatele, a doua zi după victorie, tovarășilor liberali.

Peste puțin va veni și rândul lui Vernescu.

În ziua de 19 septembrie se prezintă în fața Curții de Apel procesul directorului Prefecturii poliției Capitalei, căpitan Dimancea, a inspectorului de poliție Alexandru Davila și a procurorului Paraschivescu.

Acești funcționari au fost dați în judecată pentru că au torturat pe niște țigani arestați sub acuzarea de tâlhărie.

O tâlhărie cu răsănet se făptuise la Valea Tânganului, o ceată de țigani fu bănuțită; ceata fu arestată și adusă la Prefectura poliției, însă fiindcă toți țiganii au tăgăduit cu îndărătnicie participarea lor la tâlhărie, au fost bătuți și schingiuți într-un mod îngrozitor.

Vestea înspăimântătoarelor torturi a zguduit tot orașul, Parchetul a intervenit și rezultatul a fost trimiterea celor trei funcționari în fața justiției.

Curtea a osândit pe Dimancea și pe Alexandru Davila fiecare la câte 2 000 lei amendă și solidar la 100 lei daune, iar pe procurorul Paraschivescu l-a achitat.⁷¹

• Conservatorii sunt furioși în contra acestei sentințe de condamnare. Deși torturile îngrozitoare erau dovedite, ziarul *l'Indépendance Roumaine* a susținut că toți acuzații trebuiau achitați, deoarece țigani erau recidiviști.

Acest ziar nu mai era în opoziție, deci nu mai avea nevoie să facă fățărnicie profesând principii de justiție și înaltă moralitate.

Procesul escrocheriei cu apa de aur a venit în fața Secției a 2-a a Tribunalului corecțional. Sion Gherei și Andronic au fost osândiți la câte 2 ani închisoare și la câte 1 000 lei amendă. Ceilalți acuzați la pedepse mai mici. Un fost comisar de poliție, Theodorini, a fost osândit la 6 luni.

Andronic și Sion Gherei au mai fost osândiți și la 59 400 lei despăgubiri către cei escrocați constituiți parte civilă.⁷²

Prefect al Poliției Capitalei e numit colonelul Algiu.⁷³

[Camera aleasă sub Theodor Rosetti]

Alegerile dau, se înțelege, o mare majoritate partidului liberal-conservator, însă guvernul nu poate fi încântat fiindcă partizanii săi sunt foarte puțini.

Caracteristicile acestor alegeri sunt:

1) Colectiviștii (adică partidul liberal condus de Ion Brătianu) deși bătut face, totuși, foarte bună figură în alegeri, căci, aproape peste tot, candidații liberali strâng de aproape pe candidații cari biruiesc.

2) La Iași, liberalii de toate nuanțele uniți și cu radicalii lui Panu triumfă aproape pe toată linia. La Colegiul II de Cameră sunt aleși: Panu, Toni, Nicolae Ionescu etc., la Colegiul al 2-lea de Senat Gheorghe Mârzescu, Ștefan Șendrea și Climescu, la Colegiul al 3-lea de Cameră Ion Nădejde, socialistul.

3) În Cameră pătrund doi socialiști: V.G. Morțun la Roman, Ion Nădejde la Iași. Mai triumfă și C. Dobrescu-Argeș la Argeș, care, deși nu e socialist, e primul deputat țărănist în Parlamentul României.⁷⁴

La alegerile de balotagiu pentru Cameră triumfă liberalii dizidenți uniți cu liberalii-colectiviști. La Iași, Mihail Kogălniceanu, la Dolj, Ștefan Pleșea, la Prahova, C. Enescu și Radu Stanian, C.T. Grigorescu și C. Micescu. Apoi la Senat sunt aleși, la Craiova, Gheorghe Chițu, la Iași, prințul Grigore Sturza și la Prahova, P.S. Aurelian și N. Fleva.⁷⁵

În Ilfov, Ion Brătianu rămâne în balotaj cu bancherul Christoff Cerlenti la colegiul I de Senat. La al doilea scrutin nu se mai prezintă.

Căderea lui Ion Brătianu este semnificativă. După 12 ani de atotputernicie, acest om, sub guvernul căruia se facuse atâtea fapte mari care transformaseră România, nu mai putuse găsi un colegiu care să-l trimită în Parlament.⁷⁶

Numai doi dintre toți foștii lui miniștri au putut fi aleși, aceștia erau: Gheorghe Chițu, ales în balotaj la Colegiul I de Senat din Dolj și P.S. Aurelian, ales în balotaj la Col. 2 senatorial din Prahova. Totuși liberalii căzuseră în picioare, iar forța lor electorală îngrijora foarte mult pe conservatori.

Imediat după sfârșitul alegerilor, conservatorii ridică capul și sfidează guvernul. În conciliabule se hotărăște răsturnarea cabinetului care nu se poate rezema pe majorități nici în Cameră, nici în Senat.

În fața acestei situațiuni, cabinetul e hotărât să pună chestiunea de încredere la Senat cu prilejul alegerii președintelui. Theodor Rosetti, primul-ministru, cere Senatului să procedă la alegerea președintelui pentru ca echivocul care apasă asupra cabinetului să se risipească.

Candidatul guvernului la președinție era Nicolae Crețulescu, iar candidatul partidului liberal-conservator, generalul I. Em. Florescu. Acesta din urmă e ales cu 57 de voturi contra 37 date lui Crețulescu, plus 8 buletine albe.

Echivocul dispăruse.⁷⁷

A doua zi după alegerea generalului Florescu se răspândește în oraș știrea că guvernul va dizolva Senatul; bineînțeles era numai un zvon, însă tensiunea între guvern și majoritate crește.

Alegerea președintelui Camerei are o importanță încă și mai mare. Aci partidul liberal-conservator prezintă candidatura lui Lascăr Catargiu.

După rugămintea stăruitoare a primului ministru, alegerea e amânată pentru 24 ore, dar a doua zi Lascăr Catargiu este ales președinte cu 105 voturi contra 40 date lui Dumitru Brătianu, 7 lui Gheorghe Vernescu și 14 buletine albe.

Liberalii-colectiviști au votat alb, iar dizidenții și cei mai mulți junimiști, adică guvernamentalii, au votat pentru Dumitru Brătianu.

Proclamarea lui Lascăr Catargiu președinte al Camerei este primită cu lungi salve de aplauze din Cameră și tribune, fiindcă partidul luase din vreme măsura ca să garnisească tribunele publice cu partizani și agenți.⁷⁸

Situația guvernului era, de acum, pe deplin lămurită, doi bătrâni conservatori din vechea gardă bătută la 1876 prezidau Camera și Senatul.

Situația guvernului ca și a partidului conservator era, astfel, foarte nesigură încă de la început; era frământărilor începea. Generalul Gheorghe Manu fiind ales vice-președinte cu cele mai puține voturi dintre cei patru vice-președinți, se urcă cel dintâi la tribună ca să mulțumească Camerei. Cu acest prilej, el spune:

– M-am suit cel dintâi la tribună ca să vă mulțumesc; deși am obținut cel mai mic număr de voturi, o fac ca să amintesc proverbul care spune: „Ferește-mă, Doamne, de prieteni, căci de dușmani mă feresc singur“.⁷⁹

Generalul Manu era bănuït că cochetează cu guvernul și că n-ar fi favorabil unui guvern prezidat de Lascăr Catargiu.

După alegerea celor doi președinți, ministerul Theodor Rosetti prezintă regelui demisia cabinetului. Regele îi însărcinează tot pe dânsul cu constituirea unui nou cabinet. Un guvern Catargiu regele nu-l voia încă. Atât pentru politica din afară, cât și pentru politica din'năuntru dorea un cabinet moderat și oarecum imparțial între partidele extreme.

Noul cabinet este astfel compus: Theodor Rosetti, președinte fără portofoliu, Al. Știrbey, Internele, Gheorghe Vernescu, Justiția, generalul Manu, Războiul, Alexandru Lahovary, Domeniile, P. P. Carp, Externele, Titu Maiorescu, Instrucția Publică, Menelas Gherman, Finanțele, Alexandru Marghiloman, Lucrările Publice.

Noul minister este primit în Cameră fără entuziasm.⁸⁰

Un deputat din Iași, anume Ceaur Aslan, arată că vechiul partid conservator a plecat steagul în fața Erei nouă.⁸¹

Petre Carp, întrebat în ajunul alegerilor dacă guvernul va face alegeri libere, a răspuns:

– Le va face curate.⁸²

Ceaur Aslan constată că alegerile nu au fost, însă, nici libere, nici curate. Guvernul e atacat din mai multe părți, iar bătrânii conservatori sunt posomorâți.

Deocamdată, toate forțele mai tinere ale vechiului partid conservator, precum Alexandru Lahovary și generalul Manu, trecuseră la junimiști.⁸³

La jumătatea lunii noiembrie, partidul liberal al lui Ion Brătianu înregistrează o nouă grea pierdere: Ion Câmpineanu, una din cele mai mari valori ale partidului și șeful prezumtiv, moare la vârsta de 46 de ani, de o boală nervoasă care-l rodea de mult.⁸⁴

Partidul liberal pierduse prin moarte, de la 1876 până la 1888, pe C.A. Rosetti, pe generalul Lecca, pe Ion Câmpineanu și, prin dizidență, pe Dumitru Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Fleva, plus oamenii din a doua și a treia categorie din vechea gardă, precum Grigorie Serurie, Pană Buescu, C. Grigorescu etc. Totuși, în alegeri, partidul se ținea bine.

La 1876, când partidul conservator pierduse puterea, alegerile generale n-au adus în Cameră decât un singur membru al acestui partid, pe prințul Alexandru Știrbey la Craiova⁸⁵, acum cel puțin 10 liberali putură intra în Cameră și în Senat, iar în foarte multe colegii, candidații liberali au căzut pentru foarte puține voturi.

Dacă Ion Brătianu n-ar fi murit peste 2 ani și jumătate și dacă și-ar fi păstrat vigoarea mintală, niciodată partidul liberal n-ar fi stat 8 ani în opoziție.

Un succes al liberalilor era și alegerea senatorilor universitari: Universitatea din București a ales pe Alexandru Orăscu cu 27 voturi contra lui Alexandru Odobescu, candidatul conservator, care a înrunit 17, iar la Iași a fost ales iarăși candidatul liberal Gheorghiu cu 17 voturi contra candidatului junimist Culiانو care a avut 16.⁸⁶

[Casația condamnă pe fostul ministru de Război, generalul A. Anghelescu]

În ziua de 1 decembrie se prezintă înaintea Curții de Casație procesul generalului Alexandru Anghelescu, fost ministru de Război. Dat în judecată de către Senat, conform legii de responsabilitate ministerială și acuzația e susținută de către comitetul acuzator compus din următorii senatori din dizolvatul Senat liberal: Polizu-Micșunești, președinte, Arapu, Nanu, Grigore Ștefănescu, Budișteanu, Vergati și Meitani, membri.

Acuzatul e apărat de avocații Danieleanu și Corbescu Matei.

Ministerul de Război s-a constituit parte civilă pentru lei 167 000. Avocații ministerului sunt d-nii Vasile Misir și Vasile Brătianu. Prezidează primul președinte C. Skina, iar instanța e compusă din secțiunile unite ale Casației.

După trei zile de dezbateri Curtea de Casație, constituită în Întă Curte de justiție, a condamnat pe generalul Al. Anghelescu la 3 luni închisoare, 15 000 lei amendă și 30 000 lei despăgubiri civile către Ministerul de Război, care a fost frustrat cu prilejul unei furnituri de cositor. Mai e condamnat la incapacitatea de a primi vreo funcțiune publică, la pierderea drepturilor sale civile, excepție pentru dreptul de pensiuă. Întâia oară, în România, un ministru era osândit pentru hoție și abuzuri.⁸⁷

[Moartea Elenei Oteteleşanu]

La 4 decembrie a murit Elena Oteteleşanu, născută Filipescu, marea matroană a Bucureștilor.

Elena Oteteleşanu era cea dintâi doamnă primitoare, generoasă, miloasă și mecena Capitalei. Primiriile ei, balurile ei, seratele, serbările în marele parc din strada Matei Millo erau unice în București. Nu era om de calitate, tânăr care începea, om care voia să intre în societatea de sus, care să nu înceapă prin salonul doamnei Oteteleşanu. Am spus toate acestea în volumul I.

Această femeie era o instituție, era o mare autoritate socială; o recomandare a ei, o intervenție, o rugămintă erau întotdeauna ca și un ordin. După două luni de suferințe, pe patul boalei, demna matroană a încetat din viață.

Astăzi, în casa ei unde a primit tot ceea ce Bucureștiul și întreaga țară avea mai deosebit, este instalată o restaurație: Terasa Oteteleşanu. Iar în parc joacă oarecare trupe de vară.⁸⁸

Intrigile în partidul conservator urmează. Lascăr Catargiu este, cu încetul, părăsit de mulți conservatori cari merg să se grupeze în jurul lui Alexandru Lahovary, adică în jurul guvernului.

Lascăr Catargiu ceruse să se voteze un proiect de lege care să declare Galațul port franc, după cum mai fusese odinioară; era o făgăduială dată gălățenilor care-l alesese deputat.

Era aproape de Crăciun. Lascăr Catargiu cere Camerei să nu ia vacanță până ce nu va vota legea portofrancului, însă Camera, cu 52 voturi contra 26 hotărăște să ia vacanță imediat. Votul era categoric în contra lui Lascăr Catargiu.⁸⁹

Conflictul se va lichida după vacanță, în 1889.

[Menelas Ghermani introduce etalonul de aur]

Parlamentul votează proiectul de lege prezentat de ministrul de Finanțe Menelas Ghermani pentru introducerea etalonului de aur și suprimarea agiului.

Am vorbit mai înainte de flagelul agiului. Junimiștii aveau în programul lor desființarea lui prin introducerea etalonului de aur.

Liberalii de toate nuanțele au combătut proiectul. Dar Menelas Ghermani a arătat că asupra celor 180 milioane lei aflați în circulație erau 47 milioane argint depreciat, fără valoare internațională și 26 milioane bilete hipotecare. Circulația era, dar, prea încărcată, trebuiau retrase din circulație 26 milioane bilete hipotecare și introdus etalonul de aur.

Proiectul a fost votat și a dat foarte bune rezultate.⁹⁰

[Caragiali, directorul general al Teatrului Național]

Regimul se mai distingea prin două activități: una la Comună, cealaltă la Teatrul Național.

X

La Teatrul Național, Caragiali călcase cu piciorul stâng. Caracterul său autoritar, cât și lipsa de autoritate – fiindcă fusese prea mult timp camaradul pe picior de egalitate cu cei mai mulți dintre actori – i-a creat repede o atmosferă de nesuștinut. Cei mai de seamă actori: Grigore Manolescu, Aristița Romanescu, C. Nottara etc. părăsesc Teatrul și, în curând, Caragiali se vede redus numai la comici.

La Teatrul Național nu se mai reprezentau decât oarecari farse, iar rezultatul era că teatrul nu mai atrăgea pe nimeni. Actorii nu mai jucau decât în fața scaunelor absolut goale.*

Totuși, norocul ținea ochii pe el. Într-o bună dimineață moare o doamnă Momulo, care lasă o avere de mai multe milioane; printre moștenitori se afla și mama lui Caragiali.

După multe tribulațiuni, procese și tratative, Caragiali izbutește să dobândească o parte din această moștenire atât de însemnată.⁹¹

În privința acestei moșteniri, o anecdotă:

Printre alți camarazi de petreceri, Caragiali avea și pe un viorist din orchestra Teatrului Național, numit Drăgoescu. Acest Drăgoescu plătise de atâtea ori sprijirile lui Caragiale, și-i împrumutase, nu o dată, tradiționala piesă de 5 lei pentru ca să aibă a doua zi ce mânca. Când Caragiali a ajuns chiabur, s-a întâmplat ca Drăgoescu să cam scapete; apoi a aflat că Caragiali plătește acum festinuri baltazarice în tovărășia altor persoane mai simandicoase, iar pe vechii lui tovarăși mai golășei îi cam ocolea. Totuși, Drăgoescu – sau Drugoiu, cum îi spuneau intimii – își luă inima în dinți și se prezintă, într-o zi, la autorul *Noptii furtunoase*, care dejuna la birtul Enache, în companie. Drugoiu, nici una, nici două, îi cere cu împrumut 300 lei.

Atunci Caragiale și-a luat un fel de aer solemn și făcu lui Drugoiu morală:

– Bine, mă, Drugoiu, ce fel de prieten mi-ești tu? E adevărat că am moștenit, și e adevărat că m-ai ajutat când eram sărac, dar asta însemnează că acum să-mi împart averea cu prietenii? Păi, dacă voi face una ca asta, n-o să rămân iar calic, mă Drugoiu?

Bietul Drăgoescu rămase pe gânduri și nu putea să-i treacă. Știa perfect de bine că prietenul Caragiale, cel mai bun prieten al lui, plătise la Frascatti, cu două seri mai înainte, 600 lei, o petrecere cu lăutari, cu șampanie și cu câte și mai câte. Și atunci îi veni o idee:

– Mă, Iancule, tu ai dreptate, dar ia închipuiește-ți tu un lucru...

– Ce să-mi închipuiesc, Drugoiu?

– Închipuiește-ți, Iancule, că noi trecem amândoi, într-o dimineață, pe Podul Mogoșoaiei și că o slujnică de la etajul de sus îți varsă în cap murdăria dintr-un tucal. Pe tine te face learcă, dar eu, care sunt lângă tine, nu primesc câțiva stropi pe haine? Numai câțiva stropi din moștenirea ta cer și eu, Iancule.

Toți cei de față au râs, a râs și Caragiale cam silit, dar a adăogat răutăcios:

– Țsta e spirit bulgăresc.

Istoria nu ne spune dacă bietul Drugoiu, prietenul decepționat, a fost stropit.⁹²

[Em. Pache Protopopescu, primar al Capitalei]

Cu totul altceva a fost activitatea lui Pache Protopopescu la Primărie.^{**}

Fără nici o exagerare, Em. Pache Protopopescu a fost cel mai capabil și muncitor primar din câți i-a avut capitala României.

Lui i se datorește sistematizarea multor cartiere, dărâmarea, unui număr de biserici, printre care și biserica Sărindar. El a deschis piețe, a aliniat străde, a amenajat Cișmegeiul – unde a introdus fântânele luminoase – a instalat lumina electrică pe marele bulevarde, la Șoseaua Kiseleff, la Abator, etc.^{***} El a pus la punct cestiunea filtrelor de la Arcuda. El a dărâmat Turnul Colței, ceea ce a produs o puternică protestare din partea arhitecților. Dar opera lui capitală este prelungirea marilor bulevarde, dintr-o parte de la strada Brezoianu până la Cotroceni, din altă parte de la strada Colței până la Obor.⁹³

Pache Protopopescu a fost un om de o mare activitate și foarte pasionat pentru opera lui.

Cestiunea înfrumusețării orașului îl preocupa foarte mult, îl preocupa și cestiunea locuinței. După ce a deschis marile bulevarde, a înțeles că ele vor fi foarte cu greu populate, clădirile mari ar fi venit târziu. Preocupat de aceste idei, a intrat în negocieri cu o societate de construcții din Paris, această societate se obliga să construiască pe întregul bulevard, de la Cotroceni la Obor, numai case înalte de 6 etaje; terenurile trebuiau să fie cedate de Primărie, iar casele, după 99 de ani, reveneau comunei. Era o afacere strălucită din punctul de vedere estetic și edilitar.

Reprezentantul societății, pe care l-am intervievat atunci, mi-a expus planul său:

– Imediat după ce casele vor fi construite, toate vor fi locuite. Pentru prăvălii, mă adresez comercianților de pe Calea Victoriei, Lipsani, Carol etc., și spui fiecăruia: „Dumneata plătești pentru magazinul dumitale, bunăoară, 3 000 lei chirie, eu îți ofer o prăvălie mai mare, luminată cu electricitate, curată și nouă numai cu 1 500 lei și contractul pe 5 ani“. Ofer astfel la toată lumea prăvălii și locuințe cu mult superioare, cu apă curentă și rece, cu electricitate în cartier, pe o arteră largă și sănătoasă, cu tramvaiul pe dinainte și numai cu jumătate chirie plătită de fiecare. Nu cred că vor fi oameni cari să refuze. Cu chipul acesta, cel puțin 50 000 oameni se vor muta în noile clădiri. Însă, peste

5 ani va fi altă chestie. Atunci urcăm chiriiile, fiindcă altfel nu ar fi rentabil pentru noi.

Proiectul era ispititor, însă proprietarii bucureșteni s-au alarmat. Deoarece opoziția a găsit cu cale să agite lumea, și deoarece proprietarii, ca și Creditul Urban, au pus piciorul în prag, proiectul a căzut.

Tot sub primariatul lui Pache Protopopescu s-a inaugurat, de către o societate belgiană, și noile linii de tramvaie cu cai, linia de la Oppler, linia de la berăria Luther, calea Dorobanților, strada Romană, grădina Ateneului etc.⁹⁴

Pache Protopopescu a fost un mare reformator din acest punct de vedere, ceea ce n-a împiedicat partidul liberal ca să-l combată cu îndârjire. Dar acest partid avea o scuză: pe vremea aceea primăria era agenție electorală.

Pache avea în proiect multe lucruri însemnate, între altele desființarea accizelor comunale și înlocuirea lor cu o altfel de taxație. Dar atât politica cât și moartea l-au silit să părăsească administrația comunală prematur.

Bulevardul de la strada Colței la Obor l-a deschis într-o noapte. Seara era încă pe temelii o casă în dreptul pieței, unde se află astăzi statua lui Ion Brătianu; lucrători numeroși au lucrat cu torțele toată noaptea, unii au pavat, alții au dărâmat ultimul perete al casei care masca bulevardul. Pache Protopopescu a vegheat toată noaptea. A doua zi, alt tablou: bulevardul era deschis.*

[Dărâmarea Turnului Colței]

Am spus că Turnul Colței a fost dărâmat de către Pache Protopopescu. Să dau amănunte.

Acest turn construit de către soldații lui Carol al XII-lea, regele Suediei, la întoarcerea lor din Turcia, unde fuseseră internați în urma pierderii bătăliei de la Pultava, era așezat în poarta veche a spitalului Colțea. Când Pache Protopopescu a voit să alinieze strada, s-a împiedicat de turn și l-a pus jos. Fiindcă Pache Protopopescu, care avea atâtea calități de bun administrator, era lipsit de simțul artistic.

La 1888, turnul nu mai era cel de la 1742, când fusese ridicat, fiindcă puternicul cutremur de la 1848 îi surpase o însemnată porțiune a vârfului.⁹⁵

Dar lipsa gustului artistic nu era singura lipsă estetică și culturală a oamenilor epocii. Pe zidul de fundament al grilajului care împrejmuie spitalul Colței, trecătorii vor citi pe o piatră pe care uzura vremii o roade neîncetat, următoarea inscripție ursită a fi comemorativă:

„Aici a fost turnul Colței, zidit la anul 1742 și care a servit ca foișor pentru foc de la 1848 – 1888, când s-a dărâmat“.⁹⁶

Turnul Colței nu s-a dărâmat la 1888, ci a fost dărâmat. Pe lângă că inscripția nu spune de către cine a fost zidit turnul, dar stilul e un document al inculturii epocii.

[Fioroasa crimă din Tabaci]

În anul 1888 s-a întâmplat fioroasa crimă de la școala din Tabaci.

Directorul școlii, anume Venescu și cu soția erau în vilegiatură, fiindcă crima s-a petrecut la sfârșitul vacanței de vară; acasă rămăsese bătrâna mamă a lui Venescu și un copil mic al acestuia. Apoi erau doi servitori ungureni: bărbatul și femeia.

Într-o dimineață, câțiva copii venind la școală pentru înscriere, au găsit în curte întins pe jos, fără simțire, un om tânăr: era Ștefan Venescu, nepotul directorului, fost sergent în armată, liberat de curând.

Deșteptat, Ștefan Venescu a povestit următoarele:

– Azi noapte, pe la ora 1, după ce am petrecut prin oraș, am intrat în casă.

Adaug că Ștefan Venescu locuia la unchiul său, în chiar localul școlii.

– Un spectacol înfiorător am avut înaintea ochilor, urmează Venescu, am văzut doi ungureni, cari asasinau pe servitori. La această vedere, am scos un strigăt de groază, strigăt care a atras atențiunea asasinilor asupra mea. Când am văzut că ucigașii se reped după mine, am fugit de-a lungul odăilor, până ce am găsit o fereastră deschisă și am sărit afară. Dar sărind rău, am căzut pe spate și după aceea nu mai știu ce s-a întâmplat.*

Întrebat, dacă ar recunoaște pe ungureni când i-ar vedea, Venescu a răspuns că i-ar recunoaște; și a dat chiar semnalmente lor.**

La început, ancheta a fost condusă copilărește. Pentru ca Ștefan Venescu să poată recunoaște pe asasini, agenții poliției au pornit prin oraș, au ridicat de prin curți pe toți rândașii ungureni și, în șiruri lungi, îi aduceau la poliție, unde magistrații anchetau. Bineînțeles, Venescu n-a recunoscut pe nici unul.

Mai târziu tocmai, sau a doua zi, un funcționar polițienesc a observat că Venescu, care era reținut la poliție ca informator, fiindcă era bănuțit, avea mare grijă de pălăria sa: de câte ori era trecut dintr-o cameră în alta, cea dintâi preocupare îi era să nu-i rămâie pălăria în odaia de unde pleca. Acel funcționar, prinzând bănuțiala, luă pălăria și o perchiziționă: în căptușeala de piele descoperi un teanc de hârtie monetă austriacă.

Strâns cu ușa, Ștefan Venescu mărturisi împătrita crimă.

De mai mult timp observase că servitorii, de fel din Ungaria, aveau oarecari economii; și, fiindcă el, pe de o parte era cu totul lipsit de bani, iar pe de altă parte îi plăcea să petreacă, plănuia să fure banii servitorilor.

Surprins în timpul operației, îi omorâ pe amândoi. Dar zgomotul luptei și țipetele victimelor deșteptă pe bătrâna mamă a lui Venescu, care ieși să vadă ce se întâmplă. Bătrâna, văzând înfiorătorul spectacol, începu, firește, să țipe. Venescu pierdu capul și alergă după femeie, pe care o ajunsese în camera de culcare, și-i înfipse cuțitul de mai multe ori.

Copilul, deșteptat din somn, văzând drama, începu să plângă și să roage:
– Nene, nu omorâ pe mama mare!...

Atunci Venescu, care își pierduse cu totul sângele rece, suprimă și pe acest din urmă martor.* Apoi, crezând că va îndepărta de la el bănuielile, ieși în curte, se întinse jos și așteptă lumina zilei, simulând leșinul.

Venescu povesti întreaga dramă liniștit, recunoscându-și vinovăția și declarând el însuși că este un mare criminal și un mare mizerabil.^{97**}

NOTE

1 I.C. Brătianu, aflat în emigrație la Paris, fusese arestat, în luna iunie 1853, fiind învinuit că ar fi participat la un complot organizat de revoluționarii francezi pentru a-l lichida pe împăratul Napoleon al III-lea (vestitul „complot de la Opera comică”). Implicarea sa directă în complot nu a putut fi dovedită, dar el a fost arestat pentru că asupra complotiștilor s-ar fi găsit manifeste tipărite la mașina sa de imprimat. Condamnat pentru acest fapt, în 1854, la trei ani închisoare, de către un tribunal civil, „viitorul prim-ministru român obținuse de a fi internat la doctorul Blanche, unde făcu cei trei ani de închisoare la care-l condamnase magistratura imperială / trei ani dați cu toții studiului problemelor economice și sociale“ (articol din publicația pariziană *La Revue diplomatique*, cf. TEL., 23 februarie 1888, p. 1-2). Doctorul Blanche, cunoscut filo-român, îl internase în casa sa de sănătate pe tânărul Brătianu, deoarece acesta ar fi acuzat anumite suferințe care nu puteau fi tratate în temniță. (v. Albert Fermé, *Brătianu conspirator, Îndoită încenare de ucidere asupra împăratului Napoleon III*, în românește de L. Neagu – Negulescu, București, [1929]; Apostol Stan, *Ion C. Brătianu – rolul său în revoluția de la 1848 și în exil*, Bălcești pe Topolog, 1979). El va fi grațiat în iulie 1856. În ianuarie 1888 („stil nou“), o gazetă pariziană, *Le Soleil*, reamintind întâmplările din 1853-1854, se referea la faptul că I. C. Brătianu ar fi fost internat în casa de sănătate a doctorului Blanche pentru tratarea unor tulburări nervoase. Medicul parizian, care întreținea cele mai bune relații de prietenie cu I.C. Brătianu și familia sa, consultându-se cu fiii acestuia, aflați în capitala Franței („Dl. Blanche ne-a scris ieri și ne-a trimis un jurnal, *Le Soleil*, în care se vorbea tot felul de mișelii de tata. Ni l-a trimis fiindcă se vorbea de casa lui [de sănătate] și ne întreabă dacă poate să dea dezmințire; ne spune că așteaptă azi răspunsul. Ionel se va duce să-l dea...” – Vintilă Brătianu către sora sa, Tați, la Florica – scrisoare datată: Paris, 30 decembrie 1887 / 11 ianuarie 1888 – *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 236) și primind acordul acestora trimite o scrisoare de dezmințire publicației pariziene, scrisoare care va apare în paginile acesteia la 13 ianuarie 1888 („stil nou“), fiind preluată apoi cu un scurt comentariu („On sait que le bruit courrait depuis longtemps que M. Bratiano, à la suite

de troubles mentaux avait été interné autrefois dans la maison de santé de docteur Blanche“) de cotidianul bucureștean *l'Indépendance Roumaine* – și la această scrisoare face aluzie Bacalbașa în textul pe care-l adnotăm: „Paris – Passy, le 11 Janvier 1888. Je lis dans le numéro de lundi 9 Janvier courant du journal *Le Soleil* que M. Jean Bratiano, actuellement premier-ministre du roi Charles de Roumanie, condamné en 1854 à trois ans de prison pour société secrète, fut détenu comme atteint de folie dans la maison de santé du docteur Blanche pendant six mois. Je viens vous affirmer que l'auteur de cette information a été induit en erreur. M. Jean Bratiano n-a jamais été atteint d'aliénation mentale et ce n'est pas comme aliène qu'il a été placé dans ma maison de santé. Il y a été envoyé par M. le Préfet de police pour y être traité d'une affection grave de la poitrine qui mettait ses jours en danger et qui ne pourrait être convenablement soignée dans une infirmerie de prison...” (*Lettre du dr. Blanche*, I.R., no. 3095, 5/17 Janvier 1888, p. 1). În comentariul său malițios jurnalul românesc va observa însă că în casa de sănătate a doctorului Blanche se tratau în mod obișnuit cu totul alte maladii decât acelea de piept! Se pare că – după alte surse – I.C. Brătianu ar fi simulat în 1853 anumite afecțiuni nervoase pentru a determina îngăduința judecătorilor săi parizieni (v. și: *M. Jean Bratiano et le docteur Blanche*, I.R., no. 3099, 10/22 Janvier 1888, p. 1).

2 Regele Carol nu a dat deloc răspunsuri stereotipe și ezitative diverșilor delegați ai „opozității unite”. Lui Const. Grădișteanu, „delegatul alegătorilor bucureșteni”, pe care l-a primit la 30 decembrie 1887 / 11 ianuarie 1888 i-a spus cuvintele clare reproduse întocmai de toate jurnalele opoziției: „Te autorizez să declari în numele meu personal că alegerile vor fi libere și că garantez eu personal libertatea alegerilor” (*Făgăduiala regelui, România*, an. V, 3 ianuarie 1888, p. 1; RĂZ.-W., 3 ianuarie 1888, p. 1). La 5/17 ianuarie 1888 regele l-a primit și pe delegatul opoziției din Târgoviște, Ienăchiță Văcărescu, audiența acestuia fiind astfel relatată de *l'Indépendance Roumaine*: „A.M. Jean Vacaresco Sa Majesté a également promis que les élections seront libres et qu'Elle veillera à ce qu'elles le soient. «Voi veghea – Je veillerai», tel sont, textuellement, les paroles adressées par sa Majesté à M. Jean Vacaresco” (*Le roi veillera*, I.R., no. 3098, 9/21 Janvier 1888, p. 1). Așadar afirmațiile lui Bacalbașa sunt inexacte, așa cum inexactă e și precizarea că în 1875 Mihail Pherekyde ar fi primit asigurări din partea regelui că alegerile vor fi libere; scena s-a petrecut în realitate la 7/19 martie 1876, delegatul opoziției de la Mazar-pașa fiind însă I.C. Brătianu (v. vol. I al acestei lucrări, p. 189-190 și nota 23).

3 „Aseară a dat iarăși un viscol tare, care a ținut până târziu noaptea, căzând o mare cantitate de zăpadă. Din această cauză s-a întrerupt comunicația pe calea ferată în mai multe locuri și poșta din Galați, Brăila, Giurgiu, Călărași n-a sosit astăzi” (RĂZ.-W, 18 ianuarie 1888, p. 2).

4 Enumerarea lui Bacalbașa nu este foarte exactă. Potrivit rezultatelor preliminare (fără balotaje) ale alegerilor din ianuarie 1888, opoziția obținuse unele succese mai evidente în județele: Iași, Mehedinți, Prahova, Covurlui, Brăila, Tutova, Buzău, Dolj, Ialomița și Vlașca (*Résultat des élections des I-er, II-e et III-e Collèges*, I.R., no. 3113, 27 Janvier / 8 Février 1888, p. 1). În județul Ilfov fuseseră votate în întregime listele liberal-guvernamentale (16 deputați, printre care: E. Stătescu, C. Nacu, I. Câmpineanu, Radu Mihai, E. Costinescu, V. Lascăr, Gr. Romniceanu).

5 Nu cunoaștem schimbul epistolar dintre Radu Mihai și D.A. Sturdza, el nu este înregistrat în ianuarie 1888 în nici unul dintre jurnalele consultate cu atenție de noi: *Războiul, România, l'Indépendance Roumaine și Lupta*.

6 Într-adevăr, la alegerile din ianuarie 1888 opoziția a obținut peste 50 de mandate în Adunarea Deputaților; lista selectivă reprodușă de Bacalbașa este corectă, cu o singură excepție: Nicolae Ionescu nu a fost ales în Cameră în timpul acestei confruntări electorale. Ziarele vremii au înregistrat, printre personalitățile politice ale opoziției alese în ianuarie 1888 și pe: M. Kogălniceanu, V. Gh. Morțun, Iacob Negruzzi ș.a. La începutul lunii februarie 1888, *Războiul* aprecia că în Cameră pătrunseseră 62 de „opozanți”, printre care 52 reprezentând „opoziția unită”, alți 10, în frunte cu Kogălniceanu, fiind „independenți” (RĂZ-W., 2 februarie 1888, p. 2).

7 Iată relatarea mai detaliată a întâmplării, după *Lupta* din 5 februarie 1888, autorul notiției nesemnate fiind, desigur, C. C. Bacalbașa: „Acum câțiva ani colonelul Maican avea în regimentul său pe căpitanul Paraschivescu care îndeplinea în același timp și funcțiunea de casier al Corpului. Căpitanul avea pasiunea jocului de cărți. Într-o seară, colonelul Maican începu să joace cărți cu căpitanul său și-i câștigă 15 000 lei, știind foarte bine că-i câștigă banii regimentului. Dovada e că a doua zi chiar, colonelul Maican veni la cazarmă, inspectă casa, constată lipsa banilor și dete pe căpitanul Paraschivescu în judecată, care în urmă fu osândit și nenorocit! Cât de palide rămân hienele!” (*Un om?, Lupta*, an. V, ser. II, 5 februarie 1888, p. 1).

8 „Marele scandal de la Ministerul de Război” – în continuarea altora, mai „mici” – a fost folosit de către opoziție anti-brătienistă pentru a compromite guvernul liberal și, într-adevăr, în acest caz datele problemei, multe incontestabile, au pus în evidență un caz de corupție în rândurile armatei fără precedent – până atunci – la noi. Informații din timp asupra documentelor compromițătoare care existau, câțiva dintre fruntașii opoziției (Tache Ionescu, Titu Maiorescu, N. Fleva, C. C. Arion) i-au îndemnat pe ofițerii care le posedau să le comunice șefului guvernului și apoi să le dea publicității prin presă (v. *Discursul d-lui Tache Ionescu ținut în ședința de la 31 martie 1888*, D.A.D., nr. 28, 13 aprilie 1888, p. 391). Și într-adevăr, la sfârșitul lunii ianuarie 1888 cotidianul de limbă franceză *l'Indépendance Roumaine* ținea să-și informeze cititorii, ațâțându-le, printr-o scurtă informație, curiozitatea: „On sait que dernièrement un capitain d'artillerie a fait des révélations sur certains abus commis par un colonel commandant un régiment d'artillerie” (I.R., 27 Janvier/8 Février 1888, p. 3). A urmat, în toate jurnalele de opoziție, publicarea documentelor autentice însoțite de comentarii dure (*Le Nouveau scandale du Ministère de la Guerre*, I. R., 30 Janvier/11 Février 1888, p. 1; *Hoții de la Ministerul de Război, România*, an. V, 6 februarie 1888, p. 1-2; *Hoțiile colonelului Maican, Lupta*, 7 februarie 1888, p. 2-3; *Traficurile fraților Maican*, RĂZ-W., 1 februarie 1888, p. 1 etc.). Fără a intra în amănunte, multe și destul de încălcite, vom preciza că primele acuzații de corupție aduse fraților Maican au avut la bază corespondența colonelului Maican, din 1877 (când era maior), purtată cu cetățeanul american Lewis W. Broadwell (în 1888, în vârstă de 68 de ani), reprezentant al unor fabrici de muniții și armament occidentale (avea și el însuși, la Karlsruhe o fabrică de obuze), care a înlesnit achiziționarea de către România, în perioada amintită, de furnituri militare destinate războiului (printre care și obuze care explodau înainte de a ieși pe țeava tunului). Colonelul Maican a solicitat și a primit, în calitate de delegat al Ministerului de Război, comisioane substanțiale din partea lui Broadwell, corespon-

dența publicată înregistrând cu destulă transparentă aceste tenebroase tranzacții: „I shall be glad of this busine is mede, both for your interest as formy own“ (Broadwell către Maican, 20 mai/1 iunie 1877: „Am să fiu bucuros dacă se va realiza această afacere, atât pentru interesul meu cât și pentru al dumitale“); „When this affair is closed I will place the 15 000 frs. as once at your disposal“ (Broadwell către Maican, 25 mai/6 iunie 1877, despre livrarea a cinci milioane de cartușe: „Când această afacere va fi încheiată eu îți voi pune îndată la dispoziție cei 15 000 franci“) etc. (*Hoțiile de la Ministerul de Război, România*, an. V, 6 februarie 1888, p. 1-2; *Afacerea col. Maican*, TEL., 16 martie 1888, p. 1). O altă afacere compromițătoare, în care era implicat și generalul Maican, precum și fostul ministru de Război, generalul Al. Anghelescu, se referea la tranzacțiile privind construirea (în cele din urmă de către o firmă engleză) a „în crucișătorului“ Elisabeta, cu care urma să fie înzestrată tânăra noastră flotă militară. Pentru a stabili exact vinovățiile în aceste afaceri, într-adevăr neplăcute, Ministerul de Război a desemnat, la sfârșitul lunii ianuarie 1888, o comisie compusă din generalii Cernat, Budișteanu și Berendei (RĂZ.-W., 31 ianuarie 1888, p. 2). Toate aceste penibile dezvăluiri i-au indispus pe fruntașii liberali, care nu mai puteau face fața valului de corupție ce se întinsese și la nivelul cercurilor superioare ale administrației. „Ce m-a întristat mai mult decât atacurile jurnalelor franceze – îi scria Ionel Brătianu, din Paris, mamei sale, la 4/16 februarie 1888 – a fost istoria colonelului Maican. Nu știu încât va fi fondată, dar e foarte tristă și pentru armată, pe care o compromite, și pentru el, care era un militar capabil“ (*Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 259).

9 Frații Maican au fost trimiși în fața Consiliului de război sub acuzația de „corupțiune“; raportori și comisari regali însărcinați cu anchetarea acestei „afaceri“ au fost numiți: generalii Berendei și Budișteanu pentru generalul Maican, și coloneii Carp și Algiu pentru colonelul Maican (RĂZ.-W., 7 februarie 1888, p. 1); acuzații au fost arestați preventiv la începutul lunii februarie 1888, în același timp generalul Anghelescu dându-și demisia din armată (RĂZ.-W., 10 februarie 1888, p. 1). Colonelul Maican a fost eliminat din rândurile Jockey-clubului la 3/15 martie 1888; procesul său s-a desfășurat – începând de la mijlocul lunii martie 1888 – în fața Consiliului de război prezidat de generalul Radovici, asistat de generalii Crețianu și Arion și coloneii Mărculescu și Christescu (*Procesul colonelului Maican*, RĂZ.-W., 16 martie 1888, p. 3); generalul Maican a fost judecat la sfârșitul lunii martie 1888, Consiliul de război funcționând în următoarea componență: președinte, gen. Radovici; membri: generalii Arion, Crețianu, Fălcoianu și G. Anghelescu (RĂZ.-W., 30 martie 1888, p. 3). Despre sentințele în ambele procese, v. mai departe p.155, nota 35; p.158, nota 46; p.160, nota 54.

10 În ședința Adunării Deputaților din 22 februarie/5 martie 1888 s-a anunțat că „astăzi la 11 ore“ guvernul I. C. Brătianu și-a depus demisia în mâinile Suveranului care l-a însărcinat pe D. Ghica cu formarea noului cabinet. „Ați văzut negreșit de ce tata și-a dat demisiunea: băgase de seamă că de câtăva vreme regele nu ne mai vedea cu ochi buni. Presupunerile s-au adeverit prin fapte, desigur regina și-a exercitat influența“ (Sabina dr. Cantacuzino către frații săi, la Paris, scrisoare din 27 februarie/10 martie 1888 – *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 295).

11 Căpitanul Văcărescu îl acuzase în presă pe Radu Mihai că acesta și-ar fi însușit ceasornicul său pe care l-ar fi schimbat apoi cu M. Kogălniceanu pe un cronometru (I. R., 14/26 Janvier 1888, p. 1). În Cameră, cu prilejul unei interpelări a lui Lascăr

Catargiu, la 18 februarie/1 martie 1888 („... Aș dori să-mi spună d. I. Brătianu dupe 11 sau 12 ani de guvernământ al d-sale în ce stare este astăzi țara?“), într-o intervenție spontană, N. Filipescu s-a referit la istorisirea cu ceasul căpitanului Văcărescu relatată de presă: „Un hoț de ceasornice pe banca ministerială!“, afirmație care a provocat în sală rumoare și proteste (D. A. Sturdza: „Mișlească calomnie!“). După pauză, liniștea fiind oarecum restabilă, ministrul de Interne, Radu Mihai, a ținut să răspundă la acuzațiile care i se aduseseră: „D-lor, am cerut cuvântul ca să vin înaintea d-voastră ca să vă spun că la calomniile ce s-au ridicat asupra-mi prin ziare, am crezut că disprețul meu era răspunsul cel mai bun ce le puteam da. Când însă un deputat vine și apostrofează banca ministerială în astfel de termeni, pentru respectul ce datoresc pozițiunii mele, pentru respectul ce datoresc d-voastre și alegătorilor noștri, tuturilor, pentru respectul ce datoresc țării, pentru respectul ce-mi datoresc mie însumi și familiei mele sunt dator să declar că toate acestea sunt niște infame calomnii“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 18 februarie 1888*, D.A.D., nr. 8, 23 februarie 1888, p. 90 și 95). Din păcate se cuvine să observăm că în aceste agitate luni, februarie și martie 1888 (sesiunea noului Parlament se deschisese la 7/19 februarie 1888), colorata mahala bucureșteană se mutase cu vocabular cu tot în clădirea de pe Dealul Mitropoliei.

12 Replica lui Vasile Epurescu, devenită celebră, apare în două variante: în presă („Nu mă întrerupeți, d-lor, căci sunt teribil în apostrofe și am o voce de clopot!“ – RĂZ.-W., 19 februarie 1888, p. 1), precum și în stenograma ședinței Camerei deputaților („Vă rog să nu mă întrerupeți, căci mă veți sili a vă apostrofa din nou“ – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 17 februarie 1888*, D.A.D., nr. 7, 21 februarie 1888, p. 85). Întrucât stenogramele ședințelor erau revizuite de către vorbitori înainte de publicare, aceștia fiind dispuși, desigur, să-și tempereze izbucnirile temperamentale înregistrate în scris, socotim că replica reprodușă în presă are un grad mai mare de autenticitate, sporit, în cazul de față, și de mărturia lui Bacalbașa.

13 După demisia lui I. C. Brătianu s-au discutat, într-adevăr, mai multe formule de guvern, cu D. Ghica ca președinte de Consiliu, mai întâi în colaborare cu junimiștii (P. P. Carp, Th. Rosetti, Titu Maiorescu), apoi, după refuzul acestora, cu unii dintre frunțașii „opozității unite“. Tentativele au eșuat, printre altele, și pentru că liberalii doreau să-și mențină mai multe portofolii în viitorul guvern. Despre oferta făcută lui M. Kogălniceanu, nu avem alte informații decât o știre din *l'Indépendance Roumaine* (25 Février/8 Mars 1888, p. 3), în care se menționa că acesta ar fi fost chemat „astăseară“ de rege pentru a fi însărcinat să formeze noul guvern, precum și mărturisirile bătrânului liberal făcute în Adunarea Deputaților, că nu ar fi vrut să fie prim-ministru, dar că ar fi fost de acord să „lucreze“ cu D. Ghica, în echipa ministerială preconizată de acesta (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 1 martie 1888*, D.A.D., nr. 14, 4 martie 1888, p. 170).

14 I. C. Brătianu începuse să fie convins – așa cum am menționat și mai sus – de necesitatea de a părăsi puterea atât de râvnită de opoziție, dar, se pare, că unul dintre motivele care-l determinau încă să ezite îl constituia situația internațională încordată, mai ales în această parte a Europei (despre posibilitatea trecerii puterii unui guvern conservator amintea Sabina Cantacuzino într-o scrisoare către fratele său Vintilă Brătianu, aflat la Paris: „Toate bune de nu ar fi război, dar dacă această calamitate ar trebui să se întâmple, fiind țara în mâna boierilor, ar cădea peste noi o nenorocire și mai mare: ocupațiunea rusească“ – scrisoare din 3/15 februarie 1888, oglindind, desi-

gur, opiniile lui I. C. Brătianu, în vol. *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 256).

15 G.Panu a trecut granița în țară la mijlocul lunii februarie 1888, pe la Suceava-Ițcani, fiind arestat, la 16/28 februarie 1888, în stația de cale ferată Verești (RĂZ-W., 18 februarie 1888, p.1-2); două zile mai târziu el a fost transportat și întemnițat la penitenciarul Bisericiani, de lângă Piatra-Neamț, unde s-a bucurat de un tratament generos. Situația sa a fost discutată în Cameră în ședința din 17/29 februarie 1888 și în zilele următoare, P.P.Carp, N.Fleva, I.Lahovary ș.a. pronunțându-se în favoarea suspendării sentinței de condamnare pronunțată împotriva sa (v. problema expusă mai pe larg în vol.: *G. Panu și radicalismul românesc la sfârșitul secolului al XIX-lea* de Comeliu Mateescu, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1987, p.74-76); în cele din urmă Panu a fost grațiat de rege, la 27 februarie/10 martie 1888 (RĂZ-W., 28 februarie 1888, p.2).

16 G.Panu a sosit în Capitală duminică 28 februarie /11 martie 1888, la orele 6 1/2 dimineata, fiind întâmpinat în Gara de Nord numai de redactorii *Luptei* în frunte cu C.C.Bacalbașa și de câțiva amici. Banchetul despre care amintește autorul acestei cărți a avut loc în „salonul cel nou“ al hotelului Union de pe strada Academiei, în seara aceleiași zile, în prezența câtorva prieteni: Vintilă C.A.Rosetti, V.G.Morțun, Gr.Maniu, Const.Mille ș.a., toastul de „bun venit“ fiind rostit chiar de Bacalbașa (*Sosirea d-lui Panu, Lupta*, an.V, 29 februarie 1888, p.1; *Banchetul „Luptei“*, *Lupta*, 1 martie 1888, p.1).

17 Întrunirea opoziției, despre care amintește Bacalbașa, a avut loc duminică 21 februarie /4 martie 1888, sub președinția lui D.Brătianu. Au luat cuvântul: D.Brătianu, Gh.Mârzeșcu, Const.Bacalbașa (acesta, acceptat temporar alături de fruntașii opoziției, „protestează energic contra arestării lui Panu, care e anticonstituțională. Se aude că Panu va fi grațiat; ei bine, nu, d Panu nu vrea să fie grațiat, el vrea să capete dreptul lui constituțional, nimic mai mult“), G.Palladi, Tache Ionescu și N.Fleva (*Întrunirea opoziției*, RĂZ-W., 22 februarie 1888, p.3). Alexandru Lahovary nu a vorbit la această întrunire.

18 „Greșala fatală a lui Panu“ a fost sesizată imediat de contemporani, unul dintre aceștia, de pildă, deputatul liberal N. Dimancea, reproșându-i în Parlament, la 17/29 martie 1888, tocmai lipsa de curaj, indispensabilă unui om politic care, alegându-și această carieră, își asumă și riscurile ei: „D-le Panu, trebuie să mai treacă mult timp până să înțelegi d-ta ce este libertatea. Cine iubește cu adevărat libertatea, trebuie să lupte pentru ea, să facă sacrificii, iar nu să fugă peste hotare. (*Aplauze prelungite.*) Să nu ne vorbești de libertatea d-ta, care, după ce însulți, o iei la fugă (*Aplauze.*) *Gr.Romniceanu*: Fuga e rușinoasă, dar sănătoasă! (*Ilaritate.*)“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 17 martie 1888*, D.A.D, nr.21, 23 martie 1888, p.278). E interesant de semnalat faptul că Panu, care avea de obicei replică promptă, nu a răspuns atunci în nici un fel acestei acuzații dure, dar îndreptățite.

19 Până la sfârșitul carierei sale politice (a decedat în 1910) Panu nu a reușit să devină ministru și aceasta, pare-se, datorită și regelui Carol care, dacă uitase invectivele din articolul *Omul periculos*, nu i-a putut ierta niciodată autorului hotărârea de a părăsi în mod laș țara pentru a evita executarea unei sentințe judecătorești. În acest sens tot Bacalbașa ne informează că, de câte ori se propunea candidatura lui Panu la vreun post ministerial, regele ținea să precizeze apăsător: „Cine nu s-a supus legilor țării, nu poate

fi ministru" (Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, ed. a II-a, vol.IV, București, 1936, p.257).

20 Alegerea ca președinte al Camerei deputaților a generalului D.Lecca, la 26 februarie/9 martie 1888, cu 102 voturi din 143 exprimate (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 26 februarie 1888*, D.A.D., nr.12, 1 martie 1888, p.155) era într-un totuși firească dacă ținem seama că Parlamentul, rezultat al confruntării electorale din ianuarie 1888, era dominat de liberalii brătieniști.

21 Remaniera ministerială din 1/13 martie 1888 (prin care D.A. Sturdza, ministrul Instrucțiunii Publice trecea la Finanțe, C.Nacu, de la Finanțe trecea la Instrucțiune Publică și ad-interim la Interne, iar D.Giani și N.Gane erau numiți miniștri noi la Justiție și, respectiv, la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, celelalte departamente păstrându-și titularii) a fost o soluție tranzitorie, de menținere, de fapt, a vechiului cabinet, determinată de necesitatea întreruperii tratatelor pentru formarea unui nou guvern din cauza plecării precipitate a regelui Carol la ceremoniile de înmormântare a împăratului Germaniei, Wilhelm I, decedat la 26 februarie/9 martie 1888. Acest lucru a fost înregistrat clar de presa vremii („Dacă azi totuși nu se va putea ajunge la constituire, atunci regele își va amâna pe mâine seară plecarea la Berlin. Mâine cu orice preț un guvern trebuie să fie constituit” – *România*, an.V., 28 februarie 1888, p.3) și menționat la fel de clar de însuși I.C.Brătianu chiar în ziua în care s-a anunțat remaniera guvernului („D-lor, am primit ministerul numai până când se va constitui un alt minister în condițiuni legale, constituționale și asigurătoare, nu numai pentru d-voastră, ca să ajungeți la putere, ci pentru țara întreagă” – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 1 martie 1888*, D.A.D., nr.14, 4 martie 1888, p.164). De altfel, el ținea să precizeze cu aceeași ocazie – și avea perfectă dreptate, dar aceasta nu l-a împiedicat ceva mai târziu să se cramponeze în mod inexplicabil de putere: „În orice țară i se cam urăște lumii cu același guvern, cu același om care a ținut un timp mai îndelungat direcția afacerilor publice” (*Ibid*, p.165). Vestea menținerii guvernului Brătianu a fost primită cu satisfacție la Viena și Berlin (ministrul de Externe al imperiului austro-ungar, Gustav von Kálnoky îi comunica reprezentantului țării sale la București, la 2/14 martie 1888, spre a fi transmisă regelui Carol, „satisfacția împăratului și a lui pentru rechemarea lui Brătianu, factor important în dezvoltarea legăturilor politice ale României” – Căzan; Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, p.169), ambele mari puteri centrale fiind temătoare că aducerea „oposiției unite” la putere ar fi putut determina o modificare a orientării politicii externe românești în sensul unei atitudini neutrale sau chiar favorabile Rusiei.

22 Ședința despre care amintește Bacalbașa a avut loc nu la 27 februarie/10 martie, ci la 1/13 martie 1888. În această ședință – condusă de președintele Camerei, D.Lecca – după lecturarea de către M. Pherekyde a decretului regal prin care se anunța remaniera guvernului, au luat cuvântul, în ordine: N.Fleva (care a afirmat că noul cabinet e o „cârpeală ministerială”), I.C.Brătianu (acesta a precizat că D. Ghica s-a străduit șapte zile să-i împace pe liberalii dizidenți – „nici n-a dormit, nici n-a mâncat” – dar nu a reușit pentru că aceștia cereau dizolvarea imediată a Parlamentului), D. Giani (care declara că a fost și rămâne rosettist), N.Blaremburg, M.Pherekyde, Lascăr Catargiu (precizând că „țara” i-a trimis în Parlament „nu pentru ca să mai cercăm a vă îndrepta, ci pentru a vă spune că nu mai puteți sta acolo”), P.P.Carp („Ni s-a oferit, d-lor, portofolii, da!, guvernul însă nu ni s-a oferit”; „Am spus maiestății sale – și nu cred că

trădez un secret de stat când divulg aceste amănunte: «Maiestate, dacă este să nu fiu decât continuarea d-lui Brătianu, n-am ce căuta în guvern»; „Trebuie să ne deprindem cu ideea [că] nu are să se poată foma guverne în țara aceasta, fără ca să spui țării în mod anume determinant și să înțeleagă toată lumea ce ai să faci la guvern“), M.Kogălniceanu („Cum se face lucrul acesta, d-lor, că dupe ce programa aceasta, [a] celor cari constituiau noul minister a fost aprobată de toți și chiar lista miniștrilor în cari figurau reprezentanți ai tuturor grupurilor era deja completată, deodată ne trezim dejucați și a doua zi vedem pe d.Dimitrie Giani intrând în minister?... Este un minister acesta, care numai constituțional nu este“) etc. (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 1 martie 1888*, D.A.D., nr.14, 4 martie 1888, p.161-171). Kogălniceanu nu l-a „acuzat“ pe Carol I, ci s-a referit la faptul, consemnat cu aproximație de Bacalbașa, că dacă regele are dreptul să numească miniștrii, „țara“ este singura în măsură să se pronunțe dacă îi „primește“ sau nu (*Ibid.*, p.171).

23 Decesul lui Wilhelm I s-a petrecut cu câteva zile înainte de scena descrisă de Bacalbașa (v. mai sus, nota 21). Regele Carol și regina Elisabeta au plecat la Berlin în seară de 1/13 martie pentru a participa la funeraliile care urmau să aibă loc la 4/16 martie 1888 (RĂZ-W., 3 martie 1888, p.1). În capitala Germaniei, după cum menționează ministrul de Externe al Austro-Ungariei, „principele Bismarck i-a declarat regelui pe un ton foarte drastic că el trebuie să-l mențină pe Brătianu chiar dacă pe străzi ar trebui să curgă sânge“ (Căzan; Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, p.170) și lucrurile s-au întâmplat aproximativ așa – cum vom vedea în paginile următoare – finalul fiind însă altul.

24 În timpul absenței regelui din țară au continuat totuși tratativele în vederea formării unui nou guvern (potrivit însemnărilor lui Titu Maiorescu au avut loc, la 7/19 martie 1888, la Alex.Lahovary, „iar combinări ministeriale cu Beizadea Mitică“ – Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, III, p.86); opoziția, nerăbdătoare, a întreținut însă, în continuare, o stare de agitație din ce în ce mai accentuată, lansând, printre altele, și un manifest semnat de 42 de deputați prin care „poporul“ era îndemnat: „Întruniți-vă, arătați nestrămutata voastră voință de a scăpa țara de acest regim odios“ (RĂZ-W., 6 martie 1888, p.1). Printre semnatarii manifestului (D.Brătianu, L.Catargiu, N.Fleva, Tache Ionescu, Iacob Negruzzi, G.Panu, G.Vernescu ș.a.) nu figurau, într-adevăr, numele lui P.P.Carp și Al. Marghiloman.

25 Familia regală a revenit de la Berlin în dimineața zilei de duminică 13/25 martie 1888. Și, desigur, nu întâmplător, în aceeași zi, „opoziția unită“ a convocat o întrunire, prezidată de D.Brătianu, în sala Orfeu de pe strada Știrbei-Vodă, întrunire în cadrul căreia au luat cuvântul delegați din provincie (Botoșani, Pitești, Galați, Craiova ș.a.), precum și fruntași ai opoziției (N.Fleva, G.Mărzescu, Tache Ionescu), după care s-a manifestat mai mult sau mai puțin pașnic pe străzile Bucureștilor, ajungându-se și în fața casei lui I.C.Brătianu, unde s-a strigat: „Jos Brătianu! Jos hoții! Jos Carada!“ (RĂZ-W., 15 martie 1888, p.1). În fruntea acestei coloane de câteva sute de manifestanți se afla N.Filipescu, „iar imediat după el venea călare pe ceafa unui om și rezemându-se cu mâinile pe umerii altor doi... dl.Fleva, cu părul vâlvoi, fără de pălărie și menținându-și echilibrul cu mare greutate“ (Sabina dr.Cantacuzino către fratele său Dinu la Paris, scrisoare din 13/25 martie 1888 în: *Din corespondența familiei I.C.Brătianu*, III, p.307). La sfârșitul întrunirii s-a votat o rezoluție prin care Lascăr

Catargiu, D.Brătianu și G.Vernescu erau însărcinați să solicite o audiență regelui pentru a cere ultimativ demiterea guvernului I.C.Brătianu.

26 În linii mari – cu unele exagerări în manieră senzațională – relatarea lui Bacalbașa este exactă. La 14/26 martie 1888 „opoziția unită“ a convocat o nouă întrunire în sala Orfeu, cu intenția ca, pornind de aici, mulțimea să manifesteze în fața Palatului Regal pentru a cere „depărtarea guvernului“. Manifestanții (în număr – pare-se – de câteva mii, venind de pe strada Știrbei Vodă (arteră numită mai târziu – și din nou astăzi – Ion Câmpineanu) au fost întâmpinați de către jandarmi și armată pe Calea Victoriei, în dreptul bisericii Crețulescu. „Publicul gonit – relatează un martor ocular demn de încredere, Titu Maiorescu – pătrunde cu grămada de prin dosul stradei Academiei în curtea Palatului strigând «Jos Brătianu!»“. În înghesuiala produsă prin șarjele jandarmilor călări sub comanda d-lui Fănuță se sloboade un pistol, mulțimea năvălește spre scara Palatului, gearmul de la ușa intrării se sparge, se întâmplă multe răni“ (Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, III, p.76). „Șarja“ maiorului Fănuță a avut loc seara, pe întuneric, pe la orele 19³⁰ *Le massacre*, I.R. 15/27 Mars 1888, p.3; v. o relatare mai amplă a manifestației în vol.: Căncea, *Viața politică*, p.285-287).

27 Iată – pentru comparație – cum au fost înregistrate replicile de stenograful Adunării Deputaților: „*N.Fleva*: În acest moment se lovesc cu puștile cetățenii pe strade de către geandarmii trimiși de d-voastre în contra lor și voi mai puteți vorbi astfel? (*Mare zgomot*)... *N.Nicorescu*: Dar știți d-voastre ce se petrece pe strade? Se ucide lumea... *C.Nacu*: Dacă în acest moment este o tentativă de a se repeta ce s-a făcut ieri pe strade, dacă în acest moment sunteți împiedicați să faceți ceea ce ați cercat să faceți ieri, noi ne vom face datoria. (*Aplauze*) *Voci din minoritate*: Bravo! *G.Vernescu*: Asasinule! Noi ne ducem de aici! (*Zgomot*)... *C.Nacu*: Vasăzică opozițiunea, în ziua când guvernul este interpelat asupra întrunirilor publice, în loc să asculte și să dezbată în Parlament, părăsește locul de aici și să duce să revolte lumea pe strade... (*Aplauze*) *N.Fleva*: Ați auzit discursurile noastre? *C.Nacu*: Nu le-am auzit, dar le-am citit! *G.Vernescu*: Ne ducem acolo unde se împușcă lumea! (*G.Vernescu iese din Cameră*)“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 14 martie 1888*, D.A.D., nr.20, 22 martie 1888, p.252). Ședința s-a încheiat la orele 18.

28 Textul invitației în: I.R., 15/27 Mars 1888, p.2 („Ce festin de Balthasar sera pour la collectivité une occasion de se dire un dernier adieu“).

29 Bacalbașa a tradus textul după: I.R., 16/28 Mars 1888, p.1; am reprodus originalul românesc – înlocuind traducerea destul de corectă a lui Bacalbașa – după: RĂZ-W., 16 martie 1888, p.1, text din care lipsesc însă ultimele două nume: D.G.Rosetti și Ion Kogălniceanu, cu care numărul semnăturilor se ridică, într-adevăr, la 53, așa cum notează Bacalbașa mai sus.

30 În dimineața zilei de 15/27 martie 1888, la orele 10, G.Vernescu a fost primit de regele Carol, primire urmată de aceea a lui I.C.Brătianu, semn că se discuta posibilitatea retragerii guvernului liberal („Regele se poartă foarte prost; dă mereu audiențe la răzvrățiți“... se plângea, la 17/29 martie 1888, Sabina dr.Cantacuzino fratelui său, Ionel Brătianu – *Din corespondența familiei Ion C.Brătianu*, III, p.315). A urmat apoi, așa cum îl descrie exact Bacalbașa, marșul manifestanților, în frunte cu senatorii și deputații opoziției, de la clubul Unirea de pe Bulevardul Elisabeta către sediul Camerei de pe Dealul Mitropoliei, acolo unde o mare mulțime se adunase, pe cheiul Dâmboviței și pe străzile limitrofe. Iată descrierea acestor momente, așa cum au intrat în istorie, în

relatarea lui Titu Maiorescu, alt mărtor ocular: „Pe la amiază procesiunea anunțată începe a se mișca încet. Puțin numeroasă până în strada Carol, ea crește de la podul Dâmboviței încolo și ajunge în grămadă compactă la bolta de sub turnul Mitropoliei. Aici se vede oprită de sergenți și vânători cu un procuror înaintea lor. Numai deputații sunt lăsați să pătrundă. Se produce o mare învălmășeală. O companie de vânători înaintază de cealaltă parte a Mitropoliei și ocupă curtea de-a lungul intrărilor Camerei. În momentul în care d.Fleava urcă treptele dinaintea ușii rezervată deputaților, se aud detunături de pușcă și de revolver. Alături de d-sa un ușier al Camerei, lovit de glonțul unui soldat, cade mort; peste sângele lui, împrôscat în tindă, trebuie să treacă deputații care mai sosesc“ (Maiorescu, *Discursuri parlamentare* III, p.78; o descriere mai detaliată în vol. Căncea, *op.cit.*, p.287-290; „ordinul judecătorului de instrucție asupra evenimentelor din 15 martie“, prezentat de N.Blaremburg în ședința Adunării Deputaților din 25 ianuarie/6 februarie 1889 în D.A.D., p.574-576). Ușierul Nicolae Popovici, care lăsa în urma sa o văduvă cu cinci copii, ar fi fost ucis de „o armă soldățească, model 1879“ (RĂZ-W., 19 martie 1888, p.2), concluzie (confirmată și de expertiza medicală) care îl absolvea de o vină ipotetică pe impulsivul Nicolae Filipescu, primul care trăsese, în îmbulzeala din fața Adunării Deputaților, câteva focuri de revolver („Filipescu a tras atunci patru lovituri de revolver din care una a omorât un biet ușier. Atunci armata a ieșit și a tras în aer“ – îl informa Sabina dr.Cantacuzino pe fratele ei, Ionel Brătianu, la 17/29 martie 1888, continuând peste câteva rânduri cu o propoziție subliniată: „Nu spuneți la nimeni“ – *Din corespondența familiei I.C.Brătianu*, III, p.314 și 315). Versiunea cu „sergentul major de gardiști Silaghi“ care ar fi luat pușca din mâinile unui soldat și l-ar fi ținut pe Nicolae Fleava a fost relatată de presa vremii (RĂZ-W., 23 martie 1888, p.2), dar nu s-a confirmat vreodată, ca și aceea, poate mai plauzibilă, cunoscându-i-se impulsivitatea, care-l dădea vinovat pe Nicolae Filipescu.

31 „Parchetul face percheziție. Toți deputații și cetățenii sunt percheziționați, precum și reporterii gazetelor, dacă au revolve în buzunare. D.Radu Crețulescu, redactorul ziarului *l'Indépendance Roumaine*, e arestat fiindcă s-a găsit asupra sa un revolver“ (*Măcelul de azi*, RĂZ-W., 16 martie 1888, p.2-3). Cu acest prilej, în vacarmul care stăpânea Adunarea Deputaților, P.P. Carp s-ar fi adresat lui D.A. Sturdza (cei doi neîmpăcați adversari politici erau... cumnați!) cu cuvintele: „Dă ordin să înceteze această infamie“; Sturdza i-ar fi replicat: „N-aveți decât ceea ce meritați“, frunzașul junimist răspunzându-i cu un singur cuvânt: „Mișelule!“ (*Nouveau massacre à la Chambre de Députés*, I.R., 16/28 Mars 1888, p.1-2), după care cei doi protagoniști nu și-au mai vorbit vreme de câțiva ani, chiar în timpul inevitabilelor vizite de familie. În aceste condiții de haos, ședința Adunării Deputaților n-a mai avut loc, dar manifestația a continuat pe străzile din jurul Mitropoliei, 14 jandarmi fiind răniți (Căncea, *op.cit.*, p.289).

32 Prezența diplomaților ruși în miezul fierbinte al evenimentelor din martie 1888 a fost înregistrată de presa vremii (atașatul de legăție Lermontov ar fi fost ușor rănit, altul, Lwov, n-ar fi fost lăsat să pătrundă în tribuna diplomaților etc. – *Nouveau massacre à la Chambre de députés*, I.R., 16/28 Mars 1888, p.1-2; RĂZ-W., 17 martie 1888, p.3), interesul lor accentuat și nedisimulat pentru problemele succesiunii guvernamentale în România fiind sesizat, cu îngrijorare, și de familia Brătianu: „Dl. Hitrovo s-a dat pe față, a circulat cu Alecu Catargiu și Blarémberg în seara de luni prin curtea Palatului și ieri toată ziua au alergat de la unul la altul“ (Sabina dr.Cantacuzino către fratele ei

Ionel Brătianu, scrisoare din 17/29 martie 1888, în: *Din corespondența familiei Ion C.Brătianu*, III, p.315). Desigur că teama de un posibil guvern conservator filorus sau neutralist nefavorabil aderării secrete a României la Tripla Alianță l-a determinat pe regele Carol să prefere, în cele din urmă, la succesiune, un guvern junimist, Carp și Maiorescu fiind, de fapt, principalii animatori ai acestei orientări în politica externă, singura agreată de monarh și acceptată cu luciditate ca inevitabilă de I.C.Brătianu. De altfel acum, în primăvara anului 1888, se discuta, la cererea insistentă a guvernului român, problema aderării Italiei la tratatul de alianță al României cu Austro-Ungaria și Germania, problemă care nu putea fi rezolvată de un guvern conservator pur (Căzan; Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, p.167-168).

33 Bacalbașa se exprimă confuz; orientarea României către puterile centrale a fost determinantă nu de voința unui rege de origine germană ci de un factor obiectiv incontestabil: politica tradițională expansionistă și agresivă a Rusiei în sud-estul Europei, inclusiv și mai ales față de țara noastră, problemă la care ne-am mai referit în aceste note subliniare (v. vol.II al acestei ediții, p. 109, nota 2; p.220-221, nota 63). Se cuvine să precizăm că nu cu mult timp în urmă, în iunie 1887, se încheiasă un tratat ruso-german („tratatul de reasigurare“), prin care Germania recunoștea „drepturile istorice“ ale Rusiei în Bulgaria și asupra Strâmtoarelor (Căzan; Rădulescu-Zoner, *op.cit.*, p.136), zona aceasta a Europei rămânând în continuare disputată de Rusia țaristă și Austro-Ungaria. În aceste condiții aderarea strict defensivă a României la Tripla Alianță asigura necesara securitate a țării noastre primejduită și atunci de puternicul vecin de la răsărit.

34 Într-adevăr, în ședința Adunării Deputaților din 16/28 martie 1888 P.P.Carp (care a luat cuvântul după președintele Camerei, D.Lecca, Vasile Lascăr și G.Panu) a făcut un aspru rechizitoriu guvernului și partidului liberal-brătienist („cuvântul de liberal în țara noastră, o spun cu regret, a fost înjosit de d-voastră“), precizând că, el, totuși, nu face parte din „opozitia unită“ („se știe că eu nici la întrunirile lor nu mă duc, se știe că acțiunea mea este paralelă cu a lor“). În stenograma ședinței nu sunt însă înregistrate ultima afirmație a lui P.P.Carp și „întreruperile“ lui Marghiloman, menționate de Bacalbașa (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 16 martie 1888*, D.A.D., nr.20, 22 martie 1888, p.258-264).

35 Procesul colonelului Maican s-a judecat la mijlocul lunii martie 1888 în fața Consiliului de război prezidat de generalul Radovici. La cererea apărării s-au considerat prescrise faptele comise de acuzat cu zece ani în urmă, în timpul războiului din 1877-1878, sentința de condamnarea pronunțată la 16/28 martie 1888 fiind aceea notată de Bacalbașa, cu precizarea că pedeapsă de un an închisoare atrăgea după sine și pierderea gradului (*Procesul colonelului Maican*, RĂZ.-W., 18 martie 1888, p.2). Sentința nu a rămas însă definitivă (v., mai departe, nota 54).

36 Lista comitetului în: LR., no.3156, 18/30 Mars 1888, p.3. Redacția jurnalului subscria 200 lei, Elena Oteteșanu și principesa Valentina Bibescu tot câte 200 etc.

37 Iată în acest sens o mostră revelatoare din timpul ședinței de la 17/29 martie 1888: „*B.Iepurescu*: Dumnealui [G.Panu] este autorul moral al omorului și trebuie dat pe mâna țării ca să-l strivească. (*Zgomot*) *Voci*: Ho! Ho! La ordine! *B.Iepurescu*: La ordine, mizerabililor! (*Zgomot foarte mare, nu se mai aude nimic*.) *G.Vernescu*: D-le președinte, vă rog să nu-l mai treceți la ordine, căci nu ne face nici o impresiune! (*Zgomot*.) *Vidrașcu*: Cheamă-l la ordine pe d.Vernescu! *D.vicepreședinte*: D.Vernescu are cuvântul. (*Zgomot*.) *B.Iepurescu*: Am onoare a declara că am adresat cuvântul de

mizerabili acelor cari mi-au strigat ho! și-l mențin (Zgomot)." (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 17 martie 1888, D.A.D., nr.21,23 martie 1888, p.274*).

38 Discursul lui Eugeniu Stătescu a fost pronunțat în Adunarea Deputaților la 18/30 martie 1888; fruntașul liberal a fost totuși destul de moderat, încercând să justifice acțiunile guvernului („Noi n-am atacat pe nimeni, noi ne-am apărat, am apărat instituțiunile și libertățile noastre amenințate, am apărat interesele societății puse în pericol. Pe străzi, la Orfeu și la banchet am apărat liniștea orașului, libertatea și siguranța persoanelor contra atacurilor învierșunate și cu mână armată a hoardelor ce voiăți să asvârliți asupra noastră" (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 18 martie 1888, D.A.D., nr.21, 27 martie 1888, p.286*), fiind, din când în când, întrerupt de G.Panu. La închiderea ședinței, moțiunea opoziției de neîncredere în guvern, prin care se solicita și eliberarea din închisoare a lui Fleva și Filipescu a fost respinsă (s-au exprimat 45 de voturi pentru și 86 contra).

39 Nicolae Bibescu – deputat de Gorj – a luat cuvântul, într-adevăr, la 19/31 martie 1888, rostind un discurs bine construit, care a fost apreciat de asistență (la sfârșitul discursului s-au auzit „aplauze prelungite și unanim repetite" – însemnare pe care stenograful Camerei nu prea avusese ocazia s-o facă prea des până atunci). El nu a afirmat că la 15/27 martie soldații nu au tras, ci a dat să se înțeleagă că aceștia au tras cu gloanțe oarbe sau în aer („Ceea ce știu, ca vechi militar, este că, dacă soldații trăgeau în noi cu gloanțe, ne culcau pe toți la pământ"); a insistat, totodată, asupra necesității ca dezbaterile înaltului for legislativ al țării să se desfășoare în deplină liniște și securitate („Pentru mine, un deputat de orice nuanță trebuie respectat ca inviolabil și în numele acestui respect, pe cât gândesc că deputatul n-are să fie oprit de nimeni în exercițiul dreptului său de a pătrunde în această incintă, pe atât gândesc că nu trebuie să fie permis unei mulțimi, cât de mică ar fi, de a călca în această curte în apropiere cu incinta noastră, adăpost sânt [sfânt] unde mandatarii națiunii au să delibereze în pace și liniște"), conchizând, pe bună dreptate: „Cu poporul – sunt; cu pleava nu vreau să fiu!" (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 19 martie 1888, D.A.D., nr.22, 27 martie 1888, p.301-302*).

40 După incidentele din 13/25 – 15/27 martie 1888, Carol I s-a consultat cu mai mulți oameni politici (G.Vernescu, Lascăr Catargiu, I.Ghica, M.Kogălniceanu, I.C.Brătianu, P.P.Carp, D.Ghica, ș.a.) în vederea constituirii unui nou guvern; sâmbătă seara, la 19/31 martie, I.C.Brătianu a trimis regelui, prin D.A. Sturdza, demisia cabinetului său; noul minister, condus de Th.Rosești, a depus jurământul în fața Suveranului în după-amiaza zilei de 22 martie/3 aprilie 1888, dar decretul regal de numire purta data de 23 martie 1888 („Semn de ameteală" – justificată după zece zile de tulburări mai puțin obișnuite în Bucureștii patriarhali de odinioară, cum observă Titu Maiorescu – *Însemnări zilnice*, III, p. 90). Componenta guvernului junimist e notată corect de Bacalbașa, cu următoarele precizări: ministrul al Justiției era Al.Marghiloman; Titu Maiorescu deținea și interimatul la departamentul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, urmat, tot ca interimar, de P.P.Carp. Prin căderea cabinetului Brătianu lua așadar sfârșit cea mai lungă și cea mai rodnică guvernare din istoria modernă a României, guvernanță caracterizată prin realizări remarcabile pe drumul constituirii unui stat român independent și suveran, al unei monarhii constituționale, stat cu o structură politică realmente democratică, recunoscut și respectat la sfârșitul secolului trecut ca un element de ordine, civilizație și stabilitate în sud-estul continentului nostru.

41 În ședința Camerei din 23 martie/4 aprilie 1888, Th.Rosetti a dat citire mesajului regal de constituire a noului guvern. Acesta a fost imediat contestat îndeosebi de dizidenții liberali (N.Fleva) și de radicali care se considerau pe nedrept îndepărtați de la succesiune (G.Panu, în Adunarea Deputaților: „Ministerul ce aveam înaintea noastră nu e minister nici din majoritate, nici din minoritate și nu e nici minister neutru... Este, după cum știți, expresiunea unui grup mic cu un program politic și economic, dar un grup așa de mic, fără nici un răsunet în țară și fără legături. Acest caz e anormal...” – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 28 martie 1888*, D.A.D., nr.23, 31 martie 1888, p.308). Guvernul a fost însă sprijinit de o parte a conservatorilor și acceptat de liberali (Traian Lungu, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Ed.Științifică, București, 1967, p.49-51); un jurnal independent considera guvernul junimist ca un „cabinet francmasonic”, indicându-i ca masoni pe: Th.Rosetti („fost mare maestru al Marelui Orient al României în 1879”), T.Maiorescu și P.P.Carp („maestri simpli”), M.Ghermani, gen.Barozzi (care a fost însărcinat să reprezinte la Napoli, în 1883, marea Lojă Națională Română) (*Cabinet francmasonic*, RĂZ.-W., 25 martie 1888, p.2).

42 RĂZ.-W., 24 martie 1888, p.2.

43 Referirile lui Bacalbașa la presa vremii au fost realizate îndeosebi prin intermediul retrospectivelor apărute în *România, l'Indépendance Roumaine*: „Ce minister est personnel à Sa Majesté le Roi; «l'opposition unite». n'y a aucun représentant”; *Epoca* propunea sprijinirea guvernului junimist dacă acesta se angaja să epureze administrația și justiția, să-i urmărească pe cei care s-au dedat la hoții și să dizolve Camerele (*La presse roumaine et le nouveau cabinet*, I.R., 25 Mars/6 Avril 1888, p.2); „... Il est évident qu'un cabinet junimiste ne peut-être que transitoire et que sa mission consiste à préparer le terrain à une solution définitive” (*Le nouveau cabinet*, I.R., 24 Mars/5 Avril 1888, p.1). Cel mai dur se pronunța împotriva guvernului junimist G.Panu în *Lupta*, considerându-l „un grup de valeți ai Palatului” și conchizând tranșant: „Minister de antecameră nu ne trebuie” (G.Panu, *Un minister al Palatului, Lupta*, an. V, 23 martie 1888, p.1).

44 Eliberarea celor doi fruntași al Ligii de rezistență, principalii organizatori ai mișcărilor de stradă care au dus la răsturnarea guvernului Brătianu, a avut loc în după-amiaza zilei de 22 martie/3 aprilie 1888. În presa vremii s-a relatat despre un cortegiu triumfal format din 300 de trăsură și câteva mii de oameni care i-au condus pe Fleva și Filipescu, de la închisoare, pe Calea Victoriei, până dincolo de Palatul Regal, către casele lor (*Intrarea triumfală de ieri*, RĂZ.-W., 24 martie 1888, p.3).

45 Amploarea și intensitatea răscoalelor țărănești din primăvara anului 1888 au fost întrucâtva exagerate în unele studii de istorie mai noi, dar, desigur, nu se poate contesta faptul, în spiritul adevărului, că ele atrăgeau în mod foarte serios atenția autorităților asupra gravelor probleme economice și sociale ce frământau satul românesc, decalajul din ce în ce mai accentuat între orașul care se moderniza și civiliza și satul care rămânea în continuare în întuneric și mizerie. Primele manifestări ale răscoalei s-au semnalat la 20 martie /1aprilie 1888, în comuna Urziceni din județul Ialomița (presa vremii a înregistrat însă și unele revolte anterioare acestei date, de pildă răzvrătirea a trei sate din județul Prahova unde țărani au izgonit autoritățile locale – RĂZ.-W., 19 martie 1888, p.1), când sătenii, nemulțumiți că fuseseră amăgiți de subprefect ca să semneze o petiție către guvern în care s-ar fi cerut pământ și „bucate”, „petiție” care

era de fapt o telegramă de solidarizare cu guvernul Brătianu după manifestațiile de stradă ale opoziției, s-au răscolat, maltratându-i pe subprefect, primar și pe ajutorul de primar (A. Beldiman, *O crimă de stat. Răscoala sătenilor din primăvara anului 1888*, București, 1889, p.15). Din județul Ialomița răscoalele, determinate, într-o măsură, și de starea de agitație politică din Capitală, s-au întins repede în județul Ilfov, îndeosebi în satele din preajma Bucureștilor, începând de la 28 martie /9 aprilie 1888; localitățile enumerate de Bacalbașa se aflau, într-adevăr, toate, în județul Ilfov; în plasa Dâmbovița-Mostiștea: Dridu, Fierbinți Gagiul, Creța-Leșiile, Roșiori, Ileana, Cătrunești, Belciugatele-Cojești, Moara Domnească, Afumați, Ștefănești, iar în plasa Snagov: Dragomirești. Satul Drăgănești (dacă Bacalbașa i-a transcris corect numele) nu exista nici în județul Ilfov, nici în județele limitrofe acestuia. La 29 martie/10 aprilie 1888 un grup de țărani care voiau să ajungă în Capitală pentru a cere pământ de la Ministerul Domeniilor a fost oprit de armată la Pantelimon (RĂZ.-W., 31 martie 1888, p.1). Presa, chiar și cea conservatoare, a relevat motivele îndreptățite ale revoltei țăranilor: „Elle a pour point de départ la misère – une misère noire – et pour but un peu de justice“ (Ion Cercel, *Les mesures urgents*, I.R., 1/13 Avril 1888, p.1); „De voie, de nevoie, vom înțelege că a venit vremea să ne ocupăm serios de starea țăranilor și că vindecarea rănilor de care suferă cere un studiu serios și un sistem întreg de măsuri bine chibzuite...“ (*Epoca*, an.III, 2 aprilie 1888, p.1).

46 Procesul generalului Nicolae Maican s-a judecat în ultimele zile ale lunii martie 1888 în fața unui Consiliu de război prezidat de generalul Radovici; comisarul regal l-a învinuit pe general că „facea socoteli cu samsarii ca cel din urmă băcan“ (*Procesul generalului Maican*, RĂZ.-W., 1 aprilie 1888, p.3); sentința, pronunțată la 31 martie/12 aprilie 1888, este corect înregistrată de Bacalbașa (*Le verdict*, I.R., 2/14 Avril 1888, p.1); recursul generalului corupt a fost respins de Consiliul de revizie prezidat de generalul Ipătescu la 30 aprilie /12 mai 1888 (RĂZ.-W., 2 mai 1888, p.1), dar condamnatul a executat numai o parte a pedepsei, la închisoarea Văcărești, fiind grațiat de rege.

47 G.Panu și-a rostit interpelarea la 1/13 aprilie 1888 („Este vorba, d-lor, despre răscoala sătenilor de prin diferite localități ale țării și despre deplorablele scene ce s-au întâmplat în unele localități unde s-au comis chiar omoruri...“); primul-ministru, Th.Rosetti, i-a răspuns în aceeași zi, recunoscând că nemulțumirile țăranilor fuseseră provocate și de o „rea și neîngrijitoare administrațiune locală...“ (evident, liberală), precum și de zvonurile că guvernul ar fi hotărât să le împartă „pământuri“, hotărâre pe care autoritățile sătești n-ar fi vrut să le-o comunice (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 1 aprilie 1888*, D.A.D., nr.27, 7 aprilie 1888, p.373-374); în aceeași problemă au mai vorbit, în continuare, N.Fleva și deputatul social-democrat V.Gh.Morțun („... vina de căpetenie cade asupra exploatării fără milă și margini a nenorocitului țăran de către proprietarii și arendașii nesățioși... Țăranii au legi și drepturi numai pe hârtie...“ - *Ibid.*, p.376).

48 Focarele cele mai incandescente ale răscoalelor țărănești din primăvara anului 1888 s-au înregistrat în localitățile Urziceni și Ulmi (jud.Ialomița), precum și la Dudești-Cioplea și Lipia—Bojdani (jud.Ilfov); traiectoria geografică a nemulțumirilor exprimate violent a fost următoarea: 20 martie/1 aprilie – jud. Ialomița; 28 martie / 9 aprilie – jud. Ilfov; 2/14 aprilie – jud. Prahova; 5/17 aprilie – jud.Dâmbovița; 7/19 aprilie – jud.Vlașca; 10/22 și 11/23 aprilie – jud.Buzău, Brăila, Muscel; 18/30 aprilie – jud. Argeș și Dolj, intensitatea răscoalelor fiind din ce în ce mai scăzută (Constantin

Corbu, *Răscoala țărănilor de la 1888*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1978, p.157). La Fierbinți, Greci-Grădiștea, Fundul Dancului, Micșunești și Balamuci, preciza un comunicat oficial al guvernului privind situația din seara zilei de 3/15 aprilie 1888, „ordinea a fost deplin restabilită“ de vânătorii conduși de d. Magheru, călărașii de d.Solomonescu și roșiorii de d.Elefterescu (MOF., nr.4, 5/17 aprilie 1888, p.75). Toate localitățile menționate aici de Bacalbașa erau situate în județul Ilfov, în plasele: Dâmbovița – Mostiștea (Greci, Grădiștea, Fundul Dancului, Micșunești, Balamuci, Fundulea, Dudești; la Dudești-Cioplea, la 6/18 aprilie 1888 s-a produs o puternică ciocnire între răsculați și armată, soldată cu victime de ambele părți), Snagov (Periș – aici notarul a fost ucis de răsculați) și Sabaru (Berceni și Vidra).

49 În lunile în care au urmat după formarea noului cabinet junimiștii au încurajat acțiunea de îndepărtare a dizidenților liberali de corpul partidului conservator în vederea refacerii unității acestuia, ei năzuind la un rol conducător în partid, ceea ce nu s-a întâmplat, autoritatea lui Lascăr Catargiu dovedindu-se mai puternică decât ambițiile lui P.P.Carp (Bulei, *Partidul conservator*, p.78).

50 Duminică 3/15 aprilie 1888 s-a constituit, în cadrul unei ședințe la care au luat parte 82 de fruntași ai Partidului Național Liberal, Comitetul Central al acestei organizații politice, alcătuit din 14 membri, în componența notată corect de Bacalbașa („*Proces verbal* Astăzi 3 aprilie 1888, subsemnații membri ai Partidului Național Liberal întrunindu-ne și sfătuindu-ne între noi am constituit Comitetul Central al partidului nostru alegând dintre noi pe următoarele persoane...” – *Comitetul Central al Partidului Național Liberal, Voința națională*, an.V, nr.1081, 6/18 aprilie 1888, p.1). Printre semnatarii comunicatului care nu figurau în noul organism ales în vederea intensificării luptei politice de opoziție se mai aflau: C.Dissescu, Vasile Lascăr, Radu Mihai, Barbu Șt.Delavrancea ș.a. O lună mai târziu a apărut în *Voința națională*, *Manifestul Partidului Național Liberal (Apel către țară*, în nr.din 10/22 mai 1888).

51 Nu știm cât de reale au fost divergențele dintre Panu și Bacalbașa în chestiunea represiunii răscoalelor țărănești, dar cert este că în *Lupta* articolele cele mai violente de condamnare a represiunii s-au datorat lui Panu și nu lui Bacalbașa, care-și revendică aici, fără modestie, merite pe care – sub semnătură – nu le-a avut. Pentru edificare, iată câteva exemple din articolele semnate de G.Panu: „... a reprima cu forța și cu brutalitate asemenea mișcări este a arunca untdelemnul peste foc, este a face rana mai mare, pentru ca peste câțva timp răscoala să izburnească mai teribilă“ (*Răscoalele țărănești, Lupta*, an.V, 2 aprilie 1888, editorial); „... Eu protestez din toate puterile în contra vărsărilor de sânge, în contra modului rusesc de a înăbuși glasul celor cari, exasperați de sute de nedreptăți, recurg la violențe“ (*Sângele a curs!*, *Lupta*, 6 aprilie 1888, editorial); *În loc de sânge vărsat, reforme* (*Lupta*, 7 aprilie 1888, editorial) etc. Lui Bacalbașa ar putea să-i aparțină câteva manșete de pe prima pagină a ziarului: *Teroarea la sate* (12 aprilie 1888); *Groaza la țară* (14 aprilie 1888); *Vânătoarea de oameni* (15 aprilie 1888), *Împușcații în spate* (16 aprilie 1888) ș.a.; în problema „blămării represiunii sângeroase“ el a scris un singur articol, semnat Costache C.Bacalbașa, la 15/27 aprilie 1888: *Asasinaturi și torturi*, iar despre răscoale în general s-a pronunțat la începutul acestora, într-o notă lipsită de vigoarea publicisticii lui Panu: „Țăranii s-au răscolit pentru că nu mai au ce mânca. Aceasta să o înțeleagă oamenii politici“ (Constantin C.Bacalbașa, *Răscoalele țărănilor, Lupta*, 31 martie 1888, p.2). Nu e prima oară când autorul acestor însemnări memorialistice încearcă să arunce o umbră neme-

ritată asupra imaginii postume a unor oameni – mai înzestrați decât el – care i-au fost uneori prieteni.

52 „Le préfet de police sait-il ce qui s'est passé cette nuit chez M.J.C.Bratiano? On nous signale que toute la nuit il y a eu un va et vient continuel chez M.Jean Bratiano. Que trame-t-il encore ce sinistre vieillard? Nous espérons que la police ouvrira bien l'oeil...” (*Informations*, I.R., 15/27 Avril 1888, p.3). Traducerea lui Bacalbașa este corectă.

53 „... Le prix auquel se vendra la *Lupta* soit fixé à un *maximum* d'un demi-centime. Nous demandons en même temps que le *minimum* des matières contenues dans chaque numéro soit égal comme qualité aux matières publiées journallement dans le journal anglais *The Times*“ (*Informations*, 16/28 Avril 1888, p. 3). Potrivit scrisorii ironice a lui Al. Șt. Catargi *maximul* și *minimul* propuse urmau să rămână invariabile vreme de 25 de ani.

54 La începutul lunii aprilie 1888, Consiliul de revizie anulase decizia de prescripție în cazul colonelului Maican, decizie referitoare la afacerea cu obuzele din 1877-1878 (RĂZ.-W., 5 aprilie 1888, p. 2-3). Procesul s-a judecat în a doua parte a lunii aprilie 1888 la „Consiliul de rezbél“ din Craiova, acuzatul fiind condamnat pentru „mituire“ la trei luni de închisoare (și nu la două), precum și la degradarea militară, pedepse care se adăugau la aceea de un an închisoare, pronunțată anterior (*Procesul colonelului Maican*, RĂZ.-W., 22 aprilie 1888, p. 2). Bacalbașa nu a mai înregistrat faptul că procesul colonelului Maican s-a rejudecat la 24 mai/5 iunie 1888 de către Consiliul de război al Corpului III de armată de la Galați, acuzatul fiind osândit definitiv la un an și trei luni de închisoare, cu pierderea gradului și a drepturilor civile și militare, fiind așadar absolvit de degradare (*Procesul colonelului Maican*, RĂZ.-W., 27 mai 1888, p. 1).

55 Atentatul a avut loc luni, 25 aprilie/7 mai 1888, pe la orele zece seara; atentatorul, Preda Fântânaru (sau Fântânăreanu), originar din județul Gorj, ar mai fi fost condamnat pentru omucidere, în 1882, la Craiova (*L'attentat du 25 Avril*, I.R., 28 Avril/10 Mai 1888, p. 1); în ultima vreme, el se afla în serviciul poliției Capitalei, fiind folosit pentru paza barierelor. Prins și imobilizat, Fântânaru ar fi spus: „Neamțu' a pus ca să împuste pe țărani, iar eu am voit să omor pe neamțu“ (*Atentatul de ieri seară*, RĂZ.-W., 27 aprilie 1888, p. 1); mai târziu el a fost declarat alienat mintal de către comisia medicală instituită ca să-l examineze și încredințat poliției ce urma să-l transporte în satul natal, pe care nu mai avea voie să-l părăsească (RĂZ.-W., 13 iulie 1888, p. 1; 9 ianuarie 1889, p. 3; poliția primise această misiune „alaltăieri“, deci la 6/18 ianuarie 1889).

56 Alegerile parțiale pentru un mandat de deputat au avut loc la 29 aprilie/11 mai 1888; generalul Manu era susținut de ziarul *România*, *Epoca* și *Războiul*, iar Pană Buescu de *Najiunea* și *Lupta*, deci despărțirea liberalilor dizidenți de conservatori încuse să se producă efectiv.

57 Celebrul scamator și hipnotizator Pickman a dat câteva reprezentanții pe scena Teatrului Național din București, începând de la 11/23 mai 1888; Claymoor relatează, în avanpremieră, din repertoriul artistului, o banală scamatorie cu ouă (C., *Carnet du high-life. Magie*, I.R., 10/22 Mai 1888, p. 2).

58 Cifrele reproduse corect de către Bacalbașa se referă la rezultatele alegerilor comunale pentru Colegiul I de București, alegeri care au avut loc la 2/14 iunie 1888 (I.R., 4/16 Jun 1888, p. 1); la Colegiul II N. Flevea și-a retras lista; aici victoria „opozității unite“ a fost mai categorică, aceasta obținând 2 935 voturi, în timp ce libe-

ralii au primit numai 485 (RĂZ.-W., 7 iunie 1888, p. 1); pe ansamblu, alegerile au fost considerate ca un insucces pentru liberali, chiar de către aceștia (v. *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 398).

59 Pache Protopopescu a fost ales primar de către consilierii comunali cu 18 voturi contra 13 acordate lui N. Blaremburg; numele lui A. Roșeanu apare consecvent în presa vremii sub forma A. Rioșeanu, care este cea corectă (*Le nouveau maire*, I.R., 17/29 Iunie 1888, p. 1); despre primariatul lui Pache Protopopescu, apreciat, pe bună dreptate, ca excepțional, v., mai departe, nota 93)

60 La alegerile comunale din Iași, la Colegiul I, liberalii-conservatori și junimiștii au obținut 339 de voturi, liberalii uniți cu radicalii (lista avându-l în frunte pe Gh. Mărzescu), 260 voturi, iar social-democrații 19, declarându-se balotaj (RĂZ.-W., 19 iunie 1888, p. 1-2); la Colegiul al II-lea au câștigat candidații partidului liberal-conservator aliați cu junimiștii. În vederea balotajului liberalii dizidenți, radicalii, liberalii brătieniști și social-democrații au prezentat o listă comună obținând 377 voturi față de 388 acordate liberalilor-conservatori și junimiștilor (RĂZ.-W., 28 iunie 1888, p. 1); începea deci să se contureze o coaliție anticonservatoare de opoziție destul de puternică.

61 I. L. Caragiale a fost numit de către Titu Maiorescu director general al Teatrelor începând cu data de 26 iunie/8 iulie 1888 în locul lui Const. I. Stăncescu; din vechiul Comitet teatral fuseseră menținuți numai V.A. Urechia și Ed. Wachmann, la care s-au adăugat nou-numiții: Dim. R. Rosetti, N. Pătrașcu și Ionescu-Gion. Ca de obicei, în cazul lui Caragiale, Bacalbașa rostește o apreciere apăsător negativă, înregistrată și de Șerban Cioculescu în *Viața lui Caragiale* (v. cap. „Director al Teatrului Național“). Primit cu ostilitate de aproape întreaga presă, Caragiale a dovedit totuși capacități organizatorice și administrative remarcabile introducând ordinea și disciplina la Naționalul bucureștean; din păcate, în lipsa unor actori de frunte care au părăsit, din diferite motive, prima scenă a țării o dată cu numirea sa ca director (Gr. Manolescu, Aristizza Romanescu și C. I. Nottara), el a fost silit de trupa pe care o avea la dispoziție să promoveze în general un repertoriu minor, de comedii și localizări facile (v., în text, p. 141). Bacalbașa, ingrat, uita însă, în aceste file memorialistice, să menționeze, că în timpul scurtului directoriat al lui Caragiale (iunie 1888-mai 1889) i s-a jucat la Teatrul Național, în februarie 1889, cu îngăduința prea binevoitoare a directorului acestuia, comedia sa *Petecul lui Berechet*, considerată de criticii vremii, nemulțumiți de spectacol, „o imitațiune străvezie a «Scrisorii pierdute»“ (Marin Bucur, *O biografie a lui I. L. Caragiale*, Ed. Cartea românească, București, 1989, p. 276).

62 Învinuit de grave nereguli în administrarea Eforiei spitalelor civile (v. seria de articole *Vol à l'Ephorie des hôpitaux* în: I. R., iunie 1888), Simeon Mihălescu a fost arestat și închis la Văcărești la începutul lunii iulie 1888 (RĂZ.-W., 3 iulie 1888, p. 2); el a fost eliberat câteva zile mai târziu, după ce depusese suma fixată drept cauțiune (RĂZ.-W., 12 iulie 1888, p. 3). Solicitarea de eliberare pe cauțiune pornea probabil și de la un fapt mărturisit de el directorului penitenciarului: nopțile de iulie fiind caniculare în București, arestatul simțea nevoia să iasă la aer în curtea închisorii, dar această nevinovată plăcere nu-i era îngăduită, deoarece la orele opt seara fixă se punea zăvorul la ușă! (RĂZ.-W., 8 iulie 1888, p. 2).

63 Generalul Dimitrie Lecca (n. 1832) a încetat din viață la 4/16 iunie 1888; la ceremonie funebră, care a avut loc în comuna Dealu Mare din județul Bacău, partidul li-

beral a fost reprezentat de I.C. Brătianu, Eug. Stătescu, D. A. Sturdza și P. S. Aurelian (RĂZ.-W., 8 iulie 1888, p. 1). La 11/23 februarie 1866 Dimitrie Lecca, pe atunci maior, participase la complotul de detronare a domnitorului Cuză; în timpul Războiului de Independență el a fost comandant al Diviziei a IV-a, luând parte, peste Dunăre, la luptele de la Lom-Palanka, Smârdan și Vidin.

64 Aliniindu-se obedient la hotărârea Germaniei de a nu participa oficial la Expoziția universală din 1889, de la Paris, menită să marcheze sărbătorește centenarul Marii Revoluții Franceze, guvernul român a declinat invitația ce i se făcuse („Și guvernul nostru s-a grăbit a adera la această abținere care de câțva timp a devenit sistematică față cu toate expozițiunile din străinătate” – *Expozițiunea universală din Paris*, RĂZ.-W., 26 iulie 1888, p. 1). Oferta privind participarea României la Expoziția de la Paris a fost respinsă atât de I. C. Brătianu, cu oarecare abilitate (el ar fi răspuns că țara noastră ar fi fericită să poată lua parte la o expoziție care coincidea și cu marcarea sărbătorească a centenarului Marii Revoluții Franceze, dar „industria noastră abia născândă nu ne permite a ne prezenta alături de marile națiuni la acest Congres al muncii omenești”) cât și – cu duritate – de P. P. Carp, ministrul Afacerilor. Străine în noul guvern junimist („România e fericită a lua parte la Expoziția din Paris și a espune acolo produsele solului său, precum și rezultatele industriei sale născânde, dar este imposibil guvernului actual de a se asocia la o manifestație în onoarea unei revoluțiuni ale cărei principii și acte le dezaprobă” – *Ion Brătianu și P. P. Carp*, TEL., 23 decembrie 1888, p. 1). În aceste condiții, ziaristul român Al. Ciurcu, aflat în capitala Franței, a contactat – din inițiativă personală – oficialitățile organizatoare ale expoziției, solicitând acordarea unui spațiu în care să poată fi expuse produsele „inițiativei private” din România, adresându-se totodată, în iunie 1888, prințului George Bibescu cu rugămintea de a patrona înființarea unui „comitet de organizare” care să pregătească participarea neoficială a țării noastre la marea expoziție (v. scrisoarea în lucrarea lui I. M. Ștefan: *Alexandru Ciurcu, inventatorul, ziaristul, omul*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 127: „Nu sunteți oare, dumneavoastră, de părere, stimate Principe, că este rușinos pentru noi să nu răspundem invitației Franței când atâtea alte nații se grăbesc să răspundă apelului ei?”). Ca urmare a insistențelor lui Al. Ciurcu și apoi ale lui George Bibescu s-a acordat României, în mod excepțional, prin retragerea din spațiul atribuit altor țări, termenul de înscriere fiind expirat, un spațiu de expunere de 375 m² (Al. Ciurcu, *O mică lămurire*, RĂZ.-W., 31 iulie 1888, p. 3), constituindu-se totodată în țară, sub conducerea amintitului „principe” și un {Comitet național pentru participarea României la Expozițiunea universală din Paris în anul 1889} comitet din care – inițiativa venind din cercuri conservatoare – nu făceau parte fruntași liberali - brătienști, dar nici junimiști. În formula inițială, comitetul îi cuprindea, printre alții, pe gen. Ioan Em. Florescu, George Vernescu, Nic. Blaremburg, Alex. Ciurcu, Gr. Capșa, N. Filipescu ș.a. (RĂZ.-W., 24 iulie 1888, p. 2-3), ajungând, în cele din urmă, la 165 de membri (*Exposition Universelle de Paris en 1889. Rapport sur les travaux du Comité roumain du 12/24 Juillet 1888 au 10/22 Mars 1890*, București, 1890, p. 18).

65 Afirmatie înregistrată în epocă, într-o altă variantă, chiar de Bacalbașa: „D. Petre Carp, care este astăzi adevăratul șef al guvernului, a declarat întotdeauna că este destul ca un om politic să ajungă la putere pentru a-și forma un partid și a fi stăpân pe țară” (Constantin C. Bacalbașa, *Țară nenorocită, Lupta*, an. V, 30 martie 1888, p. 2).

66 Replica memorabilă a lui P. P. Carp a fost rostită în ședința Camerei din 28 martie/9 aprilie 1888, ca răspuns deputaților G. Panu, N. Blaremburg și P. Grădișteanu care contestau legitimitatea guvernului junimist aflat la putere de câteva zile (v. mai sus, nota 41): „Da, o recunoaștem, nu suntem populari. Dar sunt două soiuri de popularitate: este popularitatea promisiunilor, popularitatea speranțelor deșteptate; aceea popularitate n-am căutat-o și n-am râvnit-o niciodată. Este însă popularitatea faptelor îndeplinite; aceea o ambiționăm și avem convicțiunea fermă că intrăm nepopulari în guvern și vom ieși populari, contrariu cu alții cari au intrat populari și au ieșit nepopulari“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 28 martie 1888, D.A.D., nr. 23, 31 martie 1888, p. 318*).

67 P. P. Carp, în numele guvernului pe care, de fapt, îl conducea, declarase foarte clar la începutul mandatului său, referindu-se la necesitatea amânării dizolvării Parlamentului că „în momentele de înfierbântare în care se află țara noi n-am crezut că este bine să procedăm imediat la disoluțiune și la noi alegeri“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 28 martie 1888, D.A.D., nr. 23, 31 martie 1888, p. 319*). Și cum alegerile nu se puteau organiza în timpul verii, Camerele au fost dizolvate abia la 8/20 septembrie 1888, confruntarea electorală urmând a avea loc în cursul lunii octombrie. Dar, desigur, amânările respective au fost determinate și de motivele nemărturisite, cu caracter politic, pe care le amintește Bacalbașa, inclusiv de dorința cabinetului de a consolida firava (numerică) grupare junimistă, concomitent cu realizarea unei concentrări conservatoare eliberată de liberalii dizidenți din agonizânda „oposiție unită“.

68 O astfel de întrunire a „liberalilor dizidenți“ a avut loc, de pildă, la începutul lunii octombrie 1888, în vechea sală a Ateneului Român de lângă Cîșmigiu, cu care prilej D. Brătianu s-a referit în mod critic la junimiști, afirmând, cu ironie, că sunt „2 și jumătate la număr“, Petre Grădișteanu făcând un apel patetic la înfăptuirea unității liberale („D-sa a fost pentru unire cu liberalii de toate nuanțele în contra inamicului comun“ – RĂZ.-W., 3 octombrie 1888, p. 3).

69 La întrunirea liberală din 8/20 septembrie 1888, în cadrul căreia a vorbit I. C. Brătianu, a fost ales un „comitet central electoral“ în componența notată corect de Bacalbașa (*Manifestul Partidului Național Liberal către alegători, Voința națională, an. V, 11/23 septembrie 1888, p. 1-2*).

70 Comitetul Central al Partidului liberal-conservator s-a întrunit la 13/25 septembrie 1888 sub președinția lui Lascăr Catargiu, hotărând participarea la alegeri „independent de orice alianțe“; cu acest prilej a fost ales un „comitet electoral central“ (L. Catargiu, G. Vernescu, gen. Manu, Al. Lahovary, Pache Protopopescu, Gr. Păucescu și gen. Florescu – RĂZ.-W., 15 septembrie 1888, p. 2); a doua zi, șeful partidului care se pregătea să vină la putere, Lascăr Catargiu, a redactat scrisoarea către D. Brătianu, citată integral de Bacalbașa, care o traduce după versiunea franceză apărută în *l'Indépendance Roumaine*; am restabilit textul românesc original reproducându-l după: RĂZ.-W., 17 septembrie 1888, p. 2 (*Ruperea coalițiunii*).

71 Alexandru Davila – viitorul dramaturg – fusese numit comisar-inspector cl. II la Prefectura Poliției Capitalei în primele zile ale guvernării junimiste (RĂZ.-W., 28 martie 1888, p. 2), fiind, nu peste multă vreme, avansat ca inspector I (RĂZ.-W., 12 iulie 1888, p. 3) datorită, probabil, simpatiei pe care i-o purta șeful său, prefectul Poliției Capitalei, colonelul Sergiu Voinescu. „Torturele de la Poliția Capitalei“ au impresionat profund opinia publică românească în cursul lunii august 1888; țiganiile bănuți de

tâlhărie în Valea Tânganului din apropierea Bucureștilor, după ce au fost maltratați pentru a-și recunoaște vinovăția, au fost eliberați din lipsă de probe (RĂZ.-W, 5 august 1888, p. 1). Abuzurile poliției au fost dezvăluite de către tânărul procuror Horia C. Rosetti, fiul lui C. A. Rosetti, care asistase personal, la sfârșitul lunii iulie 1888, la maltratarea Țiganilor (*La poliția Capitalei se torturează, Voința națională*, an. V, 3/15 august 1888, p. 3). Procesul funcționarilor amintiți de Bacalbașa a avut loc la mijlocul lunii septembrie 1888, în fața Curții de Apel din București; acuzații au fost apărați, printre alții, de N. Blaremburg care, în cuvântul său, a conchis că „ar fi rău să se condamne acești tineri de valoare”. Sentința, notată incomplet de Bacalbașa, se referea și la faptul că Dimancea și Davila urmau să plătească despăgubiri bănești fiecărui Țigan vătămat (*Procesul bătailor de la Poliție, RĂZ.-W, 22 septembrie 1888, p. 3*). Vrând să dea o dovadă concretă că se pronunță împotriva oricăror violențe și abuzuri ale autorităților de stat, guvernul junimist a decis – după pronunțarea sentinței de vinovăție – ca acuzații „să părăsească funcțiile lor de la Poliție” (RĂZ.-W, 27 septembrie 1888, p. 3). A doua zi, în semn de solidaritate cu subalternii săi, colonelul Sergiu Voinescu (acesta îl iritase și pe Titu Maiorescu care – după ce avusese o discuție dură cu tânărul colonel la începutul lunii august în calitate de ministru ad-interim la Justiție – nota în „jurnal” la 12/24 august 1888: „Multă tevdură cu nebulun de prefect de Poliție, col. Voinescu pentru bătaile comise de căpit Dimancea și Davila” – Însemnări zilnice, III, p. 107) și-a dat demisia, care i-a fost primită imediat (RĂZ.-W, 28 septembrie 1888, p. 1; *Voința națională*, an. V, 29 septembrie/11 octombrie 1888, p. 3; împotriva sa, în Consiliul de miniștri, se pronunțaseră hotărât Titu Maiorescu și Al. Marghiloman).

72 Despre escrocheria cu „apa de aur” v. mai sus, p. 92 și nota 35, p. 106-107. Ultima fază a procesului Andronic-Sion Gherei a avut loc în a doua jumătate a lunii septembrie 1888, în fața Secției a II-a a Tribunalului corecțional Ilfov. În afară de organizatorii principali ai afacerii au mai fost condamnați la închisoare între un an și jumătate și șase luni mai mulți complici ai escrocilor, printre care și comisarul Theodorini, despăgubirile civile stabilite ridicându-se în total la cca 70 000 lei (*Procesul Andronic et. comp., RĂZ.-W., 23 septembrie 1888, p. 3*). Escrocul Andronic a reușit să se sustragă însă pedepsei, fugind în Austria, de unde a fost recuperat în mai 1889 (*Telegraful român*, 9 mai 1889, p.2).

73 Colonelul I. Algiu a fost numit prefect al Poliției Capitalei imediat după demisia din acest post a colonelului Sergiu Voinescu, la sfârșitul lunii septembrie 1888 (RĂZ.-W., 28 septembrie 1888, p. 1).

74 Alegerile pentru Adunarea Deputaților au avut loc – în ordinea colegiilor – la 12/24; 13/25 și 14/26 octombrie, iar pentru Senat la 16/28 și 17/29 octombrie 1888; opoziția liberală (inclusiv dizidenții) au obținut în total cca 70 de mandate. Liberalii au înregistrat succese mai însemnate în județele Olt și Suceava (Colegiul I de Cameră), la Bacău, Iași (aici au fost aleși: M. Tzoni, G. Panu, N. Aslan, Nicolae Ioneșcu), Putna și Prahova (Colegiul II); la Bacău, Dolj, Prahova, Putna, Suceava ș.a. (Colegiul III); la Brăila, Gorj, Putna, Roman, R. Sărat (Colegiul I de Senat); la Bacău, Covurlui, Iași (aici au fost aleși numai liberali; Gh. Mărzescu, Ștef. Șendrea și C. Climescu); la Mehedinți, Neamț, Tutova (Colegiul II). V. Gh. Morțun a fost ales la Colegiile II și III de Cameră la Roman, iar I. Nădejde la Colegiul III de Cameră la Iași; Const. Dobrescu a fost ales la Colegiul al III-lea, „tărănesc”, de Argeș. Cifra de cca 40 de locuri pentru „opozitia liberală” în Cameră și Senat propusă de Titu Maiorescu, mai târziu, într-o

lucrare de sinteză se referea, probabil, numai la liberalii brătienști, deși în enumerarea liberalilor pătrunși în Parlament acesta îi amintește de-a valma pe: M. Kogălniceanu, D. Brătianu, D.A. Sturdza, Gh. Chițu, N. Fleva și Tache Ionescu (Mairescu, *Istoria contemporană a României*, p. 261).

75 Balotajele au avut loc la câteva zile după alegerile generale, începând din 19/31 octombrie 1888. Datele comunicate sunt exacte, cu două precizări: în presă, Ștefan Pleșea, ales ca deputat la Colegiul I de Dolj, este înregistrat ca fiind conservator (*Rezultatele balotajelor*, RĂZ-W., 21 octombrie 1888, p. 3); prințul Grig. M. Sturdza, ales la Colegiul I de Senat Iași, era acum „independent“ (*Rezultatul balotajelor*, RĂZ-W., 25 octombrie 1888, p. 2).

76 I.C. Brătianu obținuse 416 voturi față de 462 date lui Christ Zerlendi (nume ortografiat în epocă și: Cerlenti); la al doilea balotaj, I.C. Brătianu neprezentându-se, bancherul conservator a obținut mandatul de senator (RĂZ-W., 25 octombrie 1888, p. 2). Căderea în alegeri a bătrânului lider liberal l-a nemulțumit, cum era și firesc, pe regele Carol („Mi s-a spus asemenea că Regele e supărat de neintrarea tatii în Parlament“ – le comunica Sabina dr. Cantacuzino, la 22 octombrie/3 noiembrie 1888, fraților săi aflați la Paris – *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, IV, p. 21).

77 Alegerea președintelui Senatului la 4/16 noiembrie 1888 a fost considerată, într-adevăr, de către guvernul junimist – care nu obținuse decât 41 de locuri în Parlament – ca un veritabil vot de neîncredere (așa cum preciza șeful cabinetului, Th. Rosetti, care considera că „votul“ respectiv era singurul „care are importanță politică, pentru că, după explicările cari au avut loc aseară între noi, după unele insinuări cari s-au ridicat, noi nu mai putem accepta pozițiunea care ni se face față cu acest Parlament, trebuie odată să știm în mod clar, limpede și onest, cum stăm față cu d-voastră și cum stați d-voastră față cu noi“, sau senatorul liberal Ștefan Șendrea: „S-a zis, d-lor, că alegerea biroului este un act esențialmente politic, că de la dânsul atârnă escluderea sau rămânerea în loc a ministerului“). Rezultatul scrutinului a fost acela notat de Bacalbașa, cu precizarea că două voturi au fost date lui I. Ianov, numai 6 buletine fiind „albe“ (*Senatul. Ședința de la 4 noiembrie*, D.S., nr. 1, 8 noiembrie 1888, p. 15-16). Starea de tensiune dintre junimiști și conservatorii care voiau să-l impună în fruntea guvernului pe Lascăr Catargiu a fost înregistrată și de Titu Mairescu în jurnalul său, în care nota că: „acum conservatorii se tem că junimiștii vor trece la opoziția liberală“ (Mairescu, *Însemnări zilnice*, III, p. 118), posibilitate discutată, de altfel, trei zile mai târziu la o reuniune a unor parlamentari convocați de guvern la Hôtel de France (Bulei, *Partidul conservator*, p. 84), unde, până la sfârșit, totuși – după opinia presei – junimiștii ar fi cedat în fața conservatorilor (RĂZ-W., 9 noiembrie 1888, p. 1).

78 Alegerea președintelui Adunării Deputaților a constituit, în această etapă, ultima confruntare între junimiști și conservatori; în ședința Camerei de la 9/21 noiembrie 1888, șeful guvernului, Th. Rosetti, a propus amânarea alegerii președintelui cu două zile, în speranța că regele Carol, care urma să se reîntoarcă în Capitală, va arbitra în favoarea junimiștilor conflictul acestora cu conservatorii. La propunerea lui Lascăr Catargiu și Al. Lahovary, votul a fost amânat numai cu o singură zi, pentru joi 10/22 noiembrie 1888. Regele, revenit în Capitală miercuri la orele 17.30 (RĂZ-W., 11 noiembrie 1888, p. 2), a mediat, fără îndoială, disputa respectivă, oferind o soluție de compromis menționată mai departe în textul lui Bacalbașa, soluție ce amâna trecerea puterii guvernamentale în mâinile lui Lascăr Catargiu, care o solicita cu stăruință pen-

tru el și partizanii săi. Așa că în momentul când a fost ales președintele Camerei, la 10/22 noiembrie 1888, ~~luările erau dinainte clarificate: junimiștii n-au mai propus un candidat propriu~~, Lascăr Catargiu obținând, în aceste condiții, 105 voturi (o parte dintre junimiști, probabil, acordându-i sufragiile lui D. Brătianu (40 de voturi), ca să-i facă în ciudă liderului conservator (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 10 noiembrie 1888, D.A.D., nr. 4, 12 noiembrie 1888, p. 61*); în aceeași ședință au fost aleși și cei patru vicepreședinți ai Camerei Deputaților, în ordinea voturilor primite: Ilarie Izvoranu, Vasile Pogor, Gr. Cozadini și gen. G. Manu.

79 G. Manu primise 83 de voturi din 166 de votanți, iar Ilarie Izvoranu, 129. În cuvântul de mulțumire adresat parlamentarilor generalul Manu ținuse să precizeze: „D-lor deputați, deși cel cu mai puține voturi ales, să-mi dați voie să vă exprim adâncă mea mulțumire pentru onoarea ce mi-ați făcut de a fi alesul d-voastră ca vicepreședinte. Acest vot e pentru mine o semnificare, este aplicațiunea acestui vestit proverb: „Să te ferești de amici, să nu te temi de inamici“ (*Ibid, p. 62*). G. Manu nu va avea însă ocazia să-și exercite înalta funcție parlamentară pentru care fusese ales, întrucât peste exact două zile va intra, ca ministru de „Rezbel“, în cabinetul remaniat al lui Th. Rosetti.

80 Componenta guvernului remaniat a fost anunțată în Parlament la 12/24 noiembrie 1888; lista – reprodusă corect de Bacalbașa – cuprindea trei miniștri noi, lideri ai partidului conservator-liberal: G. Manu, Al. Lahovary și G. Vernescu, coloratura cabinetului rămânând totuși, în continuare, predominant junimistă.

81 N. Ceaur-Aslan: „Este de datoria reprezentanților țării să grăbească încheierea lor ca partide pentru ca așa să se poată proceda fără zăbavă la realizarea atâtor îmbunătățiri și reforme așteptate cu o legitimă nervozitate. S-a ivit cu această ocaziune, d-nii mei, unul din acele fenomene care pot trece de istorice în viața partidelor noastre politice. Vechiul partid conservator și-a închinat drapelul înaintea *Erei nouă*; vechiul partid conservator a primit să fie regenerat, precum i se promisese; aceasta, d-nii mei, rezultă în modul cel mai clar din însăși alocuțiunea d-lui prim-ministru, care a zis că nimic din programul așa-zisului guvern junimist nu a fost modificat!“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 12 noiembrie 1888, D.A.D., nr. 5, 15 noiembrie 1888, p. 66*).

82 „Cu câteva zile înainte ca M. S. Regele să cheme la minister pe cei trei junimiști [în martie 1888] un membru din Partidul Național Liberal adresându-se d-lui Carp îi spune: «Ce tot te plângi că alegerile nu au fost libere... parcă d-ța o să le faci libere!» – «Je ne les ferrai pas libres, mais propres»! a răspuns d. Carpp (*sic!*). Adică: «Nu le voi face libere, dar curate!»“ (*Voința națională, an. V. 2/14 aprilie 1888, p. 1*).

83 În interiorul partidului conservator se formase o grupare condusă de generalul Gh. Manu și Al. Lahovary care se pronunța hotărât împotriva atitudinii șovăitoare și a ambițiilor lui Lascăr Catargiu, propunând refacerea unității conservatoare printr-o colaborare din ce în ce mai strânsă cu junimiștii și eliminarea fostei dizidențe liberale a lui G. Vernescu; conflictul se va acutiza în anii următori (v. vol. IV al lucrării de față, anii 1889-1890) constituindu-se, de fapt, într-o dispută între generații, Alexandru Lahovary detașându-se ca una dintre marile inteligențe politice în ascensiune ale partidului conservator. Afirmăția pripită a lui Bacalbașa precum că Alexandru Lahovary și generalul Manu „trecuseră la junimiști“ este, bineînțeles, ținând seama de precizările de mai sus, inexactă.

84 Ion Cămpineanu (n. 1841) va înceta din viață duminică 13/25 noiembrie 1888, ca urmare a unui atac de apoplexie (*Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, IV, p. 77; scrisoarea în care se comunică această informație este însă greșit datată: 31 octombrie/12 noiembrie 1888); fiul revoluționarului pașoptist cu același nume era, într-adevăr, unul dintre urmașii prezumtivi ai lui I.C. Brătianu la conducerea partidului liberal.

85 Despre alegerile din 1876, când la Colegiul I de Cameră au fost aleși doar doi deputați conservatori: Al. Știrbey și colonelul George Rosnoveanu; v. vol. I al acestei lucrări, p. 203-204.

86 Alegerile senatorilor universitari avuseseră loc la 18/30 octombrie 1888; la București mai candidase și Ar. Pascal, care obținuse trei voturi; pe Gheorghiu de la Iași îl chema A.I. Gheorghiu (RĂZ.-W., 20 octombrie 1888, p. 2).

87 La sfârșitul lunii februarie 1888 Senatul alesese o comisie care urma să stabilească temeinicia acuzațiilor aduse fostului ministru de Război, Al. Anghelescu (RĂZ.-W., 1 martie 1888, p. 3). La începutul lunii iunie 1888 comisia respectivă a decis trimiterea în fața justiției a generalului învinovățit de mituire în afacerea „încrușișătorului” Elisabeta și de abuz de putere (*Afacerea Anghelescu*, RĂZ.-W., 12 iunie 1888, p. 2). Procesul acestuia s-a desfășurat între 1/13 și 5/17 decembrie 1888 înaintea Înaltei Curți de justiție întrunită sub președinția lui C.E. Schina, care, după o zi de „chibzuire” l-a osândit, la 7/19 decembrie 1888, pe fostul ministru Anghelescu, considerat culpabil de luare de mită în afacerea „încrușișătorului” și de efectuarea unor comenzi de furnituri militare fără a le supune licitației, la trei luni închisoare corecțională, 5 000 lei amendă, interdicția de a mai ocupa funcții publice – fără a pierde dreptul la pensie –, precum și la 30 000 lei despăgubiri civile, conform Articolului 144 din Codul penal și a Articolului 3 al Legii pentru responsabilitatea ministerială (*Condamnarea generalului Al. Anghelescu*, RĂZ.-W., 9 decembrie 1888, p. 2; *Adunarea Deputaților. Ședința de la 25 ianuarie 1889*, D.A.D., p. 592-600, în care se publică documentele acestui proces, pentru a fi alăturate celorlalte puncte de acuzare a ministerului I.C. Brătianu, în vederea trimerii lui în judecată propusă de un grup de deputați în frunte cu N. Blaremburg). Deși suferind și aflat „într-o stare completă de prostrațiune morală”, condamnatul a fost ridicat câteva zile mai târziu de la domiciliul său și depus la închisoarea Văcărești (RĂZ.-W., 12 decembrie 1888, p. 2), autoritățile junimiste dorind să dovedească prin aceasta că sunt ferm hotărâte să pună capăt corupției indiferent de treapta ierarhică pe care se aflau persoanele ce-și permisese să o practice; era, așa cum menționează și Bacalbașa pentru prima oară când în România un ministru era condamnat pentru abuzuri în serviciu și acest fapt cu valoare voit exemplară impresionase în mod deosebit, în sens pozitiv, opinia publică a vremii: „Această condamnare este un exemplu salvatoriu, este fierul roșu ce se aplică pe partea gangrenată a corpului nostru social” (*Condamnarea generalului Anghelescu, Telegraful român*, București, an. I, ser. II, 9 decembrie 1888, p. 1). Comisia senatorială despre care amintește Bacalbașa era compusă din următoarele persoane al căror nume îl transcriem în forma completă: V. Polizu-Micșunescu, C. Nanu, C.D. Budișteanu, G.C. Meitani, I.V. Arapu, Gr. Ștefănescu și El. Vergati. Fostul general Anghelescu a efectuat integral pedeapsa privativă de libertate, fiind eliberat din închisoarea Văcărești la începutul lunii martie 1889 (*Telegraful român*, 11 martie 1889, p. 2).

88 Elena Oteteleşanu a încetat din viață la 4/16 decembrie 1888, „după o boală de aproape două luni“ (RĂZ.-W., 5 decembrie 1888, p. 2). Pe o parte a vastului loc unde se aflau casele și grădina familiei Oteteleşanu se ridică astăzi, pe Calea Victoriei colț cu strada Matei Millo, Palatul Telefoanelor (v. și vol. I al acestei lucrări, p. 52, 85 și 199).

89 Lascăr Catargiu, care-și avea moșia la Golășei, lângă Galați, ceruse insistent în Adunarea Deputaților, la 19/31 decembrie 1888, discutarea cu prioritate a proiectului de lege „din inițiativă parlamentară“ privind declararea porturilor dunărene Brăila și Galați ca „porturi libere“; discuția s-a amânat pentru a doua zi când, însă, la propunerea unor deputați, probabil extenuați peste măsură, s-a hotărât să se ia vacanță parlamentară imediat după sfârșitul ședinței (cu 92 de voturi pentru și 52 contra), Lascăr Catargiu fiind astfel pus în minoritate, după ce un deputat liberal, N. Voinov, insinuase, în cuvântul său, că proiectul de lege respectiv ar fi putut să fie „o urmare a promisiunilor date alegătorilor cu ocazia ultimelor alegeri“ (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 20 decembrie 1888, D.A.D., nr. 23, 23 decembrie 1888, p. 428*). Proiectul de lege referitor la porturile Brăila și Galați nu era agreat de guvern, bătălia în jurul său reflectând de fapt competiția pentru putere în care erau antrenați junimiștii și conservatorii catargiști (la începutul anului 1889, de altfel, Al. Lahovary, reluând cuvintele de duh ale unui coleg din Parlament, va observa că „aici pare a nu mai fi vorba de porto-franci de porto-foliu“ — *Adunarea Deputaților. Ședința de la 13 ianuarie 1889, D.A.D., nr. 26, 19 ianuarie 1889, p. 479*).

90 Bacalbașa prezintă confuz etapele acțiunii de introducere a sistemului monetar monometalist bazat pe aur în țara noastră, reformă propusă de mai multă vreme de junimiști și care, printre altele, ar fi dus la dispariția imediată a agioului (v. mai sus p.58 și nota 44, p. 74-75). La 12/24 decembrie 1888 s-a cerut în Adunarea Deputaților (raportor al comitetului de delegați fiind T. Nica) aprobarea în favoarea Ministerului de Finanțe a unui credit extraordinar în valoare de 26 de milioane de lei pentru retragerea „cel mult într-un an“ a bancnotelor emise de Banca Națională în locul biletelor ipotecare lansate în virtutea legii din 12/24 iunie 1887 (v. vol. I al acestei lucrări, p. 242 și nota 69) bancnote menținute în circulație fără o justificare economică; în cuvântul său, ministrul de Finanțe junimist, M. Ghermani, a ținut să precizeze, printre altele, că prin această măsură agioul se va diminua o dată cu scăderea numărului de bilete de bancă aflate pe piață (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 12 decembrie 1888, D.A.D., nr. 26, 17 decembrie 1888, p. 334-343*); între timp însă, din cauza exportului masiv de cereale determinat de recoltele excepționale obținute în anii 1887 și 1888 agioul va scădea sensibil, ajungând la 0,35% în martie 1889. Cu aprobarea Parlamentului, ca urmare a discuțiilor din decembrie 1888, s-a lansat, în februarie 1889, un împrumut intern în valoare nominală de 32 500 000 lei, cu 4% dobândă, acoperit în întregime, împrumut destinat a contribui la rezolvarea definitivă a problemei „biletelor ipotecare“ (Costin C. Kirîțescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1964, cap. „Retragerea biletelor ipotecare“, p. 230, ș.u.) Legea pentru introducerea sistemului monometalist bazat pe aur (sistem adoptat de majoritatea statelor europene și în primul rând de Germania, către care se orienta politica noastră economică) a fost votată de Adunarea Deputaților la 29 mai/10 iunie 1889 (menținându-se vechea definiție a leului-aur dată de legea monetară din 1867: o cantitate de 0,3226 grame aur cu titlul de 900/1 000, un kg. de aur valărând 3100 lei), piese-

le de argint ca și cele de bronz devenind doar semne ale aurului. Discutarea legii a fost însă reluată în Parlament în februarie 1890 pentru unele completări, aprobată de acesta și sancționată de regele Carol la 12/24 martie 1890, devenind operativă de la 15/27 octombrie 1890) dată de la care sistemul monetar al României se bazează exclusiv pe aur (Costin C. Kirijescu, *op. cit.*, cap. VIII – „Renunțarea la bimetalism și adoptarea monometalismului aur ca bază a sistemului bănesc al leului“, p. 317 ș.u.). Cifrele preluate de Bacalbașa la întâmplare din presa vremii și fără o cunoaștere în esență a problemei se referă la următoarele: cele 47 de milioane de „argint depreciat“ erau reprezentate de monedele de argint de 5 lei aflate pe piață și a căror valoare reală – din cauza agioului – era de numai 3,90 sau 4 lei (v. afirmațiile lui M. Ghermani în ședința Camerei din 12/24 decembrie 1888); la 21 august/2 septembrie 1888 se aflau în circulație 122 472 115 lei în bilete de bancă (33 916 621 lei constituia stocul Băncii Naționale) (*Retragerea biletelor ipotecare, Telegraful român*, an. I, ser. II, 14 decembrie 1888, p. 1), la care trebuia adăugată o mare parte din totalul monezilor de metal (aur, argint și bronz), emise până la acea dată, total care se ridică la 90 272 000 lei, cifra de 180 milioane lei, „aflați în circulație“, despre care aminteste Bacalbașa, fiind destul de aproape de realitate (în august 1888, agioul scăzuse la 2,60% față de 14,20% în august 1887).

91 Despre „moștenirea Momuloaiei“ – v. capitolul cu același titlu din cartea lui Șerban Cioculescu, *Viața lui I.L. Caragiale*, Ecaterina Momulo Cardini, văduva lui Girolamo Cardini zis Momulo, proprietarul, printre multe altele, al sălii de spectacole Momulo (Slătineanu) de pe Calea Victoriei, murise în noiembrie 1885, lăsând în urma sa o avere apreciabilă, cotate la trei milioane lei – aur. Mama lui I. L. Caragiale era vară primară cu această „Momuloaie“ și, în această calitate, avea dreptul la a șasea parte din succesiunea defunctei, transmisibilă fiului său. Împărțirea moșternirii s-a făcut însă cu dificultate, apărând pe parcurs serii întregi de pretendenți, numai până în 1908 desfășurându-se 15 procese în legătură cu această ademenitoare avere. Bacalbașa și-a amintit în capitolul de față de „norocul“ lui Caragiale (real) tocmai pentru că în anii în care a ajuns narațiunea sa apăreau în presă diferite știri și comentarii în legătură cu fabuloasa și mult râvnita moștenire (v., de pildă, *Procesul Momuloaiei*, RĂZ.-W., 29 octombrie 1888, p. 2), moștenire din care autorul *Scrisorii pierdute* începuse, periodic, să se înfrupte („Cum intra în stăpânirea banilor se punea pe petreceri, oferind mese copioase pe care le numea «praznicelē Momuloaiei»“ – Șerban Cioculescu, *Viața lui I.L. Caragiale*, Ed. Eminescu, București, 1977, p. 116).

92 Bacalbașa mai istorisise o dată episodul cu Drăgoescu-Drugoiu – ceva mai succint – în schița de portret pe care i-o făcuse lui Caragiale în *Adevărul* din 30 august 1921, reluată apoi în grupajul „Opt oameni“ reprodus la sfârșitul celui de al patrulea volum al *Bucureștilor de altădată*; un singur amănunt care diferă: „slujnica“ din textul de mai sus e, în *Adevărul*, o chelneriță „de la otelul Capșa“ de pe Calea Victoriei.

93. Em. Protopopescu-Pache (1845-1893), om politic din gruparea liberal-dizidentă vernescană, cu studii juridice efectuate la București, Paris, Bruxelles și Geneva, a fost primar al Capitalei în intervalul aprilie 1888 – decembrie 1891, exercitându-și aceste atribuțiuni după cum socotește foarte exact un amic al său din același partid, G. Dem. Teodorescu, vreme de trei ani, șapte luni și 20 de zile (G. Dem. Teodorescu, *Biografia lui Em. Protopopescu-Pache*, București, 1890, p. 20). Sub directă sa îndrumare, ca primar, s-a desfășurat în Capitală o activitate rodnică pentru care și bucureștenii de azi s-ar cuveni să-i păstreze o bună amintire: s-a extins, în ambele sensuri, marele bulevard

est-vest care, la sfârșitul secolului trecut era compus, în zona centrală, din următoarele segmente: bulevardul Academiei – de la Calea Victoriei până la piața I.C. Brătianu (azi, 21 Decembrie 1989), bulevardul Elisabeta – de la Calea Victoriei la piața Sf. Elefterie, bulevardul Carol I – de la piața I. C. Brătianu la bulevardul Pache Protopopescu (numit inițial Orientului), acesta din urmă ajungând până în Șoseaua Mihai Bravu; s-au construit 28 de școli noi, școala de comerț de pe Bd. Domniței, morga, Azilul de noapte, o ospătărie populară, s-a introdus iluminatul electric pe bulevardul central, între piața Sf. Elefterie și Calea Moșilor; s-a construit, în 1888, la Abator, cea dintâi instalație electrică comunală, iar peste un an hidrocentrala de la Grozăvești menită să producă energie electrică pentru iluminatul Bulevardului, a șoselei Kiseleff și, mai târziu, pentru funcționarea unei linii de tramvai; s-a modernizat grădina Cișmigiu, transferată în 1888 de către Ministerul Domeniilor primăriei Capitalei (aici, începând din 1890, puteau fi admirate „fântânile luminoase”, cascada – o copie a aceleia de la Saint-Cloud, de lângă Paris – și peștera) s-au definitivat lucrările – inaugurate în noiembrie 1882 – de captare și purificare a apei din Dâmbovița în amonte de oraș, la Bâcu-Arcuda, precum și de transportare a ei prin intermediul unui canal, în rezervorul de la Cotroceni de unde se distribuia consumatorilor, lungimea totală a „tuburilor de apă” urmând a fi de 145 km (Ion P. Licherdopol, *Bucureștii*, București, 1889, p. 142; v. și: dr. I. Solomon, *Istoricul aprovizionării cu apă potabilă a orașului București*, *Igiena*, București, an. V, nr. 4, octombrie-decembrie 1956, p. 71-72) și a Biserica Sărindari nu s-a demolat în anii primariatului său, ci mai târziu, în 1893. Conștienți de importanța acțiunii de modernizare a capitalei României în timpul primariatului lui Pache-Protopopescu contemporanii i-au recunoscut meritele, închinându-i chiar și poezii, precum aceea, alcătuită de D. Teleor în 1891 și apărută tot atunci într-o broșură ocazională, din care cităm câteva versuri: „Tu ai făcut din Capitală / În scurtul timp cât fuși primar, / Ceva pe care îl admiră / Și cel mai crâncen adversar: / Un bulevard uitat de oameni / Și de primării din trecut / Îl terminași în două zile, / Și-un altul nou ai început... / Pavajuri, strade noi, tramcare. / Și ne de fier prin orice loc, / Jocuri de ape minunate, / Topaz, rubin, zmaragd și foc...” etc. (D.T.[eleor], *D-lui Em. Protopopescu-Pache*, București, 1891, p. 3-5). Pentru 1888] – an care constituie subiectul capitolului de față – consemnăm următoarele evenimente mai importante în activitatea de modernizare a capitalei noastre: la mijlocul lunii august s-a aprobat lărgirea până la 18 m. a străzii Colței pe porțiunea cuprinsă între Bulevardul Academiei și strada Lipsani (RĂZ.-W., 21 august 1888, p. 2); la 22 septembrie / 4 octombrie a avut loc în grădina Cișmigiu – în prezența regelui Carol I și a prințului de Galles, moștenitorul tronului Angliei – ceremonia „inaugurării aducerii apei filtrate în oraș” de la Bâcu-Arcuda prin intermediul „tuburilor de canalizare”; cu acest prilej s-a construit de către o companie de canalizare din Liège în parcul amintit o cascadă de lemn și un pavilion (*Voința națională*, an. V, 23 septembrie / 5 octombrie 1888, p. 3); duminică, 20 noiembrie / 2 decembrie s-a inaugurat, în prezența regelui și a reginei, noua clădire a spitalului Colțea, din centrul orașului (*Spitalul Colțea*, RĂZ.-W., 22 noiembrie 1883, p. 2); la 31 decembrie 1888 / 12 ianuarie 1889 s-a introdus iluminatul electric la abatorul bucureștean, prin intermediul a 1800 de „lămpi incandescente”, adică de becuri; Teatrul Național (inclusiv, din 1889, piața din fața sa) și Palatul Regal, care beneficiau de lumină electrică de cinci ani, dispuneau de câte 1500 de „lămpi incandescente” fiecare. (RĂZ.-W., 1 ianuarie 1889, p. 3; D.N. Theodoru, *Instalările de lumină electrică în Capitală*, RĂZ.-W., 10 ianuarie 1889, p. 2-3; 11 ianuarie 1889, p. 3). Pentru celelalte realizări edilitare din tim-

X

pul primariatului lui Em. Protopopescu-Pache, v. volumul următor al acestei lucrări, cap. „Anul 1889“, „Anul 1890“ („Marile bulevarde“) și „Anul 1891“.

94 În 1890 primăria Capitalei a acordat unei societăți belgiano-olandeze concesiunea a patru linii de tramvaie cu cai și a uncea de tramvaie electrice, pentru prima categorie stabilindu-se următoarele trasee: Moșilor–Bragadiru; Dudești–Bragadiru; Piața Victoriei – cimitirul Bellu și gara Filaret – Luther (fiind preferate, așadar, capetele de linie din preajma fabricilor de bere Bragadiru și Luther). Era a doua societate de tramvaie bucureșteană, după aceea fondată de câțiva întreprinzători englezi în 1871. În 1891 funcționau în București 12 linii de tramvaie cu cai, stațiile succedându-se la distanțe convenabile, de 200-250 m (v. George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. I, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1990, cap. „Tramvaie cu cai și electrice“, p. 422-427).

95 Turnul Colței, care slujea ca „foisor de foc“ al Bucureștilor, fusese ridicat în 1714-1715 și nu în 1742; partea superioară a lui („clopotnița“) se prăbușise în timpul marelui cutremur din octombrie 1802 și nu în 1848 când nu s-a produs nici un cutremur de intensitate deosebită în București (v. George Potra, *op. cit.*, cap. „Cutremure“, p. 160 și 166). Inițiativa demolării Turnului Colței nu i-a aparținut lui Pache Protopopescu, propunerea fiind luată în considerare înainte ca acesta să devină primar al Capitalei (RĂZ.-W., 17 decembrie 1887, p. 1). La sfârșitul lunii iunie 1888, fiind în curs de finisare noua clădire a spitalului Colțea și punându-se problema lărgirii bulevardului în zona respectivă, Consiliul comunal al Capitalei a solicitat opinia mai multor „bărbăți de știință“ în legătură cu menținerea vechii construcții („dacă Turnul Colței trebuie conservat sau nu“ – RĂZ.-W., 1 iulie 1888, p. 1). A răspuns, printre alții, poetul G. Sion, care s-a pronunțat hotărât pentru demolare, contestând valoarea istorică a edificiului și apreciind că acesta „încurcă estetica strădei“ („în fața spitalului actual este ca un anacronism pentru zilele noastre“ – Sion, *Turnul Colței*, RĂZ.-W., 6 iulie 1888, p. 2); specialiștii consultați au considerat că o restaurare – care ar fi costat 250 000 lei – nu s-ar fi putut efectua decât dărâmându-se Turnul până la primul brâu și „boltindu-se în arcade la bază“ (RĂZ.-W., 14 iulie 1888, p. 2). În aceste condiții, operațiunea de demolare a Turnului Colței, care a costat primăria numai 2.500 de lei (M.C.P.B., nr. 49, 11 decembrie 1888, p. 537-538) a început la 3/15 august 1888. Încă din primele zile ale operației de demolare ar fi fost coborât din turn un mare clopot pe care s-ar fi găsit imprimat textul: „Turnat la Viena de Johannes Baptist Doval în anul 1715“. (TEL, 11 august 1888, p. 2), urmat de o altă inscripție: „S-a așezat acest clopot în zilele măritului ministru Mihail Cantacuzino, întru amintirea sa și a poporului său în anul Mântuirii 7223“ (TEL., 13 august 1888, p. 2; marele spătar Mihai Cantacuzino înceta din viață în anul 1716). Inițiativa, nu foarte înțeleaptă, a demolării acestui monument reprezentativ pentru vechiul București, a determinat reacții de protest a unei părți a opiniei publice bucureștene. A văzut lumina tiparului, cu acest prilej, și o publicație ocazională, *Turnu Colții* – patru numere apărute între 8/20 august și 31 august/12 septembrie 1888, în redacția lui G.D. Nicolescu – purtând ca *motto* textul inscripției în elină imprimată la temelia Turnului: „Memoria morții folosește vieții“, publicație în care au apărut mai multe scrisori de protest semnate de directorul revistei, precum și de cunoscuți artiști, arhitecți și ingineri (*Vandalism*, scrisoare preluată din *Epoca* și semnată, printre alții, de I. Georgescu, artist sculptor, G.D. Mirea, artist pictor, Iosif Cantacuzino, inginer, președintele Societății politehnice, I. Mincu, arhitect, Gr. Cerchez, inginer arhitect –

b

Turnu Colții, nr. 2, 11 și 12 august 1888, p. 2). Cu toate acestea, acțiunea de demolare a continuat, în octombrie 1888 vechiul Turn încetând să mai existe („Turnul Colții, pentru care s-a făcut atâta gălăgie nu mai este astăzi decât o simplă amintire. Abia se cunoaște locul unde a fost“ – RĂZ.-W., 20 octombrie 1888, p. 2). Ca o simplă curiozitate, semnalăm faptul că în 1888 Bacalbașa a sprijinit, prin presă, demolarea Turnului, considerându-l total lipsit de orice valoare artistică și istorică („Din punctul de vedere istorico-național, Turnul Colței e o nonvaloare absolută“), „ironizându-i totodată pe bucureștenii care își exprimau indignarea în legătură cu această acțiune totuși pripită („Mare gălăgie pentru Turnul Colței. Un prieten ne spunea că ieri o droaie de babe stau îngrămădite în jurul ruinei care se duce și că lacrimi le curgea din ochi, iar mitocanii cu fețele injectate ridicau pumnii înclistați în spre fostele case ale lui Hagi Moscu unde se află instalată Primăria și trântea d-lui Pache cruci și dumnezei“... – Constantin C. Bacalbașa, *Turnul Colței, Lupta*, ser. II, an. V, nr. 614, 11 august 1888, p. 1-2). Cercetătorii serioși de astăzi, apreciind valoarea istorică a Turnului Colței, se referă argumentat la „dărâmarea sa nejustificată în august 1888, datorită zelului neinspirat al edililor Capitalei din acea vreme“ (Paul Cernovodeanu, *Istoricul Turnului Colței în documentele vremii, Revista Muzeelor*, București, an III, nr. 5/1966, p. 396).

96 O inscripție asemănătoare pare a-și aminti că a văzut-o autorul acestor note în anii studenției sale bucureștene prin 1950; astăzi, pe unul dintre pereții spitalului Colțea, din fața palatului Suțu (Muzeul de Istorie a orașului București) se poate citi, gravat pe o placă de marmoră, următorul text: „Aici s-a ridicat la 1704 primul spital din București. În 1715 i s-a adăugat Turnul Colței, cel mai înalt edificiu din oraș, folosit ca foisor de foc și dărâmat în anul 1888“. Placa comemorativă a fost așezată în apropierea locului unde a dăinuit, vreme de peste un veac și jumătate, celebrul Turn al Colței, în umbra căruia (mai ales dacă ceasul de pe una din laturile sale funcționa) își dădeau întâlnire bucureștenii din veacul trecut. O mai veche imagine a Turnului o puteți vedea pe coperta acestui volum.

97 Abominabila crimă din mahalaua Tabaci (situată în zona Dâmboviței, mai jos de mănăstirea Radu Vodă) nu s-a petrecut totuși în anul 1888 („la sfârșitul vacanței de vară“) ci în noaptea de 2/14 – 3/15 iunie 1889, pe când directorul școlii de băieți nr. 1 din „culoarea de albastru“ lipsea de acasă, fiind plecat – în calitate de revizor școlar – cu soția, în județul Vlașca. Asasinul, Ștefan Venescu, în vârstă de 21 de ani („Este cam înalt, uscățiv, fața palidă, ochii căprui stinși“), fost sergent în armată, și-a ucis victimele (cei doi servitori „ungureni“, soacra unchiului său, în vârstă de 60 de ani, și un fiu al acestuia, de 8 ani) cu ajutorul unui cuțit de bucătărie „bine ascuțit“; cel care a sesizat grija excesivă a criminalului pentru pălăria sa (în fundul căreia erau ascunși cei 600 de fiorini luați de la servitorul ucis) a fost inspectorul de poliție Grant. Monstruoasa crimă a emoționat în mod deosebit pașnica populație bucureșteană, mai puțin obișnuită, pe atunci, cu evenimentele sângeroase specifice îndeosebi marilor aglomerări urbane (*Hoji ucigași*. RĂZ.-W., 4 iunie 1889, p. 2; *Curierul nopții*, RĂZ.-W., 5 iunie 1889, p. 3; *Teribila dramă din Tabaci*, RĂZ.-W., 6 iunie 1889, p. 3; *Crima de la școala Tăbăcari, Telegraful român*, București, an. II, 7 iunie 1889, p. 2). Asasinul Venescu a fost condamnat la muncă silnică pe viață, fiind expedit la ocele de la Slănic – Prahova la începutul lunii iulie 1889 (*Telegraful român*, 26 iunie 1889, p. 3; 6 iulie 1889, p. 3).

Privire rezumativă înapoi

[Oamenii și faptele de la 1870 la 1888]

Înainte de a păși la examinarea evenimentelor anului 1889, să arunc o privire înapoi, să aduc în fața cititorului pe bărbații politici și pe ceilalți fruntași ai neamului cari au ocupat scena în cei din urmă optsprezece ani și să spun care a fost caracteristica regimurilor ce au dominat țara de la 1870 la 1888.¹

Vechiul regim conservator pe care l-am găsit dominând țara la 1871 reprezenta cea din urmă săpânire a regimului vechilor boieri.

Lupta pe care o dădea opoziția liberală împotriva regimului nu era lupta între două partide, amândouă constituționale, care se deosebesc numai prin idei și metode, dar era lupta între două epoci, între două clase, între două lumi deosebite.

Ceea ce sunt astăzi liberalii pentru clasele muncitoare erau atunci conservatorii pentru liberali. Între aceste două familii politice nu era împăcare cu puțință, nu era cu puțință nici măcar o apropiere; erau două capitole istorice depărtate printr-o prăpastie.

Oamenii cari reprezentau aceste două curente nu erau, totuși, atât de departe unii de alții ca cultură și simțiminte și nici nu se poate spune că unii erau reacționari și ceilalți revoluționari. Afară de puține excepțiuni, fruntașii conservatori și fruntașii liberali erau oamenii aceleiași epoci. Deosebirea o făcea nu ceea ce erau, dar ce reprezentau. *

Lascăr Catargiu nu era reacționar, după cum nici Ion Brătianu nu era revoluționar. Lascăr Catargiu era burghezul fără nimic din grandoarea și megalomania celor cari se cred ieșiți din pulpa lui Jupiter. Era un om de bun simț, deloc rău, om cu o slabă cultură, dar având vederea clară asupra lucrurilor pe care este destul să le lumineze experiența pentru ca să le poți pricepe.

Era un om de treabă, destul de modern pentru epoca lui, fără nici un idealism, om care călca sănătos, om pe care te poți rezema la nevoie, fiind sigur că nu te va părăsi la primejdie.

Dovada puterii sale a dat-o în două împrejurări, și atunci când a fost detronat Cuza, și în ziua de 11 martie 1871. Deși familia conservatoare avea atâți oameni cu mult mai culti decât el, totuși el a fost desemnat locotenent domnesc la 1866 și el a fost însărcinat la 11 martie 1871 să facă guvernul.²

¹ Notele explicative se află la sfârșitul capitolului; p. 191.

Generalul Florescu nu avea, nici pe departe, calitățile de statornicie ale lui Lascăr Catargiu. Generalul Florescu era și prin faptul profesiei sale mai mult pornit către teatralismul politic.

Întocmai ca și Lascăr Catargiu, nu s-ar fi codit ca să mențină ordinea cu mijloace violente, însă cu o deosebire: pe când Lascăr Catargiu ar fi ordonat represiunea numai cu părere de rău și spre a salva un interes de mare preț, generalul Florescu ar fi reprimat gustând voluptatea acțiunii represive.

În vara anului 1875, generalul Florescu, ministru de Război, plecând în concediu, a fost condus la gară de unii ofițeri și așteptat de alții spre a-l saluta. Cu acel prilej, generalul a rostit o cuvântare în care a spus celor de față că opoziția conspiră și pregătește o revoluție, că această opoziție e compusă din greci, cari vor să puie stăpânire pe țară. Apoi, adresându-se colonelului Badea Dan, care comanda pompierii, i-a spus:

– Înainte, Badea Dan, când va suna ceasul, să-ți faci datoria!

Colonelul Badea Dan nu era un zbir, era un om de treabă, un om masiv, tăcut, serios și hotărât. Ieșit de la coarnele plugului, ajunsese colonel; fără cultură, era un trupier din aceia cari nu știu da înapoi. Dar era devotat generalului Florescu.³

Generalul Florescu era mai mult vanitos decât ambițios, iar în ultimul timp al guvernării lui Lascăr Catargiu a intrigat spre a-i lua locul în fruntea partidului și a guvernului.⁴

Petre Mavrogheni era un om cult, o capacitate financiară, dar o fire puțin combativă și fără pasiune politică. Dovadă e faptul că, după căderea guvernului conservator, la 1876, n-a mai luat o parte prea activă la luptele politice, ceva mai mult, a primit de la guvernul Brătianu postul de ministru plenipotențiar.⁵

Dimitrie Ghica sau Beizadea Mitică era un personaj mai mult reprezentativ și fără convingeri politice. Conservator prin naștere, prin tradiție, prin educație, avea, însă, și licăriri liberale, ceea ce dovedea că nu era cu totul neaccesibil noilor idei ale epocii.

Foarte vanitos, foarte „plin de persoana lui“ – cum i-a spus odată, în Senat, Eugeniu Stătescu –, era câștigat întotdeauna de către cei cari îl adulau. A fost în tot timpul guvernului, de patru ani, al lui Lascăr Catargiu, președinte al Camerei, apoi, când a simțit că regimul conservator se duce, și-a pregătit trecerea către partidul liberal. După oarecari șovăieli și manevre, a intrat în partidul liberal, iar timp de aproape 8 ani a fost președintele Senatului liberal.

În timpul guvernului lui Lascăr Catargiu n-a jucat alt rol afară de acela al unei vanități măgulite.

Cu toate aceste slăbiciuni, a jucat, totuși, un însemnat rol politic în numeroase momente istorice ale țării.

Asupra activității sale de om public, Beizadeaua a publicat, în septembrie 1856, o broșură în limba franceză, intitulată: *Quelques pages de ma vie* (*Câteva pagini ale vieții mele*). În această tipăritură găsim lucruri interesante asupra luptei dintre pompieri și armata turcă în ziua de 13 septembrie 1848 pe dealul Spirei.⁶

Dar să vorbească Beizadeaua:

„Câteva săptămâni mai târziu [în urma revoluției care a răsturnat pe George Bibescu] comisarul împărațesc Fuat-efendi, convocând a doua zi după sosirea sa pe locuitorii Capitalei în delegațiune pe câmpia Cotrocenilor, nici suferințele, nici prescripțiile medicilor nu mă putură ține în casă.⁷

Una din acele presimțiri ce ne vin nu știm de unde, dar a căreia existență o mărturisește psihologia, mă înștiință că se va petrece în această adunare ceva grav. Mă scol dar, sunt urcat în trăsura mea și pornesc către Cotroceni. În drum fui obiectul unui onor pe atât de nemeritat, pe cât de neașteptat. Cea mai mare parte dintre revoluționari, între alții d. Brătianu, atunci prefect de poliție, d. Rosetti și unul din fiii lui George Golescu se așezară, unii în trăsura mea, alții călări, și-mi făcură curtenia de a mă însoți astfel până la Cotroceni. Era de crezut că, cu cât eram mai aspru cu partidul lor, cu atât afectau mai multă deferență pentru mine.

Acea nemărginită câmpie oferea o frumoasă priveliște, acoperită cum era de valurile agitate ale unei populațiuni în așteptarea destinului ei, și îngrădită la orizont de un brâu de trupe otomane în acea atitudine impasibilă pe care Orientul pare că o imprimă oamenilor ca și monumentelor sale.

Afară de rari cuvinte schimbate pe șoptite de către oameni din mulțime asupra prezenței acestor trupe, totul se petrecu în regulă, până în momentul când comisarul imperial, după ce a citit firmanul împărațesc, proclamă caimacămia d-lui Cantacuzino. Însă atunci, printr-o mișcare spontană și repede ca și o manevră militară, adunarea se împărți în două câmpuri: unii înșirându-se de partea lui Fuat-efendi și a caimacamului și urmându-i spre a forma în jurul lor ca un cordon oficial, ceilalți rămânând pe loc, fie spre a-și manifesta nemulțumirea împotriva noii stări de lucruri, fie că le-a lipsit timpul spre a cugeta asupra unei demonstrațiuni de acest fel.

Cât pentru mine, osândit prin poziția mea fizică unui rol pasiv, stăteam cam în centrul câmpului opozanților unde mă găseam din întâmplare în clipa când s-a produs mișcarea despărțitoare.

Deodată, trupele otomane, făcând o repede mișcare, ne închiseră într-un cerc de baionete și întinseră către noi chiar câteva tunuri.

Mare fu efectul acestei manevre neașteptate. O tăcere de consternație se făcu deodată pe câmpie, multe fețe păliră, multe guri rămăseseră căscate de surprindere sau de spaimă.

Aproape un sfert de oră trecu astfel, în chinurile așteptării. Rustan-bey, secretarul lui Fuat-efendi, vine din partea șefului său și cere să-mi vorbească. Șirurile se deschid, înaintează până la mine și mă vestește că vine să mă conducă din partea comisarului imperial. Deși am fost mișcat de procederea lui Fuat-efendi, m-am gândit la poziția compatrioților mei, în mijlocul cărora mă aflam, și am răspuns: «Spuneți d-lui comisar că, deoarece, pe cât se vede, e primejdie pentru cine rămâne aci, nu vreau să mă despart de compatrioții mei în mijlocul cărora m-a pus întâmplarea».

Masele sunt ciudat de impresionabile. Un nimic le încovoiaie, un nimic le ridică. Ca și când refuzul meu, atât de simplu, ar fi schimbat cu ceva situația, curajurile scăzute se înviorează, un entuziasm de emoție se răspândește în mulțime, lumea se îngrămădește în jurul meu. Sunt un fel de erou pentru aceiași care, adineaori, mă priveau ca pe un aristocrat, adică ca pe un vrăjmaș. Șefii revoluționari, pe care nu încetasem de a-i combate cu toate puterile logicii, vin de-mi strâng mâna [...]

Dar un nou trimis din partea lui Fuat-efendi sosește spre a mă reclama iarăși: stării în hotărârea mea. În timpul acesta, zgomotul unei canonade îndepărtate se aude; fiecare se întreabă ce se petrece, fiecare își stăpânește răsuflarea spre a auzi mai bine și a ghici de unde pleacă loviturile. În sfârșit, lumea se oprește la părerea că o luptă se dă între trupele turce și pompierii români. Și acesta era adevărul. (...)

Din fericire, înțelepciunea comandantului otoman nu întârzie să pună capăt unei lupte care n-a fost decât o neînțelegere, luptă în care bravii noștri pompieri găsiră prilejul să facă astfel ca curajul lor să fie admirat de către dușmanii lor chiar. Ei probară, o dată mai mult, că românii n-au degenerat.

A doua zi mi se oferi Prefectura poliției, pe care o refuzasem altădată și pe care o refuzai din nou.⁸

Opresc aci reproducția din broșura pe care Beizadeaua a semnat-o: *Le Prince Démétrius Ghika*.

Din aceste câteva rânduri se vede caracterul lui Ghica: mândru, bun român, spirit cavaleresc, leal dar vanitos și nu om de acțiune. În ziua de 13 septembrie 1848 s-a mărginit să fie numai asistent al evenimentelor, însă n-a știut întrebuința persoana sa. Apoi a refuzat un rol activ – Prefectura poliției – care reclama muncă și realizări.

Atât sub lungul minister al lui Lascăr Catargiu de la 1871 la 1875, cât și sub încă și mai lunga guvernare a lui Ion Brătianu – 1877-1888⁹ – s-a mărginit la o președinție a Camerei sau a Senatului, rol reprezentativ dar sedentar. De aceea, cu tot marele loc pe care l-a ocupat în viața publică, dispariția sa n-a lăsat golul. Fiindcă omul n-a creat opera.

Mult loc în viață, de fel după moarte.¹⁰

Gheorghe Costa-Foru a fost o capacitate, om de studiu, foarte inteligent și de talent, a ținut cu autoritate și cu competență departamentele unde a figurat, dar n-a putut niciodată trece până la rândurile dintâi, în care figurează oamenii creatori de curente, de situații sau de statorniciri politice ori sociale. Cu ideile lui și cu cultura pe care o posedă, ar putea face și astăzi foarte bună figură în lumea politică.¹¹

Vasile Boerescu era un intrus în lumea protipendadică în care se găsea. Recomandat pentru un portofoliu de capacitățile sale, de frumoasa lui cultură juridică, Vasile Boerescu făcea impresia unui mosafir străin în lumea boierească lângă care venise să se așeze.

Dacă nici numele, nici opera lui n-au rămas, este pentru că Vasile Boerescu, deși avea cunoștințe, inteligență, talent și temperament combativ de om politic, n-avea, însă, idei. Nu se poate spune care erau convingerile și idealurile sale politice și sociale. Boerescu a trecut de mai multe ori din tabăra liberală în cea conservatoare și înapoi, și întotdeauna spre a fi răsplătit cu un portofoliu. Și totuși, omul acesta se ridica deasupra comunului și ieșea din linia mediului cu relieful unui om superior. Dar în calitate de ministru de Externe în cabinetul lui Ion Brătianu, n-a avut inspirațiuni fericite în chestiunea Dunărei. De aceea n-a murit în plină glorie ca om de stat și diplomat, ci acoperit de umbra în care intră oamenii în urma unei înfrângeri după care nu se pot reculege. Fiindcă nu înfrângerile doboară, ci numai neputința de a te ridica după ce ai căzut. Oamenii politici sunt ca boxerii care nu sunt declarați knock-out decât dacă nu s-au putut scula de la pământ după 10 secunde.¹²

Generalul Cristian Tell purta cu el reputația revoluționarului de la 1848.

Deși revoluționar de la 1848, nu avea și n-a avut niciodată atingere cu roșii lui Rosetti-Brătianu. Generalul Tell era tovarășul de idei și de temperament al lui Heliade.

Trecerea lui la departamentul Instrucțiunii a fost una din acele întâmplări ieșită din orbirea frământărilor politice, căci generalul era cu totul străin de problemele învățământului. Avea numai reputația – întemeiată de altfel – a unui caracter neclintit.¹³

Mai era și Manolache Costache Epureanu, fostul președinte al Constituantei de la 1866 și fostul președinte al guvernului de la 1870, șeful „Cloșcei cu pui“, dar Manolache Costache n-a avut niciodată legături prea strânse de clasă cu familia conservatoare. În partidul conservator a fost mai mult un independent care, de cele mai multe ori, a făcut „bandă aparte“.

Era unul dintre conservatorii culți și, tocmai fiindcă era cult, era de multe ori foarte reacționar.

A

Ca toți reacționarii, avea adesea scânteieri democratice – sau, cum se spune astăzi, „populiste“; în Constituanta de la 1866, împotriva tuturor conservatorilor și chiar a multor liberali, a combătut votul țăranilor prin delegație și a cerut pentru ei votul egal și direct.

Însă, în același timp, era un vizionar și un foarte puțin practic om politic. Acesta a fost motivul pentru care îl găsim, în cursul carierei lui politice, de cele mai multe ori, izolat.

Manolache Costache a fost omul care n-a aparținut francamente nici trecutului, nici viitorului, dar a aparținut incomplet și viitorului și trecutului. Reacționar hotărât și, de multe ori, democrat înaintat, n-a știut pune echilibrul în personalitatea sa politică, fiindcă n-a știut împăca, spre a produce un rezultat logic, convingerile lui atât de antagonice.

Acest „șovăism“ politic l-a neutralizat, din care cauză figura lui, destul de interesantă în amănunte, n-o putem lega de nici o operă întreagă.

Aceasta este partea naturilor curajoase pentru afirmarea ideilor, dar lipsite de îndrăzneală sau de capacitate spre a le aplica.

Neavând nici destul curaj spre a se despărți de trecutul de care îl lega educațiunea, nașterea și mediul în care a crescut, neavând nici destulă încredere în curente noi care îl atrăgeau de-atâtea ori ca să-l cucerească, dar și de multe ori ca să-l sperie, a stat pe loc tocmai atunci când trebuia să se miște. Apoi, să nu uităm că viața politică și mai ales viața de partid nu e făcută numai din idei, dar și din mizeriile vieții reale. Natură complet onestă, omul care nu făcea concesiuni de idei putea face încă și mai puțin concesiuni din capitalul convingerilor sale morale. Este destul să spun că Manolache Costache a prezidat unele din cele mai libere alegeri din România. Dar cu astfel de apucături nu puteai fi șef de partid în România, mai ales la anul 1870.

A fost una din cele mai interesante și mai demne figuri ale politicianismului român, de aceea n-a fost popular cât a trăit, de aceea nu a rămas popular nici după moarte. Istoria nu înregistrează nici sentimentele, nici virtuțile sufletești, ci numai faptele.¹⁴

Ceilalți conservatori: Gheorghe Cantacuzino, generalul George Manu, Carp, Maiorescu, Theodor Rosetti, d-abia începeau.¹⁵

Precum am mai spus, venirea liberalilor la cârmă în 1876 a fost nu numai înlocuirea unui partid politic prin altul, dar a însemnat și deschiderea unei ere noi și înălțarea unei noi păături sociale la întâietate.

În 1876 cade guvernul cel de patru ani al lui Lascăr Catargiu și cade, în același timp, și o veche pătură cârmuitoare, cade vechea așezare politică, dacă nu tocmai o clasă, dar cade o sub-clasă socială pentru ca în locul ei să pună

mâna pe cârmuire reprezentanții autorizați ai burgheziei care acum era în plină maturitate.

Liberalii vin la cârmă cu toate avânturile neofiților. Ei sunt purtați și împinși către putere de aproape tot tineretul și de toți aceia cari, în toate timpurile, au fost purtătorii ideilor înaintate, generoase și nedeslușite în sentimentalitatea lor. Pe liberali i-au adus la cârmă nu numai coaliția tuturor acelor cari erau nemulțumiți de guvernarea și de regimul lui Lascăr Catargiu, dar și coaliția tuturor sentimentelor altruiste.

Am întâlnit în această coaliție oameni de toate credințele. Democrați înaintați și reacționari îndârjiți, oameni cari oftau după toate libertățile, cât și apostoli ai ordinii prin constrângere, patrioți ireductibili și internaționaliști, toți aceia cari vedeau în zare viitorul de aur cât și cei cari jeleau trecutul cu toate binefacerile lui, cu cinstea bătrânească, cu moravurile austere, cu ordinea socială serioasă și așezată. Această diversitate a componentilor curentului care a răsturnat regimul conservator explică repede dezagregarea coaliției¹⁶, o lună sau două după venirea la cârmă a cabinetului Ion Brătianu. Dar, afară de asta, trebuia să rămâie biruitor sufletul chiar al coaliției, aceea ce era mai puternic și nepieritor, rațiunea de a fi a curentului; spiritul nou al timpului, dinamica burgheză care – cu lovituri de coate și cu împinsături îndrăznețe – își deschidea calea către putere.

Acest spirit nou îl reprezenta atunci nu cele câteva personalități din coaliție, desigur eminente, dar fără legături cu masa electorală a colegiilor cenzitare, ci partidul liberal de sub șefia lui Ion Brătianu și C.A. Rosetti. Acest partid reprezenta stadiul evolutiv al momentului, pe când un Manolache Costache Epureanu, un Gheorghe Vernescu, un Nicolae Blaremburg¹⁷, pe lângă că nu erau legați prin solidaritatea ideilor, dar nici nu reprezentau lucruri noi în domeniul politic și social. Erau, firește, exemplare alese, însă fără putere de procreație. Pe banca ministerială, la guvern. nu aduceau mai mult decât personalitatea lor distinsă, dar nimic mai mult. De aceea nici unul din ei n-a lăsat urmașilor dovezi* activității lor publice. Toți erau exemplare terminale ale unei rase politice.

Partidul liberal, însă, era cu totul în altă categorie. În afară de talentul de organizație al șefilor săi, avea la fundament o idee, și din această idee născuse entuziasmul popular și speranțele în acest partid. Ion Brătianu, în special, era o mare speranță națională; partizanii nu numai că-l urmau cu încredere, dar îl și iubeau. Acest om reprezenta și inspira: încrederea, speranța și devotamentul.

Liberalii intră în scenă cu câțiva fruntași cunoscuți, precum: Ion Brătianu, C.A. Rosetti, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Dumitru Brătianu, Nicolae Ionescu etc., și cu o pleiadă de oameni noi în fruntea cărora străluceau: Eugeniu Stătescu, Dumitru Sturdza, Ion Câmpineanu, Mihail Ferikide, Gheorghe Chițu, Nicolae Fleva, Petre Grădișteanu, Gheorghe Cantili, Tache Giani, C. Nacu,

Anastase Stolojan. În plus, câțiva bărbați cu notorietate și autoritate: generalul Gheorghe Lecca, generalul Haralambie etc.¹⁸

Alături de partidul liberal brătiano-rosettist erau și liberalii răzleți: Gheorghe Vernescu, Constantin Bosianu, Pache Protopopescu, Nicolae Blaremburg. Aceștia, însă – excepție făcând pentru Constantin Bosianu, eminentul jurisconsult¹⁹ – s-au despărțit repede de partidul liberal și s-au răzlețit.

Bătrânii liberali erau cunoscuți:

Ion Brătianu având, cu marea lui dar de a-și atrage simpatiile cât și cu intuiția lui politică sigură, un mare ascendent asupra celorlalți fruntași, a luat conducerea reală a guvernului. Direcția partidului a împărțit-o multă vreme cu C.A. Rosetti.

Pe lângă intuiția politică, care-l călăuzea sigur printre controversile și problemele politice, Ion Brătianu era un psiholog; el cunoștea natura omenească, deci cunoștea slăbiciunile omului: cupiditatea și vanitatea.

În tot timpul guvernării lui de 12 ani, mai ales în epoca atotputerniciei sale, a exploatat aceste infirmități omenești și a guvernat prin ele.

Cu toată popularitatea mare ce avea, cu tot sprijinul regelui Carol, deși războiul, independența și înălțarea țării la rangul de regat îi dădeau o mare superioritate asupra tuturor celorlalți bărbați politici din țară, totuși el nu se simțea sigur de putere atât timp cât multe inteligențe superioare îi erau protivnice și se organizau spre a-l combate.

Una din grijile lui de căpetenie era aceea de a-și dezorganiza adversarii și de a le lua ce aveau mai bun ca material omenesc. Cu acest sistem a izbutit să paralizeze partidul conservator timp de 12 ani și să împiedice defecțiunile din propriul său partid. Numai către sfârșitul guvernării sale, puterile fizice slăbindu-i, a pierdut darul de a fi sirenic.

Începutul l-a făcut cu Mihail Kogălniceanu, în ajunul războiului din 1877.*

A doua izbândă a avut-o după război, când a cucerit partidul Centrului, pus sub președinția lui Beizade Mitică (Dimitrie Ghica) și al cărui suflet era Vasile Boerescu.

Dizidența conservatoare grupată în jurul acestor doi bărbați devenea primejdioasă, mulți conservatori se înscriau în acest partid și mulți liberali nemulțumiți își îndreptau privirile către partidul ce sta la mijlocul celor două partide de guvern.

Numele acestui partid era o imitație după Centrul din parlamentul francez. Francezii aveau, însă, două centre în Camera lor: Centrul drept și Centrul stâng. Vasile Boerescu – care avea o cultură serioasă și o inteligență superioară – fundase un Centru unic cu ramificațiuni și puncte de contact și la dreapta, și la stânga.

Ion Brătianu își atrase Centrul și dădu, astfel, o puternică lovitură opoziției.**²⁰

Mai târziu, o a treia lovitură cu grupul liberalilor dizidenți de la Iași, supra-numit și „grupul lui opt și cu Brânză nouă“.

La Iași, conul Ghiță Mârzescu înjgheabă un partid liberal dizident, compus din 9 profesori universitari și secundari. În acest grup, alături de șef, care era un foarte puternic elector, se aflau filosoful Vasile Conta, prof. Lambrior, prof. Brânză etc.

În Iași, oraș de profesori și de profesii libere, grupul fu primit în mod satisfăcător, iar partidul liberal din localitate se resimți repede. Dar Brătianu nu dădu vreme grupului să se întărească. Căci și-l atrase. Vasile Conta primi portofoliul Instrucțiunii Publice, ceilalți membri situațiuni parlamentare și altele.²¹

Brătianu, dimpreună cu C.A. Rosetti, își dădură mari silințe spre a-și atrage și pe Alexandru Lahovary, însă cu acesta nu izbutiră.

Încercarea fu făcută cu prilejul proclamării regatului. Brătianu propuse lui Lahovary să intre în guvernul său pentru ca proclamarea și serbarea încoronării să se facă sub un guvern care să nu fie numai al unui singur partid. Lahovary, înțelegând importanța politică a actului, era foarte dispus să primească, însă intrigile din partidul său și ambițiunile celor cari ar fi voit să fie ei miniștri, zădărnickeră încercarea.²²

Regele Carol sfătui pe Brătianu ca să ajungă la o astfel de realizare, dar interesele de partid hotărâră într-alt fel.

În fine, cel din urmă succes al lui Brătianu fu acela când rupse pe junimiști din partidul conservator și-i determină să primească situațiuni de la guvernul său.

Cu junimiștii, încercarea reuși. Petre Carp fu numit ministru la Viena, poetul Vasile Alecsandri la Paris, Titu Maiorescu fu numit membru al Academiei, plus că i se crea o catedră la Facultatea de litere.²³ Theodor Rosetti primi locul de consilier la Curtea de Casație. Mai târziu, la alegerile din 1884, un număr de junimiști fură aleși în Parlament.

Este de observat că în tot timpul guvernării sale de 12 ani, Brătianu a urmat o linie de purtare uniformă; s-a silit să atragă în partidul său toate valorile active care se manifestau; și cu acesta făcea o îndoită lovitură: pe de o parte își îmbogățea partidul cu oamenii cei mai însemnați, pe de altă parte, își dezorganiza sistematic adversarii.

Acesta a fost secretul lungii sale guvernări.

Chiar și încercările de mai mică importanță le-a tratat la fel. Așa de exemplu partidul democrat-național al lui Beizade Grigore Sturza.²⁴ În scurt timp, partidul fu lichidat, Beizadea fu ales senator, maiorul Alex. Florescu, care era prefectul său de poliție, fu reintegrat în armată cu gradul de colonel, avocatul Petre Borș, alt intim al Beizadelei, fu ales deputat.

Numai către sfârșitul guvernării, Ion Brătianu pierdu darul atracțiunii, precum am spus – și a căzut prin ceea ce l-a făcut să trăiască; a căzut din cauza necredinței oamenilor.

/

Ion Brătianu a fost omul providențial al epocii sale.²⁵

Deși numai autodidact, deși nu avea nici o specialitate dobândită prin catedră,²⁶ avea însă intuiția puternică a omului de stat. Și era, mai presus de orice, un puternic mânuitor de oameni, un bărbat politic cu o înaltă cunoaștere a manevrei politice și un om cu un tact admirabil.

Întotdeauna animat, niciodată supărat, se folosea minunat de autoritatea ce avea asupra oamenilor și-i juca pe degete – cum se zice – fără ca să-i jicnească. Iată o mostră despre felul său de a proceda.

În Târgoviște era președinte de tribunal un domn Politimos, un om de o mare corectitudine și de un caracter inflexibil. Acest magistrat nu convenea însă politicianilor liberali din localitate, care voiau să se scape de dânsul. Pe lângă aceasta, locul de președinte la tribunalul local era fâgăduit, din motive electorale, unui alt magistrat. Dar cum să fie înlăturat Politimos? Toate propunerile ce i s-au făcut de a fi mutat în altă parte au dat greș. Politimos nu voia să plece.

Ion Brătianu fu pus în curent cu situația politică de la Dâmbovița, care devenea îngrijitoare, căci alegerile se apropiau.

Ca să mute pe Politimos împotriva voinței lui sau să-l silească a ieși din magistratură, nici vorbă. Brătianu avea ca dogmă să nu supere pe nimeni și să nu silească pe nici un om ca să treacă în opoziție. Toată grija lui era să-și atragă partizani, dar niciodată să nu-și creeze adversari. De aceea găsi altceva.

Într-o zi de vară, Politimos primi la Târgoviște o telegramă direct de la Ion Brătianu, prin care-l ruga să ia primul tren și, de la gară, să vină direct la dânsul acasă.

În fața invitațiunii urgente, Politimos, în adevăr, luă primul tren, veni la București, se urcă într-o birjă și trase drept la casa primului ministru.

Brătianu își calculase toate efectele. Trenul de Târgoviște ajungea în Gara de Nord la ora 7 și un sfert, deci Politimos trebuia să fie la dânsul tocmai în timpul mesei de seară.

În adevăr, Brătianu, înconjurat de familie, era la masă când sergentul îl anunță că Politimos a sosit. Primul ministru nu ordonă ca Politimos să fie introdus, ci se sculă de la masă și se duse să-l primească în persoană.

Bietul Politimos era aiurit. Cu șila, Brătianu îl luă de braț, îl împinse în sala de mâncare și ordonă să i se puie un tacâm la masă. Bineînțeles, totul era pregătit mai dinainte.

După ce masa se sfârși, Politimos, încântat că fusese primit ca un intim amic al familiei, fu introdus în cabinetul de lucru. Și aci Brătianu jucă scena cea mare.

– Dragă Politimos, te-am chemat ca să-mi faci un serviciu mare, mare de tot! Dar te conjur să nu mă refuzi.

– Domnule Brătianu, spuneți!...

– Am intrat într-o mare încurcătură, din care numai tu mă poți scăpa. Făgăduiește-mi că nu mă vei refuza.

– Domnule prim-ministru, sunt la ordinele dv!

– Iată despre ce e vorba. A rămas vacant postul de director general al închisorilor, dar sunt zece candidați. Pe unul îl susține Beizade Mitică, pe altul generalul Lecca, pe al treilea Stătescu, pe al patrulea Câmpineanu! Pe cine să numesc? Pe care să-l satisfac? Și atunci m-am gândit la tine. Ori pe care candidat aș numi, mulțumesc pe unul și supăr pe toți ceilalți. Dar când voi numi pe Politimos, toți își vor pleca capetele.

Politimos era zăpăcit. Pe vremea aceea, direcția închisorilor era una din cele mai înalte funcții în stat, de aceea Politimos era încântat de ceea ce i se întâmpla. Și, firește, primi.

Cu chipul acesta toată lumea fu mulțumită: politicianii de la Târgoviște că au scăpat de Politimos, Politimos că a primit o slujbă așa de înaltă, iar Brătianu că a rezolvat așa de fericit o chestie care putea să-i provoace neplăceri politice într-un județ.²⁷

Aceasta era maniera lui Ion Brătianu de a mânui oamenii.

Alături de Ion Brătianu era C. A. Rosetti.

Pe cât era de iubit Ion Brătianu, pe atât era de urât și hulit C. A. Rosetti. În marele public, Brătianu era geniul cel bun, iar Rosetti geniul cel rău. Tot ce se făcea rău în țară se datora lui C. A. Rosetti, el era omul care împingea pe Brătianu la toate relele.

Rosetti era vândut evreilor, Rosetti era plin de bani, iar averile sale erau depuse la băncile din străinătate; Rosetti semăna vrajba între partide și printre români. Atât de răspândită era această credință, încât însuși Eminescu în Scrisoarea a III-a spune:

„... hidoasa pocitură

Care-a sădit în țară invidie și ură“²⁸

Cauza de căpetenie a acestei legende era statornicia în idei și convingerile înaintate-democrate ale lui Rosetti. Pe când Brătianu era mai mult naționalist și liberal, Rosetti era mai mult democrat. Afară de asta, Brătianu – precum am spus în volumul I – avea o avere văzută și-și legitima existența, pe când Rosetti, care nu era decât ziarist, putea să stea la Paris cu toată familia.

Ceea ce era adevărat era faptul că Rosetti, deși foarte naționalist și el, era pornit și către admirația străinilor. De aceea, pe când Brătianu trăia la Florica o viață cvasirustică, Rosetti a trăit la Paris mai în tot timpul cât a fost în opozițiune.

Rosetti era un mare prieten al lui Brătianu și niciodată nu l-a invidiat pentru că era șeful guvernului. Rosetti a spus-o de mai multe ori că nu e om de guvern, deși a fost și el ministru. Rosetti se mulțumea cu directiva partidului,

el cârmuia partidul din coloanele *Românului*, iar ca președinte al Camerei avea o mare autoritate, așa cum n-a mai avut-o un alt președinte de Parlament în România.

Atât de mare era prietenia care lega pe Brătianu Ion de Rosetti C. A., încât la 1877, când a trebuit să fie ales președintele Camerei, Ion Brătianu n-a stat la îndoială între Rosetti și fratele său Dumitru.²⁹ *

Dumitru Brătianu a avut o acțiune mai ștearsă în partid.

Om eminent cinstit, bun român, bun patriot, om foarte hotărât în actele sale, n-a putut juca un rol prea activ în politica partidului și a țării. Una din cauze era prea marea lui probitate, ceea ce în politica noastră de partid este o mare înfirmitate. **

O mare energie și o mare încordare în luptă a arătat-o tocmai către sfârșitul carierei sale politice, în cei patru ani, pentru răsturnarea fratelui său. Dar după ce l-a răsturnat, n-a putut culege nici un fruct, fiindcă atât regele Carol cât și partidul liberal au stăruit ca puterea să treacă la conservatori și nicidecum la liberalii dizidenți.

Dumitru Brătianu care, mai în tot timpul lungii guvernări a fratelui său, a stat în postul de ministru al țării la Constantinopole, nu a lăsat după dânsul decât numele unui om onest.³⁰

Ion Câmpineanu era omul destinat și pregătit ca să urmeze lui Ion Brătianu la șefia partidului liberal.

Urmas al unui mare român³¹, purtând un nume popular și cinstit în țară, om cu avere însemnată, deci la adăpostul ispitelor și al bănuielilor, om cinstit sufletește, având cultura scolastică a epocii cât și cunoștințele elementare care, pe atunci, făceau bagajul omului politic, liberal foarte moderat, fără nici o izbucnire democratică, viță de boier și om de bună societate, avea tot ce-i trebuia pentru ca să devie un șef de partid.

După cum pe un ofițer destinat celor mai înalte grade trebuie să-l treci prin toate specialitățile, tot astfel pe Ion Câmpineanu, primul ministru l-a plimbat prin numeroase administrații și ministere: primar al Capitalei, ministru de Finanțe, de Justiție, de Externe, de Interne și guvernator al Băncii Naționale.³²

În alte țări mai coapte, oamenii sunt numiți în capul departamentelor numai după ce au învățat îndeustul mai dinainte și au dobândit reputația specialității. La noi, politicianii sunt aduși la ministere pentru ca să învețe. Să învețe adică de la secretarii generali, de la șefii de servicii și de la șefii de birouri.

Blajină țară!

Dar Ion Câmpineanu, care n-a avut vreme în țara aceasta ca să facă nici bine, nici rău, n-a putut realiza visul lui Ion Brătianu.

O boală crudă îl atacă prematur și-l doborâ tocmai în puterea vârstei.

A dat, în cariera lui politică, dovezi de consecvență, de onestitate, a fost credincios șefului – tocmai fiindcă se pregătea să devie și el șef –, dar n-a lăsat după el nici o urmă.

Gheorghe Chițu era un om cult și plin de talent. Avea o frumoasă cultură literară – de aceea Brătianu îi încredință portofoliul Instrucțiunii Publice. În curând, însă, dădu probele insuficienței pregătirii sale pentru acest departament.

Intemperant din fel, pierdu repede orice activitate politică. Rămase numai un parlamentar distins sau, mai bine zis, o suvenire pentru contemporanii săi.

Astăzi, despre Gheorghe Chițu se știe că există în București o stradă cu numele său.³³

Unul din marile defecte ale oamenilor noștri publici este că nu au obiceiul să scrie. Iată de ce aproape nici unul din aceia cari au jucat roluri de mâna întâia în politica țării nu au lăsat urme după dânsii.

Gheorghe Chițu a fost și el un om de o mare probitate, un om cinstit în toată puterea cuvântului.³⁴

Unul dintre liberalii de marcă, care a exercitat o mare înrăurire în partid, a fost Eugeniu Stătescu.

Dacă sănătatea nu i-ar fi fost șubredă și dacă ar fi fost mai comunicativ, este sigur că șefia partidului liberal i-ar fi revenit lui după moartea lui Ion Brătianu. Dar Eugeniu Stătescu era bolnăvicios, lipsit de activitate politică, retras în singurătatea lui, preocupat mai mult ca să-și prelungească zilele decât ca să lucreze*. Și, apoi, nici nu avea cultura generală trebuincioasă bărbatului de stat al vremurilor noastre.

Stătescu avea o serioasă cultură juridică și exercita o puternică autoritate personală asupra celor cu care intra în contact. Era sever, era hotărât și – așa se spunea pe atunci – era foarte veninos.

Opozanții îl numeau „Verdele Stătescu“, atât pentru că avea culoarea palidă a tuberculosului, cât și pentru că ar fi fost foarte rău. Beizadea Dimitrie Ghica a spus odată în Senat: „Dacă în lume este o oca de venin, trei sferturi sunt în Eugeniu Stătescu“.

Omul acesta a fost cel mai puternic ministru de Justiție pe care l-a avut țara. A fasonat magistratura, a numit la toate instanțele oameni devotați și își creiașe o atât de tare situație în fața tribunalelor, încât a avea pe Stătescu avocat în vreo pricină – bineînțeles când ieșea din guvern – însemna să câștigi procesul mai dinainte. S-au citat cazuri în care Eugeniu Stătescu fiind angajat ca avocat de către una din părți, s-a prezentat în instanță și numai și-a arătat figura. Stătescu câștiga procesele numai fiindcă făcea act de prezență.

Un magistrat, actual membru la Curtea de Casație, îmi spunea într-o zi:

7

- Am vorbit în cariera mea cu atâți miniștri de Justiție și oameni însemnați ai țării, am vorbit cu Alexandru Lahovary, cu Titu Maiorescu, am vorbit chiar cu regele Carol, dar față de nici unul nu m-am simțit așa de intimidat cum mă simțeam când mă aflam față de Stătescu. Omul ăsta are asupra mea un ascendent grozav. E atât de rece, are atâta autoritate, încât te îngheață.

Ca orator parlamentar era o putere.

Statuia pe care advocații i-au ridicat-o în holul Palatului de Justiție nu reprezintă pe adevăratul Stătescu. Figura este foarte exact redată, însă atitudinea, gestul și prestața nu sunt ale lui. Stătescu nu era un tribun, iar statuia îi dă avântul tribunului.

În Parlament, atât de pe banca ministerială cât și de pe banca deputaților ori a senatorilor, vorbea în mijlocul liniștei pe care o impunea. Era rece, tăios și își stăpânea patima care, totuși, se simțea că clocotește în el. Apostrofele lui biciuitoare pentru adversari stârneau, deodată, furtuni vijelioase.

În ultimele luni ale guvernului și ale regimului lui Ion Brătianu, a vorbit de pe banca ministerială răspunzând unei interpelări a opoziției. Luptele erau foarte îndârjite, căci opoziția dădea cele din urmă și mai crâncene asalturi pentru răsturnare. Eugeniu Stătescu era acuzat că a pus justiția în serviciul guvernului.

Eugeniu Stătescu răspunde și aruncă fraza:

- Opoziția a pierdut dreptul la protecția legilor!

Toată opoziția este în picioare! Furtuna bubuie! Luni și ani de zile ziarele adversare i-au imputat această apostrofă nenorocită.

Liniștea se restabilește cu greu, apoi Stătescu urmează și încheie:

- Opoziția ne cere ca să intrăm în legalitate. Acestei cerințe răspund cu vorbele cu care marele romancier Alphonse Karr își termină unul din romanele sale: „Domnii asasini să înceapă!” Opoziția a pierdut dreptul la protecția legilor! Opoziția este o bandă de asasini!

Camera se zguduie sub clamoarea strigătelor, a protestărilor, a amenințărilor!³⁵

Acesta era Eugeniu Stătescu: un vulcan de patimi clocotind sub o mască de gheață.

La 1876, când a intrat pentru întâia oară în cabinetul lui Ion Brătianu, s-a manifestat ca un liberal convins și tolerant. Circulara lui către șefii Parchetelor, prin care le cerea să nu mai aresteze preventiv pe ziariști, îi crease reputația unui spirit larg. După doisprezece ani era autoritarul care cerea restricțiuni pentru presă, iar opozanților le ridica protecția legilor.

Eugeniu Stătescu a fost una din personalitățile cele mai însemnate cari au caracterizat regimul liberal de la 1876 la 1888. După cum am spus, dacă ar fi fost sănătos, nimeni nu i-ar fi putut disputa șefia după dispariția lui Ion Brătianu.

Ani de zile, mulți ani în șir, bucureștenii vedeau la Șosea o trăsură de casă în care era răsturnat un om de culoare verde, întotdeauna, chiar și în toiul verii, învelit cu un tartan pe picioare și înfășurat cu un fular la gât. Acesta era Eug. Stătescu care, în fiecare zi, când era vremea bună, venea la Șosea ca să petreacă câteva ore în aerul curat și liber.

Și mulțumită faptului că se îngrijea cu stăruință, a putut trăi până la vârsta de 69 ani. A murit în 1906.^{36*}

Cel d-al doilea liberal care, ieșit din guvernarea și din regimul lui Ion Brătianu, a jucat un rol însemnat în tot timpul acestui regim, a fost Dimitrie Sturdza. Mai târziu a devenit șeful partidului liberal. La timp voi vorbi despre apogeul carierei acestui om.

Dimitrie Sturdza avea și el o fire închisă. Foarte puțin comunicativ, foarte puțin simpatic, se deosebea, însă, de Eugeniu Stătescu prin o mare putere de muncă. Și, pe lângă aceasta, avea cultura bărbatului de stat mult mai complectă.

Acest om politic avea orizontul strâmt. Fără să fie o mare inteligență, a putut juca un rol preponderent în țară prin cultura lui serioasă și prin stăruința la muncă.

A debutat în viața publică ca elev al lui Ion Ghica și al lui Petre Mavrogheni. Solidele lui cunoștințe financiare le avea de la acesta din urmă.

Ca toți oamenii prea severi și hotărâți în credințele lor, Sturdza trecea drept un habotnic, un închis la minte și un om rău. Mediul nostru flușturatec nu înțelegea calitățile serioase cari sunt atât de apreciate în țări precum Anglia, Germania, Suedia, Olanda etc. De aceea Sturdza n-a fost niciodată iubit.

După răsturnarea lui Lascar Catargiu în 1876, Dimitrie Sturdza a fost ales în comisia parlamentară pentru anchetarea gestiunii foștilor miniștri conservatori. Sturdza s-a făcut observat ca un propovăduitor al celor mai mari economii, încât a inspirat repulsiune în toate biurourile pe unde a trecut. Între altele a făcut un cap de acuzație șefilor de servicii fiindcă a găsit multe registre din anii expirați cu numeroase file albe rămase neîntrebuințate. Aceasta însemna că, din spirit de risipă, registrele aveau mai multe file decât era nevoie.

De altfel, Dimitrie Sturdza nu era un necunoscut în lumea politică; lui i se atribuia o broșură intitulată: *Spionul prusian*, îndreptată împotriva prințului Carol și semnată „Vulpescu”.³⁷

Trecerea lui Sturdza pe la Ministerul de Finanțe a fost însemnată prin spiritul de economie, chiar exagerată câteodată. Trecerea, mai târziu, pe la Ministerul de Instrucție, a avut darul să revolte întregul corp profesoral din țară.

Omul acesta a lovit fără cruțare pe profesorii care nu-și făceau datoria, care-și neglijau catedrele și se dedeau altor îndeletniciri. Una din cele mai tari agitațiuni împotriva guvernului Brătianu a fost aceea a profesorilor îndreptată în contra lui Dimitrie Sturdza.

7

Dar Sturdza, așa hobotnic cum era, s-a distins ca un om absolut cinstit. Niciodată nu s-a amestecat în multiplele afaceri ale epocii și nici nu s-a îmbogățit din politică.

Dimitrie Sturdza, Vulpescul de altă dată, a introdus în România cultul dinastic, un cult care, de altfel, n-a prins. Dimitrie Sturdza a introdus obiceiul de a săruta mâna regelui Carol, la recepțiunile de la Palat. Sturdza a trecut de la acest cult la misticismul religios. Către sfârșitul carierei sale, în toate discursurile politice ce rostea reproducea din scrierile bisericești, din viețile sfinților și din vorbele apostolilor.

Acest bărbat politic, cu totul devotat politicii germane și regelui Carol, era desemnat ca să devie șeful partidului liberal. Și, cu toate acestea, înăuntrul partidului era departe de a fi popular.³⁸

Din stat-majorul partidului liberal mai făceau parte Eugeniu Carada, generalul D. Lecca, Mihail Ferekidi, Constantin Nacu, Anastase Stolojan, generalul Radu Mihai, Tache Giani etc. etc.

Ō figură caracteristică era aceea a lui Eugeniu Carada.

Vechi liberal, ieșit dintr-o familie de oameni cu stare, venit în București spre a-și căuta norocul, a putut ajunge nu numai un om de frunte al partidului, dar și șeful acelu grup conducător din partid pe care Nicolae Fleva l-a botezat: „oculta“.

În București, merituosul muzicant Alexandru Flechtenmacher avea un magazin de muzică. Într-o dimineață din luna ianuarie, venind, ca de obicei, să deschidă prăvălia, vede ieșind dintr-o ladă de marfă goală un om tânăr, plin de paie. Era Eugeniu Carada, care dormise toată noaptea acolo. Sosise în ajun din Craiova. Omul acesta cu organismul de fier a fost și un caracter de bronz.

A fost în toată viața lui sfetnicul lui Ion Brătianu. Deși foarte iubit de acesta, n-a primit niciodată o demnitate publică. A fost ales deputat, dar n-a primit mandatul. Fiindcă era cu totul antigerman, nu iubea pe regele Carol și niciodată n-a vrut să calce în Palat.

El, având împrejurul său pe Tache Protopopescu, mai târziu pe Gogu Cantacuzino și alți câțiva, era șeful oculte, adică șeful acelu grup care avea reputația cum că inspiră pe Ion Brătianu și-i dictează conduita.

Către mijlocul guvernării sale de 12 ani, Ion Brătianu era atât de puternic, încât opoziția îl numea „Viziru“. Dar către sfârșit, opoziția nu-i mai atribuia acea putere orientală, dimpotrivă, îl considera ca fiind numai o unealtă în mâinile lui Carada.

Eugeniu Carada, fiindcă nu iubea demnitățile, n-a primit niciodată funcția de guvernator al Băncii Naționale; în realitate el era sufletul instituției, și el era acela care a condus-o cât timp a trăit.

Acest om a rămas până la sfârșitul zilelor sale revoluționar sectar din vechea școală care a dat pe carbonari și pe francmasoni. O fire originală, n-a iubit fastul și zgomotul în jurul persoanei sale și, cu toate acestea, către sfârșitul guvernării liberale de 12 ani, n-a fost om mai atacat și mai mult acuzat de toate relele ce se petreceau în țară. Eugeniu Carada a fost un caz unic în politică.³⁹

Aceștia au fost oamenii de frunte cari au ilustrat partidul lui Ion Brătianu și C. A. Rosetti în cursul celei mai lungi guvernări din România.⁴⁰ *

Partidul liberal, venind la putere în 1876, a găsit o țară încă tributară Turciei. Creditul era restrâns. Finanțele publice bine așezate pe reformele și izvoarele de venituri înființate de Petre Mavrogheni. Circulația monetară restrânsă și mărginită la moneda metalică a epocii. Bancă de emisiune nu exista, iar hârtia monetă în curs era emisă pe garanția moșiilor statului și se numeau „bilete hipotecare”.⁴¹

Armata era puțină. Generalul Florescu înființase de curând cele 16 regimente de dorobanți obținute prin transformarea trupei de grăniceri. Mai aveam 4 batalioane de vânători, 4 regimente de artilerie, 8 regimente de infanterie de linie, 3 regimente de roșiori și câteva regimente de călărași.⁴²

După 12 ani de guvernare, partidul liberal a lăsat în urma sa:

1) Țara independentă în urma unui război victorios și înălțată la rangul de regat.

2) Armata simțitor mărită.

3) Bucureștiul transformat în cetate, cât și linia Focșani – Galați întărită, ambele de pe planurile generalului belgian Brialmont.⁴³

4) A înființat Banca Națională ca bancă de emisiuni și bancă pentru ajutarea comerțului.

5) A răscumpărat căile ferate de la acționarii în majoritate germani.

6) Regia tutunurilor a transformat-o în Regia Monopolurilor Statului, luând-o din mâna acționarilor particulari.

Pentru Capitală au luat accizele de la antreprenori, dându-le în administrație și exploatare administrației comunale.

Au rectificat Dâmbovița care până atunci era inundabilă.

Au canalizat orașul și au introdus apa la domiciliu.⁴⁴

Bineînțeles, nu toate aceste fapte sunt datorite meritului personal și exclusiv al partidului sau al frunțașilor săi. Așa de pildă: războiul, independența și înălțarea țării la rangul de regat. Este evident că oricare partid ar fi fost la cârmă, aceste evenimente s-ar fi produs. Războiul ruso-turc n-a atârnat de partidul liberal din România. Un singur merit a avut Ion Brătianu în această împrejurare, acela de a fi văzut bine în politica din afară și de a fi îmbrățișat politica activă sprijinită de Berlin împotriva Vienei și a Budapestei.

Este știut că Austro-Ungaria nu vedea cu ochi buni înaintarea Rusiei din Orient, în special ungerii erau cu totul ostili războiului. Bismarck, însă, mergea în înțelegere cu Rusia, nu de dragul Rusiei, bineînțeles, ci numai spre a împiedica alianța ruso-franceză.

În momentul acela, acțiunea agresivă a Rusiei era sprijinită de Germania dintr-o parte – pentru motivul pe care l-am arătat – și de Franța pe de alta, care încă din vremea aceea lucra la încheierea alianței ruso-franceze, singura care putea garanta Franța împotriva unui nou atac german.

Italia era prea slabă ca să aibă cuvânt hotărâtor. Austro-Ungaria era franc ostilă războiului, dar nu îndrăznea să se aventureze în ajutorul Turciei. Iar Anglia, deși ostilă și ea, nu se putea împotrivi dezrobirii popoarelor creștine din Peninsula Balcanică, în numele cărui mare principiu Rusia declară război Turciei.*

Pe când unii liberali, precum Ion Ghica și Dumitru Sturdza, partizani ai politicii anglo-turcești, cereau ca România să rămână neutră și să nu admită trecerea armatelor rusești prin România, Ion Brătianu și C.A. Rosetti au fost de părerea cealaltă, anume ca România să meargă alături de Rusia.

De această părere a fost și Kogălniceanu, aceasta era și politica regelui Carol.⁴⁵

Partidul liberal are meritul de a fi pus bazele emancipării economice a țării și de a fi creat instituții economico-financiare cu desăvârșire naționale.

În starea aceasta era țara în momentul în care Ion Brătianu, istovit fizicește, lăsa puterea spre a o trece conservatorilor.

Gubernarea de 12 ani a partidului liberal a însemnat, pe de o parte, sfârșitul hegemoniei clasei boierești care avusese până atunci cea mai mare influență în stat, iar pe de altă parte, venirea la întâietate a burgheziei. Guvernul lui Ion Brătianu a fost guvernul burgheziei române, care s-a impus ca o clasă dominantă puternică.⁴⁶

Căzând Ion Brătianu de la putere, regimul conservator, reprezentat prin mai multe guverne, i-a urmat. Însă nu mai era regimul conservator căzut la 1876.

Dacă partidul boierilor revenea la cârmă, boierii nu mai erau în număr predominant. Evident, în fruntea regimului aveau încă un Lascăr Catargiu, un general Florescu, un Gheorghe Cantacuzino, un general Manu, un Alexandru Lahovary, dar alături de ei vedem pe un Gheorghe Vernescu, un Petre Carp, un Titu Maiorescu, un Menelas Ghermani. Era, prin urmare, un regim conservator modernizat.

Întâiul cabinet conservator, care a urmat lui Ion Brătianu, a fost, precum am spus, acel prezidat de către Theodor Rosetti. Acest minister era, firește, un minister de tranzițiune, alegerile generale aveau să hotărască a cui va fi puterea.

Acum începe marea frământare din sânul partidului liberal-conservator sau conservator-liberal și din sânul familiei conservatoare.** Această frământare

durează aproape patru ani, patru ministere se schimbă până ce, în sfârșit, se formează marele minister compus din vechii conservatori ai lui Lascăr Catargiu și noii conservatori ai lui Petre Carp. Nuanța liberală a lui Gheorghe Vernescu este eliminată definitiv.^{47*}

NOTE

1 Bacalbașa se referă, în acest capitol retrospectiv, la evenimentele și mai ales la personalitățile care au dominat viața politică a țării în perioada 1871-1888, perioadă care face obiectul primelor trei tomuri din această nouă ediție a serialului său memorialistic. S-au succedat la conducerea țării, în răstimpul amintit, practic două importante guverne care au înregistrat, de altfel, recorduri de longevitate, și nu numai pentru secolul al XIX-lea românesc: cabinetul conservator condus de Lascăr Catargiu (1871-1876) și cel liberal, dominat autoritar de I. C. Brătianu (1876-1888), guverne care au asigurat, cu competență și spirit organizatoric, modernizările structurilor socio-economice și politice ale României reîntegrate în sistemul de civilizație european. Întrucât evenimentele și personalitățile menționate în acest capitol de sinteză au fost amintite, la locul convenit, potrivit narațiunii cronologice, în textul lui Bacalbașa ca și în notele noastre, vom căuta să nu mai repetăm, în rândurile care urmează, informațiile deja cunoscute de către cititori, asupra cărora aceștia pot reveni, dacă o doresc, ajutându-se de sumarul capitolelor – și volumelor – precedente, precum și de „indicii de nume“.

2 Cariera politică a lui Lascăr Catargiu (1823-1899) nu se sfârșește, desigur, în acești ani, multe dintre acțiunile sale fiind înregistrate și în volumul următor al acestei lucrări. Provenit dintr-o veche și înstărită familie de boieri moldoveni, beneficiind de o cultură însușită destul de sumară numai în țară, el afirma și impunea cu tenacitate principii conservatoare lipsite de o bază teoretică dar izvorâte din cunoașterea profundă a realităților și din sentimente sincer patriotice, fiind partizanul hotărât al unei bune administrații, al stabilității social-politice și al unei evoluții lente a societății românești, principii de bază ale doctrinei conservatoare. Fără a străluci, el și-a dominat cu autoritate patriarhală partidul, fiind capabil să opună rezistență hotărâtă chiar și regelui Carol, căruia i se împotriva decis, când era de altă părere, cu vorbele-i – rostite cu accent moldovenesc – devenite proverbiale în epocă: „Maiestate, aiasta nu se poate!“ După moarte, spre doosebire de alți corifei conservatori, nu i s-a dedicat nici un studiu de mai mare întindere, nu i-au fost adunate în volum discursurile politice; statuia sa, ridicată la începutul acestui secol în Piața Romană din București, a fost demolată, sub ochii noștri, în timpul regimului comunist, în anul 1960, bulevardul care-i purta numele devenind, puțin mai înainte, Bulevardul Ana Ipătescu (astăzi din nou Lascăr Catargiu). În text, Bacalbașa amintește de numirea lui Lascăr Catargiu, după detronarea lui Cuza-Vodă, la 11/23 februarie 1866, în „locotenența domnească“, din care mai făceau parte N. Golescu și colonelul N. Haralambie; după sosirea în țară a principelui Carol, în mai 1866, el a fost însărcinat să formeze, ca premier, cel dintâi guvern al acestuia.

3 Scena s-a petrecut pe peronul Gării de Nord la 10/22 iulie 1875, când generalul Florescu s-ar fi adresat ofițerilor, înainte de a pleca la Petersburg, unde fusese invitat, nu întâmplător, de țar pentru a asista la manevrele armatei imperiale rusești, „Domnilor,

v-am adunat ca să vă vorbesc curat și pe față, căci mie nu-mi plac misterele. Se vorbește, d-lor, de revoluțiune; se zice că vor să ne lege, să ne închiză; să vie, îi așteptăm... Am pus gendarmii și pompierii sub ordinele poliției, fiindcă poliția trebuie mai întâi să astâmpere orice turburare și eu crez că Badea Dan este d-ajuns să puie orașul la locul lui. Dacă gendarmii și pompierii nu vor fi d-ajuns, atunci vine rândul d-voastră... D-lor, turburătorii de astăzi sunt nește paraponisiți și nește *grecotei* cari vor să se puie mai presus de Cameră, Senat și guvern; trebuie dar s-avem tăria să ardem până la cel din urmă cartuș, căci răspunderea o iau eu atât înaintea omenirii cât și înaintea țării" (ROM., 13 iulie 1875, p. 625). În cursul anului 1875 aveau loc confruntări dure între opoziția liberală și guvern, I. C. Brătianu și amicii săi politici fiind angrenați în lupta de răsturnare a regimului conservator (v. vol. I al acestei lucrări, cap. „Anul 1875” – „Acțiunea și agitația opoziției”, p. 173-177). Câteva zile după publicarea în *Românul* a fragmentelor din discursul generalului I. Em. Florescu s-a precizat în *Monitorul oficial* că ministrul de Război n-ar fi rostit întocmai cuvintele citate de jurnalul liberal ci ar fi dat numai câteva „ordine de serviciu precise” (ROM., 16 iulie 1875, p. 633), afirmație care, totuși, nu excludea posibilitatea ca generalul FLOrescu să fi luat măsurile amintite de oficiosul opoziției. Badea Dan, care participase, ca sergent, la lupta pompierilor bucureșteni cu turcii, din Dealul Spirii, la 13/25 septembrie 1848, acum în vârstă de 47 de ani, era comandantul batalionului de pompieri din București.

4 Prezentarea pe care Bacalbașa i-o face generalului I. Em. Florescu este, în bună parte, nedreaptă; organizatorul armatei române sub Cuza-Vodă și în primii ani de domnie ai principelui Carol („destoinic și vrednic alcătuitor de oștiri românești”, cum îl caracterizează generalul Radu Rosetti într-o comunicare prezentată la Academia Română la 11 decembrie 1936) nu avea, desigur, toate defectele pe care i le enumeră autorul; mențunea privind aplicarea de către generalul Florescu a unor „mijloace violente” se referă, probabil, la înăbușirea în sânge, de către acesta, în calitate de ministru de Interne, a răscoalei din București împotriva domnitorului Cuza, de la 3/15 august 1865, soldată cu câțiva morți; după căderea guvernului Lascăr Catargiu, I. Em. Florescu, aflat în fruntea unui grup al „independenților de dreapta” a condus un cabinet conservator de tranziție vreme de mai puțin de o lună (în aprilie 1876) și bănuim că acest fapt l-a determinat pe Bacalbașa să considere că generalul Florescu „a intrigat” spre a lua locul liderului conservator. Cariera politică a lui I. Em. Florescu nu se sfârșește, evident, în anul în care a ajuns acum narațiunea lui Bacalbașa (1888); el va mai fi prim-ministru, vreme de câteva luni, în 1891 (v. vol. următor al lucrării de față).

5 Despre Petre Mavrogheni (1819-1887), ministrul de Finanțe în guvernul conservator din 1871, v. vol. I al acestei lucrări, p. 40, nota 59, vol. II, p. 105, text și p. 125, nota 69, precum și comunicarea lui Victor Slăvescu la Academia Română, din 27 ianuarie 1939: „Oricine cercetează istoria economică și financiară a României în veacul al XIX-lea nu poate trece peste numele și opera lui Petre Mavrogheni” (Victor Slăvescu, *Viața și opera lui Petre Mavrogheni*, Academia Română, *Memoriile Secțiunii istorice*, seria a III-a, tomul XXI, 1939, mem. 19, p. 570). Petre Mavrogheni își începu cariera diplomatică sub regimul liberal în 1881, ca ministru al României la Roma, apoi la Constantinopol (1882) și Viena (1885) (v. vol. de față, p. 83, și nota 14, p.100).

6 Despre Dimitrie Ghica (1816-1897) v. vol. I al acestei lucrări, p. 84, nota 273, precum și cartea lui M. Theodorian-Carada, *Beizadea Mitică*, București, 1943. Participant la reuniunile revoluționarilor români de la 1848, Dimitrie Ghica, fiul primu-

lui domn pământean al Țării Românești, Grigore Ghica, a semnat, alături de frații Golesți, C. A. Rosetti, D. Brătianu, N. Bălcescu, I. Câmpineanu, I. Eliade-Rădulescu, I. C. Brătianu ș.a., la 7/19 mai 1848, scrisoarea de acreditare și instrucțiunile date lui Ion Ghica, trimis în misiune politică la Constantinopol (Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. I, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 351-354). El se pronunța însă, în broșura citată de Bacalbașa, în spiritul unor concepții moderate, pentru „paza celei mai stricte legalități“ și împotriva ideii de „a răscula gloatele poporului“, declarându-se partizanul unor reforme care „să ne conducă cu pas tare dar măsurat pe calea progresului“. Îmbolnăvindu-se (dacă e să-l credem) la începutul revoluției, el părăsește Bucureștii stabilindu-se la băile Vâlcele (Arpatak) din Transilvania, de unde revine în august 1848, dar – ghinion – își scrânteste piciorul „la o calcadă ce făcusem“ și stă tot timpul în casă, urmărind revoluția... de la fereastră. În broșura citată de Bacalbașa, Dimitrie Ghica își explică și justifică atitudinile și opiniile excesiv moderate din 1848, precum și legăturile cu prințul Barbu Știrbei care îl numise în magistratură și apoi prefect al poliției Capitalei în timpul celei de a doua domnii ale sale, din 1854-1856. Citatul mai întins reprodus de Bacalbașa cuprinde câteva amintiri despre ziua de 13/25 septembrie 1848, când prințul Ghica, după ce făcuse un patetic apel la înțelegerea revoluționarilor cu boierii se îndreaptă, în trăsură, către câmpia Cotrocenilor (citatele din această notă sunt reproduse din broșura: *Câteva pagini din viața mea*, de principele Dimitrie Ghica, București, 1856, p. 6, 7, 9).

7 Beizadea stătea în casă, fiind în convalescență (n. a.).

8 Broșura lui Dimitrie Ghica, datată „București, septembrie 1856“ a apărut, în anul respectiv, în două versiuni, franceză și română, ambele având, desigur, girul autorului; Bacalbașa s-a folosit de broșura cuprinzând textul franțuzesc, pe care l-a tradus destul de corect (Démétrius Ghica, *Quelques pages de ma vie*, p. 19-28). Pentru mai deplină edificare a cititorului, reproducem citatele după versiunea românească, culeasă cu alfabet chirilic de tranziție, adăugând între croșete, pentru mai bună înțelegere a textului, unul dintre cele două aliniate eliminate de Bacalbașa: „... Câteva săptămâni după aceasta, comisarul imperial Fuat-efendi, acum Fuat-pașa, convocând a treia zi după sosirea sa pă locuitorii Capitalei prin deputați în câmpul Cotrocenilor, nu mă putură opri de a nu merge și eu nici suferințele boalei, nici prescripțiile medicilor.

Unul din acele presimțiminte necunoscute, a căror existență o atestă psihologia, mă vestea că ceva serios are să se petreacă la această reunire. Așadar mă scol, mă pune în trăsură și apuc spre Cotroceni. În drum fui obiectul unei onori nemeritate și la care nu mă așteptam deloc. Cea mai mare parte dintre șefii revoluționari, între alții d. Brătianu, atunci prefect al poliției, d. Rosetti și unul din fiii d-lui Gg. Golescu, unii se așezară în trăsura-mi, alții călări îmi făcură curtuazia de a mă însoți astfel până la Cotroceni. Ar fi zis cineva, negreșit, că cu cât eram mai aspru către partida lor, cu atât îmi arătau mai mult respect.

[În original în continuare este notat prin: V, un nou capitol al lucrării.]

Frumos era spectacolul ce prezinta această întinsă câmpie, acoperită de valurile zgomotoase ale unei populații ce-și aștepta destinul, și mărginită la orizonte de o centură de trupe otomane stând în acea poziție nepasibilă pă care Orientul pare că o imprimă și oamenilor ca monumentelor sale.

Afară de câteva cuvinte schimbate încet între mulțime în prezința trupelor, totul se petrecu liniștit [în versiunea franceză urmează «dans ce champ de Mai de la Roumanie»

- p. 21] până în momentul când comisarul imperial, citind firmanul ce aducea, proclamă caimacamia d-lui [Constantin] Cantacuzino. Atunci, printr-o mișcare de sine și iute, ca o manoperă militară, adunarea se despărți în două: unii trecură în partea lui Fuat-efendi și a caimacamului, urmându-le ca un cortegiu oficial, iar ceilalți rămăseră pă loc, ori fiindcă erau hotărâți să-și manifeste nemulțumirea ce le pricinuia noua stare a lucrurilor sau fiindcă nu avuseseră timp a se gândi la consecințele unei asemenea demonstrații.

Eu, sforțat de poziția mea fizică la un rol pasiv, rămăsei mai în centrul adunării opozanților unde mă aflam din întâmplare când s-a operat despărțirea celor două partide. Atunci, deodată, trupele otomane, printr-o evoluție repede, ne închiseră într-un cerc de baionete și chiar o parte din tunuri fu întoarsă asupra-ne.

Mare fu efectul produs de această manoperă neașteptată. O tăcere de înmărmurire domni deodată în tot largul; multe fețe păliră și mai mult decât o gură rămase deschisă de surpriză sau de teroare.

Aproape un cart de oră trecuse într-aceste angustii ale așteptării [fr.: «les angoisses de l'attente», p. 23], când Rustan-bey, secretarul lui Fuat-efendi, se prezentă trimis de șeful său și cere să-mi vorbească. Rândurile se deschid, el înaintează până la mine și-mi anunță că vine să mă reclame din partea comisarului imperial. Deși m-a atins urmarea lui Fuat-efendi, dar gândindu-mă la poziția compatrioților mei, între carii mă aflam, răspunsei îndată fără să mă mai îndoiesc: «Spune d-lui comisar imperial că, după apariță, fiind pericol a rămânea cineva aici eu nu voi să mă despart de compatrioții mei între cari hazardul m-a adus».

Mulțimea este prea impresionabilă, un nimic o descurage, și tot asemene un lucru cât de neînsemnat o reînșuflește. Astfel, ca și când refuzul meu, atât de simplu, ar fi schimbat ceva din siuitația în care ne găseam, curajele căzute se reînvie, un entuziasm de mișcare morală se răspândește în mulțimea ce se grămădește împregiuru-mi și devin un fel de erou chiar pentru aceia cari cu puțin mai înainte mă priveau ca un aristocrat, adică ca pă un inamic. Șefii revoluționari, pă cari nu încetasem de a-i combate cu toată forța logicei, vin și-mi strâng mâna. [...]

Un alt trimis al comisarului imperial vine tot cu aceeași misiune ca și Rustan-bey, dar eu stăruiesc în hotărârea mea. Pe când se petreceau acestea, o canonadă depărtată se aude; fiecare întreabă ce s-a întâmplat, își ține respirația ca să asculte mai bine și să poată devina de unde vin acele detunări. O mie de concerturi îmi închipuesc; și în fine fac supoziție că vreo luptă s-a început între trupele otomane și pompierii români.

Această supoziție, ce era chiar realitate, îmi schimbă ideile.

[Atunci îmi păru rău de ce nu am ascultat de stăruințele atât de îndatoritoare ale lui Fuat-efendi, căci astfel aș fi adus, poate, serviciuri mai reale acolo unde curgea sângele; poate că aș fi fost atât de norocit de a-l popri să nu se verse.

Pă când arătam și celorlalți reflecțiile mele, Rustan-bey veni din nou și membrii guvernului provizoriu cunoscându-mi cugetul se unise cu stăruința lui, la care, nemaiputându-mă opune, mă îndreptai către celălalt lagăr cu secretarul comisarului imperial.

Fuat-efendi, a cărui inimă mărinimoasă nu se supărase de refuzele mele, mă priimi cu destulă grație; și eu, după ce îi esprima recunoștința mea, arătai că sunt gata a merge ca să fac a înceta focul. Escelenția sa, atinsă de propunerea mea, mi-o priimi îndată; dar generalul Duhamel se opuse, arătând că era prea târziu.] Printr-o fericire neașteptată ingeniozitatea comandantului otoman pestă puțin puse sfârșit acestei lupte, provenită

din neînțelegere, în care bravii noștri pompieri găsiră ocazia de a face să le admire curajul chiar inamicii lor, probând încă o dată că românii sunt demni de străbunii lor.

A treia zi după aceasta, zi de care cei mai mulți dintre noi își pot aduce aminte și pe care Istoria n-o va uita, Prefectura poliției pă care o refuzasem altădată, mi se oferi iar, dar și atunci cuvinte personale mă făcură a nu primi această onoare" (Principele Dimitrie Ghica, *Câteva pagini din viața mea*, p. 11-16).

Din compararea textului francez cu acela românesc se poate stabili cu oarecare certitudine că primul – mai complet – constituie originalul, iar al doilea, cel românesc, o traducere, efectuată sau revăzută de Dim. Ghica.

9 Cele două guverne și-au desfășurat activitatea între anii 1871-1876 și respectiv, 1876-1888.

10 Dimitrie Ghica, care vreme de peste patru decenii s-a situat printre fruntașii vieții politice românești, nu s-a afirmat printr-o gândire originală sau printr-o activitate de excepție care să-i justifice o prețuire mai mare decât una modestă din partea posterității. El a fost președinte al Adunării Deputaților între anii 1871-1875, în timpul guvernării conservatoare și președinte al Senatului în anii 1879-1888, sub liberali. Bustul său în bronz, aflat în parcul Cazinoului din Sinaia, a dispărut, ca și altele, în timpul dictaturii comuniste.

11 Despre Gh. Costa-Foru (1821-1876), jurist prețuit în epocă, primul rector al Universității bucureștene, ministru de Externe (1871-1873) în guvernul Lascăr Catargiu, v. vol. I al acestei lucrări, p. 217-218.

12 Vasile Boerescu (1830-1883), eminent jurist, ministru de Externe în cabinetul conservator (în 1873-1875), precum și în acela liberal (în 1879-1881) a fost ideologul unei grupări centriste („partidul centru”) și această poziție pe care s-a situat în viața politică a țării i-a ușurat accesul la portofolii ministeriale în guvernele amintite, fără să-și trădeze totuși idealurile. Despre originea sa (strămoșii săi se refugiaseră din Banat în Țara Românească), v. vol. I al acestei lucrări, p. 171 și nota 48. El nu e lipsit de merite reale, ca om politic, jurist, orator parlamentar și publicist, opiniile lui Bacalbașa asupra sa fiind profund nedrepte. „Prin întreaga sa operă politică, cu scăderile și realizările ei inerente, Boerescu ocupă neîndoielnic un loc important în istoria modernă a națiunii noastre” (Apostol Stan, *Vasile Boerescu*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 114).

13 Christian Tell (1808-1884), membru al guvernului provizoriu de la 1848 a fost ministru al Instrucțiunii Publice atât sub Cuza-Vodă cât și în cabinetul Lascăr Catargiu (1871-1874), dar el nu avea, desigur, o vocație politică deosebită. În ultimii ani de viață Chr. Tell s-a situat în planul secund al vieții politice, manifestând „o oboseală și chiar o abandonare a principiilor înaintate ce-l animaseră” (Anastasiu Iordache și Constantin Vlăduț, *Christian Tell*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1976, p. 6); în timpul regimului liberal a fost ales o singură dată în Parlament, ca senator de Brăila (1883).

14 În bună măsură caracterizarea lui Emanoil (Manolache) Costache Epureanu (1824-1880) este nuanțată și surprinde exact oscilațiile acestei interesante personalități care a fost, printre altele, șef de guvern în 1870, ministru de Justiție în cabinetul Lascăr Catargiu (1872-1873), pentru a prezida apoi primul guvern liberal de după răsturnarea acestuia (1876), revenind, în cele din urmă, în matca grupării conservatoare. Alegerile pe care le-a „prezidat” Epureanu au fost acelea pentru Adunarea Deputaților din iunie 1876 (v. vol. I al acestei lucrări, p. 203-204), mai puțin agitate ca precedentele (v. și vol. II al lucrării de față, p. 84, nota 25).

15 Mai tineri decât fruntașii conservatori amintiți mai sus, Gh. Gr. Cantacuzino (n. 1832), Gh. Manu (n. 1833), P.P. Carp (n. 1837), Titu Maiorescu (n. 1840), Th. Rosetti (n. 1837) „d-abia începeau“ pe la 1870, căci în 1888 se puteau mândri cu o activitate politică de două decenii, ilustrându-se, în plină tinerețe, și ca miniștri, până la căderea guvernului conservator în 1876, întâmplare care i-a privat, vreme de 12 ani (cu excepția, într-o măsură, a junimiștilor) de posibilitatea de a ocupa unele demnități. Din aceeași generație conservatoare, cu merite remarcabile, mai făcea parte, printre alții, și Alex. Lahovary (n. 1841), ignorat de Bacalbașa în această enumerare evident incompletă.

16 Este vorba de „coaliția de la Mazar-pașa“, o concentrare a forțelor politice anti-conservatoare, condusă de liberalii radicali, care a dus la răsturnarea guvernului Lascăr Catargiu în 1876 (v. „Coaliția de la Mazar-pașa“, în vol. I al acestei lucrări, p. 156 ș.u.).

17 Cele trei personalități politice enumerate de Bacalbașa făceau parte dintre fruntașii „coaliției de la Mazar-pașa“, dar s-au despărțit de liberalii „roșii“ ai lui I.C. Brătianu și C.A. Rosetti curând după răsturnarea regimului conservator.

18 Deși nu este pe deplin revelatoare, iată componența completă a numeroaselor echipe ministeriale utilizate de I.C. Brătianu în timpul guvernării sale de aproape 12 ani, începând din iulie 1876: G.D. Vernescu, C.A. Rosetti, M. Kogălniceanu, A. Stolojan, Al. Teriachiu, Nicolae Ionescu, Ion Câmpineanu, V. Boerescu, D.A. Sturdza, Eug. Stătescu, Dim. Giani, Gh. Chițu, Gh. I. Cantilli, N. Crețulescu, Vasile Conta, gen. George Slăniceanu, gen. Al. Cernat, colonel N. Dabija, general Dim. Lecca, Ioan Docan, P.S. Aurelian, Mihail Pherekyde, gen. Radu Mihai, Const. Nacu, Gh. Lecca, gen. Gh. Anghelescu, gen. Ștefan Fălcoianu, gen. Al. Anghelescu, Vasile Gheorghian, N. Gane, Nic. Voinov, V.A. Urechia; așadar, împreună cu I.C. Brătianu, 33 de persoane (folosite, uneori succesiv, pe mai multe posturi), dar nu toate din gruparea liberală brătienistă și nu toate realmente competente, acest fapt dovedind o oarecare penurie de cadre de conducere în rândurile partidului de guvernământ, care și de aceea a încercat să-și apropie gruparea junimistă, în frunte cu câteva personalități remarcabile.

19 Constantin Bosianu (n. 1815), într-adevăr eminent jurist (a fost decan al Facultății de drept din București) n-a prea avut când să facă opoziție antibrătienistă, pentru că încetează din viață în 1882.

20 V. vol. II al ediției de față, p. 15-16 și notele 29, 30, p. 35, p. 71 și nota 2, p. 78-79.

21 V. vol. II al ediției de față, p. 88 și nota 1, p. 109. Liberalul moderat Gh. Mârzescu, împreună cu câțiva dintre amicii săi va rămâne însă în opoziția antibrătienistă colaborând uneori cu M. Kogălniceanu sau G. Panu (Câncea, *Viața politică*, p. 96, 173, 203 etc.); el va deveni, de fapt, unul dintre principalii și dintre cei mai înverșunați animatori ai opoziției antibrătieniste ieșene; în aprilie 1887, de pildă, Gh. Mârzescu se va afla, alături de profesorul Miltiade Tzony ș.a. printre inițiatorii manifestului prin care populația orașului era chemată să boicoteze vizita regelui, fiind trimis, pentru această faptă, în fața unei comisii universitare speciale, în vederea destituirii din învățământ (Câncea, *op. cit.*, p. 233).

22 În volumul său de „Efimeride“ M. Theodorian-Carada amintește despre propunerile făcute lui Al. Lahovary, prin intermediul lui Eugeniu Carada de a intra într-un guvern liberal, propunere refuzată, în cele din urmă, de acesta („I-era teamă că-l păcălește Brătianu“ – M. Theodorian-Carada, *Efimeridele*, vol. I, București, 1930, p. 91).

23 V. vol. II al ediției de față, p. 154 și nota 8, p. 167.

24 V. vol. II, p. 71-72 și nota 5, p. 79; p. 78 și nota 34, p. 87; p. 88.

25 Sau, cum spune N. Iorga, cu mai multă autoritate, referindu-se la cei 12 ani de guvernare ai lui I. C. Brătianu: „Rareori România avusese un cetățean atât de devotat intereselor ei“ (N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Întregitorii, București, 1939, p. 248); iar un lucid adversar politic, Titu Maiorescu, recunoștea într-un studiu publicat în 1897, rolul important jucat de I. C. Brătianu în istoria României: „... Meritul lui Ion Brătianu de a fi participat la război și de a fi provocat proclamarea și recunoașterea regatului rămâne hotărâtor. Numele său este pentru totdeauna împreunat cu cel mai mare eveniment al Istoriei noastre contemporane“ (Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, II, p. 129).

26 Ion C. Brătianu (1821-1891) era, într-adevăr, în mare măsură autodidact; în 1835 el părăsea școala publică din Pitești pentru cursurile școlii de „iuncări“, dobândind, în 1838, gradul de praporcic (sublocotenent); din iulie 1841 și până în iulie 1857 el se va afla, în mai multe etape, în Franța, îndeosebi la Paris, unde se înscrie la Școala de stat major, audiază prelegeri la Collège de France, la Sorbona, la Școala Politehnică dar, dedicându-se cu pasiune activității patriotice și revoluționare, nu obține vreo diplomă de absolvire. Poate de aceea, ca o revanșă târzie, a avut o grijă deosebită ca fiii săi să efectueze studii temeinice, fiind dispus, pentru aceasta, la orice sacrificii materiale (v. Constantin Răutu, *Ion C. Brătianu. Omul, timpul, opera*, Turnu Severin, 1940; Apostul Stan, *Ion C. Brătianu. Un promotor al liberalismului în România*, Ed. Globus, București, 1994).

27 Relatarea lui Bacalbașa, astăzi destul de greu de verificat, pare a fi reală, nu însă în toate detaliile. C. G. Politimos, doctor în Drept, fost prim-președinte al Tribunalului Prahova și apoi procuror la Curtea de Apel din București (*Liberalul*, Iași, 5 iunie 1885, p. 2), fusese numit prefect al județului Dâmbovița, deci la Târgoviște, începând cu data de 1/13 decembrie 1884 (TEL., 1 decembrie 1884, p. 2); neașteptat de repede, peste numai câteva luni, la 30 mai/11 iunie 1885, printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri – la propunerea ministrului de Interne, I. C. Brătianu – „d. Const. G. Politimos, actualul prefect al județului Dâmbovița“ va fi numit „sub rezerva sancțiunii ulterioare a M. S. Regelui“, „în funcțiunea de director general al penitenciarelor, în locul d-lui N. Brătianu, care se revocă din funcțiune“ (MOF., nr. 49, 4/16 iunie 1885, p. 1 025); numirea va fi sancționată de regele Carol la 22 iunie/4 iulie 1885, devenind astfel definitivă (MOF., nr. 73, 4/16 iulie 1885, p. 1 537). Așadar, scena descrisă mai sus de Bacalbașa ar fi putut avea loc în cursul lunii mai 1885. Rămâne totuși cel puțin un lucru neclar: postul de prefect de Dâmbovița pare a nu fi fost râvnit în mod special de cineva anume, pentru că, în locul lui Politimos a fost „autorizat“ să se ocupe provizoriu de treburile prefecturii județului Dâmbovița Constantin Carabulea, directorul aceleiași prefecturi (MOF., nr. 56, 12/24 iunie 1885, p. 1 171-1 172), noul prefect, un oarecare I. Nicolaescu, fiind numit prin decret regal, la propunerea aceluiși ministru de Interne, I. C. Brătianu, abia la 2/14 noiembrie 1885, „în locul vacant“ (MOF., nr. 173, 6/18 noiembrie 1885, p. 3.473). Ar fi de reținut deci numai precizarea lui Bacalbașa că frunzașii politici liberali din județul Dâmbovița nu-l prea agreau pe prefectul Politimos, I. C. Brătianu găsiind o modalitate într-adevăr elegantă de a le satisface pretențiile; de altfel, Politimos (care va asigura vreme de mai mulți ani directoratul penitenciarelor din România), nu avea totuși convingeri liberale prea ferme, căci l-am aflat, prin 1900, printre liderii locali ai partidului conservator, urmând, așadar, o traiectorie politică destul de obișnuită în epocă, practică – între cele două partide – în ambele sensuri, fără prea mari procese de conștiință.

28 Versurile citate din memorie de Bacalbașa nu sunt scrise totuși de „însuși Eminescu“ ci de Vasile Alecsandri: „Ș-aștept să văd sub trăsnet hidoasa pocitură./ Care-a sădit în țară invidie și ură“ (*Epistolă generalului Florescu*, 1878); iată versurile care-l vizează pe C. A. Rosetti – cu aluzie la înfățișarea sa – din *Scrisoarea a III-a*: „Și deasupra tuturor, oastea să și-o recunoască./ Își aruncă pocitura bulbucății ochi de broască...“ (M. Eminescu, *Poezii*, ediție critică de D. Murărașu, vol. III, Ed. Minerva, București, 1972, p. 54) (v. vol. II al ediției de față, p. 155 și nota 10, p. 168).

29 C. A. Rosetti a fost ales președinte al Adunării Deputaților în iunie 1876, avându-l contracandidat pe D. Brătianu, pe care liberalii „roșii“ nu l-au votat (v. vol. I al ediției noastre, p. 204).

30 Dumitru Brătianu (n. 1817), fratele mai mare al lui I. C. Brătianu, cu merite deosebite în timpul revoluției pașoptiste și al luptei pentru Unire, nu era înzestrat cu calitățile necesare pentru a se impune ca om politic în perioada de modernizare a structurilor societății românești, după dobândirea deplinei independențe de stat („... Dumitru Brătianu nu a mai reușit să se situeze la înălțimea de vederi de altădată, fiind depășit atât de alți oameni politici cât și de evenimente. Conspiratorul, revoluționarul și aprigul militant pentru Unire nu s-a mai putut atașa operei de edificare statală cu aceeași temeritate și înțelegere a fenomenelor politice...“ – Anastasie Iordache, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu*, Ed. Sport-Turism, București, 1984, p. 305). Ca și C. A. Rosetti, Dumitru Brătianu practica în anii 1880 o activitate politică romantică, portretul său, schițat de Bacalbașa, fiind, așadar, exact. El a îndeplinit diferite misiuni la Constantinopol, cu întreruperi – inclusiv aceea de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar – între anii 1878-1881, dar nu și după aceea.

31 Ion I. Câmpineanu (1841-1888) era fiul revoluționarului pașoptist, inițiator al „partidei naționale“, Ion Câmpineanu (1798-1863) (v. vol. II al ediției noastre, nota 13, p. 309).

32 Ion I. Câmpineanu a fost primar al Capitalei (1886-1888), de câteva ori ministru în guvernul I. C. Brătianu, între anii 1877-1885 (la departamentele: Afaceri Străine, Finanțe, Justiție, Domenii), precum și, în două rânduri, guvernator al Băncii Naționale (1880-1882; 1888). Ministru de Interne n-a fost niciodată.

33 Acum, în 1991, strada Pictor Verona (formată din fostele străzi Gh. Chițu și D.A. Sturdza), de lângă grădina Icoanei, intersectând Bulevardul Magheru (fost Tache Ionescu) în dreptul sălii Patria (fostă Aro).

34 Despre Gh. Chițu (1828-1897), v. vol. II al ediției noastre, nota 50, p. 120; membru al Academiei Române din 1879, cu oarecare activitate literară (minoră) în tinerețe, el a fost de câteva ori ministru în guvernul I.C. Brătianu, între anii 1876-1885 (la Departamentele: Instrucție Publică, Interne, Finanțe și Justiție). În 1904 a apărut un volum cuprinzând câteva din discursurile sale politice (irelevante) din anii 1868-1873, cu un făgăduit studiu (amânat pentru un al doilea tom care n-a mai apărut niciodată) de Gr. C. Tocilescu (*Discursuri parlamentare și alte mici lucrări literare ale lui George Chițu*, vol. I, București, 1904). Desigur, Gh. Chițu a fost un om politic mediocru, dar Brătianu l-a prețuit totuși, folosindu-l succesiv ca șef al mai multor departamente (la Instrucțiunea Publică chiar de două ori, în 1876-1878 și 1884-1885).

35 Scena parlamentară descrisă de Bacalbașa, deși parțial verosimilă nu s-a petrecut întocmai, ea este rezultatul unor impresii acumulate în mai multe ședințe ale Parlamentului din sesiunea 1886-1887. În ședința Adunării Deputaților de la 1/13

decembrie 1886, Eugeniu Stătescu, răspunzându-i lui Titu Maiorescu, i-a reproșat acestuia (și lui P.P. Carp) că neagă legitimitatea regimului liberal pentru a-i aduce la putere pe „vechii conservatori”: „Ei bine, revendicați d-voastră puterea în numele grupului liberal înaintat [grupul radical rosetist] care a înscris pe drapelul său sufragiul universal și electivitatea magistraturii sau o cereți în numele vechilor conservatori cari au adoptat politica de răsturnare *prin orice mijloace* și s-au pus afară din lege? Trebuie să vă explicați ca să știe țara!” (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 1 decembrie 1886*, D.A.D., nr. 11, 5 decembrie 1886, p. 101). Afirmția lui Eugeniu Stătescu referitoare la faptul că opoziția s-a pus „afară din lege” a fost interpretată în sens mai larg și tendențios de către reprezentanții acesteia, Gh. Mârzescu în Senat, la 9/21 decembrie 1886 („...onor d. Stătescu, imitând pe Robespierre, a zis: Și cetățenii pacinici în România nu sunt decât colectivisti și că opozițiunea a pierdut dreptul la protecțiunea legilor!!!” – *Senatul, Ședința de la 9 decembrie 1886*, D.S., nr. 14, 13 decembrie 1886, p. 66) și Titu Maiorescu în Camera Deputaților, la 13/25 ianuarie 1887 („A fost în adevăr o nefericită expresiune a d-lui ministru de Justiție când a zis că opozițiunea a pierdut dreptul la ocrotirea legilor...” – afirmație la care Eugeniu Stătescu a ținut să precizeze întreprinându-l pe orator: „S-a răstălmăcit!” – *Adunarea Deputaților. Ședința de la 13 ianuarie 1887*, D.A.D., nr. 25, 15 ianuarie 1887, p. 328). În aceeași ședință a Camerei, de la 13/25 ianuarie 1887, Eugeniu Stătescu s-a simțit obligat să răspundă acestor acuzații precum și altora („D-le Fleva, știu că ești pasionat de libertățile englezești. Și mie-mi plac! Dar băgați de seamă că nemulțumindu-vă cu libertățile românești să nu ajungem să avem libertăți țigănești...”) făcând, în fond, un apel rațional la nonviolență verbală, îndeosebi în domeniul presei: „Să repudiem doctrina nefastă proferată și practică de d-voastră și ziarele d-voastră, dar s-o repudiem cu toții. Să abolim, dacă vreți, excesele și violențele orideunde ar veni ele. Să le abolim pentru totdeauna, însă abolindu-le voi striga cu spiritualul romancier Alphonse Karr: «Que Messieurs les assassins comencent»” (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 13 ianuarie 1887 – urmare*, D.A.D., nr. 26, 16 ianuarie 1887, p. 335). Relatând această scenă și punându-i în seama lui Eugeniu Stătescu expresii dure pe care acesta sigur nu le-a folosit, Bacalbașa uita că în vechiul nostru Parlament din secolul trecut opoziția era în continuă ofensivă și nu parlamentarii guvernamentali care, dacă erau și membri ai guvernului, trebuiau să-și reprime excesele temperamentale și în orice caz să nu angajeze – verbal – puterea executivă în acțiuni represive (acestea cădeau, de regulă, cu argumente contondente, în sarcina „cetățenilor indignați”).

~~36 Rolul lui~~ Eugeniu Stătescu (1838-1905/1906), doctor în Drept al Universității din Paris, de câteva ori ministru în marea guvernare liberală (la Justiție și Afaceri Străine) și de Interne în cabinetul D. Brătianu a fost mai însemnat în anii de după moartea lui I.C. Brătianu, când va fi chemat să arbitreze stările conflictuale din interiorul partidului liberal și lupta pentru succesiune, recunoscându-i-se atunci, tacit, o autoritate care nu s-a bazat pe calitățile sale de teoretician și organizator totuși modeste, istoria politică uitându-l răstăzi aproape cu desăvârșire. Caracterizarea pe care i-o face Bacalbașa este, desigur, exactă în esență, dar trebuie completată de cititorul interesat cu detaliile relevate în următoarele volume ale acestei lucrări.

37 Confuzie a lui Bacalbașa. Broșura de 42 de pagini semnată Iordache Vulpescu (*Spionul prusian sau principele Carol de Hohenzollern, domn al României*) apărută la Iași în 1875 îi aparține lui Gh. Mârzescu. D.A. Sturdza care, către sfârșitul secolului, va

deveni un devotat al regelui, a luat parte la acțiunile de presiune organizate de „coaliția de la Mazar-pașa” împotriva principelui Carol, exprimându-și punctele de vedere apăsate critice privind activitatea acestuia într-un articol apărut în ziarul praghez *Politik*, articol intitulat *Deutschland, Rumänien und Fürst Karl von Hohenzollern* și semnat cu pseudonimul Erdmann von Hahn. Articolul a apărut și în broșură (Praga, 1875) precum și în traducere în două numere din *Românul* (*Germania, România și principele Carol de Hohenzollern*, la 8/20 și 9/21 octombrie 1875).

38 Const. Bacalbașa oferă o imagine destul de veridică asupra activității contradictorii desfășurată de D. A. Sturdza (1833-1914) de-a lungul unei foarte îndelungate cariere politice și cultural-științifice. Secretar al Divanului Ad-hoc al Moldovei în 1857/ el a fost în mai multe rânduri ministru, începând încă din 1859, când Ion Ghica, sub a cărei îndrumare s-a format ca om politic îl numește, la Iași, ministru al Instrucțiunii Publice în guvernul său. În cabinetul Brătianu el a fost de mai multe ori ministru: de Lucrări Publice, de Finanțe, al Afacerilor Străine, al Instrucțiunii Publice (acest din urmă post l-a ocupat între februarie 1885 și martie 1888). Extrem de muncitor, sever, de o cinste ireproșabilă, patriot sincer, el nu s-a bucurat deloc de simpatii în epocă, datorită spiritului său intolerant, ranchiunos, al gafelor politice pe care le-a săvârșit către 1900. Membru al Academiei Române din 1871, D. A. Sturdza a desfășurat aici, ca secretar al acestui înalt for cultural, o muncă tenace, nu lipsită de roade. Activitatea sa va continua pe un plan superior după 1888, când reușește să ocupe posturi de mare răspundere în partidul liberal (lider al partidului, începând din 1892) și în viața publică a țării (va fi de mai multe ori prim-ministru), activitatea despre care se relatează în următoarele volume ale acestui serial memorialistic. Despre „sărutul mâinii regelui”, obicei pare-se introdus de el la Curte, v. un articol critic de Const. Mille (*Pupatul mâinii regelui*, AD., nr. 5 319, 26 mai 1904, p. 1).

39 Eugeniu Carada (1836-1914), născut într-o familie olteană înstărită, a fost unul dintre cei mai apropiați și mai devotați colaboratori ai lui I. C. Brătianu, sprijinind cu vigoare, după moartea acestuia, ascensiunea în fruntea partidului liberal a lui Ionel Brătianu (îndeosebi după 1890, N. Flevă și amicii săi îl vor acuza pe Carada că ar fi șeful unui grup „ocult” din sânul partidului, care ar dirija din umbră și autoritar activitatea acestuia). Patriot înflăcărat (în 1860 se pronunța hotărât: „Pentru o Românie liberă: oricând, oricum, cu oricine, contra oricui”), el a fost toată viața un republican convins (s-a numărat printre principalii organizatori ai mișcării antidinastice din 1870); a refuzat, de altfel, orice demnitate ministerială, orice funcție în stat, cu excepția aceleia de director al Băncii Naționale (guvernator general al Băncii n-a vrut să fie), post pe care l-a ocupat vreme de 27 de ani începând din 1883; pe regele Carol l-a evitat, cu abilitate și tact toată viața și se pare că a reușit să nu-l întâlnească, deși acesta, care-i prețuia calitățile de bun finanțist, ar fi dorit să-l cunoască. Episodul cu sosirea sa în București, de la Craiova, în 1854, la 18 ani, în timpul ocupației austriece a orașului, pare să fie autentic: plecat de acasă în grabă și fără bani, vara, el era nevoit să doarmă pe băncile „din jurul mlăștinoaselor lacuri ale Cișmigiului” (Mihail Gr. Romașcanu, *Eugeniu Carada*, București, 1937, p. 16; v. și: M. Theodorian-Carada, *Efimeridele*, vol. I, București, 1930, p. 34). Spre deosebire de toți liderii liberali contemporani cu el, Carada s-a bucurat, în posteritate, de două studii biografice mai întinse, acela amintit mai sus, al lui Mihail Gr. Romașcanu (alcătuit cu seriozitate și competență) și altul,

fără calități deosebite, datorat lui Constant Răutu (*Eugeniu Carada: omul și opera*, Craiova, 1940).

40 Dintre liderii liberali ai vremii Bacalbașa n-a insistat asupra lui Mihai Kogălniceanu, care își va încheiat activitatea chiar în acești ani încetează din viață în 1891), dar acesta nu făcea parte din grupul brătienist; alte omisiuni de personalități liberale care s-au afirmat acum dar mai ales în deceniile următoare: P. S. Aurelian (1833-1909), teoretician al industrializării României și Emil Costinescu (1844-1921), unul dintre cei mai buni specialiști în finanțe ai timpului, el însuși un industriaș plin de inițiative rodnice; va fi socotit mai târziu un candidat potențial la șefia partidului, alături de mai tânărul Vasile Lascăr (1854-1907), a cărei ascensine începe tot în acești ani. Și enumerarea ar mai putea continua...

41 „Biletele ipotecare“ în valoare de 26 milioane de lei au fost emise în baza legii votată de corpurile legiuitoare în luna iunie 1877(v. vol. I al acestei lucrări, p. 242 și nota 69 și vol. de față, nota 90, p. 168-169).

42 Datele menționate de Bacalbașa privind efectivele armatei române în preajma războiului din 1877 sunt apropiate de cele consemnate de istoricii militari ai problemei. Astfel, în momentul mobilizării, armata noastră, organizată în patru divizii, avea în componența sa următoarele unități: 8 regimente de infanterie de linie, 16 regimente de dorobanți, 4 batalioane de vânători, 2 companii de jandarmi pedestri, 8 regimente de călărași, 2 regimente de roșiori, 2 escadroane de jandarmi călări, 4 regimente de artilerie, un batalion de geniu compus din patru companii (col. Victor Atanasiu, *Aspecte ale reorganizării armatei române în perioada 1878-1892*, în vol. *File din istoria militară a poporului român*, I, Ed. Militară, București, 1973, p.89; v. și vol. I al acestei ediții, p.138 și nota 4). Guvernul liberal și regele Carol personal, în condițiile menținerii unei atmosfere încordate în sud-estul Europei, în această perioadă, datorită tendințelor expansioniste ale imperiilor rus și austro-ungar, au acordat o atenție majoră dezvoltării și modernizării armatei române, chemată să apere independența și suveranitatea țării. Ca urmare a acestei situații, în aprilie 1884 s-au creat alte 14 regimente de dorobanți, numărul total al acestor unități ajungând atunci la 33, prin înființarea și a Regimentului 33 dorobanți cu reședința la Constanța (*Istoria infanteriei române*, vol. II, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1985, p. 12-16). Între anii 1881-1883 s-au mai înființat încă patru regimente de artilerie, pe lângă cele patru existente (*Istoria artileriei române*, Ed. Militară, București, 1977, p.132-133), iar în 1882 și 1887 câte un regiment de geniu la București și Focșani (col. Victor Atanasiu, *op.cit.*, p. 94 și 96); în 1886 a fost adoptată legea pentru organizarea flotei militare etc. etc.

43 Sistemul de apărare prin fortificații al României a fost adoptat în timpul regimului liberal, dar executarea lucrărilor respective s-a prelungit mult după 1888; în acest an, de altfel, a început construirea lucrărilor de fortificații la Focșani, Nămoloașă, Galați (lt.col. Niculae Niculae, *Fortificațiile în sistemul de apărare al României în 1882-1912*, în vol. *File din istoria militară a poporului român*, I, Ed. Militară, București, 1973, p.111-112). Din păcate, fortificațiile din jurul Bucureștilor, de la Focșani – Nămoloașă – Galați, precum și de la Cernavodă au fost părăsite și nu au mai fost folosite în timpul războiului din 1916-1918.

44 Bacalbașa enumeră, de data aceasta destul de exact, câteva dintre realizările incontestabile ale regimului liberal menționate în locul cuvenit în această carte, realizări care au contribuit hotărâtor, în penultimul deceniu al secolului trecut, la modernizarea

structurilor economice și social-politice ale României, țara noastră înscriindu-se atunci printre statele respectate ale Europei, cu o monarhie constituțională având la bază un regim realmente democratic-parlamentar, în limitele determinate de situația concretă de pe continent și de la noi. De altfel, un contemporan care nu i-a fost favorabil în epocă lui I.C.Brătianu recunoaște, la un deceniu de la căderea guvernului liberal, înfăptuirile incontestabile ale acestuia, care nu puteau fi anulate de greșelile în parte inerente săvârșite de un cabinet care se uzase și-și pierduse popularitatea prin deținerea puterii un număr prea mare de ani: „On oublia que sous le Ministère de J.Brătianu la Roumanie avait fait un guerre heureuse, qu'on avait racheté les chemins de fer, créé la Banque Nationale, fondé École Polytechnique, donné un vif essor à l'industrie en inaugurant une nouvelle politique, douanière, vendu par petits lots de terres de l'État aux paysans“ (Fr.Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Paris, 1900, p.373).

45 Despre condițiile internaționale ale declanșării războiului ruso-româno-ture din 1877 precum și despre opiniile oamenilor noștri politici privitoare la participarea României la acest război, v. vol. I al acestei lucrări, p. 189, nota 22; p. 211-212, nota 100; p. 214-215 și notele 110, 111; p. 228, nota 22; p. 233-235 și notele 40, 41, 42 și în general capitolele „Anul 1876“ și „Anul 1877“ din volumul menționat.

46 Bacalbașa consideră, în mod exagerat, că anul 1876 – când guvernul conservator Lascăr Catargiu a fost răsturnat, succesiunea fiind asigurată de un cabinet liberal-radical – a marcat un moment de ruptură în evoluția societății românești, trecerea revoluționară de la un regim conservator-reacționar la altul liberal-progresist care a asigurat dezvoltarea capitalistă, după modelul clasic occidental, a țării noastre. El identifică, așa cum s-a întâmplat și în unele studii din anii din urmă, ideologia conservatoare cu o ideologie reacționară, nefiind conștient că la noi conservatorismul politic luminat garanta, în a doua jumătate a secolului trecut ca, de altfel, în întreaga Europă, stabilitatea socială, o dezvoltare lentă și prudentă a societății în direcția unei modernizări bine controlate, fără a se pierde legătura cu tradiția, patriotism ponderat, administrație corectă etc. („Conservatorii, partenerii liberalilor la conducerea țării până la 1918 – concluzionează Ion Bulei în excelenta sa istorie a partidului conservator – n-au fost o prelungire politică a fostei aristocrații medievale, ci un partid al epocii moderne. La rândul lor ei au contribuit la dezvoltarea capitalistă a României, la modernizarea ei, chiar dacă le-au lipsit și ritmul și inițiativa național-liberalilor. De regulă oameni practici, ei au impus la guvernarea țării o bună administrație și soluții legislative de consolidare a realităților de fapt. Sunt oameni politici promotori ai «pașilor mici», nu ai marilor inițiative. Mai ales politica lor socială, impresionată prea mult de interesele proprietarilor funciari a fost deficitară, prelungind în plină modernitate structuri antagonice periculoase pentru echilibrul intern al statului“ – Bulei, *Partidul conservator*, p. 566). Dar, desigur, după venirea liberalilor la putere, în 1876, se asigura, din ce în ce mai accentuat, dar în spirit de continuitate creatoare, dezvoltarea în sens capitalist a țării noastre, punându-se acum bazele practice, mai mult ca în toată perioada anterioară, a României moderne, devenită un stat de certă civilizație europeană, considerat pe bună dreptate mai ales după proclamarea regatului, în 1881, ca un factor de stabilitate și de ordine în sud-estul continentului.

47 După mai multe cabinete intermediare, „marele ministru“ Lascăr Catargiu se va instala la 27 noiembrie/9 decembrie 1891 (v.vol. următor al lucrării de față, cap. „Anul 1891“).

ADDENDA

I. Fragmente eliminate și variante

Reproducem selectiv – ca și în cazul volumelor anterioare – fragmente eliminate de Bacalbașa cu prilejul prelucrării textelor primare preluate din *Adevărul* sau variante ale unor relatări care au fost reelaborate, corijate și adeseori completate în vederea cuprinderii lor în volum, uneori la sugestia unor cititori contemporani cu faptele istorisite.

Pag. 9

** Pasaj introductiv care preceda relatările privind evenimentele anului 1885:*

Începând cu anul 1885 o nouă eră politică începe și această eră, deschisă cu intrarea în scenă a lui Nicolae Filipescu, se încheie la începutul războiului din 1916. Valul de nemulțumire împotriva regimului lui Ion Brătianu creștea. O guvernare de 10 ani¹ – fapt necunoscut în România – obosise. Afară de asta abuzurile, nedespărțite de guvernările prea lungi, apăreau la suprafață.

Partidul liberal începea să nu mai fie partidul cu ideile cele mai înaintate. Îmbogățiții deveneau conservatori, liberalii evoluau către dreapta, așa că idealul democratic nu mai era reprezentat prin ei.² („Cronica săptămânală“ de Constantin Bacalbașa. *Bucureștii de altădată*, foiletonul XLVI, AD., nr. 11 890, 10 decembrie 1922, p. 1.)

Pag. 10

** Mai multe referiri la gazeta Drepturile omului, eliminate din forma finală:*

Ziarul *Drepturile omului* nu era ziarul unui partid și nici măcar toți redactorii lui nu erau înțeleși asupra tuturilor problemelor mari. De aceea în fruntea foaiei se citeau aceste rânduri:

¹ Mai exact 12 ani: 1876-1888.

² Teză preluată din ideologia social-democrată a vremii, de care fusese atras, în anii 1880 și tânărul Constantin Bacalbașa. Atunci și mai târziu rolul pozitiv al liberalilor în organizarea statului român modern nu se încheiase, dar în interiorul partidului se manifestau mai multe orientări, printre care și aceea conservatoare, amintită mai sus.

„Redactorii acestui ziar au fiecare răspunderea principiilor și opiniilor emise prin articolele publicate“.

Articolul prim, publicat în no. 1 al ziarului este intitulat *Steagul nostru*, în care sunt multe declarațiuni de principii, dar nimic precis. În acest număr, ziarul publica și o nuvelă de Barbu Delavrancea intitulată *Sorcova*.³

Printre știri găsim următoarele notițe, știri și informațiuni pe care le reproducem cu titlul de documentar:

„Aflăm că d-nul prefect al poliției Radu Mihai, a cerut suma de 150 000 lei pentru siguranța publică. D.I.C Brătianu însă, convins că iubitul său prefect s-a prea întrecut cu gluma a tăiat un zero și a cerut de la Cameră numai 15 000 lei.“⁴

Ce vremuri! Cincisprezecemii lei fonduri secrete la poliția din București!

Reflecțiunile unui liber-cugetător politic:

„Dunărea spală poalele Severinului în loc să-i spele capul! Sperăm că d. Gheboeganu nu ar avea de ce se plânge în ultima supozițiune.“

D. Gheboeganu era prefectul județului Severin.

„Aflăm din izvor sigur că d. Ion C. Brătianu, care făgăduise un lanț de gâtul d-lui Kogălniceanu a făcut demersuri ca să-i atârne după cap un portofoliu ministerial.“

D. Kogălniceanu – *incredibile dictu* – ar fi refuzat categoric.“

„Aseară conservatorii-liberali iredentiști de sub patronajul prințului Bibescu s-au adunat și au ales un comitet executiv de trei pentru a urmări acțiunea dezrobirii provinciilor române subjugate.“

Printre cei aleși figurează și un redactor politic al ziarului partidei liberale-conservatoare, *România*.

Explicațiile acestor notițe în cronica viitoare.“⁵ (*Id., ibid., foiletonul XLII, AD., nr. 11 855, 5 noiembrie 1922, p. 2.*)

³ Povestirea *Sorcova* (semnată De la Vrancea) a apărut, într-adevăr, pentru prima dată, în nr. 1 al gazetei *Drepturile omului*, din 1/13 februarie 1885, fiind reluată apoi în volumul *Sultănica*, tipărit în același an; cotidianul socialist își avertiza, cu această ocazie, cititorii: „Atragem atențiunea cititorilor noștri asupra nuvelei d-lui De la Vrancea (Barbu Ștefănescu), cunoscut publicului român prin scrierile sale publicate în *România liberă* din anul trecut. Cum în literatură nu facem deosebire de idei, cum nu căutăm decât talentul și originalitatea în scrierile literare, credem a face plăcere publicului atrăgându-i atențiunea asupra scrierii d-lui De la Vrancea.“ Această notiță redacțională îi aparținea, desigur, lui Const. Mille care-l cunoșcuse pe Delavrancea în timpul studenției la Paris.

⁴ Întrucât colecția ziarului *Drepturile omului* de la Biblioteca Academiei Române este grav deteriorată iar microfilmul – pe care l-am folosit pentru redactarea acestor note – aproape ilizibil, nu am putut verifica decât acest citat din textul lui Bacalbașa, aflat într-unul din primele numere din februarie 1885 ale jurnalului. Informația mai continua: „De aici d. general al Patriei s-a supărat foc și erea mare pericol că d. Brătianu fusese atât de puțin dibaci încât cu o trăsătură de condei erea să elimineze două zerouri“: Radu Mihai – devotat partidului liberal și lui I. C. Brătianu – fusese înaintat la gradul de general în iunie 1884 (TEL., 14 iunie 1884, p. 2.)

⁵ Explicațiile nu și-au mai găsit locul în „cronica viitoare“, din 12 noiembrie 1922 a *Adevărului*.

* *Relatare eliminată despre o polemică susținută de cotidianul social-democrat Drepturile omului, în 1885:*

Între *Drepturile omului* și *Poporul* de sub direcția lui N. Bassarabescu se ivește o vie polemică. Bassarabescu este conservator și antisocialist. În urma unui articol violent al lui Bassarabescu, *Drepturile omului* anunță că Bassarabescu a înnebunit. Ziarul socialist deschide chiar o listă de subscripție pentru căutarea bolnavului. Iată subscriitorii:

Redacția *Drepturile omului*, 1 rublă;

Un fost corector la *Trompeta Carpaților*, 20 copeici;

Mai mulți lipoveni, o carboavă;

Colonia scopiților din Capitală, 3 bumășci.

Bassarabescu era cunoscut de rusofilism. Așa se făcea presa pe atunci!⁶ (*Id.*, *ibid.*, foiletonul XLIII, AD., nr. 11 862, 12 noiembrie 1922, p. 1.)

** *Alte detalii despre sinuciderea locotenentului Albu:*

În ziua de 22 martie 1885 se răspândește zvonul sinuciderii locotenentului Albu din jandarmii pedestri. A lăsat o scrisoare cerând mamei sale să-i plătească 800 lei datorii cât și altă scrisoare d-nei Socec cerându-i scuze pentru că s-a sinucis în apartamentul d-sale. Cauza sinuciderii: o pasiune neîmpărtășită pentru domnișoara Paulina B. (*Id. ibid.*)

*** *Urmează câteva amănunte despre o Societate a presei înființată la începutul anului 1885:*

Membrii Societății presei [de] curând înființate, s-au întrunit în redacția *Curierului financiar* spre a compune comitetul. Vicepreședinți au fost aleși: N. Bordeanu, directorul *Națiunii* lui Dumitru Brătianu și M. Minovici. Secretari, N. Ghișescu și Secășanu, casier, C. Ștefănescu. Această Societate n-a trăit în urma morții președintelui ei.⁷ (*Id. ibid.*, p. 2.)

⁶ *Poporul*, gazetă anostă și prost scrisă, antisocialistă și antiliberală (C. A. Rosetti era „bătrânul pehlivan”) se afla sub conducerea publicistului N. Bassarabescu („director și girant răspunzător”), unchiul scriitorului I. A. Bassarabescu. Încă de la apariția primelor numere ale cotidianului social-democrat, *Poporul* s-a referit violent critic la adresa acestuia și a foarte tinerilor redactori care semnav articole incendiare în paginile jurnalului, nominalizându-l, de câteva ori și pe Const. Bacalbașa (considerat „anarhist” și „nihilist”), „părintele nihilismului și al socialismului în România” fiind, desigur, „regimul roșiilor”, adică al liberalilor (N. B., editorial din *Poporul*, nr. 672, 2 și 3 aprilie 1885). Considerați „ignoranți” de către N. Bassarabescu, tinerii de la *Drepturile omului* i-au răspuns acestuia cu mai mult haz și simpatică obrăznicie juvenilă.

⁷ În continuarea eforturilor de organizare în plan profesional a ziaristilor din România (v. și vol. II al acestei ediții, p. 155 și nota 9 de la p. 167), Mina Minovici a luat inițiativa, la începutul anului 1885, constituirii unui comitet de gazetari bucureșteni care să pună bazele unei societăți a presei, prima reuniune a unui grup de ziarști, întruniți în acest scop, având loc la 17/29 ianuarie 1885, în biroul redacției săptămânalului *Curierul financiar* (Pasajul român nr. 2), condus de același Minovici. În zilele următoare s-a discutat proiectul de statut, iar la 24 februarie/8 martie 1885 Adunarea generală a ziaristilor a ales un Consiliu de administrație, C. A. Rosetti fiind propus președinte, iar membri: I. G. Bibicescu, Al. Ciurcu, Gr. Ventura, M. Minovici, D. A. Laurian, I. C. Fundescu ș.a. (*Societatea presei, Curierul financiar*, București, an. XII, nr. 10, 3/15 martie 1885, p. 89).

Pag. 15

* *Alte detalii despre moartea lui C.A. Rosetti.*

Starea sănătății lui C.A. Rosetti inspiră serioase îngrijiri. În ziua de 5 aprilie el chemă spre a-i pune în curent cu afacerile sale pe Dumitru Brătianu, Dimitrie Ghica, Alexandru Giani și Simion Mihăilescu.

În ziua de 8 aprilie a murit C.A. Rosetti. Ziarul *Drepturile omului*, apărut în cadrul de doliu anunță astfel moartea:

„Constantin A. Rosetti nu mai este. În astă noapte, la orele 2 jum., marele cetățean, ziaristul strălucit, luptătorul neobosit pentru drepturile poporului, omul politic consecvente [consecvent] s-a stins.

Pătrunși de cea mai adâncă durere în fața acestei morți, luăm haina întristării și a jalei împreună cu toți aceia pe cari Rosetti i-a iubit și pentru cari a luptat.”⁸

În testamentul său Rosetti lasă ca ultimă voință să fie înmormântat cât mai simplu, cu un dric cu doi cai, fără doliu, cu un singur preot de mir și fără jandarmi. (*Id., ibid.*, p. 1.)

** *Urmează:*

Moșoiu (*Id., ibid.*, p. 2.)

Pag. 16

* *Pasaj eliminat.*

Trupa actorilor români compusă din actori ai Teatrului Național se duce la Cernăuți unde joacă *Fântâna Blanduziei*. Aristița Romanescu a fost aclamată, iar d-na Nottara, cu Catopol, Iancu Petrescu, Mircea Demetriad, foarte aplaudați. După reprezentanție a fost masă în restaurantul Adler.⁹ (*Id., ibid.*, p. 2.)

Câteva zile mai târziu, ca urmare a unor noi adeziuni, numărul membrilor Societății presei ajungea la 43 (TEL., 27 februarie 1885, p. 1), principalele jurnale reprezentate în noua organizație fiind: *Românul*, *Națiunea*, *România*, *l'Indépendance Roumaine*, *România liberă*, *Războiul-Weiss*, *Curierul financiar*, *Telegraful* și *Voința națională* – toate din București. Comitetul despre care aminteste mai sus Bacalbașa s-a constituit o zi sau două înainte de moartea lui C. A. Rosetti, așa încât acesta nu a mai fost înregistrat în text ca președinte, celelalte funcții fiind notate corect (v. RĂZ.-W., 9 aprilie 1885, p. 2). Societatea presei a mai funcționat totuși, sporadic, în anul 1885: în luna mai ea își propunea să organizeze o „loterie a presei”, inițiativă nerealizată (*Curierul financiar*, nr. 22, 26 mai/7 iunie 1885, p. 203), la 7/19 iulie membrii Societății erau convocați în Adunare generală, în localul gazetei *Curierul financiar* (ROM., 3 iulie 1885, p. 581) – și cam atât, după informațiile noastre, care nu sunt exhaustive.

⁸ *Constantin A. Rosetti nu mai este. Drepturile omului*, București, an. I, nr. 55, 9 aprilie 1885, p. 1.

⁹ Mai mulți actori, majoritatea de la Teatrul Național bucureștean (Constantin Nottara, Aristizza Romanescu, Amelia Nottara, Nini Valery, tenorul Grigore Gabrielescu, Al. Catopol, Mircea Dimitriade. N. Petreanu – și nu Iancu Petrescu, cum notează greșit Bacalbașa – ș.a.) au dat, în luna iunie 1885, câteva reprezentații la Cernăuți ca invitați ai societății culturale românești Armonia. Prîmul spectacol cu *Fântâna Blanduziei* de Vasile Alecsandri a avut loc la 13/25 iunie 1885 (au mai urmat altele două); s-au mai reprezentat actul al IV-lea din *Hamlet* de Shakespeare cu Nottara în rolul titular, actul al II-lea din *Ovidiu*, de Alecsandri, opera *Chouffleri*, Aristizza Romanescu, în costum național, a recitat *Sburătorul* de I. Heliade-Rădulescu, iar Mircea Dimitriade. *Vara la țară* de Al. Depărățeanu (Massoff, *Teatrul românesc*, III, p. 173-174).

Pag. 18

* Urmează:

Guvernul profită de ocazie ca să scape și de opoziția pe care i-o făcea ziarul *l'Indépendance Roumaine*, acuzat că are relațiuni rusofile. (*Id., ibid.*)

Pag. 19

* Urmează:

În timpul acesta agitația în oraș e mare. Ambasada austro-ungară este puzită de mari forțe polițienești. (*Id., ibid.*)

Pag. 21

O versiune mai detaliată asupra vizitei lui Armand Lévy la București:

Cunoscutul, pe vremuri, fruntaș evreu și luptător pentru cauza evreimii, bătrânul Armand Lévy a sosit la București și a tras în gazdă în casa lui C.A. Rosetti. Se fac comentarii. Armand Lévy este rugat să-și aleagă un alt domiciliu.¹⁰

Armand Lévy este însoțit în excursiile sale de către d. Adolf Stern. Tinerimea evreie vede cu ochi răi acțiunea lui Armand Lévy, acuzat că lucrează pentru cauza

¹⁰ Publicistul Armand Lévy (1827-1891), militant pentru drepturile social-politice ale evreilor, a participat activ la revoluția franceză din 1848, fiind membru în Comitetul revoluționar studentesc. În această perioadă îi cunoaște la Paris pe fruntașii mișcării pașoptiste românești, liberalii C.A. Rosetti, I. C. Brătianu ș.a., cu care leagă o strânsă prietenie, îndeosebi cu primul. Fiind nevoit să părăsească Franța în 1848 și apoi din nou după lovitură de stat a lui Napoleon al III-lea, el s-a aflat sporadic și la București, unde va edita, împreună cu Iuliu Barasch, în 1857, prima serie a săptămânalului *Israelitul român*, scris în română și franceză și – zece ani mai târziu – seria a doua, susținând lupta pentru emanciparea evreilor din țara noastră. Armand Lévy a desfășurat și o constantă activitate publicistică la Paris în sprijinul revendicărilor românești de unitate națională și de independență, publicând mai multe broșuri, printre care: *La Russie sur le Danube. Avec la Protestation contre l'invasion de leur patrie et la correspondance sur les Principautés danubiennes entre D. Brătianu et Lord Dudley Stuart*, Paris, 1853; *L'Empereur Napoléon III et les Principautés Roumaines*, Paris, 1853; *L'Autonomie roumaine et les Puissances garantes*, Paris, 1866; *La Roumanie et la liberté du Danube*, Paris, 1883 ș.a., susținând, printre altele, tezele puterilor occidentale care considerau România „o barieră naturală cu care să se închiză rușilor calea către Constantinopol” (*Împăratul Napoleon III și Principatele Române*, București, 1859, p. 3). Împreună cu C. A. Rosetti el a tălmăcit, în limba franceză, în 1853, *Cântarea României* a lui Alecu Russo (C. A. Rosetti către Maria Rosetti. *Correspondență*, vol. I, ediție îngrijită de Marin Bucur, Ed. Minerva, București, 1988, p. 70-71). În 1885 Armand Lévy a revenit la București; a locuit o vreme în casa văduvei lui C. A. Rosetti, apoi la Hotelul Dacia; s-a întâlnit și a avut o discuție cu Mihail Kogălniceanu în legătură cu situația evreilor din România; președintele Consiliului de Miniștri, I. C. Brătianu, nu l-a primit.

evreilor bogați. În seara de 4 septembrie, Armand Lévy este lovit în dreptul palatului Dacia pe când ieșea de la o întrunire a Societății Sion.¹¹ (*Id, ibid*)

Pag. 26

* *Comentariu eliminat.*

Bineînțeles toată această cheltuială e făcută fiindcă așa eră interesul Berlinului. Politica germană, avându-ne în alianța ei, ridică în fața Rusiei o piedică mai mult. (*Id, ibid, foiletonul LI, AD., nr. 11 930, 21 ianuarie 1923, p. 2.*)

** *Urmează:*

Tânăr, necunoscut marelui public, Filipescu avea conștiința că numele său nu poate fi un bun drapel pentru un ziar, de aceea a luat locul al doilea pentru galerie. De fapt, el conducea. (*Id, ibid, foiletonul XLVI, AD., nr. 11 890, 10 decembrie 1922, p. 1.*)

*** *Pasaj eliminat.*

În acel moment diferențierea nu era destul de bine făcută între diversele grupări opoziționiste, toți cei cari erau împotriva guvernului erau opozanți. Publicul cel mare nu distingea pe conservatori de numeroșii liberali dizidenți cari combăteau guvernul. (*Id, ibid.*)

**** *Pasaj eliminat, unele aprecieri fiind preluate însă în versiunea finală:*

Director de formă eră Grigore Păucescu, însă director de fapt, adevăratul conducător al ziarului, eră Filipescu. De altfel Păucescu și Filipescu n-au putut duce multă vreme casă bună împreună. Păucescu, neputând patrona toate violențele ziarului, s-a retras de la direcție foarte curând.

¹¹ Tinerii intelectuali evrei și îndeosebi cei săraci erau împotriva înființării în România a unui consistoriu, după modelul celui francez, idee susținută de Armand Lévy, aceștia nefiind de acord „să dea o nouă impulsie spiritului religios”; ei se pronunțau, printre altele, pentru frecventarea de către copiii mozaici a școlilor românești sau a școlilor israelite cu predarea în limba română, „căci cred că cel care trăiește în România trebuie să vorbească bine limba țării în care se află” (ROM, 2, 3 septembrie 1885, p. 777). În această atmosferă tensionată din interiorul comunității evreiești, la 3/15 septembrie 1885, întorcându-se pe la zece seara, de la amicul său bucureștean, doctorul Adolf Stern, în tovarășia fratelui acestuia, Iosif Sterian, Armand Lévy a fost lovit cu o măciucă de o persoană rămasă neidentificată, în dreptul Băncii Naționale, agresiune condamnată de opinia publică democratică românească (Dr. Ad. Stern, *Însenunări din viața mea*, vol. II, București, 1921, p. 65). Armand Lévy nu urmărea însă învrăjbiră minorității israelite cu populația majoritară românească reamintindu-le – printre altele – evreilor de la noi că „în Franța coreligionarii voștri au fost arși în timp de mai multe secole și că niciodată în România n-ați avut cea soartă”, mărturisindu-și încă o dată simpatia constantă pentru poporul român: „Această minune a existenței persistente a poporului român în timp de multe veacuri în mijlocul popoarelor dușmane, cine o poate înțelege mai bine decât israeliții cari au plutit deasupra tuturor cataclismelor” (*Meetingul de la Barasheum*, ROM., 4 septembrie 1885, p. 784).

Epoca dezmoștește opinia publică.

Apariția pe scena politică a lui Filipescu și a presei sale deschide o nouă eră în politica țării, eră care nu se va încheia decât cu moartea acestui om de o rară activitate și de o mare îndrăzneală.

De la 1885 la 1916, deci timp de 31 de ani, Nicolae Filipescu stă pe planul întâi al politicii. El a contribuit la săvârșirea multor fapte politice însemnate, el a pus umărul la reînvierea partidului conservator, dar tot el a contribuit ca acest partid să se sfărâme și să se împartă în mai multe grupări.¹²

Putem spune că omul acesta nu a trecut prin lume fără să lase urme după el, atât numai că cele mai multe din urmele acestea au rămas într-un cerc prea restrâns, urme în sânul unui partid destinat unei vieți efemere. (*Id., ibid.*, foiletonul XLV, AD., nr. 11 876, 26 noiembrie 1922, p. 2.)

Pag. 46

** Două pasaje, care se suprapuneau parțial, eliminate:*

Opoziția în contra guvernului Ion C. Brătianu crește. Vigilența *Epocii*, scrisul lui Panu în *Lupta* de la Iași, îndârjirea crescândă a lui Dumitru Brătianu care nu mai cruță pe fratele său contribuie ca curentul opoziționist să crească.

În Parlament se dau numeroase asalturi guvernului. În fruntea coloanelor de atac stau: Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Paladi – un debutant, Nicolae Ionescu, retorul armonios.

Grupul junimist face un fel de opoziție *sui-generis*, fiindcă nu vrea să se confunde cu opoziția cealaltă. Petre Carp are motive puternice să spere cum că el va lua succesiunea lui Ion Brătianu, când acesta va fi silit să părăsească cârma.

Junimiștii sunt puțini în Cameră și în Senat, dar sunt pe alese.

În Cameră au fost aleși: Petre Carp, Titu Maiorescu, Iacob Negruți, Teodor Nica, Alexandru Marghiloman, D.A. Laurian, Melic, Vasile Pogor etc. În Senat aveau pe Theodor Rosetti, Vasile Alecsandri, Menelas Ghermani, Leon Negruți, Ianov și poate încă unul sau doi.

¹² Nicolae Filipescu (1862-1916), din gruparea tinerilor conservatori în anii 1880, s-a impus, curând, prin energie și combativitate, printre fruntașii partidului; în 1915, pronunțându-se pentru intrarea în război a României de partea Antantei (Franța, Anglia, Rusia) a provocat scindarea partidului conservator în „antantiști” și partizani ai Puterilor Centrale, fapt care a grăbit, după război, dispariția acestui partid din viața politică românească. În același an 1915 el a fost ales președinte al Federației unioniste care milita pentru realizarea unității naționale românești în condițiile oferite de primul război mondial și de inevitabila destrămare a imperiului multinational austro-ungar.

Apoi sunt tinerii veniți de la Paris cu aureola unor frumoase studii: Tache Ionescu, C. Arion, C. Dissescu. Mai este și Alexandru Djuvara care nu are nici un titlu, căci a studiat la Paris pictura. Fiind deputat și-a luat un concediu mai lung, s-a dus la Paris de și-a luat diploma de doctor în Drept.¹³

Toți tinerii aceștia, aleși la liberali, pe liste liberale, au trecut unul câte unul în tabăra conservatoare. D. Al. Marghiloman a trecut în grupul d-lui Carp, ceilalți pur și simplu în opoziție.

Și alți deputați tineri, din nou aleși, se desprind de partidul guvernamental și trec în opoziție. Dezagregarea începe, acțiunea opoziției impresionează și atrage. (*Id., ibid.*)

În Parlament lupta este dusă de către numeroșii liberali cari făceau acum opoziție, cât și de gruparea junimistă care făcea opoziție mai moderată.

În cadrul opoziției liberalo-conservatoare erau: Mihail Kogălniceanu, Nicolae Ionescu, Nicolae Fleva, Gheorghe Paladi, N. Nicorescu, Dimitrie Butculescu etc. Junimiștii erau reprezentați prin Petre Carp, Titu Maiorescu, Jack Negruți, Vasile Pogor, D. Laurian, Melic, Teodor Nica, Alexandru Marghiloman.

Un tineret ales ca liberal trecea treptat în rândurile opoziției, aceștia erau: Tache Ionescu, Constantin Dissescu, Const. Arion, Alexandru Djuvara, Toma Cămărășescu, Ion Rădulescu (Pitești)¹⁴ etc.

Nicolae Fleva este atras în luptă până ce ajunge cel mai violent opozant din Cameră. (*Id., ibid.*, foiletonul XLVI, AD., nr. 11 890, 10 decembrie 1922, p. 1)

Pag. 47

* *Urmează:*

... sora unui secretar de legație. (*Id., ibid.*, foiletonul XLIV, AD., nr. 11 869, 19 noiembrie 1922, p. 2.)

Pag. 49

* *Pasaj eliminat:*

În urmă dl. C. Costa Foru a întreprins să reabiliteze pe osândiți.

A scris broșuri, a cerut revizuirea, a pledat, dar totul a fost în zadar.

Pentru justiție numai Nae Miulescu a fost asasinul. (*Id., ibid.*)

¹³ Bacalbașa enumeră, în general corect, numele deputaților și senatorilor junimiști aleși în noiembrie 1884, dar sunt necesare următoarele precizări: I. Ianov nu era senator, ci deputat ales de Colegiul II de Iași; pe Th. Rosetti și Menelas Ghermani nu i-am întâlnit pe lista senatorilor aleși atunci (și publicată în MOF., nr. 177, 13/25 noiembrie 1884, p. 4124-4125). Ds. Al. Djuvara, v. vol. II al ediției noastre, p. 206 și nota 76 de la p. 224-225; p. 240. Cu privire la alegerile din noiembrie 1884, mai pe larg, v. vol. anterior al acestei ediții, p. 202-203 și nota 68 de la p. 221-222.

¹⁴ Ultimii doi, mai puțin cunoscuți, erau deputați, primul (T. Cămărășescu) ales de Colegiul I de Gorj, iar al doilea (Ion I. Rădulescu) de Colegiul II de Argeș.

**** Pasaj eliminat pentru că repeta o parte din detaliile expuse în filele anterioare:**

Încordarea luptelor politice a făcut ca toți tinerii de talent, toate personalitățile distinse începeau acum să părăsească partidul liberal. D. Marghiloman și d. Arion au trecut la junimiști, Tache Ionescu și Constantin Dissescu au trecut în opoziția liberală. Alți tineri precum Toma Cămărășescu, Ion Rădulescu de la Ploiești etc. au încercat să facă opoziție, dar fără a se fixa.

Dezagregarea partidului guvernamental începe.

Nicolae Fleva pornește la luptă cu o serie de interpelări cari se succed și fac deznădejdea guvernamentalilor. Conservatorii, care pândeau puterea, stau în umbră și trimit înaintea oameni noi ca Gheorghe Panu, Gheorghe Paladi etc. sau liberali cunoscuți și populari ca Nicolae Fleva, Constantin Grigorescu de la Ploiești, Gheorghe Mârzescu etc. (*Id., ibid., foiletonul XLIX, AD., nr. 11 911, 31 decembrie 1922, p. 2.*)

Pag. 51

*** Relatare eliminată despre crima din Calea Moșilor, din iunie 1886, conținând o serie de confuzii, semnalate apoi de un cititor al Adevărului:**

Într-o noapte, mai mulți ani după furtul de la Muzeu¹⁵, niște muscali scopiți destul de bogați, sunt uciși în Calea Moșilor. Poliția lui Radu Mihai nu poate descoperi pe autori. Dar trei nenorociți, printre care unul anume Vacă sunt arestați, anchetati, torturați și osândiți la ocnă pe viață.

Câteșitrei osândiții protestează zgomotos despre inocența lor însă, cu toată lipsa de probe, preveniții sunt condamnați.

Douăzeci de ani mai târziu, pe o noapte de iarnă vijelioasă, preotul de la Obor este deșteptat prin bătăi grăbite în poartă. Preotul se deșteaptă, își trage pantalonii și deschide fereastra:

– Ce este? Cine bate?

Un om comunică preotului că vrea cutare, un cunoscut și chiabur obo-rean trage să moară și cheamă pe preot ca să se spovedească.

¹⁵ Furtul cunoscutului tezaur „Cloșca cu pui“ de la Muzeul Național, în noiembrie 1875 (v. vol. I al acestei ediții, p. 275-276 și p. 299-301).

Preotul se îmbracă și se duce la chemare, iar omul, care era pe punctul de a părăsi viața, îi spune:

– Părinte, am un greu păcat pe cuget; eu sunt acela care, în anul cutare, am omorât pe muscalul din Calea Moșilor. În locul meu au fost osândiți trei oameni nevinovați care și astăzi zac în ocnă. Vreau să-mi descarc sufletul. Uite, colo, scoarța asta e furată de la muscal. Uite, perna cealaltă, uite cutare și cutare lucru, toate le-am luat după omor.

Și muribundul mai dă și alte dovezi care toate sunt adevărate.

Omul moare. Se face cercetare și se cere liberare din ocnă a celor osândiți pe nedrept. Doi au murit de muncă și de inimă rea; numai unul, numitul Vacă, mai trăiește. El este liberat.

Ajuns în București este prezentat d-lui Constantin Dissescu, pe atunci ministru al Justiției. D. Dissescu vede înainte-i un bătrân gârbov și istovit care-i cere reabilitarea. Ministrul, emoționat, bagă mâna în buzunar, scoate portbiletul și-i dă un bilet de 1000 lei spunându-i:

– Moșule, atâta pot face pentru dumneata, fiindcă reabilitarea nu există în legea noastră.

Apoi făgăduiește că va aduce o asemenea lege care, însă, n-a venit nicio dată. (*Id., ibid., foiletonul XLIV, AD., nr. 11 869, 19 noiembrie 1922, p. 1-2.*)

În foiletonul următor Bacalbașa rectifică informațiile pornind de la o scrisoare primită din partea unui cititor.

D. Dobriceanu, președintele onorific al Curții de Casație îmi scrie spre a rectifica unele afirmații din „Cronica“ numărului trecut. D-sa îmi scrie că am dat o versiune eronată asupra crimei din Calea Moșilor, întrucât nu este exact că s-a făcut atunci o eroare judiciară. Iată ce-mi scrie onor d. Dobriceanu:

„Eram atunci judecător de instrucție la Cabinetul nr. 3. Am făcut chiar eu instrucțiunea celui asasinat, în adevăr îngrozitor prin execuțiunea lui: aproape o întreagă familie de lipoveni a fost măcelărită cu toporul: tata, mama și un copil mic în pat iar 3 copii mai marișori pe scânduri.

Nu a scăpat decât un băiat de 13 ani care dormea jos, în prăvălia de ceainărie. Motivul crimei a fost furtul, fiindcă totul era răscolit în odaie. Nu s-a putut preciza ce anume s-a furat. Un săculeț cu 20 000 lei l-am găsit în pat, sub pernă, unde criminalul, se vede, nu a căutat.

Fiorosul asasin era unul Ivanov, servitorul care dormea pe o sală. Disparația lui din acea noapte și petele de sânge de pe pereți și scânduri (în formă de dâre) au fost probe evidente că el era asasinul.

Din lipsă de agenți și mijloace el nu a putut fi prins. L-am trimis în urmă înaintea tribunalului spre a fi judecat în lipsă ca minor – avea 19-20 ani – și singur autor.

Nu este exact că asasinii nu au fost descoperiți. A fost descoperit, căci era unul, dar nu a putut fi prins.

Banii i-am încredințat legațiunii ruse – ministru al Rusiei era pe atunci Hitrovo – fiind averea minorului rămas în viață.

Iată care este crima din Calea Moșilor.“

În adevăr, pe cât îmi amintesc, asasinul lipovenilor din Calea Moșilor n-a fost niciodată prins. Dar aceasta nu înseamnă că versiunea ce am dat în „Cronica“ din urmă despre o altă crimă nu este exactă.

O singură eroare am făcut săptămâna trecută, o eroare de nume. Crima, pentru care a fost osândit pe nedrept numitul Vacă, ar trebui numită mai precis crima de la Foișor.

Amănuntele pe care le-am pus în „Cronica“ mea le am de la unul dintre cei mai vechi și inteligenți polițiști.

Dar la atâta depărtare de timp întotdeauna se pot strecura greșeli.¹⁶ (*Id, ibid*, foiletonul XLV, AD., nr. 11 876, 28 noiembrie 1922, p. 1.)

Pag. 55

* Urmează:

Imediat ca fulgerul se răspândește în tot orașul zgomotul atentatului. O agitație grozavă coprinde toate cercurile politice, presa guvernului atacă opoziția cu furie, ziarul *Epoca* este acuzat, în special, că a înarmat brațul asasinului. (*Id, ibid*, foiletonul XLVI, AD., nr. 11 890, 10 decembrie 1922, p. 2.)

¹⁶ Într-adevăr, Bacalbașa confundase „crima din Calea Moșilor“ cu „crima de la Foișor“, despre care avea să relateze în cap. „Anul 1898“ al cărții sale („În 1892 cărciumarul Gherciu și soția sa Anica din str. Foișor 50 au fost uciși noaptea și jefuiți...“). „Crima din Calea Moșilor“, cea mai înfiorătoare care a îngrozit Bucureștii anilor în care a ajuns relatarea lui Bacalbașa, a fost comisă în noaptea de 12/24 – 13/25 iunie 1886, într-un imobil de pe Calea Moșilor nr. 272, colț cu str. Traian. Aici, rusul Rodion Egorovici Golovanov, venit de vreo șase ani de la Odessa și stabilit o vreme la Galați, își deschisese la parterul clădirii o prăvălioară în care vindea icoane ortodoxe și „tablouri“, la mansardă amenajându-și câteva încăperi sărăcicioase de locuit. Pentru a-l ajuta în negoțul său cu icoane, el îl angajase de câteva săptămâni pe cazacul Nikolai, venit și el din Rusia, pe care-l va concedia în ziua asasinatului, îngăduindu-i să mai doarmă o ultimă noapte în locuința sa. Acesta, înarmat cu un topor și un cuțit, l-a ucis, la miezul nopții, în pat, pe Rodion Golovanov și pe unul dintre copiii acestuia, în vârstă de un an; soția lui Golovanov – relata presa vremii – zăcea moartă lângă pat, iar în dreptul ușii se aflau trei copii între șase și zece ani, fără viață, „cu lovituri adânci de topor în ceafă“. Scăpase numai un fiu al rusului, de vreo 15 ani, care dormea în prăvălioara de la parter, împreună cu un servitor. Cu „instrucțiunea“ crimei fusese însărcinat „energicul judecător d. Dobriceanu, de la Cab. III“; acesta a descoperit sub așternutul patului în care dormea Golovanov suma de 4.000 de lei – destul de mare pentru vremea aceea, când un cal se vindea cu 245 de lei –, stabilind în mod indubitabil că autorul mulțiplului asasinat fusese cazațul Nikolai (s-au găsit pantalonii lui plini de sânge) care fugise de la locul crimei și n-a mai fost prins niciodată (cu toate că în presă s-au publicat știri dovedite inexacte despre prezența lui la Rusciuk sau la Chișinău) (v. *Crima din Calea Moșilor. Șase oameni uciși*, TEL., nr. 4 200, 14 iunie 1886, p. 2-3; *Crima din Calea Moșilor*, TEL., nr. 4 203, 18 iunie 1886, p. 3 – în cadrul ultimului articol fiind reprodus și un desen naiv cu cele șase cadavre).

**** Urmează:**

... lipit cu otelul Athénée Palace.¹⁷ (*Id. ibid.*, foiletonul XLVII, AD., nr. 11 897, 17 decembrie 1922, p. 1.)

Pag. 56

*** Urmează:**

Din cine era compusă banda și care a fost motivul atentatului?

Motivul atentatului era atentatul împotriva lui Ión Brătianu, iar banda era compusă dintr-un număr de comercianți, foști funcționari comunali sau alții, mai toți agenți electorali, dar liberali din convingere. (*Id. ibid.*)

Pag. 59

*** O variantă cu unele detalii eliminate ulterior, referitoare la mutarea gazetei *Lupta de la Iași la București*:**

Nu s-a împlinit anul de la apariția *Epocii* și Gheorghe Panu își manifestă hotărârea de a scoate ziarul *Lupta* în București. *Lupta* apărea acum la Iași unde făcea mare zgomot în jurul ei.

Într-o zi Panu scrie la *Epoca* și-mi propune să colaborez la ziarul său. Propunerea îmi surâde deoarece Panu apărea atunci ca cel mai însemnat protagonist al ideilor democratice.

La *Epoca*, ziar conservator ale cărei idei nu le împărtășeam, nu scriam decât „Cronica umoristică“ unde semnam Radu Țandără și unde alternam cu Dimitrie Rosetti care semna Max. La *Lupta*, însă, organ democratic, mă atrăgeau ideile.

Seara prânzesc la restaurantul Frascatti, într-un cabinet particular cu Panu și cu Caragiale. Acolo se face planul organizației ziarului, alcătuim redacția care este destul de redusă și bem în sănătatea *Luptei*.

Redacția este astfel alcătuită: director, Gheorghe Panu, eu prim-redactor, Emil Frunzescu, corector, frate-meu Iancu, reporter parlamentar. Apoi un reporter pentru faptele diverse, anume Sotirescu.

Ziarul apare în ziua de 23 noiembrie 1886¹⁸, iar redacția și administrația sunt instalate în două mizerabile odăițe din casa Lahovary¹⁹, astăzi dărâmată, pe locul căreia a fost înălțat mai târziu Teatrul Majestic și Regina Maria.

¹⁷ Bacalbașa a renunțat la menționarea hotelului Athenée Palace, întrucât acesta lipsea din peisajul urbanistic bucureștean al anilor 1880, fiind construit mai târziu, în 1912-1914.

¹⁸ În textul din volum Bacalbașa notase greșit data apariției seriei bucureștene a ziarului *Lupta* (15/27 noiembrie 1886), în timp ce aici, în primă versiune a amintirilor sale, ea este înregistrată corect (23 noiembrie/5 decembrie 1886) (v. mai sus, nota 53 de la p. 78).

¹⁹ Casa Lahovary, veche reședință domnească, situată între strada Academiei și Călea Victoriei, acolo unde astăzi se află sala de teatru Majestic și clădirile din preajmă.

Administrator este Alexandru Lefteriu, fost administrator la *Drepturile omului*, iar subadministrator, un evreu, om de încredere al lui Panu, adus de la Iași, anume Leon Fainsilber.

Apariția *Luptei* face senzație. Ziarul se plasează din ziua dintâi și devine organul de predilecție al tuturor intelectualilor.

Cu apariția *Luptei* opoziția în contra lui Ion Brătianu devine cât se poate de aprigă. Violența celor două ziare, *Epoca* și *Lupta* îngrozește guvernul. (*Id.*, *ibid.*, foiletonul XLVIII, AD., nr. 11 904, 24 decembrie 1922, p. 1.)

Pag. 63

O prezentare mai concentrată a procesului atentatului împotriva lui Ion Brătianu, cu câteva amănunte în plus însă:

Procesul Stoica Alexandrescu – Iosif Oroveanu pasionează foarte mult țara. Cel puțin pătura politică este foarte agitată.

Guvernul nu ține atât la osândirea lui Stoica Alexandrescu care e considerat drept un instrument, însă ține mult ca Iosif Oroveanu să fie condamnat. La rândul ei opoziția coalizată se face luntre și punte pentru ca Oroveanu să fie declarat nevinovat. În sfârșit, marea chestie la ordinea zilei este procesul acesta.

Ziua procesului sosește.

Pentru ca să se facă încă și mai mare impresie asupra juraților despre care nici una din părți nu este sigură, toți fruntașii opoziției sunt de față. Cei mai însemnați advocați ai tuturor partidelor opozante s-au înscris ca să apere pe Oroveanu, iar pe banca apărătorilor, în semn de mare demonstrație, apar Dumitru Brătianu, Vernescu și alții.

Prezența lui Dumitru Brătianu este aspru criticată în cercurile guvernamentale. Liberalii guvernamentali spun cum că Dumitru Brătianu ar fi trebuit să se abțină de la orice fel de manifestație de acest fel, deoarece este vorba de un atentat împotriva vieții fratelui său.

Procesul s-a dezbătut, iar concluzia a fost că Iosif Oroveanu a fost achitat. (*Id.*, *ibid.*)

Pag. 81

* *Alte detalii despre „revistele de actualitate” reprezentate în epocă:*

În timpul acesta politica se urcă pe scena teatrului. Dl. Dimitrie Radu Rosetti, care în *Epoca* își iscălea cronicile glumețe cu pseudonimul Max, face să fie jucată pe scena teatrului Dacia, în colaborare cu cumnatul său, dl. Iacob Negruți, o revistă de actualitate plină de actualități politice. În anul viitor, și în

urma atentatului îndreptat în strada Vămii împotriva lui Ion Brătianu reprezintă, cu aceeași colaborare, revista *Nazat*²⁰

Acestei reviste a răspuns un agent electoral liberal, anume Nae Ulmeanu, cu revista *Pașo*²¹, jucată tot la Dacia. (*Id., ibid.*, foiletonul XLVI, AD., nr. 11 890, 10 decembrie 1922, p. 2.)

**** Variantă:**

În sfârșit nu trece mult și Fleva devine *leaderul* opoziției, cel puțin în ce privește acțiunea parlamentară violentă.

Câteva interpelări ale lui Fleva provoacă furtuna. Una din ele atrage tribunului un duel, cu d. Mihail Ferechide. Fleva primește un glonț în laba mâinii drepte. Acel duel face mare senzație și slujește opoziției pentru agitație. Nicolae Fleva este de acum câștigat complet acțiunii opoziționiste. (*Id., ibid.*, foiletonul XLV, AD., nr. 11 676, 26 noiembrie 1922, p. 2.)

Pag 83

* *O variantă mai dezvoltată – dar cu multe inexactități – a conflictului Matei Corbescu – Tache Ionescu:*

Pe când se discuta în Cameră un proiect de lege – mi se pare proiectul de lege privitor la cheiul din Brăila în care era interesat Grigore Eliad Cărciumărescu – se naște un mare scandal.

Împotriva proiectului de lege susținut cu tărie de către primul ministru Ion Brătianu și prezentat de ministrul de Justiție Eugen Stătescu au vorbit marele jurisconsult Mișu Cornea și debutantul parlamentar Tache Ionescu.

Pentru susținerea proiectului a vorbit și d. Matei Corbescu.

Spiritele erau foarte agitate, atmosfera generală aprinsă, discuția se făcea într-o ședință de noapte, la lumina gazului. Deodată, pe când vorbea d. Matei Corbescu a izbucnit scandalul. D. Corbescu a spus, adresându-i-se lui Tache Ionescu, care vorbise de moralitate: „D-le Tache Ionescu, când vorbiți de moralitate, să vă gândiți acasă!”

²⁰ Prima revistă amintită este *Zeflemele*, menționată în textul din volum; revista de actualitate *Nazat* (*Nazad – Înapoi*, în lb. rusă) de Iacob Negruzzi și Dim. Rosetti – Max, respinsă de Comitetul Teatrului Național pentru „aluziuni directe de politică militantă”, a fost reprezentată, în premieră, în sala Dacia, la 27 ianuarie/8 februarie 1886, cu mare succes, printre interpreți numărându-se Ion Vlădicescu, Ion Anestin și N. Hagiescu. Livia Maioreșcu, fiica lui Titu Maioreșcu, „adaptase” muzica revistei care cuprindea scene din actualitatea imediată: greva studenților mediciști, turneul Adelinei Patti, „trenul de plăcere” București-Sinaia (numit „trenul de durere”); concurența aprigă dintre cofetăriile Capșa și Broft ș.a. (Massoff, *Teatrul românesc*, III, p. 193).

²¹ Du-te, cară-te (rus.).

Ședința a fost ridicată în mijlocul scandalului, iar a doua zi conflictul s-a aplanat în urma explicațiilor d-lui Corbescu.²² (*Id., ibid.*, foiletonul XLIX, AD., nr. 11 911, 31 decembrie 1922, p. 1.)

Pag. 84

* Variantă:

De la guvern Panu trece la atacurile în contra regelui. Curentul în contra regelui Carol începe să crească; opoziția de toate nuanțele declară că Ion Brătianu stă la putere numai cu protecția regelui.

Atunci Panu scrie faimosul său articol *Omul periculos*. După ce și-a scris articolul Panu a plecat, după obicei, pentru câteva zile, la Iași. În timpul absenței sale, articolul a apărut; într-o zi un procuror vine la redacție și face percheziție spre a descoperi manuscrisul. În sfârșit Panu, conform Constituției, este trimis înaintea tribunalului sub inculparea atacului la rege.

Bineînțeles, Panu este osândit. (*Id., ibid.*, foiletonul XLVIII, AD., nr. 11 904, 24 decembrie 1922, p. 1.)

** Variantă mai amplă a „cazului” George Panu, cu un dialog care e foarte puțin probabil să fi avut loc în realitate:

Peste câteva zile dejunam la el acasă, în strada Câmpineanu. Deodată, de la oarecare glume, mă întrebă:

– Tu ce zici, Costache, cum e mai bine: să stau în închisoare sau să plec din țară?

Fără nici o ezitare i-am răspuns:

– Nici nu mai încapе îndoială că trebuie să stai. Toată cariera politică îți stă aici.

Și i-am mai spus încă și altele. Dar Panu nu mi-a răspuns nimic, nici albă, nici neagră. Se gândea. (*Id., ibid.*)

²² Un exemplu – din fericire nu prea des întâlnit – privind inexactitățile pe care le cuprindeau unele amintiri încredințate de Bacalbașa paginilor *Adevărului*, corijate numai parțial cu prilejul trecerii lor în volum. Incidentul pomenit mai sus s-a petrecut în timpul ședinței de seară a Adunării Deputaților, din 30 martie/11 aprilie 1887, dedicată în întregime unei interpelări adresată de Nicolae Fleva guvernului, în legătură cu o moștenire lăsată de un anume Ioniță OGREZEANU Eforiei Spitalelor, moștenire la care aceasta – din motive obscure – renunțase. Deputatul Matei Corbescu luase cuvântul în replică, el fiind și avocat al urmașilor defunctului, urmași care, după refuzul Eforiei Spitalelor de a accepta moștenirea (era vorba, în primul rând, de o moșie din județul Ilfov), intraseră în posesia ei. Replicile amintite aici, precum și în textul din volum, au fost provocate de adăugarea unui cuvânt inexistent în testamentul lui Ioniță OGREZEANU, testament pe care-l citea Matei Corbescu. Așadar, nici vorbă de „proiectul de lege privitor la cheiul din Brăila”, prezentat de ministrul Justiției, E. Stătescu, de intervenția lui Mișu CORNEA etc. Ședința s-a desfășurat însă, într-adevăr, noaptea până la orele 0.30 (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 30 martie 1887 – urmare, D.A.D., nr. 84, 15 aprilie 1887*).

*** *Urmează:*

Panu asculta și tăcea. Dar tăcerea lui era o aprobare. (*Id., ibid.*)

**** *Urmează:*

Costache Oprescu era o mare simpatie pentru mine. (*Id., ibid.*)

Pag. 85

* *Variantă:*

Încrederea în mine și-o manifestă lăsându-mă ca să-i țin locul în tot timpul absenței din țară, dar totuși m-am simțit jignit. Pot spune că din ceasul acela și până la sfârșitul zilelor sale, vechea prietenie pentru Panu nu s-a mai redeșteptat. (*Id., ibid., p. 1-2.*)

Pag. 87

* *Relatare eliminată:*

Pe când țineam locul lui Panu la gazetă avui duelul cu Nicolae Xenopolu, redactor pe atunci la *Voința națională*.

Într-o zi un prieten publică în *Lupta* o notiță injurioasă pentru Xenopolu și a doua zi Xenopolu mi-a trimis martori. Autorul articolului n-a voit să iasă pe teren, de unde a rezultat că a trebuit să ies eu. Martorii mei erau Vintilă Rosetti și Constantin Mille, martorii lui Xenopolu: C. Calligari și d. Corneliu Manolescu-Râmniceanu. Și mai eram asistați de cei doi chirurghi ai zilei: doctor Demetrescu-Severeanu și Asachi.

Ne-am bătut la Hipodrom. Un număr de prieteni: Nicu Filipescu, Alecu Balș, Henri Cazes, Alexandru Davila etc., cari cunoșteau locul și ora întâlnirii au venit pe câmp, s-au cățărât pe uluci și au privit duelul. La a doua sau a treia repriză Xenopolu a fost rănit la mâna dreaptă și astfel lupta a încetat.²³ (*Id., ibid., p. 2.*)

²³ Nu știm ce l-a determinat pe Bacalbașa să renunțe la relatarea acestui episod în textul definitiv al lucrării sale memorialistice, pentru că prestația sa cu această ocazie a fost întru totul onorabilă, iar expunerea faptelor foarte exact. Sezistată de unele notițe critice apărute în *Lupta*, redactate de Constantin Mille („Martorii mei erau Vintilă Rosetti și... autorul notiței“, mărturisirea Bacalbașa în 1921, ezitând să-l nominalizeze pe Constantin Mille, care fusese până nu demult directorul și proprietarul *Adevărului* – Constantin Bacalbașa, *Cronica săptămânală, Duelul*, AD., nr. 11 297, 30 ianuarie 1921, p. 1-2), *Voința națională* a publicat un text de răspuns, în care era vizat redactorul-șef al publicației radicale, care răspundea de conducerea gazetei după fuga lui G. Panu din țară („... Cu d. Panu tot mai puteam sta de vorbă. De când a fugit însă ne e scârbă să luăm în serios pe foștii spioni polițienești cari o redactează“ – *Ultime informațiuni, Voința Națională*, an. IV, nr. 844, 12/24 iunie 1887, p. 3). Trimis în numele jurnalului radical la redacția oficiosului liberal, aflată pe Bulevardul Elisabeta, pentru a i se

* *Mai pe larg despre votarea – în februarie 1887 – a legii privind numirea ca profesori la Facultatea de medicină din București a medicilor G. Asaky, Victor Babeș și Nicolae Kalinderu:*

Proiectul de lege care-i numea pe toți trei²⁴ profesori universitari fu adus în Cameră. Însă aici izbucni furtuna. În Cameră și Senat erau mulți medici profesori universitari înscriși în partidul liberal. Deci era luptă. În Cameră luptau din răspuțeri ca legea să cadă mai ales doctorii Măldărescu și Gr. Râmniceanu; însă voința lui Ion Brătianu nu putea fi înfrântă. În zadar vorbi în discuția publică doctorul Râmniceanu arătând că Facultatea de medicină și Universitatea din București în întregul ei sunt înjosite, căci legea fu votată. (*Id., ibid., foiletonul XLV, AD., nr. 11 676, 26 noiembrie 1922, p. 2.*)

preciza nominal la cine făcea aluzie notița critică, poetul Alexandru Vlahuță primește un răspuns în scris în care se menționa că „persoana vizată de *Voința* este d. Bacalbașa și că dacă d-sa vrea să ceară reparație n-are decât să se adreseze la directorul ziarului, care i-o va da. D. Xenopol așteaptă, prin urmare, martorii d-lui Bacalbașa“ (*Ultime informațiuni, Voința națională*, nr. 846, 14/26 iunie 1887, p. 3). Duelul, acceptat de ambele părți, a avut loc la 17/29 iunie 1884, cu spada, pe care, se pare, Bacalbașa o mânuia mai bine decât condeiu, Nicolae Xenopol fiind ușor rănit la un deget (care îi va rămânea paralizat pentru tot restul vieții), așa cum se menționa în cuvenitul proces-verbal, pe care-l reproducem în întregime, pentru ca lectorul de azi al acestei cărți să se poată edifica asupra unor obiceiuri aberante ale vremii, când opiniile exprimate în presă trebuiau să fie susținute uneori și cu spada sau pistolul: „*Proces verbal*. În urma cuvintelor ofensatoare publicate în ziarele *Voința națională* de la 12 și 14 iunie, no. 844 și 846 și *Lupta* de la 13 și 14 iunie, no. 275 și 276, la adresa d-lor N. Xenopol și C. Bacalbașa, o reparațiune prin arme a fost declarată necesară de martorii ambelor părți. Arma aleasă fiind spada (*l'épée*), întâlnirea pe teren a avut loc astăzi miercuri 17 iunie, 9 ore dim., la hipodromul de la Băneasa. La a doua repriză d. N. Xenopol, primind o împunsătură la degetul din mijloc, lângă articulațiune, ambii medici au constatat că lupta nu va mai putea continua în condițiuni de egalitate. În consecință martorii au declarat onoarea satisfăcută. *București, 17 iunie 1887*. Pentru d. Xenopol: C. Manolescu, C. Calligari; pentru d. Bacalbașa: Vintilă C. A. Rosetti, Const. Mille“ (*Duelul Xenopol – Bacalbașa, Voința națională*, nr. 849, 18/30 iunie 1887, p. 2). Reținut în casă pentru a-și trata înfiorătoarea rană de la deget, N. Xenopol a fost vizitat de numeroși amici politici (prințul D. Gr. Ghica, Radu Mihai, Eug. Stătescu, Vasile Lascăr ș.a.) care și-au exprimat solidaritatea cu redactorul șef al *Voinței naționale*, încercând astfel să-i aline suferințele! Bacalbașa s-a mai referit o dată la duelul cu N. Xenopol, fără amănunte suplimentare, într-un articol în care încerca să justifice acest obicei medieval, nedemn de o societate civilizată: „Negreșit, toate democrațiile osândesc duelul, însă o practică îndelungată a vieții m-a încredințat că exercițiul armelor – bineînțeles numai cu o intenție defensivă - este, în societatea actuală, un puternic element al înălțării demnității omenești“ – AD., art. cit (*Duelul*) din 30 ianuarie 1921.

²⁴ Într-un pasaj anterior, Bacalbașa îl enumera, în mod eronat, ca al treilea medic numit, în acest context, profesor universitar, pe doctorul Toma Ionescu, fratele lui Take Ionescu, în loc de Nicolae Kalinderu.

Pag. 111

* Pasaj introductiv eliminat:

De la 1888, an la care am ajuns, începe o eră politică nouă pentru România. Puterea nețârmurită a lui Ion Brătianu trece în eclipsă – și pentru totdeauna - iar oameni noi intră în scenă.

Cele mai însemnate personalități care au să joace, de acum, rolurile de mâna întâia – unii imediat, alții puțin mai târziu – se numesc Petre Carp, Titu Maiorescu, Tașe Ionescu, Alexandru Marghiloman, Nicolae Filipescu și încă câțiva.

Zilele partidului liberal la cârmă sunt numărate. (*Id., ibid.*, foiletonul L, AD., nr. 11 923, 14 ianuarie 1923, p. 2.)

Pag. 112

* Urmează:

Alegerile din iarna anului 1888 se anunță ca trebuind să fie dintre cele mai violente. (*Id., ibid.*, foiletonul XLIX, AD., nr. 11 911, 31 decembrie 1922, p. 2.)

Pag. 113

* Precizare eliminată:

... colonelul de artilerie D. Maican, tatăl lui Maican care a ucis în duel pe fiul lui Duiliu Zamfirescu²⁵ (*Id., ibid.*, foiletonul L, AD., nr. 11 923, 14 ianuarie 1923, p. 1.)

** Altă precizare eliminată:

Broadwell, al cărui nume era amestecat în afacere... era un englez, șeful antreprizei companiei barometrice pentru curățirea latrinelor care-și avea sediul în strada Academiei, în casele Carapatti. (*Id., ibid.*)

Pag. 116

* Variantă mai detaliată:

În sala Orfeu, care se afla în dosul Palatului Regal, pe strada Câmpineanu,

²⁵ Fiul lui Duiliu Zamfirescu, Lascar Duiliu Zamfirescu, fusese rănit la cap ca urmare a unui duel susținut cu Dumitru Maican la 20 ianuarie 1921 („un duel cu pistolul a avut loc ieri la Hipodrom între domni Maican și Zamfirescu, fiul d-lui Duiliu Zamfirescu, președintele Camerei. D. Zamfirescu a fost rănit la cap.” – AD., nr. 11 290, 22 ianuarie 1921, p. 4). Duelul fusese provocat de o discuție stupidă despre prețurile majorate pe care le practica un hotel central bucureștean. Tânărul Lascar Zamfirescu, locotenent aviator în rezervă, în vârstă de 25 de ani, va înceta din viață cinci zile mai târziu, la 25 ianuarie 1921. Mult comentat în presă, acest tragic eveniment va provoca, printre altele (în legătură cu legitimitatea duelului s-a pronunțat în *Adevărul* și Const. Bacalbașa) și precizarea de bun-simț a tânărului gazetar Eugen Filotti care va condamna cu argumente pertinente această practică anacronică: „Duelul nu poate fi o formă de justiție pentru că justiția e rațiune, iar el este forță: exercițiu sau întâmplare”. (E. Fil., *Crima duelului, Dimineața*, București, an. XVIII, nr. 5195, 28 ianuarie 1921, p. 1.)

se ține o întrunire publică spre a se protesta împotriva guvernului și a arestării lui Gheorghe Panu, ales deputat al Iașilor.

Precum am spus mai înainte, Gheorghe Panu fugise la Paris spre a scăpa de detențiune în urma osândirii lui pentru articolul *Omul periculos*. De îndată ce a fost ales deputat de Iași a părăsit Parisul și a intrat în țară. Însă la graniță a fost arestat și întemnițat în orașul Piatra. De aici agitația.

În sala Orfeu au vorbit mai mulți oratori printre cari Alexandru Lahovary²⁶ și Gheorghe Paladi. Atunci am vorbit și eu ca reprezentant al ziarului *Lupta* (*Id., ibid.*, foiletonul LII, AD., nr. 11 937, 28 ianuarie 1923, p. 1.)

Pag. 119

* Variantă:

Pe Calea Victoriei agitația începe. Mulțimea se adună de pretutindeni, mai multe mii de oameni fierb și vociferează. Strigătul: „La Palat!” răsună. Și toată mulțimea se abate asupra Palatului Regal. (*Id., ibid.*)

Pag. 120

* Urmează:

În această zi care, dimpreună cu ziua următoare au făcut faimoasele zile de la 14 și 15 martie s-au petrecut și unele fapte comice.

Cafeneau Fialkovsky exista încă acolo unde este astăzi restaurantul Elysée. În cafenea s-au refugiat mulți opozanți când armata a început să curețe strada. Dar iată că sosește maiorul Fănuță în capul escadronului de jandarmi. Atunci mai mulți ies din cafenea pe trotuar și în stradă, având în frunte pe avocatul Atanasiadi care era mic, cocoșat și cu figura unei maimuțe.²⁷

Atanasiadi era prieten cu Fănuță, dar în acel moment era plin de indignare. Ieșind în mijlocul stradei luă o pozițiune marțială, puse mâna în șold și strigă:

– Savule, dă-te înapoi, căci ești soldatul tiraniei!

Fănuță răsând îi răspunde:

– Dă-te-ntr-o parte, pocitură, că n-am ce alege de tine!

Unii au râs, alții, văzând că nu e glumă au șters-o repede. (*Id., ibid.*)

** Urmează:

Deputații din opoziție își părăsesc locurile și înconjoară pe Vernescu cerând informații. În tribune fierbere mare, mulți se reped ca să alerge pe Calea Victoriei. Ședința Camerei nu mai poate continua. (*Id., ibid.*)

Pag. 121

* Urmează:

Faptul că marele ministru al regelui Carol, omul cel mai popular din România erea silit să bancheteze sub paza baionetelor făcea o foarte urâtă impresie și erea exploatat de opoziție.

²⁶ Alexandru Lahovary nu a vorbit la întrunirea din sala Orfeu, din 21 februarie/4 martie 1888 (v. nota 17, p. 150).

²⁷ Despre Ioan B. Athanasiade, avocat și publicist, v. vol. II al acestei ediții, p. 136 și nota 17, p. 146.

Îmi amintesc că am ieșit pe Calea Victoriei împreună cu Gheorghe Panu și, cu mare greutate, am putut circula între Bulevard și strada Sf. Ionică.

Brătianu acum era numai Vizirul. Din cauză că regele Carol păstrase pe Ion Brătianu 12 ani la putere zărele din opoziție nu-l mai scoteau din această poreclă. Liberalii erau numiți colectivisti, iar șeful lor Vizirul. Banchetul de la 14 martie părea că adevărește această calificare.

Dar acest banchet era un banchet de adio, fiindcă atât rezultatul alegerilor cât și excesele de la 14 și 15 martie grăbiră căderea regimului liberal. (*Id., ibid.*, p. 2.)

Pag. 122

* *Urmează:*

... unde se afla instalată Liga de rezistență. (*Id., ibid.*, p. 1.)

** *Urmează:*

În același timp toți agenții au fost expediați ca să scoată lumea pentru a doua zi. (*Id., ibid.*)

*** *Variante, în care aflăm, plasate o zi mai târziu, și detalii referitoare la evenimentele din 14/26 martie 1888:*

Tot dealul Mitropoliei era acoperit de mulțime. Pe strada Bibescu-Vodă lume compactă, în fața spitalului Brâncovenesc, pe B-dul Maria lume imensă, în piață miile de oameni fierbeau. (*Id., ibid.*, p. 2.)

Pe străzi înghesuiala de oameni era enormă. Bucureștiul era aproape în stare de revoluție. Dealul Mitropoliei, strada Bibescu-Vodă, ceea ce e azi Bulevardul Maria – porțiunea dintre cheiul Dâmboviței și strada Bibescu-Vodă, deoarece Bulevardul Maria cu acest nume nu exista încă – halele, cheiul Dâmboviței gemeau de lume. Agitația se prelungea până în Calea Victoriei.

Tot felul de zvonuri sinistre circulau, se vorbea de numeroase arestări, se vorbea de stare de asediu și altele.

Gendarmii călări și alte numeroase trupe patrolau și circulau pe toate stradele. Cavaleria șarjă pe cheiul Dâmboviței și pe strada Bibescu-Vodă.

Către seară toată lumea se abătu asupra Calei Victoriei spre a se duce la Palat, însă armata forma întreit cordoane de ambele părți ale Palatului, așa că mulțimea nu a putut trece.

Pe vremea aceea nu exista grilajul de fier cu porțile ce închid acum intrarea în curte, de aceea manifestațiile se făceau adesea sub ferestrele Regelui. (*Id., ibid.*)

Guvernul își pierduse capul. O puternică forță armată fu adusă pe dealul Mitropoliei, unde sosiră grabnic: prefectul Poliției, comandantul Poliției, procurorul general etc. (*Id., ibid.*)

* Fragment mai dezvoltat, despre succesiunea junimiștilor la putere, în martie 1888:

Ion Brătianu, în urma cererii regelui consimite, în sfârșit, să lase puterea, dar numai cu condiția ca puterea să nu treacă la opoziția cea categorică reprezentată prin Lascăr Catargiu, Vernescu și Dumitru Brătianu, ci să fie dată junimiștilor.

Dar junimiștii nu aveau partid în țară, nu aveau aproape în nici un județ organizație, deci prin ce mijloace să-și formeze un Parlament.

Petre Carp, cu toată inteligența lui era un vizionar și un om prea plin de persoana lui. Petre Carp spusese:

– Să mi se dea puterea și în trei zile am partid. Această țară este guvernamentală, prin urmare în ziua în care vom avea în buzunar decretul de dizolvare toți conservatorii vor trece la mine fiindcă toți sunt lihniți după 12 ani de opoziție.

Dar rezultatul a fost cu totul altul.

Liberalii doreau și ei ca să vină junimiștii la cârmă. Și aceasta pentru două motive. Întâiul motiv era că venind aceștia nu aveau să se teamă de persecuțiile și represaliile noilor guvernanți. Cu Lascăr Catargiu, cu Vernescu, cu liberalii-conservatorii ar fi fost cu totul altceva, foarte mulți liberali ar fi fost ținta lovirilor. Destituirile ar fi curs, trimerile în judecată de asemenea.

Dar mai era și un alt motiv. Dacă regele nu se adresa opoziției celei mari ci lui Petre Carp, opoziția s-ar fi scindat, desigur. Unii ar fi trecut la noul guvern, alții ar fi rămas îndârjiți așa că lupta între grupările antiliberales ar fi devenit acută. Și din această luptă nu ar fi câștigat decât partidul liberal.

Cuvântul lui Ion Brătianu a fost ascultat, dar și regele Carol avea o mare aplicare către junimiști. Cultura germană a lui Carp și Maiorescu cât și felul lor moderat de a face politică îi plăcea; dorința lui vie era ca partidul conservator, ca al doilea partid de guvern, să se grupeze în jurul lui Carp și Maiorescu. Fiindcă regele Carol a fost și a rămas până la sfârșitul zilelor sale partizanul sistemului englez și al sistemului belgian, adică guvernarea numai cu două partide care se alternează la cârmă.²⁸ (*Id., ibid.*, foiletonul LIII, AD., nr. 11 944, 4 februarie 1923, p. 1.)

²⁸ Observație foarte exactă a lui Bacalbașa, care trebuie reținută pentru a înțelege rolul de arbitru politic pe care și-l asumase – din ce în ce mai autoritar – regele Carol I, asigurând o remarcabilă stabilitate a regimului, recunoscut atunci, în sens pozitiv, și în plan european. De aici însă și împotrivirea lui, până la sfârșitul zilelor sale, față de orice încercare de creare a unui al treilea mare partid, în afara celor două care se alternau la putere: liberalii și conservatorii, întocmai ca în democratica Anglie; radicalii și social-democrații nu au devenit, în epoca respectivă, o forță politică reală, cu o reprezentare parlamentară demnă de luat în seamă.

**** O relatare mai detaliată - și nu lipsită de interes - privind numirea guvernului Theodor Rosetti:**

Precum se vede, regele nu a dat direct puterea nici lui Petre Carp.

Petre Carp trecea, pe vremea aceea, drept un om al Palatului. În gazetele opozante și mai ales de Panu în *Lupta* Petre Carp nu era scos din acest epitet. Gheorghe Panu anunța mereu că șeful junimiștilor va fi adus la putere prin poarta din dos a Palatului.

Apoi era cealaltă opoziție, opoziția cea mare și de toate nuanțele pe care chemarea lui Carp la putere ar fi ofensat-o și ar fi îndârjit-o. De aceea regele a dat puterea d-lui Theodor Rosetti care, în calitate de consilier la Curtea de Casație însărcinat cu prezidarea alegerilor, oferea garanția unei oarecare neutralități între partide.

În realitate ministerul a fost format numai din junimiști. Theodor Rosetti s-a încercat să spargă coaliția Catargiu-Vernescu-Dumitru Brătianu, oferind portofolii unora dintre fruntașii acestora, însă n-a izbutit. A oferit un portofoliu și lui Nicolae Fleva a cărui popularitate era mare pe vremea aceea, dar tot fără succes. (*Id., ibid.*, p. 1-2.)

Pag 127

*** Urmează:**

Fleva și Nicolae Filipescu se urcă într-o birjă și rămân în picioare tot timpul, mi se pare că d. Costa-Foru se urcă în a doua trăsură. (*Id., ibid.*, p. 2.)

**** O relatare evident exagerată a manifestației prilejuită de eliberarea din închisoarea Văcărești, la 22 martie/3 aprilie 1888 a lui Nicolae Fleva și Nicolae Filipescu, relatare pe care Bacalbașa a eliminat-o din versiunea finală a lucrării sale:**

Trăsurile merg la pas, atât e de mare mulțimea, înainte, înapoi, pe trotuare, pe lângă trăsurile.

Pe la ferestre toată lumea salută și strigă: Ura! Această manifestație extraordinară e făcută mai cu seamă lui Nicolae Fleva, care este omul zilei.

De la Văcărești și până în strada Lipscani cortegiul a făcut cel puțin 3 ore. Și lumea se aduna mereu și pe la ferestre și de prin balcoane se agitau drapelul și batiste. Spectacolul este, în adevăr, grandios iar mulțimea ieșită spre a face o paradă triumfală celor liberați nu poate fi evaluată mai jos de 50 000 oameni! Ceea ce, pentru vremea aceea, era o cifră foarte însemnată. Întreg Bucureștiul era în picioare!

Poliția, devenită odioasă în cele din urmă vremuri, nu se mai vedea. Toată Capitala este în picioare, e o adevărată sărbătoare populară.

Însă cerul începe să se înnozeze, picăturile de ploaie cad și peste un sfert de oră o ploaie în torențe cade asupra Capitalei. Numai cu chipul acesta grandioasă manifestare se risipește în grabă.²⁹

Politica are marile și numeroasele ei ciudățenii, căci n-au trecut nici 20 de zile și acești oameni – Fleva și Filipescu – strâns uniți printr-o soartă comună, devin adversari crânceni și se iau la o luptă pe viață și pe moarte.

Cu simțul lui de viitor elector, Filipescu, văzând marea popularitate a lui Fleva și a lui Panu scrie în *Epoca* un articol: „În contra oamenilor populari“.

Și lupta între cei cari au răsturnat pe I. Brătianu începe. (*Id., ibid.*, p. 2.)

Pag. 132

* *O versiune mai dezvoltată referitoare la alegerile comunale din Capitală, din iunie 1888:*

La alegerile comunale, luptă mare.

Liberalii dizidenți nu admit ca ei să nu facă parte din Consiliul Comunal, de aceea prezintă listă deosebită la Colegiul I, cu Nicolae Fleva.

Comercianții și industriașii și cooperatorii lui Dimitrie Butculescu, neobositul luptător pentru cauza cooperăției, pun și ei listă la același colegiu, apoi fac alianță cu Nicolae Fleva și prezintă listă împreună.

Nicolae Fleva, „Tribunul“, cum i se spunea, avea o mare popularitate; mulți credeau că izbânda sa este sigură. Însă, pe când Pache Protopopescu era un eminent elector, un admirabil organizator și avea la spate un mare partid cât și toată mașina guvernamentală, Fleva nu era nici elector, nici organizator și nici partid nu avea în urma lui. De aceea fu bătut.

De dimineață, în ziua alegerii, agitația era mare, agenții electorali treceau pe străzi aclamând candidații. Pe Calea Victoriei întâlnesc un grup de comercianți foarte veseli. Întreb cum merge alegerea, iar unul din ei, agentul de schimb Teodor Niculescu, răspunde exclamând:

— Fleva! Fleva!

²⁹ Potrivit relatărilor ceva mai ponderate ale presei, nu lipsite și ele de exagerări partizane, manifestația de simpatie față de Nicolae Fleva și Nicolae Filipescu, eliberați din detenția de câteva zile în închisoarea Văcărești a decurs astfel: mulțimea s-a adunat pe străzile Capitalei de pe la orele 14.30, începând din Piața Teatrului Național și până la închisoarea Văcărești; la poarta penitenciarului au fost alcătuite grupuri de câte 100 de persoane care intrau în incintă din cinci în cinci minute, pentru a-și exprima simpatia față de cei doi foarte populari oameni politici. La orele 17 a sosit ordinul de eliberare; cortegiul, parcurgând traseul descris exact de Bacalbașa, ar fi fost format din 300 de trăsură și circa 10 000 de oameni; alți 30 000 de oameni, pe post de „gură-cască“, se înghesuiau pe trotuare; mulțimea entuziasă i-a condus pe cei doi eroi ai zilei pe Calea Victoriei până la grădina Episcopiei și de aici spre casele lor, până când o ploaie repede de primăvară i-a domolit entuziasmul (*Intrarea triumfală de ieri*, RĂZ.-W., 24 martie 1888, p. 3). Urmând lecția lui Caragiale, universal valabilă, toate cifrele de mai sus ar trebui împărțite cel puțin la doi, pentru a ne apropia de realitate.

Dar la despuierea scrutinului lista lui Fleva d-abia însumează vreo 300 de voturi pe când lista lui Pache Protopopescu este aleasă cu aproape 1400. (*Id., ibid.*, foiletonul LVII, AD., nr. 11 972, 4 martie 1923, p. 2.)

Pag. 134

* *O relatare mai amănunțită referitoare la relațiile guvernului junimist cu grupările politice ale vremii, în 1888:*

Bineînțeles, că cea dintâi grijă a guvernului a fost de a dizolva opoziția și de a-și atrage elementele conservatoare din coaliție. Propaganda se adresa, mai ales, tinerilor conservatori. Aceștia li s-a ținut următorul limbaj:

– Partidul conservator a fost înjosit prin fuzionarea cu liberalii lui Vernescu; partidul conservator nu numai că și-a pierdut personalitatea, dar nici nu-și mai poate pune în aplicare ideile. Liberalii vernescani l-au încălecat, prin urmare singurul mijloc de a reface partidul conservator așa cum a fost odinioară este ca tot tineretul cu idei conservatoare să se grupeze în jurul oamenilor de elită, culți și plini de talent precum sunt: Carp, Maiorescu, Vasile Alecsandri, Theodor Rosetti, Menelas Ghermani etc.

O parte a tineretului conservator a trecut la noul guvern junimist, alții, precum grupul de la *Epoca*, în frunte cu Nicolae Filipescu, fără a trece în partidul junimist, luă o atitudine binevoitoare față de guvern și se hotărî să dea, la alegeri, ajutor guvernului.

Lupta electorală se desfășoară în alegeri în aceste condițiuni: liberalii lui Ion Brătianu în opoziție și fără nici un sort de izbândă; liberalii dizidenți din jurul lui Dumitru Brătianu dimpreună cu Fleva, Paladi, Nicolae Ionescu etc. – prigonii; dintre liberalii conservatori, partizanii lui Lascăr Catargiu menajați întrucâtva, dar ai lui Gheorghe Vernescu combătuți cu ultimă energie.

Propaganda junimiștilor la guvern începe să producă, căci foarte mulți conservatori, obosiți de cei 12 ani de opoziție cer, în sfârșit, să guste din binefacerea puterii. În special, după cum am spus mai sus, grupul militanților de la *Epoca* sunt aplecați către înțelegere și o cooperare în alegeri cu guvernul pentru ca nu numai liberalii dizidenți să fie înfrânți, dar înșiși vernescanii să fie inferiorizați. Dar, totuși, situația nu era ușoară.

Dacă tinerii de la *Epoca* și ziarul lor aveau o oarecare popularitate, în special Nicolae Filipescu, în schimb oamenii cu adevărat populari, numele care agitau și mișcau strada erau: Nicolae Fleva, Gheorghe Paladi, Gheorghe Panu cu ziarul *Lupta*, Gheorghe Mârzescu la Iași și în Moldova și alții. (*Id., ibid.*, foiletonul LIII, AD., nr. 11 944, 4 februarie 1923, p. 2.)

* O relatare mai amplă referitoare la activitatea lui I.L. Caragiale ca director general al Teatrului Național, în 1888-1889:

Caragiale era un distins autor dramatic, avea mulți prieteni și venea urmărit de multe speranțe. Dar nenorocul lui Caragiale a vrut ca directoratul lui să fie însoțit de una din cele mai grave crize prin care a trecut vreodată Teatrul Național.

Din tot felul de împrejurări, unele datorite întâmplării, altele datorite chiar lui Caragiale, aproape toți actorii de valoare au părăsit Teatrul Național, unul după altul. Au plecat Grigore Manolescu, Aristița Romanescu, Costache Nottara și încă câțiva. Dar numai plecarea acestora trei era de ajuns spre a paraliza complet întâia noastră scenă.

Caragiale, pe lângă atâtea calități strălucite era, însă, cam fantasc, n-avea destul simț practic, de aceea îi lipsea darul de a putea administra. Cum a venit la Teatru a voit să impună tuturilor actorilor o disciplină riguroasă care era jicnitoare pentru atâți actori cari, până ieri, erau camarazi pe picior de egalitate cu noul director. Apoi au mai fost și alte incidente de ordin sentimental. Dintre actorii de valoare nu mai erau în teatru decât Ștefan Iulian, Iancu Petrescu și încă vreo doi. Trupa Teatrului Național nu mai putea reprezenta decât comedia bufă, dar nici o dramă. Totuși Caragiale s-a încăpățânat a reprezenta *Regele Lear* cu Iancu Petrescu în rolul titular. Bineînțeles, cu tot talentul și cu toată inteligența interpretului, rolul nu intra în mijloacele lui Petrescu.

Rezultatul a fost că, de îndată ce Caragiale a luat direcțiunea, spectacolele se jucau față de băncile absolut goale. De la 1873 un asemenea dezastru nu se întâlnește la teatrul acesta.

Spre a atrage publicul, Caragiale a reprezentat *Vicleniile lui Scapin* de Molière, o piesă foarte hazlie, jucată de toți comicii de forță ai teatrului, în cap cu Iulian, dar băncile au rămas tot goale.

O inovație foarte bună a lui Caragiale, dar inovație care a promovat și alte ostilități, a fost și aceea de a interzice actorilor din teatru să ocupe fotoliile din sală în timpul reprezentației și să aplaude sau să dea alte semne de aprobare sau de dezaprobare. Căci, pe vremea aceea, obiceiul acesta era: în timpul reprezentației actorii și actrițele cari nu jucau, scoborau în sală, ocupau scaunele în grupuri, căutau să facă succes camarazilor simpatici, în sfârșit se transformau în clacori³⁰. Caragiale a interzis formal această practică.

³⁰ *Claqueur* (fr.), persoană tocmită să aplaude.

Dar nici el n-a stat mult la Teatrul Național.³¹ (*Id., ibid.*, foiletonul LIX, AD., nr. 11.986, 18 martie 1923, p. 1.)

Pag. 142

* *Un alt final al istorisirii al cărui erou era Caragiale:*

Se spunea pe vremea aceea că Caragiale a rămas și cu acest prilej omul de spirit ce erea, adică a răs cu poftă de vorba lui Dragoiu și n-a dat cei trei sute de lei. (*Id., ibid.*, foiletonul LI, AD., nr. 11.930, 21 ianuarie 1923, p. 2.)

³¹ Despre directoratul lui Caragiale la Teatrul Național v. mai sus, p. 161, nota 61; adăugăm numai câteva precizări referitoare la informațiile prezentate aici de Bacalbașa, cu destul de puțină bunăvoință: dintre cei trei actori care făceau în anii 1880 gloria Teatrului Național bucureștean, Aristizza Romanescu și Grigore Manolescu au părăsit vremelnic prima scenă a țării din motive strict personale (sentimentale); de altfel toți trei au revenit la Naționalul din Capitală în ianuarie 1889 (Const. Nottara) și în martie același an (Aristizza Romanescu și Grigore Manolescu; ei au luat parte la 19/31 martie 1889, la reprezentarea tragediei *Hamlet* cu Manolescu în rolul titular și Aristizza Romanescu în rolul Ofeliei, spectacol care s-a bucurat de un imens succes). Măsurile de ordin disciplinar luate de noul director au fost binevenite și severitatea sa justificată, cu toate că unele spectacole (prelucrări de farse facile vieneze sau pariziene) s-au jucat într-adevăr în fața unor săli aproape goale, rezultatele financiare ale stagiunii 1888-1889 fiind totuși pozitive (s-a realizat un excedent de aproape 42.000 lei; s-au reprezentat 62 de piese în fața a 47.540 de spectatori plători). Dintre actorii de valoare, din generațiile mai vechi sau mai noi, în afară de cei enumerați de Bacalbașa au mai jucat în aceeași stagiune: Frosa Sarandî, Ana Dănescu, Marietta Ionașcu, Maria Ciucurescu, Amelia Wellner, Al. Mateescu, Iancu Niculescu, Iancu Brezeanu ș.a. – în general actori de comedie, nu de dramă, care au impus în mod firesc orientarea repertoriului către comedii și farse. În aceste condiții reprezentarea tragediei *Regele Lear* de Shakespeare, la 5/17 noiembrie 1888, cu Iancu Petrescu în rolul titular, s-a constituit inevitabil într-un eșec, datorat în cea mai mare măsură actorului ce-l interpreta pe regele Lear, Iancu Petrescu impunându-și prezența în scenă, potrivit stilului epocii, prin răcnete care zguduiau zidurile teatrului de pe Calea Victoriei („Ai răs la Lear? – își imagina un dialog fantezist un cronicar dramatic, Ionescu-Giön. - Da, la *Lear* am răs, căci era de răs” – cf. Marin Bucur, *Opera vieții. O biografie a lui I.L. Caragiale*, Ed. Cartea românească, București, 1989, p. 250). *Violențele lui Scapin* de Molière, jucată în octombrie 1888, cu Ștefan Iulian, Hagiescu, Iancu Petrescu, Iancu Niculescu, Marietta Ionașcu în rolurile principale a fost unul dintre marile succese ale stagiunii, și nu un eșec („Piesa a fost jucată magistral... un adevărat succes al scenei române”, consemna *Lupta*, la 25 octombrie 1888, într-o „Informațiune” nesemnată, redactată poate chiar de... Const. Bacalbașa). În ciuda unei prese aproape în totalitate ostile, directoratul lui I.L. Caragiale la Teatrul Național, de o stagiune, s-a încheiat cu rezultate în general pozitive, ignorate cu invidie postumă de Bacalbașa: „Neîmplinirile direcției sale - preciza un cunoscător avisat al vieții și operii lui I.L. Caragiale, Șerban Cioculescu - se cuvin atribuite încercării prea scurte, de o singură stagiune: care nu i-a îngăduit să formeze elemente noi de dramă, ce-i lipseau. De altă parte, prin administrația exemplară, prin munca, ordinea și disciplina care au domnit la Teatrul Național Caragiale a dovedit rari resurse de organizator. Direcțiunile generale nevertebrate s-au bucurat de o mai favorabilă amintire” (Șerban Cioculescu, *Viața lui I.L. Caragiale. Caragialiana*, Ed. Eminescu, București, 1977, p. 136-137).

**** Pasaaj eliminat.**

Capitala fusese cam neglijată sub ultimii primari liberali. Acum vine în capul comunei un om energetic și priceput care transformă complet o parte a orașului. Acesta este Emanuel Protopopescu – Pache.

Pache – cum i se spunea de către marele public – a fost cel mai însemnat primar pe care l-a avut capitala României. Deși din ministerul d-lui Theodor Rosetti nu făceau parte liberalii conservatori, totuși primăria fu dată lui Pache Protopopescu, primul aghiotant al lui Gheorghe Vernescu. (*Id., ibid., foiletonul LVII, AD., nr. 11 972, 4 martie 1923, p. 2.*)

***** Variantă referitoare la realizările lui Pache Protopopescu ca primar al Bucureștilor:**

El a suprimat un număr de biserici ai căror preoți n-aveau nici cu ce trăi din cauza marelui număr de lăcașuri sfinte fără nici un rost.

El a pavat, a amenajat și a transformat multe locuri virane în mici scuaruri cu plantații, cu bănci și, pe alocuri, cu cișmele. (*Id., ibid.*)

Pag. 143

*** Variantă mai dezvoltată privind primariatul lui Pache Protopopescu:**

Lui i se datorește mai întâi deschiderea marelui bulevard. Până la venirea lui Pache acest bulevard pleca din strada Colței și se oprea în strada Brezoianu.³² Tot ce s-a făcut de la strada Brezoianu până la Cotroceni și din strada Colței până la Obor este opera lui Pache.

Vara, la ora 5 dimineața era pe stradă, urmărind ca cel din urmă supraveghetor lucrarea pietrarilor cari lucrau pavajul ori dărâmau zidurile.

Când s-a deschis bulevardul de la strada Colței spre Obor a stat noaptea în stradă. Bulevardul era lucrat îndărătul unei singure case din strada Colței, a cărei fațadă împiedica împreunarea cu vechiul bulevard al Academiei. De cu seară a început dărâmarea acestei fațade, apoi, la lumina torțelor, s-a lucrat neîntrerupt de către o numeroasă echipă de lucrători, până în ziuă. A doua zi de dimineață trecătorii matinali au văzut uimiți cum că o minune se făcuse peste noapte. Bulevardul Academiei era un bulevard fără sfârșit. (*Id. ibid.*)

Tot în acest context s-ar cuveni să se amintească – ca o înfăptuire edilitară memorabilă a Bucureștilor de atunci, dar realizată înainte de primariatul lui Pache Protopopescu – despre inaugurarea provizorie a clădirii Ateneului Român, în februarie 1888, relatare pe care – nu știm de ce – Bacalbașa a eliminat-o din forma finală a serialului său memorialistic:

³² E vorba de vechiul Bulevard al Academiei, din fața Universității, strămoșul tuturor bulevardelor bucureștene de astăzi, „tăiat” în 1860; el a fost prelungit de Pache Protopopescu în ambele sensuri, fiind demolate, cu această ocazie, multe imobile cu acareturile lor (inclusiv grajduri) care îi stăteau în cale, proprietarii lor primind despăgubiri satisfăcătoare.

Tot aceasta este și epoca în care se termină clădirea Ateneului, acest frumos monument al Bucureștilor. Terminarea operei este datorită lui Constantin Esarcu care a pus toată inima pentru desăvârșirea clădirii. Cu mijloace din cele mai restrânse, care ar putea părea o poveste astăzi, Esarcu a înălțat monumentală clădire și-a dat țării o sală de concerte și de conferințe cum sunt puține în Europa. Parisul însuși nu are o sală cum este sala Ateneului.³³

Din punctul de vedere edilitar Bucureștii nu mai făc progrese. Avântul luat în urma războiului din 1877 s-a oprit. Nici o construcție mai însemnată, nici un monument, nici un progres. Capitala stă pe loc. Bucureștii vor începe să se transforme tocmai după ce în capul comunei va veni Em. Pache Protopopescu căruia Capitala îi datorește multe îmbunătățiri. (*Id., ibid.*, foiletonul LI, AD., nr. 11 930, 21 ianuarie 1923, p. 1.)

** Pasaj eliminat:

Pache Protopopescu avea încă și alte proiecte însemnate care ar fi folosit foarte mult Capitalei, însă, pe de o parte, vicisitudinile politice, iar pe de altă parte moartea prematură l-au împiedicat să realizeze tot ce proiectase.

Totuși, a fost cel mai mare primar pe care l-au avut Bucureștii până azi. (*Id., ibid.*, foiletonul LVII, AD., nr. 11 972, 4 martie 1923, p. 2.)

Pag 144

* A fost eliminat din versiunea finală „spectacolul” oferit de „fioroasa crimă din Tabaci”:

Sus în odăi era un spectacol înfiorător. În odaia servitorilor, rândușul și femeia lui, români din Transilvania, amândoi zăceau uciși și într-un lac de sânge. Într-una din camere altă dramă: bătrâna mamă a directorului era măcelărită, tot la fel și băiețelul mai mare al directorului. În viață nu mai rămăsese în casă decât o mică fetiță a directorului. (*Id., ibid.*, foiletonul XLIV, AD., nr. 11 869, 15 noiembrie 1922, p. 2.)

** Urmează:

Ancheta începe.

Unii vechi polițiști, printre cari maiorul Baldovici, comandantul jandarmilor călări și inspectorul de poliție Crețu nu cred în povestirea tânărului Venescu. Aceștia îl bănuiesc pe el că ar fi asasinul. (*Id., ibid.*)

³³ „Piatra fundamentală” a clădirii Ateneului Român a fost pusă la 26 octombrie/7 noiembrie 1886, cu care ocazie Constantin Esarcu, unul dintre principalii inițiatori ai acestei construcții bucureștene reprezentative, a rostit un înflăcărat discurs. („Astăzi dar, domnilor și doamnelor, când punem piatra fundamentală a Palatului Ateneului să facem dar urări ca să se apropie cât mai curând terminarea acestui Templu al Artei și Științei” – *Atheneul Român. Discursul pronunțat cu ocaziunea punerii pietrei fundamentale a Palatului Atheneului* – 26 octombrie 1886 – de C. Esarcu, București, 1886, p. 17). Edificiul a fost inaugurat, parțial, duminică 14/26 februarie 1888, când Alexandru Odobescu a rostit într-o sală adiacentă mai mică (sala cea mare „cu cupolă” nu era încă finisată) în fața a 500 de persoane o conferință despre „Atheneul Român și clădirile antice cu dom circular”, publicată în același an într-o ediție de lux, de mare valoare bibliofilă, cu numeroase ilustrații.

Pag. 145

* *Urmează:*

Fetița scapă fiindcă nu s-a deșteptat. Somnul i-a apărât viața. (*Id., ibid.*)

** *Fragment final eliminat: nu am putut verifica adevărul afirmațiilor lui Bacalbașa, care sunt, totuși, veridice:*

Venescu și-a făcut osânda și acuma este undeva liber. La ocnă a avut din prima zi o purtare exemplară de căință și de subordonare. Niciodată nu s-a asociat la planurile de evaziune, dar niciodată n-a fost trădător.

Deseori ținea întruniri cu deținuții și le făcea predica:

– Am săvârșit o groaznică crimă, le spunea el, și societatea m-a trimis aici ca să-mi ispășesc crima, sunt dator să mă supun. Așa să facem toți.

În tot timpul detențiunii a lucrat mult și a devenit un foarte abil meșteșugar.

Venescu este o pildă de criminal pocăit. (*Ib., ibid.*)

Pag. 173

* *Urmează:*

La 1876 vântul prefacerii politice aruncă pe planul al doilea, pentru multă vreme, pe frunțașii regimului conservator. Aceștia erau: Lascăr Catargiu, general Ion Florescu, Petre Mavrogheni³⁴, Vasile Boerescu, general Tell, general Manu și încă câțiva. Gheorghe Costa-Foru, un frunțaș conservator, murise. Iar oameni ca Petre Carp și Titu Maiorescu, deși conservatori, nu erau reprezentativi ai regimului și ai epocii care dispăreau. Ei erau o ramură nouă, menită unei vieți politice viitoare. (*Id., ibid., foiletonul LIV, AD, nr. 11 951, 11 februarie 1923, p. 1.*)

Pag. 179

* *Variantă:*

Urmele. (*Id., ibid.*)

Pag. 180

* *Urmează:*

De altfel succesul nu era greu, căci Kogălniceanu nu ceda decât atât. (*Id., ibid.*)

** *Urmează:*

Dar frunțașii acestei grupări primiră cele mai înalte demnități. Beizadea Mitică fu ales președinte al Senatului, Alexandru Orăscu – care era rector al Universității –

³⁴ Indecizie a autorului în legătură cu numele frunțașului conservator: în ziar: Gheorghe Marghiloman; în foiletonul următor, corectează: Gheorghe Mavrogheni, fiind vorba, de fapt, de Petre Mavrogheni (v. în text, nota 14, p 100; nota 5, p 192).

vicepreședinte, Vasile Boerescu primi portofoliul Externelor, înlocuind pe Kogălniceanu³⁵ (*Id, ibid*, p. 2.)

Pag. 184

Pasaj eliminat:

Dar Rosetti era om de idei.

Influența fiilor săi, Mircea și Vintilă, dar mai ales influența lui Mircea fu hotărâtoare pentru ca să împingă pe Rosetti către ideile democrat-înaintate și să provoace ruptura cu Ion Brătianu.

Ruptura a fost determinată de revizuirea Constituției din 1884 și de modificarea articolelor privitoare la presă. În Cameră ca și în Senat partidul liberal era divizat în două pe această chestie. Într-o parte Eugen Stătescu, Anastase Stolojan, Beizade Grigore Sturdza, Vasile Lascăr, general Lecca, având însă și simpatia și sprijinul lui Ion Brătianu. De cealaltă parte, C.A. Rosetti, Nicolae Ionescu, Nicolae Flieva, Gheorghe Cantili, Tache Giani, Petre Grădișteanu, Mișu Skina. Cei dintâi susțineau că atacurile la persoanele private, calomniile și atacurile la rege și suveranii streimi să fie judecate de tribunalele ordinare, iar Rosetti cerea ca toate delictele de presă să fie judecate de jurați. Camera, votând în contra părerii lui Rosetti, acesta demisionă din Cameră urmat de partizanii săi.³⁶ Din ceasul acela partidul liberal, lipsit de C.A. Rosetti și Ion Brătianu nemaiaivând grijă să țină seamă de părerile vechiului său prieten în democrație cărmiră spre dreapta. Din ziua aceasta Brătianu, pentru a compensa pierderea lui Rosetti, făcu încercarea spre a-și atrage pe junimiști, dar tot din ziua aceea declinul partidului liberal începu. Partidul liberal nu mai stătu la putere decât mai puțin de patru ani. (*Id, ibid*, foiletonul LV, AD., nr. 11 853, 18 februarie 1923, p. 2.)

**** Urmează:**

; altă cauză era faptul că nu era destul de comunicativ. Și afară de asta Dumitru Brătianu era departe de a poseda calitățile de om de stat și de conducător ale fratelui său mai mic. (*Id, ibid*)

Pag. 195

*** Urmează:**

în politică (*Id, ibid*, LVI, AD., nr. 11 985, 25 februarie 1923, p. 1.)

³⁵ Vasile Boerescu nu i-a succedat lui Mihail Kogălniceanu ca ministru al Afacerilor Străine, ci lui Ion Cămpineanu, la 11/23 iulie 1879.

³⁶ O relatare exactă a discuțiilor purtate în martie - iunie 1884 în Parlamentul român privitoare la garantarea prin Constituția în curs de revizuire a deplinei libertăți a presei, v. în vol. II al acestei lucrări (nota 24, p. 213-214): ca urmare a confruntării dintre liberalii „brătienişti” și „rosettişti”, grupul minoritar al deputaților „rosettişti” și-a dat demisia din Cameră la 1/13 iunie 1884 (C.A. Rosetti, D. Giani, Pană Buescu, P. Grădișteanu, I.G. Bibicescu, V.A. Urechia, ș.a. - în total 12 persoane), înmărcându-se astfel o sciziune care nu a afectat prea mult partidul liberal, aflăt de opt ani la putere și crezând încă în veșnicia menținerii acesteia.

Pag. 187

* *Informații despre Eugeniu Stătescu și alți fruntași liberali:*

Eugen Stătescu, ministrul Justiției, este unul dintre cei mai combativi și trece drept un om foarte veninos. Lui i se datorește epitetul „colectiviști” dat liberalilor.

Într-o zi, la Cameră, răspunzând unei interpelări, a spus că membrii partidului liberal formează o colectivitate care lucrează pentru țară. De a doua zi cuvântul a fost răstălmăcit. Și cel puțin treizeci de ani după aceea liberalii n-au mai fost cunoscuți în politica internă decât sub numele de „colectiviști”.

Se înțelege că, afară de câțiva inițiați și de ziaristul care a făcut cel dintâi zeflemeaua, toată cealaltă masă de oameni n-a știut niciodată de ce liberalii purtau această poreclă.

Apoi erau capetele de turc, adică acei liberali ale căror nume, încărcate de toate acuzațiile, erau rostite cu oroare sau erau prezentate ca oglinda vie a regimului. Printre aceștia erau, firește, și mulți oameni de treabă dar care, fiind fanatici ai partidului lor, făceau un mare zel atât în alegeri cât și în politica de toate zilele.

Acești liberali foarte huliți, aceste sperietori pentru lumea pacinică erau: Anastase Stolojan, Emil Costinescu, Dimitrie Bilcescu, Eugeniu Carada, Grigore Serurie, Pană Buescu, Tache Anastasiu de la Tecuci, Ion Simulescu de la R.-Vâlcea, Dimancea de la Pitești, Chirițescu zis și Chirițopulo de la Teleorman, Stan Popescu, Radu Pătărlăgeanu, Radu Stanian, Grigorescu de la Ploiești, Candiano-Popescu și alții.³⁷ (*Id., ibid.*, foiletonul L, AD., nr. 11.923, 14 ianuarie 1923, p. 1.)

Pag. 189

* *Urmează:*

În foiletonul următor voi arăta care a fost opera partidului liberal la guvern. (*Id., ibid.*, foiletonul LVI, AD., nr. 11.985, 25 februarie 1923, p. 2.)

Pag. 190

* *Prima parte a frazei următoare conținând, de altfel, o afirmație inexactă – eliminată:*

Pe când conservatorii noștri erau mai mult influențați de Viena și de Budapesta, considerând că România, ca țară limitrofă cu Austro-Ungaria stă mai mult în sfera de influență a acesteia decât a Germaniei și... (*Id., ibid.*, foiletonul LVII, AD., nr. 11.972, 4 martie 1923, p. 1.)

³⁷ Enumerare amestecată, desigur incompletă, în care sunt înregistrate nume de oameni politici liberali din generația vârstnică dar și foarte tineri, cu un rol „de a doua mână” în epocă sau afirmați numai în plan local alături de câteva personalități reale, care s-au impus în anii în care a ajuns narațiunea lui Bacalbașa, dar mai ales după aceea, în fruntea partidului, chiar dacă nu întotdeauna au solicitat funcții de conducere marcante: Emil Costinescu, Eugeniu Carada. Anastase Stolojan, Candiano-Popescu este eroul vestitei „revoluții republicane de la Ploiești”, din august 1870 (pe care I.L. Caragiale a făcut-o nemuritoare) devenit între timp, bineînțeles, monarhist (liberal era și în 1870).

**** Variantă:**

Dar de-acum începe marele danț al căderii și schimbării guvernelor conservatoare. Intrigile, săpăturile, lucrăturile uzează zi după zi pe conservatorii cari nu pot forma un guvern stabil.

Criza de căpetenie stă în faptul că atât fracțiunea junimistă în cap cu Petre Carp cât și regele Carol nu voiau cu nici un preț să dea puterea lui Lascăr Catargiu.

Atât de departe merg intrigile din familia conservatoare încât până și Alexandru Lahovary părăsește pe Lascăr Catargiu și devine partizanul înlăturării bătrânului și al refacerii partidului conservator cu elemente mai tinere, ca prim miniștri, ca Gheorghe Cantacuzino, ca generalul Manu³⁸ etc. (*Id, ibid*, foiletonul LVIII, AD., nr. 11 982, 14 martie 1923, p. 1.)

Pag. 191

** Urmează câteva referiri la unele personalități care vor domina viața politică românească în anii următori:*

Acum intră în scenă un mare număr de oameni noi, tineri sosiți din Paris, oameni cari au debutat în ultimele Camere ale lui Ion Brătianu, cât și alții cari veneau de prin fundul Moldovei, uitați prin cei 12 ani de guvernare brătienistă.

Toată generația care astăzi este bătrână, care constituie astăzi generația oamenilor trecuți de maturitate și din care mulți au și murit, apare la locurile dintâi și va ocupa întâietățile politice timp de 25 de ani.

Aceștia sunt: Tache Ionescu, Gheorghe Panu, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea, Alexandru Djuvara, Vasile Morțun, d-rul Istrati etc., dintre cei morți. Apoi d-nii Al. Marghiloman, C. Dissescu, C. C. Arion, Ion Grădișteanu, Al. Bădărău, dintre cei cari mai trăiesc.

Iar dintre cei mai bătrâni cari aveau situații politice mai dinainte, țin scena în tot timpul acesta – până în ultimii patru-cinci ani – din ei: Gheorghe Cantacuzino, generalul Gheorghe Manu, Petre Carp, Theodor Rosetti, Titu Maiorescu, Menelas Ghermani, Constantin Ollănescu, Alexandru Lahovary, generalul Iacob Lahovary, Ion Lahovary, prințul Al. Știrbei, Gr. Păucescu.

Toți oamenii aceștia, tineri sau bătrâni, în număr de 25, plus cei mai bătrâni, ca Lascăr Catargiu și generalul Ion Florescu, plus liberalii dizidenți coalizați cu conservatorii cari erau: Gheorghe Vernescu, Pache Protopopescu, Nicolae Blaremburg, Ilarie Isvoranu, G. Dem. Teodorescu, Nicolae Fleva etc. etc. au trecut prin numeroasele guverne conservatoare. Afară, bineînțeles, de Al. Djuvara și V. G. Morțun, cari au fost numai miniștri liberali și afară de Pache Protopopescu și de Gheorghe Panu, cari n-au fost niciodată miniștri.³⁹

Panu a fost cel mai maltratată și cel mai nedreptățit. (*Id, ibid*)

³⁸ Generalul George Manu va fi prim-ministru conservator în 1889-1891, iar Gh.C. Cantacuzino în două rânduri: 1899-1900 și 1904-1907.

³⁹ Iarăși o enumerare destul de amestecată și de incompletă, în care apar oameni politici care-și încheie cariera (uneori și viața) până la 1900, alături de alții ce se afirmă către începutul secolului nostru, până în anii războiului mondial din 1914-1918 și care vor apărea ca personaje de primul și al doilea plan, mai cu seamă în volumele următoare ale serialului memorialistic elaborat de Constantin Bacalbașa. V. Gh. Morțun a fost primul deputat social-democrat ales în Parlamentul României (întâia oară în ianuarie 1888).

II. Documentar

A. CRONOLOGIA GUVERNELOR ROMÂNIEI

(1871-1888)

Cronologia de față prezintă succesiunea și componența guvernelor României în perioada la care se referă Constantin Bacalbașa în primele trei volume ale amintirilor sale reeditate de noi acum. Ea a fost realizată pe baza consultării nemijlocite a *Monitorului oficial al României*, așa cum am menționat, prin trimiteri bibliografice, după fiecare informație. Am înregistrat, în dreptul datei când a fost instalat fiecare guvern, componența lui inițială precum și – cu litere cursive – toate modificările intervenite pe parcurs la conducerea fiecărui departament în parte. Pentru a sugera dinamica remanierilor ministeriale am menționat în continuare, în dreptul datei când s-au produs, amplificând informația, toate înlocuirile sau titularizările de miniștri (în cazul interimatelor), notând și cauzele care au determinat înlocuirile (de cele mai multe ori demisii), potrivit decretului oficial. Numele miniștrilor și titulatura ministerelor (Ministerul „de Rezel” – de pildă) sunt reproduse întocmai după textul publicat în *Monitorul oficial*; am indicat întotdeauna, în paranteză, după aceleași surse, și locul unde a fost emis fiecare decret de numire (îndeosebi București dar și Sinaia, reședința de vară a regelui Carol I ș.a.).

Am considerat – în divergență cu alți cercetători – că mandatul guvernului (sau al ministrului) înlocuit încetează în aceeași zi când a fost emis decretul privind numirea noului cabinet sau ministru. Este neîndoielnic faptul că guvernul și implicit fiecare ministru din componența acestuia și-au exercitat atribuțiile – indiferent de data când au demisionat – până în ziua când a fost numit oficial noul minister sau ministru. De altfel fiecare decret de numire a noului prim-ministru este semnat de principele (regele) Carol și contrasemnat de fostul prim-ministru. Astfel, decretul privind numirea lui Lascăr Catargiu ca președinte al Consiliului de Miniștri la 11/23 martie 1871 este semnat de principele Carol și de către Ion Ghica, „ministru-președinte” (MOF., nr. 57, 13/25 martie 1871, p. 335), deci de fostul prim-ministru. P.S. Aurelian, ministru la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice, înlocuit la 23 iunie/5 iulie 1884 cu Gh. Chițu, semnează acte ale ministerului la care era titular purtând aceeași dată de 23 iunie 1884 (MOF., nr. 69, 29 iunie/11 iulie 1884, p. 1450).

Nu am înregistrat însă, în această cronologie, numirea unor miniștri intermari pentru o perioadă determinată, când înlocuiau titulari plecați în concediu sau în misiune în țară sau străinătate, bolnavi etc.

Pentru edificarea cititorului de astăzi, care nu are acces la vechile colecții ale *Monitorului oficial*, reproducem, la începutul acestei cronologii, numai cu caracter exemplificator, în întregime, două decrete, unul privind numirea guvernului Lascăr Catargiu (11/13 martie 1871), celălalt referitor la un interimat de scurtă durată, la ministerele de Externe și de Finanțe (7/19 aprilie 1871).

Cititorii care doresc să confrunte informațiile noastre cu alte surse demne de încredere le recomandăm lucrarea de excepțională valoare documentară, recent apărută, care ne-a parvenit prin bunăvoința prietenului nostru Marcel Popa în timp ce efectuam ultimele corecturi la acest volum: Ion Mamina, *Monarhia constituțională în România*. Enciclopedie politică, 1866-1938, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 303-310.

1871 11/23 martie. Demisia ministerului Ion Ghica și numirea ministerului Lascăr Catargiu (reproducem textul integral al decretelor):

„*Partea oficială*

București, 12 martiu

CAROL I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Domn al Românilor,
La toți de față și viitori, sănătate!

Văzând demisiunea ce ne-a înfățișat d. Ion Ghica din funcțiunea de președinte al Consiliului nostru de miniștri și secretar de Stat la Departamentul de Interne

Am decretat și decretăm ce urmează:

Art. I. Demisiunea d-lui Ion Ghica este primită.

Art. II. D. Lascăr Catargiu este numit președinte al Consiliului nostru de miniștri și ministru de Interne.

Art. III. Președintele Consiliului nostru de miniștri este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui decret.

Dat în București la 11 martiu 1871

CAROL

Ministru președinte,

Ion Ghica

Nr. 529“

(MOF., nr. 57, 13/25 martie 1871, p. 335).

„CAROL I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Domn al Românilor,
La toți de față și viitori, sănătate!

Văzând demisiunea ce ne-au înfățișat miniștrii noștri secretari de Stat; Având în vedere decretul nostru de astăzi sub nr. 529,

Am decretat și decretăm ce urmează:

Art. I. Demisiunea Ministerului este primită.

7

Art. II. Sunt numiți miniștrii noștri secretari de Stat:
 D. general Chr. Tell, la Departamentul de Rezel,
 D. George Costa-Foru, la Departamentul de Externe și ad-interim la
 Culte și Instrucțiune Publică,
 D. Petru Mavrogheni, la Departamentul Finanțelor,
 D. Nicolae Krețulescu, la Departamentul Justiției și ad-interim la
 Lucrările Publice.
 Președintele Consiliului nostru de Miniștri este însărcinat cu aducerea
 la îndeplinire a acestui decret.
 Dat în București, la 11 martiu 1871.

CAROL

Ministru președinte,
 Lascar Catargiu No. 530"
 (MOF., nr. 57, 13/25 martie 1871, p. 335).

Componenta guvernului (11/23 martie 1871 – 4/16 aprilie 1876):

Președintele Consiliului de Miniștri: Lascar Catargiu;

Ministru de Interne: Lascar Catargiu (11/23 martie 1871 – 4/16 aprilie 1876);

Ministru de Externe: George Costa-Foru (11/23 martie 1871 – 27 aprilie/9 mai 1873); Lascar Catargiu (ad-interim, 27 aprilie/9 mai 1873 – 28 aprilie/10 mai 1873); Vasile Boerescu (28 aprilie/10 mai 1873 – 7/19 noiembrie 1875); Lascar Catargiu (ad-interim, 7/19 noiembrie 1875 – 30 ianuarie/11 februarie 1876); Ion Bălăceanu (30 ianuarie/11 februarie 1876 – 4/16 aprilie 1876);

Ministru de Finanțe: Petru Mavrogheni (11/23 martie 1871 – 7/19 ianuarie 1875), G.Gr. Cantacuzino (7/19 ianuarie 1875 – 30 ianuarie/11 februarie 1876); Ioan Strat (30 ianuarie/11 februarie 1876 – 31 martie/12 aprilie 1876); Petre P. Carp (ad-interim, 31 martie/12 aprilie 1876 – 4/16 aprilie 1876);

Ministrul Justiției: Nicolae Krețulescu (11/23 martie 1871 – 8/20 iunie 1871); George Costa-Foru (ad-interim, 8-20 iunie 1871 – 28 octombrie/9 noiembrie 1872); Manolache Costache Epureanu (28 octombrie/9 noiembrie 1872 – 31 martie/12 aprilie 1873); general Christian Tell (ad-interim, 31 martie/12 aprilie 1873 – 25 octombrie/6 noiembrie 1873); Alex. N. Lahovary (25 octombrie/6 noiembrie 1873 – 4/16 aprilie 1876);

Ministrul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice: Nicolae Krețulescu (ad-interim, 11/23 martie 1871 – 8/20 iunie 1871; titular, 8/20 iunie 1871 - 16/28 decembrie 1873); George Gr. Cantacuzino (16/28 decembrie 1873 – 7/19 ianuarie 1875); Teodor Rosetti (7/19 ianuarie 1875 – 31 martie/12 aprilie 1876); Al. Lahovary (ad-interim, 31 martie/12 aprilie 1876 – 4/16 aprilie 1876);

Ministru „de Rezel”: general Christian Tell (11/23 martie 1871 – 14/26 martie 1871); general Ioan Em. Florescu (14/26 martie 1871 – 4/16 aprilie 1876);

Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice: George Costa-Foru (ad-interim, 11/23 martie 1871 – 14/26 martie 1871); general Christian Tell (14/26 martie

1871 – 9/21 ianuarie 1874); Vasile Boerescu (ad-interim, 9/21 ianuarie 1874 - 7/19 aprilie 1874); Titu Maiorescu (7/19 aprilie 1874 – 30 ianuarie/11 februarie 1876); Petru P. Carp (30 ianuarie/11 februarie 1876 – 4/16 aprilie 1876).

14/26 martie. Generalul Christian Tell – ministru „de Rezel” – trece în „vacantul post” de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice; generalul Ioan Em. Florescu este numit ministru la „Departamentul Rezelului” (București, 14 martie 1871; MOF., nr. 59, 16/28 martie 1871, p. 343).

7/19 aprilie. Reproducem– pentru exemplificare – textul integral al decretului de numire al unor miniștri ad-interim:

„Partea oficială

București, 7 aprilie

CAROL I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Domn al Românilor,
La toți de față și viitori, sănătate!

D. G. Costa-Foru, ministru nostru de Esterne și însărcinat provizoriu cu interimul Ministerului Finanțelor, având a ne însoți la Iași,

Am decretat și decretăm ce urmează: --

Art. I. D. general I. Em. Florescu, ministru nostru la Rezel, este însărcinat cu interimul Ministerului de Esterne și d. general Chr. Tell, ministru nostru la Culte, este însărcinat cu interimul Finanțelor, până la întoarcerea titularului la post.

Art. II. Președintele Consiliului Nostru de Miniștri este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui decret.

Dat în București, la 7 aprilie 1871.

CAROL

Ministru-președinte

L. Catargiu

No. 738”

(MOF., nr. 76, 8/20 aprilie 1871, p. 453).

8/20 iunie. Nicolae Krețulescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Justiției și ad-interim la Ministerul Lucrărilor Publice se confirmă definitiv – la cerere – ministru al Lucrărilor Publice. George Costa-Foru, ministru secretar de Stat la Departamentul „Trebilor Străine” este însărcinat cu interimatul Ministerului Justiției (București, 8 iunie 1871; MOF., nr. 124, 9/21 iunie 1871, p. 665).

1872 28 octombrie/9 noiembrie. Interimatul lui G. Costa-Foru la Ministerul Justiției încetează; este numit ministru al Justiției Manolake Kostaki [Epureanu] (București, 28 octombrie 1872; MOF., nr. 240, 29 octombrie/10 noiembrie 1872, p. 1315).

1873 31 martie/12 aprilie. Manolake Kostake [Epureanu] își dă demisia din postul de ministru secretar de Stat la Ministerul Justiției. Generalul

Chr. Tell, ministru secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice este însărcinat cu „interimul“ Ministerului Justiției (București, 31 martie 1873; MOF., nr. 74, 1/13 aprilie 1873, p. 591).

27 aprilie/9 mai. George Costa-Foru demisionează din postul de ministru secretar de Stat la Departamentul „Trebilor Străine“. Lascar Catargiu, președintele Consiliului Miniștrilor și ministru de Interne este însărcinat cu „interimul“ Ministerului „Trebilor Străine“ (București, 27 aprilie 1873; MOF., nr. 92, 28 aprilie/10 mai 1873, p. 673).

28 aprilie/10 mai. Interimatul lui Lascar Catargiu la Ministerul de Externe încetează. Este numit ministru secretar de Stat la Departamentul „Trebilor Străine“ B. [Basile, deci Vasile] Boerescu (București, 28 aprilie 1873; MOF., nr. 94, 1/13 mai 1873, p. 677).

25 octombrie/6 noiembrie. Interimatul generalului Chr. Tell la ministerul Justiției încetează; Alexandru N. Lahovary este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Justiției (București, 25 octombrie 1873; MOF., nr. 233, 26 octombrie/7 noiembrie 1873, p. 2159).

16/28 decembrie. N. Krețulescu primind „sarcina“ de reprezentant al României la Berlin, George Gr. Cantacuzino este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice (București, 16 decembrie 1873; MOF., nr. 274, 18/30 decembrie 1873, p. 2367).

1874 9/21 ianuarie. Generalul Chr. Tell demisionând din postul de ministru secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice. B.Boerescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine este însărcinat cu interimatul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (București, 9 ianuarie 1874; MOF., nr. 8, 11/23 ianuarie 1874, p. 41).

7/19 aprilie. Interimatul lui B. Boerescu la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice încetează. Titu Maiorescu este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice (București, 7 aprilie 1874; MOF., nr. 79, 9/21 aprilie 1874, p. 531).

1875 7/19 ianuarie. P.Mavrogheni demisionând din postul de ministru de Finanțe. G. Gr. Cantacuzino, ministru al Lucrărilor Publice este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Finanțelor. Teodor Rosetti, membru al Înaltei Curți de Casațiune, este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice (București, 7 ianuarie 1875; MOF., nr. 5, 9/21 ianuarie 1875, p. 65).

7/19 noiembrie. B. Boerescu demisionează din postul de ministru al Afacerilor Externe. L. Catargiu, președintele Consiliului miniștrilor și ministru de Interne, este însărcinat cu „interimul“ Ministerului

Afacerilor Străine (București, 7 noiembrie 1875; MOF., nr. 248, 8/20 noiembrie 1875, p. 5989).

1876 30 ianuarie/11 februarie. G. Gr. Cantacuzino și T. Maiorescu demisionează din posturile de ministru de Finanțe și, respectiv, de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Sunt numiți: Ioan Strat, ministru de Finanțe; Petru P. Carp, la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice și Ioan Bălăceanu („fost agent al României“), ministru al Afacerilor Străine, interimatul lui Lascar Catargiu la acest departament încetând (București, 30 ianuarie 1876; MOF., nr. 24, 1/13 februarie 1876, p. 585).

31 martie/12 aprilie. Teodor Rosetti fiind numit (prin decretul nr. 563 din 31 martie 1876) membru al Înaltei Curți de Casațiune și de Justiție, Al. Lahovari, ministru de Justiție, este însărcinat cu „interimul“ Departamentului Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice. Prin același decret, Petru P. Carp, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice este numit ministru ad-interim de Finanțe, în locul lui Ioan Strat, aflat în concediu de la 10/22 martie 1876 (București, 31 martie 1876; MOF., nr. 73, 1/13 aprilie 1876, p. 1977).

4/16 aprilie. Demisia guvernului Lascar Catargiu este primită. Generalul de divizie I.E. Florescu este numit președinte al Consiliului Miniștrilor, ministru secretar de Stat la Departamentul de „Rezbel“ și ad-interim la Departamentul de Interne (București, 4 aprilie 1876; MOF., nr. 77, 5/17 aprilie 1876, p. 2049); sunt numiți miniștri secretari de Stat: gen. Christian Tell, la Finanțe, Dimitrie Paul Vioreanu¹ la Justiție; Dimitrie Corne, la Departamentul „Trebilor Străine“; Al. Orăscu, la Culte și Instrucțiune Publică, general Tobias Gherghel, la Lucrări Publice (București, 4 aprilie 1876; MOF., nr. 77, 5/17 aprilie 1876, p. 2049-2050). În continuare, componența guvernului (4/16 aprilie 1876 – 27 aprilie/9 mai 1876) va fi aceea menționată mai sus, cu o singură modificare, intervenită la 24 aprilie/6 mai 1876 – înregistrată mai jos:

24 aprilie/6 mai. Dimitrie P. Vioreanu, ministrul Justiției demisionează. Dimitrie Corne, ministru al „Trebilor Străine“ este însărcinat cu „interimul“ Ministerului Justiției (București, 24 aprilie 1876; MOF., nr. 92, 27 aprilie/9 mai 1876, p. 2313).

27 aprilie/9 mai. Guvernul general I. Em. Florescu demisionează. Manolache Kostaki [Epureanu] este numit președinte al Consiliului Miniștrilor și ministru secretar de Stat la Departamentul Lucrărilor Publice; sunt numiți miniștri secretari de Stat: Mihail Kogălniceanu, la Departamentul „Trebilor Străine“; Ioan Brătianu, la Finanțe; G. Vernescu, la Interne; colonel G. Slăniceanu, la „Rezbel“; G. Chițu, la

¹ În decretul de numire a miniștrilor, numele este transcris greșit: Paul Vioreanu. În numărul următor al MOF. (78, 7/19 aprilie 1876, p. 2056), se face precizarea că numele corect al ministrului de Justiție este Dimitrie P. Vioreanu, nu Paul Vioreanu, „cum s-a publicat“.

Culte și Instrucțiune Publică; Mihail Ferichide, la Justiție (București, 27 aprilie 1876; MOF., nr. 93, 28 aprilie/10 mai 1876, p. 2337). Guvernul a funcționat în această componență, fără nici o schimbare, până la 24 iulie/5 august 1876.

24 iulie/5 august. Guvernul Manolache Costache Epureanu demisionând, Ion C. Brătianu este numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru secretar de Stat la Departamentul Finanțelor; sunt numiți miniștri secretari de Stat: George D. Vernescu, la Interne; Dimitrie Sturdza, la Lucrări Publice; colonel G. Slăniceanu, la „Rezbel“; G. Chițu, la Culte și Instrucțiune Publică; Nicolae Ionescu, la Departamentul Afacerilor Străine; Eugeniu Stătescu, la Justiție (București, 24 iulie 1876; MOF., nr. 163, 25 iulie/6 august 1876, p. 4059).

Componența guvernului (24 iulie/5 august 1876 – 25 noiembrie/7 decembrie 1878):

Președintele Consiliului de Miniștri: *Ion C. Brătianu.*

Ministru de Interne: *George D. Vernescu (24 iulie/5 august 1876 - 27 ianuarie/8 februarie 1877); I. C. Brătianu (27 ianuarie/8 februarie 1877 - 26 mai/7 iunie 1878); C. A. Rosetti (26 mai/7 iunie 1878 - 17/29 noiembrie 1878); M. Kogălniceanu (ad-interim, 17/29 noiembrie 1878 - 25 noiembrie/7 decembrie 1878);*

Ministrul Afacerilor Străine: *Nicolae Ionescu (24 iulie/5 august 1876 - 25 martie/6 aprilie 1877); I. Câmpineanu (ad-interim, 25 martie/6 aprilie 1877 - 3/15 aprilie 1877); M. Kogălniceanu (3/15 aprilie 1877 - 25 noiembrie/7 decembrie 1878);*

Ministru de Finanțe: *Ion C. Brătianu (24 iulie/5 august 1876 - 27 ianuarie/8 februarie 1877); Dimitrie Sturdza (27 ianuarie/8 februarie 1877 - 21 februarie/5 martie 1877); Ioan C. Brătianu (ad-interim, 21 februarie/5 martie 1877 - 20 august/1 septembrie 1877); Ioan Câmpineanu (ad-interim, 20 august/1 septembrie 1877 - 23 septembrie/5 octombrie 1877); titular, 23 septembrie/5 octombrie 1877 - 25 noiembrie/7 decembrie 1878);*

Ministrul Justiției: *Eugeniu Stătescu (24 iulie/5 august 1876 - 27 ianuarie/8 februarie 1877); Ioan Câmpineanu (27 ianuarie/8 februarie 1877 - 23 septembrie/5 octombrie 1877); Eugeniu Stătescu (23 septembrie/5 octombrie 1877 - 25 noiembrie/7 decembrie 1878);*

Ministrul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice: *Dimitrie Sturdza (24 iulie/5 august 1876 - 5/17 ianuarie 1877); George D. Vernescu (ad-interim, 5/17 ianuarie 1877 - 27 ianuarie/8 februarie 1877); Ioan Docan (27 ianuarie/8 februarie 1877 - 21 august/2 septembrie 1877); P.S. Aurelian (21 august/2 septembrie 1877 - 26 mai/7 iunie 1878); I. C. Brătianu (26 mai/7 iunie 1878 - 25 noiembrie/7 decembrie 1878);*

Ministru de „Rezel”: colonel G. Slăniceanu (24 iulie/5 august 1876 - 2/14 aprilie 1877); general de brigadă Al. Cernat (2/14 aprilie 1877 - 20 august/1 septembrie 1877); I. C. Brătianu (ad-interim, 20 august/1 septembrie 1877 - 17/29 martie 1878); general de divizie Al. Cernat (17-29 martie 1878 - 25 noiembrie/7 decembrie 1878);

Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice: G. Chițu (24 iulie/5 august 1876 - 31 octombrie/12 noiembrie 1878); I. C. Brătianu (ad-interim, 31 octombrie/12 noiembrie 1878 - 25 noiembrie/7 decembrie 1878).

1877 5/17 ianuarie. Dimitrie Sturdza, ministru al Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice își dă demisia; George D. Vernescu, ministrul de Interne, este însărcinat cu interimatul ministerului respectiv (București, 5 ianuarie 1877; MOF., nr. 4, 6/18 ianuarie 1877, p. 81).

27 ianuarie/8 februarie. George D. Vernescu demisionând din postul de ministru de Interne și ad-interim la Lucrări Publice, iar Eugeniu Stătescu din cel de ministru al Justiției, Ioan C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Finanțe „trece” la Ministerul de Interne, fiind numiți: Ioan Docan, la Departamentul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice; Dimitrie Sturdza, la Finanțe și Ioan Câmpineanu, la Justiție (București, 27 ianuarie 1877; MOF., nr. 21, 28 ianuarie/9 februarie 1877, p. 653).

21 februarie/5 martie. Dimitrie Sturdza, ministru al Finanțelor, își dă demisia; Ioan C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Interne este însărcinat cu „interimul” Ministerului Finanțelor (București, 21 februarie 1877; MOF., nr. 41, 22 februarie/6 martie 1877, p. 1353).

25 martie/6 aprilie. N. Ionescu, ministru al Afacerilor Străine, demisionând; I. Câmpineanu, ministru de Justiție, este însărcinat cu „interimul” Ministerului Afacerilor Străine (București, 25 martie 1877; MOF., nr. 70, 31 martie/12 aprilie 1877, p. 2195).

2/14 aprilie. Colonel G. Slăniceanu, ministru de „Rezel”, demisionază. Generalul de brigadă Al. Cernat este numit ministru secretar de Stat la Departamentul de „Rezel” (București, 2 aprilie 1877; MOF., nr. 73, 3/15 aprilie 1877, p. 2255).

3/15 aprilie. M. Kogălniceanu este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine; interimatul lui I. Câmpineanu la acest minister încetează (București, 3 aprilie 1877; MOF., nr. 74, 4/16 aprilie 1877, p. 2279).

20 august/1 septembrie. Generalul Al. Cernat fiind numit „comandant al armatei române de operațiune”, pe timpul cât „va lipsi peste frontieră”, Ioan C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri, este

însărcinat cu interimatul Ministerului de „Rezbel“ (Corabia, 20 august 1877; MOF., nr. 190, 24 august/5 septembrie 1877, p. 5175). „Pe timpul“ cât Ioan C. Brătianu „va ține“ interimatul Ministerului de „Rezbel“, I. Câmpineanu, ministru de Justiție este însărcinat cu interimatul Ministerului de Finanțe (Corabia, 20 august 1877; MOF., nr. 193, 27 august/8 septembrie 1877, p. 5231).

21 august/2 septembrie. Ioan Docan, ministru al Lucrărilor Publice, demisionează; P.S. Aurelian este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice (Turnu-Măgurele, 21 august 1877; MOF., nr. 190, 24 august/5 septembrie 1877, p. 5175).

23 septembrie/5 octombrie. I. Câmpineanu, ministru de Justiție și ad-interim la Finanțe este numit „definitiv“ ministru de Finanțe; Eugeniu Stătescu este numit ministru al Justiției (Verbicea², 23 septembrie 1877; MOF., nr. 216, 25 septembrie/7 octombrie 1877, p. 5623).

1878 17/29 martie. Generalul de divizie A. Cernat întorcându-se în țară „de peste frontieră“ își reia postul de ministru secretar de Stat la Departamentul de „Rezbel“; interimatul lui I.C. Brătianu la acest minister încetează (București, 17 martie 1878; MOF., nr. 63, 18/30 martie 1878, p. 1797).

26 mai/7 iunie. P.S. Aurelian, ministru al Lucrărilor Publice, își dă demisia. Ioan C. Brătianu, președintele Consiliului Miniștrilor și ministru de Interne „trece“ la Departamentul Lucrărilor Publice. C.A. Rosetti, președintele Adunării Deputaților, este numit ministru secretar de Stat la Departamentul de Interne (București, 26 mai 1878; MOF., nr. 116, 27 mai/8 iunie 1878, p. 3191).

31 octombrie/12 noiembrie. G. Chițu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice demisionează; I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Lucrărilor Publice este însărcinat cu interimatul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (București, 31 octombrie 1878; MOF., nr. 243, 1/13 noiembrie 1878, p. 6013).

17/29 noiembrie. C.A. Rosetti, ministru secretar de Stat la Departamentul de Interne, își dă demisia; M. Kogălniceanu, ministru al Afacerilor Străine este însărcinat cu interimatul Ministerului de Interne (București, 17 noiembrie 1878; MOF., nr. 257, 18/30 noiembrie 1878, p. 7193).

² Verbița, localitate din sud-vestul județului Dolj, nu departe de Dunăre.

25 noiembrie/7 decembrie. Guvernul I.C. Brătianu demisionează. Tot Ioan C. Brătianu este numit președinte al Consiliului de Miniștri, ministru secretar de Stat la Departamentul de Interne și ad-interim la „Rezbel“. Sunt numiți: Dimitrie Sturdza, la Departamentul Finanțelor; Ioan Câmpineanu, la Departamentul Afacerilor Străine; Eugeniu Stătescu, la Departamentul Justiției; Mihail Ferichide, la Departamentul Lucrărilor Publice și G. Cantili, la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice (București, 25 noiembrie 1878; MOF., nr. 263, 26 noiembrie/8 decembrie 1878, p. 7345).

Guvernul se menține în componența notată mai sus până la 11/23 iulie 1879, cu o singură modificare, menționată în continuare:

1879 8/20 ianuarie. Colonelul N. Dabija este numit ministru secretar de Stat la Departamentul de „Rezbel“ în postul vacant (ad-interim fusese I.C. Brătianu) (București, 8 ianuarie 1879; MOF., nr. 6, 9/21 ianuarie 1879, p. 81).

11/23 iulie. Guvernul I.C. Brătianu demisionează. Tot I.C. Brătianu este numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru secretar de Stat la Departamentul Lucrărilor Publice. Ceilalți miniștri: M. Kogălniceanu, la Interne; N. Krețulescu, la Culte și Instrucțiune Publică; D. Sturdza, la Finanțe; B. Boerescu, la Afaceri Străine; colonel D. Lecca, la „Rezbel“; Anastase Stolojan, la Justiție (București, 11 iulie 1879; MOF., nr. 158, 12/24 iulie 1879, p. 3801).

Componența guvernului (11/23 iulie 1879 – 10/22 aprilie 1881):

Președintele Consiliului de Miniștri: I.C. Brătianu;

Ministru de interne: M. Kogălniceanu (11/23 iulie 1879 - 17/29 aprilie 1880); I.C. Brătianu (ad-interim, 17/29 aprilie 1880 – 15/27 iulie 1880); A. Stolojan (ad-interim, 15/27 iulie 1880 – 20 iulie/1 august 1880); Al. Teriachiu (20 iulie/1 august 1880 – 10/22 aprilie 1881).

Ministrul Afacerilor Străine: B. Boerescu (11/23 iulie 1879 – 10/22 aprilie 1881);

Ministru de Finanțe: D.A. Sturdza (11/23 iulie 1879 – 16/28 februarie 1880); I.C. Brătianu (ad-interim, 16-28 februarie 1880 – 25 februarie/8 martie 1880); I. Câmpineanu (25 februarie/8 martie 1880 – 15/27 iulie 1880); I.C. Brătianu (ad-interim, 15/27 iulie 1880 – 24 octombrie/5 noiembrie 1880; titular, 24 octombrie/5 noiembrie 1880 – 10/22 aprilie 1881);

Ministrul Justiției: Anastase Stolojan (11/23 iulie 1879 – 29 iulie/11 august 1880); Dimitrie Giani (29 iulie/11 august 1880 – 10/22 aprilie 1881);

Ministrul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice: I.C. Brătianu (11/23 iulie 1879 – 24 octombrie/5 noiembrie 1880); colonel N. Dabija (24 octombrie/5 noiembrie 1880 – 10/22 aprilie 1881);

Ministru de „Rezbel“: colonel, apoi general D. Lecca (11/23 iulie 1879 – 29 aprilie/11 mai 1880); general G. Slăniceanu (29 aprilie/11 mai 1880 – 10/22 aprilie 1881);

Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice: N. Krețulescu (11/23 iulie 1879 – 22 ianuarie/3 februarie 1880); B. Boerescu (ad-interim, 22 ianuarie/3 februarie 1880 – 20 iulie/1 august 1880); Vasile Conta (20 iulie/1 august 1880 – 10/22 aprilie 1881).

1880 22 ianuarie/3 februarie. N. Krețulescu, ministru Secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice își dă demisia; B. Boerescu, ministru al Afacerilor Străine este însărcinat cu interimatul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (București, 22 ianuarie 1880; MOF., nr. 19, 24 ianuarie/5 februarie 1880, p. 409).

16/28 februarie. Dimitrie Sturdza, ministru secretar de Stat la Departamentul de Finanțe își dă demisia; Ioan C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Lucrărilor Publice este însărcinat cu interimatul Ministerului de Finanțe (București, 16 februarie 1880; MOF., nr. 39, 17/29 februarie 1880, p. 991).

25 februarie/8 martie. Ioan Câmpineanu este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Finanțelor; interimatul lui I.C. Brătianu încetează (București, 25 februarie 1880; MOF., nr. 46, 26 februarie/9 martie 1880, p. 1213).

17/29 aprilie. M. Kogălniceanu, ministru de Interne își dă demisia; I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Lucrărilor Publice este însărcinat cu interimatul Ministerului de Interne (București, 17 aprilie 1880; MOF., nr. 91, 18/30 aprilie 1880, p. 2813).

29 aprilie/11 mai. Generalul³ D. Lecca, ministru de „Rezbel“, demisionează; generalul G. Slăniceanu este numit ministru secretar de Stat la Departamentul de „Rezbel“ (București, 29 aprilie 1880; MOF., nr. 98, 30 aprilie/12 mai 1880, p. 2941).

15/27 iulie. I. Câmpineanu, ministrul Finanțelor, demisionează⁴ Ioan C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Lucrărilor Publice este însărcinat cu interimatul Ministerului de Finanțe, iar A. Stolojan cu acela al Ministerului de Interne (interimat asigurat până atunci de I.C. Brătianu) (Sinaia, 15 iulie 1880; MOF., nr. 158, 16/28 iulie 1880, p. 8405).

³ Colonelul D. Lecca fusese înaintat la gradul de general cu puțin timp în urmă: „D. colonel Dimitrie Lecca. în acest grad de la 1868, august 12, ministrul nostru de Rezbel – se înaintează la gradul de general de brigadă în corpul ofițerilor de rezervă“ (București, 9 aprilie 1880; MOF., nr. 85, 11/23 aprilie 1880, p. 2621).

⁴ În aceeași zi, I. Câmpineanu va fi numit guvernator al Băncii Naționale (Sinaia, 15 iulie 1880; MOF., nr. 159, 17/29 iulie 1880, p. 8429).

20 iulie/1 august. Sunt numiți miniștri secretari de Stat: Al. Teriachiu la Departamentul de Interne (ad-interim fusese A. Stolojan) și Vasile Conta la Culte și Instrucțiune Publică (ad-interim fusese B. Boerescu) (București, 20 iulie 1880; MOF., nr. 163, 22 iulie/3 august 1880, p. 8525).

29 iulie/11 august. A. Stolojan își dă demisia din postul de ministru al Justiției; Dimitrie Giani este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Justiției (Sinaia, 29 iulie 1880; MOF., nr. 173, 2/14 august 1880, p. 4765).

24 octombrie/5 noiembrie. I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, ministru al Lucrărilor Publice și ad-interim la Finanțe, trece „definitiv” la Finanțe; colonel N. Dabija este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Lucrărilor Publice în locul lui I.C. Brătianu (București, 24 octombrie 1880; MOF., nr. 240, 25 octombrie/6 noiembrie 1880, p. 7201).

1881 10/22 aprilie. Guvernul I.C. Brătianu demisionând; Dimitrie Brătianu este numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine. Componența guvernului: general G. Slăniceanu, la „Rezbel”; Eugenie Stătescu, la Interne; colonel N. Dabija, la Lucrări Publice și ad-interim la Finanțe; M. Ferechide, la Justiție; V. Alexandrescu - Urechia, la Culte și Instrucțiune Publică (București, 10 aprilie 1881; MOF., nr. 10 11/23 aprilie 1881, p. 387). Componența guvernului rămâne neschimbată, până la demisia sa (9/21 iunie 1881), cu singura excepție a nominalizării ministrului de Finanțe, menționată în continuare.

11/23 aprilie. Dimitrie Sturdza este numit ministru secretar de Stat la Departamentul de Finanțe. Interimatul colonelului N. Dabija la acest minister va continua până la întoarcerea titularului din străinătate (București, 11 aprilie 1881; MOF., nr. 11, 12/24 aprilie 1881, p. 411).

28 aprilie/10 mai. Dimitrie Sturdza, ministru de Finanțe, „sosind la post”, interimatul colonelului N. Dabija la acest minister încetează „de astăzi 28 aprilie” (București, 28 aprilie 1881; MOF., nr. 22, 29 aprilie/11 mai 1881, p. 723).

9/21 iunie. Guvernul Dimitrie Brătianu demisionează. Ion C. Brătianu este numit președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de Finanțe și ad-interim la „Rezbel”. Ceilalți miniștri: C.A. Rosetti, la Departamentul de Interne; Eugenie Stătescu, la Afaceri Străine; M. Pherekyde, la Justiție; colonel N. Dabija, la Lucrări Publice; V.A. Urechia, la Culte și Instrucțiune Publică (București, 9 iunie 1881; MOF., nr. 54, 10/22 iunie 1881, p. 1747).

Componența guvernului (9/21 iunie 1881 – 23 martie/4 aprilie 1888):
Președintele Consiliului de Miniștri: I.C. Brătianu;

Ministru de Interne: C.A. Rosetti (9/21 iunie 1881 – 25 ianuarie/6 februarie 1882); I.C. Brătianu (25 ianuarie/6 februarie 1882 – 1/13 august 1882); G. Chițu (1/13 august 1882 – 23 iunie/5 iulie 1884); I.C. Brătianu (23 iunie/5 iulie 1884 – 29 aprilie/11 mai 1887); general Radu Mihai (29 aprilie/11 mai 1887 – 1/13 martie 1888); C. Nacu (ad-interim, 1/13 martie 1888 - 23 martie/4 aprilie 1888);

Ministrul Afacerilor Străine: Eugeniu Stătescu (9/21 iunie 1881 - 1/13 august 1882); D.A. Sturdza (1/13 august 1882 - 2/14 februarie 1885); I. Câmpineanu (2/14 februarie 1885 - 28 octombrie/9 noiembrie 1885); I.C. Brătianu (ad-interim, 28 octombrie/9 noiembrie 1885 - 16/28 decembrie 1885); M. Ferekyde (16/28 decembrie 1885 - 23 martie/4 aprilie 1888);

Ministrul de Finanțe: I.C. Brătianu (9/21 iunie 1881 – 1/13 decembrie 1881); G. Chițu (1/13 decembrie 1881 – 25 ianuarie/6 februarie 1882); G. Lecca (25 ianuarie/6 februarie 1882 – 30 august/11 septembrie 1885); C. Nacu (ad-interim, 30 august/11 septembrie 1885 – 16/28 decembrie 1885; titular, 16/28 decembrie 1885 – 1/13 martie 1888); D.A. Sturdza (1/13 martie 1888 – 23 martie/4 aprilie 1888);

Ministrul Justiției: M. Pherekyde (9/21 iunie 1881 – 16/28 noiembrie 1881); Eugeniu Stătescu (ad-interim, 16/28 noiembrie 1881 – 25 ianuarie/6 februarie 1882); G. Chițu (25 ianuarie/6 februarie 1882 – 1/13 august 1882); Eug. Stătescu (1/13 august 1882 – 1/13 octombrie 1883); G. Chițu (ad-interim, 1/13 octombrie 1883 – 15/27 noiembrie 1883); N. Voinov (15/27 noiembrie 1883 - 14/26 ianuarie 1885); I. Câmpineanu (ad-interim, 16/28 ianuarie 1885 – 2/14 februarie 1885); C. Nacu (2/14 februarie 1885 – 16/28 decembrie 1885); Eug. Stătescu (16/28 decembrie 1885 – 1/13 martie 1888); D. Giani (1/13 martie 1888 – 23 martie/4 aprilie 1888);

Ministrul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice (de la 1/13 aprilie 1883, Ministrul Lucrărilor Publice): colonel N. Dabija (9/21 iunie 1881 – 1/13 august 1884); D.A. Sturdza (ad-interim, 1/13 august 1884 – 2/14 februarie 1885); general Radu Mihai (2/14 februarie 1885 – 29 aprilie/11 mai 1887); P.S. Aurelian (29 aprilie/11 mai 1887 – 23 martie/4 aprilie 1888);

Ministrul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (înființat la 1/13 aprilie 1883): I. Câmpineanu (1/13 aprilie 1883 – 2/14 februarie 1885); Anastase Stolojan (2/14 februarie 1885 – 17/29 octombrie 1886); I.C. Brătianu (ad-interim, 17/29 octombrie 1886 – 29 aprilie/11 mai 1887); V. Gheorghian (29 aprilie/11 mai 1887 – 1/13 martie 1888); N. Gane (1/13 martie 1888 – 23 martie/4 aprilie 1888);

Ministru de „Rezbel“: I.C. Brătianu (ad-interim, 9/21 iunie 1881 – 1/13 decembrie 1881; titular: 1/13 decembrie 1881 – 25 ianuarie/6 februarie 1882); general G. Anghelescu (25 ianuarie/6 februarie 1882 – 1/13 august 1882); I.C. Brătianu (1/13 august 1882 – 23 iunie/5 iulie 1884); general Șt. Fălcoianu (23 iunie/5 iulie 1884 – 13/25 ianuarie 1886); I.C. Brătianu (ad-interim, 13/25 ia-

nuarie 1886 – 21 februarie/5 martie 1886); general Al. Anghelescu (21 februarie/5 martie 1886 – 5/17 noiembrie 1887); I.C. Brătianu (ad-interim, 5/17 noiembrie 1887 – 23 martie/4 aprilie 1888);

Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice: V.A. Urechia (9/21 iunie 1881 – 1/13 august 1882); P.S. Aurelian (1/13 august 1882 – 23 iunie/5 iulie 1884); G. Chițu (23 iunie/5 iulie 1884 – 2/14 februarie 1885); D.A. Sturdza (2/14 februarie 1885 – 1/13 martie 1888); C. Nacu (1/13 martie 1888 – 23 martie/4 aprilie 1888).

16/28 noiembrie. M. Pherekyde fiind numit „trămis extraordinar și ministru plenipotențiar“ al României la Paris, Eugeniu Stătescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine este însărcinat cu interimatul Ministerului Justiției (București, 16 noiembrie 1881; MOF., nr. 184, 17/29 noiembrie 1881, p. 5883).

1/13 decembrie. Ion C. Brătianu trece „definitiv“ la Ministerul de „Rezbel“. George Chițu este numit ministru de Finanțe în locul lui I.C. Brătianu (București, 1 decembrie 1881; MOF., nr. 196, 2/14 decembrie 1881, p. 6077).

1882 25 ianuarie/6 februarie. C.A. Rosetti, ministru de Interne, își dă demisia; I.C. Brătianu trece de la Ministerul de „Rezbel“ la cel de Interne; general G. Anghelescu este numit ministru de „Rezbel“; G. Chițu trece de la Ministerul de Finanțe la cel de Justiție, interimatul lui Eugeniu Stătescu la acest minister încetând; G. Lecca este numit ministru de Finanțe (București, 25 ianuarie 1881; MOF., nr. 238, 26 ianuarie/7 februarie 1882, p. 7889).

1/13 august. Miniștrii de „Rezbel“ (general G. Anghelescu) și al Cultelor și Instrucțiunii Publice (V.A. Urechia) își dau demisia. Ioan C. Brătianu este numit ministru de „Rezbel“; G. Chițu, ministru al Justiției, trece la Ministerul de Interne, în locul lui I.C. Brătianu; Eugeniu Stătescu, ministrul Afacerilor Străine, trece la Justiție; D. Sturdza este numit ministrul Afacerilor Străine; P.S. Aurelian este numit ministru la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice (Sinaia, 1 august 1882; MOF., nr. 101, 1/13 august 1882, p. 1689).

1883 6/18 martie. Regele Carol I promulgă „Legea pentru înființarea Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor“, votată de Adunarea Deputaților la 4/16 februarie 1883 și de Senat la 11/23 februarie 1883 (București, 6 martie 1883; MOF., nr. 293, 30 martie/11 aprilie 1883, p. 4850-4852).

1/13 aprilie. Începând cu această dată, I. Câmpineanu este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Agriculturii, Industriei,

Comerțului și Domeniilor, desprins din Ministerul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice care își continuă activitatea sub denumirea de Ministerul Lucrărilor Publice (Sestre⁵, 23 martie 1883; MOF., nr. 294, 31 martie/12 aprilie 1883, p. 4865).

1/13 octombrie. Demisia lui Eugeniu Stătescu din postul de ministru de Justiție este primită începând cu data de 1 octombrie 1883. G. Chițu, ministru secretar de Stat la Departamentul de Interne este însărcinat cu interimatul Ministerului de Justiție (Sinaia, 30 septembrie 1883; MOF., nr. 142, 1/13 octombrie 1883, p. 2986).

15/27 noiembrie. Nicolae Voinov este numit ministru secretar de Stat la Departamentul Justiției. Interimatul lui G. Chițu la acest minister încetează (Sinaia, 15 noiembrie 1883; MOF., nr. 178, 16/28 noiembrie 1883, p. 3985).

1884 23 iunie/5 iulie. P.S. Aurelian, ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice demisionează; I.C. Brătianu, ministru secretar de Stat la Departamentul de „Rezbel“ trece la Ministerul de Interne, în locul lui G. Chițu care primește portofoliul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice; generalul Șt. Fălcoianu este numit ministru de „Rezbel“ (București, 23 iunie 1884; MOF., nr. 65, 24 iunie/6 iulie 1884, p. 1361).

1/13 august. Generalul N. Dabija, ministrul Lucrărilor Publice demisionează; D. Sturdza, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine este însărcinat cu interimatul Ministerului Lucrărilor Publice (Sinaia, 1 august 1884; MOF., nr. 97, 3/15 august 1884, p. 2233).

1885 14/26 ianuarie. N. Voinov, ministrul Justiției, demisionează; I. Câmpineanu, ministru secretar de Stat la Departamentul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor este însărcinat cu interimatul Ministerului Justiției (București, 14 ianuarie 1885; MOF., nr. 224, 15/27 ianuarie 1885, p. 5153).

2/14 februarie. G. Chițu, ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, demisionează; Dimitrie Sturdza, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine trece la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, iar I. Câmpineanu, ministrul Agriculturii, Industriei, Comerțului și

⁵ Perechea regală română părăsise țara la 6/18 martie 1883, pentru a se stabili într-o stațiune balneară de pe malul Mării Mediterane, „cu climă dulce și întăritoare“, unde regina Elisabeta spera să-și restabilească sănătatea. Localitatea aleasă a fost Sestri Levante, nu departe de Genova, în apropierea căreia a fost închiriată vila Spinola, „un splendid palat clădit în marmoră“ (RĂZ.-W., nr. 2047, 23 martie 1883, p. 1). Documentele pe care le semna aici regele Carol – precum cel de mai sus – îi erau trimise periodic din țară prin curieri speciali (la sfârșitul lunii martie – de pildă – maior Șomănescu; RĂZ.-W., nr. 2057, 2 aprilie 1883, p. 1).

Domeniilor la Ministerul Afacerilor Străine. Sunt numiți noi miniștri: A. Stolojan, la Departamentul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, C. Nacu, la Justiție (interimatul lui I. Câmpineanu la acest minister încetează) și generalul Radu Mihai, la Lucrări Publice (București, 2 februarie 1885; MOF., nr. 239, 2/14 februarie 1885, p. 5433).

30 august/11 septembrie. Vineri 30 august, după-amiaza, la Bacău, George Lecca, ministrul de Finanțe, încetează din viață, la numai 54 de ani (TEL., nr. 3794, 1 septembrie 1885, p. 1; nr. 3795, 3 septembrie 1885, p. 2). Practic la această dată ministeriatul său ia sfârșit și nu la 13/25 septembrie 1885 când se reconfirmă interimatul lui C. Nacu la acest minister.⁶

13/25 septembrie. În urma încetării din viață a lui G. Lecca, ministru de Finanțe, C. Nacu, ministru secretar de Stat la Departamentul Justiției „este însărcinat să continue interimatul Ministerului de Finanțe“ (Castelul Peleş, 13 septembrie 1885; MOF., nr. 134, 19 septembrie/1 octombrie 1885, p. 2657).

28 octombrie/9 noiembrie. I. Câmpineanu, ministrul Afacerilor Străine, demisionează; I.C. Brătianu, ministru secretar de Stat la Departamentul de Interne este însărcinat cu interimatul Ministerului Afacerilor Străine (Castelul Peleş, 28 octombrie 1885; MOF., nr. 166, 29 octombrie/10 noiembrie 1885, p. 3353).

16/28 decembrie. C. Nacu, ministrul Justiției, trece „definitiv“ la Ministerul de Finanțe, al cărui interimat îl asigura; Eug. Stătescu este numit ministru al Justiției iar M. Pherekyde al Afacerilor Străine; interimatul lui I.C. Brătianu la acest din urmă minister încetează (București, 16 decembrie 1885; MOF., nr. 205, 17/29 decembrie 1885, p. 4033).

⁶ În toate sintezele privind guvernele României - cercetate de noi - se înregistrează că ministeriatul lui G. Lecca la Departamentul Finanțelor a încetat la 12/24 sau 13/25 septembrie 1885, o dată cu reconfirmarea oficială a interimatului lui C. Nacu în urma decesului titularului. Ni se pare însă cel puțin ciudat să se afirme că după încetarea sa din viață, la 30 august/11 septembrie 1885, G. Lecca și-a mai putut exercita mandatul de ministru încă două săptămâni, așteptând decretul de numire a interimarului. Susținem că el nu mai poate fi considerat că a fost ministru - cum e și firesc - din ziua când a decedat, așa cum se menționa și în presă, care se referea la „fotoliul Ministerului de Finanțe pe care l-a ocupat până în momentul morții sale“ (Gheorghe Lecca, TEL., nr. 3975, 3 septembrie 1885, p. 2). O altă soluție - pe care o propunem discuției, dar nu o agreem - ar fi să se considere că el și-a încheiat activitatea de ministru în ziua când i s-a aprobat - oficial - concediul de boală și a fost numit interimarul. În acest sens trimitem la decizia Consiliului de Miniștri din 31 mai/12 iunie 1885, prin care i se acordă lui G. Lecca un concediu de 45 de zile, începând de la 3/15 iunie 1885, „pentru căutarea sănătății“, ministru interimar fiind numit C. Nacu (MOF., nr. 48, 2/14 iunie 1885, p. 1009). Concediul și interimatul se vor prelungi cu 15 zile, ca urmare a Decretului regal dat la Castelul Peleş la 18/30 iulie 1885 (MOF., nr. 87, 20 iulie/1 august 1885, p. 1801) și apoi, „până la restabilirea sănătății“ lui G. Lecca, prin Decretul din 3/15 august 1885 (Castelul Peleş, 3 august 1885; MOF., nr. 100, 6/18 august 1885, p. 2049).

1886 13/25 ianuarie. Generalul Șt. Fălcoianu, ministru de „Rezbel“, demisionează; I.C. Brătianu, ministru secretar de Stat la Departamentul Internelor este însărcinat cu interimatul Ministerului de „Rezbel“ (București, 13 ianuarie 1886; MOF., nr. 223, 14/26 ianuarie 1886, p. 4361).

21 februarie/5 martie. Generalul Al. Anghelescu este numit ministru secretar de Stat la Departamentul de „Rezbel“; interimatul lui I.C. Brătianu la acest minister încetează (București, 21 februarie 1886; MOF., nr. 256, 22 februarie/6 martie 1886, p. 5097).

17/29 octombrie. A. Stolojan, ministrul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, demisionează; I.C. Brătianu, ministrul de Interne, este însărcinat cu interimatul acestui minister (Castelul Peleş, 17 octombrie 1886; MOF., nr. 162, 21 octombrie/2 noiembrie 1886, p. 3697).

1887 29 aprilie/11 mai. Generalul Radu Mihai trece de la Departamentul Lucrărilor Publice la Ministerul de Interne, în locul lui I.C. Brătianu; P.S. Aurelian este numit ministru al Lucrărilor Publice iar V. Gheorghian ministru al Departamentului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor; interimatul lui I.C. Brătianu la acest minister încetează (București, 29 aprilie 1887; MOF., nr. 23, 30 aprilie/12 mai 1887, p. 441).

5/17 noiembrie. Generalul Al. Anghelescu, ministru de „Rezbel“, demisionează; I.C. Brătianu este însărcinat cu interimatul acestui minister (Castelul Peleş, 5 noiembrie 1887; MOF., nr. 172, 6/18 noiembrie 1887, p. 4023).

1888 1/13 martie. Guvernul I.C. Brătianu demisionează; tot I.C. Brătianu este însărcinat cu formarea unui „nou“ cabinet în care sunt menținuți toți membrii vechiului guvern, cu excepția lui Eug. Stătescu (Justiție), Radu Mihai (Interne) și V. Gheorghian (Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii) și anume: M. Pherekyde (Afaceri Străine); P.S. Aurelian (Lucrări Publice); I.C. Brătianu (ad-interim la „Rezbel“)⁷; D.A. Sturdza (care trece de la Culte și Instrucțiune Publică la Finanțe) și C. Nacu (care trece de la Finanțe la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice și ad-interim la Interne). Sunt numiți doar doi noi miniștri: D. Giani, la Justiție, și N. Gane, la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii (București, 1 martie 1888; MOF., nr. 264 bis, 1/13 martie 1888, p. 6089). E, de fapt, numai o remaniere guvernamentală

⁷ În decret nu figurează numele miniștrilor care și-au menținut posturile.

de foarte scurtă durată într-un moment de criză și o considerăm ca atare și nu ca o schimbare de minister (v. și, în acest volum, p. 151 nota noastră 21)⁸.

23 martie/4 aprilie. Guvernul I.C. Brătianu demisionând, Theodor Rosetti e numit prim-ministru și ministru de Interne. Ceilalți miniștri: P.P. Carp, la Departamentul Afacerilor Străine; T. Maiorescu, la Culte și Instrucțiune Publică și ad-interim la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii; Al.B. Știrbei, la Lucrări Publice; general C. Barozzi, la „Rezbel“; Menelas Ghermani, la Finanțe; Al. Marghiloman, la Justiție (București, 23 martie 1888; MOF., nr. 283, 23 martie/4 aprilie 1888, p. 6521).

Guvernul, în această formulă, va suferi o singură modificare, notată în continuare:

4/16 iunie. Interimatul lui Titu Maiorescu la Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor încetează; în acest post, tot ca interimar, este numit P.P. Carp, ministrul Afacerilor Străine (București, 4 iunie 1888; MOF., nr. 51, 5/17 iunie 1888, p. 1225).

12/24 noiembrie. Modificarea componenței echipei ministeriale, Th. Rosetti păstrând președinția Consiliului de Miniștri. Sunt numiți miniștri (unii păstrându-și postul din cabinetul precedent): G. Vernescu, la Departamentul Justiției; general G. Manu, la „Rezbel“; P.P. Carp, la Afaceri Străine; Al. Lahovary, la Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii; T. Maiorescu, la Culte și Instrucțiune Publică; Al.B. Știrbei, la Interne; M. Ghermani, la Finanțe; Al. Marghiloman, la Lucrări Publice (București, 12 noiembrie 1888; MOF., nr. 179, 13/25 noiembrie 1888, p. 4153). În această componență, fără nici o modificare, noul minister Th. Rosetti funcționează până la 29 martie/10 aprilie 1889, când este înlocuit de un guvern Lascar Catargiu.

⁸ Guvernul a depus totuși jurământul la 22 martie/3 aprilie 1888. V. în acest volum, p. 156, nota noastră 40.

B. MESAGIUL REGAL

15 noiembrie 1886

Adunarea Deputaților Deschiderea sesiunii 1886 – 1887 Ședința de la 15 noiembrie 1886¹

La orele 12 M.S. Regele însoțit de A.S. Principele Leopold de Hohenzollern și de A.S. Principele Ferdinand² intră în sala Adunării și, suindu-se pe Tron, dă citire următorului Mesagiu:

Domnilor senatori,

Domnilor deputați,

Întrunirile anuale ale corpurilor Legiuitoare sunt pentru Mine pururea o ocaziune fericită de a Mă pune în contact direct cu țara prin reprezentanții ei. Aceste întruniri dau totdeauna o impulsie nouă activității noastre.

Domnilor senatori,

Domnilor deputați,

Relațiunile noastre cu toate puterile sunt din cele mai bune.

Evenimentele politice cari s-au desfășurat la hotarele noastre, cu toate că ne-au putut îngriji un moment, nu ne-au atins.³

¹ Adunările Legiuitoare ale României își începeau în fiecare an sesiunile ordinare toamna, la 15 noiembrie. În *Monitorul oficial* – în plus față de *Dezbaterile Adunării Deputaților* – erau relatate și ceremoniile premergătoare rostirii „Mesagiului Tronului” de către regele Carol I: „Astăzi, sâmbătă, 15 noiembrie, a avut loc deschiderea sesiunii ordinare a Corpurilor Legiuitoare a anului 1886-1887. La orele 11 de dimineată s-a oficiat un *Te Deum* în catedrala Mitropoliei, conform programei publicate. La orele 11 1/2 de dimineată d-nii senatori, d-nii deputați și Înaltele Corpuri ale Statului s-au întrunit în sala ședințelor Adunării. La orele 12 M.S. Regele a intrat în sala Adunării, însoțit de A.S.R. Principele Leopold de Hohenzollern, de A.S. Principele Ferdinand și precedat de Casa Sa civilă și militară, fiind primit la scară de d-nii miniștri. Regele, suindu-se pe Tron, încongiurat de d-nii miniștri a citit următorul Mesagiu...” (MOF. nr. 183 bis, 15/27 noiembrie 1886, p. 4135).

² Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen era fratele mai mare al regelui Carol, iar fiul său, Ferdinand, era moștenitorul legal al Tronului României, viitorul rege Ferdinand.

³ Referire la recente evenimente din Balcani (unirea provinciei Rumelia Orientală cu cnezatul bulgar, în septembrie 1885; războiul sârbo-bulgar din noiembrie 1885 etc.), zonă în care se ciocneau interesele expansioniste ale Rusiei țariste cu acelea ale Austro-Ungariei, Germaniei și chiar ale Angliei; nu cu mult timp în urmă, în august 1886, fusese detronat ca urmare a unui complot dirijat din umbră de imperiul moscovit, principele Alexandru de Battenberg al Bulgariei, creându-se un moment de tensiune maximă care ar fi putut culmina cu o intervenție armată rusească în țara vecină, acțiune de forță primejdioasă și pentru inviolabilitatea frontierelor noastre răsăritene de atâtea ori încălcate de oștile țărilor mai mult sau mai puțin „eliberatori” (v. în textul lui Bacalbașa, la datele respective, precum și notele noastre aferente).

Stăruința cu care România își urmează mersul ei pacinic, atitudinea ei demnă și liniștită au ridicat încă mai mult pozițiunea Statului. Sunt încredințat că buna înțelegere ce există între Puterile cele mari va asigura și de aci înainte pacea atât de necesară pentru bunăstarea și dezvoltarea popoarelor.

Mai multe din convențiunile noastre comerciale au expirat în decursul acestui an. Sper că negocierile începute ne vor duce la un bun rezultat și că guvernul Meu vă va prezenta în curând convențiuni noi cari vor regula relațiunile noastre comerciale într-un mod satisfăcător.

Domnilor senatori,

Domnilor deputați,

Una din grijile cele mai de căpetenie a țării a fost complectarea cât mai neîntârziată a rețelei noastre de căi ferate. În anul acesta s-au deschis linia de la Bârlad la Vaslui, cea de la București la Călărași-Fetești, cea de la Făurei la Țândărei, alte linii sunt în ajun a se da circulațiunii. În anul viitor toate celelalte linii începute vor fi terminate și astfel în scurt timp o rețea de două mii cinci sute kilometri va lega toate orașele de reședință a tuturor județelor, punându-le în comunicațiune între dânsese și cu străinătatea.⁴

Cu o vie mulțumire trebuie să privim asupra acestui câmp al activității noastre. Astăzi liniile de căi ferate se construiesc și se administrează de către inginerii noștri în condițiunile cele mai bune și cele mai ieftine. Mulțumită unei munci și unei privegheri stăruitoare am ajuns a construi kilometrul în termen de mijloc cu optzeci mii lei; iar venitul net al căilor ferate ale Statului, de la 1879 la 1885 a sporit de la patru milioane lei la opt și jumătate milioane, cu toată scăderea cea mare a tarifelor de transport, cu toate cheltuielile făcute pentru a îmbunătăți liniile vechi, cu toate că liniile cele noi apasă la început asupra întregii rețele.

Noua lege pentru construirea și întreținerea șoselelor a dat, chiar din întâiul an al aplicării ei, rezultate bune. Ea ne va permite a complecta mai curând sistemul nostru de căi de comunicațiuni.

⁴ Crearea unei rețele de căi ferate care să acopere întreaga țară a constituit una dintre preocupările de căpetenie ale principelui (și apoi regelui) Carol, precum și ale guvernelor conservatoare și mai ales liberale care au impus trecerea acestei rețele în administrație românească și construirea cu forțe proprii a liniilor de legătură care derivau din cele principale. Acțiunea, care a solicitat un efort economic uriaș pentru tânărul stat român, începută în octombrie 1869 prin inaugurarea oficială a căii ferate București - Giurgiu a luat practic sfârșit, în linii generale, în anii în care a ajuns acum narațiunea lui Bacalbașa. După 1872 (când s-au dat în folosință 640 km de cale ferată), anii 1886 și 1887 au fost cei mai rodnici - până la sfârșitul secolului - cu 283 și, respectiv, 413 km de linii ferate date în exploatare (C.I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale*, vol. II, partea I, București, 1932, p. 29). Rețeaua de căi ferate din vechea Românie a ajuns de la 1313 km în 1879 la peste 2 400 km în 1888.

Magaziile de întrepozite pentru mărfurile de export și de import, a căror lucrare este începută, vor da un nou avânt comerțului nostru.

Finanțele țării arată o situațiune lămurită și asigurată.

Dacă anul 1884-85 își încheie exercițiul cu o lipsă însemnată în prevederile încasărilor, veți putea constata că ultimul exercițiu închis prezintă o îmbunătățire simțitoare. Măsurile înțelepte și energice ce ați luat în anul trecut ne dau siguranța că în scurt timp vom izbuti a restabili în mod permanent echilibrul bugetar.⁵

Greutățile financiare prin cari trecem ar fi fost mai puțin simțitoare dacă am fi putut înlătura pierderile suferite de fisc prin agiu și dacă nu ne-am fi aflat în fața unei crize economice generale și a unor necesități neînlăturabile ale dezvoltării noastre politice și economice.

Cheltuielile însemnate făcute pentru întărirea și propășirea Statului au tras neapărat după sine o sporire a datoriei publice. De la ultima conversiune din 1882 datoria s-a ridicat de la șase sute douăzeci milioane lei la șapte sute șaptezeci și patru milioane; dar în același timp s-a amortizat datoria Statului cu patruzeci și șase milioane, s-au clădit căi ferate de șaptezeci și una milioane, s-au ridicat edificii publice de douăzeci și unu milioane, s-au sporit armamentul și măsurile de apărare a țării cu cincizeci și două milioane, s-a dat monopolului tutunurilor un fond de rulment de șapte milioane, iar creditelor agricole un capital de șase milioane.

Pentru a ne da o seamă exactă de mersul finanțelor, nu trebuie scăpat din vedere că, dacă în anul trecut s-au înființat câteva noi impozite, acestea sunt departe de a atinge scăderile de dări făcute în decursul unui deceniu.

Creditul nostru este mântinit sus. Aceasta se datorește plății exacte a anuităților, întrebuițării împrumuturilor în cheltuieli folositoare și producătoare, dezvoltării avuției naționale și îmbunătățirilor continuie ce se aduce în administrațiunea finanțelor Statului.

Domnilor senatori,

Domnilor deputați,

În ordinea judecătorească reforme însemnate sunt încă de îndeplinit.

Noul cod de comerț, înaintat în sesiunea trecută Corpurilor Legiuitoare și în mare parte votat de Senat este așteptat cu o legitimă nerăbdare.

Interesele comerțului fiind strâns legate de o bună legislațiune nu Mă îndoiesc că veți grăbi a înzestra țara cu această nouă legiuire.

Pentru a putea urma și duce la bun sfârșit opera începută a reviziunii codurilor și a introduce totodată în procedura și organizarea noastră judecătorească toate îmbunătățirile de cari au trebuință, este neapărat a se înființa un nou organ special pentru studiarea și elaborarea legilor.

⁵ Într-adevăr, dacă bugetul statului înregistrase un minus de 15 120 000 lei în anul financiar 1884-1885, deficitul avea să se diminueze în 1885-1886 la 5 493 000 lei, obținându-se chiar, în anul financiar următor, 1886-1887, un excedent de 7 344 000 lei (încasări, 136 763 000 lei; cheltuieli, 129 419 000 lei) (Gh.M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate, 1823-1933*, București, 1934, p. 130).

În acest scop guvernul Meu a supus Camerilor convenitul proiect de lege încă din anul trecut. Aparține domniilor-voastre a pune bazele acestei instituțiuni menită a înlesni opera dificilă a pregătirii și a confecționării legilor.

Ministrul Justiției vă va prezenta chiar în sesiunea aceasta proiectul de lege destinat a asigura o mai mare stabilitate în pozițiunea legală a magistraților și a determina mai bine normele după cari urmează să se facă numirile și înaintările în funcțiunile judecătorești.

Ați modificat în anul trecut o parte din legea comunală căutând a asigura libertatea și independința votului. Concursul numeros al alegătorilor la ultimele alegeri comunale, ordinea și liniștea cari în genere au domnit în alegeri dovedesc că scopul ce v-ați propus a fost pe deplin atins. În sesiunea aceasta aveți a vă ocupa cu terminarea reformei legii comunale și cu legea privitoare la regulile de stabilit pentru admisibilitatea în funcțiunile administrative.

Între legile supuse deliberării d-voastre, legea instrucțiunii publice e una din cele mai importante. Reforma ce vi se propune de guvernul Meu răspunde unei necesități adânc simțite de toți și nu Mă îndoiesc că d-voastre îi veți da toată atențiunea ce merită, căci a sosit timpul să dăm educațiunii naționale o direcțiune bună și sănătoasă.

Legea pentru îmbunătățirea soartei clerului de mir așteaptă și ea o grabnică soluțiune și nu o pot îndestul recomanda d-voastre pentru ca să poată deveni perfectă în sesiunea actuală.

Unul din întâiele acte ale domniilor-voastre va fi întrunirea cu membrii Sfântului Sinod pentru a păși la alegerea Mitropolitului Primat al țării, în locul repausatului întru fericire și mult regretatului Părinte Calinic.

Reedificarea monumentelor vechi a fost una din lucrările care totdeauna a atras deosebita Mea îngrijire. Am salutat cu fericire ziua în care frumoasa catedrală a Episcopiei de Argeș a fost redată cultului divin, restaurată în o splendoare și frumusețe care ridică țara în ochii ei proprii. În curând vom serba sfințirea bisericii Mitropolitane și a bisericii sfinților Trei-Ierarhi din Iași.⁶ O națiune care-și respectă monumentele străbune și mai ales acele ale pietății și ale credinței creștinești are un viitor sigur și neclintit.

⁶ Biserica episcopală de la Curtea de Argeș, ridicată de Neagoe Basarab între anii 1512-1517, fusese obiectul unui proiect de restaurare încă din anul 1865 (autor, arhitectul Gaetano Burelly, viitorul socru al lui I.L. Caragiale); lucrările preliminare au început însă abia în 1870, fiind preluate din 1875 de către arhitectul francez André Lecomte du Nouy, recomandat de profesorul său, E. Viollet-le-Duc, care se ocupase, printre altele, de restaurarea catedralei Notre-Dame din Paris. După mai multe amânări, lucrările au luat sfârșit în anul 1886, biserica episcopală de la Curtea de Argeș fiind sfințită și redată serviciului divin la 12/24 octombrie 1886, deci cu o lună de zile înainte de rostirea acestui succint dar foarte cuprinzător „Mesaj regal”.

Reprezentațiunile naționale au dovedit neîncetat cea mai mare grije și dragoste pentru armată. De aceea organizarea și dezvoltarea ei a putut lua un curs regulat și neîntrerupt. Țara a făcut mari jertfe pentru armată însă și ea a devenit școala ordinei și disciplinei, a datoriei și a patriotismului, iar în zilele grele ea va fi susținătoarea ordinei, a siguranței și a pozițiunii țării.

Domnilor senatori,

Domnilor deputați,

Precum vedeți câmpul deschis activității domniilor-voastre este foarte întins. Nu Mă îndoiesc că zelul și patriotismul de care sunteți însuflați vor da roade folositoare pentru țară și că vom urma astfel a pași pe calea ce ne-a condus la întemeierea Regatului României.

Dumnezeu să binecuvânteze lucrările domniilor-voastre.

Sesiunea ordinară a Corpurilor Legiuitoare este deschisă.

CAROL

Președintele Consiliului Miniștrilor, ministru de Interne și ad-interim al Agriculturii, Comerțului, Industriei și Domeniilor, *I.C. Brătianu*;

Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, *D. Sturdza*;

Ministrul Justiției, *Eug. Stătescu*;

Ministrul Afacerilor Străine, *M. Pherekyde*;

Ministrul Finanțelor, *C. Nacu*;

Ministrul Lucrărilor Publice, *R. Mihai*;

Ministrul de Război, general *A. Angelescu*.

No. 2828

15 noiembrie 1886, București

D.I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri: Sesiunea anului 1886-1887 este deschisă.

După citirea Mesagiului, M.S. Regele părăsește sala Adunării.

D. președinte, general D. Lecca (ocupând fotoliul prezidenției): D-lor deputați, sesiunea s-a deschis; însă, ca o deferență pentru mulți din colegii noștri cari sunt absenți, astăzi nu putem începe lucrările noastre. Le vom începe doar de luni și vom pune la ordinea zilei alegerea biroului.

La sfârșitul anului 1886 se aflau în fază avansată și lucrările de restaurare a bisericii Trei Ierarhi din Iași, încredințate tot lui Lecomte du Nouy și începute în 1882 (cf. Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, *Restaurarea monumentelor istorice, 1865-1890. Acte și rapoarte oficiale*, București, 1890). La sfârșitul perioadei amintite mai sus se mai aflau, în construcție sau în curs de stabilire și finanțare a proiectelor de restaurare, reședința episcopală de la Curtea de Argeș, biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iași, biserica Sf. Dumitru din Craiova, biserica Mitropoliei din Târgoviște ș.a., tânăru regat român alocând procente importante din bugetul statului pentru asemenea proiecte culturale de interes național – minuni care nu se prea mai întâmplă în zilele noastre.

Mulți din colegii noștri au arătat dorința de a face un act de curtenire către M.S. Regele și către A.S.R. Principele Leopold de Hohenzollern precum și către A.S. Principele Ferdinand. Să mergem dar la ora 1, împreună cu d-nii senatori la Palat și să depunem respectuoasele noastre omagie. (*Aplauze unanime.*)

Ședința viitoare va fi luni, la 17 noiembrie.⁷

(D.A.D., nr. 1, 18 noiembrie 1886, p. 1-3. *Mesagiul Tronului* a fost colaționat și cu textul publicat în MOF., nr. 183 bis, 15/27 noiembrie 1886, p. 4135-4137).

⁷ Potrivit uzanțelor, Corpurile Legiuitoare trebuiau să alcătuiască un răspuns la „Discursul Tronului”. Astfel, la 25 noiembrie/7 decembrie 1886, în Cameră, C.D. Dimitrescu lectura proiectul de răspuns, împreună cu două amendamente propuse de opoziție. Toate aceste materiale urmau să fie tipărite, în vederea prezentării lor din nou în plenul Camerei, trei zile mai târziu. Proiectul de răspuns, cu referiri concrete la problemele semnalate în Mesagiul regal, a fost discutat în Adunarea Deputaților la 28 noiembrie/10 decembrie 1886 (și-au exprimat atunci punctele de vedere, printre alții: N. Ionescu, Titu Maiorescu, D.A. Sturdza, N. Fleva), fiind acceptat cu 95 de voturi pentru și 35 împotriva (*Adunarea Deputaților, Ședința de la 28 noiembrie 1886, D.A.D., nr. 9, 2 decembrie 1886, p. 61-75*). La Senat, proiectul de răspuns a fost prezentat la 8/20 decembrie 1886 de către V.A. Urechia; asupra acestui text s-au exprimat: Gr.M. Sturdza, G. Meitani, G. Mârzescu, D. Brătianu, V. Boerescu, P.S. Aurelian, C. Nacu, M. Pherekyde ș.a., documentul fiind aprobat cu 79 voturi pentru și 2 contra în ședința Senatului din 12/24 decembrie 1886 (*Senatul, Ședința de la 12 decembrie 1886, D.S., nr. 18, p. 130*). Delegația, formată din zece senatori stabiliți prin trageră la sorți, precum și din biroul Senatului s-a prezentat la Palatul Regal pentru a înfățișa lui Carol I răspunsul la „Mesagiul Tronului” la 14/26 decembrie 1886.

**C. MĂSURI GENERALE SPRE A VENI ÎN AJUTORUL
INDUSTRIEI NAȚIONALE
(22 aprilie 1887)**

*Ministerul Agriculturii,
Industriei, Comerțului și
Domeniilor*

CAROL I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională,
Rege al României

La toți de față și viitori, sănătate!

Corpurile Legiuitoare au adoptat și Noi sancționăm ce urmează:

L E G E

Măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naționale

Art. 1. Oricine voiește să înființeze în România un așezământ industrial cu un capital de cel puțin 50 000 lei sau cerând întrebuintărea a cel puțin 25 lucrători pe zi se va bucura de foloasele legii de față.

În termen de 5 ani de la înființarea unei fabrici, două treimi din lucrători trebuie să fie români.

Art. 2. Spre a fi însă primit să se bucure de aceste foloase cel ce va voi să întreprindă o industrie oarecare va trebui să justifice către Ministerul de Agricultură, Industrie, Comerț și Domenii că dispune de capitalul și lucrătorii arătați mai sus și să dovedească, prin planurile și arătarea amănuntelor fabricațiunii ce voiește să întreprinde că în adevăr va avea să înființeze o fabrică în care va întrebuinta 25 lucrători pe zi în timp de cel puțin 5 luni pe an. În orice caz industriale ce vor voi să se bucure de foloasele legii de față vor trebui să se servească de mașini și de mijloace tehnice și mecanice perfecționate și să fie conduse de oameni speciali. Când fundatorii nu vor fi oameni speciali

vor fi datori să justifice că dispun de oameni speciali spre a le conduce întreprinderea industrială.

Art. 3. Așezămintele industriale ce ar răspunde de îndatoririle arătate la articolele de mai sus vor putea dobândi gratis și în deplină proprietate (întru cât proprietarii acelor așezămintele vor întruni condițiunile cerute de Constituțiune pentru a dobândi proprietăți rurale) sau în posesiune până la 90 ani, unul până la 5 hectare de pământ, exceptând căderile de apă, pe orice proprietate a Statului, a comunelor sau a Domeniilor Coroanei. Este bine înțeles că pământuri [de] pe proprietățile comunelor nu vor putea fi cedate decât în conformitate cu prescripțiunile legii comunale.

Nici o despăgubire nu se va cere de către Stat, de comune sau de Domeniul Coroanei pentru așezarea mijloacelor de comunicațiune (șosea, drum de fier, tranvai, jilip¹ etc.) menite a pune fabrica în legătură cu un drum mare, cu o stațiune de cale ferată, cu un râu sau un canal navigabil.

Cererile pentru cesiunea de pământ, făcute conform acestui articol vor fi definitiv rezolvate de către Consiliul de Miniștri până cel mult în trei luni de la data primirii lor.

Dacă în termen de doi ani de la cesiunea unui teren așezământul industrial pentru care cesiunea s-a făcut nu va fi înființat, terenul va redeveni de drept proprietatea cedantului.

Art. 4. Orice așezământ industrial înființat în condițiunile arătate la Art. 1 și 2 de mai sus se bucură de următoarele scutiri în timp de 15 ani:

- a) De orice impozit direct către Stat, județ sau comună;
- b) Toate mașinile precum și toate părțile de mașini și toate accesoriile lor, aduse din străinătate pentru trebuințele sale, sunt scutite de taxe vamale;
- c) Materiile prime ce ar intra în fabricațiunile sale sunt scutite de taxe vamale întru cât acele materii nu s-ar afla sau nu s-ar găsi în cantități îndestulătoare în țară.

Consiliul de Miniștri, luând avizul Camerilor de comerț și de industrie decide, pentru fiecare caz și în termen de cel mult de două luni de la cerere despre neaflarea sau negăsirea în cantități îndestulătoare în țară a materiilor trebuincioase fabricațiunii;

d) Transportul pe căile ferate ale fabricatelor acestor așezămintele industriale, de la fabrici până la destinațiune, se vor face cu prețurile cele mai scăzute, cari în nici un caz nu vor trece de prețul de regie al transportului plus 20 la sută.

¹ Construcție în formă de jgheab folosită pentru scoaterea lemnului din pădure, pe terenurile în pantă.

Taxele postale pentru transportul acestor fabricate în interiorul țării nu vor fi în nici un caz superioare taxelor stabilite de Uniunea postală internațională, întru cât expeditorii se vor conforma, pentru greutatea și volumul coletelor postale, convențiilor acestei Uniuni;

e) Tot astfel vor fi tratate și transporturile acestor fabrici pentru materiile prime, mașinile și orice produse ar intra în fabricatele lor;

f) Orice produse importate cari nu vor avea similare în țară, vor primi oarecare transformare industrială în țară și apoi se vor reesporta, vor dobândi în momentul reesportării restituirea taxelor vamale de import.

Art. 5. Pentru furniturile Statului, județelor și comunelor se vor prefera, în condițiuni egale, produsele fabricate în țară.

Art. 6. Stabilimentele industriale cari, la promulgarea legii de față, s-ar afla în condițiunile prevăzute la Art. 1 și 2 se vor bucura de beneficiile acestei legi.

Art. 7. Printr-o lege specială se va acorda o subvențiune așezământului industrial care va voi să înființeze o școală practică pentru formarea lucrătorilor în diferite fabricațiuni.

Art. 8. Spre îndeplinirea procedurii celor prescrise de legea de față se va înființa pe lângă Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domenielor o comisiune pentru încurajarea industriei naționale, compusă din 7 membri.

Art. 9. Fiecare cerere din partea vreunui industrial va fi cercetată de către comisiunea specială. Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domenielor, după ce va fi luat avizul comisiunii, va cere încuviințarea Consiliului de Miniștri.

Art. 10. Un regulament de administrațiune publică va determina amănunțele de aplicare a legii de față.

Această lege s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința de la 31 martie 1887 și s-a adoptat cu majoritate de 68 voturi contra a 3.

Vicepreședinte, *G. Chițu*

Secretar, *I. A. Ghica*

(L.S.A.D.)²

² Locul sigiliului Adunării Deputaților.

Această lege s-a votat de Senat în ședința de la 2 aprilie 1887 și s-a adoptat cu majoritate de 57 voturi contra a 4.

Președinte, *Dimitrie Ghica*
Secretar, *Ap. Mănescu*
(L.S.S.)³

Promulgăm această lege și ordonăm ca ea să fie investită cu sigiliul Statului și publicată prin *Monitorul oficial*.

Dat în București, la 22 aprilie 1887
CAROL
(L.S.St)⁴

Ministru Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor, ad interim,
I. C. Brătianu

Ministru de Justiție, *Eug. Stătescu*

No. 1270⁵

(MOF, nr. 32, 12/24 mai 1887, p. 721-722)

³ Locul sigiliului Senatului.

⁴ Locul sigiliului Statului.

⁵ Proiectul de lege pentru încurajarea industriei naționale fusese prezentat Parlamentului, în numele unui grup de deputați liberali, în februarie 1885, de către Emil Costinescu, dar traseul său prin ambele „corpuri” ale forului legislativ a fost destul de îndelungat, luând sfârșit abia peste doi ani de zile. Această lege a creat condițiile unei dezvoltări economice mai armonioase a României care, pentru a se apropia de nivelul atins de majoritatea statelor europene (vestice și centrale) trebuia să-și creeze o economie industrial-agrară modernă. Legea promulgată de regele Carol, la 22 aprilie/4 mai 1887, a contribuit efectiv, în timp, la constituirea unei industrii naționale și – implicit – a burgheziei industriale, ritmurile de dezvoltare fiind însă – în acest domeniu – destul de lente.

D. ZAHARI STOIANOV,
CĂTRE POPORUL ROMÂN*
(1886)

Nu există un singur bulgar mai mult sau mai puțin inteligent și patriot, care n-ar fi călcat pământul liber al României și nu s-ar fi folosit de ospitalitatea frățească a românilor. Într-o epocă de o jumătate de secol, într-o epocă groaznică și neagră pentru noi, privirea poporului bulgar a fost pururea ținută

* Scrisoarea e precedată în *Telegraful* de o notiță: «Primim următoarea scrisoare din partea amicului nostru Z. Stoianoff intitulată *Către poporul român*. Zahari Stoianov, om politic, scriitor și publicist bulgar, s-a născut în anul 1850 în satul Medven, în familia unui cioban, practicând el însuși, câțiva ani – după ce a învățat să citească abecedarul – această străveche îndeletnicire. Stabilit o vreme la Rusciuk (Russe), localitate de pe Dunăre, așezată în fața orașului românesc Giurgiu, el s-a încadrat de foarte tânăr în mișcarea de eliberare națională a poporului său, împotriva stăpânirii otomane; în 1876 devine unul dintre cei mai importanți tovarăși de luptă ai lui Gheorghii Benkovski, conducătorul de fapt al răscoalei antiotomane din acel an, înăbușită în sânge de ocupanții turci. În primul deceniu de după obținerea de către Bulgaria a autonomiei, ca urmare a războiului ruso-româno-turc din 1877–1878, el se afirmă ca unul dintre cei mai activi oameni politici bulgari, de orientare democratică, socialistă, prooccidentală. Este unul dintre organizatorii răscoalei din septembrie 1885, din Rumelia Orientală, care a dus la unirea acestei provincii cu principatul bulgar (a fost inițiatorul Comitetului revoluționar secret din Plovdiv). În decembrie 1888 este ales președinte al Sobraniei (Adunarea Națională) bulgare; moare un an mai târziu, la 2/14 septembrie 1889, la Paris. Este, printre altele, autorul unei lucrări literar-documentare, *Însemnări despre răscoalele bulgărești*, apărută în trei volume, considerată a fi una dintre operele clasice ale literaturii bulgare. Zahari Stoianov a fost un prieten statornic al României, țară pe care a vizitat-o de nenumărate ori. Printre prietenii săi din București, se afla și românul basarabean Zamfir C. Arbure, pe atunci redactor-șef al cotidianului liberal *Telegraful*. Acesta i-a publicat în ziarul la care lucra mai multe corespondențe din Bulgaria, semnate: *Cine a arestat pe Gavril-pașa la Conacul din Plovdiv*, 8 octombrie 1885, p. 2; *Finis Rusiae in Bulgaria*, 19 februarie 1886, p. 1-2; *Cine e vinovatul? Lovitura de stat de la 9 august*, 26 noiembrie 1886, p. 1-2 (corespondență trimisă simultan cotidianului englez *Times* și *Telegrafului* bucureștean), și, desigur, altele, nesemnate sau reproduse sub pseudonim. Zamfir Arbure îl prezenta cititorilor români în termeni elogioși, în martie 1887: „Zaharia Stobianoff e un tip bulgar din cele mai interesante. Fost odată cioban, el s-a înălțat printr-o silință necurmată ca unul din primii și cei mai inteligenți scriitori bulgari. Pe lângă aceasta, e un om modest și nepretențios. E un patriot înfocat, sincer, incoruptibil și în mare vază a poporului său“ (*Principele Alexandru al Bulgariei*, TEL., 17 martie 1887, p. 1 – nota). Scrisoarea reprodusă aici apare în *Telegraful* purtând data de 28 august 1886, deci după complotul din 9/21 august, sprijinit (sau, mai exact, inițiat) de ruși, prin care principele Alexandru de Battenberg este detronat și când se punea problema alegerii unui succesor al acestuia; în această perioadă Stoianov – singur sau însoțit de alte oficialități bulgare – a făcut mai multe călătorii la București, probabil cu propunerea ca regele Carol să accepte și tronul Bulgariei (v. mai sus p. 75-77, nota 46), el pronunțându-se, totodată, și pentru soluția utopică privind realizarea unei confederații balcanice, care să reziste mai bine presiunilor continue ale marilor puteri, (Rusia, Austro-Ungaria), în această zbuciumată parte a Europei, care nu ș-a găsit liniștea nici până astăzi: „Da, trebuie ca popoarele balcanice: sârbii, românii, bulgarii, grecii și celelalte să-și deschiză ochii, să vadă că moralitatea cea mai elementară a pierit în Europa, că mântuirea popoarelor mici reșede în ele însele, iar nu aiurea. Numai confederațiunea fi va mântui în secolul XIX“ (*Scrisoarea d-lui Zaharia Stoianoff*, TEL., 11 octombrie 1886, p. 2, trimisă din Rusciuk la 8 octombrie). (O parte a informațiilor privitoare la activitatea lui Zahari Stoianov în Bulgaria ne-au fost oferite de dl. Leonid Gheorghiev, căruia îi mulțumim aici, încă o dată, pentru bunăvoința arătată).

asupra malului stâng al Dunării. Tot ce e onest și nobil, tot ce avea vro inițiativă și fu coprins de ideea d-a salva patria sa nenorocită, tot ce n-a putut trăi și respira în Bulgaria robită, lucra și trăia în sfânta Românie. Mi-aduc aminte precum și-aduc aminte toți amicii mei că cuvintele: România, București, Giurgiu, Ploiești, Brăila, Galați și așa mai departe au fost pentru noi cuvinte sfinte și egale cu cuvintele din Sfânta Scriptură. Când vrutul din patrioții noștri, prizoniți crud de guvernul otoman scăpa, în fine, din ghearele străinului neîndurător, el găsea refugiu într-un oraș al României.

Da, fraților români, pământul vostru a fost pentru noi pământul făgăduit.

La începutul renașterii noastre naționale, cele dintâi voci cari ne treziră din somnul robiei s-au auzit din România.

Țara voastră a fost pentru noi focarul luminat al libertății, speranța în viață nouă, în progres. Deși vasali puternicilor sultani, românii au îndurat, ba chiar au patronat organizarea comitetelor revoluționare, au permis lui Racovsky să pronunțe discursurile sale înfocate, au permis lui Liuben Karavelov tipărirea ziarelor *Svoboda* și *Nezavisnosti*. Voi ați permis neastâmpăratului Botev să ne trimită *Cuvântul refugiatului bulgar* și apoi a edita *Snamen (Stindardul)*, organele de publicitate cari, dacă ar fi apărut acum în Bulgaria ar fi indignat, desigur, elementele din care se compune tagma trădătorilor patriei noastre mult încercate.

Pământul vostru a hrănit pe apostolii libertății bulgare, pe luptătorii uriași ai independenței noastre, pe Levsky, Benkovsky, Hadji-Dumitru, Karagea, Volov, adică întregul șir al martirilor noștri, căzuți apoi pe câmpul sfintei lupte, morți în ștreang și prin temnițele turcești.

Dar cu aceasta nu se isprăvește mărinimia poporului român. Din România ieșeau înarmați iunacii noștri, acești eroi ai libertății: Toțiu și Panaiot la 1866, Hadji-Dumitru la 1868, Botev la 1876 și alții. Satul Petrușani, Oltenița, Bechet și Giurgiu au văzut fâlfâind drapelul poporului bulgar, când îl duceam pe câmpul de bătaie. Ați văzut aceasta, ați știut tot și niciodată nu ne-ați oprit, nu ne-ați persecutat ci, din contra, ne-ați binecuvântat în sfânta luptă încinsă pentru dezrobirea raialei.

Nu există un singur exemplu ca românii să respingă pe vreunul din martirii noștri, deși de nenumărate ori ați fost îndemnați și chiar forțați a face aceasta.

Salutare dar pământului sfânt al României, să fie binecuvântat!

România a fost a doua patrie pentru mii de martiri ai noștri.¹

După liberarea Bulgariei, simpatia poporului român a rămas nemărginită pentru noi. La 1885, când dușmanii năvăliră sub zidurile Slivniței și ale Vidinului, când am fost părăsiți de Europa întregă, atunci numai în pieptul român s-a găsit

¹ Zahari Stoianov se referă la ajutorul moral și material pe care l-au primit revoluționarii bulgari aflați pe teritoriul țării noastre, îndeosebi după anii 1850, când se intensifică lupta poporului vecin pentru dobândirea independenței. Refugiat la București, revoluționarul bulgar Gheorghii Rakovski (1821-1867) înființează aici Comandamentul suprem național bulgar, menit să-i ridice la luptă pentru libertate pe conaționalii săi din țara aflată sub stăpânire otomană; alte comitete revoluționare au luat ființă la București în anii următori. Aici au apărut publicații revoluționare precum *Svoboda (Libertatea)* în 1869, continuat de *Nezavisnosti (Independența)*

o inimă plină de compătimire pentru noi, numai în parlamentul român s-a ridicat vocea pentru cauza dreaptă a poporului bulgar.²

Am fost atunci în capitala României și am văzut cu ochii mei că nenorocirile noastre au fost ca și ale voastre și că triumful victoriilor noastre vă bucură precum ar fi fost triumful vostru.

În ziua nefastă de 9 august, când de la Nord se grămădea nori negri asupra patriei noastre, când libertatea bulgară era gata să se ascundă printre stâncile și strâmtorile sălbatice ale Balcanilor, am fost în România. Și inima mea de patriot bulgar, sângerândă, nu va uita ceea ce am văzut, nu va uita spectacolul frumos ce înfățișase capitala României în ziua de 17 august, când în persoana prințului Alexandru poporul român întâmpina Bulgaria liberă și independentă.³

în 1872, editate de Liuben Karavelov (1837-1879), cunoscut scriitor și om politic bulgar, precum și, în 1874, *Zname (Stindardul)*, redactat de Hristo Botev (1848-1876). De pe teritoriul României, din localitățile situate pe malul ospitalier al Dunării, au trecut în Bulgaria pentru a lupta împotriva jugului otoman numeroase cete de revoluționari – sprijinite mai mult sau mai puțin discret de autoritățile române – precum cele ale lui Panait Hitov (din care făcea parte și Vasil Levski, prins și spânzurat de turci în 1872) și Filip Totio, în 1867, precum și aceea a lui Hagi Dimităr și Ștefan Karagea, în 1868, care a traversat Dunărea pornind din satul Pietroșani, de pe moșia principelui Știrbei. Opt ani mai târziu, după izbucnirea răscăleii din sudul Bulgariei, Hristo Botev și tovarășii săi de luptă trece și el Dunărea dar este ucis de turci în munții Balcani (v. Constantin Velichî, *Curs de istorie modernă a Bulgariei*, Universitatea din București, 1974; *Id., România și Renașterea bulgară*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980).

² În timpul conflictului sârbo-bulgar (v. mai sus, p. 20 și nota 36, p. 36; p. 24-25 și nota 49, p. 40), în ședința Adunării Deputaților de la București, din 21 noiembrie 1885, fruntașul liberal ieșan Nicolae Ionescu și-a exprimat – într-o interpelare adresată guvernului în legătură cu situația de peste Dunăre – simpatia pentru poporul bulgar, care prin propriile forțe își realizase unitatea națională: „...Doresc să se știe în țară că guvernul M. S. Regelui Carol al României a avut o purtare corectă din momentul ce la Filipopoli [Plovdiv] s-a făcut același act, care s-a făcut altădată la București, pentru unirea unui popor din Balcani, popor cu care noi trebuie să ținem cele mai bune relațiuni de amicitie” (*Adunarea Deputaților. Ședința de la 21 noiembrie 1885*, D.A.D., nr. 2, 22 noiembrie 1885, p. 29), precizând patru zile mai târziu că: „Suntem vecini și în bune relațiuni cu sârbii și cu bulgarii, n-aș găsi nimic extraordinar ca să ne punem mediatori între dânșii” (*Ședința de la 25 noiembrie 1885*, D.A.D., nr. 5, 26 noiembrie 1885, p. 55), după ce reluase ideea privind solidaritatea poporului român cu lupta pentru unitate și independență a bulgarilor: „Toate grupările politice, toate asociațiunile, toate întrunirile la orice ocaziune au fost unanime și fără rezervă o expresie a simpatiiilor pentru mișcarea națională a rumeliților și pentru patriotismul principelui Bulgariei care s-a identificat dorințelor poporului rumeliot” (*Ibid.*, p. 49). Dovedind mai multă experiență politică și privind îngrijorat întotdeauna către Răsărit, I. C. Brătianu încerca să tempereze, cu bunăvoință, entuziasmul nediplomatic al lui Nicolae Ionescu, în aceeași ședință a Parlamentului român: „Noi, d-lor, să fim prudenți...”, precizând că bulgarii „nu așteaptă opinia noastră, ci a marilor puteri” (*Ibid.*, p. 55).

3 La 9/21 august 1886 principele Alexandru al Bulgariei a fost detronat ca urmare a unui complot militar de inspirație rusă; la 17/29 august, în drumul de reîntoarcere, pentru scurtă vreme, în Bulgaria el a fost întâmpinat, la București, de autorități române, în frunte cu primul ministru I. C. Brătianu, care își exprima astfel solidaritatea – platonicească, din păcate – cu lupta șefului statului bulgar pentru limitarea amestecului brutal al Rusiei – „Marele Frate” – în afacerile interne ale țării sale, considerată mai mult o gubernie rusească.

Destinul României este frumos! Din România ne vin razele binefăcătoare ale libertății, razele redeşeptării noastre morale. Uzurpatorii și trădătorii de la 9 august știau bine simțimântele cavaleresti ale poporului român, tocmai pentru aceasta ei se țineau departe de malurile Dunării române și-și căutau sprijinul în puterea geandarmului de la Reni⁴.

Cu întristare și amărăciune ne gândim că până acum n-am răsplătit cu nimic poporului român pentru toate astea. În temelia libertății noastre, zac osemintele fiilor României, iar noi nici două cuvinte de mulțumire n-am pronunțat până acum.

Știți oare pentru ce?

Nu ne acuzați. Poporul bulgar și clasa noastră inteligentă cu evlavie pronunță cuvântul sfânt de *România*, dar, vai!, nu suntem încă pe picioarele noastre; și dacă azi nu mai există în Bulgaria iataganul, apoi există rublele, a căror înrăurire e mult mai groaznică, mult mai neîndurătoare.

Mare și solemn va fi momentul când două popoare vecine își vor întinde frățește mâna și vor încheia o alianță puternică, compunind o federațiune întemeiată pe respectarea libertăților reciproce⁵. Nu există absolut nici un singur motiv pentru ca românii și bulgarii să nu trăiască, precum au trăit, într-o pace și bună înțelegere, nu există asemenea nici un motiv ca să se mai repete odată rezbелul fratricid între sârbi și bulgari.

Sub domnia voastră la Bolgrad și în coloniile bulgare din sudul Basarabiei în curgerea de 30 ani a domnit libertate și a strălucit civilizațiune, iar acum, vai!, acolo domnește un stanovoi și cancelaria sa.

Așadar să trăiască poporul român, să trăiască Carol, să trăiască Ioan Brătianu, numele căruia este strâns legat cu emanciparea noastră politică.

(TEL., nr. 4261, 28 august 1886, p. 2, cu titlul *Scrisoarea d-lui Zaharia Stoianoff*; scrisoarea a fost reprodusă integral în *Telegraful român*, an. II, ser. II, nr. 199, 6 septembrie 1889, precedată de următoarea notă redacțională: „Marele patriot bulgar Zaharia Stoianov a murit. Amicul nostru s-a stins la Paris, unde plecase acum câteva zile. Pentru a arăta românilor ce om a fost acest luptător fără preget pentru poporul bulgar, credem bine a da aici o scrisoare a repausatului ce a primit primul nostru redactor, d. Z. C. Arbure, în momente de grea cumpănă pentru Bulgaria“).

⁴ La Reni, în Basarabia românească ocupată de ruși, a fost adus principele detronat al Bulgariei, în august 1886, sub supravegherea vigilentă a poliției secrete ruse; de aici el a plecat la Lemberg, de unde a revenit în Bulgaria, trecând prin București, la data amintită în nota precedentă.

⁵ Așadar, la sfârșitul lunii august 1886, când situația principelui Alexandru în Bulgaria era încă neclară (el va abdică la 26 august/7 septembrie 1886, după primirea unei telegrame ultimative a țarului Alexandru al III-lea, în timp ce se afla în drum, de la Russe la Sofia), Zahari Stoianov se gândea la o confederație româno-bulgară, idee la care adera și Ștefan Stambolov, șeful partidului liberal, devenit regent după abdicarea prințului și apoi, timp de mai mulți ani, prim-ministru.

E. DOCUMENTS SECRÉTS
de la politique russe en Orient (1881-1890)*
(Fragmente)

No. 152. Communication secrète du ministre impér. en Roumanie au ministre des Affaires Étrangères¹, du 20 Mai 1887.

On m'annonce de Sofia que les gouvernants bulgares ont résolu d'élire le roi

* Volumul, din care reproducem integral cinci documente referitoare la propunerile ce i s-au făcut regelui Carol în 1887 de a primi și tronul Bulgariei, precum și la acțiunile de spionaj ale Rusiei țariste întreprinse în țara noastră, a apărut mai întâi la Sofia, în limba rusă, în 1892; introducerea, în limba bulgară, era scrisă de D. Popov, președinte al Sobraniei, director al ziarului *Svoboda (Libertatea)*, amic politic al lui Ștefan Stambolov, șeful guvernului între anii 1887-1894. Documentele fuseseră sustrate de la legația rusă din București de către un funcționar al acesteia, dar, se pare că de această acțiune îndrăzneată n-ar fi fost străin Zamfir C. Arbure și amicii săi din capitala României, refugiați politici ruși și români basarabeni. S-ar putea ca serialul său de 13 articole publicat sub titlul *Poliția secretă rusă* în *Telegraful român* de la 16 iunie la 19 iulie 1890, în care era înfățișată, cu date concrete (nume, adrese, sume încasate), rețeaua de spioni ruși din România să aibă la bază documente din acest lot, din care Arbure anunța că va publica și câteva facsimile. Printre spionii enumerați de el se afla și un anume Mișcenko, cu domiciliul stabil în Chișinău (Moghilevskaia ulița, nr. 5) care ar fi organizat în București și atentatul împotriva prefectului de Rusciuk, Mantov (v. mai sus, în nota noastră 46, p. 76). Publicarea revelatorului volum de documente mai întâi la Sofia și apoi la Berlin - Leipzig în 1893, avea ca scop dezvăluirea în fața opiniei publice europene a politicii rusești de intervenție și presiune în zona Balcanilor și îndeosebi a imixtiunii brutale în afacerile interne ale Bulgariei („Cette publication est tout simplement un acte de défense contre un ennemi puissant, l'Empire russe, dans la guerre à mort que ce dernier a déclarée à la Bulgarie” - p. IX).

1 „Ministrul imperial” în România era, începând din toamna anului 1886, Mihail Alexandrovici Hitrovo (care funcționase mai înainte, în același post, la Sofia), profund implicat, de mai mulți ani, în politica de intrigi și de spionaj practică de Rusia în Balcani; ministrul Afacerilor Externe al imperiului țarist era Nikolai Karlovici de Giers, suedez de origine, care îi succedase în februarie 1882 lui Gorceakov; diplomat abil și inteligent, el cunoștea bine problemele românești (în 1838, la începutul carierei, fusese secretar al consulatului rus din Iași; în timpul Războiului Crimeii a îndeplinit unele misiuni în țările române, inclusiv în Basarabia; prin 1860 era consul general al Rusiei la București; soția sa, româncă, era născută Cantacuzino). Hitrovo, care îi suspecta de trădare pe toți inferiorii și superiorii săi, ar fi declarat la București, în 1890, într-o discuție particulară: „Cum vreți ca să reușesc aci, când în casele lui Giers se vorbește românește. Și apoi cum voiti să reușesc când am a lupta cu Germania, al cărei ambasador aci e însuși Regele?” (Z. A[rbure], *Rechemarea lui Hitrovo, Telegraful român*, an. II, seria II, 22 iulie 1890, p. 1.)

Charles de Roumanie au trône de Bulgarie et de fonder ainsi une union personnelle entre la Roumanie et la Bulgarie.²

J'apprends aussi de source certaine que le roi de Roumanie et son premier ministre Ivan Brătiano font tous leurs efforts pour amener une union personnelle entre ces deux pays. Le roi a récemment chargé son ministre à St. Petersbourg de sonder le gouvernement impérial³ à ce propos.

Le ministre d'Autriche-Hongrie à Bukarest, le comte Goluchowski, m'a confié dans une conversation que les intérêts de l'Autriche-Hongrie ne peuvent souffrir d'union personnelle dans la péninsule des Balkans. On tient à Vienne l'élection du roi Charles de Roumanie pour impossible, parce que le trône de Bulgarie n'est point sûr; et que la perte du trône de Bulgarie entraînerait celle du trône de Roumanie.

Dernièrement a paru dans des feuilles locales la nouvelle alarmante que nos troupes évoluaient aux frontières de la Bessarabie; des régiments de Cosaques, entre autres, sont prêts (dit-on) à passer la frontière roumaine.⁴

Le premier ministre du roi, Ivan Brătiano, m'a fait une visite hier pour parler de ces nouvelles et apprendre les mobiles qui ont engagé le Ministère impérial des Affaires Étrangères à prendre des mesures extrêmes et si inattendues.

Dans ce long entretien, M. Brătiano a touché en passant au désordre général qui règne en Bulgarie; de même, que les actes irréflechis des gouvernants actuels poussaient le pays à l'anarchie complète, et que la Russie avait moralement le droit d'imposer au gouvernement impérial le devoir de rétablir l'ordre

² Tratatulele privind posibila candidatură a regelui Carol la demnitatea supremă în principatul bulgar s-au purtat, probabil, la Rusciuk (Russe); la sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1887 s-au aflat aici, pe rând sau împreună, perioade mai scurte sau mai lungi, Ștefan Stambolov și alți membri ai regenței bulgare (Mutkurov și Jivkov), precum și Zahari Stoianov; de la Rusciuk Stambolov se deplasează la Silistra, se întoarce și se îmbolnăvește de pneumonie (boală diplomatică?), rămânând mai multe zile în portul dunărean (sau deplasându-se – nimic mai simplu – incognito, la București) (TEL., 26 aprilie 1887, p. 2; 3 mai 1887, p. 3; 12 mai 1887, p. 2). Si P.P. Panaitescu (care cunoștea volumul pe care-l comentăm aici, ca și N. Iorga, de altfel) susține că ideea candidaturii regelui Carol la tronul Bulgariei i-ar fi aparținut lui Stambolov (și lui Zahari Stoianov, adăugăm noi), tratativele fiind purtate, prin intermediul consulului român de la Rusciuk (P.P. Panaitescu, *Români și bulgari*, București, 1944, p. 62).

³ În aceste documente, prin „le gouvernement impérial“ se înțelege „guvernul imperial rus“, iar prin „le gouvernement royal“ – „guvernul regal român“; „la principauté“ era principatul bulgar.

⁴ În tot timpul crizei bulgare a existat pericolul unei intervenții militare rusești peste Dunăre, pentru a „pacifica“ Bulgaria, în numele dreptului imprescriptibil, practicat și astăzi, al marilor puteri de a interveni fără scrupule în treburile interne ale statelor mici (fapt confirmat și de documentele autentice pe care le comentăm), intervenție care ar fi afectat, ca de atâtea ori până atunci, și țara noastră. În aceste condiții tensionate, România s-a preocupat cu discreție de consolidarea înțelegerilor cu puterile centrale, ceea ce doreau și acestea (în octombrie 1888

légal dans la principauté. Mr. Bratiano m'a dit, au sujet de l'élection d'un prince en Bulgarie, qu'à son avis personnel c'était à le Sobranié légitime d'en décider, et que la ratification de cette élection dépendait, aux termes du Traité de Berlin, des grandes puissances et de la Porte.

Comme le lui demandais ce qui en était de l'union projetée, M. Bratiano me répondit qu'à l'avis du gouvernement du roi, cette idée est très exécutable. Que le Traité de Berlin n'interdit nullement l'union personnelle d'un Etat voisin avec la principauté, que, par conséquent cette question n'a rien à voir avec les signataires du Traité de Berlin, mais qu'elle peut-être résolue d'accord avec le gouvernement de Sa Majesté le Sultan.

Je ne me suis pas engagé dans les discussions ultérieures, mais j'ai simplement dit au premier ministre du roi Charles que le gouvernement impérial veille scrupuleusement sur ses intérêts en Orient et à la paix de l'Europe. Que toute modification non-prévue au le Traité de Berlin serait considérée comme une atteinte portée à celui-ci, et, par conséquent, entraînerait inévitablement l'intervention armée de l'Etat qui voudrait conserver l'ordre existant.

Au sujet du rétablissement de l'ordre légal en Bulgarie, conformément au Traité de Berlin, je fis entendre à M. Bratiano que l'occupation de la Bulgarie n'est pas encore complètement exclue du programme du gouvernement impérial, et que, dans ce cas, nous comptons sur le gouvernement roumain pour laisser passer les troupes d'occupation par la Dobroudja.

expira termenul de valabilitate al tratatului de alianță româno-austro-ungar, dar dacă nici una dintre părți nu ar fi denunțat tratatul cu un an înainte de această dată, el se prelungea automat pentru o perioadă de încă trei ani); referindu-se la vizita pe care familia regală română o efectuează la Berlin, în martie 1887, unde fusese primită „cu entuziasm” de împăratul Germaniei, Pia Brătianu, fiica lui I. C. Brătianu, îi comunica fratelui său, Vintilă, aflat la Paris, că „aceasta ne arată o manifestare în contra Rusiei” (scrisoare din 13/25 martie 1887 – *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 76). Totodată, au fost luate unele măsuri concrete în vederea sporirii capacității de apărare a țării în cazul unei agresiuni posibile sau a unui conflict militar în zonă: fortificarea Bucureștilor, construirea liniei fortificate Galați-Focșani ș.a.; semnificative sunt și unele detalii în aceeași problemă, aflate de noi în presa vremii, circumscrise întocmai perioadei la care ne referim aici (aprilie - mai 1887): regele, împreună cu ministrul de „Rezbel” și generalul Barozzi, șeful Casei militare regale inspectează Marele Stat Major al Armatei (*Voința națională*, an IV, 22 aprilie/4 mai 1887, p. 3); „guvernul” se teme de *izbucnirea unui război*” (RĂZ. - W., 9 mai 1887, p. 2); regele prezidează Comitetul apărării țării (RĂZ. - W., 15 mai 1887, p. 1); Carol I inspectează câteva unități militare, printre care Regimentul 21 Dorobanți, cantonat la Turloaia (*Voința națională*, 20 mai/1 iunie 1887, p. 2) și Regimentul 6 Dorobanți, aflat în cantonament la Cotroceni (*Voința națională*, 23 mai/4 iunie 1887, p. 3) etc. La 2/14 mai 1887 I.C. Brătianu scria fiilor săi la Paris: „Teama mea cea mare nu este că nu veți răuși la învățătură, ci ca nu cumva să fiți întrerupți de vreun război, căci cum văd și francezii și muscalii au înnebunit” (*Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 120).

Cela devait aussi servir de réponse à la question que m'avait posé M. Bratiano touchant les mouvements et les rassemblements de troupes à la frontière de Roumanie. Le premier ministre croit que l'Assemblée Législative concéderait et que le roi ratifierait, d'après la Constitution roumaine, le passage des troupes d'occupation sur territoire roumain.

Mon entretien avec M. Bratiano a été appris ici par quelques correspondants de journaux étrangers; et quelques-uns des plus curieux, que me font de fréquentes visites, ont essayé aujourd'hui d'apprendre jusqu'à quel point les informations de la presse locale (sur les rassemblements de troupes) sont dignes de foi.

Je leur ai déclaré que je ne savais rien du tout là-dessus, et que j'étais personnellement convaincu que ces nouvelles étaient répandues par le parti radical roumain.⁵ Qu'elles devaient avoir été propagées dans le but d'agir sur l'Assemblée Législative roumaine, pour faire accorder sans difficultés au gouvernement les moyens de continuer la construction de fortifications sur notre frontière.

J'ai bien reçu de ministre Bratiano l'assurance qu'il n'existe entre le gouvernement royal et les gouvernants illégaux bulgares aucune entente diplomatique sur l'occupation du trône de Bulgarie par le roi Charles. Cependant je ne puis me fier à cette déclaration, parce que, dans le derniers temps, une forte agitation du parti de l'opposition a ébranlé la confiance de la nation dans le gouvernement actuel. Celui-ci est donc obligé, pour se maintenir au gouvernail, d'inventer des combinaisons multiples pour attirer le peuple autant que possible de son côté.

A titre de complément à mon rapport auprès de l'empereur, je crois de mon devoir d'attirer l'attention bienveillante de Votre Excellence sur la nécessité d'empêcher cette combinaison du roi Charles et de ses ministres; de même nous devons, à mon avis, prendre les mesures les plus extrêmes pour mettre fin à ces intentions.

J'ai l'honneur etc.

⁵ „Partidul radical român“ era partidul liberal, de guvernământ, considerat „radical“ mai ales în comparație cu situația social-politică din Rusia, dominată de cea mai tenebroasă autocrație. Nu putea fi vorba de minuscule grupare a „radicalilor“ lui G. Panu.

No. 155. Télégramme chiffré du ministre des Affaires Étrangères au ministre impérial à Bukarest, du 10 Juin 1887.

En réponse à la lettre du 20 Mai, j'annonce à Vôte Excellence que l'empereur a daigné ordonner de vous munir des instructions suivantes, au cas où le roi Charles poserait sa candidature officielle au trône de Bulgarie:

1. Déclarer au gouvernement royal, au nom du gouvernement impérial, que la candidature du roi au trône de Bulgarie est considérée comme une violation du Traité de Berlin.

2. Déclarer au ministère roumain que le gouvernement royal sera rendu responsable des conséquences désagréables d'une conduite aussi irréfléchie.

3. Si, malgré les déclarations susdites, le roi Charles est élu prince de Bulgarie, Votre Excellence doit rompre immédiatement tous rapports diplomatiques, et quitter la Roumanie avec tous les employés de la légation impériale, ainsi que les consuls et agents consulaires. Remettre aux représentants français la protection des intérêts des sujets russes dans le royaume.

4. En même temps, il faut ordonner aux dragomans de nos consulats qui sont restés en Bulgarie de quitter immédiatement la principauté et de venir à Odessa.

No. 156. Télégramme chiffré du ministre impérial à Bukarest à l'agent à Odessa du Ministère des Affaires Étrangères, du 11 Juin 1887.

Je prie Vôte Excellence de bien vouloir communiquer en votre privé au prince Ignatieff⁶ que je ne puis, malgré mon désir sincère, remplir maintenant le désir de Son Altesse, vu qu'il est possible que l'on interrompe toute relation diplomatique avec le gouvernement royal.⁷

⁶ Conte Nikolai Pavlovici Ignatiev (1832-1908), unul dintre exponenții de seamă ai politicii țariste de expansiune, era pe atunci ministru de Interne al Rusiei; mai veche cunoștință a românilor – din vremuri de restriște – el se oprișe, în ianuarie 1878, la București din drumul spre Adrianopol (unde urma să semneze condițiile păcii cu Imperiul Otoman), pentru a aduce la cunoștință autorităților noastre hotărârea de neclintit a țarului Alexandru al II-lea de a răpi loialului său aliat – ca răsplată pentru contribuția importantă la victoria obținută în război – o parte a teritoriului național (cele trei județe din sudul Basarabiei).

⁷ Amenințările foarte clare ale Rusiei la adresa României se refereau la ruperea relațiilor diplomatice (acțiune ce nu excludea și o eventuală intervenție armată, cu care românii, de altfel, erau obișnuiți); ele au provocat – cum era și firesc – o stare de agitație în cercurile politice bucureștene. Cunoșcând acum datele calendaristice relevate de documentele aici publicate (între 20 mai /1 iunie 1887 și 15/27 iunie 1887) vom constata – pe baza informațiilor de presă – că în acest interval, de obicei de scădere a preocupărilor politice în preajma vacanțelor, a avut loc, în realitate, o intensificare neobișnuită a lor: reuniune a Consiliului de Miniștri, sub președinția lui

No. 157. Télégramme cifré du ministre impérial à Bukarest au Ministre des Affaires Étrangères, du 15 Juin 1887.

J'ai été reçu aujourd'hui en audience par Sa Majesté le roi. Le roi m'a prié, par rapport à la question bulgare de transmettre à Votre Excellence qu'il tient pour sacrées les conventions internationales, et qu'il ne reconnaît pas la légitimité du gouvernement bulgare, mais qu'il ne voit dans les gouvernants actuels que le pur régime de la violence. Pénétré de sentiments de reconnaissance envers l'Empereur et pour les sacrifices qu'a faits la nation russe pour la Roumanie, Sa Majesté voit dans la bienveillance de la Russie et de son souverain la seule garantie d'un gouvernement fécond en Roumanie. Le roi me confirma que sa candidature au trône de Bulgarie avait été proposée et recommandée par les gouvernants bulgares et par son premier ministre, et qu'il était possible que ce projet ait l'appui de l'Angleterre et de l'Autriche-Hongrie; mais que lui, le roi, ne se résoudrait jamais à monter sur le trône de la principauté sans l'assentiment de l'Empereur. Et que celui-ci, pour le roi, était supérieur à l'inclination passagère et point sincère des autres puissances pour la Roumanie.

I.C. Brătianu, la sfârșitul lunii mai, la București (RĂZ.-W., 30 mai 1887, p. 1); Consiliul de Miniștri, programat la începutul lunii iunie la Florica, moșia lui I.C. Brătianu, își schimbă brusc locul de desfășurare, întrunindu-se la Sinaia, sub președinția lui Carol I (RĂZ.-W., 3 iunie 1887, p. 1); tot acum se anunță că regele își contramandază vizita pe care urma să o efectueze în Anglia, unde era invitat să participe la jubileul de 50 de ani al reginei Victoria, el urmând să fie reprezentat de trimisul României la Londra, prințul Ion Ghica (RĂZ.-W., 30 mai 1887, p. 1), iar I.C. Brătianu renunța să plece în concediu în străinătate, urmând să petreacă mai târziu un scurt răstimp de odihnă în țară, la Govora (RĂZ.-W., 4 iunie 1887, p. 2). Semnificativ pentru patriarhalitatea vieții politice românești din anii 1880 este faptul că în aceste zile tensionate din mai-iunie 1887 I.C. Brătianu, aflat la moșia sa, Furduiești, le scria fiilor săi, la Paris, la 19 mai/7 iunie 1887 comunicându-le aceste detalii domestice uluitoare pentru ceea ce ne imaginăm azi că ar trebui să fie viața unui om politic: „Diseară voi pleca la București unde este și Regele, că mâine, miercuri, să avem Consiliu și în urmă să vin la vie, unde o să încep pliveala și coasa lucernei” (*Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 134). Un lucru e neclar în toată această aglomerare de date: la începutul lunii iunie 1887, ministrul Rusiei în România, Hitrovo, nu se afla la București, fiind rechemat, probabil pentru consultări, la Sankt Petersburg; în primele zile ale lunii iunie el lipsea din București (RĂZ.-W., 8 iunie 1887, p. 3), pentru a reveni după 20 iunie/2 iulie 1887 („D. Hitrovo, ministru plenipotențiar al Rusiei se va întoarce săptămâna asta în București” – *Cronica zilei*, RĂZ.-W., 22 iunie 1887, p. 2.). În aceste condiții, documentele publicate de noi aici și datate 11 și 15 iunie 1887 nu au putut să fie semnate de Mihail Alexandrovici Hitrovo, ci de locuitorul său – dacă nu cumva în datarea documentelor editorii bulgari au încurcat „stilurile” calendaristice.

Le roi Charles a reçu de Vienne d'avis privé que les régents bulgares ont fait en secret la proposition de nommer au trône le prince Ferdinand de Cobourg, lieutenant dans l'armée austro-hongroise. Celui-ci aurait l'intention de se rendre en Bulgarie après son élection, sans s'inquiéter de violer le Traité de Berlin.⁸

Tout en portant ce que précède à la connaissance de Votre Excellence, j'estime de mon devoir d'ajouter qu'à mon avis l'expression de la reconnaissance du roi Charles envers l'Empereur et la Russie, ainsi que sa renonciation à briquer le trône de Bulgarie, doivent être considérées comme des suites de ma déclaration au ministre Ivan Bratiano au sujet de passage possible des troupes impériales à travers la Roumanie.⁹

No. 158. Télégramme chiffré du ministre des Affaires Étrangères au ministre impérial à Bukarest, du 1er Juin 1887.

L'aide-de-camp-général Nikolai Nicolaievitch Obroucheff m'apprend que le Ministre de la guerre a envoyé en Roumanie le lieutenant-colonel

⁸ Prințul Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha a fost ales cneaz al Bulgariei de către Sobrania din Târnovo la 25 iunie/7 iulie 1887; el va intra pe teritoriul noii sale patrii la 31 iulie/12 august 1887, diplomația austro-ungară obținând astfel o certă victorie asupra celei țariste, scoțând, practic, statul sud-dunărean din sfera de influență a acesteia și barând astfel drumul Rusiei către Strâmțori, acțiune sprijinită, bineînțeles, și de Anglia. În ciuda meșteșugitelor fraze diplomatice, precum și a declarațiilor de fidelitate ale regelui Carol, oficialitățile ruse nu s-au lăsat înșelate și l-au bănuit pe acesta de a fi fost direct implicat în aducerea pe tronul Bulgariei a prințului Ferdinand care, devenind țar în 1908, va antrena statul bulgar împotriva Rusiei, în timpul primului război mondial. În acest sens, un înalt funcționar din Ministerul Afacerilor Străine din Petersburg transmitea șefului legăției ruse la București, la 20 iulie/1 august 1887, o telegramă cifrată, din care nu lipsesc amenințările iritate ale țarului Alexandru al III-lea la adresa României: „Sa Majesté regrette vivement qu'en aidant à l'élection du prince de Coburg, le roi de Roumanie et son gouvernement aient pour la seconde fois témoigné leurs tendances hostiles à la Russie, dont les suites pourraient être très fâcheuses“ (*Documents secrets*, p. 154).

⁹ Patru zile după expedierea acestei telegrame, când momentele de tensiune dintre Rusia și România s-au diminuat iar rezolvarea succesiunii la tronul Bulgariei se apropia de sfârșit, Pia Brătianu îi informa pe frații săi, la Paris, că tatăl lor, I.C. Brătianu, se întorsese cu vești bune de la Sinaia, de la regele Carol: „Tata a plecat azi dimineață la vie, este sănătos și voios, ne-a dat bune știri aduse de la Sinaia ieri că are să fie pace pentru moment“ (scrișoare din București, datată 19 iunie/1 iulie 1887 – *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, III, p. 145). Și astfel acest episod al unei proiectate uniuni româno-bulgare, foarte puțin cunoscut de istoriografia noastră, a luat sfârșit și probabil că numai aderarea României la sistemul de alianțe al Puterilor Centrale a salvat-o de la o replică mai energică a imperiului moscovit, iritat de eșecul politicii sale balcanice.

d'état-major Dean Ivanovitch Soubotitch pour y lever les plans des fortifications. M. Soubotitch a été chargé, outre la confection de ces plans, d'obtenir aussi de l'état-major les plans de l'ordonnance intérieure des fortifications et de la concentration de feu. J'ai donc l'honneur de prier Votre Excellence de bien vouloir, autant que possible, assister le lieutenant-colonel Soubotitch dans l'exécution de sa tâche. J'y ajoute que M. Soubotitch devra être considéré officiellement comme notre agent militaire à Bukarest et à Belgrade.¹⁰ Veuillez faire part de ce caractère de M. Soubotitch au gouvernement de Roumanie.

(*Documents secrets de la politique russe en Orient, 1881-1890*. D'après le livre russe paru à Sofia sous le titre: „Les fonds d'occupation“, publié par R. Léonoff, Leipzig, Berlin, 1893, p. 143-146; 147-150.)

¹⁰ Generalul Nikolai Nikolaevici Obrucev era șeful Statului Major al armatei imperiale ruse. Preocuparea diplomației, a armatei și spionajului țarist pentru fortificațiile românești era determinată de considerarea – în continuare – a țării noastre ca un culuar de trecere a armatelor moscovite către Balcani, zonă de interes major pentru imperialismul rusesc. Atașaii militari ruși la București erau în mod obișnuit însărcinați cu misiuni de spionaj; astfel, Z.C. Arbure preciza în seria de articole amintite, din 1890, că Tauber, atașatul militar al legației ruse din capitala României recruta agenți pentru a efectua misiuni de spionaj privind înarmarea țării, mișcarea trupelor, construirea fortificațiilor ș.a. (Z.A., *Poliția secretă rusă*, III, *Telegraful român*, an. II, ser. II, 23 iunie 1890, p. 1).

F.G. Panu,
OMUL PERICULOS
1887

Ieri seară o nelegiuire și o trădare a intereselor țării s-a comis de guvern și de Cameră în condițiile cele mai nedemne. S-a votat autorizarea ca guvernul să poată încheia convenția provizorie cu Austro-Ungaria.¹

Instigatorul acestei manoperi, omul care a impus voința sa străină ministerului și Camerei este acea ființă care de ani este la noi instrumentul străin, este acel personaj egoist și neiubitor de țară care se numește *rege* și care în realitate nu este decât când o cătană nemțească, când un ulan prusian.

De îndată ce am văzut că acest instrument străin pe teritoriul nostru pleacă din țară am și spus că el se duce ca să prepare ceva rău pentru țară.

În adevăr, regele a fost la Viena pe când erau delegații noștri acolo², el a avut o întrevvedere cu Kálnoky³ și în acea întrevvedere a făgăduit că va da convenția comercială, că va vinde interesele economice ale țării.

Pe când delegații români se întorceau fără rezultat, el acordase nemților tot ce ceruse, el făgăduise convenția comercială.

Întors în țară regele a impus ministerului său această trădare, iar servilii de la guvern au impus aceasta celorlalți servili din Cameră.

Iată cum să explică rezeziționea cu care, prin surprindere și în mod brutal, Camera a votat ieri provizoratul.

¹ La 30 martie/11 aprilie 1887 Adunarea Deputaților aprobase în mare grabă (era sfârșitul sesiunii parlamentare) și în absența de la vot a opoziției o lege prin care se autoriza guvernul să încheie aranjamente comerciale provizorii – după modelul celui încheiat cu Franța și cu alte state, printre care Austro-Ungaria. Grupul radical al lui George Panu considera dăunătoare pentru interesele economice ale României o convenție comercială cu Austro-Ungaria – asemănătoare celeia care fusese denunțată începând de la 20 mai/1 iunie 1888, ca urmare a „războiului vamal” dintre cele două țări – convenție care ar fi facilitat – în lipsa unor măsuri protecționiste mai ferme – pătrunderea masivă a mărfurilor mai ieftine din Austro-Ungaria pe piața românească, împiedicând astfel dezvoltarea industriei naționale, aflate în faza începuturilor, și a agriculturii moderne.

² În martie 1887 a avut loc la Viena o nouă rundă de convorbiri româno-austro-ungare în problema relațiilor comerciale între cele două țări, încheiată fără nici un rezultat concret, guvernul Brătianu, ca și regele Carol, de altfel, nefiind nici ei de acord să accepte convenții comerciale dezavantajoase pentru țara noastră; o nouă convenție comercială româno-austro-ungară avea să se încheie abia la sfârșitul anului 1893 (Căzan–Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, p. 160). Regele Carol s-a aflat și el la Viena, timp de două zile, între 17/29-19/31 martie 1887, în drumul de întoarcere de la Berlin, unde participase la ceremoniile legate de împlinirea a 90 de ani de viață ai împăratului Wilhelm I al Germaniei; la Viena el avusese, într-adevăr, întrevederi atât cu împăratul Franz Joseph, cât și cu contele Kálnoky.

³ Contele Gustav Sigismund Kálnoky (1832-1898), născut în Moravia într-o familie originară din Transilvania, era, din 1881, ministrul Afacerilor Străine al imperiului austro-ungar; a jucat un rol esențial în constituirea Triplei Alianțe în mai 1882 și în reînnoirea acestui tratat în februarie 1887, fiind, desigur, interesat în menținerea în această alianță și a României.

Astăzi, mai mult decât oricând, este constatat că izvorul tuturor rezelor, omul care comite abuzuri și permite guvernului să facă totul este regele. El este samsarul tuturor trădărilor intereselor naționale, el este sufletul blestemat al regimului ce ne guvernează.

Călătoriile acestui om sinistru sunt totdeauna fatale țării, totdeauna el vine aducând în poalele mantiei sale de ulan, umilința și înjosirea.

Fiecare își aduce aminte că acum patru ani regele a îngenunchiat țara Austriei; după serbarea inaugurării statuii lui Ștefan cel Mare⁴ el s-a dus la Viena și acolo ne-a umilit; venind în țară, imediat s-a inaugurat acea politică economică care durează și până astăzi.

Culpabilul cel mai mare este el; el trebuie lovit fără cruțare, el trebuie arătat cu degetul.

Pericolul cel mare este acest om, trebuie pus deci la rezon. Trebuie ca țara în picioare să-i zică cuvintele care s-ar părea că pentru dânsul au fost inventate: *II faut se soumettre ou se démettre*⁵. A mai tolera în condițiile actuale influența sa nefastă este a voi să vedem țara subjugată și politiceste și economicește.

Trebuie deci ca opoziția să agiteze și să lumineze țara asupra provizoratului cu Austria, trebuie să înfierăm procedurile infame ale colectivităților și să arătăm pe rege cine este și ce voiește.

Dacă opoziția nu are curagiul să facă aceasta îi vom zice că este nedemnă de sarcina ce și-a luat.⁶

(*Lupta*, an. IV, nr. 218, 1 aprilie 1887, p. 1.)

⁴ „Inaugurarea” statuii lui Ștefan cel Mare a avut loc la Iași, la 5/17 iunie 1883 v. vol. II al acestei lucrări, p. 162 și notele noastre 30, 31 și 32, p. 171-172.

⁵ Trebuie să se supună sau să demisioneze (fr.), sau, mai plastic tradus, în epocă: Trebuie să se plece sau să plece, v., mai sus, p. 91 și nota noastră, 33, p. 105.

⁶ Am reprodus acest articol – nedrept în esență – pentru că el a declanșat în 1887 procesul de presă, cu mare răsunet atunci, împotriva lui G. Panu, deși nu era cel mai virulent din seria articolelor antimonarhice apărute în *Lupta*, în anii 1885-1887, în încercarea din ce în ce mai încrâncenată a opoziției de a-l sili pe rege să-l înlocuiască pe I. C. Brătianu de la conducerea guvernului, amenințându-l chiar și cu pierderea tronului. Învinuirea de trădare națională adusă regelui Carol și guvernului făcea parte din arsenalul obișnuit al luptei politice a opoziției din vremea aceea, fie ea conservatoare sau liberală, și nimeni nu o mai lua în serios.

G. ANUARUL ROMÂNIEI, 1885

(Rezumate și fragmente)

Anuarul României, redactat în limba franceză de Frédéric Damé (1849-1907) (v. vol. I al acestei lucrări, nota 81, p. 180), apărea la București, fiind gata pentru difuzare – după cum ne încredințează autorul lui – în fiecare an, la 15 decembrie, pentru anul următor. Prima încercare de a realiza o lucrare complexă de acest tip ar fi făcut-o Frédéric Damé (care va alcătui mai târziu și o istorie contemporană a României, nu lipsită de interes: *Histoire de la Roumanie contemporaine depuis l'avènement des princes indigènes jusqu'à nos jours, 1822-1900*, Paris, 1900; neagreată de N. Iorga) în 1874, când edita un *Annuaire de Bucarest*. Noi nu am avut acces – pentru perioada la care se referă volumul de față – decât la ediția *Anuarului* purtând pe copertă anul 1885 (reeditare îmbogățită a *Anuarului* – devenit „al României” – pentru anul 1884) cu un scurt cuvânt al autorului, datat 15 noiembrie 1884. Acest *Anuar 1885* – foarte serios alcătuit (astăzi ne lipsește o sinteză informativă complexă de acest tip, suplinită, parțial numai de *Pagini aurii*) era compartimentat în trei mari secțiuni: I. *Annuaire de Roumanie. Anuarul României. Adress-Buch von Rumänien* (p. 1-158), cuprinzând date generale despre tânărul regat român (Constituția din 1866, informații succinte referitoare la geografie, climă, istorie – tabel cronologic, populație, învățământ, organizare militară, produsul natural al solului, situația proprietății funciare, calendar și sărbători, limba română și originile ei, mic vocabular român-francez-german, istoria literaturii, legislație, textul Convenției comerciale cu Austro-Ungaria din 1875, finanțele țării, comerțul exterior, populație, căile ferate, învățământul public, numele senatorilor și deputaților în activitate, organizarea ministerelor ș.a.); II. *Annuaire de Roumanie. Guide de Bucarest* (p. 159-378), cuprinzând informații detaliate despre capitala țării (istoric, descrierea orașului, câteva trasee: de la Gara de Nord în centru, Calea Victoriei, Bulevardul – și străzile principale, bisericile, Palatul Regal și Cotrocenii, grădini și promenade, împrejurimi, instituții financiare, marile stabilimente industriale, magazinele, tariful general al vămilor, *Valurile Dunării* de Ivanovici – note muzicale, autoritățile Capitalei și câteva mii de adrese pe care le-am reprodus, selectiv, în volumul de față); III. *Annuaire de Roumanie* (numerotat separat de la I-CXXIV), o sinteză documentară despre fiecare dintre cele 32 de județe ale țării noastre de atunci (descrierea generală a județului, comunele organizate în plăși sau „plaiuri”, capitala județului și oficialitățile lui, ghid de comerț pentru principalele orașe, de pildă, în cazul județului Argeș: Pitești și Curtea de Argeș).

Am extras din acest temeinic *Anuar*, foarte puțin cunoscut azi, traducând și – uneori – rezumând, informații din primele două secțiuni ale lui (mai ales din a doua) cu grija de a ne încadra în spațiul destul de restrâns pe care ni l-am propus pentru această Anexă. Astfel, am selecționat esențialul din datele generale oferite de Damé despre București, am ales dintre adresele bucureștenilor numai acele nume care ne erau nouă (care frecventăm de patru decenii presa vremii) mai cunoscute, aveau un anume rang social, cultural sau politic fiind întâlnite, deseori, și în cartea lui Bacalbașa; din capitolul foarte vast și bine organizat cuprinzând adresele instituțiilor, magazinelor, profesiunilor liberale ș.a., am selectat, cu titlu exemplificativ, mai multe secvențe (reproduse însă integral) referitoare la profesii sau instituții importante, renunțând, cu părere de rău, la multe altele (arhitecți, avocați – o listă interminabilă, dentiști, patroni de drogherii, de cârciumi – atât de îndrăgite de bucureșteni ș.a.). Atragem atenția că profesiunile sau instituțiile respective fiind prezentate în limba franceză, ordinea alfabetică a traducerilor în limba română în cadrul acestei Anexe nu a putut fi întotdeauna respectată (de pildă *Jurnaux*, în franceză, *Ziare* în română, cititorul nostru aflând informațiile despre ziare – dar și jurnale – la litera J); eventualele translații fiind, totuși, destul de puține, am menținut succesiunea din original (v., îndeosebi, secvențele: „Ghidul Capitalei“ și „Adresele diverse“).

Precizăm că datele statistice principale referitoare la capitala României au fost extrase de Fr. Damé din documentele recensământului efectuat în București în perioada 1-18 noiembrie 1877 și 1 ianuarie – 15 aprilie 1878, rezultatele fiind publicate în anul 1878 (*Statistica. Primăria orașului București, Recensământul executat în anul 1878. Topografia, edificiile și populațiunea orașului București. Anul 1878*, București, Noua Tipografie Națională C. N. Rădulescu, 1878), din care extragem următoarele informații cu caracter mai general: suprafața totală a orașului era de aproape 30 km² din care: 12,1 km² vii, 4,2 km² curți, 4,2 km² livezi, 3 km² grădini etc.; în oraș se aflau 20 323 de clădiri (majoritatea cu un singur nivel, 5 clădiri cu trei etaje și una singură cu patru etaje); populația era de 177 646 locuitori, vârsta medie fiind de 28 de ani (mortalitatea depășea natalitatea); alimentarea cu apă a orașului se făcea din 1 104 puțuri cu „apă ordinară“, 602 cu „apă bună“ și 58 de „puțuri mecanice“; transportul apei se efectua cu 449 sacale. În oraș se aflau 37 redacții de jurnale, 19 farmacii, 12 librării, 8 tipografii, 5 băi publice, 1 327 de cârciumi (revenind - mare veselie! - o cârciumă la 140 de locuitori!), 337 băcănii, 240 croitorii, 187 medici, 49 farmaciști, 9 „dentiști“, 9 spitale, 92 moașe, 30 tăbăcării, 97 mori cu cai, 12 mori cu abur, două turnătorii de fontă etc., etc. (cf. Aurel D. Petrescu, *Semnificația recensământului din 1878 la București, București*, materiale de istorie și muzeografie, IX, 1972, p. 267-273).

ROMÂNIA
Calendar pe anul 1885
Sărbătorile calendarului iulian („stil vechi“)

Ianuarie: 1, Sf. Vasile; 6, Botezul Domnului; 7, Sf. Ion Botezătorul; 30, Sf. Vasile, Grigore și Ioan;

Februarie: 2, Întâmpinarea Domnului;

Martie: 17, Duminica Floriilor; 24, 25 și 26, Sf. Paște;

Aprilie: 23, Sf. Gheorghe;

Mai: 2, Înălțarea Domnului; 12 și 13, Sf. Treime; 21, Sf. Constantin și Elena;

Iunie: 24, Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, 29, Sf. Petru și Pavel;

Iulie: 20, Sf. Ilie;

August: 6, Schimbarea la față; 15, Adormirea Maicii Domnului; 29, Tăierea capului Sf. Ioan;

Septembrie: 8, Nașterea Maicii Domnului; 14, Înălțarea Sf. Cruci;

Octombrie: 14, S-ta Paraschiva; 26, Sf. Dumitru;

Noiembrie: 8, Sf. Mihail și Gavril; 21, Intrarea în Biserică;

Decembrie: 6, Sf. Nicolae; 25, Nașterea Domnului; 26, Soborul Prea Curatei; 27, Sf. Ștefan (p. 11).

Anul 1885 începea într-o marți (1 ianuarie) și se termina tot într-o zi de marți (31 decembrie).

Sărbătorile naționale ale românilor

14/26 martie: Proclamarea Regatului;

8/20 aprilie: Aniversarea nașterii M. S. Regelui Carol I;

24 aprilie/6 mai: Aniversarea nașterii M. S. Regina Elisabeta;

10/22 mai: Aniversarea urcării pe tron a M. S. Regelui Carol I (1866), a proclamării Independenței (1877) și a încoronării MMLL Regele și Regina (1881) (p. 14).

Teritoriul României este împărțit în 32 de județe, dintre care 17 se află în Muntenia, 13 în Moldova și două în Dobrogea, redobândită de țara noastră în 1878.

Județele se împart în plăși și plaiuri; în componența acestora intrau comune urbane și rurale.

În țară se află 163 plăși cu 3 070 comune, din care 72 urbane și 2 998 rurale. Cele 32 de județe cu capitalele și populația lor sunt următoarele:

Muntenia (Valachie)

Mehedinți,	capitala	Turnu-Severin,	200 000	locuitori;
Gorj,	"	Târgu Jiu,	156 692	locuitori;
Vâlcea,	"	Râmnicu-Vâlcea,	155 695	locuitori;
Argeș,	"	Pitești,	162 896	locuitori;
Muscel,	"	Câmpulung,	81 625	locuitori;
Dâmbovița,	"	Târgoviște,	141 985	locuitori;
Prahova,	"	Ploiești,	240 000	locuitori;
Buzău,	"	Buzău ¹ ;		
Râmnicu-Sărat,	"	R. Sărat,	122 144	locuitori;
Brăila,	"	Brăila	68 277	locuitori;
Ialomița,	"	Călărași,	83 780	locuitori;
Ilfov,	"	București,	67 632	locuitori (inclusiv orașul București);
Vlașca,	"	Giurgiu,	140 573	locuitori;
Teleorman,	"	T. Măgurele,	148 498	locuitori;
Olt,	"	Slatina,	104 925	locuitori;
Romanși,	"	Caracal,	190 000	locuitori;
Dolj,	"	Craiova,	261 191	locuitori;

Moldova

Putna,	capitala	Focșani,	136 738	locuitori;
Bacău,	"	Bacău,	150 713	locuitori;
Neamț,	"	Piatra,	136 107	locuitori;
Roman,	"	Roman,	106 000	locuitori;
Suceava,	"	Folticeni,	125 299	locuitori;
Botoșani,	"	Botoșani,	151 481	locuitori;
Dorohoi,	"	Dorohoi,	135 000	locuitori;
Iași,	"	Iași,	181 573	locuitori (din care orașul Iași, 66 393 loc.);
Vaslui,	"	Vaslui,	104 160	locuitori;
Tutova,	"	Bârlad,	126 851	locuitori;
Fălciu,	"	Huși,	87 870	locuitori;
Tecuci,	"	Tecuci,	90 000	locuitori;
Covurlui,	"	Galați,	116 851	locuitori;

¹ Lipsește indicația privind numărul de locuitori ai județului; orașul Buzău, potrivit aceleiași *Anuar*, avea 10 570 locuitori.

Dobrogea

Tulcea, capitala Tulcea²;

Constanța, " Küstendjé (Constanța), 76 000 locuitori.

Județele sunt administrate de prefecti, iar plășile de subprefecți, și unii și alții numiți de guvern (p. 34).

GHIDUL BUCUREȘTILOR

Orașul București este împărțit în 55 circumscripții de poliție, după cum urmează:

- Circumscripția 1, str. Dulgheri, 35;
- " 2, str. Buzești, 90;
- " 3, str. Romană, 4;
- " 4, str. Primăverii, 8;
- " 5, str. Nisipar, 8;
- " 6, str. Icoanei, 64;
- " 7, str. Romană, 160;
- " 8, str. Profetului, 14;
- " 9, str. Viitorului, 2;
- " 10, str. P. Spătarului, 86;
- " 11, str. Italiană, 10;
- " 12, str. Grivița, 41;
- " 13, Șos. Basarabilor, 19;
- " 14, str. Potcovari, 1 (Moșilor);
- " 15, Calea Șerban-Vodă, 44;
- " 16, str. Municipală;
- " 17, Calea Victoriei, 9;
- " 18, str. Academiei, 15;
- " 19, str. Știrbei-Vodă, 27;
- " 20, str. Schitu-Măgureanu, 6;
- " 21, str. Esculap, 9;
- " 22, str. Occidentului, 25;
- " 23, str. Berzei, 27;
- " 24, str. Francmazonă, 55;

² Lipsește indicația referitoare la numărul de locuitori ai județului; orașul Tulcea avea 19 234 locuitori.

- Circumscripția 25, Șos. Basarabilor;
” 26, Calea Plevna, 86;
” 27, str. Izvorului, 93;
” 28, str. Vânătorilor, 5;
” 29, str. Biserica Antim, 38;
” 30, str. Uranus, 1;
” 31, str. 13 Septembrie, 146;
” 32, Calea Rahovei, 200;
” 33, str. Egalității, 9;
” 34, str. Radu-Vodă, 6;
” 35, str. Călărașilor, 4;
” 36, str. Șerban-Vodă, 27;
” 37, str. Fraților, 1;
” 38, Calea Văcărești (la abatoriul Comunei);
” 39, str. Foișorul, 81;
” 40, Calea Văcărești, 159;
” 41, str. Bravului, 13;
” 42, str. Campoducelui, 24;
” 43, str. Vitanul, 1;
” 44, str. Iepurilor, 15;
” 45, str. Olteni, 62;
” 46, str. Lucaci, 59;
” 47, str. Zefirului, 10;
” 48, str. Delea-Vechie, 15;
” 49, Șos. Iancului, 68;
” 50, Șos. Pantelimon, 53;
” 51, Șos. Colentina;
” 52, Șos. Mihai-Bravul, 36;
” 53, str. Traian, 7;
” 54, Calea Moșilor, 188;
” 55, Calea Călărașilor, 24 (p. 204).

Populația orașului este de 177 646 locuitori (potrivit recensământului din 1878), dintre care 82 639 bărbați și 95 014 femei.³

³ Adunând cele două cifre aflăm un total puțin diferit: 177 653 locuitori.

Gări: Gara de Nord și Gara Filaret (ultima deservind numai linia București-Giurgiu).

Principalele căi de comunicație: Calea Victoriei; Bulevardul Academiei; Bulevardul Elisabeta; strada Colței; Calea Griviței; strada Știrbei-Vodă; Calea Dorobanților; strada Clemenței; strada Polonă; Calea Rahova; Calea Șerban-Vodă; Calea Văcărești; Calea Plevnei; Calea Moșilor; străzile: Lipsani, Smârdan, Carol I, Covaci, Șelari, Gabroveni, Sf. Vineri; strada Doamnei; strada Corabia; strada Episcopiei; strada Mercur; strada Dionisie; strada Pitar-Moșu; strada Scaunelor; strada Pensionat; strada Batiștea; străzile: Fântâna, Manea Brutar, Luterană, Luminei, Bis. Amzei, Primăverii, Minervei, Gloriei, Nouă, Regală ș.a. (p. 172-183).

Populația ocupată:

Profesiuni liberale:	50 977	locuitori;
Comercianți:	27 100	locuitori;
Industrii și meșteșuguri (<i>industriels et artisans</i>):	64 732	locuitori;
Muncitori:	11 993	locuitori;
Servitori:	19 531	locuitori(p. 203).

Repartiția populației potrivit religiei

Ortodocși:	132 987	locuitori;
Catolici:	16 091	locuitori;
Protestanți:	5 854	locuitori;
Armeni:	790	locuitori;
Lipoveni:	206	locuitori;
Israelii:	20 749	locuitori;
Mahomedani:	43	locuitori;
Alții:	20	locuitori(p. 204).

Bărbați știutori de carte:	54 014;
Femei: " "	22 383;
Analfabeți:	98 245 (p. 204).

Sectoarele orașului

Culoarea de Roșu:	22 604	locuitori;
" Galben:	39 844	locuitori;
" Verde:	45 577	locuitori;
" Albastru:	28 315	locuitori;
" Negru:	41 306	locuitori(p. 205).

Numărul electorilor – potrivit Legii electorale din iunie 1884

Pentru Cameră

Colegiul I 1 654electori;
" II 4 528electori;
" III 2 035electori;

Pentru Senat

Colegiul I 1 457electori;
" II 1 290electori (p. 205).

Lungimea străzilor

Calea Plevna, 3 350 m;
" Șerban-Vodă, 3 137 m;
" Moșilor, 3 068 m;
" Victoriei, 2 800 m;
Strada Romană, 2 549 m;
Calea Rahova, 2 482 m;
" Grivița, 2 482 m;
Strada Polonă, 2 116 m;
" Teilor, 2 032 m;
" 11 Iunie, 1 919 m;
" Știrbei-Vodă, 1 775 m;
Calea Dorobanților, 1 449 m;
Strada Fântânei, 1 057 m;
" Colței, 1 024 m (p. 205).

Tabelul imobilelor din București: 21 037, repartizate astfel pe sectoare:

Culoarea Roșie, 1 430 imobile;
" Galbenă, 4 857 imobile
" Verde, 3 891 imobile
" Albastră, 5 175 imobile
" Neagră, 5 681 imobile.

După data construcției:

1400-1800: 635 imobile;
1800-1830: 3 963 imobile;
1830-1840: 2 492 imobile;

1840-1850: 3 064 imobile;
1850-1860: 3 673 imobile;
1860-1870: 3 730 imobile;
1870-1875: 1.889⁴ imobile (p. 206).

Ghidul Capitalei

Academia Română, Palatul Universității;
Agenția austriacă de navigație (*Bateaux à vapeur*), str. Academiei, 41;
Arhiepiscopia catolică, Calea Călărașilor, 5;
Arhiepiscopia ortodoxă, curtea Bisericii Metropolitane;
Arhivele Statului, curtea bisericii Mihai-Vodă;
Arsenalul, str. 13 Septembrie;
Azilul elen, Șoseaua Pandurilor (Cotroceni);
Ateneul Român, Piața Valter Mărcineanu;
Banca Națională, str. Colței, 21;
Biblioteca Națională, Palatul Universității;
Casa de Depuneri și Consemnațiuni, Calea Victoriei, 3;
Casa Pensiilor, str. Brezoianu, 19;
Casieria Centrală, Calea Victoriei, 103;
Casieria generală județeană, str. Academiei, 41;
Cazarma Alexandria, str. 13 Septembrie, 23;
" călărașilor de Ilfov, la Cotroceni;
" Cuza, str. 13 Septembrie, 64;
" dorobanților, Calea Victoriei, 122;
" jandarmilor călări, Colței, 51;
" pedestri, Calea Victoriei, 9;
" geniului, la Cotroceni;
" Malmaison, Calea Plevnei;
" pompierilor, Calea Plevnei, 12;
Camera Deputaților, curtea Bisericii Metropolitane;
Gara de Nord, Calea Griviței;
Gara Filaret, str. 11 iunie;
Cimitirul ortodox Șerban-Vodă (Belu), Șoseaua Giurgiu;
" Sf. Treime, str. 13 Septembrie;
" Sf. Vineri, Calea Grivița;

⁴ Cifrele adunate dau 19 446 imobile; diferența până la 21 037 era constituită din imobile noi, construite după 1875 și până în 1878 când s-a efectuat recensământul la datele căruia a apelat Fr. Damé.

- ” **Mavrogheni**, str. Mavrogheni;
- ” **Armenesc**, Șoseaua Pantelimon;
- ” **Calvin**, Calea Grivița;
- ” **Catolic**, Șoseaua Giurgiu;
- ” **Israelit (occid.)**, str. Spitalului;
- ” **Israelit (spaniol)**, Șoseaua Giurgiu;
- ” **Luteran**, str. Spitalului;

Conservatorul de muzică și declamațiune, str. Sf. Ionică (în spatele Palatului Regal);

Curtea de Casație, P-ța Valter Mărăcineanu;

Curtea de Apel, P-ța Valter Mărăcineanu;

Curtea de Conturi, Calea Dorobanților, 53;

Creditul funciar rural, str. Colței, 21;

Creditul funciar urban, str. Doamnei, 13;

Direcția căii ferate Roman-Suceava-Iași, str. Scaune, 49;

Direcția regală a Căilor Ferate Române, la Gara de Nord, Calea Grivița;

Domeniul Coroanei, str. Vamei, 1;

Vama, la gara Filaret (pentru mărfuri transportate pe Dunăre);

“ la Gara de Nord (pentru mărfuri sosite prin Vârciorova sau Cernăuți⁵);

“ la Poștă, str. Doamnei, 11 (pentru mărfuri venite prin mesagerie);

Școala de agricultură și meserii Ferăstrău⁶, Șoseaua Kisseleff;

Școala de arte și meserii, la Filaret;

” **Arte Frumoase (Beaux-Arts)**, Palatul Universității;

” **Centrală de fete**, str. Pensionat, 4;

” **de Comerț**, Domniței, 7;

” **de Drept**, Palatul Universității;

” **Militară**, Calea Grivița, 23;

” **de Medicină**, Palatul Universității;

” **Normală primară**, str. Incend., 8;

” **de Poduri și Șosele**, str. Știrbei-Vodă, 37;

” **Profesională de fete**, str. Colței, 30;

” **de Farmacie**, Palatul Universității;

Eforia Spitalelor Civile, str. Colței, 28;

Episcopia bulgară, Calea Călărașilor, 6;

Biserica Amza⁷, str. Bis. Amzii;

⁵ Pentru mărfuri sosite din Austria, prin Banat (Vârciorova) sau Bucovina (Cernăuți).

⁶ Numele inițial al lacului Herăstrău și al zonei limitrofe din nordul orașului.

⁷ Enumerăm aici numai principalele biserici ortodoxe (n.a.).

Biserica Albă, Calea Victoriei;

- ” **Antim, str. Antim;**
- ” **Batiștea, str. Batiștea;**
- ” **Cretzulescu, Calea Victoriei, 39;**
- ” **Colțea, str. Colței, 32;**
- ” **Curtea Veche, str. Carol I;**
- ” **Doamna-Bălașa, Calea Rahova;**
- ” **Icoanei, str. Icoanei, 2;**
- ” **Lucaci, str. Lucaci;**
- ” **Mihai-Vodă, str. Mihai-Vodă;**
- ” **Pitar-Moșu, str. Pitar-Moșu;**
- ” **Radu-Vodă, str. Radu-Vodă;**
- ” **Sărindar, Calea Victoriei, 21;**
- ” **Stavropoleos, str. Stavropoleos;**
- ” **Sfinților, Calea Victoriei, 21;**
- ” **Sf. Dumitru, str. Carol I;**
- ” **Sf. Gheorghe Nou, Piața Sf. Gheorghe;**
- ” **Sf. Spiridon, Calea Șerban-Vodă;**
- ” **Schitu-Măgureanu, str. Schitu-Măgureanu;**
- ” **Zlătari, Calea Victoriei, 6;**
- ” **Catolică (catedrală), str. Fântânei, 7;**

Starea Civilă (ofițerul), str. Municipală, 2;

Expoziția permanentă de Arte-Frumoase, str. Stavropoleos;

Gimnaziul Cantemir, str. Primăverii, 9;

” **Lazăr, Calea Moșilor, 34;**

” **Mihai-Vodă, str. Rotari, 9;**

Spitalul Brâncovenesc, Calea Rahova;

” **Colția, strada Colței, 32;**

” **Colentina, Șoseaua Bonaparte;**

” **de Copii, str. Diaconeselor, 8;**

” **Caritas, str. Dudești, 38;**

” **Mavrogheni, str. Mavrogheni;**

” **Mărcuța, Șoseaua Pantelimon;**

” **Militar, str. Știrbei-Vodă, 67;**

” **Maternitate, str. Mavrogheni;**

” **Xenocrate, Calea Victoriei, 49;**

Imprimeria de Stat, str. Brâncoveanu, 9;

Grădina Cișmigiu – 7 intrări: Piața Valter Mărcăineanu; Știrbei-Vodă; intrarea Rosetti; intrarea Patzac; str. Silfidelor; str. Schitu-Măgureanu și Bulevardul Elisabeta;

Grădina Episcopiei, Calea Victoriei, 80;
 " **Icoana**, str. Polonă, 63;
 " **Sf. Gheorghe**, Piața Sf. Gheorghe;
 " **Sf. Vineri**, Calea Văcărești;
 " **Sf. Spiridon**, Calea Șerban-Vodă;
Judecătoria de Pace, col. Roșu, str. Municipală, 2;
 " " col. Galben, str. Cătun, 6;
 " " col. Verde, Calea Plevna, 159;
 " " col. Albastru, Calea Șerban-Vodă, 65;
 " " col. Negru, str. Labirint, 55;
Liceul Sf. Sava, str. Știrbei-Vodă, 35;
 " **Matei-Basarab**, str. Sf. Apostoli, 138;
 " **Sf. Gheorghe**, Calea Victoriei, 138;
Primăria și Consiliul Municipal, str. Colței, 40;
Ministerul de Interne, str. Academiei, 9;
 " **Afacerilor Străine**, str. Academiei, 9;
 " **de Finanțe**, Calea Victoriei, 103;
 " **de Război**, Calea Victoriei, 123;
 " **Instrucțiunii Publice și Cultelor**, Calea Victoriei, 4;
 " **de Justiție**, Calea Victoriei, 4;
 " **Lucrărilor Publice**, str. Academiei, 9;
 " **Agriculturii, Industriei,**
Comerțului și Domeniilor, Calea Victoriei, 103;
Muzeele, Bulevardul Universității;
Palatul Regal, Calea Victoriei, 43-45 (reședința de vară, la Cotroceni);
Poștă și Telegraf, direcția generală, str. Doamnei, 11;
Prefectura de Ilfov, str. Mihai-Vodă, 3;
Prefectura de Poliție, Calea Victoriei, 9;
Regia Tutunurilor, Calea Victoriei, 107;
Seminarul Central, Calea Șerban-Vodă, 84;
 " **Nifon**, str. 11 Iunie, 2;
 " **Catolic**, Calea Călărașilor, 5;
Senatul, Bulevardul Universității;
Serviciul Sanitar, str. Academiei, 9 (la Ministerul de Interne);
Statistica, Calea Victoriei, 103;
Direcția Generală a Teatrelor, str. Teatrului, 2;
Teatrul Național, Calea Victoriei, 36;
 " **Dacia**, str. Carol I;
Sala Orfeu, str. Știrbei-Vodă, 12;
Direcția Tramvaielor, Șoseaua Bonaparte;
Tribunalul Ilfov, str. Valter Mărăcineanu (în afară de Camera IV care se află
 în str. Brezoianu, 27);
Universitatea (facultățile de Drept, Litere, Științe, Teologie și Medicină),
 Bulevardul Universității (p. 206-208).

Legățile și consulatele Legății străine:

Germană, str. Polonă, 15;
Engleză, str. Scaunelor, 46;
Austro-Ungară, str. Italiană, 6;
Belgiană, Calea Victoriei, 170;
Spaniolă, str. Romană, 13;
Franceză, Calea Victoriei, 192;
Greacă, str. Biserica Amzei, 19;
Italiană, str. Negru-Vodă;
Olandeză, Calea Victoriei, 77;
Rusă, Calea Victoriei, 19;
Sârbă, str. Columb, 8;
Turcă, str. Știrbei-Vodă, 41 bis;
Monaco, Calea Grivița, 53.

Consulate:

Agenția diplomatică și consulatul general al Bulgariei, str. Stelea, 15;
Consulatul Germaniei, str. Știrbei-Vodă, 55;
" **Angliei**, str. Scaunelor, 46;
" **Austro-Ungariei**, str. Brezoianu, 47;
" **Belgiei**, Calea Văcărești, 195;
" **Spaniei**, str. Romană, 13;
" **Frânței**, Calea Victoriei, 192;
" **Pays-Bas** (Țările de Jos);
" **Greciei**, str. Biserica Amzei, 9;
" **Italiei**, str. Negru-Vodă;
" **Olandei**, Calea Victoriei, 77;
" **Rusiei**, Calea Victoriei, 17;
" **Serbiei**, str. Columb, 3;
" **Turciei**, str. Știrbei-Vodă, 41 bis (p. 208-209).

Monedele românești

Aramă (*cuivre*): 1 ban; 2 bani; 5 bani; 10 bani;
Argint: 50 bani; 1 leu; 2 lei; 5 lei;
Aur: 20 lei.
Un leu este echivalent cu un franc francez.

Biletele de bancă

20 lei; 100 lei; 1 000 lei (p. 215).

Cursul valutar

1 liră sterlină (Anglia)	25,25	lei ⁸ ;
1 dollar (SUA)	5,25	lei;
1 marcă (Germania)	1,25	lei;
1 florin (Austro-Ungaria).....	2,50	lei;
1 duro (Spania)	5,26	lei;
1 rublă aur (Rusia)	4,12	lei;
1 thaler (Suedia și Norvegia)	1,44	lei;
1 drahmă (Grecia)	0,91	lei;
1 piastru (Turcia)	0,22	lei (p. 215-216).

Tarife poștale

- O scrisoare (15 gr.), loco, 5 bani;
- O scrisoare (15 gr.), în țară, 30 bani;
- O carte poștală (loco sau în țară), 5 bani; --
- O scrisoare pentru localitățile limitrofe din Transilvania, Bucovina etc., 15 bani;
- O scrisoare pentru țările care nu fac parte din Uniunea poștală, 25 bani;
- O carte poștală pentru orice țară din Uniunea poștală, 10 bani;
- Taxă de recomandată pentru scrisori, 25 bani (p. 216).

Tarife telegrafice

- Loco, 5 bani cuvântul;
- Dintr-un oraș în altul, 8 bani cuvântul;
- Germania, 20 bani cuvântul;
- Australia (Port-Darwin, Victoria, Australia meridională și occidentală), 12,75 lei cuvântul;
- Austria, 12 bani cuvântul;
- Birmania, 5,55 lei cuvântul;
- Bulgaria, 10 bani cuvântul;
- China, 9,75 lei cuvântul;
- Cipru, 61 bani cuvântul;
- Egipt (Alexandria), 1,65 lei cuvântul;
- Spania, 45 bani cuvântul;
- Franța, 35 bani cuvântul;
- Insulele Britanice, 40 bani cuvântul;
- Ungaria, 10 bani cuvântul;

⁸ În original: franci și centime, valoarea lor fiind aproximativ egală cu a leilor și banilor românești.

Indo-China (Singapoore), 7,56 lei cuvântul;
Italia, 28 bani cuvântul;
Japonia, 14,85 lei cuvântul;
Olanda, 25 bani cuvântul;
Portugalia, 46 bani cuvântul;
Rusia europeană, 30 bani cuvântul;
Serbia, 10 bani cuvântul;
Suedia, 35 bani cuvântul;
Elveția, 22 bani cuvântul;
Turcia europeană, 22 bani cuvântul;
Cuba (Havana), 7,15 lei cuvântul;
Brazilia (Rio-Janeiro, Para), 16,15 lei cuvântul;
Statele Unite (Georgia), 3,05 lei cuvântul;
“ (Montana), 3,35 lei cuvântul;
“ (New York), 3,10 lei cuvântul;
“ (Washington), 3,50 lei cuvântul (p. 217-219).

Căi ferate interne

București, Pitești, Slatina, Craiova, Turnu-Severin, Vârciorova (382 km). Acceleratul pleacă din București la orele 9.00 și ajunge la Vârciorova la 18.25; călătoria la Paris continua prin Budapesta, Viena, München, Frankfurt, Kolonia;

București, Ploiești, Buzău, Focșani, Adjud, Roman (345 km). Acceleratul pleacă din București la 23.00 și ajunge la Roman la 8.45;

București, Ploiești, Sinaia, Predeal. Acceleratul pleacă din București la 17.00 și ajunge la Predeal la 21.45; trenul „de plăcere“ (de sfârșit de săptămână) pleacă din București la 7.00, ajunge la Sinaia la 11.03 iar la Predeal la 11.40; la înapoiere pleacă din Predeal la 18.50, din Sinaia la 19.52 și ajunge la București la 23.30;

Buda-Slănic (Prahova);

Câmpina - Doftana;

București - Giurgiu;

Buzău - Galați;

Mărășești - Galați;

Tecuci - Bârlad;

Iași - Ungheni;

Titu - Târgoviște;

Adjud - T. Ocnei;

Cernavodă - Constanța;

Roman - Iași (115 km). Acceleratul pleacă din București la orele 23.00, ajunge la Roman la 9.00 iar la Iași la 13.45; de la Iași, acceleratul pleacă la 16.08, ajunge la Roman la 18.25 și la București la 5 dimineața⁹;

Verești - Botoșani (p. 219-223).

Tarife CFR.

București - Craiova, accelerat cl. I, 36 lei; cl. II, 27 lei; omnibus¹⁰, cl. I, 30 lei; cl. II, 22,50 lei; cl. III, 15 lei;

București - Viena, accelerat, cl. I, 154,50 lei; cl. II, 111,60 lei;

București - Paris, accelerat, cl. I, 336,25 lei; cl. II, 250 lei;

București - Pitești, accelerat, cl. I, 15,70 lei; cl. II, 11,80 lei;

București - Ploiești, accelerat, cl. I, 8,65 lei; cl. II, 6,50 lei;

București - Galați, accelerat, cl. I, 38,60 lei; cl. II, 28,95 lei;

București - Iași, accelerat, cl. I, 66,55 lei; cl. II, 49,90 lei; omnibus, cl. I, 55,40 lei; cl. II, 41,60 lei; cl. III, 27,70 lei (p. 224-226).

De la București, cu trenul expres, în Europa

Amsterdam, cl. I, 286,50 lei; cl. II, 221,35 lei;

Berna, cl. I, 258,40 lei; cl. II, 188,30 lei;

Bruxelles, cl. I, 303,90 lei; cl. II, 224,50 lei;

Budapesta, cl. I, 115,85 lei; cl. II, 82,60 lei;

Frankfurt pe Main, cl. I, 246,45 lei; cl. II, 184,75 lei;

Geneva, cl. I, 278,35 lei; cl. II, 201,70 lei;

Londra, cl. I, 362,65 lei; cl. II, 265,60 lei;

München, cl. I, 207,90 lei; cl. II, 152 lei;

Paris (prin Passau, Metz), cl. I, 302,30 lei; cl. II, 223,30 lei;

Praga, cl. I, 193,45 lei; cl. II, 140,80 lei;

Timișoara, cl. I, 83,05 lei; cl. II, 62,25 lei;

Viena, cl. I, 154,50 lei; cl. II, 111,60 lei;

Zürich, cl. I, 247,25 lei; cl. II, 197,70 lei (p. 227).

Tramvaiele din București

I Linia Bariera Mogoșoaiei – Calea Moșilor (Bariera Mogoșoaiei; str. Fântâanii; Teatrul Național; Sf. Gheorghe; Hotel Athena; str. Romană; Bariera Moșilor). Prețul locurilor: de la str. Zece Mese la Tribunal, 30 bani; de la Tribunal la Sf. Gheorghe, 20 bani; de la Zece Mese sau Obor la Sf. Gheorghe, 20 bani; de la Zece Mese la Bariera Moșilor, 20 bani;

⁹ Rețeaua românească de căi ferate nu era definitivată: legătura dintre București și Iași se făcea prin Roman-Buhăiești.

¹⁰ Personal.

II Șoseaua Bonaparte – Calea Vergu (Șoseaua Bonaparte și Școala Comunală; Sf. Gheorghe; Calea Vergu). Prețuri: Șoseaua Bonaparte – Bulevard și Sf. Gheorghe – Calea Dorobanților, 20 bani;

III Sf. Gheorghe – Calea Văcărești. Prețul: Sf. Gheorghe – Apele minerale, 15 bani.

Copiii mai mici de 6 ani, ținuti pe genunchi, nu plătesc bilet; cei care stau pe bănci plătesc biletul întreg (p. 229).

Adresele unor bucureșteni (în ordine alfabetică)

(Selecție)

Alcalay, L., librar, Calea Victoriei, 18;

Alexianu, G., doctor și profesor la Facultatea de Medicină; medic legist al Capitalei, str. Colței, 62;

Algiu, colonel, str. Brezoianu, 23;

Aman, Th., artist-pictor, director al Școlii de Arte-Frumoase, str. Clementei, 4;

Amira, N., proprietar, str. Clementei, 17;

Anghelescu, Al., general de brigadă, str. Romană, 15;

Anghelescu, G., general de brigadă, str. Brezoianu, 57;

Argintoianu, I., colonel, str. Clementei, 16;

Aricescu, C., director al Internatului Matei Basarab, Calea Rahova, 63;

Arion, C.C., avocat, doctor în Drept al Facultății din Paris, Bulevardul Elisabeta (Casa Lampart);

Arion, H., general, inspector general al Artileriei, str. Romană, 11;

Athanasiaide, I., avocat, str. Calvină, 4;

Aurelian, P.S., fost¹¹ ministru, deputat, str. Luminii, 14;

Aziel, M., negustor, str. Covaci, 1;

Bacalbașa, C., publicist, str. Renașterii, 5;

Bacaloglu, Em., profesor la Facultatea de Științe, membru al Academiei Române, Calea Moșilor, 55;

Bălăceanu, Const., Hotel Regal;

Balliano, Em., proprietar (la Bolintin) și str. Calomfirescu, 6;

Balș (doamna Ecat.), proprietară, str. Cosma, 18;

Barozzi, general de brigadă, str. Polonă, 30;

Bassarabescu, N., redactor-șef al *Poporului*, str. Armenească, 14;

Basset, L., secretar al M.S. Regele, str. Vămii, 1;

Beaumont (doamna), Institut de fete, str. Polonă, 16;

¹¹ În original: *ancien*.

Becheanu, Șt., negustor, str. Labirint, 21;
Beldiman, Al., proprietar, str. Puțu-de-Piatră, 10;
Beldiman, [Al Al], șef al Direcției Politice din Ministerul Afacerilor Externe, str. Polonă, 120 bis;
Bellio, B., proprietar, Calea Victoriei, 1;
Bellio, Șt., deputat, Calea Victoriei, 172;
Benesch, C., arhitect, str. Luminei, 12;
Bengescu, G., proprietar, str. Sculpturii, 1;
Bengescu, G. Gr., locotenent-colonel, str. Sfinții Voievozi, 20;
Bengescu, Gr., str. Fântânei, 27;
Berendei, Ant., colonel, Calea Victoriei, 204;
Bibescu, George, prințul, str. Mercur, 11;
Bibescu, N., colonel, Calea Rahovei, 10;
Bibicescu, I.G., primar adjunct, str. Speranța, 27;
Bilcescu, D., director la Banca Națională, str. Colței, 23;
Blank, M., bancher, str. Polonă, 31;
Blaremburg, Alex., căpitan în retragere, str. Polonă, 106;
Blaremburg (domnișoara), Pensionat de fete, str. Sfinții Voievozi, 29;
Blaremburg, C., colonel, str. Batiștea, 15;
Boerescu, C., avocat, profesor la Facultatea de Drept, str. Clementei, 3;
Boicescu, Al., doctor în medicină al Spitalelor din București, profesor de medicină la Internatele de Stat etc., str. Colței, 70;
Boisguérin, antreprenor al lucrărilor de canalizare a Dâmboviței, str. Răureanu, 17;
Bolintineanu, C., secretar general al Primăriei, Calea Victoriei, 12;
Bordeeanu, N., redactor-șef al ziarului *Națiunea*, str. Labirint, 39;
Bossel, C., proprietar, str. Știrbei-Vodă, 8;
Bossie, C., avocat și deputat, str. Romană, 24;
Brăiloiu, Al., str. Dionisie, 14;
Brăiloiu, C., fost ministru, str. Dionisie, 14;
Brânză, D., medic, str. Fântânei, 14;
Brătianu, Dim., căpitan, str. Cometei, 16;
Brătianu, Dum., senator, fost ministru, str. Academiei, 22;
Brătianu, G., profesor de muzică, str. Cuza-Vodă, 28;
Brătianu, I.C., președinte al Consiliului de Miniștri, str. Colței, 56;
Brătianu, N., director al Închisorilor, str. Primăverii, 23;
Briol (Madame J.), mode și confecții, Calea Victoriei, 41;
Bucholtzer, A., arhitect, str. Sălcuței, 6;
Budișteanu, Al., colonel, adresa neprecizată;
Buescu, Pană, fost deputat, str. Calomfirescu, 7;
Burelly, arhitect, str. Pitar-Moșu, 15;

Bursan, G., magistrat, str. Lucaci, 29;
Butculescu, D., deputat, str. Clemenței, 11;

Cămărășescu, N., proprietar, str. Puțu-de-Piatră;
Câmpineanu, I., ministrul Agriculturii, Comerțului, Industriei și Domeniilor, Calea Victoriei, 121;
Candiano-Popescu, Al., colonel, str. Sf. Vineri, 9;
Cantacuzino, Ad., prim-președinte la Curtea de Apel, București, Calea Victoriei (hotel Hugues);
Cantacuzino, G. Gr., fost ministru, senator, Calea Victoriei, 143;
Cantacuzino, Gr., director general al Teatrelor, Calea Victoriei, 198;
Cantacuzino, I.B., inginer, Calea Dorobanților, 54;
Cantacuzino-Rifoveanu, Gr., director general al Căilor Ferate, Calea Victoriei, 102;
Cantili, G., avocat, fost ministru, profesor la Facultatea de Drept, deputat, str. Academiei, 39;
Capitanovici, Th., magistrat, str. Sf. Ionică;
Capșa, C., proprietar, str. Lucaci, 13;
Capșa, Gr., cofetar¹², Calea Victoriei, 24;
Capșa, Șt., medic, director al Serviciului Sanitar, Calea Moșilor, 51;
Carada, E., director la Banca Națională, str. Colței, 56;
Carapati, N., bijutier, Calea Victoriei, 10;
Caracalețeanu, Al., colonel, str. Manea Brutaru, 2;
Cariagdi, Dim., fost ministru, Calea Dorobanților, 12 bis;
Carp, Anton, guvernator provizoriu al Băncii Naționale, str. Sfinților, 82;
Carp, P., fost ministru, deputat, str. Doamnei, 4;
Catapulo, N., str. Numa Pompiliu;
Catargi, Al. G., proprietar, Calea Victoriei, 162;
Catargi, Al. Șt., Calea Dorobanților, 34;
Catargi (doamna Elena), Calea Grivița, 4;
Cazes, H., Café français, Pasagiul Român;
Cazotti, Sp., proprietar, str. Colței, 47;
Cazzavillan, profesor și publicist, Calea Dorobanților, 8;
Cerkez, Gr., arhitect, membru al Consiliului Comunal, str. Știrbei-Vodă, 16;
Cerkez, N., arhitect de stat, str. Puțu cu Plopi, 10;
Cernat, Al., general de divizie, fost ministru, senator, Calea Victoriei, 139;
Cernătescu, P.I., profesor la Facultatea de Litere, str. Nouă, 7;

¹² În original: *glacier*.

Chabudeanu, C.N., doctor în Medicină al Facultății din Paris, str. Colței, 54;
Chibici-Râvneanu¹³, șef de birou la Direcția Căilor Ferate, str. Modei, 8;
Chirițescu, colonel, str. Săgeții, 5;
Crissenghy, Gr., avocat, str. Episcopiei, 7;
Chrisoscoleu, Al., proprietar, str. Primăverii, 22;
Chrisovelloni, bancher, str. Lipscani, 17;
Ciurcu, Al., director la *l'Indépendance Roumaine*, str. Corbului, 10;
Cocorăscu, Institut de băieți, Calea Grivița, 51;
Colțescu, L., negustor, Calea Victoriei, 70;
Corbescu, M., avocat, str. Rotarilor, 3;
Cornea, M., avocat, str. Doamnei, 2;
Cornescu, C., proprietar, Calea Victoriei, 206;
Cornescu, I., general, str. Poliției, 2;
Cosmovici, G., pianist, Calea Plevnei, 106;
Costa-Foru, C., avocat, str. Poetului (Dealul Mitropoliei), 3;
Costescu-Comănescu, C., deputat, Calea Victoriei, 60;
Costinescu, Emil, deputat, director la Banca Națională, administrator-delegat al Societății de Construcții, str. Colței, 57; —
Crătunescu, N., avocat, profesor la Facultatea de Drept, str. Nouă, 5;
Crețeanu, V., general de brigadă, șef al Casei Militare a M.S. Regelui, str. Fântânei, 12 bis;
Cucu, Nicolae Șt., inginer, director de lucrări tehnice al orașului București, str. Fortunei, 9 (Caimata);
Culoglu, Em., prefect de Ilfov, str. Știrbei-Vodă, 29;
Cuțarida, N., inginer la Biroul tehnic și Întreprinderea de lucrări publice¹⁴, str. Regală, 8;

Damé, Frédéric, redactor-șef la *l'Indépendance Roumaine*, str. Minervei, 14;
Dancovici, P., negustor, str. Lipscani, 62;
Danielopulo, G., avocat, profesor la Facultatea de Drept, str. Calvină, 5;
David, Emanuel, profesor, str. Știrbei-Vodă, 32;
Demarat, Z., profesor, str. Antim, 45;
Demetrescu, Angel, profesor, str. Regală, 4;
Densusianu, N., avocat, licențiat în Drept, Calea Victoriei, 105;
Dianu, Gr., publicist, Calea Plevnei, 10;
Dimitrescu, I. Procopie, avocat, director la Banca Națională, F.¹⁵ Altarului, 6;

¹³ Mai încolo apare cu numele ortografiat: *Kibici-Râvneanu* și aceeași adresă.

¹⁴ În românește, în original.

¹⁵ Fundătura.

Dimitrescu-Severeanu, chirurg, str. Batiștea, 4;
Dimitriade, C., artist dramatic, str. Vântului, 3;
Dissescu, C., avocat, profesor la Facultatea de Drept, membru al Consiliului municipal, str. Luterană, 9;
Djuvara, Tr., magistrat, Hotel Petersburg, Calea Victoriei, 140;
Dobriceanu, judecător de Instrucție, str. Tudor Vladimirescu, 9;
Drasch, medic, str. Bibescu-Vodă, 10;
Duca, G., inginer, director al Școlii de Poduri și Șosele, str. Știrbei-Vodă, 37;
Dumitrescu, C., profesor de muzică, str. Lucaci, 32;
Dumitrescu-Maică, colonel, str. Romulus, 22;
Dunca, general de brigadă, str. Fântânei, 1 bis;

Esarcu, C., fost ministru plenipotențiar, str. Polonă, 9;

Fain, S., negustor, Calea Victoriei, 28;
Fălcoianu, Șt., general, ministru de Război, str. Biserica Amzei, 5;
Fănuță, căpitan de jandarmi, Șoseaua Bonaparte;
Fătu, I., avocat, str. Sculpturii, 1;
Felix, L., medic, profesor la facultate, șeful Serviciului Sanitar al orașului, str. Pensionat, 10;
Fiala, medic, str. Calomfirescu, 10;
Filitis, G., procuror general pe lângă Curtea de Casație, str. Fântâni, 1;
Fleva, N., deputat, primar al Bucureștilor, avocat, str. Scaune, 45;
Florescu, I. Em., general de divizie, fost ministru de Război, str. Calomfirescu, 6;
Francudi, Ep., profesor la Facultatea de Litere, str. Brâncoveanu;
Fundățeanu, procuror, str. Știrbei-Vodă, 18;
Fundescu, I.C., director al jurnalului *Telegraful*, deputat, str. Regală, 15;

Gagel, W., proprietar, str. Doamnei, 17;
Gaster, dr. M., publicist, str. Fundului;
Gebauer, C., negustor, str. Minervei, 5;
Georgescu, sculptor, str. Sf. Spiridon, 5;
Gheorgieff, Evl., bancher, Calea Moșilor, 70;
Ghermani, Men., bancher, Calea Moșilor, 114;
Ghica, prințul Dem. Gr., președintele Senatului, Șoseaua Kisseleff;
Ghițescu, N., avocat, Calea Plevna, 127;
Giani, Dem., avocat, fost ministru, str. Episcopiei, 9;
Gillet (Casa Frascatti), restaurant, Calea Victoriei, 36;
Göbl, C., tipograf, str. Doamnei, 14;
Göbl, Fr., proprietar, str. Doamnei, 14;

Göbl, G., tipograf, Pasajul Român, 12;
Göbl, Șt., tipograf, Pasajul Român, 12;
Gottereau, P., arhitect, str. Corabia (lângă grădina Episcopiei);
Grădișteanu, P., avocat, Calea Victoriei, 186;
Grandeau, Gr. H., publicist, Intrarea Pașak;
Grant, Ed., pictor, Calea Victoriei, 91;

Halfon, S., bancher, str. Sf. Ioan Nou, 21;
Haret, Sp., profesor la Facultatea de Științe, str. Modei, 10;
Hasdeu, B.P., director al Arhivelor Statului, curtea bisericii Mihai-Vodă;
Hentia, S., artist-pictor, profesor la Azilul Elena Doamna – la Azil, Șoseaua Pandurilor (Cotroceni);
Hepites, Șt., inginer, director al liceului Sf. Gheorghe și director al Observatorului, Calea Victoriei, 138;
Hiottu, V., fost prefect de Poliție, str. Luterană, 13;
Horbaski, Al., colonel, str. Minervei, 1;
Hübsch, maior, șef al Muzicilor militare, str. Știrbei-Vodă, 34;

Iacomî, profesor, str. Dionisie, 4;
Iepurescu, V., deputat, str. Regală (Hotel Union);
Ioanide, horticultor, str. Polonă, 104;
Ioanițiu (frații), librari, str. Șelari, 18-20;
Ionescu, Dem. [Tache], avocat, deputat, str. Știrbei-Vodă, 14;
Ionescu, N., deputat, str. Academiei, 41;
Ionescu, Th., profesor, str. Poetului, 32;
Ispirescu, P., tipograf, str. Sălciilor, 17;
Isvoranu, C., rentier, Calea Grivița, 34;
Isvoranu, G., proprietar, Calea Călărași (colț cu str. Sf. Vineri);
Isvoranu, L., funcționar, str. Silfidelor, 4;

Kalinderu, L., președinte al Consiliului de administrație al Căilor Ferate. Române, administrator al Domeniilor Coroanei, str. Renașterii, 2;
Kalinderu, N., doctor al Facultății din Paris, vechi medic internist, medic șef al Spitalului Brâncoveanu, membru al Consiliului Medical Superior, membru al Societății de Antropologie din Paris, vicepreședinte al Societății Medicale din București, str. Scaune, 34;
Kirilov, G., profesor, str. Bibescu-Vodă, 5;
Kițu (Chițu), G., deputat, ministru al Instrucțiunii Publice, str. Frumoasă, 3;
Kogălniceanu, M., fost prim-ministru, deputat, Șoseaua Kisseleff;
Krafft, arhitect, str. Sf. Ionică, 4;
Krauss (dr. Hans), Calea Dorobanților, 92;

Kremnitz, W., medic, str. Polonă, 23;
Krețulescu, N., ministru plenipotențiar la St. Petersburg, str. Romană, 3;
Lahovary, Al., avocat, fost ministru, Calea Dorobanților, 5;
Lahovary, Al., director al Prefecturii de Poliție, str. Sculpturii, 10;
Lahovary, Em. Al., secretar al legației României la St. Petersburg, str. Romană, 3;
Lahovary, George Em., proprietar, str. Polonă, 104;
Lahovary, I., colonel, str. Occidentului, 5;
Lambru, G., str. Carol I (Hotel Dacia);
Lapati, C., avocat, Calea Victoriei, 53;
Laptew, Eugen, vila Laptew, Calea Rahovei, 187;
Laurian, D.A., profesor la liceul Sf. Sava, director al *României libere*, membru al Consiliului permanent al Instrucțiunii Publice, consilier comunal, deputat, Calea Rahova, 58;
Lecca, C., avocat, doctor în Drept al Facultății din Paris, str. Colței, 44;
Lecca, gen. Dim., președinte al Camerei, hotel Boulevard;
Lecca, G., ministru de Finanțe, Calea Grivița, 10;
Lugomirescu, M., redactor la *Poporul*, str. Plăcerii, 7;
Luther, berar, str. Rosetti, 24;

Maca, M., prim-președinte al Tribunalului Ilfov, str. Esculap, 13 bis;
Macedonski, Al. A., publicist, str. Sf. Spiridon, 25;
Magheru, Romulus, locot-colonel, Calea Plevna, 81 bis;
Măgureanu, M., veterinar, str. Piața Amzii, 3;
Maican-Dumitrescu, colonel, str. Romulus, 22;
Maiorescu, T.L., avocat, fost ministru, deputat, ore de consultație de la 9 la 11 dimineața, str. Mercur, 1;
Măldărescu, N., medic, deputat, str. Știrbei-Vodă, 44;
Malla, I., avocat, str. Luterană, 27;
Mandi, fotograf, str. Știrbei-Vodă, 2;
Mănescu, Ap., Calea Victoriei, 202;
Manliu, I., profesor la Școala Centrală de fete, Calea Moșilor, 120;
Manliu (doamna I), Institut de domnișoare, Calea Moșilor, 120;
Maniu, V., avocat, deputat, membru al Academiei Române, str. Lucaci. 1;
Manolescu (doamna Ar.¹⁶), artistă dramatică, str. Regală, 4;
Manolescu, C.I., medic, str. Izvor, 43;

¹⁶ Aristița Romanescu, pe atunci soția lui Gr. Manolescu

Manolescu, Gr., artist dramatic, str. Regală, 12;
Manolescu, M., prim-procuror, str. Regală, 4;
Manolescu, N., senator, str. Dionisie, 3;
Manolescu-Romniceanu, C., secretar general al Ministerului Domeniilor;
Manu, C., fost prefect al Poliției, str. Frumoasă, 4;
Manu, G., general, fost ministru, Calea Victoriei, 182;
Marcovici, A., medic-șef al Spitalului Colțea, profesor la Facultate, senator, efor al Spitalelor Civile, str. Brezoianu, 21;
Mărculescu, colonel, str. Speranței, 19;
Marghiloman, Al., deputat, doctor în Drept de la Facultatea din Paris, avocat, consultații de la 9 la 11 dimineața, str. Biserica Amzei, 7;
Marghiloman, I., proprietar, str. Biserica Amzei, 7;
Marghiloman, M., str. Biserica Amzei, 7;
Marianu, G., avocat, licențiat în Drept al Facultății din Paris, fost consilier la Curtea de Apel din București și fost avocat de Stat, str. Modei, 4;
Marinescu-Bragadir, D., negustor, str. Carol I, 11;
Matak, inginer, Calea Victoriei, 135;
Mavrocordat (prințesa Caterina), str. Pensionat, *8 bis;
Meitani, G.G., avocat, senator, str. Rondel, 4;
Michăileanu, Șt., profesor, str. Taurului, 3;
Michel, A., profesor de scrimă, str. Occidentului, 36 bis;
Mihai, Radu, general, prefect de Poliție, Calea Victoriei, 113;
Mihăilescu, Sim., directorul Eforiei Spitalelor Civile, str. Armenească, 3;
Mihăilescu, Șt., profesor, publicist, str. Colței, 54;
Mille, C.C., avocat, str. Știrbei-Vodă, 62;
Miller-Verghi (doamna Elena), str. Primăverii, 26;
Millo, M., Calea Victoriei, 138;
Mincovici, Nacu, negustor, Calea Victoriei, 68;
Mincu, I., arhitect, diplomat al guvernului francez, laureat al Societății Centrale de Arhitectură din Franța, fost elev al Școlii de Beaux-Arts din Paris, str. Academiei, 41;
Minovici, director al *Curierului financiar*, str. Știrbei-Vodă, 10;
Mirescu, D., profesor, str. Polonă, 5;
Misail G., avocat, str. Pompieri, 8;
Misir, avocat, str. Fântâni, 12;
Mitilineu, M., ministru rezident la Belgrad, str. Clemenței, 7;
Miulescu, M., argintar, Calea Moșilor, 75;
Moceanu, Gr., profesor de gimnastică, Calea Victoriei, 39;
Moroianu, N., agent de schimb, Calea Călărași, 10;
Müller, reprezentant al firmei „Printemps“ din Paris, Calea Victoriei, 39;
Müller, C.H., proprietar, str. Luterană, 13;
Muntureanu, arhitect, Calea Rahova, 8;

Nacu, C., avocat, deputat, profesor la Școala de Drept, str. Teilor, 24;
Negel, D., maior, aghiotant (*aide-de-camp*) al M.S. Regelui, str. Minervei, 5;
Nica, Th., avocat, deputat, str. Modei, 6;
Nottara, artist dramatic, intrarea Rosetti, 3;
Nottara (doamna Amelia), artistă dramatică, intrarea Rosetti, 3;

Ocășanu, G., publicist, str. Regală (Hotel Union);
Oeconomu, Cyru, procuror la Curtea de Casație, str. Visarion, 1;
Olănescu, C., inginer, str. Clementei, 15;
Olănescu, Dim., publicist, str. Gloriei, 1;
Olănescu, Gr., directorul Vămile, str. Romană, 10;
Oppler, W.H. & fiii, berar, str. Izvor, 107;
Oprescu, Remus, avocat, deputat, Calea Călărași, 15;
Oprescu, Romulus, avocat, senator, str. Tudor Vladimirescu, 15;
Orăscu, Al., arhitect, profesor la Facultatea de Științe, str. Palatului, 1;
Orbescu, P., consilier la Curtea de Casație, str. Popa Soare;
Orghidan, R., avocat, Calea Grivița, 120;
Oteteleșanu, Al., proprietar, str. Dreaptă, 7;
Oteteleșanu (doamna Elena), proprietară, Calea Victoriei, 29;

Paciurea, M., inginer, Calea Grivița, 14;
Paleologu, M., avocat, Calea Moșilor, 153;
Palladi, G., avocat, licențiat în Drept al Facultății din București, profesor de economie politică la Școala liberă de Științe politice, deputat, Calea Victoriei, 140;
Pascal, Al., avocat, decan al Facultății de Drept, Calea Victoriei, 168;
Pastia, colonel, director general al Poștelor și Telegrafului, str. Covaci, 2;
Pătărlăgeanu, R., avocat, str. Săgeții, 1;
Patzak, negustor, str. Carol I, 15;
Patzouris [Paciurea], L., proprietar, str. Brezoianu, 33;
Păucescu, Gr., avocat, str. Clementei, 2;
Pencovici, Al., director al Imprimeriilor Statului, Calea Victoriei, 53 (Hotel Manu);
Pencovici, L., proprietar, str. Soarele, 1;
Pencovici (Pană), str. Brezoianu, 17;
Petrini (de Galați), medic, str. Colței, 24 bis;
Petrovici-Aramis, proprietar, str. Dionisie, 3;
Pherykide (Ferikide), M., avocat, deputat, str. Fântânei, 6;
Philippescu, G., proprietar, fost mareșal al Curții, str. Dionisie, 42;
Pișca, D., senator, str. Modei, 3;
Poenaru, C., colonel, Calea Dorobanților, 33;
Poenaru-Bordea, M., avocat la Curtea de Apel, str. Popa Soare, 3;

Polyzu, G., medic, profesor la Facultate, str. Calomfirescu, 7;
Polyzu, I., medic, profesor la Școala de Arte Frumoase, sub-director al Serviciului Sanitar, str. Sf. Voievozi, 56;
Polyzu-Micșunescu, D., senator, avocat, Calea Victoriei, 163;
Popescu, M., locotenent-colonel, str. Domniței, 3;
Popescu, N.D., publicist, str. Icoana, 22;
Popescu, P., profesor, str. Justiției, 23;
Popovici, As., proprietar, Calea Victoriei, 48;
Populeanu, procuror-general pe lângă Curtea de Apel, str. Știrbei-Vodă, 41;
Porumbaru, Em. M., avocat, deputat, str. Regală (Hotel Union);
Pretor, I., avocat, str. Scaune, 58 bis;
Protopopescu, Pake, avocat, profesor la Școala de Comerț și director al Școlii de Științe politice și administrative, str. Colței, 37;
Pruncu, Dim., Bulevardul Elisabeta, 4;

Quintescu, profesor la Facultatea de Litere, membru al Academiei Române, Calea Grivița, 3;

Racoviceanu, Al., medic, str. Negustori, 10;
Racoviță, Dim., publicist, str. Călărași, 143;
Racoviță, N.D., str. Puțu de Piatră, 12;
Radovici, C., general de brigadă, str. Manea-Brutaru, 8;
Rahtivan, M., avocat, str. Calvină, 8;
Rașka (doamna), profesoară, str. Academiei, 17;
Resch, J. și fiii, bijutieri, Calea Victoriei, 36;
Rioșanu, Al., avocat, str. Academiei, 1;
Robescu, C.F., inginer, deputat, str. Sf. Apostoli, 61;
Robin, F., profesor, Calea Victoriei, 138;
Romniceanu, G., medic șef al Spitalului de copii, profesor la Facultate, consilier general, str. Scaune, 60;
Roșca, Iulius, str. Cazărmii, 40;
Rosenfeld, A., negustor, Calea Vienei, 35;
Rosetti, C.A., fost ministru, director politic al *Românului*, Calea Dorobanților, 12;
Rosetti, Dim., avocat, str. Franklin, 2;
Rosetti, (doamna), Maria, Calea Dorobanților, 12;
Rosetti, Vintilă, Calea Dorobanților, 12;
Rosetti, Th., președinte al Curții de Casație, str. Povernei, 30;

Saita, I.G., funcționar, str. Luterană, 20;
Sălceanu, M., negustor, str. Știrbei-Vodă, 9;
Saligny, A.O., inginer, str. Clopotari, 38;

Samurcaș, AL, avocat, str. Polonă, 21;
San-Marin, G., proprietar, str. Mircea Vodă, 3;
Sathmary, artist-pictor, str. Bis. Enei, 9;
Săvescu, Pan, procuror la Curtea de Conturi, str. Minervei, 16;
Scorțeanu, G., funcționar la Regia Sării, str. 11 Iunie, 15;
Secășanu, G., publicist, str. Armenească, 3;
Șendrea, AL C., profesor la Facultatea de Drept, Calea Victoriei, 26;
Șerbănescu, I., medic, str. 13 Septembrie, 10;
Sergiu, Dim., medic șef al Spitalului de copii, profesor la Facultate, consilier comunal, deputat, Calea Moșilor, 101;
Severeanu, dr. Dumitrescu, medic, str. Batiștei, 2;
Severin, Em., medic, senator, str. Dreaptă, 16;
Sihleanu, AL, str. Modei, 8;
Sion, G., membru al Academiei Române, str. Mihai-Vodă, 9;
Skina, C., președinte al Curții de Casație, str. Știrbei-Vodă, 29;
Skina, G.E., președinte al Curții de Apel, str. Știrbei-Vodă, 30;
Skina, M., avocat, senator, str. Știrbei-Vodă, 29;
Slătineanu (Zoe, doamna), proprietară, Calea Dorobanților, 57;
Socec, I., librar, Calea Victoriei, 7;
Socolescu, IN., arhitect-inginer, str. Domniței, 12 bis;
Șoimescu, Sava, directorul Cancelariei Senatului, str. Polonă, 96;
Șonțu, C.I., profesor, Calea Călărași, 2;
Sorlony, C., proprietar, str. Radu-Vodă, 19;
Ștefănescu, Gr., profesor la Facultatea de Științe, consilier municipal, senator, str. Verde, 8;
Știrbei (prințul Alex.), proprietar, Calea Victoriei, 97;
Stoicescu, C., avocat, deputat, str. Batiștea, 6;
Suțu, medic, str. Plantelor, 2;
Suțu, principele Grigore, proprietar, str. Colței, 25;
Suțu, Nicolae Alexandru, inginer, inspector general al Căilor Ferate Române, președinte al Consiliului de administrație al Societății de tăbăcărie¹⁷ române, str. Cătun, 4;
Stahl, profesor, Calea Rahova. 16;
Staicovici, D., negustor, str. Primăverii, 11;
Stăncescu, C., profesor la Școala de Arte Frumoase, str. Armenească, 12;
Stăncescu, Dim., str. Rafael, 1;
Stănciulescu, căpitanul sergenților de oraș, str. Polonă, 33;
Stătescu, Eug., avocat, fost ministru, senator, str. Colței, 53;
Stăuceanu, medic, str. Piața Amzei, 2;

¹⁷ În original: *tanneurs*.

Ștefănescu, G., profesor la Conservator, str. Pitar-Moșu, 6;
Ștefănescu, Th., director la Banca Națională și director al Școlii Comerciale, str. Lucaci, 15;
Steiner, medic, str. Știrbei-Vodă, 16;
Steinbill, J., arhitect, str. Polonă, 58;
Stern (dr.), avocat, Piața Sf. Gheorghe-Nou;
Stoenescu, C., deputat, str. Sf. Ionică, 3;
Stoenescu, Th. M., administratorul *Literatorului*, str. Sf. Spiridon, 25;
Stoicescu, C., avocat, deputat, str. Batiștea, 6;
Stolojan, An., avocat, fost ministru, Calea Victoriei, 145;
Storck, C., profesor la Școala de Arte Frumoase, Calea Griviței, 16;
Storck, Em., comisionar la librăria Graeve & C-ie, Calea Griviței, 16;
Sturdza, Dim., ministrul Afacerilor Străine, str. Mercur, 12;
Szekulics [Seculici], I., director general al Societății de asigurare „Dacia-România“, str. Italiană, 5 bis;
Szöllösy, librar, str. Franklin, 3;

Tahacovici, N. Șt., consilier municipal, str. Covaci, 3 bis;
Tamara, G., colonel, str. Romană, 74;
Tănăsescu, D., negustor, Calea Victoriei, 53 bis;
Tătărașcu, artist-pictor, profesor la Școala de Arte Frumoase, Calea Plevna, 19;
Teclu, D., tipograf, str. Biserica Amzei, 14;
Tell, Al., colonel, Calea Dorobanților, 59;
Theodorescu, Dem., medic, str. Călărașilor, 13;
Theodorescu, G. Dem., profesor, str. Mircea-Vodă, 29;
Theodori, I.A., doctor în medicină, profesor la Facultatea de Medicină din București, membru al Consiliului medical superior, inspector general al Serviciului sanitar al Corpurilor III și IV ale armatei, medic al Majestăților lor Regele și Regina, Intrarea Rosetti, 7;
Țincu, N., grefier la Curtea de Conturi, str. Măgureanu, 15 bis;
Tocilescu, G. Gr., profesor la Facultatea de Litere, secretar general al Ministerului Instrucției Publice, str. Șelari, 11;
Török, M., proprietar, Calea Victoriei, 37;
Triandafil, Gr., avocat, str. Fântânei, 3 bis;
Turnescu, chirurg, profesor la Facultatea de Medicină, Calea Moșilor, 55;

Urechia, V. Alexandrescu, profesor la Facultatea de Litere. fost ministru, senator, str. Știrbei-Vodă, 66;
Uziel, I., medic, str. Olteni, 43;

Văcărescu, M. (Claymoor), Calea Victoriei, 176;
Văcărescu, Th., ministru plenipotențiar la Bruxelles, str. Fântânei, 16;
Valentineanu, publicist, Hotel Angleterre;
Vărnăv, Sc., inginer, director al Societății române de Construcții și
Lucrări publice, str. Corabia (colț cu Calea Dorobanților);
Velescu, Șt., Institut de băieți, str. Armenească, 1;
Ventura, Gr., fost deputat, publicist, avocat, membru al Comitetului
Teatral, Calea Victoriei, 36;
Vericeanu, Al., avocat, profesor la Facultatea de Drept, Calea
Călărași, 31;
Vernescu, G., proprietar, fost ministru, avocat, Calea Plevna, 100;
Vieroșanu, I., secretar al Teatrului Național, str. Regală, 4;
Villacros, I., avocat, deputat, str. Luterană, 21;
Vitzu, N. Al., medic, str. Luterană, 5;
Vlădescu, Al., avocat, str. Brezoianu, 18;
Voinescu, S., colonel, str. Cozma, 18;
Vrăbiescu, N., avocat, str. Lipsani, 21;
Vulturescu, Gr., avocat, deputat, str. Mercur, 7;

Wachmann, Ed., directorul Conservatorului, str. Palatului, 1;
Weiss, tipograf, str. Puțu cu Plopi, 7;
Wiest, J., profesor de muzică, str. Izvor, 8;
Wiest, L., violonist, profesor la Conservator, str. Bateriilor, 11;

Xenopol, N., publicist, bibliotecar la Biblioteca Națională, str. Știrbei-
Vodă, 30;

Zalomit, profesor la Facultatea de Litere, str. Brezoianu, 14;
Zamfirescu, Duiliu, avocat, Hotel Metropol;
Zapa, C., proprietar, Calea Moșilor, 131;
Zefcari, general, str. Brezoianu, 41;
Zerlenti, A., bancher, Calea Șerban-Vodă, 233;
Zorileanu, P., medic, str. Izvor, 11;
Zotu, G., profesor la Liceul Sf. Sava, directorul cancelariei P.S.S.
Mitreopolitul-Primat, str. Principatele-Unite, 10¹⁸ (p. 257-298).

¹⁸ Am introdus în text, la locul cuvenit, corijările și adausurile din „Additions et errata“ (p. 298).

Autoritățile Capitalei

General Radu Mihai, prefect de poliție;

Alexandru Lahovari, director;

Nicolae Fleva, deputat, primarul Capitalei;

I.G. Bibicescu, **Gr. Cerkez**, **C.D. Dănescu**, **I. Dobrovici**, **Șt. Petrescu**,
adjuncți;

N. Cucu, directorul Serviciului tehnic;

Consiliul de igienă și salubritate publică: **dr. J. Felix**, medic șef al orașului
și vicepreședinte (p. 303-304).

Academia Română

Președinte de onoare: **M.S. Regele Carol I**;

Președinte: **Ion Ghica**;

Vicepreședinți: **Mitropolitul Melchisedec**, **N. Quintescu**, **Em. Bacaloglu**;

Secretar general: **Dem. A. Sturdza**;

Secția filologico-literară: **I. Caragiani** (Iași), **T. Cipariu** (Blaj), **Al. Roman**
(Pesta), **I. Sbiera** (Cernăuți), **G. Sion**, **B. P. Hasdeu**, **N. Quintescu**, **G. Chițu**,
Titu Maiorescu (București), **V. Alecsandri** (Mîrcești), **Iacob Negruzzi** (Iași),
G.M. Fontanin (Craiova);

Secția istorică: **Mitropolitul Melchisedec** (Roman), **V. Babeș** (Pesta), **Gh.**
Bariț (Hermannstadt¹⁹), **Nic. Ionescu** (Iași), **V.A. Urechia**, **M. Kogălniceanu**,
Al. Odobescu, **Dim. A. Sturdza**, **V. Maniu** (București), **Al. Papadopol-**
Callimaki (Tecuci), **At. Marienescu** (Pesta), **Fl. Marian** (București);

Secția de științe: **P.S. Aurelian**, **Em. Bacaloglu**, **N. Kretzulescu**, **prințul**
I. Ghica, **general Șt. Fălcoianu**, **Gr. Ștefănescu**, **Dem. Brândză**, **I. Felix**
(București), **N. Teclu** (Viena), **T. Porcius** (Rodna), **An. Fătu**, **P. Poni** (Iași)
(p. 307-308).

Adrese diverse (comerț, profesiuni liberale etc.)

Agenții telegrafice: *Agenția Havas*. Societate anonimă cu capital de 8 500 000 fr.

Director general: **Ed. Lebey**, Paris; *Agenția României*, director, **Albert Leautey**,
secretar, **Berthy du Crey**. Sediul Agenției: str. Pitar Moșu, 8 (p. 308).

Azilul Elena Doamna. Sub patronajul M.S. Reginei Elisabeta, Șoseaua
Pandurilor (Cotroceni). Director de studii: **Barbu Constantinescu**; directoarea
Azilului, d-șoara **Elena Alessiu**; profesor de limba română: **P. Dulfu** (p. 310).

Banca Națională a României. Fondată în 1880; capital: 30 000 000 lei.
Guvernator provizoriu: **A. Carp**. Sediul din București: str. Colței, 21 (p. 312).

¹⁹ Sibiu.

Banca României. Fondată în 1865; capital: 25 000 000 lei. Director general: Dall Orso. Sediul din București: Piața Sf. Gheorghe (p. 313);

Creditul Mobiliar Român. Fondat în 1881; capital: 10 000 000 lei. Director: T. Jeschek. Sediul social: str. Doamnei, 8 (p. 313).

Biblioteca Națională. Fondată în 1817 ca bibliotecă a Liceului Sf. Sava. Primul regulament datează din 1864. 35 000 volume, 350 manuscrise, 150 stampe. Palatul Academiei, Bulevardul Universității. Bibliotecar: N. Xenopol; sub-bibliotecar: Chr. Cuțana (p. 314).

Librari - anticari: Pinath, J.S., Calea Văcărești, 33; Steinberg, H., Calea Rahova, 7 (p. 317).

Bursa este deschisă în fiecare zi, cu excepția duminicilor și sărbătorilor de la 1 la 3 pentru agenții de schimb și de la 3 1/4 la 4 1/2 pentru misiții de mărfuri. Sediul în str. Doamnei, 7 (p. 317).

Berării (braserii): La Gambrinus (P. Georgevici), Calea Victoriei, 4 și ștr. Știrbei-Vodă, 2; Anghelopulo, G., Tunel de veselie, Calea Victoriei, 1; Bischafer (M-me Marie), Calea Griviței, 31; Burănescu, St., Tunel american, str. Lipscani, 81; Cabașanu, J., La Carul cu bere, str. Stavropoleos, 28-29 și Calea Victoriei, 2; Café Academiei, str. Academiei, 4; Café Bellevue, str. Doamnei, 13; Café de l'Hôtel du Boulevard, bere de Viena, Bulevardul Elisabeta; Café Imperial, bere de Viena, Iarna muzică, Calea Victoriei, 51; Café de l'Hôtel Labes, str. Lipscani, 2; Café Régál, bere de Viena, în fiecare seară muzică, str. Regală și str. Academiei; Café de l'Hôtel Oteteleșanu, Calea Victoriei, 27; Café Union, bere de Viena, str. Regală; Colaro, str. Smârdan, 5; Colosseul Oppler, braserie, restaurant, grădină cu muzică²⁰, str. Izvor și str. Notagiu; Gagel, W., str. Doamnei, 15 și 5; Graebert, str. Știrbei-Vodă, 2; Höfflich, W., Calea Grivița, 31; Luther, str. Rosetti, 24 (în spatele Gării Târgoviște); Neuwirth, grădină cu muzică, str. Știrbei-Vodă, 7; Patzak, str. Carol I, 15; Rașka, str. Academiei, 17 (p. 317).

Cafenele: Antoniu, Man, str. Sfinților, 66; Cafeneaua Academiei (L. Steiner), str. Academiei, 4; Café Imperial, bere de Viena, înghețată, iarna muzică, Calea Victoriei, 51; Café Oteteleșanu, Calea Victoriei, 57; Café Union, str. Academiei, 19, str. Regală; Café Royal (L. Roth), str. Academiei, 17; Café de l'Hôtel d'Athenes (Ayuros, N.C.), Calea Moșilor, 131; Café Français (Cazes H.), Pasagiul Român; Café du Grand Hôtel du Boulevard (Fr. Sesreiber), B-dul Elisabeta; Café Labes, str. Lipscani, 2; Café de l'Hôtel Victoria, str. Șelari, 4; Café de l'Hôtel Concordia, str. Smârdan, 51; Ceainăria rusească, str. Smârdan, 29; Christescu, E., Calea Moșilor, 20; Colaro, N., cafenea, braserie, restaurant, str. Smârdan, 5; Colosseul Oppler, braserie, cafenea, restaurant, grădină cu

²⁰ În original: *Jardin-concert*.

muzică, str. Izvor și str. Notagiu; Comata, D., str. Basarabilor, 8; Constantinescu, I., Calea Moșilor, 56; Drăgoescu, I., Calea Victoriei, 175; Dumitrescu, V., str. Sf. Ștefan, 9; Dumitru Nicolae, str. Blănari, 18; Fialkowski, cofetărie, înghețată, cafenea, str. Știrbei-Vodă, 2; Georgescu, N., str. Sf. Apostoli, 23; Gheorghiadis, V., Calea Rahova, 85; Grigorescu, Al., Calea Moșilor, 133; Grünblath, At., str. Doamnei, 13 bis; Güttehel, V., Hôtel de Pesth, Calea Victoriei, 8; Berbelt, F., str. Sf. Gheorghe Nou, 5; Ionescu, L., Calea Văcărești, 49; Melon, M., str. Regală, 15; Moldoveanu, C., str. Sfinților, 41; Ohanesion, S., str. Sf. Vineri, 35; Petridis, Z., Calea Moșilor, 24; Popescu. St., str. Apolodor, 9; Rădulescu, Sm., str. Carol I, 60; Rădulescu & Ionescu, cofetărie-înghețată-cafenea, Calea Victoriei, 51 ter²¹; Rașca, cafenea, grădină. cu muzică, str. Academiei, 27; Russu, J., str. Gabroveni, 6; Sael, H., Calea Văcărești, 66; Schneider, R., str. Artei, 24; Spielmann, J., str. Smârdan, 20-24; Stein, R., str. Știrbei-Vodă, 11; Sterian frații & Pavlidis, Calea Șerban-Vodă, 3; Sterie, N., bufetul de la Șosea, Șoseaua Kisseleff; Tomescu, I., str. Bibescu-Vodă, 10; Vasiliu, At., Piața Amzii, 7 (p. 318-319).

Varieteu (șantan)²²: Casino Labes, str. Sf. Ionică, 4; Coloseul Oppler, braserie, restaurant, grădină cu muzică, str. Izvor și str. Notagiu; Eden, str. Academiei, 20; Grădina Suvenir, str. Batiștea, 2 bis; Neuwirth, str. Știrbei-Vodă, 7; Hôtel de Pesth, Calea Victoriei, 8; Patzak, str. Carol I, 17 și Intrarea Cișmegeiu; Rașca, cafenea, braserie, grădină, teatru de vară, str. Academiei, 27 (p. 319).

Cluburi: Cereul francez, str. Academiei, 14; Clubul Comercial, str. Lipscani, 1 (Palatul Dacia); Clubul conservator, str. Știrbei-Vodă, 2; Clubul Junimii, Calea Victoriei, 36; Clubul militar, Calea Victoriei, 82; Clubul român, Piața Teatrului (Casa Török); Clubul regal, fondat la 21 august 1881, Calea Victoriei, 22; Jockey-Club, Calea Victoriei, 100 (p. 320).

Camera de Comerț: str. Doamnei, 7. Președinte: Șt. Ioanide (p. 320).

Ghicitor: Ghery (Zodiașul), str. Numa Pompiliu, 8 (p. 320).

Cofetari: Anastasiu (Sotir), Calea Moșilor, 200; Baltador, frații, Calea Victoriei, 4; Brânzescu, I. Gr., Calea Rahova, 114; Busioc, G. J., str. Brezoianu, 1; Călinescu D., Calea Grivița, 120; Capșa, Grigore, furnizor al mai multor Curți [regale], cofetărie, patiserie, înghețată. Medalii de argint și de aur și diplome de onoare. Fabrică de dulceturi și șocolată. Bufet pentru serate și baluri, Calea Victoriei, 26; Constantinescu, D., str. Lipscani, 83; Constantinescu (Hagi), Calea Văcărești, 10; Constantinescu, G., str. Carol I, 52; Delenof, Ov.,

²¹ Al treilea; numărul următor după: *bis*.

²² În original: *cafés-concert*.

Calea Moșilor, 84; Dimitrie Constantin, Calea Văcărești, 70; Doicescu Răducanu, N., Calea Plevna, 146; Dobriceanu, specialități bomboane, str. Smârdan, 4 și Calea Victoriei, 87; Dumitrescu, G., str. Pânzari, 10; Dumitrescu, M., Calea Moșilor, 18; Eftimiu, C., lichioruri, distilerie la Jilava, str. Carol I, 16; Fialkowski, cofetărie, patiserie, înghețată, bufet pentru baluri și serate, str. Știrbei-Vodă, 2 (Piața Teatrului); Gabrilescu (frații), Calea Moșilor, 39; Georgescu, T., Calea Moșilor, 260; Gheorghevici, M., str. Sf. Vineri, 21; Ionescu, T.I., str. Doamnei, 12; Ionescu-Buzdruna, G., Piața Sf. Anton, 4, str. Sfinților, 34 și Calea Moșilor, 201; Kaiser, I., Calea Victoriei, 15; Manu, I. Șt., Calea Victoriei, 177; Manolescu, I.M., Calea Buzești, 166; Manolescu, Ilie, Calea Rahova, 145 și 179; Marinescu-Bragadir, D., distilerie la Bragadir (Ilfov), str. Carol I, 11; Murgescu, D., Calea Rahova, 73; Nicolae, P., Calea Rahova, 13; Niculescu, T., Calea Victoriei, 222; Rădulescu, C., Calea Grivița, 79; Rădulescu & Ionescu, cafenea, lichioruri, înghețată, cofetărie, Calea Victoriei, 51 bis; Rădulescu, I., Calea Moșilor, 275; Rădulescu Sm., str. Carol I, 60; Sandu, G., str. Romană, 78; Sinogrideanu, C.N., Calea Văcărești, 120; Stănescu, N., Calea Moșilor, 156; Ștefănescu, D., „La Căpățâna de zahăr“, Calea Rahova, 84; Tomescu. Gr., str. Teilor, 63; Tănăsescu (frații), cofetărie, înghețată, Calea Victoriei, 53 bis; Theodorescu, N., bufetul de la Șosea, Șoseaua Kisseleff; Weinberg, M., „La Trei stele d-aur“, Calea Văcărești, 53; Zaharia (Hagi Mincu), Calea Victoriei, 146 (p. 325).

Școli: Școala de agricultură, la Ferăstrău, director N. R. Dăniilescu; Școala de Arte Frumoase, director, Th. Aman; profesori, C. Stăncescu, C. Storck, I. Polizu, G. Tătărescu; Școala catolică, Calea Călărași, 5, director, părintele Louis Irwin; Școala Centrală de Fete, str. Pensionat, 4, directoare, domnișoara S. Băicoianu; Școala de comerț, strada Domniței, 7, director, Th. Ștefănescu; Școala evanghelică (de băieți), str. Luterană, 8, director, C. Hartmann; Școala evanghelică (de fete), str. Diaconeselor, 7, superioară, doamna M. von Kamptz; Școala specială forestieră, profesori: Șt. Mihăilescu, Șt. Hepites, C. Olănescu ș.a.; Școala de meserii, lângă Gara Filaret, director, I. Pavelescu; Școala militară de aplicații pentru Geniu și Artilerie, director, colonel C. Brătianu; Școala militară de echitație, sub-director, maior C. Odobescu; Școala militară de infanterie și cavalerie, Calea Griviței, 24, director, colonel C. Brătianu; Școala normală Carol I, str. Lucaci, 10, director, C. Alexandrescu; Școala normală a Societății pentru Învățătura Poporului Român, curtea bisericii Sf. Ecaterina, director, V. Constantinescu, profesori: general I. Em. Florescu, C.I. Șonțu, I. Wiest, Al. Vlahuță, C.G. Costa-Foru ș.a.; Școala normală superioară, str. Fortunei, 3, director, N. Quintescu; Școala de poduri și șosele, str. Știrbei-Vodă, 37, director, G.I. Duca, profesori: P.S. Aurelian, Gr. Cerkez, N. Cerkez, Em. David, S. Haret, D. Matak, A.O. Saligny ș.a.; Școala profesională (de fete), str. Colței, 30, directoare, doamna P. Zaharescu; Școala secundară de fete, str. Italiană, 16, directoare, doamna Henriette Sihleanu (p. 332-333).

Profesori de scrimă: Constantiniu, D., str. Vestei, 4; Laurian, Al. A., str. Labirint, 27; Michel, A., profesor la Jockey-Club și la Școala de Aplicație. Sala de arme, str. Occidentului (p. 334).

Expoziții: Expoziția permanentă pentru artiști, str. Stavropoleos (curtea bisericii) (p. 335).

Gimnazii: *Gimnaziul Cantemir*, str. Primăverii, 9, director, Pană Constantinescu; *Gimnaziul Lazăr*, Calea Moșilor, 23, director, M.I. Ghimpa; *Gimnaziul Mihai Bravul*, str. Rotarilor, 9, director, C. Stoicescu (p. 339).

Piețe: Halele Centrale; Piața Mare; piața Ghika; Piața Mică; Piața Amzii (p. 339).

Hoteluri: Hotelul d'Angleterre (M. E. Weinberger), Calea Victoriei, 42; Hotel Atena (C. N. Ayuros), Calea Moșilor, 111; Hotel Avram, str. Bibescu-Vodă, 10; Hotel Belgrad (Șt. Stoicovici), str. Gabroveni, 20; Grand Hôtel du Boulevard, restaurant, bucătărie franceză, Calea Victoriei, 23; Hotel Bulgaria (G. Rădulescu), str. Gabroveni, 6; Hotel Chiriazi, str. Blănari, 5; Hotel Concordia (nou), str. Smârdan, 51; Hotel Concordia (vechi), str. Smârdan, 24; Hotel Dacia, Piața Sf. Anton (str. Carol I, 12); Hotel Fieschi, str. Șelari, 7; Hôtel de France²³, Calea Victoriei, 5; Grand Hôtel Hugues, restaurant, bucătărie franceză, Calea Victoriei, 28; Hotel Labes, str. Lipscani, 2; Hotel Londra, Calea Moșilor, 76; Grand Hôtel Mano, café-restaurant, Calea Victoriei, 53; Hotel Metropol (Z. Dimitrescu), Calea Victoriei, 66; Hotel Moldo-Român, str. Sfinților, 39; Hotel Moscova (Dim. Ionescu), Calea Grivița, 37; Hotel Orient (Z. Dimitrescu), Calea Victoriei, 35; Hotel Patria (S. Löbel), str. Patria, 4; Hotel Petersburg (C. Vasiliu), Calea Victoriei, 140; Hotel Pesta, Calea Victoriei, 8; Grand Hôtel Regal, str. Regală și str. Academiei, 7; Hotel Simion (N. I. Dimitrescu), str. Blănari, 18 și str. Colței, 2; Hotel Transilvania, str. Gabroveni, 10; Grand Hôtel Union, restaurant-café, str. Regală și str. Academiei, 19; Hotel Unirea (Hr. A. Hantopulos), str. Covaci, 7; Hotel Victoria (I. Mateescu), str. Șelari, 2; Hotel Viena, Calea Victoriei, 50; Hotel Vlașca, Calea Rahova, 90 (p. 340).

Tipografii: Binder, Is., str. Brezoianu, 1; Bomches, Ed., str. Smârdan, 51; Cucu (doamna), Dor., B-dul Elisabeta; Göbl, C., str. Doamnei, 14; Göbl (frații), Pasagiul Român, 12; Conduratu & Rădulescu, str. Teatrului, 8; Grassiany, El., str. Șelari, 10; Grecescu, Al., str. Știrbei-Vodă, 4; Imprimeria „L'Indépendance Roumaine“, ziare, cărți, afișe, str. Clemenței, 1; Imprimeria Statului, str. Brâncoveanu, 9; Luis, Gr., str. Academiei, 24; Mihăilescu, Șt., str.

²³ Hotel de France nu este încă deschis (n. *Annuaire*).

Covaci, 14; Miulescu, N., Calea Victoriei, 32; Rubin, T., tipografia ziarului *Sylloghi*, str. Smârdan, 9; Socec & Teclu. Atelier tipografic. Litografie, cromolitografie, heliografie, zincografie etc. Specializat în confecționarea de registre comerciale, str. Berzei, 96; Thiel & Weiss, str. Lipscani, 1 (Palatul Dacia); Tipografia Academiei Românei (P. Ispirescu), str. Academiei, 26; Tipografia *Telegrafului*, str. Colței, 32 (p. 340-341).

Grădini cu muzică: Colaro, str. Smârdan, 5; Coloseul Oppler, grădină-cafe-nea-restaurant, str. Izvor și str. Notagiu; Dacia, grădină și salon de iarnă, str. Carol I (Hotel Dacia); Eden, str. Academiei, 18; Gagel, str. Doamnei, 5; Grădina Vișoara, str. Berzei, 90; Grădina Souvenir, str. Batiștea, 2 bis; Grădina Hotelului Pesth, trupă germană, Calea Victoriei, 8; Luther, braserie, str. Rosetti (în spatele Gării Târgoviște); Neuwirth, café-concert, str. Știrbei-Vodă, 7; Orfeu, grădină de vară și salon de iarnă, str. Știrbei-Vodă, 8; Rașca, muzică excelentă, teatru, str. Academiei, 27; Sălcianu, Matei (Union suisse), str. Știrbei-Vodă, 11; Stavri (grădina veche), teatru de vară, str. Academiei, 23; Ștefan cel Mare, str. Silfidelor (intrarea Gorgan) (p. 343).

Ziare: Bossu (săptămânal), revistă umoristică, str. Clemenței, 1; *Bukarester-Salon*, revistă lunară, d. J. Bettelheim, director, str. Brezoianu, 29; *Bukarester-Tagblatt* (germ.), cotidian, str. Smârdan (Hotel Concordia); *Bukarester-Zeitung* (germ.), cotidian, str. Lipscani, 1 (Palatul Dacia); *Bukaresti-Írado* (maghiar), cotidian; *Buletin mensual al librăriei generale din România* (Al. Degemann), str. Bis. Măgureanu, 15; *Cimpoiul*, săptămânal ilustrat, str. Clemenței, 1; *Cooperatorul român* (săptămânal), str. Clemenței, 11; *Curierul financiar* (săptămânal), director: M. Minovici, Pasagiul Român; *Deșteptarea* (săptămânal), str. Covaci, 14; *Doina* (săptămânal), revistă muzicală, str. Academiei, 26; *Dreptul* (săptămânal), revistă judiciară, Pasagiul Român; *Drepturile omului*, cotidian, str. Știrbei-Vodă, 62; *Economiste Roumain* (săptămânal), str. Vămii, 6; *Frăția italo-română* (italian), săptămânal, str. Sinagoga, 19; *Funcționarul* (săptămânal), str. Academiei, 3; *Iris* (grecesc), cotidian, Calea Șerban-Vodă; *L'Indépendance Roumaine* (IX année), director-proprietar, Al Ciurcu, redactor-șef, Frédéric Damé. Birourile: str. Clemenței, 1; *Literatorul*, revistă lunară, str. Spiridon, 25; *Lloyd Român* (săptămânal), Pasagiul Român; *Monitorul oficial* (cotidian), director: M. Al. Pencovici. Birourile: str. Brâncovan, 9; *Monitorul comunal* (săptămânal), str. Colței (la Primărie); *Națiunea* (op.²⁴ liberală), cotidian, str. Academiei, 22; *Necesarul* (săptămânal), Calea Dorobanților, 8; *Opinca* (săptămânal), str. Modei, 2;

²⁴ Opoziția.

Ortodoxul (săptămânal), publicație religioasă, str. Principatele-Unite, 10; *Poporul* (opoz.), cotidian, dir. d. Bassarabescu, str. Carol I, 30; *Progresul român* (săptămânal), periodic medical, str. Polonă, 25; *Reforma* (săptămânal), Calea Victoriei, 42 (Hotel d'Angleterre); *Resboiul* (edit.: Thiel & Weiss), cotidian, str. Lipscani, 1; *Resboiul* (dir. G. H. Grandea), cotidian, Intrarea Patzak; *România* (opoz.), cotidian, str. Biserica Enei, 2; *România liberă*, cotidian, str. Covaci, 14; *Românul* (an. XXIX), cotidian de 20 bani, director: d. C.A. Rosetti. Birourile: str. Doamnei, 14; *Sylloghi* (grec.), cotidian, str. Smârdan, 9; *Solidaritatea* (săptămânal), str. Teatrului, 8; *Țara nouă* (bilunar), Pasăgiul Român; *Telegraful* (guv.), cotidian, str. Regală, 15; *Universul*, cotidian, Calea Dorobanților, 8; *Voința națională* (guv.), cotidian, Bd. Elisbeta (Casa Lempart) (p. 344).

Librari - editori: Degenmann, Al., director al buletinului lunar *Bibliografia română*, str. Bis. Măgureanu, 15; Graeve, F., Calea Victoriei, 40; Haimann, Ig., str. Șelari 16-20 și str. Lipscani, 27; Socec & C-ie, Librărie franceză și străină, hârtie *en gros* și *en détail*, furnituri de birou etc., Calea Victoriei, 7 (p. 345).

Librării - papetării: Alcalay, L. (librărie universală). Asortiment complet de hârtie, registre de contabilitate, furnituri de birou, cărți școlare, lit. franceză, română și germană,²⁵ Calea Victoriei, 18; Alcalay, M., Calea Moșilor, 112; Barasch, L.M., str. Lipscani, 23; Bercovici, A., Calea Moșilor, 122; Berlandt, L., str. Smârdan, 24; Farchi, S., Calea Victoriei, 55; Feldstein, M., Calea Victoriei, 92; Graeve, E., Calea Victoriei, 40; Haimann, I., Calea Victoriei, 74; Ionițiu, frații, str. Lipscani, 27 și str. Șelari 18 și 20; Margulies, Joseph M., specialități de papetărie²⁶, Calea Victoriei, 15; Nicolescu, V., Calea Victoriei, 37; Pinath, I. S., Calea Văcărești, 33; Rainișteanu, J., librărie modernă, Calea Victoriei, 28; Socec & Cie., hârtie *en gros* și *en détail*, furnituri de birou etc., Calea Victoriei, 7; Steinberg, magazin special de papetărie, str. Carol I, 40; Szölösy, J., Calea Victoriei, 40; Wortmann, J., Librărie și papetărie cu prețuri moderate, furnituri de birou, Calea Victoriei, 6 (Hanul Zlătari); Wortmann (d-șoara Rachel), Calea Moșilor, 66 (p. 345).

Litografii: Baer, M.B., Calea Victoriei, 54; Cucu (d-na Dorofta), B-dul Elisabeta; Dietz și Bauer, str. Teatrului, 5; Grassiany, Elias, str. Șelari, 10; Marwort, M., Calea Victoriei, 74; Mihăilescu, Șt., str. Covaci, 14; Socec & Teclu, atelier pentru arte grafice-tipo-litografie, str. Berzei, 96; Voneberg, G., str. Smârdan, 2 (p. 346).

²⁵ În românește, în original, *scolastice* - școlare !

²⁶ În românește, în original.

Licee: *Liceul Sf. Sava*, director: D. Ananescu; profesori: M. Iacomi (l. latină); Ang. Dimitrescu (istorie); N. Codrescu (geografie); dr. A. Racoviceanu (științe fizice și naturale); pr. Veniamin Catulescu (religie); At. Tănăsescu (l. franceză); V. Ștefănescu (desen și caligrafie); dr. Al. Boicescu (igienă); G. Dem. Theodorescu (limbă și literatură latină); G. Zotu (limbă și literatură greacă); B. Glosescu (limbă și literatură franceză); C.C. Dobrescu (istorie universală); D. Ananescu (științe naturale); Dim. A. Laurian (filosofie); I. Limberg (limba și literatura germană); A. Podoleanu (muzică vocală); I. Bianu (limbă și literatură română); G. Moceanu (gimnastică);

Liceul Matei Basarab (str. Sf. Apostoli); director, Ir. Circu; profesori: Gr. Crețu (lb. română); A.F. Nestor (lb. latină); B. Șaicariu (istorie); N. Mihăilescu (geografie); C.I. Șonțu (științe fizico-chimice); C. Christescu (matematică); pr. N. Ștefănescu (religie); I. Filibiliu (lb. franceză); G. Al. Zamfirol (desen); Ir. Circu (lb. și lit. latină); Z. Demarat (lb. și lit. greacă); L. Lacroix (lb. și lit. franceză); Al. F. Robescu (matematică); C. Receanu (filosofie); A. Comănescu (lb. germană), T. Oprescu (muzică vocală); G. Dem. Theodorescu (lb. și lit. română); N. Velescu (gimnastică);

Liceul Sfântul-Gheorghe (Calea Victoriei, 138); director: Șt. Hepîtes; profesori: I. Crăciunescu, profesor la Facultatea de Litere (lb. latină); E. Francudi, profesor la Facultatea de Litere (lb. greacă); Le Rév. Șt. Călinescu, profesor la Seminar (religie); Dim. C. Ollănescu, doctor în Drept, publicist (lb. română); I. Frollo, profesor la Facultatea de Litere (lb. italiană); A. Léautéy, profesor la Școala de comerț (lb. franceză); M. Berar, doctor în filosofie, profesor la Școala normală superioară (lb. germană); H. Lolliot, bacalaureat al Universității din Cambridge (lb. engleză); Gr. Tocilescu, profesor la Facultatea de Litere (istorie); I. Mărăscu, profesor la gimnaziul Mihai Bravul (geografie); Șt. Hepites, inginer, doctor în Științe (fizică); G. Gogu, profesor la Facultatea de Științe (matematică); A. Vitzu, profesor de științe (științe naturale); dr. I. Felix, profesor la Facultatea de Medicină (igienă); P. Ionescu, fost elev al [Școlii] de arte frumoase, profesor la Școala de comerț (caligrafie); F. Walch, de la Academia de Arte Frumoase din München (desen); G. Moceanu (gimnastică); Mugur, dirijor de cor bisericesc (muzică vocală); E. Hirsu, stenograf (stenografie); A. Ferlendis (profesor de pian); F. Ferlendis (profesor de vioară) (p. 346-347).

Case de sănătate: Caritas, ospiciu, Calea Buzuști; Caritatea, casă de sănătate și ospiciu de alienați, str. Plantelor, 1; Casa de sănătate, str. Teilor, 31 (p. 348).

Medici și chirurși: Alexianu, G., medic legist al Capitalei, profesor la Facultate; ore de consultații, în fiecare zi, de la ora 1, str. Colței, 62; Alinescu I., str. Principatele-Unite, 26; Anastasievici, Leonte, str. Domnița Anastasia, 3; Andrițianu, Nichita, str. Pescăria-Veche, 2; Antonescu-Remuș, C., Calea Victoriei, 48; Antonini, F., str. Știrbei-Vodă, 28; Argeșianu, Șt., str. Știrbei-Vodă, 31; Athanasovici, G., Calea Rahovei, 46 bis; Bălan, D., str. Mihai-Vodă,

50; Balanoglu, D., Calea Moșilor, 50; Bastaki, str. Fortunei, 7; Beldi, C., str. Carol I, 18; Blumenfeld, A., Calea Moșilor, 27; Boicescu, A., doctor în medicină al Facultății din Paris, medic secundar la Spitalul de copii, str. Colței, 70; Brânză, D., profesor la Facultate, str. Fântânei, 14; Braunstein, J., str. Decebal, 20; Buicli, Ch., str. Corabia, 9 bis; Butărescu, M., Calea Văcărești, 160; Butată, N., str. Pensionat, 5; Calinderu, N., doctor al Facultății din Paris, fost intern al spitalelor, medic-șef al Spitalului Brâncovenesc, membru al Consiliului Medical Superior, membru al Societății antropologice din Paris, vicepreședinte al Societății medicale din București, str. Scaunele, 34; Chabudianu, C., doctor al Facultății din Paris, str. Colței, 54; Chernbach, G.N., specialist în boli de copii; consultații de la 8 la 11 dimineața și de la 6 la 8 seara, str. Teilor, 25; Chessym, B.H., Calea Victoriei, 54; Clement, Fr., doctor în medicină de la Paris, medic al Spitalelor Eforiei, consultații de la 4 la 5 1/2, str. Renașterii, 3; Cuciu, A., str. Bibescu-Vodă, 6; Cuțarida (domnișoara), doctor în medicină, str. Cosma, 16; Darvari, str. Calomfirescu, 7; Demosthene, A., str. Regală, 9; Dimitrescu, A., Calea Călărași, 3; Dimitrescu-Severeanu, C., chirurg, profesor la Facultate, str. Batiștea, 4; Dimitrescu, Șt., str. Apolodor, 10; Drăghiescu, D., medic la Maternitate, str. Victoriei, 119; Drasch, A., str. Bibescu-Vodă (hotel Avram); Fichenbaum, S., str. Corbu, 12; Erdreich, H., str. Șelari, 9; Felix I., profesor la Facultatea de Medicină, medic-șef al orașului, vicepreședinte al Consiliului de igienă, specialist în nașteri și boli de femei, consultații de la 5 la 6 seara, str. Pensionat, 10; Fiala, L., medic-șef al Spitalului Filantropia, str. Calomfirescu, 10; Fischer, E., str. Carol I, 44; Fotino, A., medic, inspector general al Armatei, consultații de la ora 2, Calea Victoriei, 69; Fratoșcițeanu, G., str. Știrbei-Vodă, 92; Friedman, D., Calea Victoriei, 36; Georgescu, N.T., Calea Moșilor, 117 bis; Grecescu, Dim., profesor la Facultate, medic la Spitalul de copii, consultații de la 8 la 9 dimineața și de la 5 la 6 seara, str. Diaconéșelor, 8; Grigorescu, G., medic-șef al județului Ilfov, Calea Victoriei, 58; Hepites, T., la Spitalul Filantropia; Iaslovici, A., str. Sf. Vineri, 3; Kerezstény, P., str. Română, 2; Kiriazis, G.P., str. Pensionat, 19; Kremnitz, W., str. Polonă, 23; Manachides, doctor în medicină, str. Sfinților, 8; Măldărescu, N., deputat, str. Știrbei-Vodă, 44; Manolescu, C.I., str. Izvor, 43; Manolescu, N., oculist, str. Scaune, 20; Marcovici, A., medic-șef al Spitalului Colțea, profesor la Facultate, președinte al Societății Medicale din București, str. Brezoianu, 28; Markstein, I., str. Berzei, 40; Mawer, John Barker, membru al Colegiului regal de medicină, membru al Colegiului regal de chirurgie din Londra, fost medic al Spitalului Brâncovenesc, str. Fortunei, 3 (Caimata); Neagoe, str. Dionisie, 23; Niculescu, I., str. Mercur, 9; Nanu, G.C., Calea Victoriei, 39; Nikita Andrițeanu, str. Pescăria-Veche, 2; Paștia, C., str. Smârdan, 12; Patzelt, E., str. Diaconéșelor, 9; Penescu, C., str. Arcului, 16; Petrescu, Z., str. Astronomului, 3; Petrini-Galați, M., str. Colței, 24; Petrini, Paul, profesor la Facultate, str. Domniței, 11; Polizu, G. (senior), profesor la Facultatea de Medicină, str. Calomfirescu, 7;

Polizu, I. (junior), sub-director al Serviciului Sanitar, str. Sf. Voievozi, 56; Popovici, medic homeopat, Calea Victoriei, 36 (Casa Resch); Popp, D., str. Bis. Măgureanu, 15; Racoviceanu, A., str. Negustori, 10; Romniceanu, G., profesor la Facultate, deputat, str. Scaune, 60; Roth, M., Calea Șerban-Vodă, 29; Salter, W., str. Pescăria-Veche, 8; Sarrhos, St., str. Carol I, 40; Șerbănescu, I., Calea 13 Septembrie, 10; Sergiu, D., medic-șef al Spitalului de copii, profesor la Facultate, deputat, membru al Consiliului Municipal, Calea Moșilor, 101; Servatius, str. Regală, 13; Severin, Em., senator, medic militar, str. Dreaptă, 16; Ștefănescu, S., medic-șef al Spitalului Xenocrat, masaj, boli secrete, consultații de la 3 la 5, str. Popa Herea, 11; Stăuceanu, C., str. Piața Amzii, 2; Steiner, B. (senior), str. Spaniolă, 4; Steiner, S. (junior), str. Știrbei-Vodă, 14; Stoicescu, G., medic-șef al Spitalului Colentina, doctor laureat al Facultății din Paris, fost medic internist și chirurg al spitalelor din Paris, consultații de la 2 la 4 și de la 4 la 6, str. Corabia (lângă Episcopie); Suțu, A., str. Plantelor, 1; Theodorescu, Dim., Calea Călărăși, 13; Theodorescu, Florea, str. Scaunele, 38; Theodori, I., doctor în medicină al Facultății din Berlin, medic al Majestăților Lor Regele și Regina, profesor la Școala de Medicină, inspector general al Serviciului Sanitar al celui de al treilea Corp de armată, consultații de la 5 la 6 seara, intrarea Rosetti, 7; Trandafirescu, M., str. Olari, 5; Turnescu, N., profesor la Facultate, chirurg, Calea Moșilor, 55; Uziel, I., str. Olteni, 43; Vasilescu, P., str. Știrbei-Vodă, 74; Whertheimer, M., Calea Șerban-Vodă, 42; Westfried, Fr., str. Lipsicani, 78; Ziteos, C., str. Șelari, 2 (p. 349-350).

Monetăria Statului: Șoseaua Kisseleff. Director: M.C. Pilidi (p. 353).

Muzee: *Muzeul de Antichități*, Palatul Academiei; Gr. C. Tocilescu (director); G. Coman (adjunct); Mih. Pantazi (custode);

Muzeul de istorie naturală: Gr. Ștefănescu (director); S. Georgescu (preparator), S. Ștefănescu (adjunct), Radu Saghiu (custode);

Muzeul botanic: dr. Brândza (director), C.A. Gotteland (preparator);

Muzeul de pictură: Th. Aman (director), I. Moiescu (custode) (p. 353).

Oculiști: dr. Fialla, medic-șef al Spitalului Filantropia, str. Calomfirescu, 10; dr. Eischer, str. Carol I, 42; dr. Manolescu, str. Scaune, 20 (p. 354).

Patiserii (prăjituri): Capșa, Gr., elev al lui Boisser, la Paris, medaliat cu aur și argint, două diplome de onoare; înghețată și prăjituri, lichioruri, șampanie și vinuri fine, șocolată, marchiză, bufet pentru serate și baluri, Calea Victoriei, 26; Constantinescu, Iorgu, str. Carol I, 48; Constantinescu, T., str. Carol I, 44; Fialcovski, prăjituri și înghețată, vinuri și lichioruri fine, str. Știrbei-Vodă (Piața Teatrului); Kaiser, J., Calea Victoriei, 15; Rădulescu și Ionescu, Calea Victoriei, 51 ter; Rădulescu Smarandache, str. Carol I, 58; Frații Tănăsescu, Calea Victoriei, 55 (p. 356).

Pictori: Aman, Th., director al Școlii de Arte Frumoase, str. Clementii, 4; Eliescu, N.D., str. Smârdan, 22; Foltzer, Calea Victoriei, 91; Grant Ed., Calea

Victoriei, 87; Stăncescu, C., str. Armenească, 13; Szatmary, C., str. Bis. Enei, 10; Tatarescu, C.M., Calea Plevna, 19 (p. 356-357).

Pictori decoratori: Brissac, Calea Victoriei, 39; Eliescu, str. Smârdan, 22; Labo, pictorul Teatrului Național, str. Diaconeselor, 1; Mezzardi, str. Teatrului, 7 bis (p. 357).

Pictori de biserică: Serafim, Ant., Calea Rahova, 40; Tatarescu, C.M., Calea Plevna, 19 (p. 357).

Farmacisti: Alessandriu, Ch., La Sf. Pantelimon, Calea Victoriei, 79; Belciugățeanu, C., La Heliade, Șoseaua Mihai Bravul, 4; Bruss, Fr., La Speranța, farmacie și drogherie, Calea Victoriei, 26; Bruss et Comp., La Apollo, Calea Grivița, 23; Bruss, I.C., La Hygiea, str. Primăverii, 16; Czeides, A., La Coroana de Aur, str. Colței, 23; Ciura, Aureliu, I., Farmacia națională, farmacist al Curții Regale, str. Lipscani, 1 (Palatul Dacia); Frank, A., La Urs, str. Patria, 10; Friedmann, H., La Arapu negru, Calea Șerban-Vodă, 27; Iliescu, Șt., Calea Moșilor, 170; Kladni, C., La Pelicanul de aur, depozit de toate specialitățile franceze, Calea Șerban-Vodă, 3; Kessler, Fr., La Esculap, str. Carol I, 18; Leonhart & Husser, La Globul de aur, str. Sf. Vineri, 15; Rissdörfer, Ed. Jul., La Leul de aur, str. Carol I, 7; Roșu, I.E., La Foișorul de foc, depozit de toate medicamentele franceze, Calea Moșilor, 68; Sattfeld, Ion, La Imperatorul Salvator, farmacia Curții, ape minerale, medicamente, comprimate, produse de drogherie *en gros* și *en détail*, Calea Victoriei, 57; Stoenescu, M., La Coroana de oțel, str. Mihai-Vodă, 55; Thüringer, W., La Ochiul lui Dumnezeu, pilulele elvețiene ale lui R. Brandt, vin de Malaga cu lactofosfat de var²⁷, pudră igienică de orez etc., Calea Victoriei, 126; Thoïs J., La Vulturul de aur, Calea Victoriei, 140; Witing, F., La Fortuna, Calea Rahova, 26; Zürner, F.W., La Cerb, Calea Victoriei, 50 (p. 357).

Fotografi: Faciorov, P.T., Calea Moșilor, 166; Herter, str. Știrbei-Vodă, 9 bis; Leon, H., fotografii artistice, Calea Rahova, 42; Mandi, Fr., fotograficul Curții, str. Știrbei-Vodă, 2; Meyer, G., Calea Grivița, 24; Peschy, E., Calea Victoriei, 21; Serafim, N.V., Calea Moșilor, 27; Schwarz, M., Calea Grivița, 37; Schwartz, S., Calea Rahova, 42; Szöllösy (doamna), str. Franklin, 3; Teodorovici, G., Calea Grivița, 19; Tiedge, Calea Victoriei, 13 (p. 357-358).

Fototipie: Socec & Teclu, tipografie și litografie, cromolitografie, fototipie și fotograură, str. Berzei, 96 (p. 358).

²⁷ În original. *chaux*. var: e vorba, probabil, de lapte de var. (sau calciu?).

Pianuri (magazine de ~): Gebauer, C., pianuri – de vânzare și de închiriat, Calea Victoriei, 23; Sandrovitz, I., Calea Victoriei, 14; Spieg, Albert, primul depozit de pianuri în România, singura reprezentanță a firmelor Steinway (New York), Duysen, Schildmayer & Söhne, Rosendorfer etc.,²⁸ Calea Victoriei, 51 bis; Stern, str. Smârdan, 24 (p. 358).

Profesori de pian: Arion (doamna), Zoe, Calea Victoriei, 51 bis; Carini, Er., str. Dionisie, 74; Cohen, M., profesor la Azilul Elena Doamna, Calea Șerban-Vodă, 25; Gebauer, Al., str. Mercur, 7; Iliescu, M., Calea Dudești, 7; Kneisel, Ant., școală de piano²⁹, str. Carol I, 23; Le Kerré (doamna), Marie, str. Fântânei, 6; Marquard (domnișoara), Marguerite, str. Modei, 6; Medek, W.L., profesor de pian și vioară, str. Arionoai, 28; Milde, L., str. Carol I, 60; Peretz (domnișoara), Zoe, str. Dreaptă; Saegiu (domnișoara), Emilia, str. Cosma, 7; Steriadi (domnișoara), Paulina, Calea Dorobanților, 69; Wachmann, str. Palatului, 1; Wiest, I., str. Izvor, 50; Zenide (doamna), Maria, str. Dionisie, 56 (p. 358).

Profesori de desen și pictură: Aman, Th., profesor la Școala de Arte-Frumoase, str. Clemenței, 4; Folzer, pictură peisagistică, Calea Victoriei, 39; Grant, Ed., pictor³⁰ Calea Victoriei, 87; Henția, profesor la Azilul Elena Doamna, Șoseaua Pandurilor (Cotroceni); Stăncescu, C., str. Armenească, 13 (p. 359-360).

Profesori de limbi: Adam, C., lb. latină, Calea Grivița, 68; Damé, Fr., limba și literatura franceză, str. Minervei, 14; Demarat, Z., lb. greacă, str. Antim, 45; Jacomi, lb. latină, str. Dionisie, 4; Lacroix, L., lb. franceză, str. Lăzăreanu, 25; Leautey, A., lb. franceză, str. Pitar-Moșu, 80; Lévêque, lb. franceză, meditații pentru bacalaureat, Calea Dorobanților, 133; Limburg, lb. germană, str. Popa-Tatu, 65; Lolliot, H., lb. engleză și franceză, str. Polonă, 41; Manliu, I., lb. română, Calea Moșilor, 122; Stoicescu C., lb. latină, str. Romană, 63; Teodorescu, G. Dem., lb. latină și română, str. Mircea-Vodă, 29 (p. 360).

Profesori de scrimă: Constantin, D., str. Vestei, 4; Michel, A., profesor la Jockey Club, str. Occidentului, 36 bis (p. 360).

Profesori de muzică: Brătianu, G., profesor de canto la Conservator, str. Cuza-Vodă, 28; Cohen, M., profesor de canto și de pian la Azilul Elena Doamna, Calea Șerban-Vodă, 25; Flechtenmacher, Al., profesor de pian, str. Clopotaru, 5; Gandiano, R., str. Rotari, 12; Kneisel, Ant., școală de pian, vioară, cello, flaut și canto, autorizată de Ministerul Instrucțiunii Publice, str.

²⁸⁻²⁹ În românește, în original.

³⁰ În original: *artiste-peintre*.

Carol I, 23; Le Kerré (Doamna), pian și canto, str. Fântânei, 6; Ștefănescu, G., profesor de canto la Conservator, str. Pitar-Moșu, 6; Wachman, Ed., directorul Conservatorului, str. Palatului, 1 (p. 360).

Restaurante, birturi: Casino Labes, str. Sf. Ionică, 6; Argeșianu & Viner, str. Gabroveni, 6; Bally, B., str. Gabroveni, 1; Ceainăria rusească, str. Smârdan, 29; Collaro, str. Smârdan, 5; Cosman Hristodor, str. Academiei, 14; Dimitrescu I., str. Academiei, 7; Dimitrescu I., La Pisica Roșie, Pasagiul Român; Dimitrescu, Șt., La Îvingătorul leilor, str. 11 Iunie, 46; Duro, T., str. Doamnei, 5; Frascatti (Gilet), Calea Victoriei, 36; Grübers, str. Știrbei-Vodă, 6; Grand Hôtel Broft, restaurant de I-a clasă, Calea Victoriei, 23; Günther, Albert, str. Știrbei-Vodă, 12; Güntschrel, V., restaurantul Hotelului Pesth, Calea Victoriei, 8; Horowitz, S., str. Smârdan, 47; Hotel Mano, restaurantul hotelului, Calea Victoriei, 53; Hugues, restaurantul Marelui Hotel Hugues, Calea Victoriei, 38; Ioan Avram, La Coroana Regală, Calea Plevna, 12 bis; Iordache, Ioan, str. Covaci, 7; Kiengopolo, L., str. Blănari, 18; La Florica, str. Bis, Enei, 3; La Mihai Viteazul, str. Academiei, 5; La Ștefan cel Mare, str. Academiei, 37; Marinescu, I., str. Știrbei-Vodă, 10; Naum, C.N., str. Sf. Apostoli, 42 și str. Carol I, 4; Neuwirth (sala Cosman), str. Știrbei-Vodă, 7; Paraschivescu, L., Calea Victoriei, 42 și str. Știrbei-Vodă, 9; Petrescu, G., Calea Văcărești, 65; Petrovici, A., Calea Victoriei, 96; Pisica Albă, str. Episcopiei, 4; Pohl, B., str. Brezoianu, 10; Rașca, grădină-șantan, str. Academiei, 27; Rați, An., str. Știrbei-Vodă, 10; Restaurant Concordia, str. Smârdan, 51; Restaurant Internațional (Stiefler), restaurantul Hotelului Union, bucătărie franceză, vinuri alese, str. Regală - Academiei, 19; Restaurantul Hotelului Athena (C.N. Ayuros), Calea Moșilor, 131; Restaurantul național, Bd. Elisabeta, 8; Restaurant Grand Hôtel du Boulevard, casă de I-a clasă, Bd. Elisabeta; Ridel, Er., La Capra, str. Mihai-Vodă, 1; Sarticof, H., str. Doamnei, 12; Schneider, R., str. Artei, 24; Videmann, I., Calea Moșilor, 134; Vila regală, grădină-restaurant, Șoseaua Jianu; Zanfir, grădină-restaurant, Șoseaua Kisseleff (în spatele Casei Iarca) (p. 361).

Sculptori: Georgescu, str. Spiridon, 3 bis; Storck, Calea Grivița, 16 (p. 363).

Seminarii: *Seminarii ortodoxe:* Seminarul Central, Calea Șerban-Vodă, 92; Seminarul Nifon, str. 11 Iunie, 2; *Seminarii catolice:* Marele Seminar, comuna Cioplea (lângă București); Micul Seminar, Calea Călărăși, 5 (p. 363).

Societăți de asigurare, de credit, financiare și economice: *Societatea de asigurare Dacia-România*, str. Lipscani, 1 (Palatul Dacia); Consiliul de administrație: prințul Dim. Ghica, președinte; prințul Al. Știrbei, vicepreședinte; G. Cantacuzino, G. Ghițu, N. Chrissovelloni, Gr. Cozadini; E.

Gheorghieff, Șt. Ioanid, M. Kogălniceanu, I. Negruzzi, Em. Protopopescu-Pache, Banca României - membri; director general: I. Szekulics;

Societatea de asigurări Naționala, str. Carol I, 9; Consiliul de administrație: I. Marghiloman, președinte; Dim. Sturdza vicepreședinte; A. Băicoianu, E. Costinescu, M. Dumba, I. M. Elias, M. Ghermani, P. Grădișteanu, I. Neutschotz, G. Ormody, G.C. Philippescu, V. Pogor, Dem. Theodorescu, C. Zappa, Chr. I. Zerlenti, membri; director general: E. Grünwald;

Societatea de asigurări mutuale Unirea, str. Șelari, 1; Consiliul de administrație: Dum. Brătianu, președinte; Al. Sihleanu, vicepreședinte; G. Vernescu, general A. Cernat, Al Crețescu, Dim. Bilcescu, P.S. Aurelian, Th. Economu, I. Procopie-Dimitrescu, C. Lecca, V. Porumbaru, D.P. Economu, membri; cenzori: I.C. Brătianu, Gr. Ștefănescu, G. Solacolu, D.N. Racoviță;

Societatea de Credit funciar rural, str. Colței, 21; Consiliul de administrație: prințul Dim. Ghica, președinte; G.Gr. Cantacuzino, vicepreședinte; I.C. Brătianu, Proc. Cazzoti, G.C. Cantacuzino, Ion Ghica, Th. Rosetti, Dim. Sturdza, membri;

Societatea de Credit funciar urban, str. Doamnei, 13; Consiliul de administrație: Dim. Cariagdi, președinte; N.D. Racoviță, vicepreședinte; I. Culoglu, Al. Lupașcu, colonel Poenar, V. Arvanazu, membri; director: Al. G. Băicoianu;

Societatea de credit mobilier român, str. Doamnei, 8; Consiliul de administrație: ***, președinte; colonel Alcaz, vicepreședinte; M. Ghermani, C. Nacu, N. Chrissoveloni, Șt. Ioanid, Chr. L. Zerlenti, Gr. Triandafil, P. Stoicescu, membri; director: Th. Jescher;

Societatea română de construcții și de lucrări publice; Consiliul de administrație: prințul Dim. Ghica, președinte, G.Gr. Cantacuzino, vicepreședinte; E. Costinescu, C.F. Robescu, Al. Orăscu, general Șt. Fălcoianu, Gr. Cozadini, Em. Protopopescu-Pache, A. Mănescu, N. Manolescu, G. Duca, Ch. Goetz, membri; director general, Sc Vârnav; administrator delegat, E. Costinescu;

Societatea Economia, str. Nouă, 6; Consiliul de administrație: P.S. Aurelian, președinte; C. Troteanu, vicepreședinte; Em. Protopopescu-Pache, C. Porumbaru, G.Dem. Theodorescu, Sp. Haret, Șt. Popescu, C. Mănescu, Al. Locusteanu, M.C. Florențiu, Pană Constantinescu, membri.

Societăți diverse: *Societatea Concordia română*, str. Calvină, 3; Consiliul de administrație: C. Porumbaru, președinte; Dem. Floru, Pană Constantinescu, Troteanu, M. Popescu, B. Beșlegeanu, N. Voinescu, C. Berescu, E. Bozianu, R. Zaharescu, Grabowski, membri;

Societatea funcționarilor români; Consiliul de administrație: prințul Dim. Ghica, președinte de onoare; Al. G. Cantacuzino, C. Marcovici, vicepreședinți; I. Theodoru, P. Davide, C. Moscuna, I.D. Roșianu, Al.

Bacaloglu, M. Ivantoglu, C. Gheorghiu, G. Sisilica, I. Petrescu, M. Vulcănescu, Gr.C. Mano, P. Pencovici, Al. Stăncescu, membri;

Societatea Ajutorul clerului român, str. Silvestru; Comitet: preot N. Pestreanu, președinte; preot Șt. Călinescu, preot P. Constantinescu, vicepreședinți; Chir. G. Bidoianu, diacon, O. Mușuleanu, secretari; preot T.R. Arbăreanu, casier;

Societatea ecvestră română: președinte, general I. Em. Florescu;

Societatea pentru Fabrica de hârtie; fabrica la Bacău, sediul la București, str. Calvină, 3; Consiliul de administrație: colonel Alcaz, președinte; C. Porumbaru, vicepreședinte; Șt. Ioanid, Gr. Păucescu, G.D. Candianu, A. Stolojan, membri; C. Olănescu, membru delegat; Elie Bosianu, M. Blank, V. Iancoviceanu, P. Stoicescu, cenzori;

Societatea Română de Geografie: protector și președinte: M.S. Regele Carol I; vicepreședinți: general G. Mano, G. Barozzi; secretar-general, G.I. Lahovary; casier, L. Basset; bibliotecar, Sc. Iarca; membri: P.S. Aurelian, Gr. C. Cantacuzino, B. Constantinescu, I. Felix, Șt. Grecescu, Șt. Hepites, Gr. T. Lahovari, V. Socec, Gr. Ștefănescu, V. Alex. Urechia;

Societatea meseriașilor de încălțăminte, Calea Moșilor, 44; Comitetul de administrație: M.S. Stoicescu, președinte; C. Georgescu, C. Theiss, vicepreședinți; I. Căplescu, G. Pavelescu, T. Teodorescu, M. Mușatescu, D. Mănciulescu, V. Rădulescu, G. Ionescu, Șt. Porfir, P. Petrescu, D. Trandafirescu, C. Ionescu, P. Damian, P. Marinescu, I. Daniil, membri;

Societatea Furnica: doamna Elena Cernescu, președinte; Calea Victoriei, 120;

Societatea revistei „Literatorul”: V.Al. Urechia, președinte; Al. Macedonski, vicepreședinte; Th. A. Stoenescu, administrator; P. Stavrescu, secretar;

Societatea Tăbăcăria Română: sediul, str. Doamnei, 7;

Societatea Proprietarilor tipografi români, sediul, Calea Victoriei, 7 (p. 363-365).

Tablouri (magazine de ~): Folzer, Calea Victoriei, 39; Gebauer, C., Calea Victoriei, 13; Grant Frères, Calea Victoriei, 87; Sandrovitz, Calea Victoriei, 8 (p. 366).

Telegraf: Poștele și Telegraful, direcția generală, str. Doamnei, 11; birourile sunt deschise ziua și noaptea; birourile Ministerului de Finanțe, deschise de la 8 la 7, Calea Victoriei, 103 (p. 368).

Telefoane: Bernescu, S., str. Bis. Enii, 10 și str. Carol I, 40; Teirich & Leopolder, str. Știrbei-Vodă, 31 (p. 368).

Teatre: *Teatrul Național*: director general al Teatrelor, Gr.C. Cantacuzino; membrii Consiliului Teatrelor: Gr. Ventura, G. Steriadă, C.I. Stăncescu, V.A.

Urechia, Ed. Wachmann, P. Buescu; secretar, I.N. Vieroșanu; arhivar, C. Nicolescu; inspector, Șt. Mihăilescu; societari: domnii M. Millo, Gr. Manolescu, Șt. Iulian, I. Christescu, I. Panu, P. Velescu, Nottara, Mateescu, Fraiwalz; doamnele: Eufrosina Popescu, Frosa Sarandi, Ar. Manolescu, T. Petrașcu, Ir. Poenar, Dănescu, An. Manolescu; director de scenă: M. Aslan; pictor-decorator: M. Labo. Prețul locurilor: lojă de parter, 20 lei; loji (*bel étage*), 20 lei; lojă (et. III), 12 lei; fotolii de orchestră, 4 lei; stal II, 3 lei; stal III, 2 lei; galerie, 1 leu;

Opera italiană, Piața Teatrului, director, C. Serghiad. Prețul locurilor: avant-scenă, 60 lei; loji de parter, 50 lei; loji (*bel étage*), 40 lei; loji (et. III), 20 lei; fotolii de orchestră, 8 lei; stal II, 6 lei; stal III, 4 lei; galerie, 1 leu;

Teatrul Dacia, str. Carol I, piața Sf. Ștefan; trupe diverse, grădină de vară, baluri mascate iarna;

Sala Bossel, Calea Victoriei, 30; trupe diverse în turneu; baluri mascate iarna;

Sala Orpheu, str. Știrbei-Vodă, 12, trupe în turneu (p. 368).

Timbre poștale: se găsesc timbre la Biroul central și la principalele tutungerii³¹ (p. 368).

Tramvaiuri: Direcția, Șoseaua Bonaparte; director: G. Winn Webb; casier, Ed. Pugh (p. 369).

Universitatea, Palatul Academiei; I. Zalomit, rectorul Universității; I. Nicolescu, secretar;

Facultatea de Științe: Al. Marin, decanul Facultății; Al. Marin, chimie; Al. Orăscu, geometrie descriptivă; Dim. Petrescu, astronomie și geologie; Em. Bacaloglu, fizică; Gr. Ștefănescu, geologie și mineralogie; dr. D. Brânză, botanică; col. I. Lahovary, analiză infinitezimală; Sp. Haret, mecanică; G. Gogu, geometrie analitică; dr. Al.N. Vițu, zoologice; David Emanoil, algebră superioară;

Facultatea de Litere: B.P. Hasdeu, decanul Facultății; I. Zalomit, filologie comparată; B.P. Hasdeu, istorie română; Ep. Francudi, literatură greacă; I. Cernătescu, istorie universală; N. Quintescu, literatură latină; Gr. Tocilescu, istorie veche și epigrafie; D.I. Crăciunescu, psihologie; G.I. Frolo, literatură neo-latină; T. Marinescu, logică;

³¹ În original: *marchands de tabac*.

Facultatea de Drept: Ar. Pascal, decanul Facultății; Ar. Pascal, drept civil; G. Boerescu, drept civil; G. Cantili, drept penal și procedură; Al. Vericeanu, economie politică; Al. C. Șendrea, procedură civilă; G. Danielopolu, drept roman; N. Crătunescu, drept roman; C. Nacu, drept civil; C. Dissescu, drept administrativ și constituțional; L. Negruzzi, drept comercial și procedură;

Facultatea de Medicină: dr. I. Felix, decanul Facultății; dr. Georymeda, secretar; dr. C. Alexianu, patologie medicală; dr. Em. Bacaloglu, fizică medicală; ***, obstetrică; dr. Al. Demosthene, fiziologie umană; dr. I. Felix, igienă; dr. G. Grecescu, botanică medicală; dr. G. Polizu, anatomie descriptivă; dr. N.C. Georgescu, disecțiune anatomică și patologică; dr. C. Istrati, chimie organică medicală; dr. Al. Marcovici, clinică medicală și dermatologie; dr. N. Măldărescu, farmacologie; dr. Manolescu, oftalmografie și teorie; dr. S. Petrescu, terapeutică; dr. Petrini-Galați, histologie; dr. Paul Petrini, anatomie descriptivă; dr. Gr. Romniceanu, patologie chirurgicală; dr. Em. Severin, anatomie; dr. D. Sergiu, patologie infantilă; dr. Dimitrescu-Severeanu, medicină operatorie; dr. A. Suțu, medicină legală și clinică medicală; dr. I. Theodori, patologie și terapeutică generală; dr. N. Turnescu, clinică chirurgicală și boli venerice; dr. P. Veleanu, zoologice (p. 370).

Ventuze: a se adresa la bărbieri (p. 370).

Birji: Trăsuri descoperite: cursa, 1 leu; ora, 2 lei; din oraș la Șosea sau gară și vice-versa: 2 lei (p. 376).

Cupeuri: Pentru cupeuri, în general, 5 lei ora. Nu se găsesc cupeuri pe drumurile publice; ele se rețin cu anticipație (p. 370).

Ochi artificiali: dr. Fiala, str. Calomfirescu, 10 (p. 370).

(*Annuaire de Roumanie. Anuarul României. Adress-Buch von Rumänien, 1885*, par M. Frédéric Damé. Bucarest, Bureaux de l'Annuaire, 1, strada Clemenței, 1, 1885)

H. Prețurile curente ale celor mai obicinuïte articole de îndeustulare publică ce au circulat în piețe în cursul lunii august 1886

1. Animale	Lei	B ¹
Bivol de mâna I	130	-
„ „ „ II	90	-
„ „ „ III	60	-
Bivoliță de mâna I	140	-
„ „ „ II	90	-
„ „ „ III	60	-
Taur străin	150	-
„ indigen	100	-
Bou de mâna I	145	-
„ „ „ II	100	-
Armăsar de lux	500	-
Cal de lux	500	-
Armăsar de rând	350	-
Cal de frunte	450	-
Iapă de lux	450	-
„ „ frunte	460	-
Cal de mijloc	280	-
Iapă de mijloc	260	-
Cal de rând	85	-
Iapă de rând	90	-
Catâr	45	-
Asin	30	-
Țap	15	-
Capră	25	-
Oaie	12	-
Berbec	15	-
Porc de mâna I	100	-
„ „ „ II	80	-
Porc de mâna III	55	-
Vacă de mâna I	125	-

¹ Bani.

Vacă de mână II	85	-
” ” ” III	60	-
Vițel	25	-
Miel	4	-

2. Brânzeturi

Brânză de burduf	kil	2	-
Caș	”	-	60
Urdă	”	-	60
Cașcaval ordinar	”	1	-
Brânză	”	1	-
Cașcaval de Pentel ²	”	2	70
Lapte de oi	litru	-	30
” ” vacă	”	-	35
” ” bivoliță	”	-	40
Unt de vacă topit	kil.	3	-
” proaspăt	”	2	50
” de oi	”	1	80

3. Cărnuri

Carne de miel	kil.	-	60
” ” oaie	”	-	60
” ” porc	”	-	70
” ” vițel	sfert	5	-
” ” vacă	kil. -	-	60
Cirviș ³	”	1	50
Pastramă	”	1	40
Seu de oaie	”	1	-
” ” vacă	”	1	-
” ” porc	”	1	20
Slănină	”	1	20
Lumânări de seu	”	1	80
” stearină	funtu ⁴	1	30

4. Cereale

Grâu calit. I	hect. ⁵	12	-
” ” II	”	10	-
” ” III	”	9	-

² Penteleu.

³ *Cirviș, cervis*. carne conservată în seu topit.

⁴ Un *funt* (*pfund*), avea cca 1/2 kg.

⁵ Un *hectolitr* (aici unitate de măsură pentru cereale) are 100 de litri.

Mei	hect.	4	-
Orz	"	5	-
Ovăz	"	6	-
Porumb	"	6	-
Secară	"	7	-

5. Făină

Făină de lux calit. I	suta kil.	55	-
" " " II	" "	52	-
" " " III	" "	50	-
Făină ordinară calit. I	" "	40	-
" " " II	" "	25	-
Făină de orez	" "	35	-
" " griș	" "	45	-
" " mălai (f. de por.) ⁶	" "	12	-

6. Lemne și cărbuni

Dușumele	m. lung	1	30
Scândură de brad	" "	-	80
" " tin ⁷	" "	-	10
Scândură gorun	" "	-	70
Grinzi cal. I	" "	2	-
" " II	" "	1	50
" " III	" "	-	80
" " IV	" "	-	80
Stâlpi (bul.) ⁸	sută buc.	80	-
Căpriori	bucata	65	-
Lași ⁹ de brad	suta buc.	55	-
" de tufan ¹⁰	"	65	-
Grinzi de brad	m. lung.	3	-
Șiță (prască)	mia.	2	50
Șindrila	"	1	40
Pari de tufan	suta buc.	4	50
" de salcie	suta buc.	3	-
Cărbune de lemn	suta kil.	15	-
" " pământ	tona	40	-

⁶ Făină de porumb.

⁷ Probabil: *tindeche*, bucată îngustă de lemn, folosită la războiul de țesut.

⁸ Bulumaci.

⁹ *Laș, leaș*, despicătură lungă și îngustă de lemn, folosită în tâmplărie.

¹⁰ Specie de stejar.

Cărbune de coc ¹¹	tona	50	-
Lemn de cer, cal. I	m. cub.	6	-
" " " " II	m. cub.	5	-
Lemn de șlău ¹²	m. cub.	4	-
" de fag	m. cub.	4	-

7. Lemne lucrate

Albie mare	12	-
" de mijloc	6	-
" mică	4	-
Copaia	150	-
Butea de stej. mare	150	-
" " de mijloc	100	-
Butoi	25	-
Putină de stejar	30	-
Lin ¹³ de brad	20	-
" de stejar	90	-
Tocitoare de stejar mare	70	-
Teasc de stejar	100	-
Cerc de lemn	s. ¹⁴ buc.	50	-
Donița	1	-
Hărdău de stejar mare	5	-
" " " mic	3	-
Hărdău de brad mare	3	-
" " " mic	2	-
Lopată de lemn	s.buc.	50	-
Car gata, mare, ferecat cu fier	180	-
" mic, ferecat cu fier	140	-
Căruță	150	-
Harabană (chervan)	220	-

8. Legume

Cartofi	suta kil.	10	-
Ceapă	" " 	20	-
Fasole	" " 	35	-
Linte	" " 	30	-
Mazăre	" " 	35	-

¹¹ Cocs.

¹² Șlău, șleau. pădure cu arbori de specii amestecate.

¹³ Vas de lemn în care se adună și se storc strugurii în timpul operației de vinificație.

¹⁴ Suta.

Usturoi	suta căp.	-	60
Varză	" "	10	-
Sfeclă	suta buc.	5	-
Gulii	" "	5	-
Țelină	" "	5	-
Pepeni	" "	15	-
Morcovi	" "	5	-
Ardei	" "	-	40

9. Nutrețul

Fân	kil.	-	06
Paie	"	-	04

10. Pâinea

Pâinea, cal. I (jim. ¹⁵)	kil.	-	25
Pâinea, cal. II (neagră)	"	-	20

11. Păsări și ouă

Curcanul	3	50
Găina	1	20
Gâsca	2	-
Puiul de găină	-	60
Rața	1	-
Ouă de găină	-	05
" rața	-	08

12. Piei nelucrate

Piele de bou	buc.	25	-
" " bivol	buc.	30	-
" " cal	buc.	14	-
" " vacă	buc.	14	-
" " vițel	buc.	4	-
" " capră	buc.	2	50
" " oaie	buc.	1	50
" " iepure	buc.	-	80
" " miel alb	buc.	-	80
" " miel negru	buc.	1	-
" " vulpe	buc.	4	-
" " lup	buc.	12	-
Păr de porc	kil.	4	-

¹⁵ Jimbla (franzela).

Păr de capră	kil.	1	50
" " bou	"	-	50
13. Pește și altele			
Morun proaspăt	kil.	2	-
" sărat	"	2	-
Cegă proaspătă	"	2	50
Crap proaspăt	"	1	-
" sărat	"	1	-
Cosac proaspăt	"	-	80
" sărat	"	-	80
Somn proaspăt	"	-	80
" sărat	"	1	50
Pește mărunț	"	-	60
Raci	suta	5	-
Icre negre tesc. ¹⁶ de morun	kil.	14	-
" proaspete de morun	kil.	18	-
" de știucă	kil.	20	-
" de crap	kil.	12	-
14. Plata muncitorilor			
Una zi de lucru cu caru cu 2 boi	5	-
" " " " cu caru cu 4 boi	8	-
Una zi de lucru cu mâinele	2	50
15. Seminte uleioase			
Anason	suta kil.	150	-
Cânepă	" "	60	-
In	" "	80	-
Rapiță	" "	40	-
16. Substanțe textile			
Lână de rând	kil.	1	-
" de țigaiie	"	1	30
" de mițe	"	1	50
17. Uleiuri și petroliu			
Păcură	litru	-	15
Petroliu (gaz)	"	-	40
Ulei de in	"	2	-

¹⁶ Tescuite.

Ulei de rapiță	litru	1	20
Untdelemn Niza	"	4	50
" " franț.	"	4	50
Untdelemn grec.	"	2	40
Droj. de untdelemn	"	1	20

18. Vinuri, alcooluri, fructe

Vin de Odobești, vechi	hectol.	60	-
" " " nou	"	40	-
Vin de Dealu Mare, vechi	"	80	-
" " " nou	"	60	-
Vin de Drăgășani, vechi	"	120	-
" " " nou	"	100	-
Vin de rând, vechi	"	50	-
" " " nou	"	35	-
Oțet de vin	hect. ¹⁷	40	-
" " mașină	"	30	-
Spirt calitatea I	"	260	-
" " II	"	200	-
Bere	"	100	-
Rachiu de prune	"	100	-
" " bucate	"	80	-
Tescovină	"	80	-
Mere	kil.	-	20
Prune afumate	"	-	40
" opărite	"	-	30
Struguri	"	-	30
Pere	"	-	30

19. Diferite

Ceară albă	kil.	6	-
" galbenă	"	5	-
Scumpie ¹⁸	"	1	-
Săpun ordinar	"	-	80
Lumânări de ceară albă	"	9	-
" " " galbenă	"	7	-
Miere	"	-	80
Căram. ¹⁹ de mașină	suta	40	-
" cuptor	"	30	-

¹⁷ În original, greșit: *kil.*

¹⁸ Coaja și frunzele unui arbust (*scumpie*), întrebuințate în vopsitorie și tăbăcărie.

¹⁹ Căramizi.

Căram. de apă	suta	25	-
Rogojină mare	buc.	3	-
" de mijloc	" 	2	-
" mică	" 	1	50
Sare de ocne	kil.	-	15
" mare	" 	1	-
Pietre de mori, cal. I	buc.	180	-
" " " II	" 	150	-
" " " III	" 	70	-
Var alb	mia kil.	70	-
" hidraulic	" " 	60	-
Ciment cal. I de Marsilia	but. ²⁰	23	-
" " II de Marsilia	but.	20	-
Nisip	m.c. ²¹	-	80
Hamuri de trăsură bune	perechea	250	-
" " ordinare	" 	120	-
" " albe, de piele de vârtej ²²	" 	30	-
Căpăstre de curea	perechea	4	-
" " funie	" 	-	80
Trăiști	una	1	20
Țesală	" 	-	80
Perie de cal	" 	2	50
Potcoave	perechea	-	80
Fier englezesc	suta kil.	22	-
" nemțesc	" 	40	-
" turcesc	" 	40	-
Căruța cu doi boi pe kilom	-	90
" doi cai pe kilom	1	-
" patru boi pe kilom	1	50
" patru cai pe kilom	1	60

(M.C.P.B., nr. 35, 7 septembrie 1886, p.345-346)

²⁰ Butoi, butie.

²¹ Metrul cub.

²² Loc pe piele, de unde părul pornește în toate direcțiile.

I. [PROIECT DE LEGE PENTRU ORGANIZAREA MINISTERULUI DE INTERNE - SALARII]

1885

No. ¹ Funcțiunea	Leafa pe lună (lei)	Diurnă	Observațiuni
32 Prefecți de județe	800	300	Diurne 500 (Tulcea, Constanța), 700 (Brăila, Craiova), 800 (Iași)
32 Directori de prefecturi	350	200	(Tulcea și Constanța)
110 Subprefecți în țară	240	190	
110 Ajutoare de subprefecți	110	50	
9 Administratori de plăși Dobrogea	400	200	300 (Medgidia)
9 Ajutoare de administratori	300		
1 Prefect de poliție București	1.000	1.000	
1 Prefect de poliție Iași	500	500	
42 Polițai de orașe	150-390	100	(Tulcea și Constanța)
2 Comisari-inspectorii București	500	200	
1 Comisar-director	500		
3 Comisari-inspectorii clasa II	400		
10 Comisari clasa I	200	100	
51 Comisari clasa II	150	50	
6 Comisari Iași	300		
9 Comisari Dobrogea	200-300		
177 Comisari în provincie	100-150		

(Adunarea Deputaților, Ședința de la 25 noiembrie 1885, D.A.D., nr. 5, 26 noiembrie 1885, p. 57; raportor D.C. Ollănescu.)

Administrațiunea centrală a Ministerului

	Leafă
Secretarul general, pe lună	lei 900
Șefii de diviziuni	" 600
Șeful cabinetului	" 500
Șeful biuroului contencios	" 400
Șefii de biurouri	" 350
Interpretul ²	" 400
Registratorul general	" 300
Sub-șefii de biurou	" 200

¹ Personal necesar.

² Interpretul de limbă turcă, vorbită de o parte a populației din Dobrogea, provincie în care administrația românească se introdusese începând din 1878.

Verificatorul	lei 200
Țiitorul de registre	" 200
Arhivarii	" 200
Ajutorul Registraturii	" 200
Autograful ³	" 200
Copiștii clasa I	" 140
Copiștii clasa II	" 110 ⁴

(Ibid., p.58)

Art. 30. Funcționarii decretați nu pot intra în funcțiune până nu vor presta înaintea șefului oficiului următorul jurământ:

„Jur în numele lui Dumnezeu și declar pe onoarea și conștiința mea:
Credință M.S. Regelui, Dinastiei Sale și Constituției țării mele;
De a aplica legile și a mă conforma lor.
Așa să-mi ajute Dumnezeu.“

(Ibid, p. 60)

³ În cadrul administrației centrale a ministerului funcționa ca un compartiment distinct „registratura generală și presa autografă”; „autograful”, deci, s-ar fi putut ocupa de multiplicarea documentelor manuscrise emenate de minister, într-o vreme când mașina de scris abia se inventa (mașinile „Remington” cu bare independente pentru fiecare literă se vor comercializa începând din 1878).

⁴ Ținând seama de această „scară” a salariilor din anii 1880, pensia viageră de 250 de lei votată pentru Eminescu de Corpurile legiuitoare ale României în anii 1888-1889 nu mai pare atât de meschină, așa cum o considerau până nu demult unii istorici literari, printre care și subsemnatul, „Orânduirea cea crudă și nedreaptă” de atunci nu era mai crudă și nedreaptă decât aceea de azi.

INDICE DE NUME DE PERSOANE

- Adam, C: 319
 Adam, Juliette: 103
 Albu (frații): 12
 Albu, Iacob: 12
 Albu, Ilie: 12, 30, 31, 207
 Albu, Nicu: 12
 Alcalay, Leon: 295, 314
 Alcalay, M.: 314
 Alcaz (colonel, 1884): 321, 322
 Alecsandri, Vasile: 9, 21, 27, 28, 37, 181, 198, 208, 211, 228, 308
 Alessandriu, C. H.: 318
 Alessiu, Elena: 308
 Alexandrescu, A.: 45
 Alexandrescu, C.: 311
 Alexandrescu, I.: 62
 Alexandrescu, Marina G.: 125
 Alexandrescu, Stoica: 55, 62, 63, 74, 78, 108, 217
 Alexandrescu, V.: 44
 Alexandru al II-lea (țarul Rusiei): 28, 72, 273
 Alexandru al III-lea (țarul Rusiei): 54, 72, 77, 268, 275
 Alexandru de Battenberg (Alexandru I, cneaz al Bulgariei): 25, 40, 43, 52, 53, 54, 70, 71, 72, 75, 76, 255, 265, 267, 268
 Alexianu, G: 295, 315, 324
 Algiu, I.: 114, 136, 164, 295
 Alinescu, I.: 315
 Almăgeanu, V.: 23
 Aman, Theodor: 295, 311, 317, 319
 Amira, N.: 40, 295
 Ananescu, D.: 315
 Anastase, Ioan: 33
 Anastasievici, Leonte: 315
 Anastasiu, Sotir: 310
 Anastasiu, Tache: 134, 235
 Andrásy de Csik Szent-Király, Gyula: 97
 Adrișianu, Nichita: 315, 316
 Andronescu, Grigore („Dulap”): 85
 Andronic, Constantin: 92, 106, 107, 136, 164
 Anestin, Ion: 318
 Anghelescu, Alexandru: 93, 107, 108, 111, 115, 139, 148, 167, 196, 250, 253, 259, 295
 Anghelescu, Gh.: 148, 196, 249, 250, 295
 Antonescu-Remuș, C.: 315
 Antonini, F.: 315
 Antoniu, Man: 309
 Arapu, I.V.: 139, 167
 Arbăreanu, T.R.: 322
 Arbure (Arbore), Zamfir, C.: 73, 265, 268, 269, 276
 Argeșianu (proprietar de birt): 320
 Argeșianu, Șt.: 315
 Argintoianu, I.: 114, 295
 Aricescu, C. D.: 295
 Arion, Constantin C.: 10, 81, 90, 98, 99, 105, 147, 212, 213, 236, 295
 Arion, Eraclie (Hercule): 114, 148, 295
 Arion, Zoe: 319
 Arutnev: v. Ventura, Grigore
 Arvanzeu, V.: 321
 Asachi, Gh.: 109
 Aslan, M.: 38, 323
 Aslan, Nicu Ceaur: 102, 164
 Asmodeu (pseudonim în RĂZ.-W.): 101
 Assaky, George: 79, 94, 95, 109, 110, 220, 221
 Atanasiu, Victor: 201

TABLA DE MATERII

Notă asupra volumului al III-lea 5

Anul 1885 9

Diverse(9). Chestia cumulului funcțiilor publice(10). Partidul socialist se înființează în România; ziarul „Drepturile omului“(10). Moartea lui C.A.Rosetti(12). Agitarea cestiunii evreie(17). Expulzarea transilvănenilor din România(18). Războiul sârbo-bulgar(20). Caragiali fluierat la Teatrul Național(21). Debutul operei române la Teatrul Național(23). Apariția ziarului „Epoca“(26).

Note 27

Anul 1886 43

Moartea d-rului Marcovici(43). Inaugurarea Băilor Eforiei(45). Încheierea la București a tratatului de pace turco-sârbo-bulgar(45). Convențiunea consulară cu Germania(50). Comitetul de salut public(51). Detronarea prințului Alexandru Battenberg de pe tronul Bulgariei(52). Atentatul din strada Vămii împotriva lui Ion Brătianu(54). Devastarea ziarului „Epoca“ (55). Apariția ziarului „Lupta“ la București sub direcția lui Gheorghe Panu(59). Bucureștiul pitoresc de altădată: Ionică Cobzarul(60). Procesul atentatului contra lui Ion Brătianu(62).

Note 63

Anul 1887 79

Nicolae Fleva în opoziție crâncenă contra lui Ion Brătianu(79). Marile furtuni parlamentare(81). Tache Ionescu părăsește partidul liberal și trece în opoziție(82). Gheorghe Panu este condamnat pentru articolul său din „Lupta“ intitulat „Omul periculos“(83). Fuga lui Panu din țară(84). Ghiță Berbecul(87). Cuconul Fănică(88). Epoca lui Claymoor(90). Escrocheria cu „apa de aur“(92). Scandalul de la Azilul Elena Doamna(92). Marile fraude militare(92). Furtunile parlamentare(93). Dizolvarea Camerei(94). Doctorul Assaky, profesor la Facultatea de medicină din București(94).

Note 95

Anul 1888 111

Alegerile pentru Cameră și alegerea tuturilor frunțașilor opozanți(111). Marele scandal cu furniturile militare; afacerea fraților Maican(113). Comitetul celor 12 coloneli intră în linie(113). Violentele lupte parlamentare (114). Gheorghe Panu ales deputat de Iași, intră în țară(116). Zilele agitate de la 13, 14 și 15 martie(119). Luptele și omorul din curtea Mitropoliei(122). Arestarea lui Nicolae Fleva și Nicolae Filipescu(123). Căderea lui Ion Brătianu; ministerul Theodor Rosetti(126). Răscoalele țărănești(127). Condamnarea fraților Maican(128). Primul și singurul atentat împotriva regelui Carol(130). Opoziția care a răsturnat pe Ion Brătianu se descompune(131). Greșul lui Fleva la alegerile comunale din București(131). Moartea generalului Dimitrie Lecca(133). Conservatorii declară ruptura cu Dumitru Brătianu(134). Camera aleasă sub Theodor Rosetti(136). Casația condamnă pe fostul ministru de Război, generalul A. Anghelescu(139). Moartea Elenei Oteteleșanu(139). Menelas Ghermani introduce etalonul de aur(140). Caragiali, directorul general al Teatrului Național(140). Em. Pake Protopopescu, primar al Capitalei(142). Dărâmarea Turnului Colței(143). Feroasa crimă din Tabaci(144).

Note 145

Privire rezumativă înapoi. Oamenii și faptele de la 1870 la 1888 173

Note 191

ADDENDA

I. Fragmente eliminate și variante	205
II. Documentar	237
A. Cronologia guvernelor României (1871-1888)	237
B. Mesagiul regal. 15 noiembrie 1886	255
C. Măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naționale, 1887 ...	261
D. Zahari Stoianov, Către poporul român, 1886	265
E. Documents secretes de la politique russe en Orient (1881-1890) (Fragmente)	269
F. G. Panu, Omul periculos, 1887	277
G. Anuarul României, 1885 (rezumate și fragmente)	279
H. Prețurile curente ale celor mai obicinuite articole de îndestulare publică ce au circulat în piețe în cursul lunii august 1886.....	325
I. [Proiect de lege pentru organizarea Ministerului de Interne - salarii], 1885	333
<i>Indice de nume de persoane</i>	335
<i>Indice de nume de locuri din orașul București și din împrejurimi</i>	357

ÎN ATENȚIA
librarilor și a vânzătorilor cu amănuntul !

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul Uniunii
Scriitorilor din România, nr. 2511.1-171.1/ROL, BCR, Filiala Sector 1,
București

CARTE APĂRUTĂ CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII

Tehnoredactor: DOINA NANU
Bun de tipar: 3.11.2000 Apărut: 2000